Ὡς ὑπηρέτου ἀναγνώστου τῶν ὀνομάτων

ἐγχαράζω ὡς τὸ βραχίονα ὑπογραμμίζω μὲ κεδίανμον

τὴν χεῖρα δεξιὰ ἢ χεῖρον εἰς μαρτύρων διὰ μετα-

βληθεὶς εἰς χῶμα καὶ ἢ ἐπιγραφὴ μου διαμένει

εἰς τὸν αἰῶνα

Ἐν Ἀθήναις τῇ 3 Σεπτεμβρίου ἔτους ΑΜΜ 1905

Ὁ γράφων ταῦτα Γεώργιος Παναγ. Χατζόπουλος

ἡ διαθήκη μου μὲ ὑπογραφὴν ἐντολῆς

1 Ἐξοδιάζεται μετὰ τὸ βαρύτατον ὀδυνηρὸν πάθος αὐτὰ τὴν αὐτῶν τῶν ἐπιστολῶν

ρεμαὶ ὡς τὸν τάφον

2 Σπάθιον ἐπὶ τοῦ νεκροῦ καὶ ἀσφαλίζεται ἐπιτηδείως προχόρου διαρκοῦς

4 διατάσσεται τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ἐμπορεύματα τὰ προσωπικὰ

5 θεωρεῖται τὴν τιμὴν ὡς ἱερὸν καθῆκον

6 Μνημόσυνον ἐντὸς ἑβδομάδος

7 Πληρωνεται τὰ χρέη μου μετὰ ἀκριβείας

8 Μοιράζονται τὸ χρῆμα εἰς τρισὶ τῶν πρωτοτόκων ἀνάμεσα

9 Μὴ ἐπιτρέπεται εἰς τὴν τέχνην

10 Διαθέτει τὸν χρόνον του ἐπωφελῶς

11 Μὴ ἐπιτρέπεται δαπάναι ἀξίαι μεγαλειότερων τῶν προαγραμμένων

12 Μὴ ἀποδεχόμενον καὶ ἐργάζεται πάντοτε μετὰ ζήλου ἔτη [illegible]

ΤΟ ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ

ΗΤΟΙ

ΜΕΛΕΤΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΗΘΙΚΑΙ

ΕΙΚΟΝΙΖΟΥΣΑΙ

ΤΟΝ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΗΘΙΚΟΝ ΧΑΡΑΚΤΗΡΑ ΤΟΥ ΑΝΘΡΩΠΟΥ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ
ΩΣ ΕΝ ΚΑΤΟΠΤΡΩι ΙΝΔΑΛΜΑΤΙΖΟΥΣΑΙ

ΥΠΟ

ΝΕΚΤΑΡΙΟΥ ΚΕΦΑΛΑ

ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ ΠΕΝΤΑΠΟΛΕΩΣ

Διευθυντοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Ριζαρείου Σχολῆς.

«Εἰ βούλει θεὸν γνῶναι προλαβὼν γνῶθι σαυτόν».
«Ὁ γινώσκων ἑαυτὸν τόπος ἐστὶ καὶ θρόνος Κυ-»ρίου». (Κλήμεντος τοῦ Ἀλεξανδρέως).
«Οἱ ἑαυτῶν ἐπιγνώμονες σοφοί» (παροιμ. ιγ'. 10).

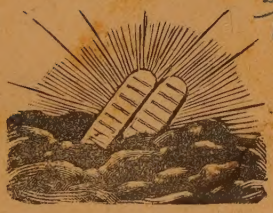

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ ΠΑΡΑΣΚΕΥΑ ΛΕΩΝΗ
1905

ΜΑΝΘΩι καὶ ΓΕΩΡΓΙΩι

ΤΟΙΣ

ΑΟΙΔΙΜΟΙΣ ΡΙΖΑΡΑΙΣ

ΑΝΑΚΕΙΤΑΙ ΙΕΡΟΝ.

Οὔτινι μᾶλλον ἔοικ' ἀνακεῖσθ' ἠθῶν πέρι βίβλον
ἢ οἷς πλεῖσθ' ὁσίων περ μέλε, Ῥιζαρίδαιν.

† Ὁ *Πενταπόλεως ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ*

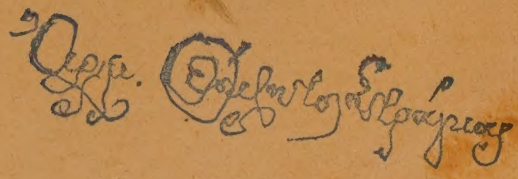

ΕΝ ΕΙΔΕΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΕΠΙΓΝΩΝΑΙ ΤΙΝΑ ΕΑΥΤΟΝ

Ἡ ἐπίγνωσις ἑαυτοῦ εἶναι ἡ πρωτίστη τῷ ἀνθρώπῳ ὑποχρέωσις. Ὁ ἄνθρωπος ὡς ὄν λογικὸν ἠθικῶς, ἐλεύθερον καὶ θρησκευτικὸν εἶναι ὄν ὑψηλῆς περιωπῆς καὶ προώρισται ἵνα ἀποβῇ ὅμοιον τῷ Θεῷ, κατ᾽ εἰκόνα τοῦ ὁποίου ἐπλάσθη, καὶ γένηται κοινωνὸς τῆς θείας ἀγαθότητος καὶ μακαριότητος. Ἀλλ᾽ ἵνα ἀποβῇ ὁμοίωμα θεῖον, ἀγαθὸς καὶ μακάριος, καὶ ἵνα ἐπικοινωνῇ τῷ θεῷ, ὀφείλει πρωτίστως νὰ ἐπιγνῷ ἑαυτόν. Ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ ἐπιγνώσεως πλανᾶται ἐν ταῖς σκέψεσιν αὐτοῦ, κατακυριεύεται ὑπὸ ποικίλων παθῶν, τυραννεῖται ὑπὸ σφοδρῶν ἐπιθυμιῶν, τυρβάζει περὶ πολλὰ καὶ μάταια καὶ διανύει βίον ἀνώμαλον, ἄτακτον καὶ πολυπράγμονα, σφαλλόμενος ἐν πᾶσι, παραπαίων ἐν τῇ ὁδῷ, κλονούμενος ἐν ἑκάστῳ βήματι, καὶ προσκόπτει καὶ πίπτει καὶ συντρίβεται. Ποτίζει αὐτὸς ἑαυτὸν καθ᾽ ἑκάστην πόματα θλίψεως καὶ πικρίας, πληροῖ τὴν καρδίαν του ὀδύνης καὶ ζῇ βίον ἀβίωτον.

Ὁ ἀγνοῶν ἑαυτὸν ἀγνοεῖ καὶ τὸν Θεόν. Ὁ δὲ ἀγνοῶν τὸν Θεὸν ἀγνοεῖ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν φύσιν τῶν πραγμάτων καθ᾽ ὅλου, δι᾽ ὃ καὶ βαδίζει τὴν ὁδὸν τοῦ βίου αὐτοῦ ὡς ὁδοιπόρος ἀποπλανηθεὶς ἐν ἐρήμῳ. Ὁ ἀγνοῶν ἑαυτὸν φυσιοῦται, ἀσχημονεῖ καὶ ἀσεβεῖ πρὸς τὸν θεόν. Οἴεται εἶναί τι μέγα, μηδαμινὸς ὤν, καὶ ἐπαίρεται, ταπεινὸς ὤν. Οὐκ εἰδώς, ὡς ἔπος εἰπεῖν, οὐδέν, οἴεται τὰ πάντα εἰδέναι. Ἐπαίρεται, ἐν τῇ ἀγνοίᾳ αὐτοῦ καὶ λαλῶν ὀφλισκάνει μωρίαν. Ὁ ἀγνοῶν ἑαυτὸν ἀεὶ ἁμαρτάνει πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἀεὶ μᾶλλον μακρύνεται ἀπ᾽ αὐτοῦ. Ἀγνοῶν τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν καὶ πῶς ἀληθῶς

2066

ταῦτα καθ' ἑαυτὰ ἔχουσιν, εἶναι ἀνίσχυρος, ἵνα κατ' ἀξίαν ἐκτιμήσῃ αὐτὰ καὶ διακρίνῃ τὰ εὐτελῆ τῶν πολυτίμων, τὰ ἄξια τῶν ἐστερημένων ἀξίας καὶ τὰ τίμια τῶν μηδεμίαν τιμὴν ἐχόντων, δι' ὃ καὶ τρίβεται μὲν καὶ δαπανᾶται περὶ τὰ μάταια καὶ μηδαμινά, ἀμεριμνεῖ δὲ καὶ ἀδιαφόρως ἔχει περὶ τὰ αἰώνια καὶ τὰ τιμιώτατα.

Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἐμπέφυκεν ἡ δύναμις πρὸς τὸ ἐπιγινώσκειν ἑαυτόν, διότι πέφυκεν ὄν νοερὸν καὶ ἠθικῶς ἐλεύθερον ἔχον ἐλευθέραν βούλησιν καὶ τὴν δύναμιν τοῦ εἰδέναι. Ὁ θεὸς πλάσας τὸν ἄνθρωπον κατ' εἰκόνα ἰδίαν, ἔπλασεν αὐτόν, ἵνα ἐπιζητήσῃ αὐτόν, ἐπιγνῷ αὐτόν, ἀγαπήσῃ αὐτὸν καὶ προσπελάσῃ αὐτῷ. Αἱ ἰδιάζουσαι τῷ ἀνθρώπῳ ἠθικαὶ αὗται δυνάμεις αἱ ὑπὸ τοῦ θείου δημιουργοῦ δαψιλευθεῖσαι αὐτῷ ἐπέχουσι θέσιν νόμου ἠθικοῦ καὶ ἐπιβάλλουσι τῷ ἀνθρώπῳ τὴν τήρησιν αὐτοῦ. Ἀλλ' ἵνα ἐπιγνῷ ὁ ἄνθρωπος τὸν θεόν, ὀφείλει πρότερον νὰ ἔχῃ τελείαν ἑαυτοῦ ἐπίγνωσιν· διότι ὁ μὴ ἑαυτὸν ἐπιγνοὺς οὐδὲ τὸν θεὸν ἐπιγινώσκει, ὁ δὲ μὴ ἐπιγνοὺς τὸν θεὸν οὐδ' ἀγαπᾷ οὐδὲ λατρεύει, οὐδὲ ἐπιποθεῖ, οὐδὲ ἐπιζητεῖ αὐτὸν οὐδὲ προσπελάζει αὐτῷ. Ἀλλ' ἵνα λάβῃ τελείαν ἑαυτοῦ ἐπίγνωσιν δέον ἐστὶ νὰ βουληθῇ πρότερον καὶ κινηθῇ πρὸς ἔρευναν ἑαυτοῦ καὶ καταστήσῃ ἑαυτὸν ὑποκείμενον μελέτης ἑαυτοῦ· ἄνευ βουλήσεως οὐδέν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων, ἄγνοια δὲ τελεία βασιλεύει ἐπὶ πᾶσιν. Αἱ ἠθικαὶ δυνάμεις ἄνευ τῆς βουλήσεώς εἰσιν ἀργαὶ δυνάμεις μηδόλως ἀνάγουσαι εἰς γνῶσιν τὸν κεκτημένον αὐτάς.

Ἡ βούλησις τίθησι ταύτας εἰς ἐνέργειαν καὶ ἀναδεικνύει περιφανεῖς· ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ἡ δύναμις τῆς βουλήσεως ἐνισχυομένη ὑπὸ τοῦ νοεροῦ καὶ αὐτεξουσίου, ὑπερνικᾷ πάντα τὰ ἐμπόδια καὶ κατορθοῖ τὰ πάντα· τὸ βούλομαι ἀποβαίνει δύναμαι παρὰ τῷ μετ' ἐπιστήμης καὶ ἐλευθερίας ἐνεργοῦντι ἀνθρώπῳ.

Ὁ ἄνθρωπος εἰς τοιαύτην περιωπὴν τεθεὶς ὑπὸ τῆς θείας ἀγαθότητος ὀφείλει νὰ βουληθῇ νὰ ἐπιγνῷ ἑαυτόν, νὰ ἐπιγνῷ τὸν θεὸν νὰ κατανοήσῃ τὴν φύσιν τῶν ὄντων καὶ ὡς αὐτὰ

καθ' ἑαυτὰ ἔχουσι καὶ ἀποβῆ εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα θεοῦ.

Οἱ ἐπιγνόντες ἑαυτοὺς ἐπαινοῦνται ἐν ταῖς παροιμίαις ὡς σοφοί. Ὁ παροιμιαστὴς Σολομὼν λέγει· «οἱ ἑαυτῶν ἐπιγνώμονες σοφοὶ» καὶ συμβουλεύει λέγων· «γνῶθι σαυτὸν καὶ περιπάτει ἐν ὁδοῖς καρδίας σου ἄμωμος».

Τὴν ἀνάγκην τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεως ἥ τε Θρησκεία καὶ ἡ φιλοσοφία ἐδίδαξεν. Ὁ Θαλῆς ὁ Μιλήσιος ὡς ἀρχὴν πάσης ἀρετῆς ὥρισε τὸ «γνῶθι σαυτόν». Τὸ δὲ μαντεῖον τῶν Δελφῶν «τοῦτο ἐπιστήμης ἀληθοῦς τὸ πρώτιστον καὶ ἄριστον» ὠνόμασε. Δῆλον ἄρα ὅτι ἡ ἐπίγνωσις ἡμῶν αὐτῶν ἀρχὴ πάσης ἀρετῆς καὶ σοφίας γίγνεται. Εἰ οὖν τὸ «γνῶθι σαυτὸν» ἐπιβάλλεται ἡμῖν ὑπὸ τοῦ γνωστικοῦ ὡς θεῖος νόμος ἐγγεγραμμένος ἐν τῇ διανοίᾳ, ὀφείλομεν σέβας πρὸς αὐτὸν καὶ ἔχομεν καθῆκον νὰ τηρῶμεν αὐτὸν ὡς ὄντα λογικὰ καὶ ἠθικῶς ἐλεύθερα.

Ὁ ἐπιγνοὺς ἑαυτὸν ἐπιγινώσκει τὰ πρὸς ἑαυτόν, τὰ πρὸς τὸν πλησίον καὶ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα, καὶ κατανοεῖ ὅτι εὐσέβεια, δικαιοσύνη, ἀλήθεια καὶ ἐπιστήμη δέον ἐστὶ νὰ ὦσιν αὐτῷ τὰ μόνα προσφιλῆ καὶ ἐπιπόθητα ἀγαθὰ καὶ πρὸς ταῦτα ὡς πρὸς λυδίαν λίθον νὰ δοκιμάζῃ πάσας τὰς ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς αὐτοῦ πράξεις. Ὁ Ξενοφῶν λέγει περὶ τῶν ἐπιγινωσκόντων ἑαυτούς· «οἱ μὲν γὰρ εἰδότες ἑαυτοὺς τὰ ἐπιτήδεια ἑαυτοῖς ἴσασι, καὶ διαγιγνώσκουσιν ἅ τε δύνανται, καὶ ἃ μή. Καὶ ἃ μὲν ἐπίστανται πράττοντες πορίζονταί τι ὧν δέονται, καὶ εὖ πράττουσι, ὧν δὲ μὴ ἐπίστανται ἀπεχόμενοι ἀναμάρτητοι γίγνονται καὶ διαφεύγουσι τὸ κακῶς πράττειν».

Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς συμβουλεύει λέγων· «εἰ βούλει θεὸν γνῶναι, προλαβὼν γνῶθι σαυτόν». Ὁ δὲ μέγας Βασίλειος γνωματεύει λέγων· «ἡ ἀκριβὴς σεαυτοῦ κατανόησις αὐτάρκη σοι παρέχει τὴν χειραγωγίαν πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ Θεοῦ».

Περὶ τῶν ἀγνοούντων ἑαυτοὺς ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει·

«τὸ ἑαυτοὺς ἀγνοεῖν ἐσχάτης μανίας καὶ φρενίτιδός ἐστι χαλεπώτερον· τὸ μὲν γὰρ ἀνάγκης νόσημα, τὸ δὲ διεφθαρμένης προαιρέσεως».

Τῷ ἐπιγνόντι ἑαυτὸν καὶ εἰς ἐπίγνωσιν Θεοῦ ἀχθέντι ἡ εὐσέβεια ἀρχὴ αἰσθήσεως αὐτῷ γίγνεται. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει ὅτι «ἀρχὴ ἀρίστη πάντων μὲν θεός, ἀρετῶν δὲ εὐσέβεια». Ὁ δὲ θεῖος Παῦλος λέγει· «ἡ εὐσέβεια πρὸς πάντα ἐστὶν ὠφέλιμος ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης».

Τῷ ἑαυτὸν ἐπιγνόντι ἡ ἔννοια τοῦ δικαίου ἀποκαλύπτεται ὡς τὸ ὄντως ἀγαθόν, ἡ δὲ ἐξάσκησις τῆς δικαιοσύνης ὡς ὁδηγὸς αὐτῷ πρὸς τὸ ἀγαθὸν γίνεται· διότι ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς τὸ ποιεῖν δίκαια καὶ ἀληθεύειν.

Τῷ ἐπιγνόντι ἑαυτὸν ἡ ἀλήθεια ἐμφανίζεται ὡς θεῖον ἰδίωμα, προάγει δὲ τὸν ταύτης ἐραστὴν εἰς τὴν ἐφικτὴν τελειότητα καὶ ἐξομοιοῖ πρὸς τὸ θεῖον.

Τῷ ἑαυτὸν ἐπιγνόντι ἡ ἐπιστήμη ἀποκαλύπτεται ἐν τῷ ἀληθεῖ αὐτῆς χαρακτῆρι καὶ ἀναδεικνύει αὐτὸν ἀληθῆ ἐπιστήμονα καὶ διδάσκει αὐτὸν τά τε θεῖα τά τε ἀνθρώπινα, τὰ τούτων αἴτια καὶ ἀνάγει εἰς τὸν Θεόν.

Ἡ ἐπιστήμη ἄνευ τῆς ἑαυτοῦ ἐπιγνώσεως ἀποπλανᾷ τὸν ἐρευνητὴν τῶν ὑπερφυσικῶν ἀληθειῶν καὶ ἄγει πόρρω αὐτῶν.

Ἡ δὲ ἄγνοια τῆς ἀληθοῦς τῶν πραγμάτων φύσεως τῶν τε θείων καὶ ἀνθρωπίνων μυρία συνεπάγεται δεινά. Δεινὸν ὄντως ἡ ἄγνοια καὶ πολλῶν κακῶν αἰτία τοῖς ἀνθρώποις γίγνεται. Αὕτη ὑπὸ τῆς φιλαυτίας παρακρουομένη, τῆς ἀνίλεω ταύτης καὶ ἀσπόνδου ἐχθρᾶς τοῦ ἀνθρώπου καὶ μάλιστα τῶν νέων, τῶν ἐξ ἀπειρίας εὐκόλως ἀπατωμένων, ἐμβάλλει αὐτοὺς εἰς ἀνήκεστα κακά.

Αὕτη γεννᾷ τὴν οἴησιν, τὸν τῦφον καὶ τὴν ἀλαζονείαν, ἐξ ὧν ἡ ἰδιόβουλος γεννᾶται ἐνέργεια, ὁ ἐγωϊσμὸς καὶ τὸ προσωπικὸν συμφέρον, ὅπερ ὑπεκκαῖον τὰ συμφυῆ καὶ σύντροφα ψυχικὰ πάθη, ἐκκρούει τὰς ὠφελίμους γνώμας καὶ τὰς μὲν

προσούσας κακίας ἐκ φιλαυτίας ἄφρονος σμικρύνει ἢ καὶ ἐπιμελῶς καλύπτει, τὰς δὲ μὴ προσούσας ἀρετὰς ἀντιποιεῖται καὶ φιλαρέσκως ἐπιδεικνύει, φέρει ἀνὰ τὸ στόμα τὰ σεμνὰ τούτων ὀνόματα καὶ ἐπὶ ταύταις ἐγκαυχᾶται. Τοῦτο δὲ εἶναι τὸ μέγα δεινὸν καὶ ὁ φοβερὸς σκόπελος πρὸς ὃν προσαράσσεται ἡ πελαγοδρομοῦσα νεότης καὶ ναυαγεῖ. Περὶ τῆς ἐξαπάτης ταύτης τῆς ἐκ φιλαυτίας καὶ ἐγωϊσμοῦ τικτομένης ὁ σοφὸς Πλάτων λέγει· «τὸ γὰρ ἐξαπατᾶσθαι αὐτὸν ὑφ' ἑαυτοῦ πάντων χαλεπώτατον. Ὅταν γὰρ μηδὲ σμικρὸν ἀποστῇ ἀλλ' ἀεὶ παρῇ ὁ ἐξαπατήσων, πῶς οὐχὶ δεινόν» ; δι' ὃ δύσκολος ἡ ἄμυνα πρὸς δόλιον πολέμιον θωπείας προσβάλλοντα καὶ κολακείαις τὴν φιλαυτίαν ἡμῶν διαρριπίζοντα καὶ ἀεὶ παρακαθήμενον· διότι καὶ ὁ θωπευτὴς καὶ ὁ θωπευόμενος καὶ ὁ ἀπατῶν καὶ ὁ ἀπατώμενός εἰσιν εἷς καὶ ὁ αὐτός. Πόσων δὲ κακῶν οὐ γίνεται πρόξενος πρὸς ἑαυτὸν ὁ ἀγνοῶν ἑαυτὸν διὰ τὴν ἄγνοιαν καὶ τὴν οἴησιν καὶ τὸν τῦφον ; Ποσάκις σφαλλόμενος ἐν ταῖς τῶν πραγμάτων ἐκτιμήσεσιν οὐκ οἴεται ὅτι κατ' ἀκρίβειαν ἐξετίμησεν αὐτὰ κρίνων ταῦτα ἐξ ἐσφαλμένης περιωπῆς ; ποσάκις φιλοσοφῶν ὀφλισκάνει ἀμάθειαν, τὰς δὲ μωρίας αὐτοῦ ὑπολαμβάνει ὡς σοφὰ ἀποφθέγματα ; Ποσάκις οὐ δαπανᾷ ἐφ' ἃ μὴ δεῖ καὶ χρόνον καὶ χρήματα καὶ φείδεται ἐφ' ἃ δεῖ ; πόσας θλίψεις ὡς πόμα ἡμερινὸν οὐ ποτίζουσιν αὐτὸν ἀνηλεῶς οἱ ἀδιάλλακτοι καὶ ἄσπονδοι αὐτοῦ ἐχθροί, ἡ ἄγνοια, ἡ ἀβουλία καὶ ἡ ἀσυνεσία ; ποσάκις ἡ φιλαυτία οὐκ ἐξάπτει τὰ ψυχικὰ αὐτοῦ πάθη ὑπὸ τῆς ἀγνοίας παρακρουομένη; Ὄντως δεινὸν ἡ ἄγνοια καὶ πολλῶν κακῶν αἰτία τοῖς ἀνθρώποις γίνεται. Δι' ὃ φροντιστέον ὅπως ταύτης ἀπαλλαγῶμεν διὰ τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεως, καὶ τέλειοι γενόμενοι, ἀποβῶμεν μακάριοι ἔν τε τῇ παρούσῃ καὶ τῇ μελλούσῃ ζωῇ.

Τὸ ἐπιγνῶναι ἡμᾶς αὐτοὺς εἶναι χαλεπὸν λίαν καὶ δεῖται συντόνου φροντίδος καὶ πολλῆς ἐπιμελείας. Ὁ μέγας Βασίλειος περὶ τούτου λέγει τὰ ἑξῆς· «τῷ ὄντι γὰρ ἔοικε πάντων εἶναι χαλεπώτατον τὸ ἑαυτὸν ἐπιγνῶναι· οὐ γὰρ μόνον ὀφθαλ-

μὸς τὰ ἔξω βλέπων ἐφ' ἑαυτὸν οὐ κέχρηται τῷ ὁρᾶν, ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ἡμῶν ὁ νοῦς ὀξέως τὰ ἀλλότρια ἁμαρτήματα καταβλέπων, βραδύς ἐστι πρὸς τὴν τῶν οἰκείων ἐλατωμάτων ἐπίγνωσιν».

Τὸ χαλεπὸν τοῦ ἔργου ἀναγνωρίζοντες καὶ τὴν ἀναγκαιότητα αὐτοῦ κατανοοῦντες καὶ ἐπιποθοῦντες τὴν εὔκολον περάτωσιν αὐτοῦ συνετάξαμεν μελέτας ἠθικὰς καὶ θρησκευτικάς, ἐν εἴδει εἰκόνων καὶ χαρακτήρων, καὶ περιεγράψαμεν, ὅση ἡμῖν δύναμις, ἀκριβέστερον ἑκάστης ἀρετῆς καὶ ἑκάστης κακίας τὸν χαρακτῆρα, μελετήσαντες τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν καὶ ἐξερευνήσαντες τὰς τῆς ψυχῆς ἠθικὰς δυνάμεις. Ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ τῇ συντάξει τοῦ ἔργου προέβημεν μεθοδικῶς ὡς ἑξῆς.

Π ρ ῶ τ ο ν περιεγράψαμεν τοὺς χαρακτῆρας τοὺς ἀναγομένους εἰς τὸ θρησκευτικὸν συναίσθημα καὶ ἐτάξαμεν ἐν τῷ πρώτῳ μέρει ὑπὸ τὸν τίτλον Θρησκευτικαὶ Μελέται.

Δ ε ύ τ ε ρ ο ν περιεγράψαμεν τοὺς χαρακτῆρας τοὺς ἀναγομένους εἰς τὸ ἠθικὸν συναίσθημα ὑπὸ τὸν τίτλον Ἠθικαὶ Μελέται.

Αἱ θρησκευτικαὶ Μελέται διαιροῦνται εἰς τρεῖς τάξεις κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν θρησκευτικῶν ἀρετῶν, τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης. Καὶ πρώτην μὲν τῇ τάξει ἐθέμεθα τὴν πίστιν πρὸς τὸν Θεόν, ἥτις κατέχει τὸ πρῶτον κεφάλαιον. Ἐντούτῳ τάσσονται ἅπαντες οἱ χαρακτῆρες τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν οἱ ἀναγόμενοι εἰς τὴν πίστιν πρὸς τὸν Θεόν. Δευτέραν τῇ τάξει ἐθέμεθα τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδα, ἥτις κατέχει τὸ δεύτερον κεφάλαιον. Ἐν τούτῳ τάσσονται ἅπαντες οἱ χαρακτῆρες τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν οἱ ἀναγόμενοι εἰς τὴν ἐλπίδα πρὸς τὸν Θεόν. Τρίτην ἐθέμεθα τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν, ἥτις κατέχει τὸ τρίτον κεφάλαιον, ἐν ᾧ τάσσονται ἅπαντες οἱ χαρακτῆρες τῶν ἀρετῶν καὶ τῶν κακιῶν οἱ ἀναγόμενοι εἰς τὴν ἀγάπην πρὸς τὸν Θεόν.

Οἱ ἠθικοὶ χαρακτῆρες διαιροῦνται εἰς δύο τάξεις· εἰς τὴν τάξιν τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν τῶν ἀναγομένων εἰς τὸν

ἠθικὸν νόμον, καὶ εἰς τὴν τάξιν τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν τῶν ἀναγομένων εἰς τὰς ψυχικὰς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις, ἤτοι τὸ Γνωστικόν, τὸ Θυμικὸν καὶ τὸ Ἐπιθυμητικόν. Ἡ πρώτη τάξις κατέχει τὸ τέταρτον κεφάλαιον. Ἐν τούτῳ προτάσσονται μελέται περὶ ἠθικοῦ νόμου καὶ ἠθικοὶ χαρακτῆρες καὶ εἰκόνες ἀναγόμενοι εἰς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἐπιτάσσονται αἱ εἰκόνες καὶ οἱ χαρακτῆρες οἱ ἀναγόμενοι εἰς τὴν δικαιοσύνην.

Ἡ δευτέρα τάξις κατέχει τὸ ε, ς΄ καὶ ζ΄ κεφάλαιον. Ἐν τῷ πέμπτῳ κεφαλαίῳ τάσσονται οἱ χαρακτῆρες καὶ αἱ εἰκόνες ἁπασῶν τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν τῶν ἀναγομένων εἰς τὸ Γνωστικόν.

Ἐν τῷ ἕκτῳ κεφαλαίῳ τάσσονται ἅπασαι αἱ ἀρεταὶ καὶ κακίαι τοῦ Θυμικοῦ. Τὸ κεφάλαιον τοῦτο ὑποδιαιροῦμεν εἰς δύο μέρη· εἰς τὸ πρῶτον μέρος τάσσομεν τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰς εἰκόνας τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν τοῦ Βουλητικοῦ, εἰς δὲ τὸ δεύτερον μέρος τοὺς χαρακτῆρας καὶ εἰκόνας τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν τοῦ Συναισθητικοῦ.

Ἐν δὲ τῷ ἑβδόμῳ καὶ τελευταίῳ κεφαλαίῳ τάσσομεν τοὺς χαρακτῆρας καὶ τὰς εἰκόνας ἁπασῶν τῶν ἀρετῶν καὶ κακιῶν τῶν ἀναγομένων εἰς τὸ Ἐπιθυμητικόν.

Ὁ ἀριθμὸς ὅλων τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν χαρακτήρων καὶ εἰκόνων ἀνέρχεται εἰς διακοσίους.

Τοιοῦτο τὸ ἔργον καὶ τοιοῦτος ὁ σκοπὸς δι᾽ ὃν συνετάχθη. Ὁ ἀναγνώστης μελετῶν τοὺς διαφόρους θρησκευτικοὺς καὶ ἠθικοὺς χαρακτῆρας, μελετᾷ συγχρόνως καὶ ἑαυτόν, ἐξετάζει ἑαυτὸν μετ᾽ ἀκριβείας καὶ καθορᾷ ὡς ἐν κατόπτρῳ τὴν εἰκόνα τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς, ἀνακαλύπτει τὰ πάθη αὐτῆς, τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, κατανοεῖ τὴν δυσειδίαν αὐτῶν, ἀποστρέφεται αὐτὰ καὶ ἐπιμελεῖται τῆς θεραπείας τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς.

Ἡ χάρις τῶν ἀρετῶν ἑλκύει τὴν καρδίαν τοῦ ἀναγινώσκοντος πρὸς αὐτάς, τὸ δὲ ἄφθιτον αὐτῶν κάλλος κατακυριεύει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Ἡ καρδία του τιτρώσκεται ἐκ τῆς ἀγάπης αὐτῶν καὶ σπεύδει πρὸς αὐτάς.

Διὰ τῆς μελέτης ταύτης ὁ ἀναγινώσκων ποδηγετούμενος καὶ ἀεὶ μᾶλλον προκόπτων ἐν τῇ ἀρετῇ τελειοῦται καὶ ἀποβαίνει ἀληθῶς εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα Θεοῦ. Εὔχομαι δὲ ἀπὸ μέσης καρδίας, ἵνα πάντες τοιοῦτοι γενόμενοι ἄξιοι γένωνται τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ καὶ κληρονόμοι τῆς αἰωνίου Βασιλείας.

Ἐν Ἀθήναις ἐν τῇ Ῥιζαρείῳ Σχολῇ τῇ ἐνάτῃ 7βρίου 1904

† *ὁ Μητροπολίτης Πενταπόλεως* ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ

ΤΟ ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ

ΜΕΛΕΤΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΗΘΙΚΑΙ

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ

§ 1. Περὶ τῆς θείας εἰς Χριστὸν Πίστεως.

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος δίδων τὸν ὁρισμὸν τῆς πίστεως λέγει· «Ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἔλεγχος οὐ βλεπομένων». ὁ δὲ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει.—«Πίστις ἐνδιάθετόν τί ἐστιν ἀγαθὸν καὶ ἄνευ τοῦ ζητεῖν τὸν Θεὸν ὁμολογοῦσα εἶναι τοῦτον καὶ δοξάζουσα ὡς ὄντα»· ὁ αὐτὸς ὁρίζει τὴν πίστιν καὶ ἄλλως λέγων. «Πίστις ἐστὶ σύντομος τῶν κατεπειγόντων γνῶσις». Ὁ δὲ Μέγας Βασίλειος ὁρίζει τὴν πίστιν ὡς ἑξῆς· «Πίστις ἐστὶ συγκατάθεσις ἀδιάκριτος τῶν ἀκουσθέντων ἐν πληροφορίᾳ τῆς ἀληθείας τῶν κηρυχθέντων Θεοῦ χάριτι». Ὁ δὲ Χρυσόστομος ὁρίζει τὴν πίστιν ὡς ἑξῆς. «Πίστις ἐστὶν ἡ ἀδίστακτος καὶ ἀδιάκριτος ἐλπὶς τῶν τε ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν ἐπηγγελμένων καὶ τῆς τῶν αἰτήσεων ἡμῶν ἐπιτυχίας». Πίστις ἀληθὴς καὶ καθαρά ἐστιν ἡ ὑπὸ τοῦ Κυρίου καὶ Θεοῦ καὶ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ τῷ κόσμῳ ἀποκαλυφθεῖσα. Πατήρ τις λέγει· Πίστιν μόνην ὁρίζομεν εἶναι ἀληθῆ καὶ καθαρὰν ταύτην, τὴν εἰς Πατέρα, καὶ Υἱόν, καὶ Ἅγιον Πνεῦμα, τὴν μόνην θεότητά τε καὶ κυριότητα πάντων ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων δημιουργόν, καὶ βασιλίδα πάσης φαινομένης καὶ νοουμένης κτίσεως. Ὁ δὲ Χρυσόστομος λέγει· Πί-

στις ἀπὸ πατρὸς μὲν ἄρχεται, ἐπὶ Υἱὸν δὲ ἔρχεται εἰς δὲ τὸ Πνεῦμα πληροῦται. Πίστεως ῥίζα ζῶσα ὁ Πατήρ· κλάδος ἀμάραντος ὁ Υἱὸς· καρπὸς ἀθάνατος τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον.

§ 2. Περὶ τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως, ὅτι αὕτη ἐστὶ θεῖον δῶρον.

Ἡ Πίστις ἐστὶ θεῖον χάρισμα. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· Οὐ γὰρ σὰ τὰ κατορθώματα ταῦτα, ἀλλὰ τῆς τοῦ Θεοῦ χάριτος· κἂν τὴν Πίστιν εἴπῃς, ἀπὸ τῆς κλήσεως γέγονε κτλ. καὶ αὖθις· οὐδὲ ἡ πίστις ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ μὴ ἦλθεν, εἰ γὰρ μὴ ἐκάλεσε, πῶς ἠδυνάμεθα πιστεῦσαι ; καὶ αὖθις· μηδὲν ἡμέτερον εἶναι νομίζωμεν· ὅπου γε καὶ αὐτὴ ἡ πίστις οὐχ ἡμέτερον· ὅτι δὲ οὐχ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ πλέον τοῦ Θεοῦ, ἄκουε τοῦ Παύλου, λέγοντος· «Καὶ τοῦτο οὐκ ἐξ ἡμῶν, Θεοῦ τὸ δῶρον. Καὶ ἐν ἑτέρᾳ ὁμιλίᾳ λέγει·

«Ποῖον ὁ Χριστὸς ἦλθε φέρων δῶρον ἐμοί ; Τὸ αἷμα αὐτοῦ ἦλθε φέρων δῶρον, τὸ σῶμα αὐτοῦ ἦλθε φέρων δῶρον. Καὶ τί παρ' ἐμοῦ ἔλαβε δῶρον ; Πίστιν· καὶ τίς ταύτην μοὶ ἔδωκε χάριν ; ἐπίστευσα ἐγώ, ἐχαρίσατο ἐκεῖνος. Καὶ αὖθις, λαμβάνων τὴν ἀφορμὴν ἐκ τῶν λόγων τοῦ Παύλου· «οὐκ εἶπεν, ὡς γενόμενος πιστός, ἀλλ' ὡς ἠλεημένος εἶναι πιστὸς· μὴ γὰρ τὴν ἀποστολήν, καὶ τὸ κήρυγμα, καὶ τὴν διδασκαλίαν μόνον νομίσητε τῆς δωρεᾶς εἶναι τοῦ Θεοῦ· καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ πιστεῦσαι ἀπὸ τοῦ ἐλέους μοι γέγονεν ἐκείνου. Οὐ γὰρ ἐπειδὰν ἄξιος ἦμην, φησί, κατηξιώθην τῆς πίστεως, ἀλλ' ἐπειδὰν ἠλεήθην μόνον. Ὁ δὲ ἔλεος χάριτός ἐστιν, οὐ τοῦ κατ' ἀξίαν».

Τὴν αὐτὴν γνώμην ἐκφράζεται ὁ Θεοφύλακτος οὕτως· «Καὶ αὐτὸ τὸ πιστεῦσαι οὐχ ἡμέτερον, ἀλλ' ὑπὸ Θεοῦ κληθέντες, οὕτως ὑπηκούσατε καὶ ἐπιστεύσατε· ὥστε καὶ ἡ πίστις τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τοῦ θεοῦ ἔχει εἰ μὴ γὰρ ἐκεῖνος ἐκάλεσεν, οὐκ ἂν ὑμεῖς ἐπιστεύσατε». καὶ αὖθις· «Τὸ πιστεῦσαι ἡμᾶς τῆς τοῦ Θεοῦ μεγάλης δυνάμεως καὶ ἐνεργείας γέγονεν»· καὶ αὖθις· «ἀρχηγὸς καὶ τελειωτὴς τῆς πίστεως ἡμῶν ὁ Χριστός, ὅτι αὐτὸς καὶ τὴν πίστιν ἡμῶν ἐξ ἀρχῆς ἐνέθηκεν». Ὁ θεῖος Χρυσόστομος διακρίνων τὸ ὑφ' ἡμῶν συμβαλλόμενον τῇ πίστει τοῦ ὑπὸ Θεοῦ δωρουμένου λέγει· «Τὸ μὲν παρὰ τὴν ἀρχὴν πιστεῦσαι τῆς ἡμετέρας εὐγνωμοσύνης ἐστί, καὶ τὸ ὑπακοῦσαι κληθέντας· μετὰ δὲ τὸ καταβληθῆναι τὴν πίστιν, τῆς τοῦ Πνεύματος δεόμεθα βοηθείας ὥστε μένειν αὐτὴν διηνεκῶς ἄσειστον καὶ ἀπερίτρεπτον».

§ 3. Περὶ τοῦ συνδέσμου τῆς πίστεως καὶ τῆς γνώσεως καὶ ὅτι προηγεῖται ἡ πίστις τῆς γνώσεως.

Περὶ τοῦ συνδέσμου τῆς πίστεως καὶ τῆς γνώσεως ἰδοὺ τί ὁ Ἱερὸς Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει· «Οὔτε ἡ γνῶσις ἄνευ πίστεως, οὔτε ἡ πίστις ἄνευ γνώσεως». καὶ αὖθις· «Πίστις σύντομός ἐστι τῶν κατεπειγόντων γνῶσις· ἡ γνῶσις δέ, ἀπόδειξις τῶν διὰ πίστεως παρειλημμένων ἰσχυρὰ καὶ βέβαιος, διὰ τῆς Κυριακῆς διδασκαλίας ἐποικοδομουμένη τῇ πίστει εἰς τὸ ἀμετάπτωτον καὶ μετ' ἐπιστήμης καταληπτὸν παραπέμπουσα». Ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· «Διὰ πίστεως ἡ γνῶσις, καὶ πίστεως ἄνευ οὐκ ἔστι γνῶναι Υἱόν.»

Ὁ δὲ Θεοδώρητος λέγει· «Προσγενομένη τῇ πίστει ἡ γνῶσις τελεσιουργεῖ τῆς ἀληθείας τὴν ἐπιστήμην»· Καὶ αὖθις· «δεῖται ἡ πίστις τῆς γνώσεως, καθάπερ ἂν ἡ γνῶσις τῆς πίστεως· οὔτε γὰρ πίστις ἄνευ γνώσεως, οὔτε γνῶσις δίχα πίστεως γένοιτ' ἄν. Ἡγεῖται μέντοι τῆς γνώσεως ἡ πίστις, ἕπεται δὲ τῇ πίστει ἡ γνῶσις, ἔχεται δὲ τῆς γνώσεως ἡ ὁρμή, ἀκολουθεῖ δὲ ταύτῃ ἡ πρᾶξις· δεῖ γάρ πιστεῦσαι πρῶτον, εἶτα μαθεῖν· γνόντα δὲ ὁρμῆσαι· ὁρμήσαντα δὲ πρᾶξαι». Καὶ ὁ Κλήμης· «μετὰ τὴν πίστιν ἡ γνῶσις καὶ οὐ πρὸ τῆς πίστεως».

Καὶ ὁ Θεοφύλακτος· «πρῶτον ἡ πίστις, εἶτα ἀπὸ ταύτης ἡ ἐπίγνωσις». Ἡ γνῶσις προηγεῖται τῆς πίστεως μόνον ὅταν ἀναφέρηται εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ θείου λόγου· ἤτοι δέον νὰ προηγηθῇ τὸ κήρυγμα, νὰ ἀκούσῃ τίς τὰς τοῦ θείου λόγου ἀληθείας, νὰ ἐπιγνῷ τῇ θείᾳ χάριτι τὴν καλοῦσαν φωνὴν καὶ νὰ πιστεύσῃ· διότι ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, ἡ δὲ ἀκοὴ διὰ ῥήματος Θεοῦ. Διὰ τοῦτο καὶ Μακάριος ὁ Ἐρημίτης ἔλεγεν· Ὁ μὴ γινώσκων τὴν ἀληθείαν οὔτε ἀληθῶς πιστεύειν δύναται· ἡ γὰρ γνῶσις κατὰ φύσιν προηγεῖται τῆς πίστεως. Ἀλλ' ἡ γνῶσις αὕτη ἐστὶ πολὺ διάφορος τῆς γνώσεως τῆς ἑπομένης τῇ πίστει· αὕτη προηγεῖται κατὰ φυσικὴν ἀνάγκην, ἐκείνη ἕπεται ὡς ἐνέργεια θείας ἀποκαλύψεως· διὰ ταύτης γινώσκομεν τὴν κηρυσσομένην ἀλήθειαν, δι' ἐκείνης γινώσκομεν αὐτὴν τὴν ἀλήθειαν ἤτοι τὸν Θεόν. Περὶ τῆς φυσικῶς προηγουμένης γνώσεως καὶ ἕτερος πατὴρ λέγει τὰ ἑξῆς, λόγον ποιούμενος περὶ τῆς τοῦ Ἀβραὰμ πίστεως· Τῆς μὲν πίστεως αὐτοῦ προώδευσεν ἡ γνῶσις· τῆς δὲ γνώσεως ἀκόλουθος ἐγένετο ἡ πίστις».

Ὁ Μέγας Βασίλειος περὶ τῆς ἐκ τῆς πίστεως προσγινομένης πληροφορίας περὶ τῶν θείων λόγων λέγει· «Πίστις ἡγείσθω τῶν περὶ Θεοῦ λόγων· πίστις, καὶ μὴ ἀπόδειξις· πίστις, ἡ ὑπὲρ τὰς λογικὰς μεθόδους τὴν ψυχὴν εἰς συγκατάθεσιν ἕλκουσα». Καὶ ὁ Κλήμης λέγει· «Πειθὼ ἡ βεβαίωσις τῆς πίστεως».

Ὁ Μέγας Βασίλειος παραινεῖ λέγων· «ὅτι οὐ δεῖ διακρίνεσθαι καὶ διστάζειν ἐπὶ τοῖς ὑπὸ τοῦ Κυρίου λεγομένοις, ἀλλὰ πεπληροφορῆσθαι πᾶν ῥῆμα Θεοῦ ἀληθὲς εἶναι καὶ δυνατόν, κἂν ἡ φύσις μάχηται».

Περὶ τῆς διδακτικῆς δυνάμεως τῆς πίστεως ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· «Ἡ πίστις πάντων ἐστὶ διδάσκαλος καὶ ταύτης ἄνευ οὐδὲ λαλῆσαι δυνάμεθά τι.»

Ὁ δὲ Θεοδώρητος λέγει· «Χρεία ἡμῖν νοερῶν ὀμμάτων εἰς τὴν τῶν νοητῶν κατανόησιν. Καὶ καθάπερ δεόμεθα τῶν τοῦ σώματος ὀφθαλμῶν εἰς τὴν θεωρίον τῶν ὁρατῶν, οὕτω δήπου χρήζομεν πίστεως εἰς τὴν ἐποπτείαν τῶν Θείων· ὅπερ δὴ ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, τοῦτο ἄρα πίστις ἐν διανοίᾳ· μᾶλλον δὲ ὥσπερ ὀφθαλμὸς δεῖται φωτὸς ἐπιδεικνύντος τὰ ὁρατά, οὕτω δὴ αὖ καὶ νοῦς δεῖται πίστεως ἐπιδεικνυούσης τὰ θεῖα, καὶ τὴν περὶ τούτων δόξαν φυλαττούσης βεβαίαν».

Ὁ Θεοφύλακτος περὶ τῆς πίστεως λέγει· «Ἀρχὴ καὶ θεμέλιος ἡ πίστις καὶ ἄνευ ταύτης οὐδὲν ἑδραιωθήσεται· ὥσπερ οὐδὲ ἄνευ στοιχείων γένοιτό τις ἂν ἔμπειρος γραμμάτων».

Ὁ Χρυσόστομος διδάσκει περὶ τῆς ἀπαιτήσεως τῆς πίστεως τὰ ἑξῆς. «Ὑπακοῆς ἡ πίστις δεῖται οὐ πολυπραγμοσύνης· καὶ ὅταν Θεὸς ἐπιτάτῃ, πείθεσθαι οὐ περιεργάζεσθαι».

§ 4. Περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐκ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐκ ταύτης γενομένης τῷ πιστεύοντι πληροφορίας, περὶ τῶν μὴ προσπιπτόντων ταῖς αἰσθήσεσι.

Ὁ Θεοφύλακτος λέγει τὰ ἑξῆς περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐκ τῆς πίστεως· «Καὶ ἡ πίστις στερέωμά ἐστιν αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, μὴ ἐῶσα λογισμοὺς ὑπεισελθεῖν».

Ὁ Χρυσόστομος ὀνομάζει τὴν πίστιν χειμαζομένης ψυχῆς ἀνθρωπίνης ἄγκυραν καὶ ἀνθρωπότητος λιμένα γαληνόν. καὶ αὖθις· «ἱερά τίς ἐστιν ἄγκυρα πάντοτε ἀνέχουσα τὴν ἔχουσαν αὐτὴν διάνοιαν». Καὶ αὖθις· «Βαβαί, οἵᾳ λέξει ἐχρήσατο εἰπών, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων ;

ἔλεγχος γὰρ λέγεται ἐπί τῶν λίαν ἀδήλων. Ἡ πίστις τοίνυν ἐστὶν ὄψις τῶν ἀδήλων, φησί, καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τοῖς ὁρωμένοις φέρει πληροφορίαν τὰ μὴ ὁρώμενα. Οὔτε οὖν τοῖς ὁρωμένοις ἀπιστῆσαί ἐστιν, οὔτε πάλιν, ὡς μὴ τῶν ὁρωμένων σαφέστερον, περὶ τῶν ἀοράτων πεπληροφόρηταί τις, πίστις εἶναι δύναται. Ἐπειδὴ γὰρ τὰ ἐν ἐλπίδι ἀνυπόστατα εἶναι δοκεῖ, ἡ πίστις ὑπόστασιν αὐτοῖς χαρίζεται, μᾶλλον δὲ οὐ χαρίζεται, ἀλλ' αὐτό ἐστιν οὐσία αὐτῶν· οἷον, ἡ ἀνάστασις οὐ παραγέγονεν οὐδ' ἔστιν ἐν ὑποστάσει, ἀλλ' ἡ ἐλπὶς ὑφίστησιν αὐτὴν ἐν τῇ ἡμετέρᾳ ψυχῇ. Τοῦτό ἐστιν ὑπόστασις πραγμάτων ἐλπιζομένων».

Ὁ Θεοδώρητος λέγει· «Τὰ οὐχ ὁρώμενα διὰ πίστεως ὁρῶμεν, καὶ πρὸς τὴν τῶν ἐλπιζομένων θεωρίαν ὀφθαλμὸς ἡμῖν γίνεται, καὶ δείκνυσιν ὡς ὑφεστῶτα τὰ μηδέποτε γεγενημένα. Τῶν νεκρῶν ἔτι ἁπάντων ἐν τοῖς τάφοις ἔτι κειμένων, ἡ πίστις ἡμῶν προζωγραφεῖ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τῆς κόνεως τῶν σωμάτων τὴν ἀθανασίαν παρασκευάζει φαντάζεσθαι».

Ὁ Νύσσης Γρηγόριος λέγει τὴν πίστιν οὐχὶ τὴν γνῶσιν ὁ Θεὸς εἰς δικαιοσύνην λογίζεται τοῖς ἀνθρώποις· ἡ μὲν γὰρ γνῶσις ὡς ἐμπειρικήν τινα τὴν διάθεσιν ἔχει, μόνῳ τῷ γινωσκομένῳ συντιθεμένη· ἡ δὲ τῶν χριστιανῶν πίστις οὐχ οὕτως· οὐ γὰρ τῶν γινωσκομένων, ἀλλὰ τῶν ἐλπιζομένων ἐστὶν ὑπόστασις. Τὸ δὲ διακρατούμενον οὐκ ἐλπίζεται.

Ὃ γὰρ ἔχει τις φησί, τί καὶ ἐλπίζει; τὸ δὲ διαφεῦγον τὴν κατανόησιν ἡμῶν, ἡμέτερον ἡ πίστις ποιεῖ διὰ τῆς ἰδίας βεβαιότητος ἐγγυωμένη τὸ μὴ φαινόμενον.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει· «Πίστις, σωτηρίας ἀρχή· πίστις, θεογνωσίας καθαρὸς ὀφθαλμός· πίστις τὰ ἀόρατα καθορᾷ· πίστις τῆς ἐπὶ τὴν κολυμβήθραν ὁδοῦ χειραγωγὸς ἀγαθός· πίστις τὸ τῶν ἀοράτων κάτοπτρον τηλαυγές· πίστις τῆς ὁμοουσίου Τριάδος διδάσκαλος ἀκριβής».

Ὁ Ἅγιος Ἀντώνιος λέγει· Σφραγὶς ἡμῖν καὶ τεῖχος εἰς ἀσφάλειαν ἡ εἰς τὸν Κύριον ἡμῶν πίστις. (Ἀθανάσιος ἐν τῷ βίῳ Ἀντωνίου.)

Ὁ δὲ Ὠριγένης λέγει· «Πάσης σοφίας πηγὴ καὶ ἀρχὴ τὸ πιστεῦσαι τῷ τῶν ὅλων Θεῷ. Καί τίς ἂν ἄλλος λόγος ἐπιστρεφέστερον προσάγει τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἰς τὸ εὖ ζῆν, ὡς ἡ πίστις ἢ ἡ διάληψις περὶ τοῦ παντὸς ἐφορᾷν ἐπὶ πᾶσι θεὸν τὰ ὑφ' ἡμῶν λεγόμενα καὶ πραττόμενα, ἀλλὰ καὶ λογιζόμενα»;

Ὁ Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας λέγει· «θύρα καὶ ὁδὸς εἰς ζωὴν ἡ πίστις καὶ ἀπὸ φθορᾶς εἰς ἀφθαρσίαν ἀναδρομή».

§ 5. Περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῶν ἔργων ἤτοι περὶ τῆς ζώσης πίστεως.

Ὁ Θεοδώρητος λέγει περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῶν ἔργων εἰς τελειότητα τὰ ἑξῆς· «οὐκ ἀρκεῖ ἡ πίστις εἰς σωτηρίαν τῷ πιστεύσαντι, ἀλλὰ δεῖται τῶν ἔργων εἰς τελειότητα».

Ὁ δὲ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει· «Ἡ πίστις εἰ καὶ ἑκούσιος τῆς ψυχῆς συγκατάθεσις, οὐκ ἐργάτις ἀγαθῶν καὶ δικαιοπραγίας θεμέλιος ἄνευ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης».

Ὁ Θεοφύλακτος λέγει· «Ἡ πίστις ἐστὶ τὸ πᾶν ἡ δι' ἀγάπης ἐνεργουμένη, τουτέστιν ὀφείλουσα ἀεὶ ἐνεργὸς καὶ ζῶσα δείκνυσθαι διὰ τῆς εἰς Χριστὸν ἀγάπης. Μάνθανε οὖν ὅτι ἡ πίστις ἐνεργεῖται μὲν δι' ἀγάπης, τουτέστι ζῶσα δείκνυται, μὴ ἔχουσα δὲ τὴν ἀγάπην ἀνενέργητός ἐστιν».

Ὅμοιον τῷ ἡ πίστις χωρὶς τῶν ἔργων ἐστὶ νεκρά.

Ὁ δὲ ἅγιος Φώτιος λέγει· «Δεῖ τὰς ἀρετὰς τῇ πίστει παραπεπηγέναι καὶ δι' ἀμφοῖν τὸν σπουδαῖον καταρτίζεσθαι· Καὶ γὰρ δογμάτων μὲν εὐθύτης πολιτείας προβάλλεται κοσμιότητα, πράξεων δὲ καθαρότης τῆς πίστεως ἐπαγγέλλεται θειότητα. Ὧν ἑκάτερον χωρὶς τοῦ ἑτέρου ῥᾷον εἴωθεν ὑπορρεῖν καὶ παρασύρεσθαι, μὴ ἀνεχόμενον κατὰ μόνας ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐγκατοπρίζεσθαι». Καὶ ὁ ἅγιος Ἰγνάτιος λέγει· «Ἀρχὴ ζωῆς πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη», Οἱ ἐπαγγελλόμενοι Χριστοῦ εἶναι, οὐκ ἐξ ὧν λέγουσι μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐξ ὧν πράττουσι γνωρίζονται· Ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γινώσκεται.

§ 6. Περὶ τῶν γνωρισμάτων τῆς ἀληθοῦς πίστεως.

Γνωρίσματα τῆς ἀληθοῦς εἰς Χριστὸν πίστεως εἰσὶ τὰ ἑξῆς·

α) Ἡ ἀληθὴς πίστις πληροφορεῖ μυστικῶς τὸν πιστεύοντα περὶ τοῦ θείου χαρακτῆρος τῆς ἑαυτοῦ πίστεως.

β') κατευθύνει τὰ διαβήματα αὐτοῦ ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀληθείας μυστικῶς ποδηγετοῦσα αὐτὸν καὶ διδάσκουσα αὐτὸν ποιεῖν τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον.

γ') ἄγει εἰς τὴν μακαριότητα καὶ διδάσκει, ὅτι ἐν τῇ ἀγάπῃ τῇ πρὸς

τὸν Θεὸν καὶ τῇ πρὸς τὸν πλησίον εὕρηται τὸ πλήρωμα ταῦ ἐπιποθουμένου ἀγαθοῦ.

δ΄) πληροῖ τὸν πιστὸν ἐλπίδος ἀϊδίου, ἀμειώτου, καθαρᾶς παντὸς πάθους, ἐχούσης ἐν ἑαυτῇ τὸ πλήρωμα τῆς εὐδαιμονίας.

ε΄) πληροῖ τὴν καρδίαν τοῦ πιστοῦ ἀγάπης θερμῆς, ἀγάπης ἀφάτου, ἀνεκφράστου, μυστικῆς, ἀπείρου, ἁγνῆς, ἁγίας, ἐκχεομένης καὶ κατακλυζούσης τὰ πάντα καὶ κατακυριευούσης ἐν αὐτῇ.

ς΄) πληροῖ τὴν καρδίαν τοῦ πιστοῦ τῶν καρπῶν τοῦ ἁγίου πνεύματος· ἡ χαρά, ἡ εἰρήνη, ἡ μακροθυμία ἡ χρηστότης ἡ ἀγαθοσύνη ἐβραβεύθησαν αὐτῇ ὑπὸ τοῦ ἁγιάσαντος αὐτὴν ἁγίου Πνεύματος.

ζ΄) Δίδωσι τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιφοιτῆσαν ἐφώτισε τὸν νοῦν τοῦ πιστοῦ καὶ ἔδωκεν αὐτῷ τὴν σοφίαν, τὴν σύνεσιν, τὴν βουλήν, τὴν γνῶσιν, τὴν ἀλήθειαν καὶ τὸν ἅγιον φόβον τοῦ Θεοῦ.

η΄) Ἀναπλάττει τὸν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας διαφθαρέντα ἄνθρωπον καὶ ἐπανάγει εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος.

θ΄) Ἁγιάζει αὐτὸν καὶ μύρον εὐωδίας ἐπιχέει ἐπ᾽ αὐτὸν καί ἀνάγει εἰς τὴν τελειότητα.

ι΄) Διανοίγει τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας τοῦ ὁρᾶν τὰ ἀθέατα, καὶ ἀπακαλύπτει τὰ μυστήρια.

ιά) Χορηγεῖ σθένος ἠθικόν, χαρίζεται τὴν ἠθικὴν ἀνδρείαν τοῦ μὴ πτοεῖσθαι ἐκ τῶν δεινῶν τοῦ βίου καὶ ταπεινεύει τὴν ἰσχύν, τὸ θάρρος τὴν καρτερίαν, τὴν μεγαλοφροσύνην τὴν μεγαλοψυχίαν τὴν ἐλεημοσύνην καὶ ὅλην τὴν πληθὺν τῶν χριστιανικῶν ἀρετῶν.

ιβ΄) Δίδωσι τὴν σωφροσύνην, τὴν ἁγνείαν, τὴν ἀκεραιότητα καὶ τὸ κάλλος τῆς Παρθενίας.

ιγ΄) Ἀναβιβάζει τὸν πιστὸν ὑπεράνω τῶν νόμων τῆς φύσεως καὶ δίδωσι δύναμιν νὰ νικᾷ φύσεως τάξιν.

ιδ΄) Ἡ Ἀληθὴς εἰς Χριστὸν πίστις καθιστᾷ τὸν πιστὸν εἰκόνα Θεοῦ καὶ ἐξομοιοῖ πρὸς αὐτόν.

§ 7. Περὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς πίστεως.

«Θεμέλιος γνώσεώς ἐστι τὸ μὴ διστάσαι περὶ Θεοῦ, πιστεῦσαι δέ», λέγει ὁ ἱερὸς Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεύς. Ὁ δὲ Θεοδώρητος λέγει· «τὸ

μὲν κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν καὶ ἡ κρηπὶς ἡ ἀληθινή, ἡ περὶ τῆς θείας φύσεως γνῶσις καὶ ἡ περὶ ταύτην πίστις τε καὶ διάθεσις· ὅπερ γάρ ἐστιν ὀφθαλμὸς ἐν σώματι, τοῦτο τῇ ψυχῇ πίστις καὶ τῶν θείων ἡ γνῶσις». Ὁ δὲ ἅγιος Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας λέγει· «Πρόξενον παντὸς ἀγαθοῦ γένοιτ' ἂν ἀνθρώπῳ παντὶ τὸ εἰδέναι τὸν φύσει τε καὶ ἀληθῶς ὄντα Θεόν, καὶ τὸν ὅλον γενεσιουργὸν καὶ κύριον. Ὁ αὐτὸς ἅγιος πατὴρ λέγει· «γνῶσίς ἐστιν ἡ τοῦ Θεοῦ ἐπίγνωσις· ἀλλ' εἰ βούλει γνῶναι τὸν Θεὸν προλαβὼν γνῶθι σαυτόν». Ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· «γνῶσίς ἐστιν ἡ ἑαυτοῦ ἐπίγνωσις· τὸ γὰρ ἑαυτοὺς ἀγνοεῖν ἐσχάτης μανίας καὶ φρενίτιδός ἐστι χαλεπώτερον· τὸ μὲν γὰρ ἀνάγκης, τὸ δὲ προαιρέσεως».

Σοφωτάτη ἀληθῶς γνώμη καὶ ἀναντίρρητος ἀλήθεια· διότι εἰ προαιρέσεως ἔργον ἡ γνῶσις ἑαυτοῦ, πολλῷ μᾶλλον ἡ γνῶσις τοῦ Θεοῦ. Εἰ οὖν τις οὐ προαιρεῖται γνῶναι ἑαυτόν, οὐδὲ τὸν Θεὸν εἰδέναι· τὸ δὲ μὴ προαιρεῖσθαι εἰδέναι τὸν Θεὸν ὄντως ἐσχάτης μανίας καὶ φρενίτιδός ἐστι χαλεπώτερον.

Τὸ θεῖον συνέδεσε τὴν ἑαυτοῦ γνῶσιν ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων μετὰ τῆς ἑαυτῶν ἐπιγνώσεως, ὅπως ἀγάγῃ αὐτοὺς εἰς τὴν τελειότητα καὶ ἑλκύσῃ πρὸς ἑαυτόν. Ὁ ἀγνοῶν ἑαυτὸν οὐδὲ τὸν Θεὸν ἐπιγινώσκει. Τὸ θεῖον ἀποκαλύπτει ἑαυτὸ τῷ καθαρὰν ἔχοντι καρδίαν καὶ ἐπιζητοῦντι αὐτὸ ἐν πίστει. Ὁ μὴ ἑαυτὸν ἐπιγινώσκων ἀγνοεῖ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ κατάστασιν· ὁ δὲ ἀγνοῶν αὐτὴν ἀγνοεῖ ὅτι ἠθικῶς νοσεῖ καὶ ὅτι ἡ ψυχὴ αὐτοῦ πάσχει δεινῶς καὶ σκότος καλύπτει αὐτήν. Τίς δὲ κοινωνία φωτὸς πρὸς σκότος ;

Ὁ χριστιανὸς ὁ ἑαυτὸν ἐπιγινώσκων καθαρίζει τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπὸ παντὸς ῥύπου καὶ ἀναδεικνύει τὴν καρδίαν ἑαυτοῦ ναὸν ἅγιον εἰς κατοικητήριον τοῦ Παντάνακτος Θεοῦ, ὅστις καθὼς ἐπηγγείλατο ἔρχεται καὶ ἐνοικεῖ καὶ ἐμπεριπατεῖ ἐν αὐτῇ καὶ μονὴν παρ' αὐτῇ ποιεῖ. Αἱ μωραὶ παρθένοι ἀπεκλείσθησαν τοῦ νυμφῶνος τοῦ Κυρίου, διότι ἐστεροῦντο τοῦ φωτὸς τῆς γνώσεως· διὸ καὶ ὁ Κύριος οὐκ ἐπέγνω αὐτάς.

§ 8. Περὶ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τῆς εἰς Χριστὸν πίστεως.

Πίστις ! θεῖον δῶρον, καρπὸς τῆς θείας ἀποκαλύψεως, γνῶσις μυ-

στηρίων, σοφία οὐράνιος, διδάσκαλος τῶν θείων ἀληθειῶν, κλῖμαξ Οὐρανοῦ καὶ γῆς, σύνδεσμος Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, θείας φιλίας καὶ ἀγάπης τεκμήριον, οὐρανίων ἀγαθῶν μεταδόσεως ἔκφρασις! Τίσι λόγοις τὴν δύναμίν σου ἐξείπω; τίσι φθέγμασι τὰς ἐνεργείας σου φθέγξωμαι; Ἡ δύναμίς σου ἀληθῶς θεία, ὡς θεῖον δῶρον, ἡ δὲ ἐνέργειά σου ἄπειρος, ἴση πρὸς τὴν θείαν βούλησιν, ὅτι θείᾳ δυνάμει ἐνεργεῖ, ὅσα καὶ νὰ νοηθῶσιν ἀδύνατον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Σὺ ὡς φῶς φωτίζεις τοὺς ἐσκοτισμένους τὴν διάνοιαν. Σὺ ποδηγετεῖς τοὺς ζητοῦντας ἐν ταῖς Γραφαῖς τὴν ἀλήθειαν, καὶ καθίστασαι ὁδηγὸς ἀσφαλὴς πρὸς γνῶσιν. Σὺ διαθερμαίνεις δι' ἔρωτος θείου τὰς καρδίας καὶ ἀνάπτεις ἐν αὐταῖς τὴν θείαν ἀγάπην. Σὺ τίκτεις τὴν ἀληθῆ ἐλπίδα, μυστικῶς ἐλέγχουσα καὶ φανεροῦσα τῶν ἐλπιζομένων τὴν ὑπόστασιν. Σὺ περιβάλλεις μὲ ἁλουργίδα υἱοῦ βασιλέως τοὺς ὑπὸ σοῦ διαφωτισθέντας. Σὺ χαρίζεσαι αὐτοῖς τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Σὺ ἐμπιπλᾷς τοὺς πιστοὺς Πνεύματος σοφίας, πνεύματος συνέσεως, πνεύματος γνώσεως καὶ ἀληθείας, πνεύματος βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεύματος φόβου Θεοῦ. Σὺ δαψιλεύεις τοὺς καρποὺς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Σὺ πληροῖς τὴν καρδίαν τοῦ πιστοῦ ἀγάπης, χαρᾶς, εἰρήνης, μακροθυμίας, χρηστότητος, ἀγαθωσύνης, πραότητος καὶ ἐγκρατείας. Ἡ δύναμίς σου διαπλάττει τὸν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας διαφθαρέντα ἄνθρωπον, ἐπαναφέρει εἰς τὸ ἀρχαῖον κάλλος καὶ ἀναδεικνύει εἰκόνα Θεοῦ. Ἡ ἐνέργειά σου, ὡς θείᾳ δυνάμει κινουμένη, πείθει τὸν νοῦν ὑπείκειν σοι, τὴν δὲ καρδίαν πληροφορεῖ περὶ τῆς ἀληθείας τῶν ὑπὸ Σοῦ ἀποκαλυπτομένων ἀληθειῶν. Τὸ θεῖόν Σου φῶς ἐκχεῖται περὶ τὸν πιστὸν καὶ διαφωτίζει τὸν νοῦν αὐτοῦ τοῦ συνιέναι τὰς Γραφάς. Σὺ διανοίγεις τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας, καὶ Σὺ πλήττεις τὰς χορδὰς τῆς καρδίας πρὸς λατρείαν τοῦ θείου, πρὸς ἄπαυστον ὑμνῳδίαν τοῦ θείου. Σὺ διδάσκεις πειθαρχεῖν Θεῷ. Σὺ τὰ τῶν ἁγίων προφητῶν ἐκδιδάσκεις κατανοεῖν νοήματα. Σὺ τῶν Ἁγίων Ἀποστόλων συνιέναι τὰ ῥήματα φωτίζεις. Σὺ τὴν τελείαν ἐπαγγέλλεσαι ἠθικήν. Σὺ τὸν φιλόσοφον τῷ πιστῷ ἐμβάλλεις λογισμόν. Σὺ ἀποκαλύπτεις τῇ θείᾳ δυνάμει σου καὶ ἐνεργείᾳ καὶ τοῖς ἀπίστοις τὸν θεῖόν σου χαρακτῆρα. Σὺ εἵλκυσας τὰ ἔθνη εἰς σωτηρίαν. Σὺ κατέκτησας τὸν κόσμον ἅπαντα. Σὺ ἐσκύλευσας τὰς τῶν ἐθνῶν συναγωγάς. Σὺ κατέβαλες τὴν ἀπιστίαν. Σὺ τὸ τρόπαιον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἐν μέσῳ γῆς ἔστησας. Σοὶ ὑπετάγησαν βασιλεῖς. Πρὸς σὲ ἄρχοντες καὶ ποιμένες

λαῶν ἔδραμον. Σὺ τοὺς φιλοσόφους ἀσόφους ἀπέδειξας. Σὺ τοὺς πτωχοὺς τῷ πνεύματι σοφοὺς καὶ ῥήτορας πολυφθόγγους ἀνέδειξας. Σὺ κηρυχθεῖσα τῷ κόσμῳ τὸν κόσμον διεφώτισας. Σὺ καταλαβοῦσα τὰ ἔθνη αὐτὰ ἡγίασας. Σὺ τὸν ἀρχαῖον γηράσαντα τῇ ἁμαρτίᾳ κόσμον νέον ἀνέδειξας διὰ τῆς θείας σου δυνάμεως. Σὺ τοὺς σκληροὺς νόμους κατήργησας Σὺ τὴν δικαιοσύνην ἀνεστήλωσας. Σὺ τοὺς πολέμους κατεδίκασας. Σὺ τὴν εἰρήνην τῷ κόσμῳ ἐβράβευσας. Σὺ τὴν ἰσότητα ἐπήγαγες. Σὺ τὴν ἀληθῆ ἐχαρίσω ἐλευθερίαν. Σὺ τὸ κράτος τοῦ Διαβόλου κατήργησας. Σὺ τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν ἐπὶ γῆς ἐγκατέστησας. Σὺ τὴν πικρὰν λύπην ἀπὸ τοῦ κόσμου ἐφυγάδευσας. Σὺ τὴν χαρὰν τὴν ἄφατον τῷ κόσμῳ δαψιλῶς ἐχαρίσω. Σὲ ὅθεν ἐπαξίως τιμῶμεν. Σὲ ἐν ταῖς καρδίαις ἡμῶν περιέπομεν καὶ Σὲ ἔχοντες, θαρροῦντες ἐλπίζομεν τυχεῖν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν. Ἀμήν.

§ 9. Ἡ εἰκὼν τοῦ πιστεύοντος εἰς Χριστόν.

Πόσον ὡραία ἡ εἰκὼν τοῦ πιστοῦ! πόσον θαυμασία ἡ χάρις αὐτῆς! Τὸ κάλλος αὐτῆς θέλγει, τὸ δὲ ὕφος αὐτῆς ἐκφράζει τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πεποίθησιν τοῦ πιστοῦ. Ἡ γαλήνη ἡ ἐπὶ τῆς μορφῆς ἐκκεχυμένη ἐκφράζει τὴν τῆς ψυχῆς εἰρήνην, ἡ δὲ ἠρεμία αὐτῆς τὴν τῆς καρδίας ἀταραξίαν. Ἡ ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ πιστοῦ κεχαραγμένη ἀγαθότης μαρτυρεῖ τὴν ἀταραξίαν τῆς συνειδήσεως αὐτοῦ. Ὁ πιστὸς εἰκονίζεται ὡς ἄνθρωπος ἀπηλλαγμένος τῆς τυραννίας τῶν ἀπαύστων μεριμνῶν τοῦ βίου τῶν καταπονουσῶν τὸ πνεῦμα καθ' ἑκάστην, καὶ ὡς ἄνθρωπος, οὗ ἡ πρὸς τὸν Θεὸν πεποίθησις ζωηροῖς ἐπὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ προσώπου του ζωγραφεῖται χρώμασιν. Ὁ πιστὸς ἀληθῶς εἰκονίζεται ὡς μακάριος ἄνθρωπος· καὶ ἔστι μακάριος, διότι ἔσχεν ἤδη τὴν πληροφορίαν περὶ τῆς θειότητος τῆς πίστεώς του, καὶ ἐπείσθη περὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς. Ὁ Θεὸς μυστικῶς ἐλάλησεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἡ θεία φωνὴ ἐπλήρωσε τὴν καρδίαν αὐτοῦ, θεία δὲ εὐφροσύνη κατεπλημμύρησεν αὐτήν. Ἡ καρδία αὐτοῦ καὶ ἡ διάνοιά εἰσιν ἀφιερωμέναι τῷ Θεῷ. Ἡ καρδία αὐτοῦ διαθερμαίνεται ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ, τὸ δὲ πνεῦμα αὐτοῦ σπεύδει νὰ ἀναχθῇ πρὸς τὸν Θεόν.

Ὁ πιστὸς διασπάσας τὰ δεσμὰ τοῦ ἐγωϊσμοῦ τὰ περισφίγγοντα ἐν

σμικρῷ κύκλῳ τὴν ἀγάπην αὐτοῦ καὶ μὴ ἐπιτρέποντα νὰ ἐνεργῇ καὶ ὁρᾷ πέραν τοῦ κύκλου τοῦ ἰδίου ἐγώ, ἐξεπήδησε καὶ ἠλευθερώθη τοῦ τυραννικοῦ ζυγοῦ τῆς δουλείας τοῦ ἐγωϊσμοῦ, καὶ ἠθέτησε τὴν ταπεινὴν τοῦ ἰδίου ἐγὼ λατρείαν. Ἐλεύθερος ἤδη δεσμῶν διατρέχει τὴν γῆν ἅπασαν πρὸς πάντα τὰ σημεῖα τοῦ ὁρίζοντος αὐτῆς, καὶ σπεύδει πανταχοῦ, ὅπου καλεῖ αὐτὸν ἡ ἀγάπη τοῦ πλησίον. Οὐδεὶς πλέον ὑπάρχει ὁ κωλύων, οὐδεὶς ὁ ἐπηρεάζων. Αἱ δίκην ποταμίων ὑδάτων ἀεὶ ῥέουσαι τοῦ κόσμου ἡδοναί, αἱ ἀπολαύσεις τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, ἀπέβαλον τὸ ἑαυτῶν δέλεαρ. Τὸ εἴδωλον τοῦ ἐγωϊσμοῦ κατέπεσε καὶ κατασυνετρίβη, αἱ δὲ θυσίαι, αἱ προσφοραὶ καὶ ὁ λιβανωτὸς αἱ πρότερον αὐτῷ προσφερόμεναι, ἤδη προσφέρονται εἰς μόνον τὸν Θεὸν τῆς ἀγάπης, ὃν ἤδη ἐξ ὅλης ψυχῆς ἀγαπᾷ καὶ λατρεύει. Ὅλος ἀφωσιωμένος ψυχῇ καὶ καρδίᾳ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἀληθῆ, τὸν ζῶντα, ἀμνημονεῖ τοῦ κόσμου καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματος πολλάκις ἐπιλανθάνεται· τὸ βλέμμα αὐτοῦ ἀτενίζει πρὸς τὸν Θεόν, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ ἀενάως ἐπιζητεῖ αὐτόν. Τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐντρυφᾷ ἐν τῇ μελέτῃ τῶν ἔργων αὐτοῦ, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ ἐπαναπαύεται ἐπὶ τὴν πρόνοιαν τοῦ θείου δημιουργοῦ.

Τὰ πάντα διεγείρουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ πιστοῦ νέα συναισθήματα. Ἡ δημιουργία ἅπασα λαλεῖ μυστικῇ γλώσσῃ ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ περὶ τῆς σοφίας καὶ ἀγαθότητος τοῦ θείου Δημιουργοῦ αὐτῆς. Τρυφὴ αὐτοῦ ἡ μελέτη τῶν ἔργων τοῦ Θεοῦ καὶ τέρψις ἡ ἐκ τῆς θεωρίας τοῦ κάλλους τῆς δημιουργίας αὐτῷ προσγινομένη. Τὸ καλόν, τὸ ἀγαθόν, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ δικαιοσύνη, αἱ εἰκόνες αὗται τοῦ ἐπὶ γῆς ἀγαθοῦ, αἱ τῶν θείων ἰδιωμάτων ἐμφαντικαί, εἰσὶ τὸ μελέτημα τῆς καρδίας αὐτοῦ. Εὐδαιμονία αὐτοῦ ἀληθὴς καὶ βεβαία ἡ διηνεκὴς καὶ ἀδιάλειπτος μετὰ τοῦ θείου Δημιουργοῦ ἐπικοινωνία. Τὰ ῥήματα τοῦ Θεοῦ ὥσπερ μέλι γλυκὺ ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ. Ἐν αὐτοῖς μελετᾷ ἡμέρας καὶ νυκτός. Ἡ καρδία αὐτοῦ ἐστι καιομένη ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ Θεοῦ. Σπεύδει πρὸς αὐτὸν καὶ ἐπιζητεῖ αὐτὸν ἐν τῇ μελέτῃ τῶν δημιουργημάτων αὐτοῦ. Ἔργον αὐτοῦ ἀδιάλειπτον ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν τελείωσις αὐτοῦ, καὶ πόθος διακαὴς ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ὁμοίωσις αὐτοῦ. Ἡ ἀγάπη καὶ ἡ λατρεία τοῦ θείου πληροῦσι τὴν ἐπιποθοῦσαν τὸν Κύριον τετρωμένην καρδίαν αὐτοῦ, ὁ δὲ ὕμνος καὶ ἡ δοξολογία, ἡ εὐχαριστία καὶ ἡ αἴνεσις ἀπαύστως θερμὰ τῷ Θεῷ ἀναπέμπονται ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Τὰ χείλη αὐτοῦ μελετᾷ σοφίαν, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ συνίησι σύνε-

σιν. Ὁ βίος αὐτοῦ ἐστι ποίησις, ἡ δὲ ζωὴ αὐτοῦ ἁρμονία. Ζῇ σπεύδων πρὸς τὸ σκόπιμον καὶ λελογισμένον τέλος, δι' ὃ ἐπλάσθη, καὶ ἀπολαύει τῆς ἐκ τῆς ἀγαθότητος τοῦ Θεοῦ δαψιλευομένης εὐδαιμονίας· Ζῇ ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλὰ τὸ πολίτευμα αὐτοῦ ἐν Οὐρανοῖς ὑπάρχει. Ἄφροντις περὶ τῶν μεριμνῶν τοῦ βίου, ἓν ἔχει μέλημα, μίαν ἔχει φροντίδα, τὸ μὴ τυρβάζειν περὶ πολλά, ἀλλὰ περὶ τοῦ ἑνὸς καὶ μόνου, οὗ ἐστιν αὐτῷ χρεία. Πᾶσα ἡ μέριμνα αὐτοῦ στρέφεται περὶ τὴν ἀκριβῆ πλήρωσιν τοῦ θείου νόμου, καὶ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων πάσης φυλῆς καὶ παντὸς ἔθνους ἐστὶ κοινωνία ἀδελφῶν ὁμαιμόνων, καὶ ἐπιποθεῖ νὰ ἐπεκτείνῃ πρὸς πάντας τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ. Χαίρει ἐπὶ ταῖς εὐτυχίαις αὐτῶν, καὶ λυπεῖται ἐπὶ ταῖς δυστυχίαις αὐτῶν. Ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ καὶ δανείζει καὶ ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ μένει εἰς τὸν αἰῶνα. Ἡ καρδία αὐτοῦ ἑτοίμη ἐλπίζειν ἐπὶ Κύριον, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ παρεσκευασμένη ἐμφανισθῆναι ἐνώπιον τοῦ Πλάστου αὐτῆς. Πλήρης ἐλπίδος καὶ θάρρους ἀναφωνεῖ μετὰ τοῦ ψαλμῳδοῦ· «Κύριος ἐμοὶ βοηθὸς καὶ οὐ φοβηθήσομαι τί ποιήσει μοι ἄνθρωπος».

§ 10. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἀπίστου.

Ὁ ἄπιστος εἶναι ὁ δυστυχέστατος ἀνθρώπων ἁπάντων, διότι ἐστερήθη τοῦ μόνου ἐπὶ γῆς ἀγαθοῦ, τῆς πίστεως, τῆς μόνης ἀληθοῦς ὁδηγοῦ πρὸς τὴν ἀλήθειαν καὶ εὐδαιμονίαν. Ὁ ἄπιστος εἶναι δυστυχέστατος, διότι εἶναι ἐστερημένος τῆς ἐλπίδος, τῆς μόνης βακτηρίας ἐν τῇ μακρᾷ ὁδῷ τοῦ βίου. Ὁ ἄπιστος εἶναι δυστυχέστατος, διότι εἶναι ἐστερημένος τῆς ἀγάπης τῶν ἀνθρώπων, τῆς περιεπούσης τὴν τεθλιμμένην καρδίαν. Ὁ ἄπιστος εἶναι δυστυχέστατος, διότι ἐστερήθη τοῦ θείου κάλλους τῆς θείας τοῦ δημιουργοῦ εἰκόνος, ἣν ὁ θεῖος καλλιτέχνης ἐχάραξε καὶ ἣν ἡ πίστις ἀπεκάλυψεν.

Ὁ ὀφθαλμὸς τοῦ ἀπίστου οὐδὲν εὑρίσκει ἐν τῇ δημιουργίᾳ ἕτερον εἰμὴ τὴν φύσιν δρῶσαν. Ἡ λαμπρὰ τοῦ θείου δημιουργοῦ εἰκών, τὸ θαυμάσιον κάλλος αὐτῆς, μένουσιν αὐτῷ κεκαλυμμένα καὶ ἀνερεύνητα. Πλανᾶται τὸ βλέμμα αὐτοῦ ἀσκόπως ἐν τῷ χάει τῆς δημιουργίας καὶ οὐδαμοῦ ἀνευρίσκει τὸ κάλλος τῆς θείας σοφίας, οὐδαμοῦ θαυμάζει τὴν θείαν παντοδυναμίαν, οὐδαμοῦ ἀνακαλύπτει τὴν θείαν ἀγαθότητα, τὴν θείαν πρόνοιαν, τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν ἀγάπην τοῦ

δημιουργοῦ πρὸς τὴν δημιουργίαν. Ὁ νοῦς αὐτοῦ ἀδυνατεῖ νὰ ἀναχθῇ ὑπεράνω τοῦ ὁρατοῦ κόσμου, οὐδὲ νὰ ἀφιχθῇ πέραν τῶν ὁρίων τοῦ αἰσθητοῦ. Ἡ καρδία αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἀπεικονίσματος τῆς θείας σοφίας καὶ δυνάμεως μένει ἀναίσθητος. Οὐδὲν συναίσθημα λατρείας ἀναπτύσσεται ἐν αὐτῇ· τὰ χείλη αὐτοῦ εἶσι κεκλεισμένα, τὸ στόμα αὐτοῦ μένει ἄναυδον, ἡ γλῶσσα αὐτοῦ διαμένει ἀκίνητος. Οὐδεμία φωνὴ ἐκπέμπεται ἀπὸ τῶν στέρνων αὐτοῦ πρὸς ὕμνον καὶ δοξολογίαν, πρὸς αἶνον καὶ εὐχαριστίαν τοῦ θείου.

Ἡ χαρὰ ἡ ἐκκεχυμένη ἐν τῷ σύμπαντι ἐγκατέλιπε τὴν καρδίαν τοῦ ἀπίστου, διότι ἐξ αὐτῆς ἀπέστη ὁ Θεός. Τὸ κενὸν αὐτῆς ἐπλήρωσεν ἡ λύπη, ἡ ἀθυμία καὶ ἡ ἀδημονία. Διατελεῖ δύσθυμος, ἡ δὲ ἀκηδία κατέσχεν αὐτοῦ τὸ πνεῦμα. Πλανᾶται εἰς τὴν ἀφεγγῆ καὶ πολύπλαγκτον τοῦ βίου τούτου νύκτα καὶ οὐδεμία ἀκτὶς φωτὸς φωτίζει τὰς σκολιὰς τρίβους αὐτοῦ. Οὐδεὶς ὁ ποδηγετῶν, οὐδεὶς ὁ κατευθύνων τὰ διαβήματα αὐτοῦ· μόνος ἐν τῷ σταδίῳ τῆς ζωῆς διέρχεται τὸν βίον ἄνευ προσδοκίας κρείττονος ζωῆς· διαβαίνει διὰ μέσου παγίδων πολλῶν, καὶ οὐδεὶς ἐστιν ὁ ἐλευθερῶν αὐτὸν ἐξ αὐτῶν· ἐμπίπτει ἐν αὐταῖς καὶ συντρίβεται ὑπὸ τὸ βάρος αὐτῶν· ἐν δὲ ταῖς θλίψεσιν αὐτοῦ οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ ἀνακουφίζων αὐτόν.

Ἡ εἰρήνη τῆς ψυχῆς, ἡ γαλήνη τῆς καρδίας ἐφυγαδεύθησαν ὑπὸ τῆς ἀπιστίας, τὸ δὲ πένθος κατέκλυσε τὰ βάθη τῆς καρδίας αὐτοῦ· ἡ τέρψις, ἣν ὁ πιστὸς εὑρίσκει ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν θείων ἐντολῶν, καὶ ἡ εὐφροσύνη ἡ ἐκ τοῦ ἠθικοῦ βίου εἰσὶν αὐτῷ συναισθήματα ἄγνωστα. Ἡ ἐκ τῆς θρησκείας παρεχομένη ἀγαλλίασις τῷ πιστῷ οὐδέποτε ἐξεχύθη ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ἡ πεποίθησις ἡ ἐκ τῆς πίστεως πηγάζουσα ἐπὶ τὴν θείαν πρόνοιαν, ἡ τὰς μερίμνας τοῦ βίου καταπαύουσα, ἐστὶν αὐτῷ δύναμις ἀκατανόητος.

Ἡ ἐκ τῆς ἀγάπης καὶ τῆς εὐεργεσίας εὐχαρίστησις διατελοῦσι τῷ ἀπίστῳ κεκλεισμένα μυστήρια. Ὁ ἄπιστος θεὶς ἀρχὴν τὴν ὕλην, περιώρισε τὴν ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίαν ἐν τῷ στενωτάτῳ κύκλῳ τῶν προσκαίρων ἀπολαύσεων, καὶ περὶ τὴν πλήρωσιν τούτων ἀεὶ φροντίζει καὶ περὶ αὐτῶν μεριμνᾷ καὶ τυρβάζει. Τὰ θέλγητρα τῆς ἀρετῆς εἰσιν αὐτῷ ὅλως ξένα. Ὁ ἄπιστος εἶναι ἄγευστος τῆς ἡδύτητος τῆς χάριτος αὐτῆς. Ὁ ἄπιστος ἠγνόησε, τίς ἡ πηγὴ τῆς ἀληθοῦς εὐτυχίας, καὶ ἔδραμε πρὸς τὰς πηγὰς τῆς πικρίας. Ἡ ἀπόλαυσις ἔφερεν αὐτῷ τὸν κόρον, ὁ δὲ κόρος τὴν ἀηδίαν, ἡ δὲ ἀηδία τὴν ἀνίαν,

ἡ δὲ ἀνία τὴν θλῖψιν, ἡ δὲ θλῖψις τὸ ἄλγος, τὸ δὲ ἄλγος τὴν ἀπόγνωσιν. Πάντα τὰ θέλγητρα ἀπώλεσαν τὴν ἑαυτῶν χάριν· διότι πᾶσαι αἱ τοῦ κόσμου ἀπολαύσεις, ὡς πεπερασμέναι, εἰσὶν ἀνίκανοι νὰ καταστήσωσι τὸν ἄπιστον εὐδαίμονα.

Ἡ καρδία τοῦ ἀνθρώπου πλασθεῖσα, ἵνα πληρωθῇ ὑπὸ τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, μόνον ἐν τῇ ἀπολαύσει αὐτοῦ σκιρτᾷ καὶ χαίρει, διότι ἐν αὐτῷ εὕρηται ὁ Θεός· ἀπὸ δὲ τῆς καρδίας τοῦ ἀπίστου ἀπέστη ὁ Θεός. Ἡ καρδία ἔχει πόθους ἀπείρους, διότι ἐπλάσθη, ἵνα περιλάβῃ τὸ ἄπειρον· ἡ δὲ καρδία τοῦ ἀπίστου μὴ πληρουμένη ὑπὸ τοῦ ἀπείρου ἀεὶ στενάζει καὶ ἐπιζητεῖ καὶ ἐπιποθεῖ, ἀλλ᾽ οὐδέποτε πληροῦται· διότι αἱ ἀπολαύσεις τοῦ κόσμου εἰσὶν ἀνίσχυροι νὰ πληρώσωσι τὸ κενὸν τῆς καρδίας. Αἱ τοῦ κόσμου ἡδοναὶ καὶ τέρψεις φεύγουσαι καταλείπουσιν ἐν τῇ καρδίᾳ ὡς ὑποστάθμην πικρίαν· αἱ δὲ φροῦδαι δόξαι ἔχουσι συναδελφὰς τὰς θλίψεις.

Ὁ ἄπιστος ἠγνόησεν, ὅτι ἡ εὐτυχία τοῦ ἀνθρώπου εὕρηται οὐχὶ ἐν τῇ ἀπολαύσει τῶν ἐπιγείων ἀγαθῶν, ἀλλ᾽ ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἄκρου καὶ αἰωνίου ἀγαθοῦ. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ κακοδαιμονία τῶν ἀγνοούντων τὸν Θεόν. Ὁ ἀρνούμενος τὸν Θεὸν ἀρνεῖται τὴν ἰδίαν εὐτυχίαν καὶ τὴν ἀΐδιον μακαριότητα. Δυστυχής, ἀγωνίζεται τὸν πολύμοχθον τοῦ βίου ἀγῶνα καὶ ἄπελπις καὶ δειλήμων βαδίζει πρὸς τὸ τέρμα τοῦ βίου αὐτοῦ, πρὸς τὸν χαίνοντα ἤδη τάφον. Τὸ πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ ἐκτυλισσόμενον ἔκπαγλον δρᾶμα, τὸ ἐπὶ τῆς παγκοσμίου σκηνῆς δραματιζόμενον, ἐφ᾽ ἧς ἡ διευθύνουσα θεία σοφία, θεία χάρις καὶ δύναμις τὰ πρῶτα διαδραματίζουσι πρόσωπα, ἐνῷ ἡ ἁρμονία καὶ ἡ θεία ἀγαθότης συμπαρίστανται, παρέρχεται πρὸ αὐτοῦ ὅλως ἀπαρατήρητον. Ῥέει πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ τὸ γλυκὺ ῥεῖθρον τῆς χαρᾶς καὶ τῆς εὐτυχίας, αὐτὸς δὲ ὡς ὁ καταδεδικασμένος Τάνταλος ἀδυνατεῖ νὰ δροσίσῃ τὴν ὑπὸ τῆς ἀπιστίας ξηρανθεῖσαν γλῶσσάν του, καὶ νὰ κατασβέσῃ τὴν καίουσαν δίψαν του, διότι τὸ ὕδωρ τὸ ῥέον ἐκ τῆς δροσογόνου πηγῆς τῆς πίστεως ὀλισθαῖνον φεύγει πρὸ τῶν χειλέων αὐτοῦ.

Δυστυχὴς δοῦλος σκληροῦ τυράννου! Πῶς σου ἐκλάπη ἡ εὐτυχία; πῶς σου ἀφηρπάγη ὁ θησαυρός; Ἀπώλεσας τὴν πίστιν σου, ἠρνήθης τὸν Θεόν σου, ἠρνήθης τὴν ἀποκάλυψιν αὐτοῦ καὶ ἀπέβαλες τὸν δαψιλῆ πλοῦτον τῆς θείας χάριτος. Πόσον ἀθλία ἡ ζωὴ αὐτοῦ! Αὕτη εἶναι σειρὰ βασάνων, διότι τὸ τερπνὸν ἀπώλεσεν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς

αὐτοῦ τὸν ἑαυτοῦ τερπνὸν χαρακτῆρα, ἡ περὶ αὐτὸν φύσις φαίνεται αὐτῷ στεῖρα καὶ ἄγονος, μηδεμίαν γεννῶσα αὐτῷ θυμηδίαν, οὐδὲ παράγουσα εὐφρόσυνα συναισθήματα· οὐδὲν τῶν δημιουργημάτων αὐτῷ προσμειδιᾷ· πέπλος πένθιμος ἐσκέπασε τὴν χάριν τῆς φύσεως, ἥτις οὐδὲν πλέον ἔχει τὸ θέλγητρον· ἡ ζωὴ αὐτῷ ἀπέβη βάρος δυσβάστακτον, ἡ δὲ διάρκεια αὐτῆς ἀφόρητος ταλαιπωρία.

Ἡ ἀπελπισία ἰδοὺ ἤδη ὡς δήμιος ἐνώπιον αὐτοῦ ἐμφανίζεται, καὶ βάσανος ἀδυσώπητος τυραννεῖ τὸν δείλαιον ἄνθρωπον· τὸ θάρρος αὐτοῦ ἤδη κατέλιπεν αὐτόν, ἡ ἀντίστασις ἐξησθένησεν, αἱ δὲ ἠθικαὶ δυνάμεις ὑπὸ τῆς ἀπιστίας διεφθάρησαν· φέρεται ὡς ὂν ἑτεροκίνητον ὑπὸ τῆς ἀπιστίας καὶ παραδίδοται εἰς τὰ φοβερὰ δεσμὰ τῆς ἀπογνώσεως, ἥτις, ἀνηλεὴς καὶ ἀσυμπαθὴς οὖσα, ἀποτέμνει βιαίως καὶ σκληρῶς τὸ νῆμα τῆς ἀθλίας ζωῆς του, καὶ ἐκσφενδονίζει αὐτὸν εἰς τὸν βυθὸν τῆς ἀπωλείας εἰς τὸν μαῦρον Τάρταρον, ὁπόθεν τότε μόνον θέλει ἐξέλθῃ, ὅταν καλέσῃ αὐτὸν ἡ φωνὴ τοῦ θείου δημιουργοῦ του, τὸν ὁποῖον ἀπηρνήθη, ὅπως δώσῃ λόγον τῆς ἀπιστίας του, ὅτε θέλει κατακριθῇ καὶ ἀποπεμφθῇ εἰς τὸ πῦρ τὸ αἰώνιον.

§ 11. Ἡ εἰκὼν τῆς ἀπιστίας.

Ἡ ἀπιστία εἶναι φρενοπάθεια· εἶναι πάθος δεινὸν τῆς ψυχῆς καὶ δυσθεράπευτον. Ἡ ἀπιστία ὡς πάθος καταθλίβει ἐλεεινῶς τὸν ὑπ' αὐτῆς κυριευθέντα γίνεται αὐτῷ ἡ αἰτία πολλῶν δυστυχημάτων, καὶ ἀποβαίνει ἐπιβλαβὴς πρός τε τὸν ἔχοντα καὶ πρὸς τοὺς συνόντας αὐτῷ.

Ἡ ἀπιστία ἐν πρώτοις ἀρνεῖται τὸν Θεόν, ἀρνεῖται τῇ κτίσει τὸν θεῖον δημιουργὸν αὐτῆς, ἀρνεῖται τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ, τὴν σοφίαν καὶ τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν τὰ θεῖα αὐτοῦ ἰδιώματα. Αὕτη διδάσκει τοὺς ὀπαδοὺς αὐτῆς τὸ ψεῦδος καὶ ἀναπτύσσει ψευδεῖς θεωρίας περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ δημιουργίας τοῦ κόσμου· ἀποφαίνεται, ὡς Πυθία ἀπὸ τρίποδος, ὅτι ἡ δημιουργία εἶναι ἔργον τύχης, ὅτι ἡ συντήρησις αὐτῆς εἶναι ἀποτέλεσμα ἄνευ αἰτίας, ὡς ἔργον τυχαίων συνδυασμῶν, ὁ διάκοσμος αὐτῆς αὐτόματος ἐξέλιξις, ἡ δὲ ἁρμονία, ἡ χάρις καὶ ἡ ὡραιότης τῆς φύσεως ἰδιάζοντα προσόντα τῶν φυσικῶν νόμων. Αὕτη ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν ὁποῖον ἠρνήθη, τὰ θεῖα αὐτοῦ ἰδιώματα καὶ δαψιλεύει ταῦτα τῇ ἀψύχῳ καὶ ἀδρανεῖ ὕλῃ ἥτινι ἀποδίδωσι καὶ τὴν δημιουργικὴν δύναμιν. Ἐν τῇ ἀπολύτῳ ἐλευθερίᾳ

αὐτῆς ἀνακηρύσσει ταύτην ὡς τὴν μόνην αἰτίαν παντὸς αἰτιατοῦ καὶ θεοποιεῖ αὐτήν, ἵνα ἀρνηθῇ τὴν ὕπαρξιν ἑνὸς ὑπερτάτου Ὄντος, ὑπερτάτου δημιουργικοῦ Πνεύματος, προνοητικοῦ καὶ συνεκτικοῦ τῶν ἁπάντων.

Ἡ ὕλη διὰ τὴν ἀπιστίαν εἶναι τὸ ὄντως ὄν, τὸ δὲ πνεῦμα τὸ οὐκ ὄν. Πνεῦμα καὶ ψυχή εἰσιν ἐγωϊστικαὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐπινοήσεις πρὸς θεραπείαν τῆς ἑαυτοῦ ματαιοδοξίας. Ἀρνεῖται τὴν πνευματικὴν τοῦ ἀνθρώπου φύσιν, καὶ καταβιβάζει τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς ἐφ' ἧς ἔστησεν αὐτὸν ἡ τοῦ Δημιουργοῦ δύναμις καὶ χάρις, καὶ συντάσσει αὐτὸν τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, ἐξ ὧν εὑρίσκει ἀνελισσομένην τὴν εὐγενῆ αὐτοῦ καταγωγήν, ὅπως μαρτυρήσῃ τὴν ἀλήθειαν τῶν λόγων τοῦ ψαλμῳδοῦ, ὅτι «ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς».

Ἡ ἀπιστία ἀφαιρεῖ ἐκ τοῦ κόσμου τὴν πίστιν, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν ἀγάπην, τὰς ζωηφόρους ταύτας πηγὰς τῆς ἀληθοῦς τοῦ ἀνθρώπου εὐδαιμονίας, ἀποβάλλει ἀπὸ τοῦ κόσμου τὴν θείαν δικαιοσύνην καὶ ἀρνεῖται τὴν θείαν πρόνοιαν καὶ ἀντίληψιν.

Ἡ ἀπιστία παραδεχομένη νόμους ἐν τῇ φύσει ἀρνεῖται τὸν νομοθέτην. Ἡ ἀπιστία ἀναλαμβάνουσα νὰ ὁδηγήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν φαντασιώδη εὐτυχίαν ἐγκαταλείπει αὐτὸν ἔρημον ἐν μέσῳ τῆς γῆς, ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ κλαυθμῶνος, ἐστερημένον ὅλων τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν, ἐστερημένον τῆς ἐξ ὕψους παρηγορίας, ἐστερημένον τοῦ ψυχικοῦ σθένους, ἐστερημένον τῆς ἰσχύος τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν καὶ ἀπογεγυμνωμένον τῶν μόνων ἐπὶ γῆς ἀναγκαίων ἐφοδίων, τῆς πίστεως, τῆς ἐλπίδος καὶ τῆς ἀγάπης.

Ἡ ἀπιστία κατεδίκασε τὸν δυστυχῆ ἄνθρωπον εἰς ἀπώλειαν καὶ ἀφῆκεν αὐτὸν ἔρμαιον τῶν συμφορῶν τοῦ βίου. Ἡ ἀπιστία ὡς ἀδυσώπητος ἐρινὺς καταβασανίζει τὸν ἑαυτῆς εἴλωτα καὶ παρέπεται αὐτῷ πορευομένῳ τὴν ἀνιαρὰν τοῦ βίου ὁδόν. Ἡ ἀπιστία ἀφαιρέσασα αὐτοῦ τὴν ἀγάπην ἐστέρησεν αὐτὸν τῆς ἀγάπης τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀπεξένωσεν αὐτὸν τῶν συγγενῶν, τῶν οἰκείων καὶ τῶν φίλων. Ἡ ἀπιστία ἀφῄρεσε τὴν ἐλπίδα κρείττονος μέλλοντος καὶ ἐνέπνευσε τὴν ἀπόγνωσιν.

Φοβερὸν ἡ ἀπιστία καὶ τῶν ψυχικῶν παθῶν ἁπάντων τὸ χείριστον!

§ 12. Εἰκὼν τοῦ γινώσκοντος τὸν Θεὸν καὶ ποιοῦντος αὐτοῦ τὸ θέλημα.

Τὸ γινώσκειν καὶ ἐκτελεῖν τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα εἶναι ἡ πρωτίστη ἀρετή. Ὁ τὴν ἀρετὴν ταύτην κεκτημένος ὁμολογεῖ τὸν Θεὸν δημιουργόν, ποιητὴν καὶ πλάστην τοῦ σύμπαντος κόσμου. Αἰσθάνεται ὅτι πρὸς τοῦτο ἐπλάσθη, καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐγένετο ὂν νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον. Φωνὴ ἐνδόμυχος προτρέπεται αὐτὸν εἰς αἶνον καὶ δοξολογίαν τοῦ θείου. Αἰσθάνεται τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἑλκομένην πρὸς τὸ θεῖον καὶ συναίσθημα ἀγάπης πρὸς αὐτὸ ἀναπτυσσόμενον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὁρμεμφύτως φέρεται πρὸς αὐτὸ καὶ τέρπεται ἐξετάζον τὰ θαυμάσια ἔργα αὐτοῦ. Μυστική τις φωνὴ ἐνηχοῦσα ἐν τοῖς ὠσὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ λέγει πρὸς αὐτὸν ὅτι πρὸς τοῦτο διεπλάσθη, ὅτι πρὸς τοῦτο τὸ εἶναι ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ἔλαβεν, ὅτι προορισμὸς αὐτοῦ ἡ γνῶσις τοῦ θείου, ἡ πρὸς αὐτὸ ἐξομοίωσις, καὶ ἡ αἴνεσις καὶ εὐχαριστία τοῦ θείου. Αἰσθάνεται ὅτι ἀποκλίνει τοῦ ὑψηλοῦ αὐτοῦ προορισμοῦ παραμελῶν τῶν ὑψίστων αὐτῶν πρὸς τὸν Θεὸν καθηκόντων καὶ ὅτι ἐκτρέπεται τῆς χαραχθείσης αὐτῷ ὁδοῦ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου. Συναισθάνεται ὅτι ὀφείλει νὰ ταυτίσῃ τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν πρὸς τὴν θείαν θέλησιν, διότι ἐν τῇ συνταυτίσει ταύτῃ αἰσθάνεται ἑαυτὸν ἠθικῶς ἐλεύθερον καὶ ἀνώτερον τῆς ὑποδούλου φύσεως. Τὴν ἀμέλειαν τῶν πρὸς τὸν Θεὸν καθηκόντων θεωρεῖ ὡς ἀχαριστίαν πρὸς τὸν πληροῦντα αὐτὸν χαρίτων καὶ δωρεῶν ἀγαθὸν Θεόν.

Ὁ ἐπιγνοὺς τὸν Θεὸν ὁμολογεῖ τὰς πολυειδεῖς τοῦ θείου ἀποκαλύψεις, τὰς πολυτρόπως αὐτῷ γενομένας πρὸς διδασκαλίαν, ποδηγέτησιν καὶ σωτηρίαν αὐτοῦ, καὶ τὰς ἀπὸ καταβολῆς κόσμου ὑπὲρ τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἀνθρώπου, εὐδοκίᾳ Θεοῦ, γενομένας καὶ ὑπὸ τῆς ἱστορίας μαρτυρουμένας καὶ βεβαιουμένας καὶ δοξάζει καὶ εὐχαριστεῖ τῷ Θεῷ.

Ὁ ἐπιγνοὺς τὸν Θεὸν ἐπὶ πᾶσιν ὁμολογεῖ τὴν διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ γενομένην ἀποκάλυψιν πρὸς σωτηρίαν τοῦ κόσμου. Ὁμολογεῖ ὅτι διὰ τῆς θείας ταύτης τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους ἐπιδημίας τὸ Πανάγιον Πνεῦμα ἐπεφοίτησεν ἐν κόσμῳ, ὅτι διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ ἠλευθερώθη καὶ ἀπηλλάγη τῆς τυραννίας τοῦ διαβόλου, ὅτι διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ υἱὸς Θεοῦ ἐγένετο, καὶ διὰ τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ εἰρηνεύει πρὸς Θεὸν καὶ κληρονόμος τῶν οὐρανίων ἀγαθῶν

γίνεται. Ὁμολογεῖ ὅτι ὁ τὴν πίστιν καὶ ὁμολογίαν ταύτην ἀθετῶν εἶναι ἐστερημένος τῆς θείας χάριτος, ὅτι δουλεύει τῇ τυραννίᾳ τοῦ πονηροῦ, καὶ ὅτι εἶναι ἀποκεκλεισμένος τῆς σωτηρίας.

Ὁ ἐπιγνοὺς τὸν Θεὸν θεωρεῖ καθῆκον ἑαυτοῦ νὰ μεγαλύνῃ τὸν Θεὸν καί νὰ ἐξυμνῇ τὰ θεῖα αὐτοῦ ἰδιώματα. Ὑμνεῖ τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκκεχυμένην ἐπὶ πάντα τὰ δημιουργήματα αὐτοῦ, τὴν σύνεσιν καὶ τὴν παγγνωσίαν αὐτοῦ, τὴν πρόνοιαν καὶ ἀγαθότητα αὐτοῦ, τὴν ἁγιότητα καὶ δικαιοσύνην αὐτοῦ, καὶ εὐχαριστεῖ αὐτῷ ὑμνῶν αὐτὸν διὰ τὴν θείαν ἀγάπην αὐτοῦ, τὴν ἕλκουσαν αὐτὸν πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἐπικοινωνοῦσαν αὐτὸν πρὸς τὴν ἄϊδιον πηγὴν τῆς ἀγάπης.

Ὁ τὴν ὁμολογίαν ταύτην παραλείπων ἀρνεῖται καθῆκον ὑπὸ τῆς πρὸς τὸ θεῖον εὐγνωμοσύνης ἐπιβαλλόμενον καὶ ἐλέγχει ψυχὴν ἀχάριστον. Ὁ μὴ εὐλογῶν τὸν Θεὸν καθεκάστην ἀρνεῖται τὰς ποικίλας πρὸς αὐτὸν τοῦ θείου εὐεργεσίας τὰς ἀδιαλείπτως αὐτῷ παρεχομένας. Ὁ εὐγνώμων πρὸς τὸν Θεὸν ἐκπληροῖ τὰ θρησκευτικὰ αὐτοῦ καθήκοντα, τηρεῖ τὸν θεῖον νόμον, πιστεύει ἀκραδάντως καὶ ἐλπίζει ἀδιστάκτως πρὸς τὸν Θεόν, καὶ ἀγαπᾷ ἐξ ὅλης ψυχῆς καρδίας καὶ διανοίας τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ.

Ὁ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα αὐτοῦ ἐκπληρῶν λατρεύει αὐτῷ καὶ θυσίαν προσφέρει αὐτῷ τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὡς ἀληθῆ καὶ πνευματικὴν λατρείαν. Ζητεῖ νὰ γείνῃ κατ' εἰκόνα Θεοῦ, ἐπιζητεῖ τὴν τελειότητα, καὶ τηρεῖ ἑαυτὸν ἁγνὸν καὶ καθαρὸν ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ μολύνοντος τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν.

Ὁ τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντα αὐτοῦ ἐκπληρῶν ἐπιζητεῖ τὴν εἰρήνην τοῦ Θεοῦ νὰ βασιλεύῃ ἐπὶ τῆς γῆς καί ἀγωνίζεται ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπως, ὡς ἐν οὐρανῷ, καὶ ἐπὶ τῆς γῆς ὑμνῆται καὶ δοξάζηται ὁ Θεὸς καὶ γίνηται αὐτοῦ τὸ θέλημα.

Τὸ πρὸς τὸν Θεὸν καθῆκον τοῦ γινώσκοντος τὸν Θεὸν ἐν τοῖς θείοις αὐτοῦ ἰδιώμασι κινεῖ τὴν καρδίαν πρὸς ἐξομολόγησιν καὶ ἔκχυσιν τῆς ἀγάπης αὐτῆς πρὸς αὐτόν· τὰ χείλη καὶ ἡ γλῶσσα αὐτοῦ ὑμνοῦσι τὰ μεγαλεῖα αὐτοῦ, δοξάζουσι τὰ ἀπειροτέλεια αὐτοῦ ἰδιώματα, καὶ μεγαλύνουσι τὴν λαμπρότητα καὶ μεγαλειότητα τῆς θείας φύσεως.

Ὁ ἐπιγνοὺς τὸν Θεὸν θεωρεῖ καθῆκον αὐτῷ ἐπιβαλλόμενον νὰ ζῇ οὐχὶ ἑαυτῷ ἀλλὰ τῷ Θεῷ.

§ 13. Εἰκὼν τοῦ μὴ γινώσκοντος τὸν Θεὸν καὶ μὴ ποιοῦντος τὸ θέλημα αὐτοῦ.

Ὁ μὴ γινώσκων τὸν Θεὸν εἶναι ἄφρων καὶ τὸ φῶς τῆς γνώσεως οὐκ ἐπέλαμψεν αὐτῷ. Ἡ ἀΐδιος τσῦ Θεοῦ σοφία καὶ δύναμις, ἡ θειότης καὶ ἀγαθότης αὐτοῦ ἐκκεχυμέναι ἀνὰ τὴν δημιουργίαν ἅπασαν καὶ ἀποκαλυπτόμεναι ἐν τοῖς ποιήμασιν αὐτοῦ τοῖς ἔχουσιν ὀφθαλμοὺς ὁρᾶν καὶ ὦτα ἀκούειν, μόνῳ τῷ μὴ ἐπιγνόντι τὸν Θεόν εἰσιν ἀόρατοι, ἀθέατοι καὶ ἀκατάληπτοι· ἀρνεῖται τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ τὴν διακοσμήσασαν τὰ πάντα καὶ ἀθετεῖ τὸ κράτος τῆς παντοδυναμίας αὐτοῦ· τὰ θεῖα ἰδιώματα τὰ ἀποκαλύπτοντα τὸν θεῖον δημιουργὸν ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ ἀπαρνεῖται καὶ θεωρεῖ τὴν ἐμφάνισιν αὐτῶν ὡς ἀποτελέσματα τῶν νόμων τῆς ἐστερημένης νοῦ φύσεως. Φάσκων εἶναι σοφὸς ἐμωράνθη καὶ ἐματαιώθη ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτοῦ, ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐτοῦ καρδία· ἤλλαξε τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου Θεοῦ ἐν ὁμοιώματι εἰκόνος φθαρτοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐλάτρευσε τὴν κτίσιν παρὰ τὸν κτίσαντα· καὶ καθὼς οὐκ ἐδοκίμασε τὸν Θεὸν ἔχειν ἐν ἐπιγνώσει, παρέδωκεν αὐτὸν ὁ Θεὸς εἰς ἀδόκιμον νοῦν ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα.

Ὁ μὴ γινώσκων τὸν Θεὸν εἶναι πεπληρωμένος πάσῃ ἀδικίᾳ, πονηρίᾳ, κακίᾳ, πλεονεξίᾳ· εἶναι μεστὸς φθόνου, φόνου, ἔριδος, δόλου, κακοηθείας· εἶναι ψιθυριστής, καταλάλος, θεοστυγής, ὑβριστής, ὑπερήφανος, ἀλαζών, ἐφευρετὴς κακῶν, γονεῦσιν ἀπειθής, ἀσύνετος, ἀσύνθετος, ἄστοργος, ἄσπονδος καὶ ἀνελεήμων. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἶναι ἀγενής, ἀσυναίσθητος καὶ ἀσυνείδητος. Οὐδὲν ἀγαθὸν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ κέκτηται. Τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ἐστράφη ὅλον πρὸς τὴν ὕλην καὶ παρεδόθη εἰς τὴν ἐξερεύνησιν αὐτῆς· πλὴν τῆς ὕλης οὐδὲν ἕτερον καθορᾷ. Ἡ καρδία αὐτοῦ ἐπιποθεῖ τὴν ὕλην καὶ αὕτη τελεῖ τὸ ἴνδαλμα τῆς ἑαυτοῦ λατρείας. Ἄνθρωπος ὢν ἐν τιμῇ, οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς. Ἡ θέλησις αὐτοῦ εἶναι ὁ νόμος ὁ διέπων τὰ κατ' αὐτόν· ἀρνεῖται πάντα ἕτερον νόμον μὴ κατὰ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ νομοθετοῦντα.

Ὁ μὴ ἐπιγινώσκων τὸν Θεὸν εἶναι ὁ δυστυχέστατος τῶν ἀνθρώπων. Ζῇ δυστυχὴς καὶ σπεύδει πρὸς τὸν θάνατον ἄπελπις. Ὁ τάφος εἶναι τὸ αἰώνιον φόβητρον αὐτοῦ.

§ 14. Ἡ εἰκὼν τοῦ εἰς Θεὸν πλουτοῦντος.

Ἡ εἰκὼν τοῦ εἰς Θεὸν πλουτοῦντος εἶναι χάρμα ἰδέσθαι, διότι εἰκονίσθη ὑπὸ τοῦ χρωστῆρος τῆς θείας χάριτος. Αἱ ἀρεταὶ συνδραμοῦσαι ὑπετύπωσαν ἐπ' αὐτῆς διὰ γραμμῶν καλλιτεχνικῶν τὸ ἑαυτῶν κάλλος. Πόσον ἀληθῶς ὡραία ἡ εἰκὼν τοῦ εἰς Θεὸν πλουτοῦντος! Ὁ ἀτενίζων πρὸς αὐτὴν αἰσθάνεται γοητείαν τινὰ μυστικῶς γοητεύουσαν τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν καὶ ἕλκουσαν αὐτὴν πρὸς τὴν εἰκόνα. Ἡ χάρις αὐτῆς αἰχμαλωτίζει τὴν ψυχὴν τὸ δὲ μεγαλεῖον αὐτῆς ἐπιβάλλει εὐλάβειαν.

Ὁ εἰς Θεὸν πλουτῶν περιεβλήθη τὸ κάλλος τὸ ἄφθιτον καὶ ἀναλοίωτον καὶ ἡ ὡραιότης αὐτοῦ μένει ἀγήρως εἰς τὸ διηνεκές. Οὗτος καὶ ὁμιλῶν σαγηνεύει, καὶ σιωπῶν διδάσκει, καὶ συμβουλεύων πείθει, καὶ ἐλέγχων ἐπανορθοῖ, καὶ διδάσκων ἀκουστὸς γίνεται, καὶ ἐντυγχάνων σεβαστὸς καὶ αἰδέσιμός ἐστι τοῖς πᾶσιν.

Ὁ εἰς Θεὸν πλουτῶν ἐγένετο ὁ λύχνος ὁ τοῦ Εὐαγγελίου, ὁ φωτίζων τοὺς ἀγαλλομένους ἐν τῷ φωτὶ αὐτοῦ. Ἀπέβη ἡ ζύμη τῆς χάριτος ἡ τείνουσα νὰ ζυμώσῃ ὅλον τὸ ἐγγίζον αὐτῇ φύραμα, καὶ ἀνεδείχθη τὸ ἅλας τῆς Καινῆς Διαθήκης τὸ μέλλον νὰ ἁλίσῃ πᾶσαν τὴν γῆν.

Ὁ εἰς Θεὸν πλουτῶν ἀπαρνησάμενος ἑαυτὸν ἠκολούθησε τῷ Χριστῷ. Αἴρει ἀεὶ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ προσήλωσεν ἐπ' αὐτοῦ τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν ἔτρωσε τὴν καρδίαν αὐτοῦ, ὁ δὲ νόμος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο ἡ μελέτη τῆς καρδίας αὐτοῦ. Ὅλος ἀφωσιωμένος τῷ Θεῷ λατρεύει αὐτὸν ἐξ ὅλης ψυχῆς, ἐξ ὅλης καρδίας, ἐξ ὅλης ἰσχύος καὶ ἐξ ὅλης διανοίας αὐτοῦ. Ἡ δημιουργία τοῦ κόσμου παρέχει αὐτῷ ἀδιαλείπτους ἀφορμὰς ὅπως ὑμνήσῃ τὸν θεῖον αὐτῆς δημιουργόν. Ἐν αὐτῇ ἀνευρίσκει τὴν εἰκόνα τοῦ θείου δημιουργοῦ θείῳ δακτύλῳ ἐγγεγραμμένην. Ἐν αὐτῇ ἀνακαλύπτει τὴν θείαν σοφίαν δημιουργοῦσαν, τὴν θείαν δύναμιν τὰ πάντα συνέχουσαν, τὴν θείαν πρόνοιαν τὰ πάντα διέπουσαν, τὴν θείαν ἀγαθότητα πανταχοῦ ἐκχεομένην, τὴν θείαν δικαιοσύνην πανταχοῦ κρατοῦσαν, τὸν θεῖον νοῦν τὰ πάντα ἐποπτεύοντα.

Ὁ εἰς Θεὸν πλουτῶν ἀνευρίσκει πανταχοῦ τὸν Θεόν. Τὸ πνεῦμα αὐτοῦ ὡς πτερὸν κοῦφον ὑπὸ τῆς χάριτος ὡς ὑπὸ αὔρας λεπτῆς ἀνα-

βανόμενον αἴρεται πρὸς τὰ ὕψη καὶ σπεύδει ν' ἀναχθῇ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ποιητὴν καὶ πλάστην αὐτοῦ. Ἡ καρδία αὐτοῦ ἐγένετο παράδεισος, ἐν ᾧ ἐβλάστησε τὸ δένδρον τῆς ζωῆς· ἐν αὐτῇ θάλλουσι καὶ νεάζουσιν ὡς ἐν ἔαρι διηνεκεῖ πάντα τὰ ἄνθη τῶν χαρίτων. Ἡ πληρώσασα τὴν καρδίαν αὐτοῦ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ πλησίον ἀναβλύζουσα ὡς ὕδωρ ζωηρὸν ἐκχέεται καὶ ἐκδηλοῦται ὑπὸ τὰς ποικίλας μορφὰς τῆς εὐεργεσίας καὶ ἀγαθοεργίας.

Ὁ εἰς Θεὸν πλουτῶν ζῇ οὐχὶ δι' ἑαυτόν, ζῇ διὰ τὸν πλησίον αὐτοῦ. Φροντὶς αὐτοῦ τὸ καλὸν τοῦ πλησίον αὐτοῦ, καὶ μέλημα αὐτοῦ ἡ τῶν ἄλλων χαρά. Ἐλεύθερος παθῶν, βούλεται ἀεὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ καὶ τέλειον, καὶ πρὸς ἐργασίαν αὐτῶν σπεύδει προθύμως. Ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὁ νοῦς αὐτοῦ μελετᾷ σοφίαν, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ αἰνεῖ καὶ εὐλογεῖ τὸν Θεόν. Ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς αὐτοῦ ἐμφανίζεται ὡς χάρις γλυκεῖα ἐκκεχυμένη ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ καὶ ἐκδηλοῦται ὡς συναίσθημα ἁγνὸν ἀλήπτου λεπτότητος.

Ὁ εἰς Θεὸν πλουτῶν ἀπέβη καθ' ὁμοίωσιν θείαν καὶ ἐγένετο ἀληθὴς εἰκὼν καὶ ὁμοίωμα Θεοῦ. Μακάριος ἄνθρωπος, διότι ἔγνω τὴν ἀποστολὴν αὐτοῦ καὶ ἐπολιτεύθη κατὰ τὴν κλῆσιν αὐτοῦ. Μακάριος ἄνθρωπος, διότι κατέκτησε τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος. Μακάριος ἄνθρωπος, διότι ἔλαβε τὸν ἀρραβῶνα τῆς μελλούσης δόξης. Μακάριος ἄνθρωπος, διότι ὁ Κύριος ἡτοίμασεν αὐτῷ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπουρανίῳ βασιλείᾳ.

§ 15. Ἡ εἰκὼν τοῦ μὴ εἰς Θεὸν πλουτοῦντος ἤτοι ἡ εἰκὼν τοῦ ὑλιστοῦ.

Τὴν εἰκόνα τοῦ ὑλιστοῦ δίδωσιν ἡμῖν τὸ ἱερὸν Εὐαγγέλιον περιγράφον τὸν ἄφρονα πλούσιον. Οὗτος, ὅλος τῇ ὕλῃ παραδεδομένος, φωνεῖ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν· «Ψυχή μου, ἔχεις πολλὰ ἀγαθά, κείμενα εἰς ἔτη πολλά, ἀναπαύου, φάγε, πίε, εὐφραίνου». Ἰδοὺ ἡ εἰκὼν τοῦ ὑλικοῦ ἀνθρώπου, ἡ εἰκὼν τοῦ ὑλιστοῦ. Πᾶσαν αὐτοῦ τὴν εὐδαιμονίαν ᾠκοδόμησεν ἐπὶ τῶν ῥεόντων καὶ ἀενάως ἀλλοιουμένων καὶ φθειρομένων ὑλικῶν ἀγαθῶν, καὶ ἐπεζήτησεν αὐτὴν ἐν τῷ κορεσμῷ τῶν ποικίλων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ παθῶν καὶ ἐπιθυμιῶν. Ὅλος παραδεδομένος τῇ ὕλῃ ἐγένετο ἀμνήμων τῆς πνευματικῆς αὐτοῦ φύσεως καὶ ἐπελάθετο τοῦ Θεοῦ τοῦ κτίσαντος αὐτόν, τοῦ

θείου δημιουργοῦ τοῦ σύμπαντος. Οὐδαμοῦ ἀνακαλύπτει αὐτόν, οὐδαμοῦ καθορᾷ τὴν παρουσίαν αὐτοῦ, οὐδαμοῦ ἀνευρίσκει τὸ κάλλος τῆς θείας εἰκόνος αὐτοῦ. Ἡ ἁρμονία τοῦ σύμπαντος, ἡ τὴν σοφίαν καὶ τὴν παντοδυναμίαν τοῦ Θεοῦ εἰκονίζουσα, ἀδυνατεῖ νὰ ἐξεγείρῃ τὸ ἐν τῇ ὕλῃ κυλινδούμενον πνεῦμά του, ἀδυνατεῖ νὰ ἀναστήσῃ τὸ φρόνημά του, ἀδυνατεῖ νὰ ἀναγάγῃ τὸν ἐσκοτισμένον καὶ βεβαρημένον νοῦν αὐτοῦ μέχρι τῆς σοφίας καὶ παντοδυναμίας τοῦ θείου δημιουργοῦ. Τὸ ἔκπαγλον κάλλος τοῦ κόσμου, τὸ προκαλοῦν τὸν θαυμασμὸν τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου, τὸ ἀνάγον αὐτὸν πρὸς τὸν ἀριστοτέχνην δημιουργὸν τὸν καλλιτεχνήσαντα τὴν θαυμασίαν ταύτην εἰκόνα τῆς δημιουργίας, τὸ ἀριστούργημα τοῦτο τὸ διεγεῖρον ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ πεφωτισμένου τὴν διάνοιαν συναισθήματα ἀγάπης καὶ λατρείας καὶ κινοῦν τὰ χείλη πρὸς ὑμνῳδίαν τοῦ θείου καλλιτέχνου, οὐδὲν διεγείρει ἱερὸν συναίσθημα ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ὑλιστοῦ· οὐδόλως ἡ ἐκκεχυμένη ἐν τῇ εἰκόνι χάρις καὶ τὴν ἀγαθότητα τοῦ εἰκονίσαντος ζωγραφοῦσα ἀνυψοῖ τὸν νοῦν αὐτοῦ, τὸν τερπόμενον ἐν τῇ ὑλικῇ μορφῇ τῆς εἰκόνος, εἰς τὸν θεῖον αὐτῆς δημιουργόν. Ἡ πνευμκτικῆ ποίησις εἶναί τι ξένον δι' αὐτὸν καὶ ἀκατάληπτον, διότι ἐλλείπει ἐν αὐτῷ ἡ τοῦ πνεύματος χάρις. Ἡ τοῦ νοῦ ὑπὲρ τὰ γήϊνα ἔξαρσις εἶναι ἀδύνατος, διότι εὕρηται οὗτος προσπεπατταλευμένος τῇ γῇ.

Ὁ ὑλιστὴς ἄφροντις περὶ τοῦ λοιποῦ κόσμου ἐχάραξε τὸν κύκλον τῶν σκέψεων αὐτοῦ περὶ τὸ ἴδιον ἐγὼ καὶ μόνον αὐτῷ μέλημα ἐγένετο ἡ τοῦ ἰδίου ἐγὼ θεραπεία. Πᾶσα ἡ μέριμνα αὐτοῦ περιστρέφεται περὶ τὴν ἡδυπάθειαν καὶ περὶ τὴν λατρείαν ἑαυτοῦ. Ἐπιζητεῖ τὴν συνδρομὴν πάντων πρὸς θεραπείαν ἑαυτοῦ. Διὰ τὸν ὑλιστὴν οὐδεὶς ἕτερος πλὴν αὐτοῦ ὑπάρχει. Τὸ ἴδιον ἐγὼ κατέκλυσε πάντα. Οὐδεὶς δικαιοῦται νὰ ζῇ ἀνεξάρτητος. Πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ ὑπάρχῃ ὀφείλει νὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς θελήσεως αὐτοῦ. Ὁ ὑλιστὴς εἶναι κατ' αὐτὸν ἡ μόνη προνομιοῦχος φύσις, ἡ μόνη ἐλευθέρα ὕπαρξις ἐν τῷ κόσμῳ ἡ δικαιουμένη νὰ ἀπολαύῃ τῶν πάντων. Πᾶσα ἑτέρα ὕπαρξις ὀφείλει νὰ τελῇ ὑποτεταγμένη αὐτῷ καί ἔστιν ὑποχρεωμένη νὰ δουλεύῃ αὐτῷ.

Ὁ ὑλιστὴς ὡς τύραννος ἀξιοῖ νὰ πληρῶσιν οἱ πάντες πάσας τὰς παραλόγους ἀπαιτήσεις αὐτοῦ, καὶ νὰ σπεύδωσι νὰ ἱκανοποιήσωσι τὰς ὁρμὰς καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ· πᾶσα ἄρνησις ὑποταγῆς καὶ ὑπηρεσίας θεωρεῖται ἔγκλημα καθοσιώσεως καὶ ἁμαρτία πρὸς θάνατον. Τὸ αἷμα τῶν ἀρνουμένων ὑποταγὴν καὶ τῶν ἐνισταμένων αὐτῷ δύναται νὰ

ρεύσῃ πρὸ τῶν ποδῶν αὐτοῦ πρὸς τιμωρίαν αὐτῶν. Οὐδὲν συγκινεῖ αὐτόν, οὐδὲν διεγείρει ἐν αὐτῷ τύψιν συνειδότος. Αἱ πράξεις αὐτοῦ θεωροῦνται δίκαιαι καὶ ὀρθῶς ἐκτελεσθεῖσαι. Τὰ εὐγενῆ συναισθήματα ἐξηφανίσθησαν ἐκ τῆς καρδίας αὐτοῦ, διότι αὕτη ἐπληρώθη ἀγρίων παθῶν. Ἡ ἀγάπη, ἡ φιλία παραμένουσι μόνον ὡς θεράπαιναι τῆς ἡδυπαθείας. Ἡ θρησκεία θεωρεῖται ὑπ' αὐτοῦ ὡς ἀφροσύνη, ἡ δὲ ἀρετὴ μωρία, ἡ ἐλπὶς μελλούσης ζωῆς χίμαιρα καὶ προϊὸν νοῦ ἐξησθενημένου, αἱ θεῖαι τοῦ νόμου ἐντολαὶ ὡς τὴν θεοσέβειαν καὶ τὴν ἠθικὴν διδάσκουσαι θεωροῦνται ἕωλος μωρολογία. Αἱ θρησκευτικαὶ πεποιθήσεις εἰσὶ δεισιδαιμονία πλήρης πλάνης καὶ φαντασιοπληξία διανοίας τεταραγμένης. Πᾶσα ἡ σοφία τοῦ κόσμου τούτου ἔστησε τὴν ἑαυτῆς ἕδραν ἐν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ, πᾶσα δὲ ὀρθὴ γνῶσις ἐξέρχεται ἐκ τοῦ δαιμονίου αὐτοῦ νοῦ· πᾶν ὅ,τι ἀπορρέει ἀπὸ τῆς διανοίας αὐτοῦ ὑπολαμβάνεται σοφία, ὅ,τι δὲ πρὸς αὐτὴν ἀντιπίπτει ἀπορρίπτεται ὡς μωρία.

Ἰδοὺ ἐν μικρογραφίᾳ ἡ εἰκὼν τοῦ ὑλιστοῦ, ἡ εἰκὼν τοῦ θησαυρίζοντος ἑαυτῷ καὶ μὴ εἰς Θεὸν πλουτοῦντος. Πόσον ἀληθῶς δυστυχεῖς οἱ τοιοῦτοι ἄνθρωποι! Πόσον τῆς ἀληθείας ἀφίστανται! Πόσον πλανῶνται! πόσον μωροὶ καὶ τυφλοὶ ἐγένοντο! Τὸ ἄπλετον τῆς ἀληθείας φῶς διαχέεται φωτίζον τὰ πέρατα, αὐτὸς δὲ μένει ἐν τῷ σκότει τοῦ ψεύδους καὶ τῆς ἀπάτης. Πόσον ἡ ὕλη, ἣν ἐλάτρευσεν, ἐπεβάρυνε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ! πόσον δὲ τὸ ἐξ αὐτῆς σκότος ἐσκότισεν αὐτόν! Οἷα σκοτοδίνη κατέλαβε τὰς φρένας αὐτοῦ! Πέπλος σκότους βαρὺς ἐξηπλώθη ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ οὐκ ἐγίνωσκεν· ἐθεώρει ἑαυτὸν μηδέποτε σφαλλόμενον, καὶ ὅμως ἐν πᾶσιν ἡμάρτανεν· ἐν ᾧ δὲ ὑπελάμβανεν ἑαυτὸν αἰώνιον, ἄφνω ἀκούει φοβερὰν φωνήν, φωνὴν ἀποδοκιμασίας, φωνὴν ἐλέγχουσαν αὐτῷ ἀφροσύνην. Ὁ καθ' ἑαυτὸν σοφὸς καταγγέλλεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὡς ἄφρων. «Ἄφρον!» οἵα φοβερὰ φωνή! «Ἄφρον, ταύτῃ τῇ νυκτὶ τὴν ψυχήν σου ἀπαιτοῦσι παρὰ σοῦ!» Πόσον φοβερὰ ἀπαίτησις! Ὁ κριτὴς οὗτινος ἠρνεῖτο τὴν ὕπαρξιν καλεῖ αὐτὸν ἐν τῷ μέσῳ τῆς νυκτὸς νὰ ἐμφανισθῇ ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ νὰ δώσῃ λόγον τῶν πράξεων αὐτοῦ. Πόσον ἀργὰ ἔγνω τὴν μωρίαν του. Διῆλθε τὸν βίον ἄθεος καὶ ἀπῆλθεν ἤδη ἵνα ἐμφανισθῇ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ, ὅπως ἐλεγχθῇ καὶ κατακριθῇ. Ταλαίπωρος ἄνθρωπος!

§ 16. Ὁ ἄπιστος ἐν τῇ κοινωνίᾳ.

Ὁ ἄνθρωπος, ὡς κοινωνικὸν ὄν, ἔχει καθήκοντα πρὸς ἑαυτόν, πρὸς τοὺς γονεῖς, πρὸς τοὺς συγγενεῖς, τοὺς φίλους, πρὸς τὴν κοινωνίαν, καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἐν γένει. Τὰ καθήκοντα ταῦτα ὡς ἠθικὰ ἐπιβάλλονται τῷ ἀνθρώπῳ ὑπὸ τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ἀλλ' ὁ μὴ ἔχων πίστιν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν θείαν ἀποκάλυψιν, οὐδὲ τὴν ὕπαρξιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἀναγνωρίζει. Ὁ ἠθικὸς νόμος εἶνε νόμος ἠθικῆς ἐλευθερίας, στερεῖται δὲ τῶν μέσων τῆς βίας καὶ τῆς πιέσεως· αὕτη ζητεῖ τοὺς ὀπαδοὺς ἐθελοντὰς καὶ οὐδένα βιάζεται, οὐδὲ βίᾳ στρατολογεῖ τινα. Ἤδη ἐρωτῶμεν, πῶς ὁ ἄπιστος, ὁ ἀποβαλὼν Θεὸν καὶ ἠθικὸν νόμον, θὰ ἀναγνωρίσῃ ἐπ' αὐτοῦ ὑποχρεώσεις ἐκ τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἀπορρεούσας; Τίς θὰ ἐπιβάλῃ αὐτῷ τὴν ἐκτέλεσιν; Οὐδείς! διότι οὐδὲν δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ ἠθικὸν ἄνευ πίστεως, ἄνευ ἠθικοῦ νόμου. Τὰ εὐγενέστερα αἰσθήματα τῶν εὐγενεστέρων καρδιῶν, αἱ κάλλισται διαθέσεις τοῦ ἀγαθωτέρου ἀνθρώπου, στιγμηδὸν καταρρέουσιν, ἅμα παραστῇ ἡ ὥρα τῆς δοκιμασίας, ἅμα ἐπιστῇ ἡ ὥρα τοῦ πειρασμοῦ· τότε δὴ τότε, τὰ πάντα ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ καταστρέφονται, τὰ πάντα ἐξαφανίζονται, καὶ ὁ τέως κατ' ἐπιφάνειαν ἐν ἀρεταῖς περίβλεπτος ἀποβαίνει γυμνός, ἔρημος πάσης ἀρετῆς· διότι αἱ ἀρεταὶ αὐτοῦ πᾶσαι ἦσαν τεθεμελιωμέναι οὐχὶ ἐπὶ τῆς στερεᾶς πέτρας τῆς πίστεως, ἀλλ' ἐπὶ τῆς ἄμμου, καὶ κατέβη ἡ βροχή, καὶ ἦλθον οἱ ποταμοί, καὶ ἔπνευσαν οἱ ἄνεμοι καὶ προσέκοψαν τῇ οἰκίᾳ ἐκείνῃ καὶ ἔπεσεν ἡ οἰκία, καὶ ἦν ἡ πτῶσις αὐτῆς μεγάλη. Τοιοῦτος ὁ πλοῦτος τῶν ἀρετῶν τοῦ ἀπίστου.

Τίς ἤδη δύναται νὰ στηριχθῇ ἐπ' αὐτοῦ; Τί καλὸν ἐν τῷ δέοντι δύναται νὰ ἀπεκδέχηται παρ' αὐτοῦ ἡ κοινωνία ἢ τὸ ἔθνος; διότι ποία ἀρχὴ θέλει ὑπαγορεύσῃ εἰς αὐτὸν τὴν αὐταπάρνησιν, τὴν ἐθελοθυσίαν, ἢ ἑτέραν τινὰ εὐγενῆ καὶ γενναίαν θυσίαν, ὑπὲρ τῆς ἀγάπης τοῦ ἔθνους ἢ τῆς ἀνθρωπότητος ἐν γένει; οὐδὲ μία ὅλως· διότι πλὴν τῆς πίστεως, τῆς μόνης διδασκάλου τῶν ἀληθῶς μεγάλων καὶ εὐγενῶν πράξεων, πλὴν τῆς πίστεως τῆς ἐνισχυούσης τοὺς κάμνοντας ἐν τῇ μεγαλουργίᾳ καὶ ἀνορθούσης τὸ ὑπὸ τῶν προσπιπτόντων ἀντιξόων καταβαλλόμενον φρόνημα, πλὴν τῆς πίστεως τῆς ἐνθαρρυνούσης ἐν τῷ σταδίῳ τῶν μεγάλων ἄθλων, πλὴν τῆς πίστεως τῆς περιθαλπού-

σης τὰ εὐγενῆ καὶ ἁγνὰ αἰσθήματα, τὰ ὑψηλὰ καὶ γενναῖα φρονήματα, τῆς διαθερμαινούσης τὴν καρδίαν πρὸς τὸν εὐγενῆ τῆς πατρίδος ἔρωτα, τῆς ὑπαγορευούσης τὴν τελείαν πρὸς τὸ καθῆκον ἀφοσίωσιν τῆς ζωπυρούσης τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον, τῆς πλατυνούσης αὐτὴν πρὸς ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα, οὐδεμία ἑτέρα ἀρχὴ δύναται νὰ ὑπαγορεύσῃ τὸν ἱερὸν τοῦτον θίασον τῶν μεγάλων ἀρετῶν, τῶν καταπολεμουσῶν τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς καὶ ὑπερμαχουσῶν τοῦ φρονήματος τοῦ πνεύματος. Οὐδεὶς ἕτερος ἢ μόνη ἡ ἀρχὴ τῆς πίστεως· διότι αὕτη μόνη διδάσκει τὸν πιστόν, ἵνα τὴν ψυχὴν αὐτοῦ θύσῃ ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς.

Οὐδεμία ἄρα ὠφέλεια ἐκ τοῦ τῆς ἀπιστίας φρονήματος τῇ ἀνθρωπότητι προσγίνεται, οὐδὲν γενναῖον ἐξ αὐτῆς ἀναμένεται, οὐδὲν ἀγαθὸν ἐλπίζεται. Ἀλλ' ἆρά γε μόνον ἀρνητικὴ εἶνε ἡ ἐκ τῆς ἀπιστίας ζημία, μόνον ἡ καθυστέρησις τοῦ καλοῦ κατηγορεῖ τῆς ἀπιστίας; δυστυχῶς οὐχί. Διότι τῇ ἀπιστίᾳ συμπαρομαρτεῖ καὶ πλῆθος θετικῶν ζημιῶν, πλῆθος μεγάλων κακῶν. Ἡ κοινωνία, ἐν ᾗ ὁ ἄπιστος κατοικεῖ, οὐ μόνον οὐδὲν ἐξ αὐτοῦ ἀναμένει ἀγαθόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἔσχατον διατρέχει κίνδυνον, διότι τίς θὰ χαλινώσῃ τὴν ὁρμὴν τῶν παθῶν τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου; Τίς θὰ καταστείλῃ τὰς ἀτάκτους ὀρέξεις καὶ ἀτόπους ἐπιθυμίας του; Τίς θὰ προλάβῃ τὰ ἀθέμιτα μέσα, δι' ὧν ὁ δοξομανής, ὁ τυραννικός, ὁ φιλήδονος, καὶ ἅπασα ἡ χορεία τῶν δεδουλωμένων τοῖς ἀναρίθμοις πάθεσι, θέλουσιν ἐπιζητήσει τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ποθουμένου; πόσαι θυσίαι, πόσα αἵματα ἀθῶα θέλουσι ῥεύσει ἀφανῶς πρὸς κορεσμὸν ἑνὸς πάθους, πρὸς πλήρωσιν μιᾶς ἐπιθυμίας; οἵους φόρους αἵματος ἡ κοινωνία θὰ τίσῃ τοῖς λυμεῶσι τούτοις; Τίς θὰ ματαιώσῃ τὰ πονηρὰ αὐτῶν διαβούλια; Τίς θὰ δεσμεύσῃ τὰς μιαιφόνους αὐτῶν χεῖρας; Τίς θὰ δυνηθῇ νὰ παρακωλύσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν καταχθονίων σχεδίων; Τίς θὰ πείσῃ τὸν ἰσχυρὸν νὰ σέβηται τὸν ἀδύνατον, τὸν πλούσιον νὰ ἐλεῇ τὸν πένητα, τὸν ὑγιαίνοντα νὰ ἐπισκέπτηται τὸν ἀσθενῆ; Τίς θὰ διδάξῃ τὸν σεβασμὸν τοῦ δικαίου, τὴν ἀποστροφὴν τῆς ἀδικίας, καὶ ὅτι ἡ ἐπιβουλή, ἡ δολιότης, τὸ μῖσος, ἡ κακεντρέχεια καὶ ὅλος ὁ ἑσμὸς τῶν φοβερῶν κακιῶν εἰσὶ ἁμαρτίαι θανάσιμοι; Οὐδίες, ἀπολύτως οὐδείς.

Διὰ τὸν ἄπιστον τὰ πάντα εἰσὶ θεμιτά· διότι δὲν ὑφίσταται ἠθικὸς νόμος, δὲν ὑπάρχει ἠθικὴ ἀπαγόρευσις· τὰ πάντα κατ' αὐτὸν δὲν ἔχουσιν ἠθικὸν χαρακτῆρα, εἰσὶ δὲ νόμῳ καλά, καὶ νόμῳ κακά· διὸ ἅμα

διαλανθάνει τὸν νόμον, ὡς εὑρισκόμενος ἐκτὸς πάσης ἀπαγορεύσεως, διαπράττει τὰ φοβερώτερα κακουργήματα.

Αἱ καταχθόνιαι αὗται ἀρχαί, αἱ φοβερῶς ἐπιδρῶσαι ἐπὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ ἀνθρώπου χαρακτῆρος, καθιστῶσιν αὐτὸν ἠθικὸν ἔκτρωμα· αἱ ὁρμαὶ καὶ ὅλα ἐν γένει τὰ πάθη ἀπεριορίστως ἀναπτύσσονται, ἡ καρδία αὐτοῦ ἀποβαίνει ἐγκόλπιον παντὸς πάθους, ὁ δὲ νοῦς τὸ ὄργανον τῆς θεραπείας αὐτῶν· ὅλως παραδεδομένος εἰς τὴν ἐξουσίαν αὐτῶν σύρεται εἰς τὰ βάθη τῆς ἀπωλείας καὶ ἕλκεται ὑπὸ τοῦ ρεύματος τῶν παθῶν, ὥσπερ ξυλάριον ὑπὸ τῆς ὁρμῆς τοῦ ρείθρου. Τὴν ἠθικὴν ταύτην ἀδυναμίαν ἰδόντες οἱ φρενολόγοι ἐδογμάτισαν περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ὄντος ἠθικῶς μὴ ἐλευθέρου, καὶ ἐκύρωσαν τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἀδυναμίαν πρὸς ἀντίστασιν κατὰ παντὸς ψυχικοῦ πάθους, κατὰ πάσης φυσικῆς ὁρμῆς. Ἐπὶ τοσοῦτον δὲ προήχθησαν ὥστε καὶ ἀνευθύνους νὰ θεωρήσωσι τοὺς κακουργήσαντας καὶ ἐγκληματήσαντας, ὡς ἐνεργήσαντας παρὰ τὴν ἰδίαν θέλησιν, ὡς ὑπείκοντας εἰς δύναμιν ἀνωτέραν κινήσασαν αὐτοὺς εἰς τὸ ἔγκλημα. Ἀληθῶς ὁ τοιοῦτος ἄνθρωπος δὲν εἶναι ἐλεύθερος, διότι ὄντως παρὰ τὴν ἰδίαν θέλησιν ἐνεργεῖ, ἀλλ' ἐγένετο τοιοῦτος, διότι δὲν ἐφρόντισε νὰ ἀποβῇ ἐλεύθερος, διότι δὲν ἐπεζήτησε τὴν ἠθικήν του ἐλευθερίαν, ἀλλὰ παρεδόθη ὅλος εἰς τὴν διάκρισιν τῶν παθῶν του. Πρὸς τὰ ἀποφθέγματα καὶ τὰ δόγματα τῶν φρενολόγων ἵσταται διαμαρτυρόμενος ὁ βίος τοῦ θεοσεβοῦς καὶ πιστοῦ ἀνθρώπου, ὅστις πολὺ ἀπέχει τοῦ εἶναι ξυλάριον ὑπὸ τοῦ ρείθρου τοῦ ποταμοῦ παρασυρόμενον.

Ἐὰν οἱ φρενολόγοι οἱ μελετήσαντες τὴν ἀνθρωπίνην ἠθικὴν ἀδυναμίαν ἐν τοῖς φρενοκομείοις, τοῖς κακουργοδικείοις, καὶ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν μεγάλων μὲν πολιτικῶν ἀνδρῶν, οὐχὶ δὲ καὶ μεγάλων θεοσεβῶν καὶ πιστῶν, ἠξίουν νὰ μελετήσωσι καὶ τὴν δύναμιν αὐτοῦ ἐν ταῖς τάξεσι τῶν μεγάλων τῆς Ἐκκλησίας ἀνδρῶν, οὓς ἡ ἐκκλησία ὁμοφώνως ἀνεκήρυξεν ὡς μεγάλους τῆς ἀρετῆς ἀγωνιστὰς καὶ ἁγίους καὶ ὁσίους, οἵτινες ἐμπράκτως ἀπέδειξαν τὴν ἠθικὴν τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίαν, τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως, θὰ ἐδίσταζον οἱ καλοὶ οὗτοι νὰ ἀποφανθῶσιν οὕτως ἐλευθέρως, ὡς ἀπὸ τρίποδος, περὶ μὴ ἠθικῆς ἐλευθερίας τοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ ἄπιστος ὄντως δὲν ἔχει ἐλευθέραν βούλησιν, διότι αὕτη ὑπεδουλώθη ἤδη τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ συνεταυτίσθη τῇ θελήσει τῆς σαρκός, οὐδεμία δὲ πλέον ὑφίσταται διάκρισις μεταξὺ τῆς

ἐλευθέρας βουλήσεως καὶ τῆς ἐπιθυμίας· οὗτος ἦλθεν εἰς πώρωσιν. Ἡ ἐλευθέρα βούλησις, ἵνα ἐμφανισθῇ, ἀπαιτεῖ ἠθικὸν νόμον καὶ ἠθικὴν ἐλευθερίαν, ἀλλ' ὁ ἄπιστος ἀρνηθεὶς τὸ κῦρος καὶ τὴν ὕπαρξιν αὐτῶν ἀπέβαλε καὶ τὴν ἐλευθέραν αὐτοῦ βούλησιν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐλεύθερος, διὸ καὶ σύρεται ὡς ξυλάριον ὑπὸ τοῦ ρείθρου τοῦ ρεύματος καὶ ἐκβάλλεται εἰς τὸ πέλαγος τῶν παθῶν, ἔνθα καταποντίζεται. Ἤδη ἐρωτῶμεν, τί καλὸν δύναται νὰ ἀναμείνῃ παρ' αὐτοῦ ἡ κοινωνία, ἡ πολιτεία, καὶ ἐν γένει ἡ ἀνθρωπότης; Οὐδὲν ἀπολύτως, οὐδέν! Ὁ τοιοῦτος δύναται ἁπλῶς νὰ ἀνέχηται τοὺς ἄλλους, ἐνόσῳ καὶ αὐτὸς εὐμοιρεῖ, τότε δύναται νὰ φαίνηται καὶ ἀγαθὸς καὶ τίμιος ἄνθρωπος, ἀλλ' ἐὰν ἀντίξοοι τοῦ βίου περιπέτειαι ρίψωσιν αὐτὸν εἰς δυστυχίαν, ἐὰν ἀλλεπάλληλα ἀτυχήματα καταθλίψωσιν αὐτόν, τότε δὴ τότε, τίς θὰ ἀφοπλίσῃ αὐτοῦ τὴν χεῖρα, ἵνα μὴ χύσῃ αἷμα ἀθῶον; Οὐδείς· διότι, κατὰ τὸν παροιμιαστήν, «ὅταν ἔλθῃ ἀσεβὴς εἰς βάθος κακῶν, καταφρονεῖ, ἐπέρχεται δὲ αὐτῷ ἀτιμία καὶ ὄνειδος». (Παροιμ. 18, 3).

§ 17. Εἰκὼν ἀνδρὸς πνευματικοῦ.

Πνευματικὸς ἀνὴρ ἐστιν ὁ κατὰ τὴν ἀρετὴν τέλειος, ὁ ὑπερβὰς τοὺς τῆς φύσεως νόμους καὶ μηδὲν ἀνθρώπινον φρονῶν. Πνευματικὸς ἀνὴρ ὁ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος ἀγόμενος καὶ οὐκέτι αὐτὸς ζῶν ἀλλὰ ἔχων ζῶντα ἐν αὐτῷ τὸν Χριστόν. Πνευματικός ἐστιν ὁ τὴν αἴγλην τοῦ ἁγίου Πνεύματος εἰσδεξάμενος καὶ παρ' αὐτοῦ τὸν νοῦν φωτιζόμενος. Πνευματικοὺς ὁ Παῦλος προσηγόρευσε τοὺς ἔνοικον ἔχοντας τὸ θεῖον Πνεῦμα, τοὺς πνευματικοῖς κεκοσμημένους χαρίσμασι καὶ ἀνωτέρω χωρήσαντας οὐ μόνον τῆς φύσεως, ἀλλὰ καὶ τὴν τῶν λόγων ἀκολουθίαν διὰ τῶν λογισμῶν ὑπερβεβηκότας. Ὁ πνευματικὸς ἀνακρίνει μὲν πάντα, αὐτὸς δὲ ὑπ' οὐδενὸς ἀνακρίνεται. Ὁ πνευματικὸς πάντα οἶδεν, ὅτι νοῦν Χριστοῦ ἔχει· οἶδε καὶ τὰ ὧδε, ὅτι πρόσκαιρα· καὶ τὰ ἐκεῖ, ὅτι μόνιμα καὶ ἀθάνατα· καὶ τὰ αὐτοῦ, ὅτι σωτηρίας τεύξεται· καὶ τὰ τῶν ἀπίστων, ὅτι κολασθήσονται. Ὁ πνευματικὸς ἔχει γνῶσιν τῆς ἀληθείας, διότι λαβὼν παρὰ Θεοῦ πνεῦμα γνώσεως πρὸς τὸ δύνασθαι ὠφελεῖν τοὺς ἐντυγχάνοντας αὐτῷ, ὠφελεῖ τοὺς μὲν τῇ παρακολουθήσει τοῦ παραδείγματος, τοὺς δὲ τῇ ἐξομοιώσει προτρεπόμενος, τοὺς δὲ καὶ προστάξει παιδεύων καὶ διδάσκων. Ὁ πνευματικὸς πρῶτον γινώσκει αὐτὸς τὰ πνευματικά, δεύτερον ἐπιτελεῖ ἀκρι-

βῶς καὶ τρίτον δύναται θεοπρεπῶς νὰ παραδώσῃ τὰ παρὰ τῇ ἀληθείᾳ κεκρυμμένα. Ὁ πνευματικὸς ἀνὴρ ἔχει παρρησίαν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὃ ἂν αἰτήσηται παρ' αὐτοῦ λαμβάνει. Ὁ πνευματικὸς ἐγένετο καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ.

§ 18. Περὶ ἐπιορκίας.

Ἐπιορκία! λέξις ἐκφράζουσα ἀσέβειαν· λέξις δηλοῦσα ἀνευλάβειαν πρὸς τὸν Θεόν· λέξις σημαίνουσα παράβασιν ὅρκου· λέξις εἰκονίζουσα ἠθικὴν διαφθοράν· λέξις δόλου καὶ ἀπάτης δηλωτική· λέξις ἐμφαίνουσα ἀναισχυντίαν· λέξις μαρτυροῦσα ἀθέτησιν ἱερῶν καθηκόντων· λέξις δηλοῦσα ψυχὴν πονηράν, καρδίαν πεπωρωμένην, καὶ διάνοιαν διεστραμμένην.

Ὁ ἐπίορκος εἶναι ἀσεβής, διότι ἐπικαλεσάμενος τὸ θεῖον ὄνομα καὶ τὴν θείαν δίκην πρὸς βεβαίωσιν τῆς ἀληθείας τῶν λόγων αὐτοῦ καὶ πίστωσιν αὐτῶν, παρέβη τὸν ὅρκον αὐτοῦ, μὴ λογισθεὶς τὴν πρὸς τὸ θεῖον ὀφειλομένην εὐσέβειαν καὶ τὴν ἐπικληθεῖσαν θείαν δίκην. Ὁ ἐπίορκος εἶναι ἀνευλαβής, διότι φέρει εἰς τὰ χείλη αὐτοῦ τὸ θεῖον ὄνομα, ὅπως ὑποκρύψῃ τοὺς πονηροὺς σκοποὺς αὐτοῦ καὶ ἐπιτύχῃ τοῦ ἐναγοῦς πόθου τῆς καρδίας αὐτοῦ. Ὁ ἐπίορκος εἶναι ἄπιστος, διότι ἀθετῶν τὸν ὅρκον αὐτοῦ ἀρνεῖται τὴν ὕπαρξιν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν θείαν δίκην· διότι οὐδεὶς πιστὸς τολμᾷ νὰ παροργίσῃ τὸ θεῖον καὶ νὰ περιφρονήσῃ τὴν ἀπειλουμένην θείαν τιμωρίαν. Ὁ ἐπίορκος εἶναι ἠθικῶς διεφθαρμένος, διότι οὐδεὶς ἠθικῶς ὑγιὴς τολμᾷ νὰ ἀθετήσῃ οὐχὶ τὸν ὅρκον ἐν ᾧ ἐπεκαλέσατο μάρτυρα καὶ ἐκδικητὴν τὸν Θεόν, ἀλλ' οὐδὲ τὸν λόγον τῆς τιμῆς αὐτοῦ. Ὁ ἐπίορκος εἶναι δόλιος καὶ ἀπατεών, διότι ἐμπαίζει θεῖα καὶ ἀνθρώπινα ἵνα ἐξαπατήσῃ τοὺς ἐμπιστευθέντας αὐτῷ. Ὁ ἐπίορκος εἶναι ἀναίσχυντος, διότι δὲν αἰσχύνεται ψευδόμενος ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων. Ὁ ἐπίορκος εἶναι καταφρονητὴς τῶν ἱερῶν αὐτοῦ καθηκόντων, διότι ἀρνεῖται ἑαυτῷ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τηρήσῃ αὐτά. Ὁ ἐπίορκος εἶναι πονηρός, διότι ἐμπορεύεται τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐλάβειαν τῶν πιστῶν, ὅπως κλέψῃ αὐτούς. Ὁ ἐπίορκος ἔχει καρδίαν πεπωρωμένην, διότι διατελεῖ ἀναίσθητος πρὸ τῆς φοβερᾶς ἠθικῆς αὐτοῦ καταπτώσεως. Ὁ ἐπίορκος ἔχει διεστραμμένην διάνοιαν, διότι σκολιαί εἰσιν αἱ σκέψεις αὐτοῦ καὶ πονηρὰ τὰ διαβούλια τοῦ νοῦ αὐτοῦ.

Τὸν ἐπίορκον μισεῖ ὁ Θεός, διότι ἐγένετό ἀσεβὴς σφόδρα· ἀπὸ τοῦ οἴκου αὐτοῦ οὐκ ἀποστήσεται μάστιξ, κατὰ τὸν σοφὸν Σειράχ.

Περὶ τῶν ἐπιορκούντων λέγει ὁ Θεὸς διὰ στόματος Ζαχαρίου τοῦ προφήτου· «Εἶπε Κύριος πρός με· τί ὁρᾷς; Καὶ εἶπον· Ὁρῶ δρέπανον, μῆκος πηχῶν εἴκοσι καὶ πλάτος πηχῶν δέκα. Καὶ εἶπε πρός με· Τοῦτο τὸ δρέπανον εἰσελεύσεται εἰς τὸν οἶκον τοῦ ὀμνύοντος ἐν τῷ ὀνόματί μου ἐπὶ ψεύδει, καὶ καταλύσει καὶ συντελέσει αὐτόν».

Ἰδοὺ ἡ ἀναμένουσα θεία δίκη τοὺς ἐπιόρκους. Ὁ ἐπίορκος βαίνει εἰς τὸν ὄλεθρον, παρασύρει καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ τῶν δεινῶν συμφορῶν αὐτοῦ μέτοχοι γίνονται καὶ οἱ παῖδες αὐτοῦ.

Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες ἔλεγον· «Θεὸν ἐπιορκῶν μὴ δόκει λεληθέναι» (Μένανδρος)· καὶ «τοὺς Θεοὺς ἂν ἐπιορκήσας τις οὔτ' ἂν λάθοι οὔτ' ἂν ἐκφύγοι τὴν ὑπ' αὐτῶν τιμωρίαν, ἀλλ' εἰ μὴ αὐτός, οἱ παῖδές γε καὶ τὸ γένος ἅπαν τὸ τοῦ ἐπιορκήσαντος μεγάλοις ἀτυχήμασι περιπίπτει» (Λυκουρ. κατὰ Λεωκράτους).

Ὁ θεῖος πατὴρ ἡμῶν Χρυσόστομος λέγει περὶ τοῦ λαμβάνοντος ὅρκον καὶ ἐπιορκοῦντος, ὅτι ὁ τοιοῦτος ζῶν τέθνηκεν. «Οὐχ οὕτως κεντεῖ ξίφος, ὡς ὅρκου λύσις· οὐχ οὕτως ἀναιρεῖ μάχαιρα, ὡς ὅρκου πληγή. Ὁ ὀμόσας, κἂν δόξῃ ζῆν, ἤδη τετελεύτηκε καὶ τὴν πληγὴν ἐδέξατο καὶ καθάπερ ὁ τὸ σπαρτίον λαβών, καὶ πρὶν τὴν πόλιν ἐξελθεῖν καὶ δήμιον ἰδεῖν ἐφιστάμενον, τέθνηκεν ἅμα τῷ τῆς θύρας ἐξελθεῖν τοῦ δικαστηρίου, οὕτω καὶ ὁ ὀμόσας ἐπὶ ψεύδει κἂν ζῇ τέθνηκεν».

Ὁ σοφὸς Σολομὼν λέγει· «Οἱ ἀδίκως ὀμνύοντες ἐν δόλῳ κατεφρόνησαν ὁσιότητος».

Ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος λέγει αὖθις καὶ τὰ διδακτικώτατα ταῦτα· «ὁ πιστούμενος τὸ ψεῦδος διὰ τοῦ ὅρκου κακὸν παρεμπόρευμα τῆς ἀπανθρωπίας τὴν ἐπιορκίαν προσκτᾶται».

Οὐαὶ καὶ τρὶς οὐαί! πῶς θέλουσιν ὑπομείνει τὴν ἡμέραν τοῦ Κυρίου οἱ ἐπίορκοι;

§ 19. Μελέτη περὶ βλασφημίας.

Βλασφημία! λέξις φοβερά, λέξις ἀποτρόπαιος, λέξις ἐμποιοῦσα φρίκην, λέξις δηλοῦσα ἐξέγερσιν κατὰ τοῦ θείου! Ἡ βλασφημία εἶναι ἔκφρασις μίσους κατὰ τοῦ Θεοῦ· ἡ βλασφημία εἶναι περίσσευμα μοχθηρᾶς καρδίας, πεπληρωμένης κακίας, καὶ ὑποτύπωσις τοῦ χα-

ρακτῆρος πονηρᾶς ψυχῆς· ἡ βλασφημία εἶναι ὑπαγόρευσις ψυχῆς δαιμονιώδους ἐξαναστάσης κατὰ τοῦ Θεοῦ· εἶναι ἡ εἰδεχθὴς εἰκὼν τῆς ὑπὸ τοῦ πονηροῦ δαίμονος ἐλαυνομένης ψυχῆς· εἶναι τὸ σύμβολον τῶν ἀποστατῶν δαιμόνων· εἶναι ἡ φωνὴ ἡ ἐκ τοῦ βάθους τῆς ἀσεβείας ἐξερευγομένη· εἶναι ἡ ἠχὼ τοῦ Ταρτάρου!

Ὁ βλάσφημος ἀγανακτεῖ κατὰ τοῦ θείου, καὶ ἐκφέρει ἀπὸ τῆς πονηρᾶς καρδίας αὐτοῦ βλασφημίας πλήρεις χολῆς καὶ πικρίας! Ἀγανακτεῖ καὶ ὑβρίζει τὸν θεῖον αὐτοῦ δημιουργόν, τὸν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν παραγαγόντα! Ἀγανακτεῖ καὶ ὑβρίζει τὸν διαφυλάξαντα αὐτὸν ὑπὸ τὴν σκέπην τῆς χάριτος αὐτοῦ, ὅπως μὴ ἀπολεσθῇ ἡ ὕπαρξις αὐτοῦ! Βλασφημεῖ τὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ. Βλασφημεῖ τὸν στεφανοῦντα αὐτὸν ἐν ἐλέει καὶ οἰκτιρμοῖς. Ὑβρίζει τὸν ἀγαθὸν καὶ φιλάνθρωπον Θεὸν τὸν ἀμείβοντα ταῖς πλουσίαις αὐτοῦ δωρεαῖς τὴν αὐτοῦ μοχθηρίαν. Ὑβρίζει τὸν πληροῦντα τὰ σύμπαντα χρηστότητος. Ὑβρίζει τὸν συγκρατοῦντα τὸ σύμπαν ἐν τῇ βουλήσει αὐτοῦ. Ὑβρίζει, ὃν πᾶσα ἡ κτίσις, ὁρωμένη καὶ ἀόρατος, τρέμει. Ὑβρίζει, ὃν αἱ στρατιαὶ τῶν ἀγγέλων ὑμνοῦσιν. Ὑβρίζει, ὃν πᾶσα ἡ κτίσις ὑμνεῖ, τῷ θελήματι αὐτοῦ δουλεύουσα.

Ὁ βλάσφημος εἶναι ἀποστάτης καὶ ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ· ἀπέστη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ὁ Θεός. Ὁ βλάσφημος συνετάχθη τῷ διαβόλῳ καὶ τοῖς ἀγγέλοις αὐτοῦ· διότι αὐτοῦ τὰ ἔργα ἠγάπησε καὶ στρατιώτης αὐτοῦ ἐγένετο. Ὁ βλάσφημος ἀγωνίζεται μετὰ τοῦ δαίμονος κατὰ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ. Ὁ βλάσφημος εἶναι ἐπίορκος, διότι ἠθέτησε τὴν ἐν τῷ βαπτίσματι ὁμολογίαν του, ὑποσχεθεὶς ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ ὅτι συντάσσεται αὐτῷ· ὁ βλάσφημος ἠρνήθη τὸν Χριστόν!

Ὁ βλάσφημος ὡς μέλος τῆς κοινωνίας εἶναι ἐπικίνδυνος, διότι δὲν φοβεῖται Θεόν· ἐκ δὲ τῆς ἐλλείψεως τοῦ θείου φόβου πάντα ἀπορρέουσι τὰ κακά. Ὁ βλάσφημος δύναται νὰ παραβαίνῃ τόν τε ἠθικὸν καὶ πολιτικὸν νόμον ἄνευ ἐνδοιασμοῦ, ὅταν δύνηται νὰ διαλάθῃ· διότι δὲν φοβεῖται τὸν Θεόν. Ὁ βλάσφημος εἶναι ἐπικίνδυνος εἰς τὴν κοινωνίαν, διότι ἐπωρώθη ἡ καρδία αὐτοῦ· ἡ δὲ πωρωθεῖσα καρδία ἀπώλεσε τὴν εὐαισθησίαν τοῦ συνειδότος· ὁ δὲ ἀπολέσας τὴν εὐαισθησίαν ταύτην καθίσταται ἱκανώτατος πρὸς πᾶσαν κακουργίαν. Τοὺς βλασφήμους ἡ κοινωνία πρέπει νὰ καταδιώκῃ διὰ τὸ ἑαυτῆς συμ-

φέρον· διότι εἰσὶ μέλη σεσηπότα καὶ ἀπειλοῦν νὰ μολύνωσι τὸν εἰσπνεόμενον ἀέρα. Τοὺς βλασφήμους ὀφείλει ἡ κοινωνία νὰ καταδιώκῃ, ἵνα μὴ παροργίσῃ τὸν Θεὸν ἀνεχομένη αὐτούς, καὶ ἐπισύρῃ καθ' ἑαυτῆς τὴν θείαν ὀργήν. Τοὺς βλασφήμους ὀφείλει ἡ κοινωνία νὰ μὴ ἀνέχηται ὅλως, ἵνα μὴ ἡ ἀκοὴ αὐτῆς μολύνηται. Ὁ βλάσφημος πρέπει νὰ ἀποδιώκηται, διότι εἶναι πρὸς οὐδὲν χρήσιμος. Ὁ βλάσφημος οὐδεμίαν παρέχει ἐγγύησιν περὶ τῆς ἐκπληρώσεως τοῦ ἑαυτοῦ καθήκοντος, διότι εἶναι ἐστερημένος ἠθικοῦ σθένους καὶ ἠθικῆς ἀνδρείας πρὸς ἐμμονὴν ἐν τῇ ἐκπληρώσει αὐτοῦ· διότι ἠρνήθη τὸ πρὸς τὸν Θεὸν καθῆκον αὐτοῦ, ἠρνήθη τὸ κῦρος τοῦ θείου νόμου καὶ ἐγκατέλιπεν αὐτόν, ὑβρίσας καὶ νόμον καὶ νομοθέτην. Τίς δύναται νὰ ἐγγυηθῇ περὶ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος αὐτοῦ; τίς δύναται νὰ στηρίξῃ ἐλπίδας ἐπ' αὐτόν; τίς δύναται νὰ ἔχῃ πεποίθησιν ἐπ' αὐτόν; Πῶς ὁ τὰ θεῖα ἐκφαυλίσας θέλει σεβασθῇ τὰ ἀνθρώπινα; πῶς θέλει ἐκπληρώσῃ καθῆκον πρὸς τὴν κοινωνίαν ὁ τὸ ὕψιστον τῶν ἑαυτοῦ καθηκόντων παραλιπών;

Ὁ βλάσφημος εἶναι ἐστερημένος ἀρετῆς· διότι ἀρετὴ εἶναι, ὡς λέγει ὁ Πλάτων, εὐγένεια ἤθους καὶ εὐαγωγία ψυχῆς πρός τε τοὺς λόγους καὶ τὰς πράξεις· ὁ δὲ βλάσφημος δῆλον ὅτι ἀμφοτέρων στερεῖται. Ὁ βλάσφημος λοιπὸν εἶναι ἐστερημένος πάσης ἀρετῆς. Ἀνὴρ τοιοῦτος πρὸς τί δύναται νὰ θεωρηθῇ κατάλληλος; Πρὸς οὐδέν! Πῶς ἐπὶ παραδείγματι ὁ βλάσφημος δύναται νὰ κέκτηται τὴν ἀρετὴν τοῦ στρατιώτου, ἐστερημένος ἠθικοῦ σθένους, ἠθικῆς ἀνδρείας, ἤτοι ἀρετῶν ἀπὸ μόνης τῆς τοῦ θείου προσοικειώσεως τικτομένων; Πῶς δύναται νὰ κέκτηται ἀρετὴν ἄνευ εὐαγωγίας ψυχῆς, ἄνευ εὐγενείας, ἤτοι ἄνευ τῆς ἱερᾶς περιβολῆς τῆς τελειότητος ἐν τῇ ἀρετῇ; Διότι εὐγένεια ἤθους ἀρετῆς ἐστι τελειότης. Βεβαίως ὁ βλάσφημος δὲν ἔχει ἀρετὴν στρατιώτου, διότι ὁ οὐδεμίαν ἄλλην ἀρετὴν κεκτημένος στερεῖται καὶ τῆς ἀρετῆς τοῦ στρατιώτου. Στρατιώτης βλάσφημος ἐστὶ τεῖχος σεσαθρωμένον καὶ ἑτοιμόρροπον, μὴ δυνάμενον νὰ ὑποστῇ ἔφοδον καὶ ἐπιδρομήν.[1] Πῶς δύναται ὁ βλάσφημος νὰ ἀποβῇ τίμιος ἐπαγγελματίας, τίμιος ὑπηρέτης, τίμιος ἐργάτης, ἄτιμος γενόμενος πρὸς τὸν

---

[1] Ὁ Ξενοφῶν λέγει, ὅτι πρωτίστη ἀρετὴ τοῦ στρατιώτου καὶ παντὸς πολίτου ἐστὶν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν εὐσέβεια (ἐν Ἑλληνικοῖς III, IV 18).

Θεόν; Πῶς δύναται νὰ ἀποβῇ φίλος χρηστός, ἔχθιστος ὢν πρὸς τὸν Θεόν; Πῶς δύναται ὁ βλάσφημος νὰ ἀποβῇ ὠφέλιμος ἐν ταῖς συναλλαγαῖς, μὴ φοβούμενος τὸν Θεόν; Πῶς δύναται νὰ ἀποβῇ ἀγαθὸς ἑταῖρος μηδὲν σεβόμενος; Ὁ βλάσφημος δέον ἐστὶ νὰ ἀποκρούηται ὡς ἐπικίνδυνος.

Ὁ βλάσφημος εἶναι κακὸς υἱός· διότι ὁ ἀχάριστος πρὸς τὸν Θεὸν πῶς δύναται νὰ ἀποβῇ εὐγνώμων πρὸς τοὺς γονεῖς; Τοὺς βλασφήμους υἱοὺς οἱ γονεῖς ὀφείλουσι νὰ ἀποπέμπωσι τοῦ οἴκου αὐτῶν, ἵνα μὴ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπέλθῃ ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτῶν. Ὁ βλάσφημος δὲν δύναται νὰ ἀποβῇ ἀγαθὸς σύζυγος οὐδ' ἀγαθὸς πατήρ, διότι συνοικεῖ αὐτῷ ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ. Φεύγετε τοὺς βλασφήμους!

Περὶ βλασφήμων ὁ Θεὸς διατάσσει ἐν Λευϊτικῷ (κδ', 16) νὰ λιθοβολῶνται. Θεία ἀπόφασις, ἄρα καὶ δικαία· διότι ὁ πρὸς τὸν Θεὸν κακουργῶν κακούργων ἁπάντων ἐστὶ κακουργότερος· ὁ δὲ πρὸς Θεὸν κακουργῶν πῶς τῶν ὁμοίων αὐτῷ ἀνθρώπων φείσηται; Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός ἐντέλλεται ἡμῖν, ἵνα μηδέποτε λόγον ἀργόν, ἤτοι λόγον ἀπερίσκεπτον, λόγον μήπω τελείως ἐν τῇ διανοίᾳ ἐπεξειργασμένον, προενέγκωμεν τῶν χειλέων ἡμῶν, διότι θέλομεν ἁμαρτήσει καὶ ἐσόμεθα ὑπεύθυνοι τῷ Θεῷ. Ἐὰν λοιπὸν ἀπαιτηθήσονται εὐθύναι δι' ἕνα λόγον ἀργόν, ποῦ φεύξεται ὁ βλάσφημος; Ἐν τῷ οὐρανῷ; Ἀλλ' ὁ οὐρανός ἐστι θρόνος τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῷ Ἅδῃ; Ναὶ ἐν τῷ Ταρτάρῳ τοῦ Ἅδου! Διότι λέγει ὁ Κύριος ὅτι ὁ βλασφημῶν τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ἔνοχός ἐστιν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρός· καὶ ἐὰν τοιαύτην ὑπέχῃ εὐθύνην ὁ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ βλασφημήσας, ὁποίαν εὐθύνην ἔξει ὁ κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημῶν;

Ὁ αὐτοκράτωρ Ἰουστινιανὸς ἐν διατάξει ΟΖ' διατάσσει τιμωρεῖσθαι τοὺς βλασφημοῦντας. Οἱ ἅγιοι τῆς Ἐκκλησίος Πατέρες θεωροῦσι τὸν βλάσφημον χείρονα τοῦ δαίμονος· διότι ὁ μὲν δαίμων ἀκούων τὸ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, τὸ θεῖον τοῦ Θεοῦ ὄνομα, φρίττει καὶ τρέμει, ὁ δὲ βλάσφημος ἀδεῶς τοῦτο ἐξυβρίζει. Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει περὶ τῶν βλασφήμων ταῦτα· «Ὁ μὲν ἁμαρτάνων παραβαίνει νόμον, ὁ δὲ βλασφημῶν εἰς αὐτὴν ἀσεβεῖ τὴν θεότητα. Εἰ οὖν ὁ παραβάτης τοῦ νόμου κατὰ νόμον κολάζεται, πόσῳ μᾶλλον ὁ βλάσφημος ὁ τὸν νομοθέτην ἐξυβρίσας; Ὁ Ἀπόστολος Ἰούδας ὁ Λεββαῖος ἢ Θαδδαῖος ἐν τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ λέγει ὅτι οὐδὲ τὸν διάβολον ὁ ἀρχάγγελος Μιχαὴλ ἐτόλμησε νὰ βλασφημήσῃ. Ἰδοὺ δὲ οἱ λόγοι αὐτοῦ· «Ὅτε ὁ

ἀρχάγγελος Μιχαὴλ τῷ διαβόλῳ διελέγετο περὶ τοῦ Μωϋσέως σώματος, οὐκ ἐτόλμησε κρίσιν ἐπενεγκεῖν βλασφημίας, ἀλλ' εἶπεν, Ἐπιτιμήσαι σοι Κύριος, διάβολε!» (στίχ. 9).

Ἡ Ἁγία Γραφὴ λέγει ὅτι ἡ Σαμάρεια ἀφανισθήσεται, ὅτι ἀντεῖπε πρὸς τὸν Θεὸν αὐτῆς. Καὶ ἐπληρώθη ἡ προφητεία τοῦ προφήτου Ὡσηὲ (ιγ΄ 16). Καὶ ἐν Παροιμίαις φέρεται· «Φιλάνθρωπον πνεῦμα σοφίας, καὶ οὐκ ἀθωώσει βλάσφημον ἀπὸ χειλέων αὐτοῦ». Ὁ δὲ Κύριος ἡμῶν διαρρήδην ἐκήρυξεν, ὅτι «πᾶσα ἁμαρτία ἀφεθήσεται, ἡ δὲ κατὰ τοῦ Θεοῦ βλασφημία οὐκ ἀφεθήσεται, οὔτε ἐν τῷ νῦν αἰῶνι, οὔτε ἐν τῷ μέλλοντι».

Περαίνοντες, ἐφιστῶμεν τὴν προσοχὴν τῶν πιστῶν ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν πρὸς τοὺς βλασφήμους. Οἱ χριστιανοὶ ὀφείλουσι νὰ ἀπέχωσι τῆς κοινωνίας τῶν βλασφήμων. Ἐὰν τοῦτο πάντες ποιήσωσιν, ἴσως οἱ βλάσφημοι ἴδωσι τὴν ἑαυτῶν ἐγκατάλειψιν καὶ διορθωθῶσιν. Εὔχομαι!

§ 20. Περὶ εὐσεβείας καὶ εἰκὼν τοῦ εὐσεβοῦς.

Εὐσέβειά ἐστι πρᾶξις ἑπομένη καὶ ἀκολουθοῦσα Θεῷ. Εὐσέβειά ἐστιν ἡ μετὰ πίστεως ὀρθῆς ἐπιμέλεια τοῦ βίου. Εὐσέβειά ἐστιν ἡ πρὸς τὸν ἕνα καὶ μόνον ἀληθῶς ὁμολογούμενόν τε καὶ ὄντα Θεὸν ἀνάνευσις καὶ ἡ κατὰ τοῦτον ζωή. Εὐσέβειά ἐστιν ἡ διὰ πάσης ἀρετῆς τῷ Θεῷ εὐαρέστησις. Εὐσέβεια, ἐπιστήμη Θεοῦ θεραπείας. Εὐσέβεια, τῶν ἀγαθῶν τὸ ἀκρότατον, καὶ τῶν θείων προσταγμάτων κεφάλαιον. Εὐσέβεια, ἡ κεφαλὴ καὶ ὁ θεμέλιος καὶ ἡ κρηπὶς τῶν καλῶν. Εὐσέβεια, μήτηρ τῶν ἀρετῶν· ἀρχὴ καὶ τελευτὴ πασῶν τῶν ἀρετῶν. Εὐσέβεια, μόνον ἴδιον ἀγαθὸν καὶ παραμένον ἀσφαλῶς. Εὐσέβεια ἁπάντων τῶν ἀγαθῶν πρόξενος· διότι τὴν θείαν προμήθειαν ἐφέλκεται· αὕτη δὲ καὶ θάνατον ἐπιόντα κωλύει καὶ ἔνδειαν, χαρίζεται δὲ τῶν ἀγαθῶν τὴν φοράν. Ἀρχὴ ἀρίστη, πάντων μὲν Θεός, ἀρετῶν δὲ εὐσέβεια. Ἡ θεοσέβεια ἀρχὴ αἰσθήσεως γίνεται.

Εὐσέβειά ἐστι δικαιοσύνη πρὸς Θεόν, δύναμις θεραπευτικὴ Θεοῦ τιμῆς, ὑπόληψις ὀρθὴ περὶ Θεοῦ, ἐπιστήμη τῆς περὶ Θεὸν τιμῆς. Ἡ εὐσέβειά ἐστι σοφία.

Εὐσεβείας ἐπὶ πᾶσι φροντιστέον, ἣν μητέρα φασὶ τῶν ἀρετῶν, ὀρ-

θῶς λέγοντες· αὕτη γάρ ἐστιν ἀρχὴ καὶ τελευτὴ ἁπασῶν τῶν ἀρετῶν. Θησαυρὸς ἀδαπάνητός ἐστιν ἡ εὐσέβεια.

Εἰς τὴν πρὸς τὸ θεῖον εὐσέβειαν ὁ ἄνθρωπος ἄγεται ὑπό τε τῆς ὄψεως καὶ τοῦ φυσικοῦ νόμου. ἀμφοτέρων τὴν τοῦ θείου ἐπίγνωσιν διδασκόντων. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει.

Τὸ εἰδέναι τὸν Θεὸν καὶ τὴν πάντων συνεκτικήν τε καὶ ποιητικὴν αἰτίαν, καὶ ὄψις διδάσκει καὶ ὁ φυσικὸς νόμος· ἡ μὲν τοῖς ὁρωμένοις προβάλλουσα καὶ πεπηγόσιν, ὁ δὲ δι' αὐτῶν τῶν ὁρωμένων καὶ τεταγμένων τὸν ἀρχηγὸν τούτων συλλογιζόμενος.

Διήγησις εὐσεβοῦς διὰ παντὸς σοφία, ἐν δὲ στόματι εὐσεβῶν πληθυνθήσεται αἶνος. Ἄνθρωπος εὐσεβὴς ἐν σοφίᾳ μένει ὡς ὁ ἥλιος.

«Γύμναζε σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν· ἡ γὰρ σωματικὴ γυμνασία πρὸς ὀλίγον ἐστὶν ὠφέλιμος, ἡ δὲ εὐσέβεια πρὸς πάντα ὠφέλιμός ἐστιν, ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης». (Ὁ θεῖος Παῦλος πρὸς Τιμόθεον).

Ὁ εὐσεβὴς ζῇ κατὰ Θεόν, ὃν ἀγαπᾷ ἐξ ὅλης ψυχῆς, καρδίας καὶ διανοίας, καὶ λατρεύει ψυχῇ καὶ καρδίᾳ· πολιτεύεται κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου καὶ αἴρει τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθεῖ τῷ Χριστῷ· ἐργάζεται τὴν ἀρετὴν καὶ ποιεῖ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. Ἀλήθειαν λαλεῖ τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ δικαιοσύνην ἠγάπησεν ἡ καρδία αὐτοῦ. Ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή του τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου καὶ τὰ σκηνώματα τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ, καὶ σπεύδει πρὸς ναὸν τὸν ἅγιον αὐτοῦ. Τρυφὴ αὐτῷ ἡ μελέτη τῶν θείων Γραφῶν, καὶ εὐφροσύνη ἡ κατανόησις αὐτῶν. Ὁ εὐσεβὴς συνετὰ ἐβουλεύσατο καὶ αὕτη ἡ βουλὴ μενεῖ. Εὐθὺς ὁ λόγος αὐτοῦ καὶ πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ ἐν πίστει. Ἡ ὁδὸς αὐτοῦ εὐθεῖα ἐγένετο καὶ προπαρεσκευασμένη. Εὐσεβὴς ὢν πρὸς τὸν Θεόν, εὐσεβὴς γίνεται καὶ πρὸς τοὺς νόμους, καὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας, καὶ πρὸς τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς ἐξουσίας. Ἀποδίδει τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Ὡς ἄρχων εἶναι ἄριστος κυβερνήτης, ὡς πατὴρ ὑπόδειγμα ἀρετῆς τοῖς τέκνοις, ὡς πολίτης ὠφέλιμος τῇ κοινωνίᾳ, καὶ ὡς φίλος θησαυρὸς ἀνεκτίμητος. Ὁ εὐσεβὴς εἶναι ὁ τύπος τοῦ χριστιανοῦ ὁ ὑπὸ τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου ὑποτυπωθείς, ὁ μέλλων νὰ ἀποβῇ ὑπόδειγμα ἠθικοῦ καὶ ἐναρέτου βίου, πρὸς ὃ ἀποβλέποντες οἱ ἄνθρωποι τὸν ἑαυτῶν ρυθμίζουσιν ἠθικὸν βίον.

Τοιαύτη ἡ εὐσέβεια καὶ τοιαύτη ἡ ἀξία καὶ δύναμις αὐτῆς· ἀνάγκη

ἄρα ἡ εὐσέβεια νὰ τεθῇ ὡς βάσις, ἐφ' ἧς νὰ οἰκοδομηθῇ τὸ τοῦ ἐναρέτου βίου οἰκοδόμημα· διότι ὡς ἄνευ στερρῶν θεμελίων οὐδεμία ἵσταται ἑδραία οἰκοδομή, οὕτως ἄνευ εὐσεβείας οὐδεμία κατορθοῦται ἀρετή, ὡς δὲ ἐν τῇ εὐσεβείᾳ πᾶσαι συλλήβδην σκηνοῦσιν αἱ ἀρεταί, οὕτω καὶ ἐν τῇ ἀσεβείᾳ πᾶσα ἐνδιατρίβει κακία· ὡς δὲ γνῶσις καὶ φρόνησις ἡ εὐσέβεια, οὕτως ἄγνοια καὶ ἀφροσύνη ἡ ἀσέβεια.

§ 21. Περὶ ἀσεβείας καὶ ἀσεβοῦς.

Ἀσέβειά ἐστιν ἡ πρὸς Θεὸν θεωρητικὴ ἁμαρτία. Ἀσέβεια, ἄγνοια Θεοῦ, ψυχῆς θάνατος.

Αἰτία τῆς ἀσεβείας ἡ τοῦ Θεοῦ λήθη. Ὁ ἀσεβὴς ἀμνημονήσας ὅτι ὑπάρχει Θεός, ὃς τὰ πάντ' ἐφορᾷ, ἔπεισεν ἑαυτόν, ὡς οὐδὲν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πραττομένων ἐπισκοπεῖται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἐχώρησε πρὸς τὴν παρανομίαν.

Ἡ τῆς ἀσεβείας κατασκευὴ πρὸς ἑαυτὴν ἐστὶν ἀσύμφωνος.

Εὕρεσις κακῶν ἡ ἀσέβεια καὶ λίαν τολμηρὸν εἰς ἐγχείρησιν. Ἡ ἀσέβεια μήτηρ ἐστὶ τῶν κακῶν. Ἡ ἀσέβεια ἐστὶν ἀχαριστία καὶ ἀγνωμοσύνη πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ ἀσέβεια ἐστι τῶν κακῶν ἁπάντων τὸ μέγιστον. Ἡ ἀσέβεια ἀθετεῖ τὸν Θεὸν καὶ τὰς εὐεργεσίας αὐτοῦ. Ἡ ἀσέβεια ἀρνεῖται τὴν πρόνοιαν αὐτοῦ καὶ περιφρονεῖ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ.

Ὁ ἀσεβὴς ὀπίσω τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς καρδίας αὐτοῦ ἔδραμε καὶ ἀπεστράφη τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Τὰ χείλη αὐτοῦ λαλοῦσι ψεῦδος, καὶ δόλος ἐπικάθηται τῇ γλώσσῃ αὐτοῦ. Αἱ βουλαὶ αὐτοῦ εἰσι πονηραί, καὶ σκολιοὶ οἱ διαλογισμοί αὐτοῦ. Ἡγεῖται πορισμὸν τὴν θεοσέβειαν καὶ εὐσεβεῖ οὐ κατ' ἀρετήν, ἀλλὰ κατ' ἐμπορίαν. Οἴεται τὸ συμφέρον προηγεῖσθαι τῆς εὐσεβείας καὶ τάσσει τὴν εὐσέβειαν ἐν τῇ μοίρᾳ τοῦ συμφέροντος. Ὅπου τὸ συμφέρον, ἐκεῖ καὶ ἡ εὐσέβεια. Διδάσκει ἃ μὴ δεῖ αἰσχροῦ κέρδους χάριν, καὶ ἐπαγγέλλεται εὐλάβειαν ὑπὸ τοῦ κέρδους συμβουλευομένην.

Ὁ ἀσεβὴς εἶναι μιαρὸς καὶ βδελυκτός· ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται αὐτόν. Ὁ ἀσεβὴς ἐργάζεται ἀδικίαν, αἱ δὲ ὁδοὶ αὐτοῦ σκολιαί· ἀλλ' ὁ Θεὸς φυλάσσει τὸν ἀσεβῆ εἰς ἡμέραν κακήν. Ἐκδικήσει ὁ Θεὸς ἐν ἡμέρᾳ δικαιοκρισίας αὐτοῦ. Τὰ σπλάγχνα τῶν ἀσεβῶν ἀνελεήμονα, κατάρα δὲ Κυρίου ἐν οἴκοις ἀσεβῶν. Λυμαίνεται ἡ ἀσέβεια τὰ σπλάγχνα

αὐτοῦ, ἡ δὲ ἐλπὶς τοῦ ἀσεβοῦς ἀπολεῖται· ἀοίκητος ἔσται ὁ οἶκος αὐτοῦ, ἡ δὲ ἀράχνη ἀναβήσεται ἐπὶ τῆς σκηνῆς αὐτοῦ. Ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ ἐπισκήψει ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, καὶ ὡς λαῖλαψ ἐκλικμήσει αὐτόν.

Ὁ ἀσεβὴς ὅλην τὴν ἡμέραν ἐπιθυμεῖ ἐπιθυμίας κακάς· ἐκδίκησις δὲ ἀσεβῶν πῦρ καὶ σκώληξ. Ζωὴν ἀσεβῶν ἀνατρέψει Κύριος καὶ καρπὸς ἀσεβῶν ἀπώλεια. Ὁ ἀσεβὴς ποιεῖ ἔργα παράνομα, αἱ δὲ ὁδοὶ τοῦ ἀσεβοῦς ἀπολοῦνται. Φεύγει ἀσεβὴς μηδενὸς διώκοντος, ἡ δὲ ψυχὴ τοῦ ἀσεβοῦς οὐκ ἐλεηθήσεται. Ὁ ἀσεβὴς ἐλθὼν εἰς βάθος κακῶν καταφρονεῖ. Ἀσθενήσουσιν οἱ ἀσεβεῖς καὶ ὁ Κύριος ἐξαρεῖ αὐτοὺς ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς. Οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι ὁ θυμὸς τοῦ Κυρίου ἐξήφθη κατ' αὐτῶν, ἀτιμίας ἐμπλησθήσονται τὸ δὲ φῶς αὐτῶν σβεσθήσεται. Εἰρήνη οὐκ ἔσται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, Ὅταν δοκῶσιν εἰρηνεύειν, τότε ἥξει αὐτοῖς ἡ καταστροφή.

§ 22. Περὶ φόβου Θεοῦ.

Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ εἶναι συναίσθημα ἱερὸν πληροῦν τὴν καρδίαν τοῦ ἐπιγινώσκοντος τὸν Θεὸν ἐν τοῖς θείοις αὐτοῦ ἰδιώμασιν.

Ὁ θεῖος φόβος ἐκδηλοῦται ὡς ἄκρα ἀγάπη πρὸς τὸν Θεόν, ὡς ἀφοσίωσις πρὸς τὸ θεῖον, ὡς λατρεία τοῦ θείου. Ὁ φοβούμενος τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν ἐξ ὅλης καρδίας, ἐξ ὅλης ἰσχύος καὶ ἐξ ὅλης διανοίας. Ἡ καρδία αὐτοῦ ἐκολλήθη ὀπίσω αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ ὀμνύει. Κύριος ὁ Θεὸς καύχημα αὐτοῦ καὶ αὐτὸς μόνος δεσπόζει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ὅλος ἀφωσιωμένος αὐτῷ, προσφέρει αὐτῷ τὴν καρδίαν αὐτοῦ, καὶ ἀπὸ τοῦ βάθους αὐτῆς λατρεύει αὐτῷ. Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο νόμος τῆς βουλήσεως αὐτοῦ καὶ βούλεται τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. Τὰ χείλη αὐτοῦ αἰνοῦσιν ἀδιαλείπτως τὸ θεῖον καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ ὑμνεῖ τὸν Θεόν. Δοξολογίαν καὶ εὐχαριστίαν ἄπαυστον ἀναπέμπει πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εὐλογεῖ αὐτόν.

Ὁ φοβούμενος τὸν Θεὸν εἶναι κεκαθαρμένος τὴν ψυχήν, διότι ὁ φόβος τοῦ Κυρίου καθάρσιον ἐγένετο τῆς ψυχῆς αὐτοῦ. Ὁ φόβος τοῦ Κυρίου ἐξήγνισεν αὐτοῦ τὴν καρδίαν καὶ καθήλωσεν αὐτοῦ τὴν σάρκα ὑποτάξας τὰς ὁρμὰς αὐτῆς εἰς τὴν δύναμιν τοῦ πνεύματος αὐτοῦ. Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο αὐτῷ διδάσκαλος σοφίας καὶ συνέ-

σεως καὶ ἐπαίδευσεν αὐτὸν γινώσκειν τί τὸ ἀληθές, τί τὸ ἀγαθόν, τί τὸ εὐάρεστον τῷ Θεῷ. Ὁ φόβος Κυρίου ἐγένετο αὐτῷ πηγὴ ζωῆς, καὶ ρύεται αὐτὸν ἐκ παγίδος θανάτου.

Κραταίωμα Κύριος τῶν φοβουμένων αὐτόν, καὶ ἡ διαθήκη αὐτοῦ δηλώσει αὐτοῖς. Ὁ φόβος Κυρίου ἁγνός, διαμένων εἰς αἰῶνα αἰῶνος. Παρεμβαλεῖ ἄγγελος Κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν καὶ ρύεται αὐτούς.

Ὁ φοβούμενος τὸν Θεὸν εὗρε χάριν παρὰ τῷ Θεῷ, καὶ τῆς αἰτήσεως αὐτοῦ εἰσακούσει Κύριος. Θέλημα τῶν φοβουμένων αὐτὸν ποιήσει καὶ τῆς δεήσεως αὐτῶν εἰσακούσει καὶ σώσει αὐτοὺς ὁ Κύριος.

Ὥσπερ ἀκτὶς ἡλίου δι' ὀπῆς εἰσελθοῦσα ἐν τῷ οἴκῳ πάντα φωτίζει ὡς καὶ τὸ λεπτότατον ὁρᾶν, οὕτω καὶ φόβος Θεοῦ ἐν καρδίᾳ γενόμενος πάντα τὰ ἑαυτῆς ἁμαρτήματα αὐτῇ ὑποδείκνυσιν.

Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, ὡς ἱερὸς καὶ ἅγιος, εἶναι ἀπαθὴς καὶ οὐδὲν ἀπειλεῖ τὸ δεινόν. Ὁ Θεολόγος Γρηγόριος περὶ φόβου Θεοῦ λέγει· «οὗ φόβος, ἐντολῶν τήρησις· οὗ δὲ ἐντολῶν τήρησις, σαρκὸς κάθαρσις τοῦ ἐπιπροσθοῦντος τῇ ψυχῇ νέφους, καὶ οὐκ ἐῶντος καθαρῶς ἰδεῖν τὴν θείαν ἀκτῖνα· οὗ δὲ κάθαρσις, ἔλλαμψις· ἔλλαμψις δέ, πόθου πλήρωσις τοῖς τῶν μεγίστων, (ἤτοι τῶν τριῶν ὑποστάσεων) ἢ τοῦ μεγίστου (ἤτοι τῆς μιᾶς φύσεως τῶν τριῶν) ἢ ὑπὲρ τὸ μέγα (ἤτοι διὰ τὸ εἶναι τὴν θεότητα ὑπὲρ πᾶν μέγεθος καὶ ποσότητα) ἐφιεμένοις.» (Λόγος εἰς τὰ Φῶτα).

Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ πληροῖ τὴν καρδίαν πνευματικῆς τινος χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης. Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ εἶναι θεῖον δῶρον, διότι εἶναι ἓν τῶν ἑπτὰ χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος καὶ ἐνοικεῖ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ. Ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ ἐν τῇ πρὸς τὸν πλησίον σχέσει ἐνδείκνυται ὡς ἀγάπη τοῦ πλησίον, ὡς δικαιοσύνη καὶ ὡς φιλανθρωπία. Ἡ Ἁγία Γραφὴ καλεῖ δίκαιον τὸν φοβούμενον τὸν Θεόν. Στέφανον σοφίας τὸν φόβον Κυρίου καλεῖ ὁ Σειράχ, ἀναθάλλοντα εἰρήνην καὶ ὑγείαν ἰάσεως.

Μακάριος ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν Κύριον!

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'

ΠΕΡΙ ΕΛΠΙΔΟΣ

§ 1. Ἡ εἰκὼν τῆς ἐλπίδος.

Ἐλπίς, τερπνὸν ἄκουσμα, πλῆρες εὐφροσύνης, πλῆρες παντοίων ἀγαθῶν! Πόσον θαυμαστὴ ἀληθῶς ἡ δύναμίς σου! πόσον θαυματοποιὸς ἡ ἐνέργειά σου! Εἶσαι ἀληθῶς ὡραία ὡς θυγάτηρ τοῦ οὐρανοῦ! Τίς δύναται νὰ περιγράψῃ τὰ κάλλη σου; Τίς ἰσχύει νὰ ἱστορήσῃ τὰς εὐεργεσίας σου; Ἡ δύναμίς σου εἶναι ὁ στῦλος ὁ ὑποβαστάζων τὰς τεθλιμμένας ψυχάς, ἡ δὲ ἐνέργειά σου φέρει τὸ κράτος τῆς βασιλείας τῶν ἀγαθῶν. Εἶσαι δῶρον Θεοῦ ἀναφαίρετον, διότι συνεπλάσθης τῇ ψυχῇ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως ἐνισχύῃς αὐτὸν ἐν ταῖς τοῦ βίου δοκιμοσίαις, καὶ ἀναδεικνύῃς αὐτὸν ἀνώτερον τῶν περιστάσεων καὶ ἀήττητον ἀγωνιστήν. Ἐδόθης ὅπως βραβεύῃς αὐτῷ τὴν νίκην καὶ κατακοσμῇς τὴν κεφαλήν του μὲ ἀμαραντίνους στεφάνους. Ἐδόθης αὐτῷ ἔμφυτος, ὅπως ἀγάγῃς εἰς τὴν τελειότητα, ὅπως ἀνυψοῖς αὐτὸν πρὸς Θεόν, καὶ ἐξάγῃς τοῦ χάους, ἐν ᾧ οὗτος θὰ περιέπιπτεν ἄνευ σοῦ. Ἐδόθης αὐτῷ ὁδηγὸς καὶ κυβερνήτης, ὅπως διευθύνῃς τὰς πορείας αὐτοῦ, ἐν τῷ πολυκυμάντῳ τοῦ βίου πελάγει τῷ ὑπὸ ζοφεροῦ σκότους πολλάκις καλυπτομένῳ, καὶ ὑπὸ παντοίων ἀνέμων ταρασσομένῳ καὶ δι' ἀλλεπαλλήλων κυμάτων τῷ ποντοποροῦντι ἢ κλυδωνιζομένῳ σκάφει ἀπειλοῦντι καταποντισμόν.

Ὦ! τί ὡραιότερον τῆς ἐλπίδος; τί ταύτης λαμπρότερον, ἢ ἁγιώτερον, ἢ πολυτιμότερον, ἢ μεγαλείτερον, ἢ ἀγαθώτερον; Ἀληθῶς οὐδέν!

Ἰδοὺ ἀσθενής τις ἐπὶ κλίνης στρωμνῆς αὐτοῦ ἀνίατα πάσχων, καὶ ἐν ᾧ ὑπὸ πάντων ἐγκατελείφθη, μόνη ἡ ἐλπὶς παρὰ τὸ προσκεφάλαιον αὐτοῦ ἀδιαλείπτως παρακαθημένη παραμυθεῖται, ἐνισχύει, καὶ παρηγορεῖ τὸν δεινῶς πάσχοντα, καὶ ἀνακουφίζει αὐτοῦ τὰ δεινά.

Ἡ ἐλπίς τονίζει τὰς δειλὰς καρδίας καὶ ἀναδεικνύει κρατερὰς καὶ ἀνδρείας, ἵνα ἀντιμετωπίσωσι τὰς συμφοράς. Ἡ ἐλπὶς πρὸς τὸν Θεὸν ζωογονεῖ τὸν ἤδη ἐκ τοῦ καμάτου ἀπαυδήσαντα καὶ μὲ νέας δυνάμεις τονίζει τὰ ἀτονήσαντα νεῦρά του. Ἡ ἐλπὶς πρὸς τὸν Θεὸν ἐκ-

διώκει τὴν ζοφερὰν καὶ φρικώδη ἀπελπισίαν καὶ ἐπισπᾶται τὸ θεῖον ἔλεος καὶ τὴν σωτηρίαν. Ἡ ἐλπὶς πρὸς τὸν Θεὸν ῥύεται τοὺς παραπεσόντας. Ἡ ἐλπὶς πρὸς τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ ἀνορθοῖ τοὺς κατερραγμένους· αὕτη λύει τὰ δεσμὰ τῶν πεπεδημένων. Ἡ ἐλπὶς αὐγάζει ὡς ροδοδάκτυλος ἠὼς ἐν τῷ ἠθικῷ στερεώματι, καὶ φωτίζει τὰς ὑπὸ τοῦ ζόφου ἐσκοτισμένας ἡμέρας τῆς τεθλιμμένης ψυχῆς καὶ καρδίας· αὕτη ἐπιχέει βάλσαμον παρηγορίας ἐπὶ τὰ τραύματα τῆς πενθούσης καρδίας· αὕτη ἐπιλαμβάνεται τῶν ὀρφανῶν καὶ ἀντιλαμβάνεται τῆς χήρας. Ἡ ἐλπὶς τῆς ἀνταποδόσεως στηρίζει τὸν ἀδικούμενον καὶ ἀνακουφίζει τὸν καταδυναστευόμενον. Ἡ ἐλπὶς ἐνισχύει τοὺς γέροντας, ὅπως φέρωσιν ἀγγογγύστως τὸ βάρος τοῦ γήρατος· αὕτη ἐνθαρρύνει τὰς ἐγκαταλελειμμένας παρθένους ὅπως ζήσωσιν ἐν σωφροσύνῃ, τοὺς νέους ὅπως ἀναδειχθῶσιν ἀγαθοὶ ἄνδρες. Αὕτη ἀποσμήχει τὰ θαλερὰ δάκρυα ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τῶν δυστυχῶν. Ἡ ἐλπὶς πρὸς τὴν αἰώνιον ζωὴν καθιστᾷ ἀνώδυνον τὸν θάνατον τῷ βαδίζοντι πρὸς αὐτόν· αὕτη καὶ τὸν τὰ λοίσθια πνέοντα παρηγορεῖ, καὶ τὸν ἀνδρείως μαχόμενον ἐνισχύει καὶ τὸν εἰς θάνατον καταδικαζόμενον παραμυθεῖται, καὶ τὸν ἐλεεινῶς ζῶντα ὑποστηρίζει, καὶ τὸν ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς, ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ὑπὲρ τοῦ δικαίου, ὑπὲρ τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ἀγαθοῦ, καθιστᾷ ἀνένδοτον καὶ ἀήττητον.

Ἡ ἐλπὶς εἶναι ἡ πρόοδος, ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ προαγωγή. Ἐὰν ἄρῃς τὴν ἐλπίδα ἐκ τοῦ κόσμου, ὁ κόσμος θὰ ἐξηφανίζετο. Ἡ ἐλπὶς εἶναι ἡ δημιουργὸς δύναμις ὅλων τῶν ἀγαθῶν. Ἡ ἐλπὶς ὁδηγεῖ τὸν σοφὸν καὶ ἐπιστήμονα εἰς τὰς ἐρεύνας αὐτοῦ, καὶ ὑποβάλλει αὐτὸν εἰς μυρίους πόνους καὶ ἀγῶνας. Ἡ ἐλπὶς ἐπιβιβάζει τοὺς ναυτιλλομένους ἐπὶ σχεδίας ξυλίνης, ὅπως διαπλεύσωσι τὸν μέλανα πόντον. Ἡ ἐλπὶς κινεῖ τοὺς πάντας εἰς τὰς παντοίας αὐτῶν ἐπιχειρήσεις. Ἡ ἐλπὶς τρέφει καὶ ζωογονεῖ. Ἡ ἐλπὶς ἀναγεννᾷ τὸν ἐκ τῆς ἁμαρτίας διαφθαρέντα ἄνθρωπον καὶ ἀναδεικνύει ἀληθῶς ἐνάρετον καὶ χρηστὸν ἄνδρα.

Μέγα ὄντως ἡ ἐλπὶς καὶ θεῖον δῶρον! διότι αὕτη μόνη κρατύνει τὰ πάντα, καλλωπίζει τὰ πάντα, τελειοῖ τὰ πάντα, ἐξασφαλίζει τὰ πάντα καὶ προάγει τὰ πάντα.

Ἐρωτήσωμεν τὴν ἀνθρωπότητα καὶ αὕτη ἑνὶ στόματι θέλει ἀπαντήσῃ ὅτι ἡ εἰς Θεὸν ἐλπίς, ὑποσχομένη τὴν αἰωνιότητα, αὕτη ἔσωσε τὴν ἀνθρωπότητα, ὁδηγήσασα ἀσφαλῶς κατὰ τὸ μακραίωνον τοῦ

βίου αὐτῆς στάδιον. Οἱ ἥρωες, οἱ μάρτυρες τῆς πίστεως, τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἐπιστήμης, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ὠφελίμου, τοῦ δικαίου καὶ ἐν γένει πάντες οἱ μεγάλοι ἄνδρες οἱ τὴν ἀνθρωπότητα εὐεργετήσαντες, οἱ ἑαυτοὺς θύματα ἱερὰ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ τῆς ἀρετῆς προσενεγκόντες, ὡδηγήθησαν, ὡς ὑπὸ ἱεροφάντορος καὶ ἀρχιθύτου, ὑπὸ τῆς ἐλπίδος πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ζῶντα, τὸν αἰώνιον, τὸν χαριζόμενον τοῖς κοινωνοῦσιν αὐτῷ ζωὴν τὴν αἰώνιον.

Μακάριος ἀληθῶς ὁ ἐλπίζων ἐπὶ τὸν Κύριον !

Ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει περὶ τῆς ἐλπίδος ταῦτα· «Ἄγκυρα ἀσφαλὴς ἡ ἐλπίς, ὑπόθεσις τῆς ἡμετέρας ζωῆς, χειραγωγὸς τῆς πρὸς οὐρανὸν φερούσης ὁδοῦ, σωτηρία τῶν ἀπολλυμένων ψυχῶν. Μεγάλη τῆς ἐπὶ τὸν Κύριον ἐλπίδος ἡ δύναμις· φρούριον ἀχείρωτον, τεῖχος ἄμαχον, συμμαχία ἀκαταγώνιστος, λιμὴν εὔδιος, πύργος ἀκαταμάχητος, ὅπλον ἀήττητον, δύναμις ἄμαχος καὶ ἐκ τῶν ἀπόρων εὑρίσκουσα πόρον.» Καὶ ἀλλαχοῦ· «Ἡ εἰς τὸ θεῖον ἐλπὶς πύργος ἐστὶν ἀρραγής, οὐ τὴν λύσιν μόνον ἐπαγγελλόμενος τῶν δεινῶν, ἀλλ' σὺδὲ παρόντων αὐτῶν παρατάττεσθαι συγχωρῶν.»

Ὦ θεία ἐλπίς, μέγας σου ὁ αἶνος καὶ μεγάλη σου ἡ ἰσχύς !

§ 2. Εἰκὼν τοῦ ἐλπίζοντος ἐπὶ τὸν Θεόν.

Πόσον ὡραία, πόσον τερπνή, πόσον χαρίεσσα ἡ εἰκὼν τοῦ ἐλπίζοντος ἐπὶ τὸν Θεὸν τὸν σώζοντα, τὸν Θεὸν τῶν οἰκτιρμῶν, τὸν Θεὸν τοῦ ἐλέους, τὸν ἀγαθὸν καὶ φιλάνθρωπον Θεόν !

Μακάριος ἀληθῶς ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον ! Κύριος αὐτῷ βοηθὸς καὶ οὐ φοβηθήσεται τί ποιήσει αὐτῷ ἄνθρωπος. Ἐλπίζε ἐπὶ Κύριον καὶ ποιεῖ χρηστότατα· τὴν πᾶσαν ἐλπίδα αὐτοῦ αὐτῷ ἀνατίθησι, καὶ αὐτῷ ἐξομολογεῖται ἐν ὅλῃ καρδίᾳ αὐτοῦ. Αὐτὸς καύχημά του καὶ αὐτὸς Θεὸς αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἐπικαλεῖται ἡμέρας καὶ νυκτός. Τὸ στόμα αὐτοῦ ὡραῖον ἀναπέμπει αἶνον τῷ Θεῷ, τὰ δὲ χείλη αὐτοῦ γλυκέα ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον ἀνοιγόμενα πρὸς ὑμνῳδίαν τοῦ Θεοῦ· ἡ δὲ γλῶσσα αὐτοῦ χάριτος πλήρης κινουμένη εἰς δοξολογίαν τοῦ Θεοῦ. Ἡ καρδία αὐτοῦ ἑτοίμη ἐπικαλεῖσθαι τὸν Κύριον, ἡ δὲ διάνοια αὐτοῦ ἑτοίμη ἀνυψοῦσθαι πρὸς αὐτόν. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ἐκολλήθη ὀπίσω αὐτοῦ, καὶ ἡ δεξιὰ Κυρίου ἀντελάβετο αὐτοῦ. Ἐν τῷ Κυρίῳ ἐπαινεθήσεται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ. Αἰτεῖται καὶ λαμβάνει παρὰ Θεοῦ

τὰ αἰτήματα τῆς καρδίας αὐτοῦ· ζητεῖ καὶ εὑρίσκει τὰ ζητηθέντα ὑπ' αὐτοῦ· κρούει δὲ καὶ ἀνοίγονται αὐτῷ αἱ θύραι τοῦ ἐλέους.

Ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον ἐπαναπαύεται ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως. Ὁ δὲ Κύριος δίδωσιν αὐτῷ τὰ ἐλέη αὐτοῦ τὰ πλούσια. Ἡ δεξιὰ Κυρίου κατευθύνει τὰ διαβήματα αὐτοῦ καὶ δάκτυλος Κυρίου ποδηγετεῖ αὐτὸν ἐν ταῖς τρίβοις αὐτοῦ.

Ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον οὐκ ἀστοχεῖ. Ἡ ἐλπὶς αὐτοῦ ἀθανασίας πλήρης. Ὁ Κύριος ἡ προσδοκία αὐτοῦ καὶ αὐτὸς τὸ ἐφετὸν τῆς καρδίας αὐτοῦ τὸ ἀκρότατον. Πρὸς αὐτὸν ἡ καρδία αὐτοῦ στενάζει ὅλην τὴν ἡμέραν· «Κύριε μὴ χρονίσῃς, ἐγέρθητι, ἐπιτάχυνον, ἐλθὲ καὶ ῥῦσαι ἐκ τῶν ἀναγκῶν τὴν ψυχήν μου, ἐξάγαγε ἐκ φυλακῆς τὴν ψυχήν μου! Ἐξομολογήσομαί σοι, Κύριε, ἐν ὅλῃ καρδίᾳ μου, ἐν τῷ ὀνόματί σου ἐξαγορεύσω τὰ λόγια τοῦ στόματός μου».

Ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον εὐλογεῖ τὸν Ὕψιστον τὸν ῥυόμενον αὐτὸν καὶ ἁγιάζει τὸ ὄνομα τὸ ἅγιον αὐτοῦ. Ἐλπίζει ἐποπτεῦσαι τὴν δόξαν Κυρίου. Ἐπιποθεῖ ἰδεῖν τὸ πρόσωπον Κυρίου καὶ ἀπὸ καρδίας μέσης βοᾷ πρὸς αὐτόν· «Κύριε, πότε ἥξω καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου;»

Ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον ἐπικαλέσεται τὸν Ὕψιστον τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὸ ἁγιαστήριον αὐτοῦ, τοῦ ἐποπτεῦσαι τὰ θαυμάσια αὐτοῦ· καὶ ὁ Κύριος εἰσακούσει τῆς φωνῆς τῆς δεήσεως αὐτοῦ.

Ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον ἀπολαύει ἄκρας εἰρήνης, ἡ γαλήνη ἐπικρατεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἀταραξία δὲ πλήρης βασιλεύει ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ. Κύριος αὐτῷ βοηθός, ἀπὸ τίνος φοβηθήσεται; Κύριος αὐτῷ βοηθός, ἀπὸ τίνος δειλιάσει; Ἐὰν ἐπαναστῇ κατ' αὐτοῦ πόλεμος, οὐ πτοεῖται, ὅτι ἐπὶ Κύριον ἐλπίζει. Ἐὰν διώξωσιν αὐτὸν πονηροί, οὐ φοβεῖται, ὅτι Κύριος ἀντιλήψεται αὐτοῦ. Οὐκ ἐπὶ τὸ τόξον αὐτοῦ, οὐδ' ἐπὶ τὴν φαρέτραν αὐτοῦ ἐλπίζει, οὐδ' ἐπὶ τὴν ῥομφαίαν αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν αὐτοῦ τίθησιν, ἀλλ' ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ τὸν δυνάμενον σῶσαι ἀπὸ χειρὸς πολεμούντων, ἀπὸ παγίδος ἁμαρτωλοῦ καὶ ἀπὸ καταιγίδος. Πέποιθεν ἐπὶ τὴν δεξιὰν Κυρίου καὶ ἐπὶ τὸν βραχίονα τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ καὶ ὁ Κύριος σώσει αὐτόν.

Ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον βαδίζει ἥρεμος ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ βίου αὐτοῦ καὶ διανύει ἄφροντις τὸν δρόμον τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἐργάζεται ἀπαύστως τὸ ἀγαθόν, τὸ εὐάρεστον καὶ τέλειον, τὰ δὲ ἔργα αὐτοῦ εὐλογεῖ ὁ Θεός. Σπείρει ἐπ' εὐλογίαις καὶ λαμβάνει πλουσίους τοὺς καρποὺς τῶν πόνων αὐτοῦ. Θαρρεῖ ἐπὶ Κύριον καὶ οὐ περιτραπήσεται ἐκ τῶν

κυκλούντων αὐτὸν πειρασμῶν. Δοκιμαζόμενος οὐκ ἀπαγορεύει, ἐλπίζει, ὅτι ἐξ ἀμηχάνων πόρον εὑρίσκει Θεός. Ἐν πνεύματι πίστεως ἐλπίδα δικαιοσύνης ἀπεκδέχεται.

Ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον οὐκ ἐπὶ χρήμασιν ἐλπίζει, οὐδ' ἐπὶ τῷ κράτει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἀλλ' ἐπαναπαύεται ἐπὶ τῇ παρὰ τοῦ Θεοῦ βοηθείᾳ.

Ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον πλήρης πίστεως καὶ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν θαρρεῖ ἐπὶ τῷ ἀγαθῷ συνειδότι αὐτοῦ καὶ ἐμφανίζεται μετὰ υἱϊκῆς παρρησίας ἐνώπιον τοῦ ἐπουρανίου Πατρὸς αὐτοῦ καὶ ἐπικαλεῖται αὐτόν, ὅπως ἡ βασιλεία αὐτοῦ ἔλθῃ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ γένηται ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ἐν οὐρανῷ.

Ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον ὅλως ἀφωσιωμένος αὐτῷ αἴρει τὴν καρδίαν αὐτοῦ πρὸς αὐτὸν τὸν ἀγαθὸν καὶ ἀθάνατον Θεὸν καὶ αἰτεῖται παρ' αὐτοῦ τὸ ἄκρον ἀγαθὸν καὶ τὴν ἀθανασίαν ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν καὶ εἰσακούει αὐτοῦ ὁ Θεός.

Μακάριος ἄνθρωπος ὁ ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον!

§ 3. Ἡ εἰκὼν τῆς ἀπελπισίας.

Ἀπελπισία! φρικῶδες ἄκουσμα, πλῆρες καταστροφῆς, πλῆρες παντοίων κακῶν! τίς δύναται νὰ ἀριθμήσῃ τὰ παντοῖα δεινὰ τὰ παρακολουθοῦντα αὐτῇ; τίς δύναται νὰ εἰκονίσῃ τὸν χαρακτῆρα αὐτῆς; Εἶναι μέλαινα ὡς θυγάτηρ τοῦ Ἅδου, καὶ ἀποτρόπαιος ὡς Ἐρινύς· πατρὶς αὐτῆς εἶνε ὁ Τάρταρος. Ἀνῆλθεν ἐκ τῶν κευθμώνων τοῦ Ἅδου ἐπὶ τῆς γῆς, ἵνα βυθίσῃ τὴν δημιουργίαν εἰς τὸν ζοφερὸν Τάρταρον· ἐγεννήθη, ἵνα καταστρέψῃ τὴν ὕπαρξιν τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐξαφανίσῃ αὐτοὺς ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς γῆς· ὅπου τὸ ὄνομα αὐτῆς ἀντηχήσῃ, ἐκεῖ ἡ φθορὰ καὶ ἡ καταστροφὴ ἱδρύουσι τὸ κράτος αὐτῶν. Ἡ ἐρήμωσις καὶ ὁ ἐξαφανισμὸς παρακολουθοῦσι τοῖς ἴχνεσιν αὐτῆς· δαίμων ἀλάστωρ διευθύνει τὰς πορείας αὐτῆς καὶ φρίκη καὶ τρόμος συνοδεύει τὴν ἐμφάνισιν αὐτῆς.

Ἀπελπισία! τὸ ὄνομά σου ἐκφράζει ἄρνησιν τῶν πάντων, ἄρνησιν τῆς ἐλπίδος, ἄρνησιν τοῦ οὐρανοῦ, ἄρνησιν δημιουργοῦ τοῦ κόσμου, ἡ δὲ ἄρνησίς σου ἐκφράζει τὴν πρὸς τὸν Θεόν ἀσέβειάν σου. Σὺ ἀρνεῖσαι τὴν πρόνοιαν καὶ παντοδυναμίαν αὐτοῦ, καὶ ἀθετεῖς τὴν ὕπαρξιν τοῦ Σωτῆρος καὶ λυτρωτοῦ τῶν κινδυνευόντων· ὅπου σὺ εἰσέλθῃς, ἐκεῖθεν ἀποδιώκεις τὴν ἐλπίδα, ἐφ' ἧς τεθεμελίωται ὁ κόσμος· τὸ ἔρ-

γον σου εἶναι ἡ καταστροφή, ἡ δὲ ἀποστολή σου ὁ ἐξαφανισμός· σὺ καὶ τὸν φύσει θαρσαλέον πτοεῖς, καὶ τὸν φύσει γενναῖον ἐκδειματοῖς, καὶ τὸν ἀνδρεῖον ἀποφαίνεις δειλόν, καὶ τὸν τολμηρὸν καθιστᾷς ἄτολμον, καὶ τοὺς θαρσαλέους ἀγωνιστὰς ἀποθαρρύνεις, καὶ τοὺς γενναίους προμάχους τοὺς ὑπὲρ πατρίδος καὶ ἐλευθερίας ἀγωνιζομένους καταβάλλεις καὶ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς καὶ ἀληθείας ἀθλοῦντας κατασυντρίβεις, καὶ τοὺς ὑπὲρ τοῦ δικαίου, τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἐπιστήμης μοχθοῦντας καθιστᾷς δραπέτας καὶ ῥιψάσπιδας, καὶ παραδίδεις πάντας αἰχμαλώτους τοῖς πολεμίοις.

Ἐξῆλθες ἐκ τοῦ Ταρτάρου φθονήσασα τὴν εὐτυχίαν καὶ μακαριότητα τοῦ ἀνθρώπου καὶ ἐπεσκέψω τὴν γῆν, ἵνα ἀνακόψῃς τὴν πορείαν αὐτοῦ πρὸς τὴν πρόοδον, ἀναποδίσῃς αὐτὸν τρέχοντα ἐν τῷ σταδίῳ αὐτοῦ καὶ ἀνακόψῃς αὐτοῦ τὰς ἐργασίας, ἐργαζομένου ὑπὲρ τῆς εὐδαιμονίας καὶ τῆς τελειότητος· ἦλθες ἵνα δεσμεύσῃς τὰς διανοητικὰς καὶ σωματικὰς δυνάμεις καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ καὶ ἐπιφέρῃς τὴν ἐξάλειψιν καὶ τὸν ἀφανισμόν του· ἦλθες, ἵνα ἐπιχύσῃς δυστυχίαν, θλίψεις καὶ στενοχωρίας μεταξὺ τῶν ἀνθρωπίνων κοινωνιῶν, καὶ καταβρέξῃς τὴν ἀνθοστεφῆ γῆν διὰ θαλερῶν δακρύων· διότι ἀπεχθάνεσαι τὴν εὐδαιμονίαν τῶν ἀνθρώπων καὶ καταπολεμεῖς αὐτῶν τὴν χαράν.

Τὸ ὄνομά σου καὶ τὸν ἤδη γεγηρακότα καὶ πρὸς τὸ τέρμα τοῦ βίου ἤδη βαίνοντα βαρύνει μὲ σκοτεινὰς σκέψεις, καὶ τὸν ἤδη ἐν τῷ σταδίῳ εἰσελθόντα νέον καὶ ἐν πλήρει ζωῇ καὶ ἀκμῇ σταδιοδρομοῦντα ἀποθαρρύνει καὶ καταβάλλει,καὶ τὰς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς καὶ τιμιότητος ἀγωνιζομένας παρθένους ἀπελπίζει καὶ παραδίδει εἰς τὴν ἀκολασίαν, καὶ πάντας ἐν γένει σὺ καταβάλλουσα καταστρέφεις. Σὺ ἐμβάλλεις τὴν ἰδέαν τοῦ θανάτου τοῖς μὴ πάσχουσι, καὶ σὺ ὁπλίζεις τὰς χεῖρας τῶν δυστυχούντων κατὰ τῆς ἑαυτῶν ζωῆς· σὺ ὁδηγεῖς πρὸς τὴν διαφθορὰν τὴν νεότητα, καὶ σὺ καταβάλλεις τὸ σθένος τῶν καρδιῶν· σὺ παραπείθεις τὸν ἐν στενοχωρίαις εὑρισκόμενον νὰ παραβῇ θείους καὶ ἀνθρωπίνους νόμους, καὶ νὰ ἀποβῇ ἔνοχος ἐγκλήματος· σὺ συμβουλεύεις τὰ κακὰ καὶ ὅλα διαπράττεις τὰ ἐγκλήματα· ἡ ἐμφάνισίς σου συνοδεύεται ὑπὸ σκότους πυκνοῦ καὶ ζοφεροῦ, καὶ τὰ πάντα καλύπτει μὲ μελανὰ νέφη· ὅπου παρεδρεύεις, ἐκεῖσε οὐδεμία ἀκτὶς φωτὸς ὑποφώσκει οὐδαμόθεν· ἡ παρουσία σου ἐξεγείρει τρικυμίας ἐν ταῖς καρδίαις τῶν ἀνθρώπων, καὶ ἐγείρει παφλάζοντα καὶ ἐπαφρίζοντα κύματα, ἅτινα καταλύζουσι καὶ καταποντίζουσι τὸ κυμαινόμενον σκάφος καὶ ὅλον αὐτοῦ

τὸ πλήρωμα· ἐκ τοῦ ναυαγίου τούτου οὐδεὶς δύναται νὰ σωθῇ· ὁ πυθμὴν τῆς ἀβύσσου γίνεται ὁ αἰώνιος τῶν ναυαγῶν τάφος.

Δείλαιος ὁ ἄνθρωπος ὁ ἐγκαταλείψας τὴν ἐλπίδα, τὴν ἄγκυραν τῆς σωτηρίας καὶ ἑαυτὸν παραδοὺς τῇ ἀπελπισίᾳ!

§ 4. Εἰκὼν τῆς ἀπογνώσεως.

Ἀπόγνωσις! φοβερὰ λέξις, λέξις σημαίνουσα καταστροφήν, λέξις δηλοῦσα συμφορὰν παντοίων δεινῶν.

Οὐδὲν χεῖρον τῆς ἀπογνώσεως· ὅταν ἀπογνῷ ἄνθρωπος οὐκέτι εἰς ἴασιν ἐπιτρέχει, ἀλλ' ἀφίησι τὸ πάθος ἀθεράπευτον, ἵνα λυμαίνηται καὶ καταβιβρώσκῃ αὐτοῦ τὴν καρδίαν καὶ διαφθείρῃ αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Ὁ καταληφθεὶς ὑπ' αὐτοῦ βαδίζει εἰς ὄλεθρον καὶ σπεύδει εἰς ἀπώλειαν. Οὐδὲν ἐν αὐτῷ ὑπελείφθη ὑγιές· ὁ νοῦς ἀσθενεῖ, ἡ δὲ καρδία πάσχει· ἡ σύνεσις κατέλιπεν αὐτόν, ἡ δὲ φρόνησις ἀπώλεσε τὴν δύναμιν αὐτῆς· τὸ ἠθικὸν σθένος ἀπέβαλε τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ· τὸ θάρρος ἀφῆκεν αὐτόν· ἡ λύπη ὑποβόσκει αὐτοῦ τὴν καρδίαν, σκότος δὲ πυκνὸν ἐκάλυψεν αὐτοῦ τὰς φρένας. Τὸ φάσμα τοῦ θανάτου ἐμφανίζεται φοβερὸν ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ φεύγοντα καταδιώκει αὐτόν· ἀποτροπιάζεται αὐτὸ καὶ ὅμως ἡ εἰκὼν αὐτοῦ ἀείποτε μένει πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ· θέλει νὰ ἀπαλλαγῇ αὐτοῦ, ἀλλ' ἀδυνατεῖ νὰ ἀποδιώξῃ αὐτό· τὸ φάσμα τοῦ θανάτου τυραννεῖ αὐτόν· ἡ θλῖψις καὶ ἡ μελαγχολία κατακυριεύουσιν τῆς καρδίας αὐτοῦ.

Ὁ ἀπεγνωσμένος αἰσθάνεται βαρύνουσαν αὐτοῦ τὴν ζωὴν καὶ ἐπιζητεῖ νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ φόρτου αὐτῆς. Ὁ ἀπεγνωσμένος ἀπαγορεύσας δὲν ἐπιτρέχει πλέον εἰς ἰατρόν, διότι θεωρεῖ τὸ πάθος αὐτοῦ ἀνίατον· δὲν ζητεῖ νὰ ἐπιθέσῃ φάρμακα, διότι θεωρεῖ ταῦτα ἀνίσχυρα πρὸς θεραπείαν τοῦ πάθους αὐτοῦ· κρύπτει τὸ πάθος καὶ σιωπᾷ τὰς ἐξ αὐτοῦ τικτομένας αὐτῷ ἀλγηδόνας· ὁ ἀπεγνωσμένος ἀπώλεσε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδα, τὴν ἀσφαλῆ ταύτην τοῦ βίου ἄγκυραν, καὶ κλυδωνίζεται ὡς σκάφος ἐν μέσῳ ἀγριαινούσης θαλάσσης ἐπεγειρομένης καὶ ἀπειλούσης διὰ τῶν ἐξωγκωμένων καὶ ἐπαφριζόντων αὐτῆς κυμάτων νὰ καταποντίσῃ αὐτό· ὁ ἀπεγνωσμένος ἀπέβαλε τὴν ἐλπίδα εἰς Θεὸν καὶ εἰς τὴν θείαν αὐτοῦ ἀντίληψιν, φιλανθρωπίαν καὶ παντοδυναμίαν, διότι ἀπέβαλε τὴν πρὸς τὸν Θεὸν πίστιν καὶ τὴν ἀπὸ ταύτης ἀναπόσπαστον πρὸς τὸ θεῖον ἀγάπην.

Ὁ ἀπεγνωσμένος ζῶν ἔτι τέθνηκε, διότι ἀπώλεσε τὸν συγκρατοῦντα αὐτὸν εἰς τὸν κόσμον σύνδεσμον· ἀπώλεσε τὴν ψυχικὴν αἴσθησιν, δι' ἧς ἐλάμβανεν αἴσθησιν τῶν χαρίτων τοῦ κόσμου καὶ ἀπέλαυε τῆς ἐκ τούτου παραγομένης εὐφροσύνης· ἡ ψυχὴ αὐτοῦ οὐδὲν πλέον ἀνευρίσκει θέλγητρον ἐν τῷ χαριτοβρύτῳ τούτῳ κόσμῳ, ἐν ᾧ ἡ θεία σοφία, ἀγαθότης καὶ παντοδυναμία δαψιλῶς ἐπέχυσε τὰς χάριτας.

Ἡ ἐξαισία καλλονὴ τῆς περιβαλλούσης αὐτὸν φύσεως οὐδεμίαν παρέχει αὐτῷ τέρψιν. Ἡ εὐθυμία καὶ εὐφροσύνη ἡ διακεχυμένη πανταχοῦ τῆς δημιουργίας, ἡ ὡς χαρὰ διαλάμπουσα, ἐκδηλουμένη ἐν τῷ βασιλείῳ τῆς ζωῆς, εἰς οὐδεμίαν φέρει θυμηδίαν. Ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ δόξα αὐτοῦ ἀπέβαλον εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ τὴν ἑαυτῶν μεγαλοπρέπειαν· ἡ τοῦ Ἡλίου δόξα οὐδὲν διεγείρει αἴσθημα χαρᾶς ἐν τῇ κενῇ πίστεως, ἐλπίδος καὶ ἀγάπης καρδίᾳ του. Πέπλος βαρὺς κατεκάλυψε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ ἀπέκρυψεν ἀπ' αὐτῶν τὴν χάριν καὶ τὴν λαμπηδόνα τῶν ἀγλαῶν δημιουργημάτων.

Ἡ φύσις ἅπασα χαίρει, μόνος δὲ ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς χαρᾶς ταύτης εὑρίσκεται οὗτος τεθλιμμένος· τὰ ὦτα αὐτοῦ δὲν ἐνωτίζονται πλέον τὴν κατακηλοῦσαν τὰ ὦτα τῶν πιστῶν ἁρμονίαν. Οὐδαμοῦ εὑρίσκει τέρψιν, οὐδαμοῦ εὑρίσκει παρηγορίαν, οὐδὲν δύναται νὰ ἄρῃ ἀπ' αὐτοῦ τὴν ἀθυμίαν· δυσθυμία ἄκρα πληροῖ τὴν καρδίαν του, τὸ δὲ ἐν αὐτῇ κενὸν ἐγένετο χάος. Οὐδὲν εἶναι ἱκανὸν πλέον νὰ πληρώσῃ αὐτό. Τὰ αἰσθήματα τῆς καρδίας, τὰ συνδέοντα αὐτὸν πρὸς τοὺς φιλτάτους αὐτῷ, ἀπέβαλον ἤδη τὴν δύναμίν των· ἡ καρδία αὐτοῦ ἐνεκρώθη. Ὅ τε αἰσθητὸς καὶ ὁ πνευματικὸς κόσμος ἐξηφανίσθησαν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ· πῶς δύναται νὰ ζῇ ἐν τῇ ἀφαιρέσει τῶν πάντων ; πῶς νὰ παρατείνῃ τὸν βίον ἐν μέσῳ χάους ;

Ἡ ζωὴ ἀπέβη ὀδυνηρά, τὸ δὲ βάρος αὐτῆς ἤδη ἀπέβη ἀφόρητον· διατί ἔτι καρτερεῖ ἀσκόπως ; διατί νὰ ὑποφέρῃ ; διατί νὰ μὴ ἐπισπεύδῃ αὐτὸς τὸ τέρμα, ἀφοῦ βραδύνει ὁ θάνατος, διατί, δυνάμενος νὰ ἀπαλλαγῇ τῶν δεινῶν, ὑφίσταται αὐτά ; τί τὸ κωλῦον ; οἵα ἀφροσύνη νὰ ἀναμένῃ τις τὸν θάνατον τὸν πάντοτε μὲν παρόντα μὴ ἀφαιροῦντα δὲ τὴν ζωήν ; διατί νὰ μὴ ἄρῃ αὐτὸς ἀφ' ἑαυτοῦ τὴν ζωήν, τὸ ἔργον τοῦ θανάτου αὐτὸς ἀναλαμβάνων; Τί χίμαιρα, λέγει, νὰ πτοῶμαι αὐτόν; τί καρτερῶ ; τί ἀναμένω ; αὐτίκα ἐπὶ τὸ ἔργον, καὶ τὰ δεινὰ καταπαύουσι· τὸ δρᾶμα λαμβάνει τέλος, καὶ ὁ ἐλεεινὸς ἀπεγνωσμένος μὴ καταφυγὼν εἰς ἰατρόν, καὶ μὴ φανερώσας τὸ πάθος, καὶ τὰ φάρμακα τῆς

εὐσεβείας ἀποκρούσας κατέλιπε τὸν βίον καὶ ἀπῆλθε τοῦ κόσμου, ὅπως εὕρῃ τέλος τῶν δεινῶν αὐτοῦ· ἀλλ' ἠγνόησεν, ὅτι εἰς ἑτέραν αἰώνιον μεταβαίνει ζωὴν βασάνων, ὅπου ἡ ὀδύνη ἔσεται αἰωνία.

Ταλαίπωρος ἄνθρωπος!

§ 5. Περὶ προσευχῆς.

α'. Ὅτι ἡ εὐχὴ διάλεξίς ἐστι πρὸς τὸν Θεόν.

Εὐχὴ ἀληθινὴ ἡ ἀπερίσπαστος καὶ ἀρρέμβαστος, ἡ μετ' ἐκτενείας γινομένη, μετ' ὀδυνωμένης ψυχῆς, μετὰ συντεταμένης διανοίας· ἡ εὐχὴ οὐ ψιλοῖς ῥήμασι, μᾶλλον δὲ πράγμασιν ἀγαθοῖς κατευθύνεται. Ὄχημα πανταχοῦ εὐχῆς ἡ ταπεινοφροσύνη εὑρίσκεται, ἔνδειγμα δὲ ταπεινώσεως ἡ προσευχή. Ἐπιγινώσκοντες γὰρ τὴν οἰκείαν ἀσθένειαν τὴν τοῦ Θεοῦ ἐπικαλούμεθα δύναμιν.

Αἱ παρθένοι, μόνον τὸν Χριστὸν πρὸ ὀφθαλμῶν ἔχετε καὶ τὸν αὐτοῦ πατέρα ἐν εὐχαῖς φωτιζόμεναι ὑπὸ τοῦ Πνεύματος. Ὅταν εὔχῃ εἰ μὴ τῷ Θεῷ διαλέγῃ πῶς ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰσακουσθήσῃ; Ἡ εὐχὴ Θεῷ συνάπτει καὶ οἰκειοῖ, ὁμιλία τις ἔνθεος οὖσα, καὶ συνουσία νοερὰ τοῦ πάντων καλλίστου καὶ τιμιωτάτου.

Ἡ εὐχή ἐστι τῆς ζωῆς ἡμῶν βοήθεια, ὁμιλία πρὸς Θεόν, λήθη τῶν γηΐνων, ἄνοδος πρὸς οὐρανόν· δι' εὐχῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐκδημοῦμεν. Προσευχόμενοι διατελέσομεν ἀμετεώριστοι, ἐὰν πληροφορηθῶμεν ὅτι τῷ Θεῷ παριστάμεθα.

Ἡ προσευχή ἐστιν ἥλιος τῶν νοερῶν τῆς ψυχῆς ὀφθαλμῶν· ὥσπερ τῷ σώματι φῶς ὁ ἥλιος οὕτω ψυχῆς προσευχή, ἡ μετὰ σπουδῆς εὐχὴ φῶς ἄσβεστον καὶ διηνεκές ἐστι τῆς ψυχῆς καὶ τῆς διανοίας. Ἡ θεία προσευχή ἐστι πανοπλία ὡς ἀληθῶς οὐράνιος καὶ μόνη δύναται φυλάττειν ἀσφαλῶς τοὺς δεδωκότας ἑαυτοὺς τῷ Θεῷ. Ἡ προσευχὴ κοινόν ἐστι παθῶν ἀλεξιτήριον φάρμακον. Ἡ εὐχὴ ζωῆς ἐστι χορηγός, ὑγιείας ἐνθήκης ἐλπιδοφόρον ἄνθος. Μέγα ὅπλον ἡ προσευχή, μεγάλη ἀσφάλεια, μέγας θησαυρός, μέγας λιμήν, ἄσυλον χωρίον. Ἡ εὐχή ἐστι φάρμακον σωτήριον καὶ κωλυτικὸν τῶν ἁμαρτημάτων καὶ ἰατρεῖον τῶν πλημμελημάτων. Μέγα ὅπλον ἡ εὐχή, θησαυρὸς ἀνελιπής, πλοῦτος μηδέποτε δαπανώμενος, λιμὴν ἀκύμαντος, γαλήνης ὑπόθεσις, καὶ μυρίων ἀγαθῶν ῥίζα καὶ μήτηρ ἐστὶν ἡ εὐχὴ καὶ αὐτῆς τῆς βασιλείας δυνατωτέρα.

Ἡ εὐχή ἐστι τῶν χειμαζομένων λιμήν, κλυδωνιζομένων ἄγκυρα,

σαλευομένων βακτηρία, πενήτων θησαυρός, πλουτούντων ἀσφάλεια, νοσημάτων ἀναίρεσις, ὑγιείας φυλακή, λύπης ἀπάσης φυγαδευτήριον, εὐθυμίας ὑπόθεσις, διηνεκοῦς ἡδονῆς ἀφορμή, φιλοσοφίας μήτηρ.

Ἡ προσευχὴ οὐχ ἁμαρτωλοῖς μὲν ἐφόδιον δικαίοις δὲ μᾶλλον ἀνάρμοστον· ἀλλ' ἑκατέροις τοῖς τάγμασι βρύει τὰ πρόσφορα, δικαίοις μὲν τὴν τῆς δικαιοσύνης ἀσφάλειαν, ἁμαρτωλοῖς δὲ τὴν τῶν ἁμαρτημάτων ἀπόθεσιν καὶ δικαίους κατὰ τῆς ἁμαρτίας ὁρίζει. Νοητὴ ἡ τῶν δικαίων πρὸς τὸν Θεὸν κραυγή, ἐν τῷ κρυπτῷ τῆς καρδίας τὴν μεγαλοφωνίαν ἔχουσα, δυναμένη ἐφικέσθαι καὶ αὐτῶν τῶν ὤτων τοῦ θεοῦ· ὁ γὰρ μεγάλα αἰτῶν καὶ περὶ ἐπουρανίων εὐχόμενος, οὗτος κράζει καὶ ἀκουστὴν ἀναπέμπει τῷ Θεῷ τὴν εὐχήν. Ὁ Θεὸς ἁπαξαπλῶς ἁπάντων γινώσκει τὰς νοήσεις· καὶ ὅπερ ἡμῖν ἡ φωνὴ σημαίνει, τοῦτο τῷ Θεῷ ἡ ἔννοια ἡμῶν λαλεῖ, ἣν καὶ πρὸ τῆς δημιουργίας εἰς νόησιν ἤξουσαν ἠπίστατο· ἔξεστιν οὖν μηδὲ φωνῇ τὴν εὐχὴν παραπέμπειν, συντείνοντα μόνον ἔνδοθεν τὸ πνευματικὸν πᾶν εἰς φωνὴν τὴν νοητήν, κατὰ τὴν ἀπερίσπαστον πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφήν.

Τοῦτο μάλιστά ἐστιν εὐχή, ὅταν ἔνδον αἱ βοαὶ ἀναφέρωνται, τοῦτο μάλιστα ψυχῆς πεπονημένης, οὐ τῷ πόνῳ τῆς φωνῆς ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ τῆς διανοίας τὴν εὐχὴν ἐπιδείκνυσθαι· οὕτω καὶ Μωσῆς ηὔχετο· διὸ καὶ μηδὲν αὐτοῦ φθεγγομένου, φησὶν ὁ Θεός, τί βοᾷς πρός με ; Ἄνθρωποι μὲν γὰρ ταύτης μόνης ἐπακούουσι τῆς φωνῆς· ὁ δὲ Θεὸς πρὸ ταύτης τῶν ἔνδον κραζόντων ἀκούει. Ἄρα ἔστι καὶ μὴ κράζοντας ἀκούεσθαι, καὶ ἐπ' ἀγορᾶς βαδίζοντας εὔχεσθαι κατὰ διάνοιαν μετὰ πολλῆς ἀκριβείας, καὶ μετὰ φίλων συνεδρεύοντας, καὶ πᾶν ὁτιοῦν ποιοῦντας μετὰ σφοδρᾶς τῆς βοῆς καλεῖν τὸν Θεόν, τῆς ἔνδον λέγω, καὶ μηδενὶ τῶν παρόντων κατάδηλον ταύτην ποιεῖν.

Μὴ τῷ σχήματι τοῦ σώματος μηδὲ τῇ κραυγῇ τῆς φωνῆς, ἀλλὰ τῇ προθυμίᾳ τῆς γνώμης τὰς εὐχὰς ποιώμεθα· μήτε μετὰ ψόφου καὶ κραυγῆς καὶ πρὸς ἐπίδειξιν, ὡς καὶ τοὺς πλησίον ἐκκρούειν, ἀλλὰ μετὰ ἐπιεικείας πάσης καὶ τῆς κατὰ διάνοιαν συντριβῆς καὶ δακρύων τῶν ἔνδοθεν.

Περὶ προσευχῆς.

β'. Ἐκ τοῦ Ρς' λόγου Ἀντιόχου Μοναχοῦ τῆς Λαύρας τοῦ Ἁββᾶ Σάββα.

«Τὸ σχολάζειν τῇ ἀδιαλείπτῳ προσευχῇ ἀναγκαῖον πᾶσι καὶ ἐπω-

φελὲς ὑπάρχει. Αἰτήσωμεν οὖν τὸν Θεὸν καὶ Πατέρα τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ δοῦναι ἡμῖν σύνεσιν πνευματικήν, ὥστε νήφειν καὶ ἐγρηγορεῖν καὶ αἰτεῖσθαι παρ' αὐτοῦ γενέσθαι ἐν ἡμῖν τὸ θέλημα αὐτοῦ. Διότι τοῦτο αὐτὸ ὁ Θεὸς καὶ Σωτὴρ ἡμῶν τὸ πνευματικὸν φῶς τὸ Ὃν τὸ ἀληθινὸν ἐνετείλατο ἡμῖν αἰτεῖσθαι. Ὅτε οὖν ἐπικαλούμεθα τὴν ἁγίαν καὶ ὁμοούσιον Τριάδα παναγίαις μὲν εὐχαῖς ἀνεπιθολώτῳ δὲ νῷ καὶ τῇ πρὸς θείαν ἕνωσιν ἐπιτηδειότητι, τότε καὶ ἡμεῖς αὐτοὶ πάρεσμεν καὶ ἀντιλαμβάνομεν τὰ πανάρετα δῶρα τὰ περὶ αὐτὴν ἱδρυμένα. Προσευχὴ ὑψηλοτέρα τυγχάνει πασῶν τῶν ἀρετῶν καθαρὰ οὖσα τῷ Θεῷ ἐγγίζουσα. Ἡ προσευχή ἐστι πραότητος καὶ ἀοργησίας βλάστημα. Προσευχή ἐστι χαρᾶς καὶ εὐχαριστίας πρόβλημα, ἀλέξημα δὲ λύπης καὶ ἀθυμίας. Χρὴ οὖν στῆσαι τὸν νοῦν κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς, καὶ φωνὴν ἄλαλον· τότε δύναταί τις προσεύξασθαι. Ἡ γὰρ προσευχὴ ὁμιλία ἐστὶ πρὸς τὸν Θεόν. Ἡ μετὰ πένθους καὶ ἐν πνεύματι προσευχὴ τροφὴ τοῦ νοῦ ὑπάρχει, καθὼς ὁ ἄρτος τοῦ σώματος. Μακάριος ὁ νοῦς, ὅστις κατὰ τὸν καιρὸν τῆς προσευχῆς τῷ Θεῷ ἀπερισπάστως ὁμιλεῖ· ὁ τοιοῦτος ὡς νεοσσὸς ἀετοῦ εἰς ὕψος αἴρεται καὶ ὅλως ἠλλοιωμένος τῇ τοῦ Θεοῦ ἀλλοιώσει φωτοειδὴς γίνεται. Καὶ ὅταν εἰς εὐχὴν στῶμεν μὴ εὐξώμεθα τὸ ἡμῶν θέλημα γενέσθαι καθώς εἴρηται, ἀλλὰ τὸ τοῦ Θεοῦ, καθὼς καὶ ἐδιδάχθημεν. «Γενηθήτω τὸ θέλημά σου». Ὁ βουλόμενος καθαρῶς προσεύξασθαι πρότερον ὑπὲρ συνεργείας δακρύων προσευξάσθω, ἵνα διὰ τοῦ πένθους ἐξημερώσῃ τὴν ἀγριότητα τῆς ψυχῆς, καὶ τυγχάνει τῆς ἀκραιφνοῦς προσευχῆς. Καὶ γὰρ ἡ ἔμμονος καὶ συνεχὴς προσευχὴ διὰ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ὁμιλίας, ἐκ τῶν μὲν ἐγκοσμίων φρονημάτων ἁρπάζει τὸν νοῦν Θεῷ δὲ αὐτὸν παρίστησι καὶ διὰ τῆς εἰς Θεὸν ἐγγύτητος εὐλαβείας τε αὐτὸν καὶ ἠπιότητος ἐμπιπλᾷ. Χωρὶς δὲ ταπεινοφροσύνης οὐκ ἔστι εὐπρόσδεκτον γενέσθαι προσευχήν. Ὁ Κύριος ἐπιβλέπει ἐπὶ τὴν προσευχὴν τῶν ταπεινῶν καὶ οὐκ ἐξουδένωσεν τὴν δέησιν αὐτῶν. Τοιγαροῦν ὁ θέλων τὴν ἑαυτοῦ καθαρίσαι καρδίαν τῇ μνήμῃ τοῦ Κυρίου διὰ παντὸς διαπυρούτω αὐτήν, τοῦτο μόνον μελέτην καὶ ἔργον ἄπαυστον ἔχων. Οὐ γὰρ ποτὲ μὲν εὔχεσθαι δεῖ, ποτὲ δὲ μή, ἀλλ' ἀεὶ τῇ προσευχῇ σχολάζειν ἐν τῇ τηρήσει τοῦ νοῦ, κἂν ἔξω που εὐκτηρίων δωμάτων αὐλιζόμεθα».

§ 6. Περὶ ὑπομονῆς.

Ἡ ὑπομονή ἐστιν ἠθικὴ δύναμις κατευνάζουσα τὰ διεγειρόμενα ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου θλιβερὰ συναισθήματα, καὶ πραΰνουσα τὰς ἐκ τῶν δεινῶν ἀλγηδόνας.

Ἡ Ὑπομονή ἐστιν ἀρετὴ ὡς καρπὸς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίδος ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα· ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει. Ἡ ὑπομονή ἐστιν ἡ πρώτη τῶν ἀρετῶν, διότι δι' αὐτῆς βραβεύεται ἡ σωτηρία· ὁ ὑπομείνας εἰς τέλος σωθήσεται· ἐν δὲ τῇ ὑπομονῇ ἡ τῶν ψυχῶν ἡμῶν σωτηρία κεῖται. Ὁ Χρυσόστομος ταῦτα περὶ τῆς ὑπομονῆς λέγει· ῥίζα πάντων τῶν ἀγαθῶν ἐστιν ἡ ὑπομονή, μήτηρ εὐσεβείας, κλάδος εὐφροσύνης, καρπὸς ἀμάραντος, πύργος ἀκαταμάχητος, λιμὴν ἀχείμαστος. Καὶ αὖθις.

Ὑπομονῆς ἴσον οὐδέν, ἀλλ' αὕτη μάλιστά ἐστιν ἡ βασιλὶς τῶν ἀρετῶν, ὁ θεμέλιος τῶν κατορθωμάτων, ὁ λιμὴν ὁ ἀκύμαντος, ἡ ἐν πολέμοις εἰρήνη, ἡ ἐν κλύδωνι γαλήνη, ἡ ἐν ἐπιβουλαῖς ἀσφάλεια, ἡ τὸν κατωρθωκότα ἀδάμαντος στερρότερον ποιοῦσα. Ἣν οὐχ ὅπλα κινούμενα, οὐ στρατόπεδα παρατασσόμενα, οὐ μηχανήματα προσαγόμενα, οὐ τόξα, οὐ δόρατα ἀφιέμενα, οὐκ αὐτὸ τῶν δαιμόνων τὸ στρατόπεδον, οὐχ αἱ φοβεραὶ φάλαγγες τῶν ἀντικειμένων δυνάμεων, οὐκ αὐτὸς ὁ διάβολος μετὰ πάσης αὐτοῦ παρατασσομένης τῆς στρατιᾶς καὶ τῆς μηχανῆς παραβλάψαι δυνήσεται. Καὶ αὖθις·

Βασιλὶς τῶν ἀγαθῶν, τῶν στεφάνων ἡ κορωνὶς ἡ ὑπομονή.

Ὁ δὲ Κύριλλος Ἀλεξανδρείας λέγει· Ἔστιν ἡ ὑπομονὴ παντὸς ἡμῖν ἀγαθοῦ πρόξενος καὶ προμνήστρια· ὁδὸς εἰς εὐδοκίμησιν· τροφὸς ἐλπίδος τῆς εἰς αἰῶνα τὸν μέλλοντα.

Ἡ ὑπομονὴ διδάσκει φέρειν γενναίως τὰ πάθη· ἀποβαίνει φιλοσοφίας γυμνάσιον, γίνεται ἀρετῆς διδάσκαλος.

Τὸ τῆς ὑπομονῆς ὄνομα ἱδρώτων ἐστὶν ὄνομα καὶ καρτερίας πολλῆς.

§ 7. Περὶ τοῦ πλούτου τοῦ Θεοσεβοῦς.

Ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει περὶ τοῦ πλούτου τοῦ Εὐσεβοῦς, ὃν παγκτήμονα ὀνομάζει, τὰ ἑξῆς· «Πλοῦτος ἀναφαίρετος, ἡ ψυχὴ

μόνη θησαυρὸς αὐτοῦ· κτῆμα τῷ κεκτημένῳ ἄριστον, μακάριον τῇ ἀληθείᾳ παρεχόμενον τὸν ἄνθρωπον· ᾧ γὰρ ἂν ὑπάρχῃ μηδενὸς μὲν ὀρέγεσθαι, τῶν οὐκ ἐφ' ἡμῖν, ὧν δὲ ὀρέγεται, τούτων τυγχάνειν· ἀλλὰ καὶ ὧν ὁσίως ἐφίεται, ταῦτα αἰτούμενον λαμβάνειν παρὰ τοῦ Θεοῦ· πῶς οὗτος οὐ πολυκτήμων, καὶ παγκτήμων, θησαυρὸν ἔχων αἰώνιον, τὸν Θεόν; Τῷ αἰτοῦντι, φησί, δοθήσεται, καὶ τῷ κρούοντι ἀνοιγήσεται· εἰ μηδὲν ἀρνεῖται ὁ Θεός, τὰ πάντα τοῦ Θεοσεβοῦς γίνεται».

§ 8. Περὶ τῶν ἐκ τῆς θλίψεως προερχομένων καλῶν.

Ἡ θλῖψις εὐτονώτερα ποιεῖ τὰ νεῦρα τῆς ψυχῆς καὶ μείζονα πρὸς τὰ παλαίσματα τὴν προθυμίαν καὶ τὴν ἰσχὺν αὐτῆς ἀναδεικνύει καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν αὐτῇ ἡδονὴν καρπώσασθαι παρασκευάζει. Τοιαύτη τῆς θλίψεως ἡ φύσις· ὅταν γενναίας καὶ νεανικῆς ἐπιλάβηται ψυχῆς ταῦτα ἐργάζεσθαι πέφυκεν. Καὶ καθάπερ τὸ πῦρ δοκιμώτερον ποιεῖ τὸ χρυσίον, ὅταν αὐτῷ συγγένηται, οὕτω καὶ ταῖς χρυσαῖς ψυχοῖς, ἐπιοῦσα ἡ θλῖψις καθαρωτέρας αὐτὰς ἐργάζεται καὶ δοκιμωτέρας (ὁ Χρυσόστομος).

Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «Ἡ θλῖψις ὑπομονὴν κατεργάζεται, ἡ δὲ ὑπομονὴ δοκιμήν, ἡ δὲ δοκιμὴ ἐλπίδα, ἡ δὲ ἐλπὶς οὐ καταισχύνει.

Ὁ δὲ Μέγας Βασίλειος λέγει· «Αἱ θλίψεις οὐκ ἀργῶς τοῖς δούλοις τοῦ Θεοῦ παρὰ τοῦ ἐπισκοποῦντος ἡμᾶς Κυρίου γίνονται, ἀλλ' ἐπὶ δοκιμασίᾳ τῆς ἀληθινῆς πρὸς τὸν κτίσαντα ἡμᾶς Θεὸν ἀγάπης, ὡς γὰρ τοὺς ἀθλητὰς οἱ τῶν ἀγώνων κάματοι τοῖς στεφάνοις προσάγουσιν, οὕτω καὶ τοὺς χριστιανοὺς ἡ ἐν τοῖς αὐτοῖς πειρασμοῖς δοκιμασία πρὸς τὴν τελείωσιν ἄγει, ἐὰν μετὰ τῆς πρεπούσης ὑπομονῆς ἐν εὐχαριστίᾳ πάσῃ τὰ οἰκονομούμενα παρὰ τοῦ Κυρίου καταδεξώμεθα. Καὶ αὖθις· Τῷ ὄντι τοῖς καλῶς παρεσκευασμένοις, αἱ θλίψεις οἷον τροφαί τινές εἰσιν ἀθλητικαὶ καὶ γυμνάσια, ἐπὶ τὴν πατρῴαν δόξαν τὸν ἀγωνιστὴν προβιβάζουσαι.

Ὁ Χρυσόστομος παραβάλλει τὰς θλίψεις πρὸς τὸν χειμῶνα τὸν ἐπιτήδειον πρὸς γεωργίαν λέγων· «Καθάπερ ὁ χειμὼν ἐπιτήδειος πρὸς γεωργίαν ἐστὶ τῆς γῆς, οὕτω αἱ θλίψεις πρὸς ἐπιμέλειαν ψυχῆς. Δύο ἡ θλῖψις ἔχει κέρδη, ἓν μὲν ὅτι τε σπουδαιοτέρους ἐργάζεται καὶ προσεκτικωτέρους, ἕτερον δέ, ὅτι καὶ οὐ μικρὸν ἡμῖν δικαίωμα εἰς τὸ ἀκουσθῆναι γίνεται». Καὶ αὖθις· «Δεσμός τίς ἐστιν ἡ θλῖψις ἀρραγής,

ἀγάπης αὔξησις, κατανύξεως καὶ εὐλαβείας ὑπόθεσις». Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος φάρμακον ἀγαθὸν εἰς σωτηρίαν λέγει τὴν θλῖψιν. Ὁ Θεοφύλακτος βεβαίωσιν τοῦ Εὐαγγελίου λέγει τὰς θλίψεις. Ὁ Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας λέγει ὅτι, «Σωφρονεστέρους ἡμᾶς ἀποτελοῦσιν αἱ θλίψεις καὶ τῶν τῆς ῥᾳθυμίας ἐξέλκουσι βρόχων τῆς ἐπιεικείας τοὺς τρόπους ἀγαπᾶν ἀναπείθουσαι, καὶ τὸν ἀπηνῆ καὶ δυσήνιον ἐξ ἀνάγκης εἰς φόβον τοῖς ὁσιότητος καὶ ὑπακοῆς ὑποφέρουσαι ζυγοῖς.

Ὁ δὲ Θεοδώρητος λέγει· οἱ μὴ ἑαυτοῖς ζῶντες, ἀλλὰ τῷ ὑπὲρ αὐτῶν ἀποθανόντι καὶ ἀναστάντι, πάντα ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ δρᾶσαι καὶ παθεῖν ἀσμένως ἀνέχονται. Καὶ τὰ τῇ φύσει δὲ μεγάλα καὶ χαλεπὰ παθήματα, τῷ φίλτρῳ συγκρίνων μικρὰ λέγει καὶ εὔφορα.

Ὁ Μέγ. Βασίλειος λέγει· ὅτι ὁ φιλάνθρωπος Θεὸς συμμέτρους ταῖς θλίψεσι τὰς παρακλήσεις συνάπτει, καὶ παρακαλεῖ τοὺς ταπεινούς, ἵνα μὴ λάθωσιν ὑπὸ τῆς περισσοτέρας λύπης καταπωθέντες.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει, ὅτι οἱ μὲν δίκαιοι θλίβονται εἰς γυμνάσιον δικαιοσύνης, οἱ δὲ ἄδικοι εἰς ἔλεγχον ἁμαρτίας. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν τῶν δικαίων πάθη θλίψεις ἡ γραφὴ καλεῖ, τὰ δὲ τῶν ἁμαρτωλῶν μάστιγας. Ὁ βίος, πολλῆς γέμει δυσκολίας, καὶ δεῖ πάντως καὶ δίκαιον καὶ ἄδικον, καὶ εὐσεβῆ καὶ ἀσεβῆ θλίβεσθαι· ἀλλὰ πολλὴ ἡ διαφορά· ἄλλο γάρ ἐστιν ὡς οἰκεῖον παιδεύεσθαι, καὶ ἄλλο ὡς ἀλλότριον μαστίζεσθαι. Τύπτεται ὁ υἱός, τύπτεται καὶ ὁ οἰκέτης· ἀλλ' ὁ μὲν ὡς δοῦλος ἁμαρτήσας, ὁ δὲ ὡς ἐλεύθερος καὶ ὡς υἱὸς ἐπιστροφῆς δεόμενος· οὐ ποιοῦσιν αἱ πληγαὶ τὴν ὁμοτιμίαν. Οὐκ ἐὰν πάθη εὐσεβής, ἃ πάσχει ἀσεβής, ὁμότιμος γίνεται τοῦ ἀσεβοῦς, ἀλλὰ λογίζεται τούτῳ ἡ παιδεία εἰς θλῖψιν καὶ δοκιμασίαν τῷ δὲ ἀσεβεῖ εἰς μάστιγας καὶ τιμωρίαν.

Ὁ δὲ Συνέσιος λέγει ὅτι· Διὰ θλίψεως τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἀνθρώποις ἡτοίμασται· τὰ δὲ κακὰ διὰ κενοδοξίας. Ὁ Χρυσόστομος λέγει ὅτι· οὐκ ἔνι ἄνδρα τὴν τῆς ἀρετῆς ὁδεύοντα λύπης εἶναι χωρίς, θλίψεως, ὀδύνης, πειρασμῶν. Μέγα ἡ θλῖψις ἀγαθὸν καὶ τοῦτο ἀπὸ τῶν παίδων μανθάνομεν χωρὶς γὰρ θλίψεως οὐδὲν ἂν μάθοιμεν χρήσιμον.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

§ 1. Περὶ θείου ἔρωτος.

Ὁ θεῖος ἔρως εἶναι ἀγάπη τοῦ θείου τελεία, ἐκδηλουμένη ὡς πόθος τοῦ θείου ἄπαυστος. Ὁ θεῖος ἔρως γεννᾶται ἐν τῇ κεκαθαρμένῃ καρδίᾳ. διότι ἐν αὐτῇ ἐπιφοιτᾷ ἡ θεία χάρις. Ὁ ἔρως τοῦ Θείου εἶναι θεῖον δώρημα, δωρηθὲν τῇ ἁγνευούσῃ ψυχῇ ὑπὸ τῆς ἐπιφοιτησάσης καὶ ἀποκαλυφθείσης τῇ ψυχῇ θείας χάριτος. Ὁ θεῖος ἔρως οὐδενὶ ἐγγίγνεται ἄνευ θείας ἀποκαλύψεως· διότι ἡ ψυχὴ ἡ μὴ δεχθεῖσα ἀποκάλυψιν, δὲν ἔσχε τὴν ἐπ' αὐτῆς ἐπίδρασιν τῆς χάριτος καὶ μένει ἀπαθὴς πρὸς τὸν θεῖον ἔρωτα· ἀδύνατον δὲ νὰ γεννηθῇ θεῖος ἔρως ἄνευ ἐπενεργούσης θείας δυνάμεως ἐπὶ τῆς καρδίας. Ὁ θεῖος ἔρως εἶναι ἐνέργεια τῆς ἐνοικούσης ἐν τῇ καρδίᾳ θείας χάριτος.

Οἱ ἐρασταὶ τοῦ Θείου εἱλκύσθησαν πρὸς τὸν θεῖον ἔρωτα ὑπὸ τῆς ἐπενεργησάσης ἐπὶ τῆς καθαρᾶς αὐτῶν καρδίας θείας χάριτος, τῆς ἀποκαλυφθείσης τῇ ψυχῇ καὶ ἑλκυσάσης αὐτὴν πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ ἐραστὴς τοῦ Θείου αὐτὸς πρῶτον ὑπὸ τοῦ Θείου ἠράσθη, καὶ εἶτα αὐτὸς ἠράσθη τοῦ Θείου. Ὁ ἐραστὴς τοῦ Θείου πρότερον ἐγένετο υἱὸς ἀγάπης καὶ εἶτα τὸν οὐράνιον οὗτος ἠγάπησε Πατέρα.

Ἡ καρδία τοῦ ἐρῶντος τὸν Κύριον οὐδέποτε καθεύδει, ἀλλ' ἀεὶ γρηγορεῖ, διὰ τὸ πλῆθος τοῦ ἔρωτος. Ὁ ἄνθρωπος καθεύδει διὰ τὴν χρείαν τῆς φύσεως, ἡ δὲ καρδία γρηγοροῦσα ὑμνεῖ τὸ Θεῖον.

Ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει περὶ τοῦ πνευματικοῦ ἔρωτος : «Οὕτως ἐστὶν ἐπιτακτικὸς ὁ πνευματικὸς ἔρως, ὡς μηδενὶ περιχωρεῖν καιρῷ, ἀλλ' ἀεὶ τῆς ψυχῆς ἔχεσθαι τοῦ φιλοῦντος, καὶ μηδεμίαν θλῖψιν ἢ ὀδύνην συγχωρεῖν περιγίνεσθαι τῆς ψυχῆς.»

Ἡ τὸν Θεὸν ἐρῶσα ψυχὴ τῷ Θεῷ προσκολλᾶται στερρῶς καὶ ἐπ' αὐτῷ πέποιθε καὶ τὴν ἐλπίδα αὐτῆς ἅπασαν Αὐτῷ ἀνέθετο. Ὁ θεῖος αὐτῆς ἔρως ἀνάγει αὐτὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ Αὐτῷ διαλέγεται ἡμέρας καὶ νυκτός.

Ἡ τῷ θείῳ ἔρωτι τρωθεῖσα ψυχὴ οὐδενὸς ἑτέρου ἐφίεται ἢ τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, κατολιγωρεῖ δὲ τῶν πάντων καὶ πρὸς πάντα ἀηδῶς διάκειται.

Ἡ ἐρῶσα τοῦ Θεοῦ ψυχὴ μελέτην αὐτῆς ἔχει τὰ λόγια τοῦ Θεοῦ καὶ ἐνδιατριβὴν αὐτῆς τὰ σκηνώματα αὐτοῦ. Φθεγγομένη διηγεῖται τὰ θαυμάσια τοῦ Θεοῦ καὶ διαλεγομένη λαλεῖ περὶ τῆς δόξης καὶ μεγαλοπρεπείας αὐτοῦ. Αἶνον καὶ ὕμνον ἀπαύστως ἀναπέμπει τῷ Θεῷ, πόθῳ δὲ θείῳ λατρεύει αὐτόν. Οὕτως ὁ θεῖος ἔρως ὅλην τὴν ψυχὴν ἑαυτῷ μεθηρμόσατο, ἑαυτῷ περιεποιήσατο καὶ ἐξῳκειώσατο.

Ἡ τοῦ Θείου ἐρασθεῖσα ψυχὴ ἐπέγνω τὸ θεῖον, ἡ δὲ ἐπίγνωσις ἀνέφλεξε τὸν θεῖον ἔρωτα αὐτῆς. Ἡ τοῦ Θεοῦ ἐρασθεῖσα ψυχὴ ἐγένετο μακαρία, διότι ἔτυχε τοῦ Θείου ἐφετοῦ τοῦ πληρώσαντος τοὺς πόθους αὐτῆς· πᾶσα ἐπιθυμία, πᾶσα ἐπιποθία, πᾶσα ἔφεσις ξένη πρὸς τὴν θείαν ἀγάπην, ἀποκρούεται ὑπ' αὐτῆς ὡς ταπεινὴ καὶ ἀναξία ἑαυτῆς.

Πόσον ἡ πρὸς τὸ Θεῖον ἀγάπη ἐπαμειβομένη ὑπὸ τῆς θείας ἀγάπης μεταρσιοῖ τὴν ἐρῶσαν τοῦ Θείου ψυχήν! Αὕτη ἡ θεία ἀγάπη ὡς νεφέλη κούφη ἀναλαμβάνουσα τὴν ψυχὴν φέρει πρὸς τὴν ἀέναον πηγὴν τῆς ἀγάπης, πρὸ τὴν ἀΐδιον ἀγάπην, καὶ πληροῖ αὐτὴν φωτὸς ἀϊδίου.

Ἡ ὑπὸ τοῦ θείου ἔρωτος τρωθεῖσα ψυχὴ ἀεὶ χαίρει καὶ ἀγάλλεται καὶ σκιρτᾷ καὶ χορεύει, διότι εὑρίσκεται ἐπαναπαυομένη ἐπὶ τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου ὡς ἐπὶ ὕδατος ἀναπαύσεως· οὐδὲν τῶν τοῦ κόσμου θλιβερῶν ἰσχύει νὰ διαταράξῃ τὴν γαλήνην καὶ τὴν εἰρήνην αὐτῆς, οὐδὲ τὴν χαρὰν καὶ τὴν εὐφροσύνην αὐτῆς τῶν λυπηρῶν τι νὰ ἀφαιρέσῃ.

Ἡ ἐρῶσα τοῦ Θείου ψυχὴ μεταρσιουμένη ὑπὸ τῆς ἀγάπης ὑπεξίσταταί πως τῶν σωματικῶν αἰσθήσεων καὶ αὐτοῦ τοῦ σώματός πως ἀποχωρεῖ καὶ ἑαυτῆς ἐπιλανθάνεται διὰ τὴν τελείαν πρὸς τὸ Θεῖον ἀφοσίωσιν.

Ἡ ἀνερμήνευτος γλυκύτης τῆς θείας ἀγάπης τὴν μὲν καρδίαν καταθέλγει καὶ κατακυριεύει, τὸν δὲ νοῦν ἕλκει πρὸς τὸ Θεῖον, ἵνα τοῦ Θεοῦ ἀπολαύσῃ ἐν ἀγαλλιάσει.

Ὁ θεῖος ἔρως τὴν πρὸς Θεὸν προμνηστεύεται οἰκείωσιν, ἡ δὲ οἰκείωσις τὸ θάρρος, τὸ δὲ θάρρος τὴν γεῦσιν, ἡ δὲ γεῦσις τὴν πεῖναν.

Ἡ ψυχή, ἧς θεῖος ἅπτεται ἔρως, οὐδὲν ἕτερον λογίζεσθαι δύναται οὐδὲ ἐπιποθεῖν, ἀλλὰ συνεχῶς στενάζουσα λέγει· Κύριε, πότε ἥξω καὶ ὀφθήσομαι τῷ προσώπῳ σου; Ἐπιποθεῖ ἡ ψυχή μου ἐλθεῖν πρὸς Σὲ ὁ Θεός, ὡς ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων!

Τοιοῦτος ὁ θεῖος ἔρως ὁ κυριεύων τῆς ψυχῆς.

§ 2. Περὶ τῆς θείας ἀγάπης.

Ὦ ἀγάπη ἀληθὴς καὶ βεβαία! Ὦ ἀγάπη, τῆς θείας εἰκόνος ὁμοίωμα! Ὦ ἀγάπη, τῆς ἐμῆς ψυχῆς γλυκυτάτη ἀπόλαυσις! Ὦ ἀγάπη, τῆς ἐμῆς καρδίας θεῖον πλήρωμα! Ὦ ἀγάπη, τῆς ἐμῆς ψυχικῆς ἰσχύος τὸ κραταίωμα! Ὦ ἀγάπη, τῆς ἐμῆς διανοίας διηνεκὲς μελέτημα. Σύ τὴν ψυχήν μου ἀεὶ διακατέχουσα αὐτὴν περιέπεις καὶ διαθερμαίνεις. Σὺ αὐτὴν ζωογονεῖς καὶ πρὸς τὴν θείαν ἀγάπησιν ἀνάγεις. Σὺ τὴν καρδίαν μου πληροῦσα τῇ φλογὶ τοῦ θείου ἔρωτος ἐκκαίεις, καὶ τὴν τοῦ ἄκρου ἐφετοῦ ζωπυρεῖς ἐπιπόθησιν. Σὺ τὴν ἰσχὺν τῆς ψυχῆς μου τῇ ζωογόνῳ σου δυνάμει ἐνισχύουσα ἱκανοῖς, ὅπως τὴν ὀφειλομένην τῇ θείᾳ ἀγάπῃ προσφέρῃ λατρείαν. Σὺ τὴν διάνοιάν μου κατέχουσα ἐλευθεροῖς αὐτὴν τῶν δεσμῶν τῶν γηΐνων καὶ παρέχεις αὐτῇ τὴν ἐλευθερίαν, ἵνα πρὸς τὴν ἐν Οὐρανοῖς θείαν ἀγάπην ἀκωλύτως ἀνάγηται. Σὺ εἶσαι τὸ πολυτιμότατον τῶν πιστῶν θησαύρισμα, διότι εἶσαι τὸ τιμιώτατον τῶν θείων χαρισμάτων δώρημα. Σὺ εἶσαι τὸ θεοειδὲς τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας ἀγλάϊσμα, διότι ἀναδεικνύεις τοὺς πιστοὺς υἱοὺς Θεοῦ. Σὺ εἶσαι τὸ τῶν πιστῶν ἐγκαλλώπισμα, διότι σεμνύνεις τοὺς φίλους σου. Σὺ εἶσαι τὸ μόνον διηνεκὲς ἀγαθόν, διότι εἶσαι αἰωνία. Σὺ εἶσαι τὸ ὡραιότερον τῶν φίλων τοῦ Θεοῦ περιβόλαιον, διότι δι' αὐτοῦ περιβεβλημένοι οἱ πιστοὶ ἐμφανίζονται ἐνώπιον τῆς θείας ἀγάπης. Σὺ εἶσαι τὸ ἥδιστον τῶν πιστῶν ἐντρύφημα, διότι εἶσαι καρπὸς τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Σὺ εἰσάγεις τοὺς ὑπὸ σοῦ ἁγιασθέντας πιστοὺς εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν. Σὺ εἶσαι ἡ εὐωδία τῶν πιστῶν. Διὰ σοῦ τῆς τρυφῆς τοῦ παραδείσου μεταλαμβάνουσιν οἱ πιστοί. Διὰ σοῦ τὸ φῶς τοῦ νοητοῦ ἡλίου ἐν τῇ ψυχῇ τῶν πιστῶν ἀνατέλλει. Διὰ σοῦ οἱ νοεροὶ ὀφθαλμοὶ τῶν πιστῶν αὐγάζονται. Διὰ σοῦ οἱ πιστοὶ θείας δόξης καὶ αἰωνίου ζωῆς μέτοχοι γίνονται. Διὰ σοῦ ὁ πόθος τῶν οὐρανίων ἐν ἡμῖν ἐγγίγνεται. Σὺ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς ἀποκαθιστᾷς. Σὺ τὴν εἰρήνην τοῖς ἀνθρώποις βραβεύεις. Σὺ τὴν γῆν πρὸς τὸν Οὐρανὸν ἐξομοιοῖς. Σὺ τοὺς ἀνθρώπους τοῖς ἀγγέλοις συνάπτεις καὶ ἁρμονικὴν ὑμνῳδίαν τῷ Θεῷ ἀναπέμπεις. Σὺ ἐν πᾶσι νικᾷς. Σὺ ἐν πᾶσιν ὑπερτέρα δείκνυσαι. Σὺ τὰ πάντα ἀληθῶς κυβερνᾷς. Σὺ τὰ πάντα σοφῶς διέπεις. Σὺ τὰ πάντα κρατεῖς καὶ συνέχεις. Σὺ οὐδέποτε ἐκπίπτεις.

Ὦ ἀγάπη, καρδίας τῆς ἐμῆς πλήρωμα! Ὦ ἀγάπη, γλυκύτατον τοῦ γλυκυτάτου Ἰησοῦ ὁμοίωμα. Ὦ ἀγάπη, τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου ἱερώτατον ἔμβλημα. Ὦ ἀγάπη, τοῦ γλυκυτάτου Ἰησοῦ σύμβολον. Σὺ τῷ πόθῳ σου τρῶσον τὴν ἐμὴν καρδίαν, πλήρωσον αὐτὴν χρηστότητος καὶ ἀγαθωσύνης, ἔμπλησον αὐτὴν ἀγαλλιάσεως. Σὺ οἰκητήριον ταύτην ἀνάδειξον τῆς χάριτος τοῦ παναγίου Πνεύματος. Σὺ πύρωσον ὅλην τῇ θείᾳ φλογί σου ὅπως καταφλέξῃ τὰ ταπεινὰ αὐτῆς πάθη, ἁγιάσῃ αὐτὴν καὶ εἰς ἄπαυστον ἀνελκύσῃ ὑμνῳδίαν. Σὺ πλήρωσον τὴν καρδίαν μου γλυκασμοῦ τῆς σῆς ἀγάπης, ὅπως τὸν μόνον γλυκύτατον ἀγαπῶ Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Κύριόν μου καὶ αὐτῷ ἄπαυστον ἀναπέμπω τὴν ὑμνῳδίαν ἐξ ὅλης ψυχῆς, ἐξ ὅλης καρδίας, ἐξ ὅλης ἰσχύος καὶ ἐξ ὅλης τῆς διανοίας. Ἀμήν.

Ὁ ἅγιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος λέγει περὶ τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπης· «ἀγάπη, προφητείας χορηγός· ἀγάπη, τεράτων παρεκτική· ἀγάπη, ἐλλάμψεως ἄβυσσος· ἀγάπη, πηγὴ πυρός· ὅσον ἀναβλύζει, τοσοῦτον τὸν διψῶντα καταφλέγει· ἀγάπη, ἀγγέλων στάσις, προκοπὴ ἀνθρώπων· ἀπάγγειλον ἡμῖν, ὦ καλὴ ἐν ἀρεταῖς, ποῦ ποιμαίνεις τὰ πρόβατά σου; ποῦ κατασκηνοῖς ἐν μεσημβρίᾳ; φώτισον ἡμᾶς· πότισον ἡμᾶς· ὁδήγησον ἡμᾶς· χειραγώγησον ἡμᾶς· ἐπειδὴ πρὸς σὲ ἀναβαίνειν βουλόμεθα». (Λογ. Λ΄.).

§ 3. Περὶ ἀγάπης Θεοῦ ὅτι θεῖόν ἐστι ἰδίωμα καὶ ὅτι ἐκ ταύτης ἡμῖν προχέονται ἅπαντα τὰ ἀγαθά.

Ἀγάπη! θεῖον ἰδίωμα, ὅτι ὁ Θεὸς ἀγάπη ἐστί· διὸ καὶ ὁ μένων ἐν τῇ ἀγάπῃ ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ. Ἡ ἀγάπη ἐστὶ διάθεσις ψυχῆς ἀγαθή, καθ' ἣν αὕτη οὐδὲν τῶν ὄντων τῆς τοῦ Θεοῦ γνώσεως προτιμᾷ. Ἡ ἀγάπη διδάσκει τὴν τήρησιν τῶν θείων ἐντολῶν· ἐναργὲς δὲ τεκμήριον τῆς περὶ Θεὸν ἀγάπης ἡ τῶν θείων αὐτοῦ νόμων τήρησις. Ἡ ἀγάπη ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἄγει εἰς τήρησιν τῶν ἐντολῶν τῶν εἰς γνῶσιν τοῦ Θεοῦ ἀναγουσῶν. Ὁ τὸν ἔρωτα τὸν θεῖον δεξάμενος πάντων μὲν ὁμοῦ τῶν γηΐνων καταφρονεῖ, πατεῖ δὲ ἁπάσας τὰς τοῦ κόσμου ἡδονάς· ὑπερορᾷ πλούτου καὶ δόξης, καὶ τῆς παρ' ἀνθρώπων τιμῆς· ἀραχνίων οὐδὲν διαφέρειν ὑπολαμβάνει τὴν βασιλικὴν ἁλουργίδα· τοὺς πολυτελεῖς τῶν λίθων ταῖς παρὰ τὰς ὄχθας ἀπεικάζει ψηφῖσιν. Οὐ μακαριστὴν ἡγεῖται τὴν ὑγίειαν τοῦ σώματος,

οὐδὲ συμφορὰν τὴν νόσον ἀποκαλεῖ, οὐδὲ δυσπραξίαν τὴν πενίαν προσαγορεύει, οὐδὲ πλούτῳ καὶ τρυφῇ τὴν εὐδαιμονίαν ὁρίζεται· ἀλλὰ ποταμίοις ῥεύμασι τὰ παραπεφυτευμένα ταῖς ὄχθαις παραρρέουσι δένδρα καὶ πρὸς οὐδὲν τούτων ἱσταμένοις, ἀεὶ ἐοικέναι τούτων ἕκαστον ἡγεῖται καλῶς.

Ἀληθῶς ἡ πνευματικὴ ἀγάπη πόλις ἐστὶν ὀχυρά, οὐ δυναμένη καταγωνισθῆναι οὐδὲ πολιορκηθῆναι ὑπὸ τοῦ Διαβόλου, οὔτε ὑπορυγαῖς, οὔτε ὑπερβάσεσιν· οὐδὲ γὰρ εἴκει ταῖς ἐλεπόλεσι τοῦ σατανᾶ, διὰ τὸ παρὰ τοῦ Δεσπότου Χριστοῦ φυλάττεσθαι.

Ὅταν τὸ τῆς ἀγάπης ἐπίκειται διάδημα, ἀρκεῖ δεῖξαι τοῦ Χριστοῦ τὸν ἀκριβῆ μαθητήν, οὐχ ἡμῖν μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπίστοις. Ἐν τούτῳ γάρ, φησί, γνώσονται πάντες, ὅτι μαθηταί μού ἐστε, ἐὰν ἀγαπᾶτε ἀλλήλους. Ὥστε τὸ σημεῖον τοῦτο σημείων ἁπάντων μεῖζον, εἴγε ἐν αὐτῷ γνωρίζεται ὁ μαθητής. Κἂν γὰρ μυρία ποιῶσί τινες σημεῖα, στασιάζωσι δὲ πρὸς ἀλλήλους, καταγέλαστοι τοῖς ἀπίστοις ἔσονται· ὥσπερ κἂν μηδὲν ποιῶσι σημεῖον, ἀγαπῶσι δ' ἀλλήλους ἀκριβῶς, καὶ αἰδέσιμοι καὶ ἀχείρωτοι πᾶσιν ὄντες διαμένουσιν.

Ἡ ἀγάπη ἐστὶν ἡ τῶν μαθητῶν τοῦ Κυρίου εἰκών, ὁ χαρακτὴρ τῶν τοῦ Θεοῦ δούλων, τὸ γνώρισμα τῶν ἀποστόλων· ἐν τούτῳ γὰρ γινώσκωσιν αὐτοὺς πάντες.

Ἀγάπη, τὸ ἐξαίρετον ἀγαθόν, τὸ ὑπέρτατον γνώρισμα τῶν τοῦ Χριστοῦ μαθητῶν. Ἡ ἀγάπη τὸν χριστιανὸν χαρακτηρίζει καὶ αὕτη τῶν σημείων ἁπάντων μείζων· αὕτη γὰρ καὶ τῶν ἄλλων ἐντολῶν ἐστι φύλαξ καὶ συνεργός. Καὶ ὥσπερ αἱ ἱμαντίαι (τὰ δεσίματα) τὰς οἰκοδομὰς συνέχουσιν, οὕτως αὕτη τὴν τελειότητα προξενεῖ, καὶ συνάπτει τὰ μέλη τοῦ σώματος. Πάντα ἐκεῖνα αὕτη συσφίγγει παροῦσα, ἀπούσης δὲ διαλύονται ἢ ἐλέγχονται ὑπόκρισις ὄντα καὶ οὐδέν. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει, τουτέστιν οὐδέποτε ἀστοχεῖ, ἀλλὰ πάντα κατορθοῖ, ἤ, ὅ κρεῖττον ἀντὶ τούτου, οὐ διαλύεται, οὐ διακόπτεται, οὐδέποτε παύεται, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι αἰῶνι μένει, τῶν ἄλλων ἁπάντων καταργουμένων· οὐ διασφάλλεται, ἀλλ' ἀεὶ μένει, βεβαία καὶ ἀσάλευτος, καὶ ἀκίνητος ἐσαεὶ διαμένουσα. Ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει· κἂν στασιάζωσιν ἄλλοι, κἂν χαίρωσι μάχαις, κἂν τὰ πρῶτα ζητῶσι, κἂν φθόνος αὐτοὺς ἀνερεθίζῃ κἂν χειρῶν ἄρχωσιν ἀδίκων, κἂν τὰ ἄνω στρέφωσι κάτω, οὐδέποτε ἡ ἀγάπη τῆς οἰκείας ἕδρας καὶ ἀρετῆς ἐκπίπτει.

Ὁ Θεὸς Ἀγάπη καλούμενος οὐ διάθεσις ὑπάρχει, ἀλλὰ οὐσία ἀγαπῶσα ἃ δημιουργεῖ καὶ ὧν προνοεῖται. Ὁ Θεὸς ἡμῶν ἡ Ἀγάπη ἐστί, καὶ τοῦτο χαίρει μᾶλλον ἀκούων ὁ Θεὸς ἢ τι ἄλλο.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὴν πᾶσαν ἀγάπην μεθ' ὑπερβολῆς ὑπερβαίνει. Οὐχ ἁπλῶς ἡμῶν προνοεῖ, ἀλλὰ καὶ ἐρῶν, καὶ σφόδρα ἐρῶν ἔρωτά τινα ἀμήχανον, ἔρωτα ἀπαθῆ μέν, θερμότατον δὲ καὶ ἐντονώτατον καὶ γνήσιον καὶ ἀκατάλυτον καὶ σβεσθῆναι μὴ δυνάμενον.

Τί οὖν ἐποίησεν ὁ Θεὸς δι' ἡμᾶς; Φθαρτὸν τὸν κόσμον δι' ἡμᾶς, καὶ ἄφθαρτον ἐποίησε δι' ἡμᾶς· κακωθῆναι τοὺς προφήτας συνεχώρησε δι' ἡμᾶς, εἰς αἰχμαλωσίαν ἔπεμψε δι' ἡμᾶς, εἰς κάμινον ἀφῆκεν ἐμπεσεῖν δι' ἡμᾶς· τὰ μυρία ὑπομεῖναι κακὰ δι' ἡμᾶς. Καὶ προφήτας δι' ἡμᾶς αὐτοὺς ἐποίησε, καὶ ἀποστόλους δι' ἡμᾶς· τὸν μονογενῆ δι' ἡμᾶς ἐξέδωκε, τὸν διάβολον δι' ἡμᾶς κολάζει.

Δι' ἡμᾶς Θεὸς ἐν ἀνθρώποις· διὰ τὴν καταφθαρεῖσαν φύσιν ὁ Λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· μετὰ τῶν ἀχαρίστων, ὁ εὐεργέτης· πρὸς τοὺς αἰχμαλώτους, ὁ ἐλευθερωτής· πρὸς τοὺς καθημένους ἐν σκότει, ὁ ἥλιος τῆς δικαιοσύνης· ἐπὶ τὸν σταυρόν, ὁ ἀπαθής· ἐπὶ τὸν θάνατον, ἡ ζωή· ἐπὶ τὸν ᾅδην, τὸ φῶς· ἡ ἀνάστασις διὰ τοὺς πεσόντας· πνεῦμα υἱοθεσίας, χαρισμάτων διανομαί, στεφάνων ἐπαγγελίαι καὶ τὰ ἄλλα, ὅσα οὐδὲ ἐξαριθμήσασθαι ῥᾴδιον.

Δι' ἡμᾶς Θεὸς ἐν ἀνθρώποις· πνεύματος ἁγίου διανομή· θανάτου κατάλυσις· ἀναστάσεως ἐλπίς· θεῖα προστάγματα τελειοῦντα ἡμῶν τὴν ζωήν· πορεία πρὸς Θεὸν διὰ τῶν ἐντολῶν· βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐτρεπής· στέφανος δικαιοσύνης ἕτοιμος τῷ τοὺς ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς πόνους μὴ ἀποδράντι.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν Θεὸν ἔδειξεν ἐπὶ τῆς γῆς· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τὸν δεσπότην δοῦλον ἐποίησεν· ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν τὸν ἀγαπητόν, ὑπὲρ τῶν μισούντων τὸν Υἱόν, ὑπὲρ τῶν δούλων τὸν δεσπότην, ὑπὲρ τῶν ἀνθρώπων τὸν Θεόν, ὑπὲρ τῶν οἰκετῶν τὸν ἐλεύθερον ἐκδοθῆναι ἐποίησε. Καὶ οὐδὲ μέχρι τούτου ἔστη, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ μείζονα ἡμᾶς ἐκάλεσεν· οὐ γὰρ μόνον ἀπήλλαξεν ἡμᾶς τῶν προτέρων κακῶν, ἀλλὰ καὶ πολλῷ μείζονα ἐπηγγείλατο.

Ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἔνδοξός ἐστι σοφία, καὶ χορηγήσει αὐτὴν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν. Ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεὸν τὸν λόγον αὐτοῦ τηρεῖ, καὶ ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ αὐτόν, καὶ ἐμφανίζει αὐτῷ ἑαυτόν. «Ἐάν τις ἀγαπᾷ με, λέγει ὁ Κύριος, τὸν λόγον μου τηρήσει, καὶ ὁ πατήρ μου ἀγα-

πήσει αὐτόν, καὶ πρὸς αὐτὸν ἐλευσόμεθα καὶ μονὴν παρ' αὐτῷ ποιήσομεν».

Τοῖς ἀγαπῶσι τὸν Θεὸν πάντα συνεργεῖ εἰς ἀγαθόν.

Εἴ τις ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν οὗτος ἔγνωσται ὑπ' αὐτοῦ.

Ὁ Θεὸς τὴν ἰδίαν παρέχει κοινωνίαν τοῖς τηροῦσι τὴν πρὸς αὐτὸν φιλίαν· κοινωνία δὲ Θεοῦ ζωὴ καὶ φῶς καὶ ἀπόλαυσις τῶν παρ' αὐτοῦ ἀγαθῶν.

Οὐ πάντων Θεὸς ὁ Θεός, ἀλλὰ τῶν οἰκειωθέντων αὐτῷ διὰ τῆς ἀγάπης· ἀγάπη δέ ἐστι σύνδεσμος τελειώσεως· δημιουργὸς ἀρετῆς ἁπάσης ἡ ἀγάπη.

Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸν τίκτεται ἀπὸ πίστεως εἰλικρινοῦς· ὁ γὰρ ὄντως εἰς Θεὸν πιστεύων οὐκ ἀνέχεταί ποτε ταύτην ἀφεῖναι.

Μᾶλλον ὁ χόρτος ὑπέμεινε πυρὸς ἐπιφοράν, ἢ φλόγα ἀγάπης ὁ διάβολος· αὕτη τείχους ὀχυρωτέρα, αὕτη ἀδάμαντος στερροτέρα.

Ἀγάπη δέ ἐστιν οὐ ψιλὰ ῥήματα, οὐδὲ προσρήσεις ἁπλῶς, ἀλλὰ προστασία καὶ δι' ἔργων ἐπίδειξις· οἷον τὸ πενίαν λύειν, τὸ νοσοῦντι συναμύνειν, τὸ κινδύνων ἀπαλλάττειν, τὸ ἐν περιστάσεσιν οὖσι παρίστασθαι, τὸ κλαίειν μετὰ κλαιόντων, τὸ χαίρειν μετὰ χαιρόντων.

Ὁ ἀγαπῶν τὸν Θεόν, ὡς πεπληρωμένην ἔχων τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ἐκ τῆς θείας ἀγάπης, ἀγαπᾷ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ, εὐλογεῖ τοὺς καταρωμένους αὐτόν, καλῶς ποιεῖ τοὺς μισοῦντας αὐτὸν καὶ προσεύχεται ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων καὶ διωκόντων αὐτόν.

Ἐνέργεια καὶ ἀπόδειξις τῆς πρὸς τὸν Θεὸν τελείας ἀγάπης ἐστὶν ἡ γνησία δι' εὐνοίας πρὸς τὸν πλησίον διάθεσις. Ἐν τούτῳ ἐγνώκαμεν τὴν ἀγάπην, ὅτι ἐκεῖνος ὑπὲρ ἡμῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἔθηκε καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν ὑπὲρ τῶν ἀδελφῶν τὰς ψυχὰς ἡμῶν τιθέναι.

Ἡ ἀγάπη καλύπτει πλῆθος ἁμαρτιῶν.

Ἡ ἀγάπη παρρησίαν δίδωσιν ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς κρίσεως.

§ 4. Ἐξομολόγησις πιστοῦ.

Θεὸς ἐμοὶ δόξα καὶ πλοῦτος καὶ καύχημα. Θεὸς τὸ γλυκύτατον καὶ ἥδιστον ὑπὲρ πᾶν πρᾶγμα. Θεὸς τὸ μελέτημα καὶ ἐντρύφημα. Θεοῦ πνοῆς ἡ ψυχή μου δημιούργημα. Θεοῦ πλάσμα τὸ σῶμά μου. Θεοῦ εἰμὶ ὅλως εἰκών. Θεοῦ θείᾳ χάριτι γένος. Θεόθεν μοι τὸ εἶναι, τὸ κινεῖσθαι· θεόθεν τὸ ἀναπνέειν, θεόθεν τὸ φθέγγεσθαι ἔλαβον. Θεῷ

καθ' ἑκάστην τὸ πνεῦμα παρατίθημι. Θεῷ τὰς εὐχάς μου, ὅσαι ὧραι, προσάγω. Θεῷ ζῶ καὶ δουλεύω καὶ πάρειμι. Θεὸν τὸν μέγαν καὶ ἰσχυρὸν καὶ ζῶντα πάροχον καὶ συλλήπτορα καὶ τελειωτὴν τῶν καλῶν εὐμοιρῶ. Θεὸν ἐπόπτην, ὧν καὶ νοῶ καὶ λέγω καὶ πράττω καὶ πλουτῶ. Θεὸν κριτὴν φοβερὸν τῶν ἐν ἐμοὶ πεπραγμένων ἐκδέχομαι. Θεὸν ἵλεων καὶ συγγνώμονα ἔχω. Θεὸν μακρόθυμον καὶ πολυέλεον ὁμολογῶ. Θεὸν σωτῆρα καὶ λυτρωτήν μου καὶ Κύριον ἀνακηρύττω. Θεὸν ἀρχὴν τῶν πάντων γινώσκω. Θεὸν δοτῆρα τῶν ἀγαθῶν οἶδα. Θεὸν προνοητὴν καὶ ἐπόπτην ἐπίσταμαι. Θεὸν πάνσοφον καὶ παντογνώστην, τὸν γινώσκοντα τά τε μέλλοντα καὶ τὰ παρόντα καὶ τὰ παρελθόντα ἐπιγινώσκω. Θεὸν ἀγαθὸν καὶ ἅγιον καὶ δίκαιον καὶ ἀληθινὸν ὑμνῶ καὶ δοξάζω καὶ εὐλογῶ καὶ ὑπερυψῶ. Θεὸν φιλάνθρωπον προσκυνῶ καὶ λατρεύω. Θεῷ πιστεύω. Ἐπὶ Θεὸν ἐλπίζω καὶ τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας μου ἀνατίθημι. Θεὸν τὴν πηγὴν τῆς ἀγάπης ἀγαπῶ καὶ ἐπιποθῶ. Πρὸς τὸν Θεον ἡ ψυχή μου σπένδεται. Πρὸς τὸν Θεὸν ἡ διάνοιά μου ἀνυψουμένη ἐπαναπαύεται. Τὸν Θεὸν ἡ καρδία μου ἐπιποθεῖ. Ἕνα Θεὸν τρισήλιον, τὴν τρισυπόστατον θεότητα, ὁμολογῶ· μίαν Θεότητα ἄναρχον, ἀΐδιον, ἁπλῆν, ὑπερούσιον, ἀμέριστον κηρύττω· τὴν αὐτὴν Μονάδα καὶ Τριάδα· ὅλην Μονάδα τὴν αὐτήν, καὶ ὅλην Τριάδα τὴν αὐτήν· Μονάδα ὅλην κατ' οὐσίαν τὴν αὐτήν, καὶ Τριάδα ὅλην κατὰ τὰς ὑποστάσεις τὴν αὐτὴν πιστεύω καὶ ὁμολογῶ· διότι μία Θεότης ὁ Πατήρ, ὁ Υἱὸς καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα, μία δύναμις, μία σύνταξις, μία προσκύνησις ἡ τῆς ὁμοουσίου Τριάδος· διότι μία καὶ ἡ αὐτὴ φύσις καὶ οὐσία τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος.

Ταῦτα ὁμολογῶ καὶ πιστεύω καὶ κηρύττω καὶ φθέγγομαι.

§ 5. Περὶ δεισιδαιμονίας καὶ δεισιδαίμονος.

Δεισιδαιμονία εἶναι φόβος Θεοῦ ἄλογος, εἶναι ἀκρότης τοῦ μέτρου οὗ τὴν μεσότητα κατέχει ἡ εὐσέβεια. Ὁ δεισιδαίμων ἔχει περιδεὲς συνειδὸς δι' ἔλλειψιν ἀναπτύξεως καὶ δεδίττεται τὸ θεῖον οὐ θεοπρεπῶς· ἔχει ἀτελῆ περὶ τῶν θείων ἰδιωμάτων ἔννοιαν καὶ φρονεῖ περὶ Θεοῦ ἀνάξια Αὐτοῦ. Ὁ δεισιδαίμων ἔχει ἐσκοτισμένον τὸν νοῦν καὶ συγκεχυμένην τὴν διάνοιαν. Ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ τῆς δεισιδαιμονίας ὅτι «δεινὸν τὸ τῆς δεισιδαιμονίας σκότος ἐμπεσόντος ἀνθρώπου συγ-

χέαι καὶ τυφλῶσαι λογισμοὺς ἐν πράγμασιμάλιστα λογισμοῦ δεομένοις».

Ὁ δεισιδαίμων φοβεῖται ἐν οἷς οὔκ ἐστι φόβος, καὶ ταράσσεται ἔνθα ὤφειλε νὰ εὕρῃ εἰρήνην· φαντάζεται ἑαυτὸν διωκόμενον πάντοτε ὑπὸ τοῦ θείου καὶ ἐπιζητεῖ σωτηρίαν ἐκ περιάπτων, ἵνα ἀναρτᾷ ἀπὸ τοῦ τραχήλου του· πιστεύει εἰς πλάνους καὶ δέχεται ὡς ἀληθείας ἁπλᾶ μωρολογήματα. Ὁ δεισιδαίμων πανταχοῦ διαβλέπει τὸ κράτος τῶν σκοτεινῶν δυνάμεων καὶ ἀποδίδωσι ταύταις μείζονα δύναμιν ἢ τῷ Θεῷ. Ὁ δεισιδαίμων εἶναι ἠθικῶς ἀνελεύθερος καὶ διανοητικῶς τεταπεινωμένος. Ὁ δεισιδαίμων πάσχει θρησκευτικὴν καταδίωξιν καὶ ἀσθενεῖ ψυχικῶς. Ὁ δεισιδαίμων εἶναι ἄνθρωπος δυστυχὴς καὶ διανύει βίον ἄθλιον.

§ 6. Περὶ ἐλλάμψεως.

Ὁ Κάλλιστος, ὁ ἑρμηνευτὴς τῶν ἀναβαθμῶν, λέγει περὶ ἐλλάμψεως τὰ ἑξῆς· «Ἔλλαμψις δ' ἂν εἴη ἡ μυστικὴ τοῦ νοὸς καὶ ἀστραπῆς μιμουμένη τάχος θεϊκὴ φρυκτωρία, διὰ τῆς κτήσεως τῶν ἀρετῶν αὐτῷ ἐπιγινομένη». Λέγει δὲ καὶ ὁ Ἰωάννης τῆς Κλίμακος· «ὅταν λοιπὸν ὅλος ὁ ἄνθρωπος οἷόν πως συνανακραθῇ τῇ τοῦ Θεοῦ ἀγάπῃ, τότε καὶ ἐκτὸς, ἐν τῷ σώματι, ὡς δι' ἐσόπτρου τινὸς τὴν τῆς ψυχῆς λαμπρότητα δείκνυσιν· οὕτω δοξάζεται Μωϋσῆς ὁ θεόπτης ἐκεῖνος». (λόγ. λ'). Καὶ αὖθις· «Ἄβυσσος μὲν πένθους παράκλησιν ἐθεάσατο· καθαρότης δὲ καρδίας ἔλλαμψιν ἐδέξατο· ἔλλαμψίς ἐστιν ἄρρητος ἐνέργεια, νοουμένη ἀγνώστως, καὶ νοουμένη ἀοράτως» (λόγ. ζ' περὶ πένθους).

ΜΕΡΟΣ Β'

ΗΘΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'.

ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ

§ 1. Ὅτι ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ἔμφυτος, ὅτι ἄγει εἰς τὴν τελειότητα, καὶ ὅτι εἶναι ἀγαθὸν μέγιστον.

Ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ἔμφυτος τῷ ἀνθρώπῳ νόμος καὶ ἐκδηλοῦται ὡς συμφυὴς τοῦ ἀνθρώπου διάθεσις καὶ κλίσις πρὸς τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀληθές, τὸ δίκαιον. Ἡ συνείδησις συμμαρτυρεῖ περὶ τῆς συμφυοῦς ταύτης διαθέσεως καὶ κλίσεως τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀληθές, τὸ δίκαιον· διότι εἰρηνεύει μὲν κατὰ τὴν τήρησιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου, διεγείρεται δὲ καὶ διαμαρτύρεται κατὰ τὴν παραβίασιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ἐν τῇ τηρήσει τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἡ ψυχὴ τέρπεται, ἐν δὲ τῇ ἀθετήσει ἡ ψυχὴ θλίβεται. Οἱ τοῦ ἠθικοῦ νόμου τηρηταὶ ἀποβαίνουσιν εὐδαίμονες καὶ μακάριοι, οἱ δὲ παραβάται τούτου φέρονται εἰς τὴν ἀθλιότητα καὶ ἀποβαίνουσι δυστυχεῖς καὶ κακοδαίμονες.

Ὁ ἠθικὸς νόμος ἄγει εἰς τελείωσιν καὶ ἁγιότητα καὶ ἀναδεικνύει τὸν ἄνθρωπον ἀγλαὸν, θεοειδὲς ὁμοίωμα. Ὁ ἠθικὸς νόμος ἐλευθεροῖ τῆς δουλείας τῶν παθῶν καὶ ἀναδεικνύει τοὺς τηρητὰς αὐτοῦ ἠθικῶς ἐλευθέρους. Ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ἡ ὁδὸς ἡ φέρουσα εἰς τὴν ἀληθῆ καὶ αἰώνιον ζωήν. Οἱ φυλάσσοντες τὸν ἠθικὸν νόμον ἔχουσι διάνοιαν πεφωτισμένην καὶ καρδίαν καθαράν. Ὁ φυλάττων τὸν ἠθικὸν νόμον φίλος Θεοῦ γίνεται καὶ ὑπὸ τῆς θείας σκέπεται χάριτος. Ὁ νόμον φυλάττων τοὺς φόβους ἔξω βάλλει, φόβων δὲ ἔξω πᾶς ὁ τοῦ νόμου φύλαξ.

Ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ἀγαθὸν μέγιστον δωρηθὲν τῷ ἀνθρώπῳ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ὅπως ζήσῃ ἐν γῇ ἐλεύθερος κα μακάριος καὶ ὅπως ἀναδειχθῇ ἰσχυρός, ἀνυψωθῇ εἰς περιωπὴν δόξης, καὶ βαίνῃ ἀεὶ τελειούμενος. Ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ἡ μυστικὴ δύναμις ἡ προάγουσα καὶ τελειοῦσα τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ἡ θαυ-

ματουργὸς δύναμις ἡ ἐξυψοῦσα καὶ ἀναβιβάζουσα μέχρι οὐρανοῦ τὸν ἄνθρωπον. Ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ὁ φαεινὸς καὶ τηλαυγὴς φάρος ὁ φωτίζων τὸν ἄνθρωπον ἐν τῷ πελάγει τοῦ βίου του. Ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ὁ ἀκύμαντος λιμὴν, ἐν ᾧ ἡ γαλήνη τῆς καρδίας πάντοτε ἐπικρατεῖ, τὸ ἀπόρθητον φρούριον τὸ μὴ πορθούμενον ὑπὸ τῶν ἐπιδρομέων ἐχθρῶν καὶ διασῶζον ἐν ἀσφαλείᾳ τοὺς αὐτῷ τὴν σωτηρίαν αὐτῶν ἐμπιστευθέντας. Ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ἡ ἀσφαλὴς πρὸς Θεὸν ἄνοδος.

Μακάριοι οἱ τοῦ ἠθικοῦ νόμου τηρηταί, διότι οὗτοι ἐνεκολπώθησαν τὴν ἀΐδιον χαρὰν τὴν ὑπ' οὐδενὸς ἀφαιρουμένην· οὗτοι θέλουσιν ἀξιωθῆ καὶ τῆς ἀϊδίου χαρᾶς ἐν τῇ βασιλείᾳ τῶν Οὐρανῶν.

§ 2. Περὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ ἀνθρώπου βίου, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἠθικὸν ὄν.

Α'. Ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι ὁ προσήκων τῷ ἀνθρώπῳ βίος· α') διότι ἐν αὐτῷ πληροῦνται οἱ ἱεροὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ πόθοι· β') διότι οὗτος εἶναι σύμφωνος πρὸς τὸν γραπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἠθικὸν νόμον· γ') διότι τὸ ἀγαθὸν ἦθος τέρπει τὴν καρδίαν αὐτοῦ καὶ ἱκανοποιεῖ αὐτήν· δ') διότι ἀπαρέσκεται εἰς τὸν ἀνήθικον βίον καὶ βδελύσσεται αὐτόν· καὶ ε') διότι αἰσθάνεται ὅτι μόνος ὁ ἠθικὸς βίος ἐμπρέπει καὶ προσήκει αὐτῷ.

Β'. Ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι ὁ προσήκων τῷ ἀνθρώπῳ βίος, διότι εἶναι λογικός, ὁ δὲ λογικὸς βίος προσήκει τῷ λογικῷ ὄντι. Ὁ ἠθικῶς ζῶν ζῇ μετὰ λόγου, διότι τὸν ἠθικὸν βίον διευθύνει ὁ λόγος, ὅστις συγκρατεῖ τὰς ὁρμὰς καὶ τὰς ἐπιθυμίας, χαλινοῖ τὰ πάθη, ἀπαγορεύει τὰ ἀθέμιτα καὶ διδάσκει τί τὸ πρακτέον καὶ τί τὸ μὴ πρακτέον, τί τὸ θεμιτὸν καὶ τί τὸ ἀθέμιτον.

Γ'. Ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι προσήκων τῷ ἀνθρώπῳ βίος, α') διότι καλλωπίζει αὐτὸν καὶ προάγει καὶ τελειοῖ αὐτόν· β') διότι εἶναι βίος πνευματικός, ὁ δὲ ἄνθρωπος εἶναι ὂν νοερὸν καὶ ἠθικῶς ἐλεύθερον δυνάμει, καὶ ὁ ἠθικὸς βίος καθιστᾷ αὐτὸν ἐνεργείᾳ ἠθικὸν ἐλεύθερον ὄν καὶ ὁμοίωμα Θεοῦ· γ') διότι ὁ ἄνθρωπος ὡς ὂν νοερὸν ἀγαπᾷ φύσει τὸ καλόν, τὸ ἀγαθόν, τὸ ἀληθές, τὸ δίκαιον, τὸ θεμιτόν, ταῦτα δὲ μόνος ὁ ἠθικὸς βίος περιποιεῖ καὶ περιέπει· καὶ δ') διότι ἐν ᾧ πονεῖ καὶ ἀγωνίζεται ὑπὲρ τοῦ ἠθικοῦ βίου ἡ ψυχὴ αὐτοῦ αἰσθάνεται

εὐχαρίστησιν, ἀποστρέφεται δὲ τὸν ἀνειμένον καὶ ἐκλελυμένον βίον.

Δ'. Ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι προσήκων τῷ ἀνθρώπῳ βίος· διότι ὁ ἄνθρωπος ὁρμεμφύτως διακρίνει τὸ ποιὸν τῶν πράξεών του καὶ διακρίνει αὐτὰς εἰς ἀγαθὰς καὶ κακὰς καὶ ἐπιδοκιμάζει μὲν τὰς ἀγαθὰς ἀποδοκιμάζει δὲ τὰς κακάς. Ἡ διάκρισις τοῦ ποιοῦ τῶν πράξεων δηλοῖ ἔμφυτον διάθεσιν καὶ κλίσιν πρὸς τὸν ἠθικὸν βίον· αὕτη δὲ μαρτυρεῖ ἔμφυτον ἠθικὸν νόμον γραπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου.

Ε'. Ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι ὁ προσήκων τῷ ἀνθρώπῳ βίος, διότι διεγείρει ἐν τῇ καρδίᾳ εὐάρεστα συναισθήματα ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ, δυσάρεστα δὲ ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ πονηροῦ. Ἡ χαρὰ καὶ ἡ θλῖψις μαρτυροῦσιν ἔμφυτον συνείδησιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ διάθεσιν κλίνουσαν ἀεὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ.

ΣΤ'. Ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι ὁ προσήκων τῷ ἀνθρώπῳ βίος, διότι ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία ἀείποτε ἔκλιναν ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἡ ἀνθρωπότης ἅπασα ἔσχεν ἠθικοὺς νόμους καὶ ἠθικὰς ἀρχάς, ἃς πάντοτε ἠκολούθησεν.

Ζ'. Ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι ὁ προσήκων τῷ ἀνθρώπῳ βίος, διότι μόνος ὁ ἠθικὸς βίος ἀναδεικνύει τὸν ἄνθρωπον κοινωνικόν, καὶ μόνος ὁ ἠθικὸς βίος τίθησιν ἀσφαλεῖς τὰς βάσεις τοῦ κοινωνικοῦ βίου, καὶ μόνος ὁ ἠθικὸς βίος προάγει διὰ τῆς κοινωνίας, καὶ ἀναπτύσσει καὶ τελειοῖ τὸν ἄνθρωπον. Ἄνευ ἠθικοῦ βίου κοινωνικὴ συμβίωσις θὰ ἦτο ἀδύνατος. Ὁ ἄνθρωπος ὁμολογεῖται ὅτι εἶναι ὂν κοινωνικόν, ἐὰν λοιπὸν εἶναι κοινωνικόν, εἶναι καὶ ἠθικόν, ἀφοῦ κοινωνία ἄνευ ἠθικῆς ἀδύνατον νὰ συγκρατηθῇ.

Η'. Ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι ὁ προσήκων τῷ ἀνθρώπῳ βίος, διότι ὁ ἄνθρωπος ἔχει ἐνδιάθετον ὁρμὴν πρὸς ἀπόλαυσιν τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, πρὸς ἠθικὴν τελείωσιν καὶ πρὸς ἐξομοίωσιν πρὸς τὸ θεῖον, οὗτινος τὰ θεῖα ἰδιώματα τέρπουσι καὶ εὐφραίνουσι τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Ὁ ἄνθρωπος ἀνευρίσκει διακεχυμένην ἐν τῇ δημιουργίᾳ τὴν θείαν ἀγαθότητα, σπεύδει νὰ ἀναχθῇ πρὸς τὸ ἄκρον ἀγαθὸν διὰ βίου πνευματικοῦ, διότι ἔγνω ὅτι μόνος αὐτὸς ἄγει πρὸς τὸ ἄκρον ἀγαθόν. Ὁ ἄνθρωπος βλέπων τὴν σοφίαν διαλάμπουσαν ἐν τῇ δημιουργίᾳ, σπεύδει πρὸς τελειοτέραν γνῶσιν τοῦ θείου δημιουργοῦ καὶ ἐξερευνᾷ τὰ θαυμάσια αὐτοῦ, καὶ σπεύδει πρὸς τὴν ἠθικὴν τελείωσιν αὐτοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ροπὴ αὕτη τῆς ψυχῆς εἶναι ἀδιάλειπτος, καθίσταται δὲ

σὺν τῇ ἀναπτύξει ἰσχυροτέρα, ἔπεται ὅτι ἡ ψυχὴ ἐπιζητεῖ νὰ ἀναχθῇ εἰς τὴν ἄκραν γνῶσιν, τὴν ἀπόλυτον ἀλήθειαν, τὸ ἀπόλυτον ἀγαθόν. Ἡ ἀναζήτησις τοῦ ἀπολύτου ἀγαθοῦ, τῆς ἀπολύτου ἀληθείας, τῆς ἄκρας γνώσεως, εἶναι ἔκφρασις τῆς ἐμφύτου ροπῆς τοῦ ἀνθρώπου πρὸς τὸν ἠθικὸν βίον καὶ ἔνδειξις τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἐλευθερίας.

Θ'. Ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι ὁ προσήκων τῷ ἀνθρώπῳ βίος, διότι ὁ ἄνθρωπος ἔχει πόθους ἀπείρους, μόνον δὲ τὸ ἠθικὸν ἀγαθὸν πληροῖ τὸ κενὸν τῆς καρδίας αὐτοῦ. Μὴ ἀρκούμενος εἰς τὸν κατ' αἴσθησιν κόσμον, ὃν θεωρεῖ ἀνεπαρκῆ πρὸς πλήρωσιν τοῦ κενοῦ τῆς καρδίας του, ἐπιζητεῖ πνευματικώτερον καὶ ὑπὲρ αἴσθησιν κόσμον, συναισθανόμενος ὅτι μόνον ἐν τῷ ὑπὲρ αἴσθησιν κόσμῳ θέλει εὕρει τὴν πλήρωσιν τοῦ κενοῦ τῆς καρδίας του. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον σπουδάζει ν' ἀναδείξῃ ἑαυτὸν ἀνεξάρτητον ἀπὸ τῶν ἐνεργειῶν τῆς αἰσθητικῆς φύσεως καὶ ἐκδηλώσῃ, ὅσον ἔνεστι καθαρωτέραν τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ ἐνέργειαν, καὶ ἀναχθῇ εἰς πνευματικωτέραν τινὰ βαθμίδα ἠθικοῦ βίου, ἐφαρμόζων ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ τὰς πνευματικὰς καὶ ἠθικὰς ἰδέας. Ἡ ροπὴ αὕτη προέρχεται ἐκ τῆς συναισθήσεως τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος.

Ι'. Ὁ ἠθικὸς βίος εἶναι ὁ προσήκων τῷ ἀνθρώπῳ βίος, διότι ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου συναισθάνεται, ὅτι ἐπλάσθη, ἵνα γίνῃ κοινωνὸς τῆς θείας ἀγαθότητος καὶ μακαριότητος· αἰσθάνεται ὅμως, ὅτι ἀδυνατεῖ νὰ τύχῃ τοῦ ζητουμένου, οὖσα ἐστραμμένη καὶ προσηλωμένη πρὸς τὸν αἰσθητὸν καὶ περιωρισμένον κόσμον· διότι ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ μακαριότης εὑρηνται ἐν τῷ ἀπολύτῳ ἀγαθῷ. Ἀπόλυτος δὲ ἀλήθεια καὶ ἀπόλυτον ἀγαθὸν ἀδύνατον νὰ εὑρεθῶσιν ἐν τῷ αἰσθητῷ τούτῳ κόσμῳ, διότι ἡ διὰ τοῦ νοῦ εὑρισκομένη ἀλήθεια, οὖσα σχετική, ὡς τοιαύτη δὲν εἶναι ἡ καθόλου ἀλήθεια. Ὡσαύτως καὶ τὸ ἀγαθὸν τὸ ἐν τῷ αἰσθητῷ τούτῳ κόσμῳ εἶναι ἀτελές. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ψυχὴ ἐφίεται τοῦ τελείου ἀγαθοῦ, τὸ δὲ ἀτελὲς ἀδυνατεῖ νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ψυχήν, διὰ ταῦτα ἡ ψυχὴ σπεύδει, ὅσον ἔνεστι, ν' ἀποσπασθῇ τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου, ὅπως γίνῃ ὑπὲρ αἴσθησιν, νὰ ἀναχθῇ εἰς τὸν ὑπὲρ αἴσθησιν κόσμον, τὸν πνευματικὸν κόσμον, καὶ τύχῃ τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, τῆς τελείας ἀληθείας, τοῦ ἀπολύτου καλοῦ καὶ τῆς τελείας ἑαυτῆς μακαριότητος. Ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὂν ἠθικόν.

§ 3. Περὶ ἀνθρώπου, ὅτι ὢν φύσει ἠθικὸν ὂν εἶναι φύσει θρησκευτικόν.

Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ θείου δημιουργοῦ ὂν θρησκευτικόν, ὡς ἐπλάσθη καὶ ἠθικὸν ὄν. Ἀμφότερα ταῦτα τὰ ἰδιώματά εἰσιν οὐσιώδη χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ γνωρίσματα καὶ ἀρεταὶ αὐτοῦ ἔμφυτοι. Αἱ ἀρεταὶ αὗται μαρτυροῦνται ἐκ τοῦ καθόλου κοινωνικοῦ αὐτοῦ βίου. Ἡ κοινωνικότης δείκνυται ἀπολύτως ἀναγκαία πρὸς συντήρησιν, ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τοῦ ἀνθρώπου. Ἀλλὰ πρὸς ἑδραίωσιν τῆς κοινωνίας ἀπεδείχθη ἀναγκαῖος ὁ ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἠθικοῦ νόμου ἠθικὸς βίος τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὅτι ὁ ἠθικὸς βίος προσήκει τῷ ἀνθρώπῳ, καὶ ὅτι εἶναι ἔμφυτος. Ὡς δὲ ἡ ἠθικότης εἶναι ἔμφυτος ἀρετὴ τοῦ ἀνθρώπου καὶ δείκνυται ἀπολύτως ἀναγκαία πρὸς συντήρησιν, ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν αὐτοῦ, οὕτω καὶ ἡ θρησκευτικότης ἐστὶν ἔμφυτος ἀρετή, καὶ δείκνυται ἀπολύτως ἀναγκαία πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ἠθικοῦ νόμου· ἕπεται ἄρα ὅτι τῷ ἠθικῷ νόμῳ παρέπεται ὁ θρησκευτικὸς νόμος, καὶ τῇ ἠθικότητι ἀκολουθεῖ ἡ θρησκευτικότης τοῦ ἀνθρώπου. Ὡς ἄνευ τῆς ἠθικῆς ὁ ἄνθρωπος θὰ ἠδυνάτει νὰ συγκροτήσῃ κοινωνίας, νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ προαχθῇ, οὕτω καὶ ἄνευ θρησκείας ἦτο ἀδύνατον νὰ ἀποβῇ ἠθικὸς καὶ ἑδραιώσῃ τὰς κοινωνίας ἐπὶ ἠθικῶν ἀρχῶν. Ἡ ἀνάπτυξις καὶ ἡ ἀναγωγὴ τοῦ ἀνθρώπου εἰς περιωπὴν ἠθικῆς εὐγενείας ὀφείλονται εἰς τὰς ἐξόχους ταύτας ἀρετάς, τὴν ἠθικότητα καὶ θρησκευτικότητα τοῦ ἀνθρώπου. Τί δύναται ἀληθῶς πλειότερον τῆς ἠθικῆς νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν συντήρησιν, ἀνάπτυξιν καὶ προαγωγὴν τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων; Οὐδέν, ἀπολύτως οὐδέν. Τί δύναται νὰ δειχθῇ ἐπιτηδειότερον τῆς θρησκείας πρὸς στερέωσιν καὶ ἐξασφάλισιν τῶν ἠθικῶν νόμων καὶ ἀρχῶν τῆς κοινωνίας; Οὐδέν, ἀπολύτως οὐδέν. Ἡ μὲν ἠθικὴ ἐστιν ὁ συνεκτικὸς δεσμὸς τῆς κοινωνίας καὶ ὁ φρουρὸς τῶν ταύτης ἀγαθῶν· ἡ δὲ θρησκεία ἐστὶν ὁ φρουρὸς τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ἡ δύναμις αὕτη τῆς θρησκείας μαρτυρεῖ τὴν ἀπόλυτον ἀναγκαιότητα αὐτῆς· διότι ἀφοῦ ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει κοινωνικὸς ἡ δὲ κοινωνία διασπᾶται καὶ ἀποσυντίθεται ἄνευ ἠθικῶν ἀρχῶν, ἀναγκαίως ἕπεται, ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλασθεὶς κοινωνικὸς ἐπλάσθη καὶ ἠθικός, εἰ δὲ ἠθικὸς ἄρα καὶ θρησκευτικός· διότι ἄνευ θρησκείας ἠθικὴ ἀδυνατοῖ νὰ ὑπάρξῃ· διότι ἄνευ θρησκείας ἤτοι ἄνευ

Θεοῦ ἀδύνατον νὰ ὑπάρξῃ νόμος ἠθικός, διότι ὁ ἠθικὸς νόμος προαπαιτεῖ τὸν θεῖον νομοδότην τὸν διατυποῦντα τὸ θεῖον ἑαυτοῦ θέλημα ὡς νόμον ἠθικόν. Ὅθεν τῇ ἠθικῇ ἀνάγκη νὰ παρομαρτῇ ὁ ἠθικὸς νόμος καὶ συνδιάγῃ ἡ θρησκεία, ἵνα ὑφίσταται κοινωνία καὶ ἀπολαύῃ ὁ ἄνθρωπος τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς. Ὥστε ὁ ἄνθρωπος ὢν ἠθικὸς ἐστιν καὶ θρησκευτικός.

Ἡ θρησκεία εἶνε ὁ ἰθύντωρ τῶν βουλευμάτων καὶ τῶν σκεμμάτων τοῦ ἀνθρώπου καὶ ποδηγετεῖ αὐτὸν ἐν τῇ πραγματώσει αὐτῶν. Ἄνευ θρησκείας ὁ ἄνθρωπος εἶναι μυστήριον ἀκατάληπτον Τὸ νοερὸν αὐτοῦ καὶ αὐτεξούσιον ἄνευ θρησκείας καὶ ἄνευ ἠθικοῦ νόμου οὐδεμίαν ἐξαιρετικὴν ὑέσιν δίδωσιν αὐτῷ ἐν τῇ συνομοταξίᾳ τῶν ζῴων, οὐδὲ εἰς περιωπήν τινα ἀνάγει αὐτόν, οὐδὲ παρέχει αὐτῷ προνομίας τινάς, ὅπως σεμνύνηται ἐπ᾽ αὐταῖς καὶ καταλαζονεύηται τῶν λοιπῶν ζῴων· διότι ὁ λόγος ἄνευ ἠθικῆς, ἄνευ ἠθικοῦ νόμου, ἄνευ ἠθικῶν ἀρχῶν γίνεται ὄργανον καὶ μέσον διαφθορᾶς καὶ ἐξαχρειώσεως καὶ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀποκτήνωσιν καὶ καθιστᾷ αὐτὸν θηριωδέστερον τῶν ζῴων. Ἄνευ θρησκείας ὁ ἄνθρωπος καθίσταται διαφθορεὺς τοῦ θεοειδοῦς αὐτοῦ χαρακτῆρος καὶ καταστρέφει τὸ κάλλος τῆς εἰκόνος τῆς καθ᾽ ὁμοίωσιν τῆς θείας εἰκόνος εἰκονισθείσης· ἄνευ θρησκείας ὁ ἄνθρωπος ἀποβάλλει τὰς εὐγενεῖς ἰδέας τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ δικαίου καὶ τοῦ ἀληθοῦς, καὶ κυριεύεται ὑπὸ τῶν ἐμφύτων ζωωδῶν ὁρμῶν τῶν μηδεμίαν ὑπολειπουσῶν αὐτῷ ἔννοιαν εὐγενείας· ἄνευ θρησκείας ὁ ἄνθρωπος ἀποβαίνει ἀντίπαλος τοῦ ἀγαθοῦ, δύναμις ἀντιστρατευομένη εἰς τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ καὶ καταπολεμοῦσα τοὺς θείους νόμους αὐτοῦ τοὺς ὁδηγοῦντας τὸν ἄνθρωπον εἴς τι σκόπιμον καὶ λελογισμένον τέλος.

Ἡ θρησκεία εἶνε ὑψηλόν τι συναίσθημα πλῆττον τὰς μυχιαιτάτας χορδὰς τῆς καρδίας, ἀναπτεροῦν τὸ φρόνημα, ἀνυψοῦν τὴν διάνοιαν ὑπεράνω τοῦ αἰσθητοῦ Οὐρανοῦ, διευθύνον τὰ διανοήματα κατὰ τὴν ἄτρεπτον βουλὴν τοῦ Θεοῦ καὶ ἁρμόζον τὰς πράξεις καὶ τὸ πολίτευμα πρὸς τὴν φύσιν καὶ τὸν ὑψηλὸν αὐτοῦ προορισμόν.

Ἡ θρησκεία ποδηγετεῖ αὐτὸν εἰς τὸ στάδιον τοῦ πολυπλάγκτου αὐτοῦ βίου καὶ ὁδηγεῖ ἁπλανῶς εἰς τὸν ἀσφαλῆ τῆς ψυχικῆς γαλήνης λιμένα. Αὕτη βραβεύει τὴν πρόοδον τὴν ἀνάπτυξιν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν. Αὕτη ὁδηγεῖ εἰς τὸν λειμῶνα τὸν ἀειθαλῆ ἐν ᾧ δρέπει

τὰ ἄνθη τὰ εὔοσμα τὰ κατευφραίνοντα αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ τὴν καρδίαν.

Τὴν δύναμιν ταύτην τῆς θρησκείας καὶ τὴν σωτήριον αὐτῆς ἐπίδρασιν ἐπὶ ταῖς κοινωνίαις τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐπὶ ταῖς ψυχαῖς καὶ καρδίαις τῶν ἀνθρώπων, ἤδη ἀπὸ τῶν παναρχαίων χρόνων ἀνεγνώρισεν ἡ ἀνθρωπότης καὶ ηὐλαβήθη καὶ ἐσεβάσθη τὴν θρησκείαν. Ἀρχηγοὶ καὶ ἀντιπρόσωποι τῆς θρησκείας ἐγίνοντο τὰ ἀνώτατα τῆς κοινωνίας πρόσωπα. Οἱ ἄρχοντες, οἱ βασιλεῖς, οἱ ἰθύντορες τῶν λαῶν περιεβάλλοντο τὸ ἀξίωμα τοῦ λειτουργοῦ τῆς θρησκείας. Ἡ τιμὴ ἡ ἀπορρέουσα ἀπὸ τοῦ ἀξιώματος τοῦ θρησκευτικοῦ λειτουργοῦ ἠγλάϊζε καὶ ἐλάμπρυνε τὰ βασιλικὰ διαδήματα· τοσαύτη εἶνε ἡ πρὸς τὴν θρησκείαν εὐλάβεια ὥστε ἡ τιμὴ τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος νὰ ᾖ μείζων τῆς τιμῆς τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας, τὸ δὲ κράτος τῆς θρησκείας νὰ ᾖ ἰσχυρότερον τοῦ κράτους τῶν ἀνθρωπίνων νόμων καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ ἡγεμόνος.

Ἡ δύναμις τῆς θρησκείας εἶναι ὁ μέγας ἠθικὸς χαλινός, ὁ χαλιναγωγῶν τὰ πάθη, τὰς ὁρμὰς καὶ τὰς ἐπιθυμίας καὶ διευθύνων ἀσφαλῶς τὴν ἀνθρωπότητα εἰς τὸν ὑψηλὸν αὐτῆς προορισμὸν καὶ εἰς τὸ ὕψος τῆς περιωπῆς αὐτῆς εἰς ὃ προώρισται ὑπὸ τῆς θείας προνοίας νὰ ἀνυψωθῇ. Ὁ ἄνθρωπος μὴ δυνάμενος ἄλλως νὰ ἀνυψωθῇ εἰς τὴν ἑαυτοῦ περιωπὴν ἢ διὰ μόνης τῆς θρησκείας τῆς κεκτημένης τὴν ἠθικὴν διαπλαστικὴν δύναμιν μαρτυρεῖται ὂν θρησκευτικόν. Ὄντως ὁ ἄνθρωπος εἶναι ὂν θρησκευτικόν.

§ 4. Περὶ τοῦ ἠθικοῦ κατὰ Χριστὸν βίου.

Βίος ἠθικὸς ὁ κατὰ Χριστὸν βίος. Ὁ κατὰ Χριστὸν ἠθικὸς βίος εἶναι ὁ ἀληθὴς ἠθικὸς βίος. Ὁ κατὰ Χριστὸν ζῶν ζῇ ἀληθῶς. Ὁ κατὰ Χριστὸν βίος τελειοῖ καὶ καλλωπίζει τὴν ψυχὴν καὶ εἰκόνα Θεοῦ κατασκευάζει. Οὗτος ἁγιάζει τὸν ἄνθρωπον καὶ τῷ Θεῷ ἐξομοιοῖ. Οὗτος τῷ Θεῷ συνάπτει καὶ υἱοὺς Θεοῦ ἀναδεικνύει. Οὗτος κοινωνοὺς τῶν θείων μυστηρίων καθιστᾷ. Οὗτος τὴν εἰρήνην τῇ καρδίᾳ βραβεύεται καὶ τὸ θεῖον ἔλεος ἐπισπᾶται. Οὗτος τὴν διάνοιαν διαφυλλάττει καθαρὰν καὶ ἀναπτεροῖ πρὸς μεταρσίωσιν. Οὗτος τὴν ψυχὴν προβιβάζει καὶ ἀνάγει ἀπὸ τῶν γηΐνων πρὸς τὰ οὐράνια. Οὗτος τὸ φρόνημα ταπεινοῖ. Οὗτος τὰς ὁρμὰς συνέχει. Οὗτος τὰ πάθη δαμάζει. Οὗτος τὰς ἐπιθυμίας κατευνάζει.

Ὁ κατὰ Χριστὸν ἠθικὸς βίος ἄνδρας ἀγαθοὺς ἀναδεικνύει. Οὗτος εἰς ἀληθῆ ἐπιστήμην ἀνάγει. Οὗτος εἰς εὐδαιμονίαν ἄγει. Οὗτος εἰς δόξαν φέρει. Οὗτος τιμὴν δίδωσιν. Οὗτος πλέκει στεφάνους. Οὗτος τίμιον γῆρας παρασκευάζει. Οὗτος ὑγίειαν χαρίζεται. Οὗτος εὐστάθειαν δίδωσιν. Οὗτος ἀνδρείαν παρέχει. Οὗτος χαρακτῆρα διαπλάττει. Οὗτος εὐγένειαν περιποιεῖ. Οὗτος τὴν ψυχὴν περιέπει. Οὗτος σωφροσύνην περιφρουρεῖ. Οὗτος ἁγνείαν διατηρεῖ. Οὗτος παρθενίαν ψυχῆς καὶ σώματος περισώζει.

Ὁ κατὰ Χριστὸν ἠθικὸς βίος καθιστᾷ ἀγαπητὸν τοῖς πᾶσι τὸν μετιόντα αὐτόν· περιποιεῖ αὐτῷ φίλους· ἀποφαίνει περίβλεπτον ἐν τῇ κοινωνίᾳ· ἀναδεικνύει πολίτην ἔντιμον· παρασκευάζει στρατιώτας γενναίους, ἀξίους φρουροὺς τῆς τιμῆς τῆς πατρίδος· καταρτίζει εἰς ἄνδρα τέλειον τὸν παιδευθέντα ὑπ' αὐτοῦ· ποιεῖ μέλος χρηστὸν τῆς κοινωνίας· ἀναδεικνύει ἄρχοντα ἀγαθὸν καὶ κυβερνήτην ἄξιον τὸν ἐν ἐξουσίαις, καὶ παρέχει αὐτῷ ἱκανότητα πρὸς πᾶν ἔργον ἐμπιστοσύνης.

Ὁ κατὰ Χριστὸν πολιτευόμενος εἶναι ἀγαθὸς καὶ ὡς πατήρ, καὶ ὡς υἱός, καὶ ὡς σύζυγος, καὶ ὡς συγγενής, καὶ ὡς φίλος, καὶ ὡς οἰκεῖος, καὶ ὡς ξένος, καὶ ὡς πολίτης, καὶ ὡς ἑταῖρος, καὶ ὡς σύντροφος, καὶ ὡς συμπλωτήρ, καὶ ὡς συνοδίτης καὶ καθόλου εἰπεῖν εἶναι ἀνὴρ καλὸς κἀγαθὸς καὶ ἐν πᾶσιν ἄριστος.

Τοιούτους ἀναδεικνύει τοὺς ἀνθρώπους ὁ κατὰ Χριστὸν ἠθικὸς βίος.

§ 5. Περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ἐπλάσθη δυνάμει ἠθικῶς ἐλεύθερον ὂν καὶ ὅτι ὀφείλει νὰ ἀποβῇ ἐνεργείᾳ ἠθικῶς ἐλεύθερος.

Ὁ ἄνθρωπος πλασθεὶς ἵνα εἰκονίζῃ μικρογραφικῶς ἐπὶ τῆς γῆς τὴν θείαν τοῦ θείου δημιουργοῦ εἰκόνα, ἔδει νὰ φέρῃ ἐν ἑαυτῷ τὰς θείας τοῦ θεοῦ δημιουργοῦ ἰδιότητας ἐν σχετικῇ τινι ἀναφορᾷ. Ὡς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ ὁ ἄνθρωπος δέον νὰ εἶνε ὂν νοερόν, αὐτεξούσιον, αὐτοσυνείδητον καὶ ἠθικῶς ἐλεύθερον, διότι ὂν ἄνουν, ἐξηρτημένον, ἀσυνείδητον καὶ ἠθικῶς ἀνελεύθερον εἶναι ἀνάξιον τῆς ὑψηλῆς κλήσεως εἰς ἣν φαίνεται ὅτι οὗτος ἐκλήθη, τοῦ μεγάλου προορισμοῦ δι' ὃν προωρίσθη, καὶ τῆς ὑψηλῆς περιωπῆς εἰς ἣν ἀνυψώθη ὁ ἄνθρωπος ὑπὸ τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ θείου δημιουργοῦ. Ὁ ἄνθρωπος

ἐγένετο ἄξιος τῆς ἑαυτοῦ κλήσεως καὶ τῆς περιωπῆς αὐτοῦ διότι μαρτυρεῖται ὂν νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον καὶ ἔχον συνείδησιν ἑαυτοῦ. Αἱ ἰδιάζουσι αὐτῷ ἠθικαὶ αὗται δυνάμεις ἀναδεικνύουσι τὸν ἄνθρωπον ὂν δυνάμει ἠθικῶς ἐλεύθερον καὶ ἱκανὸν νὰ ἀποβῇ διὰ τῆς βουλήσεως καὶ τῆς ὀρθῆς χρήσεως τοῦ αὐτεξουσίου ὂν ἠθικῶς ἐλεύθερον. Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία εἶνε παρεπόμενον τῆς τοῦ ἀνθρώπου κλήσεως καὶ ἀποστολῆς καὶ τῶν ἠθικῶν αὐτοῦ δυνάμεων. Διότι ὡς ματαία ἡ δαψίλεια αὕτη τῶν ἠθικῶν δυνάμεων ἄνευ ἠθικῆς ἐλευθερίας! Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία εἶνε ὁ καρπὸς τοῦ δένδρου δι' ὃν αὐτὸ ἐφυτεύθη. Ἄνευ ἠθικῆς ἐλευθερίας ὁ ἄνθρωπος θὰ ἀνήγετο εἰς τὴν μοῖραν τῶν ἀλόγων ζώων, διότι τὸ λογικὸν αὐτοῦ μόνον θηριωδέστερον καὶ ζωωδέστερον καὶ ἐμπαθέστερον θὰ ἀπεδείκνυεν αὐτόν, οὐχὶ δὲ καὶ περιωπῆς ἀνωτέρας τῶν ζῴων. Μόνη ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία ἐξευγενίζει τὸν ἄνθρωπον καὶ ἀνάγει εἰς περιωπὴν πρὸς ὃν οὐδὲν τῶν ζῴων ἰσχύει νὰ ἀτενίσῃ. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἐπλάσθη δυνάμει ἠθικῶς ἐλεύθερον ὄν, τότε οὐδὲ ἠθικὸν ὄν ἐπλάσθη, διότι τῇ ἐννοίᾳ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας ἕπεται ἡ ἔννοια τοῦ ἠθικοῦ ὄντος, ὡς καὶ τῇ ἐννοίᾳ ἠθικὸν ὄν ἕπεται ἡ ἔννοια ἠθικὴ ἐλευθερία. Ὁ ἀρνούμενος τῷ ἀνθρώπῳ ἠθικὴν ἐλευθερίαν ἀρνεῖται αὐτῷ τὴν ἠθικότητα· διότι ἄνευ ἠθικῆς ἐλευθερίας νόμος ἠθικὸς δὲν ὑφίσταται, διότι μόνη ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία δύναται νὰ τηρήσῃ τὸν ἠθικὸν νόμον, ὅπου δὲ αὕτη ἐλλείπει, ἐκεῖ ἐλλείπει ὁ ἠθικὸς νόμος, ἐκεῖ βασιλεύουσι μόνον οἱ φυσικοὶ νόμοι· ὅπου δὲ οὗτοι βασιλεύουσιν, ἐκεῖ οὐδὲν τῶν πνευματικῶν ἀγαθῶν ὑφίσταται, ἐκεῖ βασιλεύουσι οἱ νόμοι τῆς ὕλης καὶ τὸ κράτος αὐτῶν διέπει ἐν πᾶσιν. Ἄνευ ἠθικῆς ἐλευθερίας ὁ ἄνθρωπος θὰ ἀπέβαινεν ἠθικῶς δοῦλος, ἡ δὲ πνευματικὴ αὐτοῦ δουλεία θὰ παρείπετο τῇ ἠθικῇ αὐτοῦ ὑποδουλώσει. Ἡ δουλεία θὰ ὑπέτασσε τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ, τὰς δὲ σκέψεις αὐτοῦ θὰ ἐνέκλειε ἐν κύκλῳ στενωτάτῳ. Αἱ ἰδέαι τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ δικαίου, θὰ διετέλουν αὐτῷ ἄγνωστοι· θὰ ἠγνόει τί τὸ αἰσχρόν, τί τὸ κακόν, τί τὸ ψευδές, τί τὸ ἄδικον κ.τ.λ. διότι μόνος ὁ ἠθικὸς νόμος καί ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία τὰς ἐννοίας ταύτας διδάσκουσιν. Ἡ λέξις ἠθικὴ θὰ διεγράφετο ἐκ τοῦ λεξιλογίου αὐτοῦ, διότι πᾶσα πρᾶξις ὡς ἀποτέλεσμα ἐμφύτου ὁρμῆς, ὡς ἐνέργεια κατ' ἀνάγκην ἐνεργουμένη, οὐδένα θὰ ὑπέφαινεν ἠθικὸν χαρακτῆρα. Αἱ ἠθικαὶ λεγόμεναι πράξεις ἐστερημέναι τοῦ ἠθικοῦ αὐτῶν χαρακτῆρος οὐδεμίαν θὰ διήγειρον ἐν τῷ νῷ καί τῇ καρδίᾳ αἴσθησιν ἢ ἐντύπωσιν·

ἡ ἀναισθησία αὕτη θὰ καθίστα τὴν μὲν καρδίαν ἀσυνείδητον τὸν δὲ νοῦν νωθῆ καὶ ἀδρανῆ. Ἡ ἀσυνειδησία καὶ νώθεια ὡς σκιερὰ νέφη θὰ ἐπεπρόσθουν καὶ θὰ ἐκάλυπτον τὴν θαυμαστὴν τοῦ θείου δημιουργοῦ εἰκόνα τὴν οὕτω λαμπρῶς καὶ θαυμασίως ὑπὸ τῆς δημιουργικῆς αὐτοῦ χάριτος καλλιτεχνηθεῖσαν, ἐν ᾗ διαλάμπει ἡ ἀγαθότης, ἡ σοφία καὶ ἡ παντοδυναμία, καὶ θὰ ἐκώλυον αὐτὸν νὰ ἴδῃ καθαρῶς καὶ ἐπιγνῷ τὸν πλάστην του καὶ δημιουργὸν τοῦ σύμπαντος ἐν εἰκόνι· θὰ ἠγνόει τὸν Θεὸν καὶ τὰ θεῖα αὐτοῦ ἰδιώματα καὶ οὐδέποτε θὰ ἐλάμβανεν ἔννοιαν τοῦ θείου. Ἡ δημιουργία ἄνους καὶ ἀσυναίσθητος οὐδέποτε θὰ ἐλάμβανεν ἐπίγνωσιν τοῦ θείου, οὐδὲ ἐν συνειδήσει θὰ ὕμνει, θὰ ἐλάτρευε καὶ θὰ ἐδόξαζε τὸν Θεόν, εὐχαριστοῦσα αὐτῷ ἐπὶ τῇ δαψιλείᾳ τῶν θείων αὐτοῦ δωρεῶν.

Ὁ ἄνθρωπος ἄνευ ἠθικῆς ἐλευθερίας ἠθικῶς ἤθελεν εἶσθαι δοῦλος τῶν ἑαυτοῦ παθῶν· ἠθικὴ ἐλευθερία ἀναδεικνύει αὐτὸν ὄν ἠθικόν, ἠθικῶς ἐλεύθερον καὶ εἰκόνα Θεοῦ. Ἡ νοερὰ αὐτοῦ φύσις ἄνευ ἠθικῆς ἐλευθερίας θὰ ἦτο πτηνὸν ἄπτερον καὶ ἔκτρωμα τῆς φύσεως· ἡ παρουσία αὐτῆς θὰ ἤλεγχεν ἀτέλειαν τῆς δημιουργίας, ἐμφάνειαν ἄσκοπον καὶ ἔργον ὅλως ἀνάρμοστον τῇ θείᾳ σοφίᾳ καὶ ἀγαθότητι.

Ἡ νοερὰ τοῦ ἀνθρώπου φύσις ἀπαιτεῖ ὡς ἀναγκαῖον ἐπακόλουθον τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἐπιβάλλει αὐτῷ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀναδειχθῇ βουλόμενος ὂν ἠθικῶς ἐλεύθερον· διὸ ὁ ἄνθρωπος γενόμενος νοερὸς ἐγένετο καὶ αὐτεξούσιος ὅπως προαιρετικῶς ἀποβῇ ἠθικῶς ἐλεύθερος.

Τὸ ἐξηρτημένον καὶ ἀνελεύθερον, τὸ ὑποκείμενον εἰς ἐνστίκτους ὁρμὰς καὶ δρῶν κατὰ τὰς ὠθήσεις αὐτῶν ἀδυνατεῖ νὰ ποιήσηται αἵρεσιν τοῦ ἀγαθοῦ ὡς δεδουλωμένον τῇ ἐμφύτῳ ὁρμῇ· ὅταν δὲ αἱ ὁρμαὶ ἐπιβάλλωσιν αὐτῷ τὴν ἐκλογήν, τότε πρὸς τί ἡ δύναμις τοῦ νοητικοῦ πρὸς διάκρισιν τοῦ ποιοῦ τῶν πράξεων αὐτοῦ, πρὸς τί αὐτὸ τὸ νοητικόν; Δουλικὴ ὑποταγὴ ταῖς ἐμφύτοις ὁρμαῖς καὶ λογικόν εἰσι δύο ἔννοιαι ἀθετοῦσαι ἀλλήλας· διότι ἀμφότεραι ἐκφράζουσι δύναμιν ἰσχύουσαν ἐπὶ τῆς ἑτέρας. Ἐὰν οὖν ὁ ἄνθρωπος ὑπείκῃ ταῖς ὁρμαῖς, τότε πρὸς τί τὸ λογικόν; ἐὰν δὲ λογικόν, πῶς ὑπείκει ταῖς ὁρμαῖς; ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι λογικόν, τοῦτο ὑπ' οὐδενὸς ἀθετεῖται· ἀφοῦ δὲ ἡ ἔννοια λογικὸν συνεπάγεται καὶ τὴν ἔννοιαν αὐτεξούσιον, ἄρα ὁ ἄνθρωπος δὲν ὑπείκει ταῖς φυσικαῖς αὐτοῦ ὁρμαῖς· διότι τὸ πνεῦμα εἶναι φύσει ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον καὶ οὐδενὶ ὑποτάσσεται.

Τὸ ὂν τὸ ὑποκείμενον ταῖς ἐμφύτοις ὁρμαῖς δὲν δύναται νὰ ἔχῃ

ψυχὴν λογικήν, διότι ἡ λογικὴ ψυχὴ ἀπαιτεῖ ἐλευθερίαν ἐνεργείας. Ἡ νοερὰ φύσις εἶνε αὐτοκίνητος καὶ διὰ τοῦτο ἐλευθέρα· ἐπειδὴ δὲ τὸ αὐτοκίνητον ἔχει ἐλευθέραν βούλησιν, ἕπεται ὅτι πράττει κατὰ προαίρεσιν καὶ οὐχὶ κατ' ἀνάγκην, ἄρα ἡ λογικὴ ψυχὴ ὡς νοερὰ αὐτοκίνητος καὶ ἐλευθέρα εἶναι ἠθικῶς ἐλευθέρα, ἔχει συνείδησιν ἑαυτῆς καὶ συνείδησιν τοῦ ποιοῦ τῶν ἑαυτῆς πράξεων. Τὸ ἀνελεύθερον ὂν ὡς ὑπεξούσιον εἶναι ἑτεροκίνητον καὶ στερεῖται ἠθικῆς ἐλευθερίας καὶ βουλήσεως· τὰ ἀνελεύθερα ὄντα εἰσὶν ἀσυνείδητα καὶ οὐδεμίαν συνείδησιν ἔχουσιν ἑαυτῶν καὶ τοῦ ποιοῦ τῶν ἑαυτῶν πράξεων. Ἀλλ' ὁ ἄνθρωπος μαρτυρεῖται καὶ ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται ὂν λογικόν, ὂν νοερόν, ὂν αὐτεξούσιον, διότι λαμπρῶς ἐξεδήλωσε τὰς ἀρετὰς ταύτας· ἄρα ὁ ἄνθρωπος ὢν ὂν νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον ἔχει ψυχὴν λογικήν, κέκτηται ἐλευθέραν βούλησιν, ἔχει συνείδησιν ἑαυτοῦ καὶ τοῦ ποιοῦ τῶν πράξεων ἑαυτοῦ καὶ ἑπομένως εἶναι ὂν ἠθικῶς ἐλεύθερον.

§ 6. Περὶ τοῦ καταλογισμοῦ τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἠθικῶς ἐλευθέρου ὄντος.

Ὁ ἄνθρωπος ὡς ὂν συνειδητὸν εἶναι καταλογιστόν· διότι δύναται νὰ ἐπιγνῷ τὴν ἠθικὴν ἀξίαν πράξεώς τινος, νὰ βουληθῇ νὰ πράξῃ αὐτὴν ἢ νὰ ἀρνηθῇ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῆς. Αἱ ἐν αὐτῷ ἠθικαὶ δυνάμεις καθιστῶσιν αὐτὸν ὑπεύθυνον τῶν ἑαυτοῦ πράξεων ὡς πράττοντα ἑκουσίως καὶ δυνάμενον ἐλευθέρως νὰ πράξῃ τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακόν. Διὰ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν ἀπαιτεῖ ὁ Θεὸς παρὰ τοῦ ἀνθρώπου εὐθύνας τῶν πράξεων αὐτοῦ καὶ κρίνεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ κατὰ τὸ ποιὸν τῶν πράξεων αὐτοῦ ἢ βραβεύεται ἢ κολάζεται.

Ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει περὶ τοῦ ὑπευθύνου τοῦ ἀνθρώπου τὰ ἑξῆς· «Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου τὸ βασιλικὸν καὶ ἐπηρμένον αὐτόθεν δείκνυσι, πόρρω τῆς ἰδιωτικῆς ταπεινότητος κεχωρισμένον, ἐκ τοῦ ἀδέσποτον εἶναι αὐτὴν καὶ αὐτεξούσιον ἰδίοις θελήμασι αὐτοκρατορικῶς διοικουμένην. Τίνος γὰρ τοῦτο, καὶ οὐχὶ βασιλέως ἐστίν; ἀγαπήσωμεν τὴν εὐλογίαν καὶ φύγωμεν τὴν κατάραν· ἐφ' ἡμῖν γάρ ἐστιν ἑλέσθαι κατ' ἀξίαν ἑκάτερον, πρὸς ὅπερ ἐν τῇ προθυμίᾳ ῥέψωμεν».

Ἀληθῶς ἐφ' ἡμῖν ἐστιν ἑλέσθαι καὶ ὃ βουλόμεθα καὶ ὃ οὐ βουλόμεθα. Δύναται ὁ ἠθικὸς αὐτεξούσιος νὰ ἐμμείνῃ ἐν τῇ τηρήσει τοῦ

θείου νόμου τοῦ ἐγγεγραμμένου ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, ἢ νὰ ἀθετήσῃ αὐτὸν καὶ ὑποτάξῃ τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθέραν βούλησιν τὴν βουλομένην ἀεὶ τὸ ἀγαθὸν τοῖς πάθεσιν καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις αὐτοῦ· νὰ ἀναδειχθῇ ἠθικῶς ἐλεύθερος ἢ ἠθικῶς δοῦλος.

Τινὲς τῶν ἠθικολόγων ταυτίζουσι τὰς ἐννοίας τῶν λέξεων, αὐτεξούσιον καὶ ἠθικὴ ἐλευθερία καὶ ὁρίζουσι τὴν ἠθικὴν ἐλευθερίαν ὡς δύναμιν τοῦ αἱρεῖσθαι τὸ καλὸν ἢ τὸ πονηρόν, ἐν ᾧ ἡ δύναμις αὕτη εἶναι χαρακτὴρ τοῦ αὐτεξουσίου.

§ 7. Περὶ τοῦ αὐτεξουσίου καὶ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας.

Αὐτεξούσιον εἶναι ἠθικὴ δύναμις ἐκδηλουμένη ὡς προαίρεσις τοῦ αἱρεῖσθαι καὶ πράττειν τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ πονηρόν. Ἠθικὴ δὲ ἐλευθερία εἶναι τὸ βούλεσθαι καὶ πράττειν ἀεὶ τὸ ἀγαθόν· διότι τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἔμφυτον περιεχόμενον τῆς βουλήσεως ὡς σκοπὸς τοῦ βίου τοῦ ἀνθρώπου· διὸ ὁ ἐλευθέρως ἐνεργῶν βούλεται ἀεὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ πράττει τὸ ἀγαθόν, ὁ δὲ ἀνελευθέρως ἐνεργῶν, ἢ ἕνεκα ἐπικρατήσεως ἐν αὐτῷ τοῦ ὑλικοῦ κόσμου ἢ ἕνεκα ὑπολογισμῶν σφαλερῶν οὐ βούλεται, ἀλλ' αἱρεῖται τὸ κακὸν καί πράττει τὸ κακόν. Ὁ πράττων τὸ κακὸν εἶναι ἀνελεύθερος, διότι ἐνεργεῖ ἐναντίον τῆς βουλήσεως αὐτοῦ, ὁ δὲ πράττων τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἐλεύθερος, διότι πράττει ὅ,τι βούλεται. Ὅθεν τὸ μὲν προαιρεῖσθαι τὸ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακὸν εἶναι χαρακτὴρ τοῦ αὐτεξουσίου· τὸ δὲ βούλεσθαι καὶ πράττειν τὸ ἀγαθὸν χαρακτὴρ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας. Τὸ αὐτεξούσιον εἶναι ἠθικὸς χαρακτὴρ παντὸς ἀνθρώπου, ἡ δὲ ἠθικὴ ἐλευθερία χαρακτὴρ μόνον τῶν ἐναρέτων. Τὸ αὐτεξούσιον καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον δυνάμει ἠθικόν, ἡ δὲ ἠθικὴ ἐλευθερία ἀναδεικνύει αὐτὸν ἐνεργείᾳ ἠθικόν. Τὸ αὐτεξούσιον, παραπλανώμενον ὑπὸ τῶν ὁρμῶν τῶν ἐπιθυμιῶν ἢ ὑπὸ σκέψεων σφαλερῶν, καταβιβάζει τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν τάξιν τῶν ἀλόγων ζῴων. Ἡ δὲ ἠθικὴ ἐλευθερία ἀναβιβάζει μέχρι τῆς τάξεως τῶν οὐρανίων ἀΰλων πνευμάτων. Τὸ αὐτεξούσιον ὠθεῖ τὸν ἄνθρωπον καὶ εἰς τὸ πῦρ καὶ εἰς τὸν θάνατον, ἀλλ' ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία προαιρουμένη ἀεὶ τὸ ἀγαθὸν ὁδηγεῖ αὐτὸν εἰς τὸ ὕδωρ τὸ ζῶν καὶ εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν. Ὁ ἄνθρωπός ἐστιν αὐτεξούσιος ἐλέσθαι τὴν εὐλογίαν ἢ τὴν κατάραν, ἀλλ' ὁ μὲν τὴν εὐλογίαν ἑλόμενος οὗτος ἐδείχθη ἠθικῶς ἐλεύθερος, ὁ δὲ τὴν κατάραν ἑλόμενος οὗτος ἀπέβη ἠθικῶς δοῦλος.

Περὶ τοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀνθρώπου λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος ἐν ψαλμῷ ξα΄· «Τέθεικα, φησίν, πρὸ προσώπου σου τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον, τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ κακόν, δύο ἀντικειμένας φύσεις· ἀντιστάθμισον αὐτὰς ἐπὶ τοῦ σεαυτοῦ κριτηρίου· ζυγοστάτητον ἀκριβῶς τί σοι λυσιτελέστερον; τὴν πρόσκαιρον ἑλέσθαι ἡδονήν, καὶ δι' αὐτῆς τὸν αἰώνιον λαβεῖν θάνατον, ἢ τὴν ἐν τῇ ἀσκήσει τῆς ἀρετῆς ἑλόμενον κακοπάθειαν, ταύτῃ προξένῳ χρήσασθαι τῆς αἰωνίου τρυφῆς;» Ἐκ τῶν λόγων τοῦ μεγάλου Βασιλείου δείκνυται ὅτι ἐν τῷ αὐτεξουσίῳ τοῦ ἀνθρώπου κεῖται τὸ γενέσθαι τινὰ ἠθικῶς ἐλεύθερον ἢ ἠθικῶς δοῦλον.

§ 8. Περὶ τῆς ἀληθοῦς ἠθικῆς ἐλευθερίας καὶ περὶ τῆς κατ' εἶδος ἢ ψευδοῦς ἠθικῆς ἐλευθερίας.

»Οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω
»κακὸν τοῦτο πράσσω. (Ρωμ. ζ΄, 19)

Ἐν τῷ ἀνθρώπῳ ὡς ὑλοπνευματικῷ ὄντι ἐμφανίζονται δύο θελήσεις ὡς ἐνδόμυχοι ἑνὸς μέν προσώπου δύο δὲ ἐν αὐτῷ ὑποστάσεων, ἡ θέλησις τοῦ πνεύματος καὶ ἡ θέλησις τῆς σαρκός, ἤτοι ἡ θέλησις τῆς πνευματικῆς φύσεως καὶ ἡ θέλησις τῆς αἰσθητικῆς φύσεως. Αἱ δύο αὗται θελήσεις, ὡς θελήσεις ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προσώπου, ἐμφανίζονται ὡς ἐλευθέρα ἔκφρασις τοῦ θέλοντος προσώπου καὶ ἐμφαίνουσιν ὁμοιότητά τινα· ἀλλ' ἡ φαινομένη αὕτη ὁμοιότης καταπαύει εὐθὺς ὡς διακρίνομεν τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀπαιτήσεως· ἡ διαφορὰ αὐτῶν ἔγκειται ἐν αὐτῇ τῇ φύσει ἑκατέρας τῶν ὑποστάσεων, παρ' ὧν τὴν ἀρχὴν λαμβάνουσιν· διότι τὸ μὲν πνεῦμα ἐπιθυμεῖ τὰ τοῦ πνεύματος, ἡ δὲ σὰρξ τὰ τῆς σαρκός· διὰ τοῦτο ἡ μὲν μία ἐκφράζει τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ἡ δὲ ἑτέρα τὸ φρόνημα τῆς σαρκός· ἡ ἀντίθεσις τῶν φρονημάτων γεννᾷ ἀμοιβαίαν ἀντίστασιν καὶ σφοδρὰν διαπάλην, καθ' ἣν ἑκατέρα ζητεῖ νὰ ὑπερισχύσῃ καὶ ἐπιβάλῃ τὸ ἑαυτῆς κράτος· ἐν τῷ ἀγῶνι τούτῳ ὁ μὲν πνευματικὸς ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ τὴν νίκην τοῦ πνεύματος, διότι φύσει συμπαθεῖ πρὸς τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος καὶ διότι τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος εἶνε ζωὴ καὶ εἰρήνη· ὁ δὲ ὑλικὸς ἄνθρωπος ἐπιθυμεῖ τὴν νίκην τοῦ φρονήματος τῆς σαρκός, ὅπερ ἐστὶ θάνατος· διὸ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει· «τὸ γὰρ φρόνημα τῆς σαρκὸς θάνατος· τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος ζωὴ καὶ εἰρήνη»

(Ρωμ. η', 6). Ὅθεν σὰρξ καὶ πνεῦμα πολεμοῦσιν ἄλληλα· διὸ καὶ ὁ Παῦλος λέγει· «ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκὸς» (Γαλ. ε', 17), εἶναι δὲ τὸ μὲν «φρόνημα τῆς σαρκὸς ἔχθρα πρὸς τὸν Θεόν, τῷ γὰρ νόμῳ τοῦ Θεοῦ οὐχ ὑποτάσσεται, οὐδὲ γὰρ δύναται, τὸ δὲ φρόνημα τοῦ πνεύματος κατὰ Θεὸν ἐντυγχάνει ὑπὲρ ἁγίων» (Ρωμ. η', 27).

Διὰ τὴν συνύπαρξιν ταύτην τῶν δύο φρονημάτων καὶ τὴν φυσικὴν τοῦ ἀνθρώπου συμπάθειαν πρὸς τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, ἰδού τί λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «συνήδομαι γὰρ τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· βλέπω δὲ ἕτερον νόμον ἐν τοῖς μέλεσί μου, ἀντιστρατευόμενον τῷ νόμῳ τοῦ νοός μου καὶ αἰχμαλωτίζοντά με τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας τῷ ὄντι ἐν τοῖς μέλεσί μου». (Ρωμ. ζ', 22. 23). Φύσει ἄρα ὁ ἄνθρωπος δέχεται τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, διότι συνήδεται τῷ νόμῳ κατὰ τὸν ἔσω ἄνθρωπον, ὡς νόμῳ ἰδίῳ, ὡς νόμῳ τοῦ νοὸς αὐτοῦ· ἡ δὲ θέλησις, ἡ ἐκφράζουσα τὸ φρόνημα τοῦ πνεύματος, εἶναι ἡ ἀληθὴς τοῦ ἀνθρώπου θέλησις, ὡς οὖσα σύμφωνος πρὸς τὸν νόμον τοῦ νοὸς αὐτοῦ, τὸν σύμμορφον πρὸς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, ᾧ συνήδεται ὁ ἔσω ἄνθρωπος· διὸ καὶ ὁ ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς λέγει· «Φύσει ἐστὶν ἐραστὸν καὶ ἐφετὸν τὸ ἀγαθόν, οὗ φυσικῶς πάντοτε ἐφίεται· κακὸν δέ ἐστι ἡ παρὰ φύσιν ἔφεσις, ὅταν ἕτερόν τι παρὰ τὸ φύσει ἐφετὸν ἐφιέμεθα».

Ἀλλὰ καίτοι ἡ ἀληθὴς θέλησις εἶναι θέλησις τοῦ πνεύματος, ἤτοι ἡ ἐπιθυμία τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ φύσει ἐφετοῦ, ἀδυνατεῖ ὅμως πολλάκις νὰ ὑπερισχύσῃ τῆς ἀντιστάσεως τῆς θελήσεως τῆς σαρκὸς διὰ τὸν ὑπὸ τοῦ Ἀποστόλου Παύλου ἀναφερόμενον λόγον· «τὸν νόμον τῆς σαρκός, τὸν ἐν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν, τὸν αἰχμαλωτίζοντα τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας». (Ρωμ. ζ', 23). Διὰ τὴν ἐπίδρασιν ταύτην τοῦ νόμου τῆς σαρκὸς λέγει ὁ Ἀπόστολος· «τὸ θέλειν παράκειταί μοι, τὸ δὲ κατεργάζεσθαι τὸ καλὸν οὐχ εὑρίσκω· οὐ γὰρ ὃ θέλω ποιῶ ἀγαθόν, ἀλλ' ὃ οὐ θέλω κακὸν τοῦτο πράσσω». (Ρωμ. ζ'. 20). Διότι ὁ ἔσω ἄνθρωπος θέλει μὲν καὶ ἐπιθυμεῖ τὸ ἀγαθὸν ὡς οἰκεῖον ἐφετόν, ὡς συμφυὲς ἀγαθόν, ὡς ἴδιον νόμον, ἀλλ' ὁ νόμος τῆς σαρκός, ὁ νόμος τῆς ἁμαρτίας ἀντιστρατεύεται πρὸς τὰς ἐνεργείας τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν ἐλευθερίας καὶ παρεμποδίζει τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ὑπαγορεύει εἰς ἡμᾶς τὴν ἐργασίαν τοῦ κακοῦ· διὰ τοῦτο πάλιν λέγει ὁ Ἀπόστολος· «εἰ δὲ ὃ οὐ θέλω ἐγὼ τοῦτο ποιῶ, οὐκέτι ἐγὼ κατεργάζομαι

αὐτό, ἀλλ' ἡ οἰκοῦσα ἐν ἐμοὶ ἁμαρτία» (αὐτόθι). Ὥστε ὄντως τὸ μὲν ἀγαθὸν εἶνε νόμος συμφυὴς καὶ ἀληθὴς τοῦ ἀνθρώπου θέλησις, τὸ δὲ κακὸν εἶναι νόμος ἑτεροφυής, εἶναί τι μὴ δημιουργηθὲν καὶ ἐναντίον πρὸς τὴν ἀληθῆ τοῦ ἀνθρώπου θέλησιν. Ὅθεν ὅταν ὁ ἄνθρωπος ἐργάζηται τὸ ἀγαθόν, ἐργάζεται ἐλευθέρως καὶ συμφώνως πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ ἔσω ἀνθρώπου καὶ εἶναι ἀληθῶς ἐλεύθερος· ὅταν δὲ ἐργάζηται τὸ κακόν, ἐργάζεται ἀνελευθέρως, διότι ὑπετάγη τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας καὶ εἶναι ἀνελεύθερος καὶ δοῦλος τῆς ἁμαρτίας. Κατὰ ταῦτα ἐλεύθερος εἶναι ὁ πράττων τὸ ἀγαθόν, δοῦλος δὲ ὁ πράττων τὸ κακόν· καὶ ἀληθὴς μὲν ἐλευθερία εἶναι ἡ κυριαρχία τοῦ φρονήματος τοῦ πνεύματος ἡ ἐργαζομένη τὸ ἀγαθόν, ψευδὴς δὲ ἐλευθερία εἶναι ἡ ἐπικράτησις τοῦ φρονήματος τῆς σαρκός, τῆς κατεργαζομένης τὰ πονηρά.

Ἡ διάκρισις τῶν χαρακτήρων τῆς ἀληθοῦς καὶ ψευδωνύμου ἐλευθερίας εἶναι τοσούτῳ ἀναγκαία ὅσῳ σπουδαία καὶ ἡ ἀπ' ἀλλήλων διαφορά· διότι ἡ διαφορὰ τοῦ χαρακτῆρος συνεπάγεται καὶ τὴν διαφορὰν τῆς ἠθικῆς καταστάσεως καὶ τὴν διαφορὰν τοῦ ἤθους καὶ τῶν τρόπων καὶ τῆς πολιτείας καὶ τῶν πράξεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν, καὶ ἐν γένει τὰ πάντα κατὰ τὸν χαρακτῆρα ἑκάστης συσχηματίζονται· ἔτι δὲ καὶ αὐταὶ αἱ σκέψεις, τὰ διανοήματα, τὰ ἐνθυμήματα, τὰ βουλεύματα καὶ τὰ αἰσθήματα. Γίνονται δὲ κατὰ μὲν τὸν χαρακτῆρα τῆς ἀληθοῦς ἐλευθερίας αἱ πράξεις τοῦ ἀληθῶς ἐλευθέρου ἀνθρώπου, ἐλεύθεραι, ἀνεξάρτητοι καὶ ἀγαθαί· κατὰ δὲ τὸν χαρακτῆρα τῆς ψευδοῦς ἐλευθερίας γίνονται αἱ πράξεις ἀνελεύθεροι, ἐξηρτημέναι καὶ κακαί. Ἐπειδὴ δὲ αἱ μὲν ἀγαθαὶ πράξεις εἰσὶ σύμφωνοι πρὸς τὸν θεῖον νόμον, πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, αἱ δὲ κακαὶ ἀντιστρατεύονται πρὸς αὐτόν, ἕπεται, ὅτι οἱ μὲν ἀληθῶς ἐλεύθεροι, οἱ ἐργαζόμενοι τὸ ἀγαθόν, προσεγγίζουσι τῷ Θεῷ, τῷ ἄκρῳ ἐφετῷ, τῇ μακαριότητι καὶ τῇ εὐδαιμονίᾳ· οἱ δὲ ψευδελεύθεροι, οἱ πράττοντες τὰ πονηρά, ἀφίστανται τοῦ Θεοῦ, τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς ἐφετοῦ τῆς μακαριότητος καὶ τῆς εὐδαιμονίας, καὶ ἀποβαίνουσι δυστυχεῖς, ἐλεεινοὶ καὶ κακοδαίμονες. Ἐπειδὴ δὲ φῶς καὶ ζωὴ καὶ ἀλήθεια εἶναι ὁ Θεός, ἕπεται, ὅτι οἱ μακρὰν τοῦ Θεοῦ ὄντες εὑρίσκονται ἐν τῷ σκότει, ἐν τῷ θανάτῳ καὶ τῷ ψεύδει, ἤτοι ἐν τῷ κράτει τοῦ διαβόλου, τοῦ πατρός τοῦ σκότους, τοῦ θανάτου καὶ τοῦ ψεύδους. Ὅθεν οἱ μὲν ἀληθῶς ἐλεύθεροι εὑρίσκονται ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ, οἱ δὲ ψευδελεύθεροι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ διαβόλου. Φέρουσι λοιπὸν αἱ μὲν ἐλεύθεροι πράξεις πρὸς τὴν θεοποίη-

σιν, αἱ δὲ ἀνελεύθεροι πρὸς τὴν ἀποκτήνωσιν· καὶ τοῦτο ζητοῦσιν οἱ δαίμονες, μὴ ἀνεχόμενοι τὴν δόξαν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ μὲν ἄρα ἀνάγει εἰς τὴν ὑψίστην περιωπὴν τῆς δόξης καὶ τῆς τιμῆς, ἡ δὲ κατάγει εἰς τὴν ἐσχάτην ἀδοξίαν καὶ ἀτιμίαν. Ἡ μὲν φέρει εἰς τὴν αἰώνιον ζωήν, ἡ δὲ ἄγει εἰς τὸν αἰώνιον θάνατον· ἡ μὲν εἰς τὸ ἄϊδιον φῶς τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ εἰς τὸ αἰώνιον σκότος τοῦ ψεύδους. Ἀναγκαία λοιπὸν ἡ διάκρισις καὶ ἡ διαστολὴ ἀπ' ἀλλήλων· διότι ἡ συνταύτισις καὶ ἡ σύγχυσις τῶν τοσούτῳ ἀνομοίων θελήσεων εἶναι λίαν ἐπικίνδυνος· τοσούτῳ δὲ μᾶλλον καθ' ὅσον ἡ ψευδὴς ἐλευθέρα θέλησις δύναται νὰ ἐξαπατήσῃ καὶ ἀποπλανήσῃ πολλοὺς ἐπιπολαίους ἐρευνητὰς καὶ νὰ φέρῃ εἰς ἀπώλειαν, πείθουσα αὐτοὺς νὰ δέχωνται πολλάκις τὰς ἑαυτῆς παρακελεύσεις καὶ ἐπιθυμίας, τὰς ἀπορρεούσας ἐκ τῶν ποικίλων τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος παθῶν καὶ ἐπιθυμιῶν, ὡς ὑπαγορεύσεις τῆς ἀληθοῦς ἐλευθέρας αὐτῶν θελήσεως καὶ ὡς ἐκφράσεις τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, ἤτοι τῆς πνευματικῆς φύσεως.

Αἱ τοιαῦται ἀποπλανήσεις τῶν ἀνθρώπων διὰ τὸ φιλόϋλον αὐτῶν καὶ τὴν ἐξασθένησιν τῶν ψυχικῶν των δυνάμεων ἐκ τῆς ἁμαρτίας εἰσὶ λίαν πυκναί· διότι τὸ μὲν φιλόϋλον καθιστᾷ τοὺς ἀνθρώπους εὐπειθεστέρους πρὸς τὰς παρακελεύσεις τῆς ψευδοῦς θελήσεως αὐτῶν, καὶ εὐαλώτους, ἡ δὲ ἐξασθένησις τῶν ψυχικῶν δυνάμεων ἀνικάνους, ἵνα γνωρίσωσιν ἐπακριβῶς τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα τῶν πραγμάτων καὶ τὴν σημασίαν αὐτῶν, ἵνα ἀγαπήσωσι μετὰ συναισθήσεως τὸ ἀγαθὸν καὶ ὑπὲρ τῆς κατεργασίας αὐτοῦ θυσιάσωσι τὰ πάντα καὶ ἵνα βουληθῶσι νὰ γίνωσιν ἀκόλουθοι τῆς φωνῆς τῆς ἀληθοῦς θελήσεως, ἀνθιστάμενοι κατὰ παντὸς μὴ ὑπ' αὐτῆς ὑπαγορευομένου καὶ ζήσωσιν ὡς ὄντα ἀληθῶς ἐλεύθερα καὶ αὐτεξούσια.

Χαρακτὴρ τῆς ἀληθοῦς ἠθικῆς ἐλευθερίας, ἤτοι τῆς ἀληθοῦς ἐλευθέρας ἡμῶν θελήσεως εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀληθοῦς καὶ ἡ ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτῶν ἐμμονή. Ὁ ἔρως πρὸς τὸ ἀγαθὸν εἶναι ἡ ἔκφρασις τοῦ ἔσω ἀνθρώπου, τοῦ πνευματικοῦ ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐξωτερίκευσις τοῦ πληροῦντος αὐτὸν αἰσθήματος. Ὁ ἔρως οὗτος γεννᾶται ἐκ τῆς ταυτότητος τῶν ὑπαγορεύσεων τῆς καρδίας καὶ τοῦ θείου νόμου, τοῦ ἐγγραφέντος ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· τοῦτο δὲ αἰνίσσεται καὶ ἡ Ἁγία Γραφή, λέγουσα, ὅτι ὁ θεῖος νόμος ἐδόθη γραπτὸς ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου διότι ὁ Θεὸς διέπλασε τὴν καρδίαν αὐτοῦ ὡς ἔδραν τῆς ἀγάπης τοῦ ἀγαθοῦ· διὸ καὶ φύσει ἀγαπᾷ, ἐπιποθεῖ καὶ ζητεῖ τὸ ἀγα-

θόν. Καὶ πῶς ἦτο δυνατὸν ἄλλως γενέσθαι, ἀφοῦ ἡ πρώτη ἐντύπωσις, ἣν ἔλαβεν, ἦτο ἡ ὄψις τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ ; ναί, ἦτο ἀδύνατον νὰ γίνῃ ἄλλως, διότι τὸ ἀγαθὸν ἐναπέλιπεν ἐν τῇ καρδίᾳ τὰς πρώτας ἐντυπώσεις, ἃς βαθύτατα ἐνεχάραξε καὶ διὰ τοῦτο ἔσονται αἰώνιοι. Διὰ τὴν ἀγάπην, τὴν ἐπιπόθησιν καὶ τὴν ἐπιζήτησιν τοῦ θείου νόμου ὁ Ἀπόστολος Παῦλος καλεῖ τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ γραπτὸν νόμον, νόμον τοῦ νοὸς αὐτοῦ καὶ ταυτίζει τοῦτον πρὸς τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ.

Ἡ γνῶσις αὕτη τοῦ χαρακτῆρος τῆς ἀληθοῦς ἡμῶν θελήσεως καθιστᾷ ἡμᾶς ἱκανοὺς νὰ διαφυλάξωμεν ἀνεπηρέαστον τὴν ἠθικὴν ἡμῶν ἐλευθερίαν καὶ νὰ ζήσωμεν ἀληθῶς ἐλεύθεροι· διότι ὁ ἠθικῶς ἐλεύθερος εἶναι ἀληθῶς ἐλεύθερος· εἶναι δὲ ἠθικῶς ἐλεύθερος ἐκεῖνος, ὅστις δρᾷ κατὰ τὰς ὑπαγορεύσεις τῆς ἀληθῶς ἐλευθέρας αὐτοῦ θελήσεως.

Κατὰ ταῦτα ἠθικὴ ἐλευθερία εἶναι τὸ πράττειν ἀεὶ καὶ ἐπιζητεῖν τὸ ἀγαθόν, διότι τοῦτο εἶναι τὸ ἄκρον ἐφετόν, τὸ ἐπιποθούμενον καὶ ἐπιζητούμενον ὑπὸ τοῦ ἔσω ἀνθρώπου.

§ 9. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ ἠθικῶς ἐλευθέρου καὶ τοῦ ἠθικῶς δούλου.

Α'. Χαρακτὴρ τοῦ ἠθικῶς ἐλευθέρου.

Χαρακτὴρ τοῦ ἠθικῶς ἐλευθέρου εἶναι ἡ ἠθικὴ ἀνεξαρτησία καὶ ἀγαθότης, ἡ ἁγνεία, ἡ σεμνοπρέπεια, ἡ ἠθικὴ ἀνδρεία, ἡ ἰσχὺς τῆς βουλήσεως, τὸ ἀήττητον, τὸ ἀνένδοτον, τὸ αὐταπάρνητον, τὸ αὐτοκρατορικὸν καὶ τὸ αὐτεξούσιον.

Ὁ ἠθικῶς ἐλεύθερος ἄνθρωπος εἶναι ἀληθὴς εἰκὼν τοῦ Θεοῦ, διότι ἐγένετο ἠθικὸν ὁμοίωμα αὐτοῦ· ἡ θέλησις αὐτοῦ συνεταυτίσθη τῷ θείῳ θελήματι τῷ ἐγγεγραμμένῳ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ὡς νόμος ἠθικὸς καὶ ἐμβεβλημένῳ ὡς πόθος τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ καὶ βούλεται ἀεὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ καὶ τέλειον. Οἱ πόθοι αὐτοῦ εἰσιν ἱεροί, αἱ ἐπιθυμίαι αὐτοῦ ἁγναί. Ἡ καρδία αὐτοῦ ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ ἐπιποθεῖ καὶ ἐπιζητεῖ αὐτόν. Ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐλλαμπόμενος ὑπὸ τοῦ θείου φωτὸς εἶναι καθαρὸς ὡς οὐρανὸς ὑπὸ τοῦ φωτὸς τοῦ ἡλίου ἀγλαϊζόμενος· ἡ σοφία, ἡ σύνεσις καὶ ἡ γνῶσις διαλάμπουσιν ἐν αὐτῷ· τὸ στόμα αὐτοῦ ὑμνεῖ τὸν Θεόν, ῥέει δὲ ἀπὸ τῶν χειλέων αὐτοῦ ὡς ὕδωρ γλυκὺ καὶ καθαρὸν ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἀναβλύζων αἶνος ἄπαυστος, εὐχαριστία καὶ δοξολογία. Ἡ συ-

νείδησις αὐτοῦ ἐπαναπαύεται ἐν αὐτῷ ὡς τὰ ὕδατα λίμνης κειμένης ἐν μέσῳ παραδείσου· ἡ γαλήνη κυριαρχεῖ ἐν αὐτῇ. Οὐδὲν πάθος ἐξεγείρεται ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, διότι πάντα ὑπέταξεν αὐτῷ ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία· βαδίζει ἡρέμα τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας καὶ ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἀγαθοῦ, ἐπιζητεῖ τὴν ἔλευσιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ παρέχει ἑαυτὸν πρόθυμον εἰς ἀποκατάστασιν αὐτῆς· πάντα ποιεῖ πρὸς ἐπικράτησιν αὐτῆς. Ἡ ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον κατευθύνει τὰς πράξεις αὐτοῦ καὶ ὑπαγορεύει τὰ ἔργα αὐτοῦ· ἡ καρδία αὐτοῦ χαίρει ἀεὶ χαρὰν ἀνεκλάλητον, ἡ δὲ εἰρήνη βασιλεύει ἐν αὐτῇ· ἀπολαύει τοῦ κάλλους τῆς δημιουργίας καὶ εὐφραίνεται ἀνακαλύπτων ἐν αὐτῇ τὴν θείαν σοφίαν καὶ παντοδυναμίαν. Ὁ βίος αὐτοῦ διανύεται ἐν τῇ προσευχῇ καὶ ἐν τῇ ἐργασίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ· ἡ δὲ φροντὶς αὐτοῦ πῶς ἀρέσει τῷ Θεῷ.

Ὁ ἠθικῶς ἐλεύθερος περικοσμεῖται δι' ὅλων τῶν ἀρετῶν· ἡ εὐσέβεια, ἡ δικαιοσύνη, ἡ ἀλήθεια καὶ ἡ σύνεσις καταστέφουσι τὴν κορυφὴν αὐτοῦ μὲ στεφάνους πεπλεγμένους μὲ ἄνθη ἀμάραντα· ζῶν ἐν τῇ γῇ εἰκονίζει τὴν εἰκόνα τοῦ θείου δημιουργοῦ, ἧς τὸ κάλλος ἐν ἑαυτῷ φέρει· αἱ τρίβοι αὐτοῦ εὐθεῖαι τὸ δὲ πολίτευμα αὐτοῦ ἐν οὐρανῷ· μεταρσιούμενος γίνεται αἰθέριος καὶ οὐρανοβάμων καὶ συνενούμενος μὲ τὸν χορὸν τῶν ἀγγέλων, τῶν ὁσίων καὶ δικαίων ὑμνεῖ ἀπαύστως τὸν Θεὸν τὸν ποιητὴν καὶ πλάστην του.

Μακάριος ὁ ἄνθρωπος ὁ ἀληθῶς ἠθικῶς ἐλεύθερος, διότι ἀσφαλῶς θέλει ἀφιχθῆ εἰς τὸ σκόπιμον καὶ λελογισμένον τέλος εἰς ὃ προυώρισται νὰ φθάσῃ.

Β'. Χαρακτὴρ τοῦ ἠθικῶς δούλου.

Χαρακτὴρ τοῦ ἠθικῶς δούλου εἶναι ἡ ἀγάπη τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, ἡ ἠθικὴ ἐξάρτησις ἀπὸ τῶν παθῶν, ἡ ἠθικὴ αἰχμαλωσία, ἡ κακία. Τὸ ἄγος, ὁ τῦφος, ἡ ἀλαζονεία, ἡ ἀναίδεια, ἡ δειλία, τὸ θράσος, ἡ ἀνανδρία, ἡ ἧττα, ἡ ταπείνωσις, ἡ ἀσέβεια, ἡ ἀδικία, τὸ ψεῦδος, ἡ ἀσυνεσία καὶ αἱ λοιπαὶ κακίαι, αἱ καταπολεμοῦσαι καὶ ἐξευτελίζουσαι τὸν ἄνθρωπον.

Ὁ μὴ ἠθικῶς ἐλεύθερος καταχραίνει τὴν εἰκόνα, ἣν ἔλαβε παρὰ Θεοῦ, καὶ ἄνθρωπος ὢν ἐν τιμῇ ἐξομοιοῦται τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις, ἀτιμάζεται ταπεινοῦται καὶ διαφθείρεται.

Ὁ μὴ ἠθικῶς ἐλεύθερος εἶναι ἀληθῶς ἀνελεύθερος ὡς δοῦλος τῶν

παθῶν καὶ ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ· διότι ἐὰν ἠθικὴ ἐξάρτησις εἶναι ἠθικὴ δουλεία, ἡ δὲ ἠθικὴ δουλεία εἶναι ἀνελευθερία, ἔπεται, ὅτι ὁ ἠθικῶς μὴ ἐλεύθερος εἶναι πράγματι ἀνελεύθερος καὶ δοῦλος τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας, ἀδύνατος νὰ δράσῃ πρὸς ἀγαθόν τι ὑπαγορευόμενον ὑπὸ τῆς θελήσεως τοῦ ἔσω ἀνθρώπου. Διὰ τὴν δουλείαν ταύτην λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «Οὐκ οἴδατε, ὅτι ᾧ παριστάνετε ἑαυτοὺς δοῦλους εἰς ὑπακοήν, δοῦλοί ἐστε ᾧ ὑπακούετε;». (Ρωμ. ς', 16). Ὁ δὲ Χρυσόστομος Ἰωάννης λέγει· «Τὸ ὑποπεσεῖν καὶ παραχωρῆσαι τοῖς πάθεσιν ἐσχάτη δουλεία, ὥσπερ ἀμέλει τὸ κρατεῖν τούτων ἐλευθερία μόνη».

Ὁ μὴ ἠθικῶς ἐλεύθερος εἶναι ἐλεεινὸν ἠθικῆς καταπτώσεως φαινόμενον· τὸ ἦθος αὐτοῦ ἐλέγχει ἐξαχρείωσιν· ἡ ὄψις αὐτοῦ ἐμπνέει ἀποστροφήν· ἡ στάσις αὐτοῦ ἄσεμνος· ἡ εἰκὼν τοῦ προσώπου αὐτοῦ φέρει τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς διαφθαρείσης ψυχῆς αὐτοῦ· τὰ πάθη τῆς ψυχῆς διὰ ζωηρῶν χρωμάτων ἀπετυπώθησαν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ· ἡ ὅλη αὐτοῦ παράστασις μαρτυρεῖ περὶ τοῦ ἠθικοῦ ποιοῦ αὐτοῦ. Πᾶν πνευματικὸν ἀπ' αὐτοῦ ἐξέλιπεν. Ὁ νοῦς αὐτοῦ τέρπεται ἀσχολούμενος περὶ τὰ ταπεινὰ καὶ χαμαίζηλα· ἰδανικὸν αὐτοῦ ἡ ματαιότης· ἡ καρδία αὐτοῦ ἐπιζητεῖ ἀπολαύσεις. Τὸ αὐτεξούσιον αὐτοῦ ἀπέκλινε πρὸς τὸ κακὸν καὶ αἱρεῖται ἀεὶ τὸ κακόν. Ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐσκοτισμένος ὑπὸ τοῦ σκότους τῆς ἁμαρτίας πλανᾶται ἐν ταῖς διασκέψεσιν αὐτοῦ καὶ ἀποτίκτει στρεβλὰ διανοήματα· οἱ λόγοι αὐτοῦ εἰσι μωρίας πλήρεις, τὰ δὲ ἔργα αὐτοῦ ἀνόητα· δουλεύων τοῖς πάθεσιν οἴεται εἶναι ἐλεύθερος, ἀνελεύθερος ὤν, καὶ μυκτηρίζει τοὺς ἀληθῶς ἠθικῶς ἐλευθέρους· ἀναιδὴς καὶ ἀκόλαστος ὁρμᾷ πρὸς πᾶσαν ἀσχημοσύνην· ἀθετεῖ τὸ κράτος τοῦ ἠθικοῦ νόμου καὶ ἀρνεῖται τὸν νομοθέτην αὐτοῦ. Ὁ μὴ ἠθικῶς ἐλεύθερος ἔχει ταπεινὸν τὸ φρόνημα, εὐτελεῖς πόθους καὶ ἀνοσίους ἐπιθυμίας· ἡ καρδία αὐτοῦ μελετᾷ αἴσχη. Ἡ οἴησις καὶ ἡ φυσίωσις καὶ ἡ ὑπερηφάνεια κατακυριεύουσιν ἐν αὐτῷ· ὁ ἐγωϊσμὸς δεσπόζει ἐν αὐτῷ· πάντα ποεῖ πρὸς τέρψιν καὶ ἡδονήν. Ὁ μὴ ἠθικῶς ἐλεύθερος λαβὼν τὸ αὐτεξούσιον, ἵνα ἀποβῇ ἠθικῶς ἐλεύθερος καὶ βασιλεύῃ ἐπὶ πάντων καὶ κυριαρχῇ ἐπὶ πᾶσι, οὐκ ἔγνω, καὶ ὑπήγαγεν ἑαυτὸν τῇ τυραννίᾳ τῶν παθῶν καὶ ἐγένετο δοῦλος πάντων. Περὶ τοῦ μὴ ἐλευθέρου εἶπεν ὁ ψαλμῳδός «ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς». Ταλαίπωρος ἄνθρωπος! ὁποίαν δώσει ἀπολογίαν ἐμφανιζόμενος

ἐνώπιον τοῦ θείου αὐτοῦ δημιουργοῦ τοιαύτην φέρων ἠθικὴν εἰκόνα ; πῶς ὑπομενεῖ τὸν ἔλεγχον τοῦ θείου δημιουργοῦ του ;

Ὦ, ὁποία ἡ πρὸς ἀλλήλας διαφορά ! πόσον τὸ κάλλος τῆς ἀληθοῦς ἠθικῆς ἐλευθερίας ! πόση δὲ ἡ αἰσχρότης τῆς ψευδωνύμου ! εἰς οἷον ὕψος φέρει ἡ μέν, εἰς οἷον δὲ βάθος κατάγει ἡ δέ ! ὁπόσα ἀγαθὰ προσκομίζει ἡ μέν, ὅσα δ' αὖθις κακὰ συμπαρασύρει ἡ δέ ! οἵα ἡ δόξα τῆς μιᾶς, οἵα δὲ ἡ ἀδοξία καὶ ἀτιμία τῆς ἑτέρας ! πόσον ἡ μία ἐξομοιοῖ πρὸς τὸ θεῖον ! πόσον δὲ ἡ ἑτέρα διαφθείρει τὸ ἀρχέτυπον κάλλος τῆς θεοειδοῦς εἰκόνος ! πόσον ἡ μία προσεγγίζει πρὸς τὸν Θεόν ! πόσον δὲ ἡ ἑτέρα ἀπομακρύνεται τοῦ Θεοῦ !

Διὰ ταῦτα λοιπὸν πᾶς ὁ βουλόμενος νὰ τηρήσῃ ἑαυτὸν ἐλεύθερον, ἂς ἐξετάζῃ καλῶς τὰς ὑπαγορευούσας τὰς πράξεις του θελήσεις, ἂς ἀνερευνᾷ τὰ ὁρμητήρια, ἂς ἀνευρίσκῃ τά κινοῦντα ἐλατήρια, ἂς ἀτενίζῃ πρὸς τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, ἂς ἐπερωτᾷ τὸν ἔσω ἄνθρωπον· καὶ ἐὰν μὲν ὁ ἔσω ἄνθρωπος συναινῇ, ἡ θέλησις εἶναι ἐλευθέρα, ἐὰν δὲ ἀνανεύῃ ἡ θέλησις εἶναι δούλη τῶν παθῶν. Ἐν ἡμῖν δὲ κεῖται ἥ τε ἐλευθερία καὶ ἡ ὑποδούλωσις, τὸ πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ, ἡ ζωὴ καὶ ὁ θάνατος. Διὰ τὴν ἐκ τοῦ αὐτεξουσίου ἡμῶν ἐξάρτησιν τῆς τε ἐλευθερίας καὶ δουλείας λέγει καὶ ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος· «Εἰδότες ὅτι καὶ τὸ θέλειν καὶ τὸ τρέχειν ἐν ἡμῖν ἐστι, καὶ διὰ τοῦ θέλειν καὶ διὰ τοῦ τρέχειν τὸν Θεὸν ἐπισπασόμεθα πρὸς τὴν ἡμετέραν βοήθειαν· ἐπισπασάμενοι δὲ αὐτόν, πρὸς τὸ τέλος ἥξομεν τῶν πραγμάτων. Διαναστῶμεν οὖν ἀδελφοί, καὶ πᾶσαν σπουδὴν ἐπιδειξώμεθα ἐν τῇ τῆς ψυχῆς σωτηρίᾳ τῆς ἡμετέρας, ἵνα μικρὸν ἐνταῦθα πονήσαντες χρόνον, κατὰ τὸν ἀγήρω καὶ ἀθάνατον αἰῶνα τῶν ἀθανάτων ἀπολαύσωμεν ἀγαθῶν».

§ 10. Περὶ τῆς ἠθικῆς διαπλαστικῆς δυνάμεως τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας.

Ἡ Ἠθικὴ ἐλευθερία καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἱκανὸν νὰ πράττῃ πάντοτε τὸ ἀγαθὸν καὶ νὰ ἀποφεύγῃ τὸ κακόν. Ἡ ἁγία Γραφὴ λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς ἔθηκε τὸν νόμον γραπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου Διὰ τῶν ρημάτων τούτων ἡ ἁγία Γραφὴ διδάσκει ἡμᾶς τὴν δύναμιν τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας τῶν ἀνθρώπων, ὡς προαιρέσει βουλομένου τὸ ἀγαθὸν ὡς ἴδιον κτῆμα· διὸ ὁ θεῖος νόμος ἐστὶν ἀγαθὸν ὡς θεῖον θέλημα.

Ὁ ἀληθῶς ἠθικῶς ἐλεύθερος ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐπιγνῷ τὸ

ἀγαθὸν τὸ ἐγγεγραμμένον ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, νὰ ἐπιγνῷ τὸν Θεὸν τὸν λαλοῦντα ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἐμφανιζόμενον ἐν τῇ ἐπιγνώσει ἑαυτοῦ καὶ ἐν τῇ δημιουργίᾳ ὡς ἐν εἰκόνι, καὶ γένηται ὅμοιος αὐτῷ. Τὸ γνωστὸν τοῦ Θεοῦ φανερόν ἐστιν ἐν αὐτοῖς· ὁ γὰρ Θεὸς αὐτοῖς ἐφανέρωσε. Τὰ γὰρ ἀόρατα αὐτοῦ ἀπὸ κτίσεως κόσμου τοῖς ποιήμασι νοούμενα καθορᾶται, ἥτε ἀΐδιος αὐτοῦ δύναμις καὶ ἡ θεότης, εἰς τὸ εἶναι αὐτοὺς ἀναπολογήτους. (Ρωμ. α΄. 19—20.).

Τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ἐγχαραχθὲν τῇ καρδίᾳ ἐγένετο καὶ θέλημα τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως οὗτος βουλόμενος πράττῃ τὸ ἀγαθόν, ἀναδειχθῇ ἠθικῶς ἐλεύθερος καὶ γίνῃ εἰκὼν Θεοῦ. Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία ἀναδεικνύει τὸν ἄνθρωπον ἀληθῶς εἰκόνα Θεοῦ· καθιστᾷ αὐτὸν ἐραστὴν τοῦ θείου νόμου, ἀποκαλύπτει αὐτῷ τὸν Θεὸν ἐν τοῖς ἰδιώμασιν αὐτοῦ. Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία ἀναβιβάζει εἰς περιωπὴν δόξης καὶ τιμῆς καὶ περιβάλλει αὐτὸν μὲ τὴν ἁλουργίδα καὶ τὴν βασιλικὴν πορφύραν τοῦ βασιλέως τῶν ἐπὶ γῆς δημιουργημάτων. Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία εἶναι ἡ συνεκτικὴ δύναμις ἡ συνδέουσα γῆν καὶ Οὐρανόν. Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία πληροῖ τὸν διακαῆ πόθον τῆς καρδίας καὶ καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον μακάριον· ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία ὁδηγεῖ πρὸς τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν τὴν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τῷ ἀνθρώπῳ χαραχθεῖσαν καὶ εὐθύνει πρὸς τὸ σκόπιμον καὶ λελογισμένον τέλος πρὸ ὃ ἐκλήθη ὁ ἄνθρωπος νὰ φθάσῃ. Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία ἀναδεικνύει τὸν ἄνθρωπον ἀληθῶς ἐλεύθερον καὶ ἀνεξάρτητον, διότι ὑποτάττει αὐτῷ καὶ τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας καὶ τὸν κόσμον καὶ αὐτὸν τὸν διάβολον. Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία εἶναι ἠθικὴ ἀπόλυτος ἐλευθερία, διότι ἕπεται τῷ θείῳ βουλήματι τῷ ἀπολύτῳ ἀγαθῷ. Ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία εἶναι τὸ μέγιστον τῶν ἠθικῶν ἀγαθῶν τῶν δαψιλευθέντων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν ἄνθρωπον· εἶναι δῶρον Θεοῦ.

§ 11. Περὶ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας ὅτι αὕτη ἀναπτύσσεται ἐν τῇ συνταυτίσει τοῦ ἰδίου θελήματος πρὸς τὸ θεῖον θέλημα.

Ὁ ἄνθρωπος τελειοῦται ἐν τῇ ἠθικῇ ἐλευθερίᾳ συνταυτίζων ἀεὶ τὸ ἑαυτοῦ θέλημα πρὸς τὸ θεῖον θέλημα· ὁ ἀποκλίνων τοῦ κανόνος τούτου ἀποβαίνει ἠθικῶς ἀνελεύθερος· ἡ δὲ ἐξασκουμένη ἐλευθερία εἶναι ἐπίδειξις τοῦ αὐτεξουσίου καὶ κατ' εἶδος ἐλευθερία. Ἡ ἐλευθερία τοῦ

ἀνθρώπου ὑποτασσομένη τῷ νόμῳ τοῦ Θεοῦ δὲν περιορίζεται, διότι οὗτος ὡς θεῖος εἶναι ἄπειρος, τὸ δὲ ἄπειρον οὐ μόνον δὲν περιορίζει τὴν ἐλευθερίαν τὴν ὑποτασσομένην αὐτῷ ἀλλὰ καὶ συνεκτείνει ἐπ' ἄπειρον καὶ μεγεθύνει αὐτὴν ἑπομένην αὐτῷ.

Ἡ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου περιορίζεται τότε τοσούτῳ μᾶλλον ὅσῳ ἡ βούλησις τοῦ ἐγὼ ἐπικρατεῖ καὶ ποιεῖται οὗτος κακὴν χρῆσιν τοῦ αὐτεξουσίου αὐτοῦ καὶ δὲν ἀξιοῖ νὰ συνταυτίσῃ τὴν θέλησιν τοῦ ἰδίου ἐγώ πρὸς τὸ θεῖον θέλημα, ἀλλ' ἀντιστρατεύεται πρὸς αὐτὸ καὶ ποιεῖ οὐχ ὅ,τι ὁ Θεὸς θέλει, ἀλλ' ὅ,τι τὸ ἴδιον ἐγώ· διότι ἀφιστάμενος τοῦ θείου νόμου, τοῦ ἀπείρου θείου θελήματος ἡ ἐλευθερία αὐτοῦ κινεῖται ἐντὸς στενοῦ καὶ πεπερασμένου κύκλου τοῦ θελήματος τῆς σαρκός, τῆς αἰσθητικῆς φύσεως τῆς ὑλικῆς καὶ πεπερασμένης τῆς δουλευούσης τοῖς πάθεσι, καὶ ἀποβάλλει ἀληθῶς τελείως καὶ αὐτὸν τὸν χαρακτῆρα τῆς ἐλευθερίας. Τὸ πνεῦμα ἐδουλώθη τῇ ὕλῃ.

Ὅτι ἡ ἀληθὴς ἠθικὴ ἐλευθερία εὑρίσκεται ἐν τῇ συνταυτίσει τοῦ ἡμετέρου θελήματος πρὸς τὸ θεῖον θέλημα μαρτυρεῖ αὐτὸς ὁ χαρακτὴρ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας καὶ ἡ ἐνδόμυχος τῆς καρδίας φωνή, ἡ ἐπιζητοῦσα τὴν τοῦ θείου θελήματος ἐπικράτησιν, τὴν ἐπικράτησιν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ διαμαρτυρομένη εἰς τὴν ἀθέτησιν ἢ παραβίασιν τοῦ θείου νόμου. Ὁ χαρακτὴρ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας εἶνε ἀπόλυτος καὶ τέλειος· διότι ἐξομοιοῦται πρὸς τὸν χαρακτῆρα τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ θείου νόμου τοῦ τελείου καὶ ἀπολύτου· κατὰ ταῦτα ἀπόλυτος ἠθικὴ ἐλευθερία εὑρίσκεται ἐν μόνῳ τῷ ταυτίζοντι τὴν ἑαυτοῦ θέλησιν πρὸς τὸ θεῖον θέλημα τὸ ἀγαθὸν τὸ εὐάρεστον καὶ τέλειον πρὸς τὸν θεῖον νόμον τὸν γραπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ μόνος ὁ τηρητὴς τοῦ θείου νόμου εἶναι ἠθικῶς ἐλεύθερος.

Ὁ προφητάναξ Δαυὶδ ἐξομοιοῖ τοὺς παραβάτας τοῦ θείου νόμου καὶ τοῖς πάθεσι καὶ τῷ θελήματι τῆς σαρκὸς δουλεύοντας πρὸς τὰ κτήνη τὰ ἄλογα λέγων· ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὁμοιώθη αὐτοῖς. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος Ἰωάννης λέγει· «Τὸ ὑποπεσεῖν καὶ παραχωρῆσαι τοῖς πάθεσιν ἐσχάτη δουλεία, ὥσπερ ἀμέλει τὸ κρατεῖν τούτων ἐλευθερία μόνη»· ταύτην τὴν γνώμην ἐξέφρασαν ἅπαντες οἱ τῆς ἐκκλησίας πατέρες. Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς χαρακτηρίζων τὴν κακίαν λέγει. «Κακία γὰρ οὐδὲν ἕτερόν ἐστι εἰ μὴ ἁμαρτία καὶ ἀποτυχία καὶ παρακοὴ τοῦ δεσποτικοῦ νόμου. Ὥστε τὸ αὐτεξούσιον πρῶτον ἀγα-

θόν, τῇ λογικῇ φύσει πρέπον, καὶ τὸ κεχρῆσθαι τῷ αὐτεξουσίῳ καὶ κατεξουσιάζειν καὶ κρατεῖν τῶν ἀλόγων παθῶν, θυμόν, λέγω, καὶ ἐπιθυμίαν, ἀρετή· τὸ δὲ παραδιδόναι τὸ αὐτεξούσιον καὶ ἡττᾶσθαι τοῖς ἀλόγοις πάθεσι καὶ ἀλόγως καὶ κτηνωδῶς βιοῦν τοῦτο κακία τοῦτο ἁμαρτία. Μὴ οὖν ἀσχημονῶμεν τὰ τῶν ἀλόγων πράττοντες, ἀλλ᾽ ἀπέχομεν λόγῳ τὰς ὁρμὰς τῆς φύσεως ὑποτάσσοντες· οὐ γὰρ πρέπει τοῖς τῶν ἀλόγων πάθεσι λογικῶς κεχρῆσθαι, καθὼς ὁ Κύριος διετάξατο».

Περὶ τοῦ καθήκοντος τούτου συμβουλεύει καὶ ὁ Ἰουστῖνος ὁ φιλόσοφος καὶ μάρτυς λέγων· « Ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον ἐλεύθερον αὐτεξούσιον, ἵνα, ὃ ἑαυτῷ ἐποίησε δι᾽ ἀμελείας καὶ παρακοῆς, τοῦτ᾽ αὐτὸ γοῦν ὁ Θεὸς δωρεῖται διὰ φιλανθρωπίας καὶ ἐλεημοσύνης ὑπακούοντος αὐτῷ τοῦ ἀνθρώπου. Καθάπερ γὰρ παρακούσας ὁ ἄνθρωπος, θάνατον ἑαυτῷ ἐπεσπάσατο, οὕτως ὑπακούων τῷ βουλήματι τοῦ Θεοῦ, δύναται περιποιήσασθαι τὴν αἰώνιον ζωήν. Δέδωκε γὰρ ἡμῖν ὁ Θεὸς ἐντολὰς ἁγίας, ἃς πᾶς ὁ ποιῶν δύναται σωθῆναι καὶ ἀναστάσεως τυχών, κληρονομήσῃ τὴν ἀφθαρσίαν».

Κατὰ ταῦτα ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος μετ᾽ εὐλαβείας νὰ φυλάττῃ τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ, καὶ ποιεῖ αὐτοῦ τὸ θέλημα τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον, καὶ ταυτίζῃ τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν πρὸς τὴν βούλησιν τοῦ Θεοῦ, ὅπως διατελῇ ἀληθῶς ἠθικὸν ἐλεύθερον ὂν καὶ ἐκπληροῖ τὸν σκοπὸν τῆς ἐπὶ γῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ, ὅπως ἀποβῇ τέλειος καὶ γένηται κληρονόμος τῆς Ἐπουρανίου βασιλείας. Ἀμήν.

§ 12. Περὶ τοῦ ἀπαραβιάστου τοῦ αὐτεξουσίου.

«Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν »ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω »τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολου»θήτω μοι». (Ματθ. ις΄. 24).

Τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου εἶνε ἀνεπηρέαστον· ἐκ τοῦ ἀνωτέρω ῥητοῦ καταδείκνυται ὁ βαθμὸς τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ἐλευθερίας. Ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καλεῖ τὸν ἄνθρωπον ὀπίσω αὐτοῦ καὶ ἀφίησιν αὐτὸν ἐλεύθερον νὰ ἀποφασίσῃ περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου τούτου ζητήματος, νὰ ἀκολουθήσῃ αὐτῷ ἢ νὰ τραπῇ τὴν ὁδὸν αὐτοῦ· ἦλθε διὰ τὴν σωτηρίαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ ὅμως δὲν παραβιάζει τὸ αὐτεξούσιον

αὐτοῦ. Προσκαλεῖ αὐτὸν νὰ λάβῃ ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν σωτηρίαν του καὶ ὅμως οὐδόλως ἐπηρεάζει τὸ αὐτεξούσιον αὐτοῦ. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἦτο ὂν ἐλεύθερον καὶ αὐτεξούσιον, οὐδέποτε θὰ ἠξιοῦτο τοσούτου σεβασμοῦ, οὐδέποτε θὰ ἀπεδίδετο αὐτῷ τοσαύτη τιμή, ἵνα συνεργασθῇ μετὰ τοῦ Σωτῆρος διὰ τὴν ἰδίαν σωτηρίαν, οὐδὲ θὰ ἀφίετο εἰς τὴν οἰκείαν διάθεσιν, ἀλλ' ὡς παθητικὸν καὶ ἀδρανὲς σῶμα θὰ εἵλκετο εἰς τὴν σωτηρίαν καὶ θὰ ἐδέχετο τὴν ἐπίδρασιν τῆς θείας χάριτος, τῆς ἐνεργούσης τὴν ἀπολύτρωσίν του. Πόσον ἀληθῶς σεβαστὴ καὶ ἀπαραβίαστος ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου! πόσον αὐτοκρατορικὸν τὸ αὐτεξούσιον αὐτοῦ!

Ἐν τῇ μελέτῃ τῆς ἱστορίας τῆς ἀπολυτρώσεως βλέπομεν τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ γινόμενον ἄνθρωπον ὑπὲρ τῆς σωτηρίας τοῦ ἀνθρώπου, πορευόμενον πρὸς τὸ ἑκούσιον πάθος ἵνα ἄρῃ τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου καὶ τοὺς μώλωπας ἡμῶν νὰ βαστάσῃ καὶ τὸ μέγα τῆς Οἰκονομίας μυστήριον νὰ πληρώσῃ καὶ διαλλάξῃ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ἐν τούτοις οὐδόλως νὰ παραβιάζῃ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου· ἰδοὺ ἡ κεκλεισμένη πύλη τοῦ παραδείσου ἀνοίγεται καὶ ἡ πυρίνη ῥομφαία, ἡ φυλάττουσα τὴν εἴσοδον αὐτῆς, ἀπομακρύνεται καὶ ἡ φωνὴ τοῦ δεσπότου προσκαλεῖ τὸν ἀποκλεισθέντα ἄνθρωπον, ὅπως εἰσέλθῃ δι' αὐτῆς εἰς τὸν τόπον τῆς καταπαύσεως, αὐτὸς δὲ ἀφίεται ἐλεύθερος ἵνα εἰσέλθῃ ἢ μή· ἡ ἐλευθερία αὕτη πρὸς τὸ ἐνεργεῖν κατὰ προαίρεσιν καὶ ταῖς ἰδίαις ἀρχαῖς ἀκολουθεῖν, καὶ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ μὴ ἐπηρεάζεσθαι, καταδεικνύει τὸν ἀπόλυτον χαρακτῆρα τοῦ ἠθικοῦ αὐτεξουσίου τοῦ ἀνθρώπου, τοῦ ἀπορρέοντος ἐκ τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ χαρακτῆρος, καὶ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀξίαν καὶ τὴν ὑψηλὴν περιωπήν, ἣν κέκτηται ἐν τῇ δημιουργίᾳ. Πόσον μεγάλη ἀληθῶς τιμὴ προσγίνεται τῷ ἀνθρώπῳ ἐκ τοῦ ἀνεπηρεάστου τοῦ ἠθικοῦ αὐτεξουσίου αὐτοῦ! ἀλλὰ συγχρόνως καὶ πόσον σαφῶς διδασκόμεθα τὰ καθήκοντα ἡμῶν· πόσον σαφῶς διδασκόμεθα, ὅτι ὀφείλομεν νὰ ὦμεν καὶ ἡμεῖς αὐτῆς ἐκτιμηταὶ καὶ ἔνθερμοι ζηλωταί, μηδόλως ἀνεχόμενοι τὴν ὑποδούλωσιν τοῦ ἠθικοῦ ἡμῶν αὐτεξουσίου καὶ τὴν ἐξάρτησιν τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας ἐκ τῶν ταπεινωτικῶν παθῶν καὶ ἐπιθυμιῶν.

Ἡ ἠθικὴ ἡμῶν ἐλευθερία ὑποχρεοῖ ἡμᾶς νὰ προνοήσωμεν περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν, διότι ἄλλως ἀπολλύμεθα. Ἡ ἐπίσημος ὑπὸ τοῦ Σωτῆρος ἀναγνώρισις τοῦ ἠθικοῦ ἡμῶν αὐτοξουσίου διδάσκει ἡμᾶς, ὅτι ἡ σωτηρία ἡμῶν δὲν πραγματοῦται μόνον ὑπὸ τῆς ἀπολύτου ἐνερ-

γείας τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τῆς συγκαταθέσεως καὶ τῆς συγχρόνου ἐνεργείας τοῦ ἀνθρώπου. Περὶ τῆς ἀναγκαιότητος ταύτης ἰδοὺ τί λέγουσιν οἱ σοφοὶ τῆς Ἐκκλησίας Πατέρες· ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· «ἡ χάρις, κἂν χάρις ᾖ, τοὺς ἐθέλοντας σώζει». (Λόγ. ιη΄ πρὸς Ῥωμ.). Καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει· «δεῖ καὶ τὸ ἐφ' ἡμῖν εἶναι καὶ ἐκ Θεοῦ τὸ σώζεσθαι» (λόγ. λα΄). Ὁ δὲ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει· «Βουλομέναις μὲν ὁ Θεὸς ταῖς ψυχαῖς συνεπιπνεῖ, εἰ δὲ ἀποσταῖεν τῆς προθυμίας, καὶ τὸ δοθὲν ἐκ τοῦ Θεοῦ πνεῦμα συνεστάλη». Ἀλλὰ καὶ ὁ ἱερὸς Αὐγουστῖνος λέγει· «ὁ Θεὸς ὁ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, ἄνευ τοῦ ἀνθρώπου χωρὶς αὐτοῦ θέλοντος ἀδυνατεῖ νὰ σώσῃ τὸν ἄνθρωπον». Διδασκόμεθα ἄρα ῥητῶς καὶ σαφῶς, ὅτι δύο εἰσὶν οἱ τῆς σωτηρίας παράγοντες· α΄) ἡ ἐλευθέρα τοῦ ἀνθρώπου θέλησις, καὶ β΄) ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ.

Καὶ ἀληθῶς πρωτεύει μὲν ἡ τοῦ Θεοῦ χάρις ἐν τῷ ἔργῳ τῆς σωτηρίας, διότι ὁ Σωτὴρ ἦλθε φῶς τοῖς ἐσκοτισμένοις καὶ διέχυσε τὸ φῶς τῆς χάριτος πρὸς τοὺς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένους καὶ ἐπεζήτησε τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλὸς καὶ τὸν πλανηθέντα ἀνεκαλέσατο καὶ μυστικῶς ἐν ταῖς καρδίαις ἐλάλησε, καὶ τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας ὑπέδειξε, καὶ ἡ θεία χάρις τελειοῖ καὶ σώζει· ἀλλ' οὐχ ἧττον ἡ θέλησις τοῦ ἀνθρώπου δέον νὰ θεωρηθῇ ὡς προηγουμένη ἐν τῷ κεφαλαίῳ τῆς σωτηρίας, διότι αὕτη εἶναι ὁ κυριώτερος μοχλός, ὁ διαμοχλεύων τὸ ἀδρανὲς ἐκ τῆς ἁμαρτίας φρόνημα· αὕτη κινεῖ τὰ βήματα πρὸς ἀκολουθίαν τοῦ Σωτῆρος, αὕτη ἐνισχύει τὴν καρδίαν πρὸς αὐταπάρνησιν, αὕτη φέρει τὸν σταυρὸν ἐπ' ὤμον· διότι προσκαλεῖ μὲν ἡ χάρις, διαλύει τὸ σκότος, φωτίζει τὰ ἐσκοτισμένα, ἀλλὰ τὸ αὐτεξούσιον, δι' ἀμέλειαν καὶ ἀβελιηρίαν, διὰ νωθρότητα καὶ ἀκηδίαν, διὰ τὸ φρόνημα τῆς σαρκὸς δύναται νὰ παρακούσῃ καὶ νὰ κλείσῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ νὰ ἐμμείνῃ ἐν τῷ σκότει καὶ νὰ βαδίσῃ ὅλως τὴν ἀντίθετον ὁδόν, τὴν φέρουσαν εἰς τὴν ἀπώλειαν καὶ ταναντία νὰ θέλῃ καὶ νὰ πράττῃ. Ὅθεν ἀνάγκη νὰ βουλώμεθα τὴν σωτηρίαν μας, ὅπως ἐπιζητήσωμεν αὐτήν· ἀνάγκη νὰ θέλωμεν νὰ ἀκούσωμεν, ὅπως ἐνωτισθῶμεν τῆς φωνῆς τοῦ καλοῦντος· ἀνάγκη νὰ θέλωμεν νὰ ἴδωμεν, ὅπως ἀνοίξωμεν τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸ διαυγάσαν ἄπλετον φῶς· ἀνάγκη νὰ θελήσωμεν τὰ κινηθῶμεν, διὰ νὰ ἀκολουθήσωμεν τῷ Σωτῆρι· ἀνάγκη νὰ θελήσωμεν νὰ ἀπαρνηθῶμεν τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, ὅπως ἄρωμεν τὸν σταυρὸν ἐπ'

ὦμον· ἀνάγκη νὰ θελήσωμεν νὰ βαδίσωμεν τὴν στενὴν καὶ τεθλιμμένην ὁδόν, διὰ νὰ εἰσέλθωμεν διὰ τῆς στενῆς πύλης εἰς τὸν Παράδεισον.

Ἡ ἡμετέρα βούλησις δέον νὰ προηγηθῇ, διότι τοῦτο ἀπαιτοῦσιν οἱ ὅροι, ὑφ' οὓς ὁ Σωτὴρ καλεῖ τοὺς βουλομένους νὰ ἀκολουθήσωσιν αὐτῷ. Ἄνευ τῆς βουλήσεως ἡ τῶν προτεινομένων ὅρων πλήρωσις θὰ ἦτο ἀδύνατος, ἀδύνατος δὲ θὰ ἀπέβαινε καὶ ἡ σωτηρία· παρέχεται μὲν ἡ χάρις, ἀλλ' ἀπαιτεῖται ἡ βούλησις καὶ ἡ συγκατάθεσις, ὅπως ἀποδεχθῇ αὐτήν· ἀπαιτεῖται μάλιστα αὐταπάρνησις, αὐτοθυσία, ἀμετάπτωτον φρόνημα πρὸς οὐδὲν ἕτερον ἀποκλῖνον, ἢ πρὸς τὴν φωνὴν τοῦ προσκαλοῦντος Σωτῆρος, πρὸς τὴν φωνὴν τῆς χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἐὰν ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐπιφανεῖσα, ἔσωζεν ἀφ' ἑαυτῆς τοὺς ἀνθρώπους, περιττὴ ὅλως ἂν ἦν ἡ πρόσκλησις καὶ περιττοὶ οἱ ὅροι καὶ αἱ συνθῆκαι· ἀλλ' ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ καίτοι ἄπειρος δὲν σώζει μόνη, διότι δὲν θέλει νὰ παραβιάσῃ τὸ αὐτεξούσιον τοῦ ἀνθρώπου. Ἐὰν ἡ τοῦ ἀνθρώπου συγκατάθεσις πρὸς σωτηρίαν του δὲν ἦτο λόγος σπουδαιότατος, βεβαίως ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀπείρῳ αὐτοῦ φιλανθρωπίᾳ θὰ ἔσωζε μὲν πάντας, θὰ προσεκάλει δὲ οὐδένα· ἀλλὰ προσεκάλεσε καὶ ὑπὸ ὅρους μάλιστα βαρυτάτους διὰ τὸν αἰσθητικὸν καὶ τῇ ἁμαρτίᾳ δουλεύοντα ἄνθρωπον, προέτεινε τὴν σωτηρίαν καὶ ἀπῄτησε τὴν ἀκολουθίαν, διότι μέγας καὶ σπουδαιότατος λόγος ἀπῄτει τοῦτο, ὁ λόγος τῆς ἀναγεννήσεως καὶ τῆς ἀναπλάσεως ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ Σωτῆρι ἡμῶν· διότι ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Θεοῦ δὲν ἠδύνατο νὰ εἰσέλθῃ ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος, ὁ ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας διαφθαρείς. Ὅθεν ἔπρεπε νὰ ἀπεκδυθῇ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον σὺν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ νὰ ἐνδυθῇ τὸν νέον, τὸν ἀνακαινούμενον εἰς ἐπίγνωσιν κατ' εἰκόνα τοῦ κτίσαντος αὐτόν. Ἵνα ὅμως ἀπεκδυθῇ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον, ἔπρεπε πρῶτον νὰ βουληθῇ τοῦτο. Ἡ συνεργασία τοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀναγκαιοτάτη διὰ τὴν τελείωσιν αὐτοῦ. Ὁ Σωτὴρ ἐγνώρισεν ἡμῖν ὅτι ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Πατρὸς αὐτοῦ πολλαὶ μοναί εἰσιν· ἐν αὐταῖς ἐγκαθίστανται οἱ ἀνάλογον βίον ἐπὶ γῆς βιώσαντες· ὥστε ὁ ἐπὶ γῆς βίος ἡμῶν ὁρίζει καὶ τὴν ἐν τῷ παραδείσῳ θέσιν ἡμῶν· διὰ τοῦτο λέγει καὶ ὁ ἅγιος Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνός· «Ὥσπερ διάφοροι βίων αἱρέσεις, οὕτω καὶ μοναὶ πολλαὶ παρὰ τῷ Θεῷ, κατὰ τὴν ἀξίαν ἑκάστῳ μεριζόμεναι· καὶ ὁ μὲν τήν δε κατορθούτω ἀρετήν, ὁ δὲ τὰς ἁπάσας, ὡς οἷόν τε· μόνον ὁδευέτω καὶ ἐφιέσθω τοῦ πρόσω, καὶ κατὰ πόδας ἑπέ-

σθω τῷ καλῶς ὁδηγοῦντι καὶ κατευθύνοντι καὶ διὰ τῆς στενῆς ὁδοῦ καὶ πολλῆς ἐπὶ τὸ πλάτος ἄγοντι τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος».

Κατὰ ταῦτα ὀφείλει ὁ ἄνθρωπος νὰ φροντίσῃ καὶ νὰ ἐργασθῇ περὶ τῆς σωτηρίας του· διότι ἄλλως διατρέχει τὸν ἔσχατον κίνδυνον τῆς ἀπωλείας· διότι οὐδὲν κοινὸν μεταξὺ φωτὸς καὶ σκότους, μεταξὺ ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ. Ἡ ἁμαρτία, ἡ διαφθείρασα τὸν ἄνθρωπον, εἶναι σκότος καὶ κακὸν μέγιστον, ὡς ἀντιστρατευομένη πρὸς τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἠθικὸν αὐτεξούσιον καταλογίζεται αὐτῷ πᾶσαν παρεκτροπὴν ὡς ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ἁμαρτία ἀπομακρύνει τὸν ἄνθρωπον τοῦ Θεοῦ. Τὸ ἠθικὸν αὐτεξούσιον ὅσῳ μέγα εἶναι ἀγαθόν, τοσούτῳ μεγάλας ἐπιβάλλει καὶ τὰς εὐθύνας. Ὁ ἠθικῶς αὐτεξούσιος ὀφείλει νὰ ἀποβῇ ἠθικῶς ἐλεύθερος ἵνα ἀποβῇ ἅγιος· διὰ τοῦτο ὁ Θεὸς καὶ ἐν τῇ Παλαιᾷ καὶ ἐν τῇ Νέᾳ Διαθήκῃ ἐντέλλεται λέγων· «Ἅγιοι γίνεσθε, ὅτι ἐγὼ ἅγιός εἰμι». (Λευϊτ. ια΄, 14 καὶ Α΄. Πέτρου α΄, 16). Διότι πῶς δύναται ὁ ἠθικῶς δοῦλος ὁ δουλεύων τῇ ἁμαρτίᾳ, ὁ ἐναγὴς νὰ κοινωνήσῃ πρὸς τὸ Θεῖον ; καὶ ὁ Σωτὴρ ὡσαύτως ἐντέλλεται λέγων· «ἔσεσθε οὖν ὑμεῖς τέλειοι, ὥσπερ ὁ Πατὴρ ἡμῶν ὁ ἐν τοῖς Οὐρανοῖς τέλειός ἐστι»· διότι οἷος ὁ Πατήρ, ὃν ἐπικαλούμεθα, τοιαῦτα ἀνάγκη νὰ ὦσι καὶ τὰ τέκνα (Ματθ. ε΄, 48). Ἁγίους λοιπὸν καὶ τελείους θέλει ἡμᾶς ὁ Θεός, διότι μόνον οἱ ἅγιοι καὶ τέλειοι ὡς υἱοὶ τοῦ Πατρὸς τοῦ ἐν Οὐρανοῖς, δύνανται μετὰ υἱϊκοῦ θάρρους νὰ ἐπικαλῶνται τὰς χάριτας αὐτοῦ καὶ οὗτοι μόνοι κληρονομοῦσι τὴν οὐράνιον βασιλείαν.

Διὰ ταῦτα καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος ἔγραφε πρὸς Κορινθίους· «ἢ οὐκ οἴδατε, ὅτι ἄδικοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι ; Μὴ πλανᾶσθε· οὔτε πόρνοι, οὔτε εἰδωλολάτραι, οὔτε μοιχοί, οὔτε μαλακοί, οὔτε ἀρσενοκοῖται, οὔτε κλέπται, οὔτε πλεονέκται, οὔτε μέθυσοι, οὔτε λοίδοροι, οὐχ ἅρπαγες, βασιλείαν Θεοῦ, οὐ κληρονομοῦσιν». (Κορινθ. Α΄, ϛ΄, 9—11). Διὰ τοῦτο προσκαλεῖ ἡμᾶς ὁ Σωτήρ, ἵνα ἀπαρνηθῶμεν ἑαυτοὺς καὶ ἄρωμεν τὸν σταυρὸν ἐπ' ὤμον καὶ ἀκολουθήσωμεν αὐτῷ. «Εἴ τις θέλει ὀπίσω μου ἐλθεῖν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι»· ἀναγνωρίζει μὲν τὸ ἠθικὸν ἡμῶν αὐτεξούσιον, ἀλλ' ἀφίησι καὶ εἰς τοῦτο τὴν σωτηρίαν ἡμῶν. Ὥστε ὁ θέλων τὴν σωτηρίαν του ὀφείλει νὰ ἐργασθῇ πρὸς ἀπόκτησιν αὐτῆς, ἄλλως καὶ ταύτης θὰ στερηθῇ καὶ τῆς αἰωνίου ζωῆς τὴν ἀπώλειαν διὰ τὴν ἀμέλειαν καὶ ἀκηδίαν ἑαυτῷ θὰ παρασκευάσῃ,

καὶ τὴν αἰώνιον κόλασιν θὰ κληρονομήσῃ, ἐξ ἧς ὁ Θεὸς εὔχομαι νὰ λυτρώσῃ πάντας ἡμᾶς. Ἀμήν.

§ 13. Περὶ τοῦ τρόπου, καθ' ὃν δυνάμεθα νὰ διαμείνωμεν ἠθικῶς ἐλεύθεροι.

«Ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ἐλευθερώσῃ ὑμᾶς, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε». (Ἰωάν. Β', 36).

Τὸν τρόπον, καθ' ὃν δυνάμεθα νὰ διατηρήσωμεν ἑαυτοὺς ἠθικῶς ἐλευθέρους, αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν ἡμῖν ὑπέδειξεν, εἰπών· «ὃς γὰρ ἂν θέλῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ σῶσαι ἀπολέσει αὐτήν· ὃς δ' ἂν ἀπολέσῃ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἕνεκεν ἐμοῦ, οὗτος σώσει αὐτήν». (Λουκ. θ', 24). Ἐδίδαξε δηλονότι, ὅτι διὰ μόνης τῆς αὐταπαρνήσεως δυνάμεθα νὰ σωθῶμεν. Καὶ ἀληθῶς, ἵνα γίνωμεν ἠθικῶς ἐλεύθεροι, ἀνάγκη νὰ ἀπαρνηθῶμεν ἑαυτοὺς καὶ νὰ ἄρωμεν ἐπ' ὦμον τὸν σταυρὸν καὶ νὰ ἀκολουθήσωμεν τῷ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, τῷ καλοῦντι νὰ ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς. «Ἐὰν οὖν ὁ υἱὸς ἐλευθερώσῃ ὑμᾶς, ὄντως ἐλεύθεροι ἔσεσθε»· λέγει αὐτὸς ὁ Σωτὴρ ἡμῶν καὶ ἐλευθερωτής. Καὶ πάλιν· «ἐὰν ὑμεῖς μείνητε ἐν τῷ λόγῳ τῷ ἐμῷ ἀληθῶς μαθηταί μού ἐστε, καὶ γνώσεσθε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς»· (Ἰωάν. Η', 37). Ἀποβαίνομεν ἄρα ἐλεύθεροι, ἐνωτιζόμενοι τοῦ κηρύγματος τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ, μένοντες ἐν αὐτῷ, αἴροντες τὸν σταυρὸν ἐπ' ὦμον, καὶ ἀκολουθοῦντες αὐτῷ· ἀπαρνούμεθα δὲ ἑαυτούς, ἀποτασσόμενοι τῷ νόμῳ τῆς σαρκὸς σὺν τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ αἴρομεν τὸν σταυρόν, ὑπομένοντες ὑπὲρ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ πᾶσαν κακοπάθειαν. Κατάπαυσις δηλονότι τοῦ θελήματος τῆς σαρκός, ἐνέργεια τοῦ θελήματος τοῦ πνεύματος καὶ ὑποταγὴ τοῦ ἐλάσσονος τῷ κρείττονι, εἶναι ὁ τρόπος τοῦ νὰ διαμείνωμεν ἐλεύθεροι· ἀνάγκη ἄρα ἀναπόδραστος νὰ ἀκολουθήσωμεν τῷ Κυρίῳ· διότι ἐὰν ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἐλευθερώσῃ ἡμᾶς, ὄντως ἐλεύθεροι ἐσόμεθα. Ναί, ἀληθῶς μόνος ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ δύναται νά μας ἐλευθερώσῃ· διότι οὗτός ἐστιν ἡ ἐλευθερία. «Ὁ Κύριός ἐστι τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας· ὅπου δὲ τὸ πνεῦμα, ἐκεῖ ἐλευθερία», λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος (Κορινθ. Β'. γ'. 17). Μόνον ἀκολουθοῦντες τῷ Σωτῆρι, δυνάμεθα νὰ μείνωμεν ἐλεύθεροι καὶ νὰ ἀπαλλαγῶμεν τῆς δουλείας τῆς ἁμαρτίας· «ὁ γὰρ δουλεύων τῇ ἁμαρτίᾳ δοῦλός ἐστι τῆς ἁμαρτίας. (Ἰωάν. δ'. 51). Ἐὰν λοιπὸν θέ-

λωμεν νὰ ὦμεν ἐλεύθεροι, ὀφείλομεν νὰ ἀκολουθᾶμεν τῷ Σωτῆρι Χριστῷ.

§ 14. Πῶς ἀκολουθοῦμεν τῷ Σωτῆρι Χριστῷ.

Τῷ Σωτῆρι Χριστῷ ἀκολουθοῦμεν, ἐὰν ἀγαπῶμεν αὐτόν καὶ φυλάττωμεν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ· διότι αὐτὸς ὁ Σωτὴρ γνωρίζει ἡμῖν τοῦτο, λέγων· «Ἐὰν ἀγαπᾶτέ με, τὰς ἐντολὰς τὰς ἐμᾶς τηρήσατε»· (Ἰωάν. ιδ'. 15)· καὶ αὖθις «ἐάν τις ἀγαπᾷ με τὸν λόγον μου τηρήσει..... ὁ μὴ ἀγαπῶν με τοὺς λόγους μου οὐ τηρεῖ»· (Ἰωάν. ιδ', 15, 23, 24). Ὁ δὲ εὐαγγελιστὴς ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ λέγει· «Καὶ ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐγνώκαμεν αὐτόν, ἐὰν τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρῶμεν. Ὁ λέγων ἔγνωκα αὐτόν, καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ μὴ τηρῶν, ψεύστης ἐστὶ καὶ ἐν τούτῳ ἀλήθεια οὐκ ἔστιν· ὃς δ' ἂν τηρῇ αὐτοῦ τὸν λόγον, ἀληθῶς ἐν τούτῳ ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ τετελείωται· ἐν τούτῳ γινώσκομεν, ὅτι ἐν αὐτῷ ἐσμεν. Ὁ λέγων ἐν αὐτῷ μένειν, ὀφείλει καθὼς ἐκεῖνος περιεπάτησε καὶ αὐτὸς οὕτως περιπατεῖν. (Α'. Ἰωάν. β',3-6).

Κατὰ ταῦτα τῷ Χριστῷ ἀκολουθοῦμεν συνταυτίζοντες τὴν θέλησιν ἡμῶν πρὸς τὴν θέλησιν αὐτοῦ οὕτως,ὥστε ὅταν ἐνεργῶμεν,νὰ ἐνεργῆται ἐν ἡμῖν οὐχὶ τὸ θέλημα τὸ ἡμέτερον, ἀλλὰ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, νὰ ζῶμεν δὲ οὐχὶ ἡμεῖς, ἀλλὰ νὰ ζῇ ἐν ἡμῖν ὁ Χριστός, ὡς περὶ ἑαυτοῦ λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «ζῶ δὲ οὐκέτι ἐγώ, ζῇ δὲ ἐν ἐμοὶ Χριστός»· (Γαλατ. β', 20). Καὶ αὖθις· «οὐδεὶς γὰρ ἡμῶν ἑαυτῷ ζῇ καὶ οὐδεὶς ἑαυτῷ ἀποθνήσκει· ἐὰν γὰρ ζῶμεν τῷ Κυρίῳ ζῶμεν· ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν, τῷ Κυρίῳ ἀποθνήσκομεν· ἐάν τε οὖν ζῶμεν ἐάν τε ἀποθνήσκωμεν τοῦ Κυρίου ἐσμέν»· (Ῥωμ. ιδ', 8). Τοιαύτη ἀκολουθία εἶναι ἡ ἀληθὴς ἀκολουθία, καὶ αὕτη μόνη διασώζει ἡμᾶς ἀληθῶς ἐλευθέρους· καὶ αὕτη ἐμπρέπει εἰς ὄντα λογικὰ καὶ ἠθικῶς ἐλεύθερα· ἀνάγκη ἄρα τὸ πνεῦμα ἡμῶν νὰ παρακολουθῇ τῷ πνεύματι τοῦ Κυρίου, ἡ καρδία ἡμῶν νὰ κολληθῇ ὀπίσω αὐτοῦ, ἡ δὲ θέλησις ἡμῶν νὰ συνταυτίζηται πρὸς τὴν θέλησιν τοῦ Κυρίου. Οὕτω ποιοῦντες γινόμεθα ἀληθεῖς αὐτοῦ ἀκόλουθοι καὶ βαδίζομεν ἀπροσκόπτως τὴν ὁδὸν τῆς ἀληθείας καὶ διαμένομεν ἠθικῶς ἐλεύθεροι· μόνον τοῦτο πράττοντες ἀπαρνούμεθα ἑαυτούς· διότι δὲν ὑπάρχει μείζων αὐταπάρνησις τῆς ὑπαγωγῆς τοῦ θελήματος τῆς σαρκὸς τῷ θελήματι τοῦ πνεύματος· διότι ἀληθῶς αὕτη εἶναι ἡ πραγματικὴ σταύρωσις τοῦ σώματος, ἀδυνατοῦντος καὶ πρὸς τὴν ἐλαχίστην τοῦ θελήματος αὐτοῦ

κίνησιν· ἐν ταύτῃ ἡ σὰρξ πᾶσαν ὑφίσταται θλῖψιν· ταύτην ζητεῖ παρ' ἡμῶν ὁ Σωτὴρ τὴν ἀκολουθίαν καὶ ἐν ταύτῃ ἐλεύθεροι διατελοῦμεν· πᾶσα ἄλλοία ἀκολουθία εἶναι πλάνη· πλανῶνται οἱ φρονοῦντες, ὅτι εἰσὶ χριστιανοί, ἤτοι ἀκόλουθοι τοῦ Χριστοῦ, διότι φέρουσιν αὐτοῦ τὸ ὄνομα, διότι ἀκούουσιν αὐτοῦ τῶν ἐντολῶν, διότι ἐκμανθάνουσιν αὐτάς, ἐν ᾧ ἀπέχουσι νὰ μορφώσωσιν ἑαυτοὺς πρὸς τὸ θεῖον θέλημα, ἀποτασσόμενοι τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ συντασσόμενοι τῷ θείῳ θελήματι, ἐνῷ ἀφροντιστοῦσι νὰ κοσμήσωσιν ἑαυτοὺς μὲ χριστιανικὰς ἀρετάς, ἐνῷ εἰσὶ δεδουλωμένοι τοῖς πάθεσι καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις καὶ δουλεύουσι τῷ νόμῳ τῆς ἁμαρτίας, ἐνῷ κατέχραναν τὸν βίον τῷ ρύπῳ τῆς ἁμαρτίας, ἐνῷ οὐδὲν ὑπάρχει ἐν τῷ βίῳ, ἐν τῇ πολιτείᾳ, ἐν τοῖς ἔργοις καὶ τοῖς ἐπιτηδεύμασιν αὐτῶν, ἐν τοῖς χείλεσι καὶ τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, ἐν τῷ νῷ καὶ τοῖς βουλεύμασι τὸ χριστιανικόν· ἀλλὰ τὰ πάντα ἐθνικά, τὰ πάντα ξένα, τὰ πάντα ἀλλότρια πρὸς τὸ χριστιανικὸν πνεῦμα. Τὸν χριστιανόν, διδάσκει, λέγων, ὁ θεῖος Χρυσόστομος· «οὐδὲν ὀνίνησι τὰ ὀρθὰ δόγματα, ἐὰν τῆς κατὰ βίον πολιτείας ἀμελῇ». Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «οὐ γὰρ οἱ ἀκροαταὶ τοῦ νόμου δίκαιοι παρὰ τῷ Θεῷ, ἀλλ' οἱ ποιηταὶ τοῦ νόμου δικαιωθήσονται» (Ῥωμ. β', 13). Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ Ἀδελφόθεος Ἰάκωβος παραινεῖ λέγων· «Γίνεσθε δὲ ποιηταὶ λόγου καὶ μὴ μόνον ἀκροαταί, παραλογιζόμενοι ἑαυτούς· ὅτι, εἴ τις ἀκροατὴς λόγου ἐστὶ καὶ οὐ ποιητής, οὗτος ἔοικεν ἀνδρί, κατανοοῦντι τὸ πρόσωπον τῆς γενέσεως αὐτοῦ ἐν ἐσόπτρῳ· κατενόησε γὰρ ἑαυτὸν καὶ ἀπελήλυθε καὶ εὐθέως ἐπελάθετο ὁποῖος ἦν· ὁ δὲ παρακύψας εἰς νόμον τέλειον τὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ παραμείνας, οὗτος οὐκ ἀκροατὴς ἐπιλησμονῆς γενόμενος, ἀλλὰ ποιητὴς ἔργου, οὗτος μακάριος ἐν τῇ ποιήσει αὐτοῦ ἔσται. Εἴ τις δοκεῖ θρῆσκος εἶναι ἐν ὑμῖν μὴ χαλιναγωγῶν γλῶσσαν αὐτοῦ, ἀλλ' ἀπατῶν καρδίαν αὐτοῦ, τούτου μάταιος ἡ θρησκεία· θρησκεία καθαρὰ καὶ ἀμίαντος παρὰ τῷ Θεῷ καὶ Πατρὶ αὕτη ἐστίν, ἐπισκέπτεσθαι ὀρφανοὺς καὶ χήρας ἐν τῇ θλίψει αὐτῶν, ἄσπιλον ἑαυτὸν τηρεῖν ἀπὸ τοῦ κόσμου» (Ἰακώβου α', 22—27).

Ὅθεν γνῶσις μετὰ πράξεως, ἤτοι γνῶσις τοῦ νόμου καὶ τήρησις αὐτοῦ, τοῦτό ἐστιν ἀκολουθία Χριστοῦ, τοῦτο Χριστιανισμός, τοῦτο νόμος ἐλευθερίας· γνῶσις ἄνευ ἐναρέτου καὶ χριστιανικῆς πολιτείας οὐδὲν ὠφελεῖ· διότι οὐδὲν κοινὸν μεταξὺ Χριστοῦ καὶ Βελίαρ, διότι «οὐ δύνασθε, φωνεῖ ὁ Παῦλος, ποτήριον Κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαι-

μονίων· οὐ δύνασθε τραπέζης Κυρίου μετέχειν καὶ τραπέζης δαιμονίων· ἢ παραζηλοῦμεν τὸν Κύριον; μὴ ἰσχυρότεροι αὐτοῦ ἐσμεν;» (Α'. Κορινθ. ι', 21).

Καὶ ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διδάσκει, λέγων· «Οὐδεὶς δύναται δυσὶ Κυρίοις δουλεύειν· ἢ γὰρ τὸν ἕνα μισήσει, καὶ τὸν ἕτερον ἀγαπήσει· ἢ ἑνὸς ἀνθέξεται καὶ τοῦ ἑτέρου καταφρονήσει· οὐ δύνασθε Θεῷ δουλεύειν καὶ Μαμμωνᾷ». (Ματθ. ς', 24). Διὰ τοῦτο διδάσκει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, λέγων· «Κἂν γὰρ εἰς Πατέρα τις καὶ τὸν Υἱὸν ὀρθῶς πιστεύσῃ, καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, βίον δὲ μὴ ἔχῃ ὀρθόν, οὐδὲν αὐτῷ κέρδος τῆς πίστεως εἰς σωτηρίαν, οὐκοῦν, καὶ ὅταν λέγῃ· «αὕτη γάρ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωή, ἵνα γινώσκωσί σε τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεόν», μὴ νομίσωμεν ἀρκεῖν εἰς σωτηρίαν τὸ λεγόμενον· δεῖ γὰρ ἡμῖν καὶ βίου καὶ πολιτείας ἀκριβεστάτης· ἐπεὶ καὶ ἐντεῦθεν εἴρηκεν· «ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν ἔχει ζωὴν αἰώνιον»· ἀλλὰ τὸ τούτου ἑξῆς τέθεικε σφοδρότερον· οὐδὲ γὰρ ἀπὸ τῶν χρηστῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν ἐναντίων τὸν λόγον ὑφαίνει· καὶ ὅρα πῶς· ἐπήγαγε γάρ· ὁ δὲ ἀπειθῶν τῷ υἱῷ οὐκ ὄψεται ζωήν, ἀλλ' ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ μενεῖ ἐπ' αὐτόν· ἀλλ' ὅμως οὐδὲ ἐντεῦθέν φαμεν ἀρκεῖν τὴν πίστιν εἰς σωτηρίαν μόνην, καὶ δείκνυσι τὰ περὶ βίου πολλαχοῦ τῶν Εὐαγγελίων εἰρημένα· διά τοι τοῦτο οὐκ εἶπεν, αὕτη δέ ἐστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ μόνη, οὐδὲ ὁ πιστεύων εἰς τὸν Υἱὸν μόνον ἔχει αἰώνιον ζωήν, ἀλλ' ἐν ἑκατέρῳ τούτων ἐμφαίνει, ὅτι ἔχει ζωὴν τὸ πρᾶγμα· ἐὰν μέν τοι τὰ τῆς πολιτείας μὴ ἀκολουθῇ, πολλὴ ἕψεται ἡ κόλασις· καὶ οὐκ εἶπε, μενεῖ αὐτόν, ἀλλ' ἐπ' αὐτόν, δηλῶν ὅτι οὐδέποτε ἀπ' αὐτοῦ ἀποστήσεται· ἵνα γὰρ μὴ νομίσῃς θάνατον εἶναι πρόσκαιρον τὸ οὐκ ὄψεται ζωήν, ἀλλὰ πιστεύσῃς, ὅτι διηνεκὴς ἡ κόλασις, τοῦτο τέθεικε τὸ ῥῆμα δεικνύς, ὅτι ἐνιζάνει αὐτῷ διηνεκῶς. Ἐποίησε δὲ τοῦτο διὰ τούτων τῶν ῥημάτων ὠθῶν αὐτοὺς πρὸς τὸν Χριστόν»· (Χρυσοστ. Τμ. Η', σελ. 175).

Πρὸς δὲ τοὺς καλουμένους χριστιανοὺς καὶ ἐργαζομένους τὰ πονηρὰ καὶ σατανικὰ ἔργα λέγει· «οὐδὲν ὄφελος τοῦ καλεῖσθαι αὐτοὺς χριστιανούς· ὥσπερ ἡ κόρη ἡ παρθένος, ἕως ὅτου φυλάττει τὴν παρθενίαν αὐτῆς, εὐλόγως καὶ ἀξίως παρθένος καλεῖται καὶ ἔστιν, ἐὰν δὲ ἀπατηθῇ ὑπό τινος καὶ φθαρῇ καὶ τὴν παρθενίαν ἀπολέσῃ οὐκέτι ἔσται παρθένος, οὕτω καὶ ὁ καλούμενος χριστιανός, ἐὰν τὰς συνθήκας παραβῇ καὶ τὰς παραγγελίας καταπατήσῃ, καὶ τὸν λόγον τοῦ

Εὐαγγελίου ἀθετήσῃ, καὶ τὰ τῶν ἐθνικῶν πράττῃ, οὐδὲν ὄφελος τὸν τοιοῦτον καλεῖσθαι χριστιανόν»· (Χρυσοστ. περὶ ψευδοπροφητῶν)· «Τὸν ἀληθῆ χριστιανὸν βουλόμενον εἶναι, λέγει καὶ ὁ Μέγ. Βασίλειος, δεῖ ἔχειν γνῶσιν τῶν θείων Γραφῶν, ἀπερίσπαστον εἶναι, ἀφιλάργυρον, ἡσύχιον, θεοφιλῆ, φιλόπτωχον, ἀόργητον, ἀμνησίκακον, πολὺν εἰς οἰκοδομὴν τῶν ἐγγιζόντων αὐτῷ, ἀκενόδοξον, ἀνυπερήφανον, ἀκολάκευτον, ἀπέριττον, μηδὲν προτιμῶντα τοῦ Θεοῦ»· (Βασιλ. περὶ ἀρετῆς).

Καὶ ὁ Ἅγιος Κύριλλος λέγει· «Οὐδὲν γὰρ ὄφελος ἡμῖν τῇ τῶν Χριστιανῶν καλεῖσθαι προσηγορίᾳ, μὴ καὶ τῶν ἔργων ἐπακολουθούντων· γέγραπται γάρ· εἰ τέκνα τοῦ Ἀμβραὰμ ἦτε, τὰ ἔργα τοῦ Ἀβραὰμ ἐποιεῖτε ἄν»· (ἐν Κατηχ.). Οὐδὲν ἄρα ὄφελος ἐκ τῆς προσηγορίας, οὐδὲ ἐκ τῆς γνώσεως τῶν Γραφῶν, ἐὰν μὴ παρακολουθῇ τὰ ἔργα.

§ 15. Χαρακτὴρ καὶ ἐπαγγελία τοῦ Χριστιανισμοῦ.

Ὁ Χριστιανισμὸς δὲν εἶνε σύστημα φιλοσοφικόν, οὐδὲ ἐδρεύει μόνον ἐπὶ τοῦ γνωστικοῦ τοῦ ἀνθρώπου, ἀλλὰ μᾶλλον ἐπὶ τοῦ βουλητικοῦ καὶ τοῦ συναισθητικοῦ· διότι ὁ Χριστιανισμὸς δὲν ἔχει ὡς ἀρχὴν τὴν μόρφωσιν ἁπλῶς τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ καὶ τὴν διάπλασιν τῆς καρδίας· διὸ καὶ δὲν ἀπαιτεῖ παρὰ τῶν ὀπαδῶν του μόνον τὴν γνῶσιν τῶν θεωριῶν του, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν· ἀπαιτεῖ καὶ τὴν συνεργασίαν τοῦ βουλητικοῦ, ὅπως τὰς ἀρχὰς καὶ θεωρίας αὐτοῦ δεχθῇ ὡς θείας, ὡς σωτηρίους καὶ ἐφαρμόσῃ αὐτὰς εἰς τὸν βίον· ζητεῖ δὲ τὴν συνδρομὴν τοῦ συναισθητικοῦ, ὅπως μετὰ πόθου καὶ ἀγάπης ἐπιληφθῇ τοῦ ἔργου καὶ ἀφιερωθῇ ψυχῇ καὶ καρδίᾳ εἰς τὸν ἔργον τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ὁ Χριστιανισμὸς ἐνὶ λόγῳ εἶνε θρησκεία ἀπαιτοῦσα οὐ μόνον τὴν γνῶσιν τῶν θεωριῶν της, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν ἐν τῷ βίῳ. Ἐπειδὴ δὲ τὸ περιεχόμενον τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας εἶνε ἡ ἀποκάλυψις τοῦ Θεοῦ ἐν τῷ κόσμῳ, ζητεῖ ἵνα οἱ ὀπαδοὶ αὐτῆς ὦσιν ἅγιοι καὶ τέλειοι, ὅπως οἱ πάντες ὁμοῦ ἀποτελῶσιν ἓν σῶμα, τὴν Ἐκκλησίαν, ἔχουσαν κεφαλὴν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἀποκαλυφθέντα Θεόν.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἀπαιτεῖ τὸν ὅλον ἄνθρωπον, διότι προτίθεται νὰ ἀναγεννήσῃ καὶ ἀναπλάσῃ αὐτὸν εἰς νέον ἄνθρωπον καὶ νὰ ἐμφυσήσῃ αὐτῷ νέον θρησκευτικὸν καὶ ἠθικὸν βίον.

Ὁ Χριστιανισμὸς εἶνε φιλοσοφικὸν καὶ συγχρόνως θρησκευτικὸν

καὶ ἠθικὸν καθίδρυμα, ἐπαγγελλόμενος νὰ διδάξῃ τὰς ὑψίστας φιλοσοφικὰς ἀληθείας, νὰ ποδηγετήσῃ τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας καὶ νὰ ἁγιάσῃ τὸν ἐπὶ γῆς βίον αὐτοῦ.

Ὁ Χριστιανισμὸς ἐπαγγέλλεται νὰ φιλιώσῃ τὸν ἄνθρωπον πρὸς τὸν Θεόν, νὰ τὸν ἀναδείξῃ ἀληθῆ εἰκόνα καὶ ὁμοίωμα αὐτοῦ, νὰ τὸν ἀναβιβάσῃ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ νὰ τῷ χαρίσῃ τὴν αἰωνιότητα καὶ τὴν ἀθανασίαν. Ὁ Χριστιανισμὸς ζητεῖ νὰ φέρῃ τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, νὰ δαψιλεύσῃ τῷ κόσμῳ τὴν εἰρήνην, νὰ ἀδελφοποιήσῃ τὰ ἔθνη καὶ νὰ χαρίσῃ τὴν εὐδαιμονίαν. Τοιαῦται αἱ ἀρχαὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ τοιοῦτος ὁ Χριστιανισμός. Διὰ τὸν θεῖον καὶ ὑψηλὸν αὐτοῦ χαρακτῆρα, διὰ τὴν μεγάλην αὐτοῦ ἀποστολήν, αὐστηρῶς ἐπεζήτησε τὴν τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ ἁγιότητα καὶ τελειότητα· διὸ καὶ ἀληθεῖς αὐτοῦ ὀπαδοί εἰσιν οὐχὶ μόνον οἱ λόγῳ δεχόμενοι καὶ ἔργῳ ἀποκρούοντες τὰς ἀρχὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλ' οἱ ἔργῳ καὶ λόγῳ ἀσπαζόμενοι αὐτάς, οἱ καὶ τὸν βίον καὶ τοὺς τρόπους καὶ τὰ ἤθη ρυθμίζοντες κατὰ τὰς θείας ἐντολὰς τοῦ Χριστιανισμοῦ. Τὴν ἀλήθειαν ταύτην ἐπικυροῦσιν αὐτοὶ οἱ λόγοι τοῦ Σωτῆρος, εἰπόντος· «Οὐχ ὁ λέγων μοι Κύριε, Κύριε, εἰσελεύσεται εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὸ θέλημα τοῦ Πατρός μου τοῦ ἐν Οὐρανοῖς» (Ματθ. ζ', 21). Ἐπίσης καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· «Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται, βδελυκτοὶ ὄντες καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι» (Τίτ. α'. 16).

Ὁ Χριστιανισμὸς λοιπὸν δὲν εἶνε μόνον γνῶσις ἀλλὰ μᾶλλον αἴσθημα καὶ ζητεῖ νὰ διδάξῃ τὸν ἄνθρωπον πρῶτον τὴν γνῶσιν τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ ἔπειτα νὰ ἀναδείξῃ τὴν καρδίαν του σκηνὴν ἁγίαν εἰς κατοίκησιν αὐτοῦ· διότι ὑπόσχεται, ὅτι ἐνοικήσει ὁ Θεὸς καὶ ἐμπεριπατήσει ἐν αὐτῇ· (Ἰωάν. ιδ', 23). Διά τὸν μέγαν τοῦτον σκοπὸν ζητεῖ παρ' αὐτοῦ τὴν μετ' αὐταπαρνήσεως ἀκολουθίαν, δι' ἧς καὶ μόνης ὁ ἄνθρωπος γενόμενος ἐλεύθερος ἠθικῶς, καὶ ἑαυτὸν τελειοῖ καὶ προπαρασκευάζει καὶ εἰς τὴν εὐόδωσιν τοῦ μεγάλου σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Χριστινιασμοῦ ἐν τῷ κόσμῳ συντελεῖ.

Μάλιστα, ἀγαπητοὶ χριστιανοί, διὰ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας διπλοῦν πληροῦμεν καθῆκον· πρῶτον διαμένοντες ἠθικῶς ἐλεύθεροι, τελειούμεθα καὶ ἁγιαζόμεθα καὶ δεύτερον συνεργαζόμεθα εἰς τὴν πλήρωσιν τοῦ μεγάλου ἔργου τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἐργασθῶμεν λοιπόν, ἀδελφοί, ὑπὲρ τῆς ἠθικῆς ἡμῶν ἐλευθερίας, ὁ Θεὸς θέλει

ἐνισχύσει ἡμᾶς εἰς τὸ ἔργον· φιλεῖ γὰρ τῷ κάμνοντι συγκάμνειν Θεός. Ἵνα δὲ τὸν λόγον ἀποστολικοῖς καταστέψωμεν διδάγμασι, τῷ Ἀποστόλῳ Παύλῳ τὸν ἐπίλογον παραδίδομεν, οὗ τινος πάντες ἀκουσόμεθα. «Καὶ τοῦτο, εἰδότες τὸν καιρόν, ὅτι ὥρα ἡμᾶς ἤδη ἐξ ὕπνου ἐγερθῆναι... Ἡ νὺξ προέκοψεν, ἡ δὲ ἡμέρα ἤγγικεν· ἀποθώμεθα οὖν τὰ ἔργα τοῦ σκότους καὶ ἐνδυσώμεθα τὰ ὅπλα τοῦ φωτός. Ὡς ἐν ἡμέρᾳ εὐσχημόνως περιπατήσωμεν, μὴ κώμοις καὶ μέθαις, μὴ κοίταις καὶ ἀσελγείαις, μὴ ἔριδι καὶ ζήλῳ· ἀλλ' ἐνδύσασθε τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε εἰς ἐπιθυμίας». (Ῥωμ. ιγ', 11—14).

§ 16. Περὶ ἁμαρτίας.

Ἡ ἁμαρτία καὶ ὁ θάνατός εἰσι δεινὰ ἐπακόλουθα τῆς ὑποδουλώσεως τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς παρακοῆς καὶ παραβάσεως τοῦ θείου ἠθικοῦ νόμου· ὁ πρῶτος ἄνθρωπος ἀποπλανηθείς, ἠθέτησε πρῶτον τὴν ὑπαγόρευσιν τῆς ἐνδομύχου φωνῆς, τῆς ἐπιποθούσης τὴν τήρησιν τοῦ θείου νόμου, ὑπεδούλωσε πρότερον τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν ταῖς εἰσηγήσεσι τοῦ διαβόλου, θεωρήσας αὐτὰς μείζονος ἀξίας τῆς ἰδίας ἐφέσεως, ὑπετάγη, ὡς αὐτεξούσιος, τῷ διαβόλῳ, ὡς συμβουλεύοντι τὰ βέλτιστα, ὡς ὑπερτέρῳ καὶ σοφωτέρῳ, καί, ὑπακούσας ὡς δοῦλος ἤδη ἀνωτέρου, παρέβη τὴν θείαν ἐντολήν, ἧς τὴν τήρησιν ἐφίετο καὶ ἐπεζήτει. Ἐὰν ὁ Ἀδάμ, ὡς ὄν αὐτεξούσιον καὶ ἐλεύθερον, δὲν ὑπέτατε τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ἐλευθερίαν τῷ διαβόλῳ, οὐδέποτε θὰ παρέβαινε τὴν θείαν ἐντολήν· ἡ ἁμαρτία ἄρα καὶ ὁ θάνατος ὑπῆρξαν ἐπακόλουθα τῆς ἠθικῆς τοῦ ἀνθρώπου ὑποδουλώσεως.

Ἡ ἠθικὴ ὑποδούλωσις εἶναι ἄρα μέγιστον κακόν, ὡς φέρουσα τὴν ἁμαρτίαν καὶ τὸν θάνατον, ἤτοι τὴν ἐξαχρείωσιν τῆς εἰκόνος καὶ τὴν διαφθορὰν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος.

Ἡ ἁμαρτία εἶνε μέγα κακόν, διότι δηλητηριάζει τὴν ψυχήν, ἐμβάλλει νοσογόνα σπέρματα, τήκει καὶ διαφθείρει αὐτὴν καὶ ἐπὶ τέλους τῇ παρασκευάζει τὸν θάνατον. Ὡς αἱ νόσοι διαφθείρουσι τὰ σώματα καὶ θανατοῦσιν, οὕτω καὶ αἱ ἁμαρτίαι τὴν ψυχήν· ἡ ἀσθενοῦσα ψυχή, βεβαρημένη ἐκ τοῦ πάθους κατανεύει ἀεί, καὶ πρὸς τὸν Οὐρανὸν ἀνακῦψαι εἰς τὸ παντελὲς ἀδυνατεῖ καὶ πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐνατε-

νίσαι ἀνίσχυρος. Περὶ τῆς ἐκ τῆς ἁμαρτίας νοσηρᾶς καταστάσεως τῆς ψυχῆς, ἰδοὺ τί λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος. «Καθάπερ γὰρ οἱ ἀσθενεῖς τὰς ὄψεις τὸ ἡλιακὸν φῶς ἀπεχθάνονται διὰ τὴν τῆς ὄψεως ἀσθένειαν καὶ οἱ νοσοῦντες τὰ ὑγιεινότερα τῶν στοιχείων ἀποστρέφονται, οὕτω δὴ καὶ οὗτοι νοσοῦντες τὴν ψυχὴν καὶ τὸ τῆς διανοίας ὄμμα πεπηρωμένοι πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐνατενίσαι οὐκ ἰσχύουσιν. Ὥσπερ δὲ χοῖροι κάτω νεύουσι καὶ πρὸς τὴν γαστέρα κύπτοντες καὶ τῷ βορβόρῳ ἐγκυλινδούμενοι, βορβόρῳ χαλεπωτάτῳ ἑαυτοὺς μολύνοντες οὐκ αἰσθάνονται». (Τόμ. ΙΒ′, 125). Καὶ ὁ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει· «Φοβηθῶμεν τὴν νόσον οὐχὶ τὴν ἔξωθεν, ἀλλ' ἁμαρτήματα, δι' ἃ ἡ νόσος». Ὀρθῶς δὲ λέγει καὶ ὁ ὑμνῳδός· «ἀπὸ τῶν πολλῶν μου ἁμαρτιῶν ἀσθενεῖ τὸ σῶμα, ἀσθενεῖ μου καὶ ἡ ψυχή». Ἐπίσης ὡς ἀρρώστημα τῆς ψυχῆς καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος χαρακτηρίζει τὴν ἁμαρτίαν, λέγων· «Γεωργία μὲν τὰς τῶν φυτῶν ποιότητας μεταβάλλει, ἡ δὲ κατ' ἀρετὴν τῆς ψυχῆς ἐπιμέλεια δυνατή ἐστι παντοδαπῶν ἀρρωστημάτων ἐπικρατῆσαι». Ἀλλὰ καὶ ὁ Κύριος ὡς ἀσθενεῖς ἐθεώρει τοὺς ἁμαρτωλούς, διὸ καὶ ἔλεγεν· «Οὐ χρείαν ἔχουσιν ἰατροῦ οἱ ὑγιαίνοντες, ἀλλ' οἱ κακῶς ἔχοντες». (Ματθ. θ′.).

Ἡ τῆς ψυχῆς ἀσθένεια εἶνε πολὺ τῆς τοῦ σώματος βαρυτέρα καὶ κινδυνωδεστέρα· διότι ἡ μὲν φέρει τὸν θάνατον τοῦ θνητοῦ σώματος, ἡ δὲ τὸν θάνατον τῆς ἀθανάτου ψυχῆς· «Τὰ ὀψώνια τῆς ἁμαρτίας θάνατος» λέγει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος· καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ μείζων, διότι φέρει τὸν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμόν. Θάνατος γὰρ ψυχῆς ὁ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ χωρισμός. Χωρίζεται δὲ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, διότι, καθ' ἃ λέγει ὁ εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης, «πᾶς ὁ ποιῶν τὴν ἁμαρτίαν ἐκ τοῦ διαβόλου ἐστίν, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς ὁ διάβολος ἁμαρτάνει εἰς τοῦτο» (Ἰωάν.Γ′. 8). «οὐδεμία δὲ ὑπάρχει κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος»· (Β′, Κορινθ. ϛ′, 14). Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγει, ὅτι ἡ ἁμαρτία κατ' ἀπουσίαν τοῦ θείου φόβου γίνεται καὶ ὅτι εἰς πυθμένα ᾅδου φέρει. Συμβουλεύει δὲ νὰ ἀπέχωμεν τῆς ἁμαρτίας, λέγων· «Λεῖπε ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας, τὸ μὲν γὰρ ἁμαρτάνειν ἴσως ἀνθρώπινον τὸ δὲ ἐπιμεῖναι τοῖς αὐτοῖς, τοῦτο οὐκ ἀνθρώπινον ἀλλ' ὅλως σατανικόν». Ὅτι δὲ πρόσκαιρος ἡ ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἀπόλαυσις καὶ ὅτι πολλὴ ἡ μετ' αὐτὴν θλῖψις λέγει· «Τοιοῦτόν τι δὲ ἡ ἁμαρτία, πρὶν ἢ μὲν ἀπαρτισθῆναι μεθύειν ποιεῖ τὸν ἁλόντα, ἐπειδὰν δὲ πληρωθῇ καὶ ἀπαρτισθῇ, τότε τὰ μὲν τῆς ἡδονῆς ταύτης ὑπεξίσταται καὶ σβέννυται, γυμνὸς

δὲ ἔστηκε λοιπὸν ὁ κατήγορος, τὸ συνειδός, δημίου τάξιν ἐπέχων καὶ καταξαίνων τὸν πεπλημμεληκότα καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπαιτῶν δίκην καὶ μολύβδου παντὸς βαρύτερον ἐπικείμενος». Καὶ ἀλλαχοῦ· «οὐδὲν οὕτω βαρὺ καὶ δυσβάστακτον, ὡς ἁμαρτίας φύσις· οὐδὲν οὕτω κάματον ἡμῖν παρέχει, ὡς τὸ τῆς πονηρίας εἶδος καὶ τὰ πλημμελήματα· διὰ τοῦτο ὁ Χριστὸς τοῖς ἐν ἁμαρτίαις ζῶσιν ἔλεγε, «δεῦτε πρός με πάντες οἱ κοπιῶντες καὶ πεφορτισμένοι κἀγὼ ἀναπαύσω ὑμᾶς· ὁ γὰρ ζυγός μου χρηστός, καὶ τὸ φορτίον μου ἐλαφρόν ἐστι»· (Ματθ. ια΄. 28)· διὰ τοῦτο καὶ ἕτερός τις πατὴρ λέγει· «Τί βαρύτερον καὶ βλαβερώτερον ἁμαρτίας, ὥσπερ ἐκ τοῦ ἐναντίου τί τῆς ἀρετῆς ἐλαφρότερον καὶ ὠφελιμώτερον ; ἡ μὲν γὰρ ἁμαρτία, ὡς ἐν Παροιμίαις γέγραπται, πολλοὺς τρώσασα καταβάλλει τῷ βάρει, σειραῖς τε τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν ἕκαστος σφίγγεται· ἡ δὲ ἀρετὴ τοὺς ἀντιποιουμένους αὐτῆς ζωοποιεῖ καὶ εἰς ὕψος ἐπαίρει, λέγοντος τοῦ Παροιμιαστοῦ· ξύλον ζωῆς ἐστι πᾶσι τοῖς ἀντεχομένοις αὐτῆς».

Ἡ ἁμαρτία ἐξαχρειοῖ τὸ θεῖον κάλλος τῆς εἰκόνος τῆς τε ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ καθιστᾷ σὺτὴν δυσειδῆ καὶ ἀχρείαν, διότι, ὡς λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, «Ὡς αἱ σκιαὶ τοῖς σώμασιν οὕτω ταῖς ψυχαῖς αἱ ἁμαρτίαι παρέπονται, ἐναργεῖς τὰς πράξεις εἰκονίζουσαι».

Ἡ ἁμαρτία ἀπομακρύνει τὸν ἄγγελον, τὸν φύλακα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ παραδίδει ψυχὴν καὶ σῶμα εἰς τὴν καταδυναστείαν τοῦ διαβόλου, διότι, ὡς λέγει ἐπίσης ὁ Μέγας Βασίλειος· «Ὡς τὰς μελίσσας καπνὸς φυγαδεύει καὶ τὰς περιστερὰς ἐξελαύνει δυσωδία, οὕτω καὶ τὸν φύλακα τῆς ζωῆς ἡμῶν Ἄγγελον ἡ πολύδακρυς καὶ δυσώδης ἁμαρτία».

Ἡ ἁμαρτία αἴρει πᾶσαν συστολὴν καὶ καθιστᾷ ἀναισχύντους τοὺς ἁμαρτάνοντας διὰ τὴν σκότωσιν τοῦ νοὸς αὐτῶν· περὶ τῆς ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἀναισχυντίας ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· «Ἡ ἁμαρτία ἕως μὲν ἂν ὠδίνηται, ἔχει τινὰ αἰσχύνην, ἐπειδὰν δὲ τελεσθῇ, τότε ἀναισχυντοτέρους ποιεῖ τοὺς ἐργαζομένους αὐτήν».

«Ἡ ἁμαρτία, λέγει πατήρ τις, ἐγένετο αἰτία τῆς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀποστασίας, ἡ δὲ ταπείνωσις γίνεται μέσον τῆς πρὸς τὸν Θεὸν ἐπιστροφῆς· καὶ αὕτη μὲν ἀνυψοῖ καὶ ἀνάγει, ἐκείνη δὲ ταπεινοῖ καὶ κατάγει· ἡ μὲν φέρει εἰς οὐρανούς, εἰ δὲ εἰς βυθὸν ᾅδου»· καὶ αὖθις· «Εἰ μὲν οὖν καλὸν ἡ ἁμαρτία, φύλασσε ταύτην εἰς τέλος· εἰ δὲ βλαβερὰ τῷ ποιοῦντι, τί ἐπιμένεις τοῖς ὀλεθρίοις ; Οὐδεὶς χολὴν ἐμέσαι

ζητῶν ἐκ πονηρᾶς καὶ ἀκολάστου διαίτης πολλαπλασίονα ταύτην ἑαυτῷ συναθροίζει». Καὶ ὁ ἅγιος Μᾶρκος· «Πῦρ ἐστι καιόμενον ἡ ἁμαρτία καὶ καθ' ὃ ἂν ἐπιπροσθῇς, τοσοῦτον καυθήσεται». Ἔοικε δὲ ἡ ἁμαρτία παρακωλύματι, κωλύοντι τὴν εὔνοιαν τοῦ Θεοῦ ἐν ἡμῖν γενέσθαι». «Τοὺς τῆς ἁμαρτίας καμάτους τὸ τῆς γεέννης ἐπίπονον καὶ σκυθρωπὸν ἀναμένει· διὰ τοῦτο ὡς ἀπὸ προσώπου ὄφεως φεῦγε ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας· ἐὰν προσέλθῃς, δέξεταί σε· ὀδόντες λεόντων οἱ ὀδόντες αὐτῆς, ἀναιροῦντες ψυχὰς ἀνθρώπων».

Ἀκαθαρσίαν ψυχῆς ὀνομάζει τὴν ἁμαρτίαν ὁ θεῖος Χρυσόστομος· «βέλτιον γὰρ πηλῷ μολύνεσθαι ἀκαθάρτῳ, ἢ ἁμαρτήμασι». Καθάπερ δὲ ὁ σκώληξ ἀπὸ τοῦ ξύλου τίκτεται καὶ κατεσθίει τὸ ξύλον καὶ σὴς κατεσθίει τὸ ἔριον, παρ' αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν ἔχων, οὕτω καὶ λύπη καὶ θάνατος ἐτέχθησαν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας καὶ κατέφαγον τὴν ἁμαρτίαν»· καὶ αὖθις· «Ῥομφαία δίστομος ἡ ἁμαρτία».

§ 17. Τίς ὁ λόγος, δι' ὃν ἁμαρτάνομεν.

Ὁ Δαμασκηνὸς λέγει· «Καὶ τῶν κακῶν ἀρχὴ καὶ τέλος ἐστὶ τὸ ἀγαθόν· τοῦ γὰρ ἀγαθοῦ ἕνεκα πάντα καὶ ὅσα ἀγαθὰ καὶ ὅσα ἐναντία· καὶ γὰρ καὶ ταῦτα πράττομεν τὸ ἀγαθὸν ποθοῦντες· οὐδεὶς γὰρ εἰς τὸ κακὸν ἀποβλέπων, ποιεῖ ὅπερ ποιεῖ· διὸ οὐδὲ ὑπόστασιν ἔχει τὸ κακόν, ἀλλὰ παρυπόστασιν, τοῦ ἀγαθοῦ ἕνεκα καὶ οὐχὶ ἑαυτοῦ γινόμενον· πᾶν γὰρ γινόμενον ἢ δι' ἀγαθὸν γίνεται ἢ διὰ νομιζόμενον ἀγαθόν»· (Τόμ. Α'. σελ. 454).

Ἐν τῇ τοῦ ἀγαθοῦ ἐπιζητήσει ὁ ἄνθρωπος ἐνίοτε δι' ἐπισκότισιν τῆς διανοίας ἀποπλανώμενος, ποιεῖται κακὴν ἐκλογὴν τῶν διδομένων, αἱρεῖται δέ, ἀντὶ τοῦ ἀληθῶς ἀγαθοῦ, τὸ νομιζόμενον ἀγαθόν, οὗ τινος οὐ κατὰ φύσιν ἐφίεται, ἀλλὰ παρὰ φύσιν ἐξ ἐσφαλμένης κρίσεως τοῦτο προαιρούμενος. Ἐπειδὴ δὲ ἀγαθὸν εἶναι τὸ φύσει ἐφετὸν καὶ ἐραστόν, ὁ ἄνθρωπος προαιρούμενος τὸ μὴ φύσει, ἀλλὰ δόξῃ ἀγαθόν, ὡς προαιρούμενος τὸ παρὰ φύσιν ἐφετόν, τὸ ἀδημιούργητον, ἑπομένως τὸ κακόν, ἁμαρτάνει.

Ὁ λόγος οὖν, δι' ὃν ἁμαρτάνει ὁ ἄνθρωπος, εἶνε ἡ ἀποπλάνησις αὐτοῦ ἐν τῇ ἐπιζητήσει τοῦ ἀγαθοῦ, ἕνεκα τῆς ἀθετήσεως τοῦ ἠθικοῦ νόμου τοῦ γραπτοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ὁ Χρυσόστομος καλεῖ τὴν ἁμαρτίαν σκότος διὰ τὴν ἐπισκότισιν τῆς διανοίας καὶ τὴν ἀποπλάνησιν ἀπὸ τοῦ ἠθικοῦ νόμου, τοῦ ἀληθοῦς φωτός· ἡ γὰρ ἁμαρτία σκότος

ἐστὶ καὶ σκότος βαθύ· καὶ δῆλον ἐκ τοῦ ἀσυνειδήτως καὶ λανθανόντως πράττειν αὐτήν· πᾶς γὰρ ὁ φαῦλα πράττων μισεῖ τὸ φῶς, καὶ οὐκ ἔρχεται εἰς τὸ φῶς. Καὶ «τὰ γὰρ κρυφῇ γινόμενα ὑπ' αὐτῶν, αἰσχρόν ἐστι καὶ λέγειν· καὶ καθάπερ ἐν σκότῳ, οὐ φίλον, οὐκ ἐχθρόν τις οἶδεν, ἀλλὰ πάσας ἀγνοεῖ τῶν πραγμάτων τὰς φύσεις· οὕτω καὶ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ· (ὁμιλ. Ε. εἰς τὸν Ἰωάν).

§ 18. **Ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλασθεὶς κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐπλάσθη ἀγαθὸς καὶ φύσει ἐπιποθεῖ τὸ ἀγαθόν.**

Ὁ ἄνθρωπος ἐπλάσθη καὶ εἶναι φύσει ἀγαθός, διότι ἐπλάσθη κατ' εἰκόνα Θεοῦ, τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ. Ὡς ἀγαθὸς φύσει ἐπιποθεῖ καὶ ζητεῖ τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, τὸ ἀληθές· διὰ τὸν ἔμφυτον τοῦτον πόθον ἡ Ἁγία Γραφὴ λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς ἔδωκε τὸν νόμον γραπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· διότι ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ εἶναι τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, τὸ ἀληθές· ὁ νόμος οὗτος ἐδόθη γραπτὸς ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου, ὅπως καταστῇ οὗτος κοινωνὸς τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγαθότητος καὶ μακαριότητος. Ἡ τοῦ νόμου τούτου τήρησις οὐδὲ μίαν παρεῖχε δυσκολίαν τῷ τηροῦντι διὰ τὴν ταυτότητα τῶν ὑπαγορεύσεων αὐτοῦ πρὸς τὰς ἐνδομύχους τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου ὑπαγορεύσεις. Διὰ τὴν ταυτότητα ταύτην τῶν αἰσθημάτων καὶ βουλημάτων τοῦ ἐντελλομένου καὶ τοῦ δεχομένου τὴν ἐντολήν, ἡ μακαριότης τοῦ ἀνθρώπου εἶχεν ἐξασφαλισθῇ καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐτέθη ἐν τῷ παραδείσῳ, ἐν τῷ τόπῳ τῆς μακαριότητος. Τὴν πρὸς τὸ ἀγαθὸν ὅμως ταύτην ἔμφυτον ἔφεσιν καὶ ροπήν, ὡς ὂν νοερὸν καὶ αὐτεξούσιον, ὡς ἠθικῶς ἐλεύθερον, ὤφειλε νὰ ἔχῃ καὶ ἑκούσιον καὶ ἐν ἐπιγνώσει νὰ ἐργάζηται τὸ ἀγαθόν, ὅπως ἐκδηλωθῇ ἡ ἀρετὴ τοῦ αὐτεξουσίου καὶ ὁ ἄνθρωπος ἐμμένων ἑκουσίως ἐν τῷ ἀγαθῷ βαίνῃ τελειούμενος. Ἡ δοκιμασία τοῦ ἀνθρώπου πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς ἰσχύος, τοῦ μεγάλου καὶ ἰδιάζοντος προσόντος τοῦ αὐτεξουσίου, τῆς τελειωτικῆς ταύτης δυνάμεως, ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαία, διότι ἄνευ δοκιμασίας δὲν ὑφίσταται ἀρετή, ἄνευ δὲ ἀρετῆς ἀδύνατός ἐστιν ἡ τελείωσις, ἥτις ἦν ὁ τοῦ ἀνθρώπου σκοπός· πρὸς δοκιμασίαν τοιαύτην, κατὰ θείαν παραχώρησιν, ἐγένετο ὁ ὑπὸ τοῦ διαβόλου πειρασμός.

Ὁ ἄνθρωπος ἡμάρτησε, διότι, δυνάμενος νὰ ἀντιστῇ τῷ διαβόλῳ, δὲν ἀντέστη· διότι ἡ προσβολὴ ἐγένετο οὐχὶ ἐπὶ ἀγνώστου αὐτῷ ἀντικειμένου, ἀλλ' ἐπὶ ἐγνωσμένου καὶ φύσει ἐφετοῦ τοῦ ἠθικοῦ νόμου

καὶ ἠδύνατο, ὑπακούων μᾶλλον τῇ ἐνδομύχῳ φωνῇ ἢ τῇ φωνῇ τοῦ Διαβόλου, νὰ μείνῃ ἑκουσίως ἐν τῷ ἠθικῷ ἀγαθῷ, οὗ τινος φύσει ἐφίετο, νὰ ἀποκρούσῃ τὴν προσβολὴν καὶ νὰ μὴ ἁμαρτήσῃ.

Ὁ λόγος τῆς ἐνδόσεως καὶ τῆς ὑποταγῆς τοῦ οἰκείου θελήματος ἦτο ἡ ἐπιθυμία πρὸς ἄθεσμον ἀπόκτησιν τοῦ ἀγαθοῦ· ἤκουσεν, ὅτι ἔσεται ὅμοιος τῷ Ὑψίστῳ καί, βεβαίως τελειούμενος ὡς εἰκὼν Θεοῦ, ὅμοιος θὰ ἀπέβαινε τῷ Ὑψίστῳ, ὡς τοῦτο ἐπεζήτησε δι' αὐτὸν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· «ἄνθρωπος ἐγένετο ὁ Θεός, ἵνα Θεὸν τὸν Ἀδὰμ ἀπεργάσηται»· καὶ ἀληθῶς δικαίως ἐπεθύμησε τὴν ἀπόκτησιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀλλ' ὅλως ὑπὸ ἐναντίας συνθήκας· πλανηθεὶς ὑπὸ τοῦ διαβόλου ἐνόμισεν, ὅτι ἄνευ ἀγῶνος θὰ ἐτελειοῦτο καὶ ἠθέτησε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἀκριβῶς πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον αὐτῷ δοθεῖσαν· ἡ τήρησις τῆς ἐντολῆς θὰ ἔφερεν ὅπερ ψευδόμενος διεβεβαίου ὁ διάβολος. Ὥστε ὁ ἄνθρωπος ἐπιζητῶν ἀθέσμως τὸ ἀγαθόν, εὑρέθη πράττων τὸ κακόν, παρέβη τὴν θείαν ἐντολὴν διὰ τὴν ἄθεσμον ἐπιθυμίαν τοῦ ἀγαθοῦ.

Ἡ ἁμαρτία ἐτιμωρήθη, διότι ὁ ἄνθρωπος, ὡς ὂν ἠθικῶς αὐτεξούσιον, φύσει ἀγαπῶν τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ φύσει ἐπιζητῶν τὴν πλήρωσιν τῶν ἐντολῶν τοῦ Θεοῦ, δὲν ἔπραξε κατὰ βούλησιν, ἀλλὰ παρὰ βούλησιν, ὑποτάξας τὴν φιλόνομον αὐτοῦ βούλησιν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ διαβόλου. Ἐτιμωρήθη λοιπὸν ὁ Ἀδάμ, διότι σκοτισθεὶς τὴν διάνοιαν ἐπείσθη ὅτι ἡ ἀπόλαυσις τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ εὑρίσκεται οὐχὶ ἐν τῇ τηρήσει τοῦ θείου νόμου, ἀλλ' ἐν τῇ βρώσει τοῦ ἀπηγορευμένου καρποῦ, καὶ ἐν ἐπιγνώσει ἠθέτησε τὴν ἐντολὴν τοῦ Θεοῦ· ἡμάρτησεν ἄρα ἐκ πλάνης περὶ τὴν ζήτησιν τοῦ ἀγαθοῦ, ἀθετήσας τὸ ἐν ἑαυτῷ ἀγαθὸν τὸν θεῖον ἠθικὸν νόμον καὶ αὕτη εἶναι ἡ αἰτία ὅλων τῶν ἁμαρτημάτων.

§ 19. Ὅτι ἡ πλάνη ἐξ ἀμελείας.

Ἀλλὰ διατὶ νὰ πλανηθῇ ὁ πρῶτος ἄνθρωπος; διατὶ ἐν τῇ πρώτῃ δοκιμασίᾳ τοῦ ἠθικοῦ αὐτοῦ αὐτεξουσίου ἡττήθη; μὴ δὲν ἦτο ἀρκούντως ἰσχυρός, ἵνα ἀντιστῇ, ἵνα ὑπομείνῃ τὴν δοκιμασίαν; οὐχί· διότι οὐδέποτε ὁ Θεὸς συγχωρεῖ, ἵνα ὑπὲρ δύναμιν πειρασθῇ ὁ ἄνθρωπος· ἡ δικαιοσύνη αὐτοῦ δὲν ἐπιτρέπει τοιαύτην δοκιμασίαν· ἡ δοκιμασία ἦτον ἀνάλογος πρὸς τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἀντίστασιν· ἀλλὰ τότε διατὶ ἡττήθη; ὁ λόγος τῆς ἥττης εὑρίσκεται ἐν αὐτῷ τῷ [ἀνθρώπῳ, διότι

καίτοι ὑπῆρχεν ἐν αὐτῷ ἡ δύναμις τῆς ἀντιστάσεως, δὲν ἐγένετο ὅμως ταύτης χρῆσις· ἀλλὰ τί τὸ αἴτιον τῆς τοιαύτης παραλείψεως; ἡ ἀμέλεια· ἡ ἀμέλεια πρὸς τὸ καθῆκον· καθῆκον εἶχεν ὁ ἄνθρωπος νὰ ἀνυψῶται πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν νοῦν αὐτοῦ πρὸς μόνον τὸν Θεὸν νὰ ἀναφέρῃ καὶ οὐχὶ νὰ ἀναζητῇ τὴν τέρψιν ἐν ταῖς ἀπολαύσεσι τῶν δημιουργημάτων· ἡ προσήλωσις αὐτοῦ πρὸς τὰ γήινα ἐπέφερε τὴν ἀμέλειαν τοῦ πρὸς τὸν Θεὸν καθήκοντος καὶ τὴν ἀμέλειαν τοῦ πρὸς ἑαυτὸν καθήκοντος. Διὰ τῆς ἀμελείας ἐμακρύνθη ἤδη τοῦ Θεοῦ, ἀπώλεσεν ἤδη μέγα μέρος τῆς ἐνισχυούσης αὐτὸν θείας δυνάμεως, καὶ διὰ τοῦτο ἡττηθεὶς ἔπεσεν ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ Ἐὰν ὁ Ἀδὰμ δὲν εἶχεν ἀπομακρυνθῇ ἤδη τοῦ Θεοῦ, δὲν θὰ ἡττᾶτο, διότι ἡ θεία δύναμις θὰ ἐνίσχυεν αὐτόν· ἡ ἐνατένισις πρὸς τὸ ξύλον τὸ ἀπηγορευμένον ἦτον ἔνδειξις τῆς προσηλώσεως αὐτοῦ πρὸς τὴν ὕλην· τότε δὲ ἐνατενίζει τις πρὸς τὴν ὕλην, ὅταν ἀποσύρῃ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀπὸ τοῦ Θεοῦ· ἡ ἐξερεύνησις τῆς ὡραιότητος τῶν καρπῶν τοῦ ἀπηγορευμένου δένδρου, ἦν σημεῖον τῶν γηίνων φρονημάτων· ἀπὸ τῆς προσβλέψεως πρὸς τὸ δένδρον ἡ πτῶσις τοῦ Ἀδὰμ ἦτον ἤδη γεγονὸς παρεπόμενον. Ὁ διάβολος προέτρεψε τὸν ἤδη ὑπὸ τὴν σκιὰν τοῦ δένδρου καθήμενον ἄνθρωπον καὶ γλιχόμενον τῶν καρπῶν αὐτοῦ. Ἐὰν ὁ ἄνθρωπος δὲν ἠτένιζε πρὸς τὸ δένδρον, δὲν ἠττᾶτο ὑπὸ τοῦ διαβόλου· ἡ ἐνατένισις ἐπέφερε τὴν πτῶσιν, ὥστε οὐχὶ ἡ ἠθικὴ αὐτοῦ ἀδυναμία ἢ ἀτέλειά τις ἐπέφερε τὴν πτῶσιν καὶ τὴν πλάνην, ἀλλ' ἡ ἀμέλεια πρὸς τὸ ὑψηλὸν αὐτοῦ καθῆκον, πρὸς τὸ καθῆκον τοῦ λατρεύειν τὸν Θεὸν καὶ πρὸς αὐτὸν μόνον ἐνατενίζειν· διὰ τὸν λόγον τοῦτον παραγγέλλει καὶ ὁ Κύριος πολλάκις εἰς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ, ἵνα γρηγορῶσι καὶ προσεύχωνται, ἵνα μὴ εἰσέλθωσιν εἰς πειρασμόν· διότι ἐνόσῳ γρηγοροῦσι καὶ προσεύχονται, ὁ νοῦς ἐνατενίζει πρὸς τὸν Θεόν, τὰ δὲ ἐκτοξευόμενα βέλη τοῦ πονηροῦ ἀδυνατοῦσι νὰ προσβάλωσι τοὺς λογισμούς· καταφέρουσι δὲ ἄφνω βαρέα τὰ τραύματα, εὐθὺς ὡς εὕρωσι τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν διεσκεδασμένα περὶ τὴν κτίσιν· καὶ ἀληθῶς τότε πειραζόμεθα, ὅταν αἰσθανώμεθα τὴν προσβολήν· αἰσθανώμεθα δὲ ταύτην, ὅταν ἡ προσοχὴ ἡμῶν στραφῇ πρὸς αὐτήν, ὅταν ὑπάρχῃ συγκατάθεσις· διὰ τοῦτο εἶπεν, ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν, ἤτοι μὴ δεχθῶμεν τὰς προσβολάς· διότι ἐν ὅσῳ ἀποκρούομεν αὐτὰς, δὲν εἰσερχόμεθα εἰς πειρασμόν· εἰσῆλθεν ἄρα καὶ ὁ Ἀδὰμ εἰς πειρασμόν, διότι ἐδέχθη τὰς προσβολάς· ἁμαρτάνομεν λοιπὸν διὰ τὴν πρὸς τὴν

ἁμαρτίαν προδιάθεσιν, γεννωμένην ἐκ τῆς ἀμελείας τῆς πρὸς τὸν Θεὸν λατρείας.

Περὶ τῶν ἐξ ἀμελείας ἁμαρτημάτων ἰδού τί γράφει ὁ θεῖος Χρυσόστομος.

«Καὶ γὰρ ἄτοπον τὴν μὲν οἰκίαν μηδέποτε ἀνέχεσθαι ἐν ἑσπέρᾳ χωρὶς λύχνου καὶ φωτὸς ὁρᾶν, τὴν δὲ ψυχὴν ἔρημον διδασκαλίας ὁρᾶν· ἐντεῦθεν τὰ πολλὰ τῶν ἁμαρτημάτων ἡμῖν συνίστανται, ὅτι οὐ ταχέως λύχνον ἀνάπτομεν τῇ ψυχῇ· ἐντεῦθεν καθ' ἑκάστην ἡμέραν προσπταίομεν· ἐντεῦθεν πολλὰ ἁπλῶς καὶ ὡς ἔτυχεν ἡμῖν ἐν τῇ διανοίᾳ κεῖται, ἐπειδὰν τὴν τῶν θείων λόγων ἀκρόασιν δεχόμενοι, πρὶν ἢ τὰ πρόθυρα ὑπερβῆναι τῆς Ἐκκλησίας, εὐθέως ῥίπτωμεν, καὶ τὸ φῶς κατασβέσαντες, μετὰ πολλοῦ τοῦ ζόφου βαδίζωμεν. Ἀλλ' εἰ καὶ ἔμπροσθεν ταῦτα ἐγίνετο, μηκέτι γινέσθω λοιπόν· ἀλλ' ἔχωμεν διηνεκῆ τὸν λύχνον καιόμενον ἐν τῇ διανοίᾳ, καὶ πρὸ τῆς οἰκίας τὴν ψυχὴν καλλωπίζωμεν· αὕτη μὲν γὰρ ἐνταῦθα μένει, ἐκείνην δὲ λαμβάνοντες ἐντεῦθεν ἄπιμεν. Διὰ τοῦτο καὶ πλείονος αὐτὴν ἐπιμελείας ἀξιοῦν χρή. Νῦν δέ εἰσί τινες οὕτως ἀθλίως διακείμενοι, οἳ τὰς μὲν οἰκίας τὰς ἐνταῦθα καὶ χρυσοῖς ὀρόφοις καὶ ψηφῖσι διηνθισμέναις καὶ γραφῶν ἄνθεσι καὶ κιόνων λαμπρότητι καὶ τοῖς ἄλλοις κατακοσμοῦσιν ἅπασι, τὴν δὲ διάνοιαν παντὸς ἐρήμου πανδοχείου παρορῶσιν εὐτελέστερον διακειμένην, βορβόρου γέμουσαν, καπνοῦ καὶ δυσωδίας πολλῆς, ἐρημίας ἀφάτου. Τὸ δὲ αἴτιον τούτων ἁπάντων, ὅτι συνεχῶς ὑμῖν ὁ λύχνος τῆς διδασκαλίας οὐ καίεται. Διὰ τοῦτο τὰ μὲν ἀναγκαῖα ἠμέληται, τὰ δὲ οὐδενὸς ἄξια σπουδῆς ἀπολαύει πολλῆς. Ταῦτά μοι οὐ πρὸς πλουσίους μόνον, ἀλλὰ καὶ πρὸς πένητας εἴρηται».

Ἐντεῦθεν λοιπὸν ἡ παράβασις τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἐντεῦθεν τὰ διάφορα ἁμαρτήματα, ἐντεῦθεν ἡ ἀπὸ τοῦ Θεοῦ ἀπομάκρυνσις, ἐντεῦθεν τὸ ἀνεγειρόμενον μεσότοιχον ἔχθρας μεταξὺ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου, ἐντεῦθεν τὰ πολλὰ δεινά, τὰ καταθλίβοντα ἡμᾶς καὶ ἡ πολλὴ ἡμῶν κακοδαιμονία.

§ 20. Περὶ μετανοίας.

Ὁ θεῖος Χρυσόστομος περὶ μετανοίας λέγει τὰ ἑξῆς· «Ἔστι δὲ μετάνοια τὸ μηκέτι τὰ αὐτὰ ποιεῖν· ὁ γὰρ τοῖς αὐτοῖς ἐπιχειρῶν,

ἔοικε τῷ κυνὶ τῷ πρὸς τὸν ἴδιον ἐμετὸν ἐπανιόντι. Δεῖ τοίνυν ἀφίστασθαι καὶ τῇ πράξει καὶ τῇ γνώμῃ τῶν τολμηθέντων, καὶ ἀποστάντας, καὶ φάρμακα ἐπιθεῖναι τοῖς τραύμασι τὰ ἐναντία τῶν ἁμαρτημάτων· οἷόν τι λέγω· ἥρπασας καὶ ἐπλεονέκτησας ; ἀπόστηθι τῆς ἁρπαγῆς, καὶ ἐπίθες ἐλεημοσύνην τῷ τραύματι· ἐπόρνευσας ; ἀπόστηθι τῆς πορνείας, καὶ ἐπίθες ἁγνείαν τῷ ἕλκει· καὶ καθ' ἕκαστον οὕτω ποιῶμεν τῶν πεπλημμεληκότων ἡμῖν»· (ὁμιλ. λε' εἰς τὸ κατὰ Ἰωάννην). Καὶ αὖθις· «Γέρων εἶ καὶ πρὸς τὴν ἐσχάτην ἀπήντηκας ἔξοδον ; μὴ νομίσῃς μηδὲ οὕτως ἐκπεπτωκέναι μετανοίας, μηδὲ ἀπογνῷς τῆς σωτηρίας τῆς σεαυτοῦ· νέος εἶ ; μὴ θαρσήσῃς τῇ νεότητι, μηδὲ νομίσῃς ἱκανὴν ἔχειν προθεσμίαν τῆς ζωῆς· ἡ γὰρ ἡμέρα Κυρίου, ὡς κλέπτης ἐν νυκτί, οὕτως ἔρχεται. Διὰ τοῦτο παραινεῖ τις λέγων· «Μὴ ἀνάμενε ἐπιστρέψαι πρὸς Κύριον, μηδὲ ἀναβάλλου ἡμέρας, μή ποτε, ὡς μέλλεις, ἐκτριβῇς» (Σειράχ)· Ὁ γέρων ἐκείνην ἐχέτω τὴν παραίνεσιν· ὁ νέος ταύτην ἐχέτω τὴν νουθεσίαν· ἀλλ' ἐν ἀσφαλείᾳ εἶ καὶ πλουτεῖς καὶ κομᾷς χρήμασι, καὶ οὐδέν σοι γίνεται δεινόν ; ἀλλ' ἄκουσον τί φησι Παῦλος· «Ὅταν δὲ λέγωσιν· εἰρήνη καὶ ἀσφάλεια, τότε αἰφνίδιος αὐτοῖς ἐφίσταται ὄλεθρος»· πολλῆς γέμει μεταβολῆς τὰ πράγματα· οὐκ ἐσμεν κύριοι τῆς τελευτῆς ; γενώμεθα κύριοι τῆς ἀρετῆς»· (λόγος πρὸς τοὺς ζητοῦντας τίνος ἕνεκεν οὐκ ἐκ μέσου γέγονεν ὁ διάβολος. (Τόμ ΣΤ')· Λέγει δὲ ὁ αὐτὸς ὅτι πολλοί εἰσιν οἱ τρόποι καὶ αἱ ὁδοὶ τῆς μετανοίας· ἤτοι ἡ κατάγνωσις τῆς ἁμαρτίας, τὸ μὴ μνησικακεῖν τοῖς ἐχθροῖς, τὸ κρατεῖν ὀργῆς, τὸ ἀφιέναι τὰ συνδουλικὰ ἁμαρτήματα, εὐχὴ ζέουσα καὶ ἀκριβής, ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ταπεινοφροσύνη. Ὁ δὲ Ἰωσὴφ ὁ Βρυέννιος λέγει· «Τέσσαρα πράγματά εἰσι, καὶ ἐὰν ἓν ἐξ αὐτῶν ἔχῃ ὁ ἄνθρωπος, οὔτε μετανοῆσαι δύναται, οὔτε τὴν αὐτοῦ εὐχὴν δέχεται ὁ Θεός· α') ἐὰν ὑπερηφανεύηται, β') ἐὰν μὴ ἔχῃ ἀγάπην, γ') ἐὰν κρίνῃ τινὰ ἁμαρτάνοντα, καὶ δ') ἐὰν μνησικακῇ κατά τινος· κόκκος ἐπὶ πέτρας προσευχὴ μνησικάκου· (λογ· Θ' περὶ Τριάδος).

§ 21. Περὶ ὑποταγῆς εἰς τοὺς νόμους.

Ἀρετὴ μεγίστη ἡ εἰς τοὺς νόμους ὑποταγή. Ἡ ὑποταγὴ εἰς τοὺς νόμους μαρτυρεῖ εὐαγωγίαν ψυχῆς, φρόνημα ὑγιές, εὐσέβειαν πρός τε τὰ θεῖα καὶ τὰ ἀνθρώπινα, εὐλάβειαν πρὸς τοὺς νόμους, εὐσθένειαν

ψυχῆς, ἀγαθότητα καρδίας καὶ ἀξιέραστον ἦθος. Ἡ ὑποταγὴ εἰς τοὺς νόμους παιδεύει τὴν ψυχὴν τέρπεσθαι ἐν τῷ ἀγαθῷ καὶ βδελύττεσθαι τὸ κακόν, θέλειν καὶ ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ καὶ τέλειον καὶ ἀποκρούειν τὸ πονηρόν, τὸ παράνομον, καὶ τὸ ἀθέμιτον. Ἡ ὑποταγὴ εἰς τοὺς νόμους ποδηγετεῖ ἀσφαλῶς τὸν νομοταγῆ βαδίζειν τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν καὶ εἰς τὴν μακαριότητα. Ἡ ὑποταγὴ εἰς τοὺς νόμους ἄγει εἰς δόξαν καὶ τιμὴν καὶ εἰς γῆρας τίμιον καὶ ἔνδοξον. Ἡ ὑποταγὴ εἰς τοὺς νόμους ἀναδεικνύει τὸν νομοταγῆ ἀνδρεῖον, διότι διδάσκει αὐτὸν ὑπείκειν τοῖς νόμοις καὶ θνήσκειν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος. Ἡ ὑπακοὴ εἰς τοὺς νόμους ἀπεργάζεται τὸν φυλάσσοντα τοὺς νόμους ἠθικῶς καὶ πολιτικῶς ἐλεύθερον, διότι ἡ εὐλάβεια πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ νόμου ἐνισχύει αὐτοῦ τὸ ἦθος, καὶ ἀναδεικνύει ἠθικὸν καὶ ρωννύει τὴν ψυχὴν καὶ ἀποφαίνει γενναιόφρονα καὶ ἀνδρεῖον.

Ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ τοῖς ὑποτεταγμένοις αὐτῷ γίνεται παιδαγωγὸς πρὸς εὐσέβειαν, παιδεύει θεογνωσίαν καὶ ἄγει πρὸς αὐτὸν τὸν Δεσπότην Χριστόν, ἵνα τέλεια παρ' αὐτῷ παιδευθῶσι μαθήματα καὶ τὴν διὰ πίστεως δικαιοσύνην μάθωσιν. Ὁ νόμος τοὺς ὑπὸ νόμον παιδεύει ἀρετὴν σύμμετρον. Ὁ ὑποτασσόμενος τῷ νόμῳ φυλάσσει ἐντολὴν Θεοῦ, διότι ἡ εἰς τοὺς νόμους ὑποταγὴ εἶναι θεία ἐντολή. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος διδάσκει, λέγων· «Πᾶσα ψυχὴ ἐξουσίαις ὑπερεχούσαις ὑποτασσέσθω· οὐ γάρ ἔστιν ἐξουσία, εἰμὴ ἀπὸ Θεοῦ».

Οἱ τὸν νόμον ἀθετοῦντες καὶ παραβιάζοντες εἰσιν ἄνθρωποι παντοίων κακῶν ἀνάπλεοι, ἀσεβοῦσι πρός τε τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὴν δικαιοσύνην, ἐργάζονται τὴν ἀδικίαν, νοσοῦσι τὴν ψυχήν, βαδίζουσιν ὁδὸν σκολιάν, στεροῦνται ἠθικῆς, εἰσὶ θρασεῖς ἐν εἰρήνῃ καὶ δειλοὶ ἐν πολέμῳ· ἐστερημένοι ἠθικοῦ σθένους, ἀδυνατοῦσι νὰ ἀντιμετωπίσωσι τοὺς κινδύνους καὶ γίνονται δραπέται. Οἱ τῷ νόμῳ μὴ ὑποτασσόμενοι διασαλεύουσιν ἐκ βάθρων τὴν κοινωνίαν καὶ ὑπονομεύουσιν αὐτὴν τὴν τοῦ κράτους ὑπόστασιν. Οἱ τοῖς νόμοις μὴ ὑποτασσόμενοι ἀποβαίνουσιν οἱ ὀλετῆρες τῆς ἰδίας αὐτῶν πατρίδος.

§ 22. Περὶ πειθαρχίας.

Πειθαρχία, τὸ πείθεσθαι ταῖς ἀρχαῖς καὶ ὑπακούειν τοῖς νόμοις. Ὁ πειθαρχικὸς πειθαρχεῖ Θεῷ καὶ ἀποδίδωσι τὰ τοῦ Καίσαρος

τῷ Καίσαρι καὶ τὰ τοῦ Θεοῦ τῷ Θεῷ. Ὁ Πειθαρχικὸς βραβεύεται τῇ Πατρίδι τὴν εὐτυχίαν.

Ὁ Θεόπομπος πρὸς τὸν εἰπόντα, ὅτι ἡ Σπάρτη εὐτυχεῖ, ὡς ἔχουσα ἀρχηγοὺς τοὺς βασιλεῖς, εἶπε· λέγε μᾶλλον, ὡς ἔχουσα πειθαρχικοὺς τοὺς πολίτας. Βέλτιον δὲ πείθεσθαι τοῖς νόμοις καὶ τοῖς ἄρχουσιν, ἢ φονεύειν τοὺς ἐχθρούς.

Ὁ Ξενοφῶν λέγει· μέγιστον ἀγαθὸν τὸ πειθαρχεῖν φαίνεται εἰς τὸ καταπράττειν τὰ ἀγαθά.

Ὁ δὲ Σοφοκλῆς λέγει·

Ἀναρχίας δὲ μεῖζον οὐκ ἔστιν κακόν·
αὕτη πόλεις ὄλλυσιν, ἥδ' ἀναστάτους
οἴκους τίθησιν· ἥδε σὺν μάχῃ δορὸς
τροπὰς καταρρήγνυσι· τῶν δ' ὀρθουμένων
σώζει τὰ πολλὰ σώμαθ' ἡ πειθαρχία.

§ 23. Περὶ παρακοῆς.

Παρακοὴ εἶναι ἡ ἀπείθεια πρὸς δοθεῖσαν ἐντολήν.

Ἡ παρακοὴ εἶναι ἀσέβεια πρὸς τὸν δόντα τὴν ἐντολήν. Ἡ παρακοὴ εἶναι ἀθέτησις τοῦ κύρους τῆς ἐντολῆς. Ἡ παρακοὴ εἶναι ἐνέργεια πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ ἰδίου θελήματος, εἶναι τάσις πρὸς ἀνεξαρτησίαν, εἶναι διάθεσις πρὸς αὐτενέργειαν.

Ὁ παρήκοος ἐκήρυξεν ἤδη τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ ἐντελοδότου καὶ ἐγένετο ἐχθρὸς αὐτοῦ. Ὁ παρήκοος καταφρονεῖ τοῦ νομοδότου καὶ ἀντιτάσσεται τῷ θελήματι αὐτοῦ· ἀρέσκεται ἐν τῇ ἀναρχίᾳ καὶ τέρπεται ἐν ἀταξίᾳ· ἀγαπᾷ τὰ ἄθεσμα καὶ ἐντρυφᾷ ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ· οὐκ ἀνέχεται ἐξουσίαν καὶ οὐκ οἶδε πειθαρχεῖν. Οἱ παρήκοοί εἰσιν ἄφρονες, διότι ἀφροσύνη μεγίστη τὸ μὴ πείθεσθαι τοῖς νόμοις. Οἱ παρήκοοι συσσωρεύουσι κακὰ ἐπὶ ταῖς κεφαλαῖς αὐτῶν, εἰσὶν ἄθλιοι καὶ ἐλεεινοί, καὶ κακῶς διανύουσι τὸν ἑαυτῶν βίον.

Ὅς καταφρονεῖ νόμου, λέγει ἡ Γραφή, καταφρονηθήσεται ὑπ' αὐτοῦ, ὁ δὲ φοβούμενος ἐντολὴν οὗτος ὑγιαίνει (παροιμίαι).

Ὁ μὴ εἰσακούων φωνῆς Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ καὶ μὴ φυλάσσων πάσας τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ, οὗτος ἀθετεῖ νόμον Θεοῦ καὶ ἡ ὀργὴ Κυρίου θέλει καταλάβει αὐτόν.

§ 24. Περὶ συνειδήσεως.

Συνείδησις εἶναι ἡ εἴδησις, ἡ γνῶσις τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἣν ἔχει ἡ ψυχὴ διακρίνουσα τὰς πράξεις εἰς ἀγαθὰς καὶ κακὰς καὶ ἀδεκάστως κρίνουσα τὸ ποιὸν αὐτῶν καὶ κατακρίνουσα μὲν τὰς κακάς, ἐγκρίνουσα δὲ τὰς ἀγαθάς. Τὴν συνείδησιν ἡ ψυχὴ ἔχει ἔμφυτον· ἔχει δηλονότι ἡ ψυχὴ ἔμφυτον δύναμιν τοῦ εἰδέναι, τί δίκαιον, τί ἄδικον· τί ἀγαθόν, τί κακόν· τὶ ἀληθές, τί ψευδές. Τὴν ἔμφυτον ταύτην δύναμιν ἔλαβε παρὰ Θεοῦ πρὸς γνῶσιν τοῦ θείου θελήματος καὶ συντα ύτισιν τοῦ θελήματος αὐτῆς πρὸς τὸ θεῖον θέλημα. Ὁ σκοπὸς τοῦ θείου τούτου δωρήματος ἀναδεικνύει αὐτὸ νόμον ἠθικὸν ἀπαράβατον καὶ αἰώνιον ἀπαιτοῦντα τελείαν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγήν. Ἐν τῇ τελείᾳ ὑποταγῇ εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον τοῦ ἀνθρώπου εὑρίσκεται ἡ ἠθικὴ ἐλευθερία τοῦ ἀνθρώπου, ἡ πρόοδος καὶ ἡ τελείωσις αὐτοῦ. Ἡ βράβευσις τῆς ψυχῆς διὰ τῆς συνειδήσεως τοῦτο σκοπὸν προέθετο, τὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἀνθρώπου εἰς περιωπὴν δόξης καὶ τιμῆς καὶ τὴν ἀνάδειξιν αὐτοῦ κατ' εἰκόνα καὶ καθ' ὁμοίωσιν Θεοῦ. Ἡ ἁγία Γραφὴ διδάσκει ὅτι ὁ Θεὸς ἐνέγραψεν ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνθρώπου τὸν νόμον τὸν ἠθικόν, ὅπως γινώσκῃ τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον καὶ ποιῇ αὐτό.

Ἡ συνείδησις ὡς συνειδυῖα τὸν αἰώνιον νόμον τοῦ Θεοῦ ἀναγγέλλει πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὡς ἄγγελος καὶ μυνητὴς τοῦ Θεοῦ τὴν θείαν βουλήν, διὸ καὶ ἀξιοῖ νὰ εἰσακουσθῇ ὡς φέρουσα ἐντολὴν ὑποχρεωτικήν. Ἡ συνείδησις ὡς ἐκ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς στάθμη ἠθικὴ καὶ ὡς κανὼν ἢ γνώμων πρὸς ὃν νὰ δοκιμάζωμεν τὸ ποιὸν τῶν πράξεών μας.

Ὁ Μάξιμος ὁ ὁμολογητὴς λέγει περὶ συνειδήσεως, ὅτι εἶναι λόγος Θεοῦ, καὶ ἔστιν ἀλάνθαστος κριτής· καὶ προτρέπει μὴ ἀτιμάζειν τὴν συνείδησιν ἄριστα συμβουλεύουσαν, διότι γνώμην θείαν ὑποτίθεται.

§ 25. Περὶ τῆς συνειδήσεως τῆς ψυχῆς.

Ἡ ψυχὴ ἡ συνειδυῖα ὅτι οὐδὲν διέπραξεν ἀδίκημα οὐδὲ προσέβαλε τὸν ἠθικὸν νόμον χαίρει καὶ εἰρηνεύει καὶ ἄγει ἑορτὴν χαρμόσυνον. Ἡ ἑορτὴ αὕτη τῆς ψυχῆς ἡ ἀγομένη ἐπὶ τῇ τηρήσει τοῦ ἠθι-

κοῦ νόμου μαρτυρεῖ τὸν ἔμφυτον πόθον τοῦ ἀγαθοῦ· διὸ καὶ χαίρει μὲν ἐπὶ τῇ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ θλίβεται δὲ ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ καὶ τῷ ψεύδει. Ἡ συνειδυῖα ψυχὴ ἑαυτὴν καθαρὰν ἀπὸ πάσης ἀνομίας, κἂν μυρία πάσχῃ δεινά, κἂν πανταχόθεν βάλληται, κἂν κινδυνεύῃ, ἱκανὴν κέκτηται παραμυθίαν τὴν ἀγαθὴν συνείδησιν. Ἡ ἀγαθὴ συνείδησις παραμυθεῖται τὴν ψυχὴν πάσχουσαν δι' ἀρετήν, διὰ τὸ ἀγαθόν, τὸ δίκαιον, τὴν ἀλήθειαν καὶ διὰ τὴν τῶν πολλῶν σωτηρίαν.

«Τὸ συνειδός, λέγει ὁ Χρυσόστομος, πολλῆς πληροῖ τῆς εὐφροσύνης, καὶ τοσαύτην ἔνδον ἐντίθησι τὴν ἡδονήν, ὅσην οὐδείς δυνήσεται παραστῆσαι λόγος. Τί γάρ σοι δοκεῖ τῶν ἐν τῷ παρόντι βίῳ εἶναι ἡδύ; Τράπεζα πολυτελής, καὶ σώματος ὑγιεία καὶ δόξα καὶ πλοῦτος; Ἀλλὰ ταῦτα τὰ ἡδέα, ἂν ἐκείνῃ παραβάλῃς τῇ ἡδονῇ, πάντα ἔσται πικρότερα πρὸς αὐτὴν συγκρινόμενα· οὐδὲν γὰρ ἥδιον συνειδότος ἀγαθοῦ».

Ἡ ἀγαθὴ συνείδησις παρρησίαν δίδωσι πρὸς τὸν Θεόν. Ὁ Εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης λέγει· ἐὰν ἡ καρδία ἡμῶν μὴ καταγινώσκῃ ἡμῶν, παρρησίαν ἔχομεν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὃ ἐὰν αἰτῶμεν, λαμβάνομεν.

Καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος λέγει. Ἡ καύχησις ἡμῶν αὕτη ἐστί, τὸ μαρτύριον τῆς συνειδήσεως ἡμῶν.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει· «Οὐδὲν ἡμᾶς οὕτως εὐφραίνειν εἴωθεν, ὡς συνειδὸς χρηστὸν καὶ ἐλπίδες ἀγαθαί.

Ὁ δὲ Χρυσόστομος λέγει· «Τὸ συνειδὸς ἀγαλλόμενον συγκαλλωπίζει αὐτῷ καὶ τὸ πρόσωπον, καὶ ἄρδει τὰς παρειὰς ἡ τῆς ψυχῆς εὐρωστία· καὶ γὰρ ἁπλῶς οὐκ εἴρηται τῷ σοφῷ· καρδίας εὐφραινομένης πρόσωπον θάλλει.

Ὁ Γρηγόριος ὁ θεολόγος λέγει· «Οἱ λαμπροὶ τὴν συνείδησιν υἱοὶ φωτὸς καὶ ἡμέρας προσαγορεύονται.

Ὁ δὲ Σειρὰχ λέγει· «Μακάριος ἀνήρ, οὗ οὐ κατέγνω ἡ ψυχὴ αὐτοῦ, καὶ ὃς οὐκ ἔπεσεν τῆς ἐλπίδος αὐτοῦ.

§ 26. Περὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀθετοῦντος τὸν ἠθικὸν νόμον ἀνθρώπου.

Ἡ συνείδησις τοῦ ἀθετοῦντος τὸν ἠθικὸν νόμον ἀνθρώπου εἶναι τυραννὶς φοβερά· οὐδὲν ἀλγεινότερον τῇ ἁμαρτανούσῃ ψυχῇ συνειδήσεως ἐξεγειρομένης καὶ ἐλεγχούσης· διότι οὐδὲν οὕτως ταράσσει καὶ

πλήσσει τὴν ψυχὴν, ὅσον ὁ τῆς συνειδήσεως ἔλεγχος. Τὸ τοῦ συνειδότος δικαστήριον εἶναι ἀδέκαστον καὶ αὐστηρότατον.

Ὁ Πυθαγόρας λέγει ὅτι «κακὰ μείζω πάσχει διὰ τοῦ συνειδότος ὁ ἀδικῶν βασανιζόμενος, ἢ ὁ τῷ σώματι καὶ ταῖς πληγαῖς μαστιγούμενος».

Ὁ Χρυσόστομος λέγει· «κἂν μυριάκις πονηρός τις ᾖ, τὸ κριτήριον τοῦ συνειδότος οὐ διαφθείρεται. Φυσικόν γάρ ἐστι, καὶ παρὰ τοῦ Θεοῦ ἡμῖν παρὰ τὴν ἀρχὴν ἐντεθέν· κἂν μυρία φιλονεικήσωμεν, ἐφέστηκεν ἐκεῖνο καταβοῶν, κολάζον, καταδικάζον· καὶ οὐκ ἔστιν οὐδεὶς τῶν ἐν κακίᾳ ζώντων, ὃς οὐ μυρίαν ὀδύνην ὑπομένει, καὶ βουλευόμενος τὰ κακά, καὶ εἰς ἔργον ἐκφέρων τὴν βουλήν. Ἡ τοῦ καλοῦ κρίσις ἡμῖν, κἂν εἰς αὐτὸ τῆς κακίας τὸ βάραθρον ἔλθωμεν, ἀδέκαστος καθέστηκεν οὐ παρακλινομένη. Ὁ ἁμαρτάνων πικρὸν φέρει ἐν ἑαυτῷ πανταχοῦ κατήγορον τὴν συνείδησιν· ὥσπερ ἑαυτὸν ἀδύνατόν τις νὰ διαλάθῃ καὶ νὰ διαφύγῃ, οὕτως οὐδὲ τὸν ἀπὸ τοῦ κριτηρίου τῆς συνειδήσεως ἔλεγχον ἰσχύει νὰ διαφύγῃ, ἀλλ' ὑπομένει αὐστηρὸν τὸν ἔλεγχον καὶ πικρὰν τὴν κατηγορίαν· διότι ἔχει ἔνδον ἕκαστος τὸ συνειδὸς κατήγορον, κἂν μὴ βούληται».

Ὁ ὑπὸ τῆς συνειδήσεως ἐλεγχόμενος εἶναι ἀνὴρ δυστυχέστατος.

§ 27. Περὶ πονηροῦ συνειδότος.

Πονηρὸν συνειδὸς εἶναι τὸ συνειδὸς τοῦ ἀθετοῦντος τὸν θεῖον ἠθικὸν νόμον ἀνθρώπου καὶ ἐπιζητοῦντος τὴν ἐπικράτησιν τῶν ὑπαγορεύσεων τοῦ ἰδίου θελήματος, τοῦ ἰδίου ἐγώ. Τὸ συνειδὸς τούτου διαστραφὲν ὑπὸ τῆς ἐπισκοτισθείσης διανοίας καὶ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ νόμου τῆς ἁμαρτίας δὲν ἐξεγείρεται οὐδὲ διαμαρτύρεται πλέον διὰ τὰς παραβάσεις τοῦ ἠθικοῦ νόμου, διότι ἠθέτησε καὶ νόμον καὶ νομοθέτην, ἡ δὲ ἁμαρτία ἠμαύρωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς τοῦ μὴ βλέπειν τὸ φῶς τοῦ ἠθικοῦ νόμου, τὸ φῶς τῆς ἀληθείας, ἔβυσε τὰ ὦτα αὐτῆς τοῦ μὴ ἀκούειν λόγον Θεοῦ, ἐσκότισε τὴν διάνοιαν αὐτοῦ τοῦ μὴ συνιέναι, καὶ ἐσκλήρυνε καὶ ἀπελίθωσε τὴν καρδίαν αὐτοῦ τοῦ μὴ συναισθάνεσθαι. Τὸ συνειδὸς τοῦ τοιούτου ἀνθρώπου ἔπαθε πώρωσιν.

Ὁ πονηρὰν ἔχων συνείδησιν ζῇ ἐν κακίᾳ, σκέπτεται καὶ βουλεύεται πονηρά, ἐπιθυμεῖ τὰ κακὰ καὶ ἐργάζεται τὴν ἀνομίαν. Οὐδενὶ

θαρρεῖ· τρέμει τοὺς οἰκέτας καὶ μετὰ ὑποψίας ὁρᾷ πάντας· ταραχὴ βασιλεύει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ καὶ θυμὸς καὶ ὀργὴ κατακυριεύουσιν ἐν αὐτῇ. Ὁ πονηρὰν ἔχων συνείδησιν ὑπὸ τῆς πονηρίας πρὸ τῆς γεέννης ὡς ἐν γεέννῃ κολάζεται.

§ 28. Περὶ πωρώσεως τῆς καρδίας.

Πώρωσις εἶναι ἡ ἠθικὴ τῆς καρδίας ἀναισθησία, ἥτις καὶ ἠθικὴ πώρωσις λέγεται. Ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ εὑρισκόμενος ὁ ἄνθρωπος πράττει ἀνερυθριάστως τὸ κακὸν καὶ καυχᾶται ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ. Ἡ συνείδησις αὐτοῦ διὰ τὴν ἀναισθησίαν τῆς καρδίας σιγᾷ· ἡ σιγὴ αὕτη ἐστὶ σιγὴ ἠθικὴς νεκρώσεως· ἐν ταύτῃ οὐκ ἔστι σωτηρία. Οὐδεμία φωνή, οὐδεμία πρόσκλησις, οὐδεμία παράκλησις ἢ προτροπὴ ἢ νουθεσία ἰσχύει νὰ συγκινήσῃ τὴν πωρωθεῖσαν καρδίαν. Αἱ ἀποκαλύψεις καὶ τὰ θαύματα, οὐδόλως διεγείρουσιν αὐτὴν ἐκ τοῦ ληθάργου αὐτῆς, οὐδὲν προξενεῖ αὐτῇ ἐντύπωσιν, οὐδὲν φέρει εἰς συναίσθησιν εἰς μετάνοιαν. Ὁ παθὼν πώρωσιν θέλει ἀποθάνει ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ· ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἐγκατέλιπεν αὐτόν.

Ὁ ἄνθρωπος φθάνει εἰς πώρωσιν καρδίας ἕνεκα τοῦ ἀδεῶς ἁμαρτάνειν· ἁμαρτάνει δὲ ἀδεῶς ὅταν ὑποτάξῃ τὴν πνευματικὴν ζωὴν τῇ αἰσθητικῇ ζωῇ. Κατὰ τὸν Ἀπόστολον Παῦλον ὑπάρχει διηνεκὴς πάλη μεταξὺ τῆς αἰσθητικῆς ζωῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου· «Ἡ γὰρ σὰρξ ἐπιθυμεῖ κατὰ τοῦ πνεύματος, τὸ δὲ πνεῦμα κατὰ τῆς σαρκός, ταῦτα δὲ ἀντίκεινται ἀλλήλοις». (Γαλ. ε΄. 17). Νικᾷ δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ σάρξ, διὰ τὴν ἀμέλειαν τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν νωθρότητα αὐτοῦ πρὸς τοὺς ἀγῶνας, καὶ διὰ τὸ ἔχειν αὐτὴν πιστὸν σύμμαχον τὸν αἰσθητὸν κόσμον, τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας τῆς καρδίας τοῦ ἀνθρώπου. Καὶ ἐν ὅσῳ μὲν ὁ ἄνθρωπος νήφει, ἐγρηγορεῖ, ἀγωνίζεται καὶ ἐπικαλεῖται τὸν Θεὸν καὶ τὴν θείαν αὐτοῦ ἀρωγὴν καὶ ἀντίληψιν, ἐνισχύει τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ φύσιν καὶ ἀναδεικνύει αὐτὴν νικητὴν ἐν τῷ ἀγῶνι κατὰ τῆς σαρκός, ἣν ὑποτάσσει καὶ ἀναγκάζει νὰ ὑπόκηται εἰς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πνεύματος καὶ νὰ διευθύνηται κατὰ τὰς ἀπαγορεύσεις τοῦ ἠθικοῦ νόμου, ἀλλ᾽ εὐθὺς ὡς παύσῃ νὰ νήφῃ καὶ νὰ ἐγρηγορῇ, νὰ ἀγωνίζηται καὶ νὰ ἐπικαλῆται τὸ θεῖον, ἡ αἰσθητικὴ φύσις ἄρχεται ἀνθισταμένη πρὸς τὸ πνεῦμα καὶ ἐπὶ τέλους ἐξανίσταται ἐγείρουσα ἀξιώσεις.

Τὸ πνεῦμα ἀκηδιάσαν ἐκ τῆς ἀμελείας καὶ παῦσαν ἐπιζητοῦν τὴν θείαν βοήθειαν καὶ ἀντίληψιν ἄρχεται νὰ αἰσθάνηται ἑαυτὸ ἀνίσχυρον πρὸς τὸν κατὰ τῆς αἰσθητικῆς φύσεως ἀγῶνα καὶ νὰ ὑποχωρῇ καὶ ἐνδίδῃ εἰς τὰς ἀπαιτήσεις αὐτῆς. Ἐν τῇ καταστάσει ταύτῃ ὁ ἄνθρωπος θεωρεῖ τὰς θείας ἐντολὰς ὡς φορτίον βαρὺ καὶ δυσβάστακτον.

Ἤδη ἡ αἰσθητικὴ φύσις ἄρχεται κυριαρχοῦσα ἐν τῷ ἀνθρώπῳ· ὅσῳ δὲ ἰσχυροτέρα ἀποβαίνει αὕτη, τοσούτῳ ἀσθενεστέρα καθίσταται ἡ πνευματικὴ φύσις· αἰσθάνεται μὲν ὁ ἄνθρωπος, ὅτι ὀφείλει νὰ πράττῃ ὡς ὂν αὐτεξούσιον, καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀποβῇ ὂν ἠθικὸν ἐλεύθερον, ὑπεῖκον τῷ νόμῳ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ στερεῖται ἠθικοῦ σθένους, ἵνα ἀγωνισθῇ ἐν τῷ ἀγῶνι πρὸς τὴν αἰσθητικὴν ζωήν· Ἐν τῇ βαθμίδι ταύτῃ αἰσθάνεται μὲν ἑαυτὸν δεδεσμευμένον ὑπὸ τῶν δεσμῶν τῆς αἰσθητικῆς ζωῆς καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ διαρρήξῃ αὐτά, ἀλλ' ἀδυνατεῖ, διότι ἠκηδίασε τὸ πνεῦμά του. Ἔχει μὲν συναίσθησιν τῆς ἠθικῆς αὐτοῦ ἀθλιότητος, καὶ ἡ συνείδησις αὐτοῦ διαμαρτύρεται ἐπὶ ταύτῃ ἀλλ' ἀδυνατεῖ οὗτος νὰ ἀπαλλαγῇ αὐτῆς, ἀδυνατεῖ νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ πνεύματος, διότι δὲν προσφεύγει εἰς τὴν θείαν βοήθειαν καὶ δὲν ἐπικαλεῖται τὴν θείαν ἀντίληψιν. Ἡ κατάστασις αὕτη καίτοι ἀθλία παρέχει ὅμως ἐλπίδα σωτηρίας πρὸς τὸν μετὰ δακρύων ἐπικαλούμενον τὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ· διότι κατὰ ταύτην ὁ ἄνθρωπος ἐνωτίζεται ἔτι τῆς φωνῆς τῆς συνειδήσεως διαμαρτυρομένης πρὸς αὐτὸν διὰ τὰς ἀτασθαλίας αὐτοῦ καὶ τὸν παράνομον ἠθικὸν βίον του, καὶ ἡ βούλησις αὐτοῦ βούλεται νὰ ἀντιδράσῃ πρὸς τὸν κυριαρχοῦντα νόμον τῆς σαρκός, ἀλλ' ἐλλείπει τὸ ἠθικὸν σθένος, καὶ ἀπέλιπεν αὐτὸν ἡ πρὸς τὸν Θεὸν ἐλπίς. Ἐκ ταύτης τῆς καταστάσεως δύναται νὰ σώσῃ αὐτὸν ἡ βοήθεια πνευματικοῦ τινος ἀνδρός. Ἐὰν αὕτη δὲν ἐπέλθῃ, ἡ πνευματικὴ δουλεία καθίσταται τελεία. Ἡ ἀντίδρασις ἐντελῶς καταπαύει καὶ ἐκλείπει· ἡ πνευματικὴ φύσις παραδίδεται δούλη τῇ αἰσθητικῇ φύσει· ἡ φωνὴ τῆς συνειδήσεως καταπνίγεται ὑπὸ τῆς φωνῆς τῆς δεσποζούσης ἁμαρτίας, καὶ ὁ ἄνθρωπος ὅλως παραδεδομένος τῇ ἁμαρτίᾳ δουλεύει αὐτῇ μετὰ προθυμίας, ἀρνεῖται τὴν πνευματικὴν αὐτοῦ φύσιν, ἀρνεῖται τὸν ἠθικὸν νόμον, ἀρνεῖται τὸν Θεόν. Ἡ ὁριστικὴ τυραννία τῆς ἁμαρτίας ἤδη ἀποκατεστάθη. Ἡ πώρωσις τῆς καρδίας συνετελέσθη. Ἡ ἐπιστροφὴ πρὸς τὸν θεὸν καὶ ἡ σωτηρία εἶναι ἀδύνατος. Ὁ πεπωρωμένος τὴν καρδίαν εἶναι ἤδη ἠθικῶς νεκρός.

ΜΕΛΕΤΑΙ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ

ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Α'. ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

§ 1. Περὶ δικαιοσύνης.

Δικαιοσύνη εἶναι τὸ ταυτίζειν τὴν οἰκείαν θέλησιν πρὸς τὴν θείαν θέλησιν καὶ ποιεῖν τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπιζητεῖν τὴν δόξαν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ. Ἀληθὴς δικαιοσύνη εἶναι ὁ Χριστός, ὅστις ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ, δικαιοσύνη καί ἁγιασμός.

Θεοῦ δικαιοσύνην ὁ Ἀπόστολος Παῦλος προσηγόρευσε τὴν κατὰ χάριν διὰ τῆς πίστεως γενομένην σωτηρίαν· ὅτι οὐ πόνους ἔχει ἡμετέρους, ἀλλὰ τὸ ὅλον χάρισμά ἐστι τοῦ Θεοῦ. Δικαιοσύνη Θεοῦ ἡ παρὰ Θεοῦ διδομένη ἢ ἡ ἀπὸ Θεοῦ δικαίωσις καὶ ἀθώωσις καὶ ἀπαλλαγὴ τῶν ἁμαρτημάτων.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ δικαιοσύνης· «Δικαιοσύνη συνίσταται ἐκ τοῦ πληρωθῆναι τὰς ἐντολάς». Ἐπίσης λέγει, ὅτι ἡ δικαιοσύνη «θαυμαστή τίς ἐστι καὶ πλησίον τοῦ Θεοῦ τὸν ἄνθρωπον ἵστησι, καὶ ἰσόθεον σχηματίζει».

Ὁ Θεοδώρητος δικαιοσύνην καλεῖ «τὴν ὀρθὴν τῆς ψυχῆς ἡγεμονίαν καὶ τῶν ὑπηκόων παθῶν τὴν συμμετρίαν· τοῦ γὰρ θυμοειδοῦς ἡ πρὸς τὸ λογικὸν εὐαρμοστία καὶ πρὸς ἄλληλα εὐκρασία τὴν τῆς δικαιοσύνης ἡμῖν πραγματεύεται κτῆσιν». Ὁ δὲ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει· «δικαιοσύνη ἐστὶ συμφωνία τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν». Γρηγόριος δὲ ὁ Νύσσης λέγει· «δικαιοσύνη κανὼν εὐθύτητός ἐστι, τὸ ἐν παντὶ ἄπταιστον λόγῳ τε καὶ ἔργῳ ὑφηγουμένη, ὅπως τε χρὴ τὰ ἐν τῇ ψυχῇ διακεῖσθαι, καὶ πῶς ἄν τις τὰ κατ' ἀξίαν ἑκάστῳ νέμοι». Ὁ δὲ Θεοφύλακτος λέγει· «δικαιοσύνη ἡ καθ' ὅλου ἀρετή, ὁ ἄμεμπτος βίος· ὥσπερ καὶ εἰώθαμεν δίκαιον ὀνομάζειν τὸν ἀνεπίληπτον». Ὁ δέ Χρυσόστομος καὶ αὖθις περὶ δικαιοσύνης λέγει· «Συναγωγὴ καὶ ἕνωσις πάντων τῶν καλῶν καὶ ἀγαθῶν ἐστιν ἡ δικαιοσύνη».

«Πάντων ἁρμονία καὶ σύνοδος τῶν ἀγαστῶν εἴη ἂν καὶ νομίζοιτο εὐλόγως ἡ δικαιοσύνη».

Ἡ δικαιοσύνη οὐ πρὸς χάριν κρίνει, ἀλλὰ τοῦ κατ' ἀξίαν ἑκάστου ἐστὶν ἀπονεμητική.

Ἡ τοῦ Θεοῦ δικαιοσύνη ἐστὶν φιλανθρωπία, ἐπεὶ τῷ δικαίῳ ἀναμέμικται ἔλεος. Οὕτω δὲ καλεῖται ἡ δικαιοσύνη ὡς δικαιοῦσα τὸν ἄνθρωπον καὶ διαλύουσα τὰ ἁμαρτήματα. Αὕτη μένει εἰς τὸν αἰῶνα.

Ἡ ἐλεημοσύνη ἐν τῇ ἁγίᾳ Γραφῇ καλεῖται δικαιοσύνη, ὡς ἔργον δικαιοσύνης.

Ἡ δικαιοσύνη οὐρανόθεν ἐπάγεται παρὰ τοῦ Θεοῦ τοῦ δικαίου κριτοῦ, ἥ τε ἐπανορθωτικὴ καὶ ἡ ἀνταποδοτική.

Ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης λέγει περὶ δικαιοσύνης· «Δικαιοσύνη δὲ αὖθις ὁ Θεός, ὃς πᾶσι τὰ κατ' ἀξίαν ἀπονέμων ὑμνεῖται καὶ εὐμετρίαν, καὶ κάλλος καὶ εὐταξίαν, καὶ διακόσμησιν, καὶ πάσας διανομὰς καὶ τάξεις ἀφορίζων ἑκάστων, αὐτοπραγίας αἴτιος ὤν».

Ἡ δικαιοσύνη ῥύεται ψυχὰς ἐκ θανάτου.

Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ὁδηγὸς πρὸς τὸ ἀγαθόν· διότι ἀρχὴ ὁδοῦ ἀγαθῆς τὸ ποιεῖν δίκαια, τὸν δὲ διώκοντα δικαιοσύνην ἀγαπᾷ τὸ θεῖον. Ἡ δικαιοσύνη ἰσχυρὸν ποιεῖ τὸν ἐργαζόμενον αὐτήν. Ἡ γραφὴ λέγει· «ἐν πλεοναζούσῃ δικαιοσύνῃ ἰσχὺς πολλή». Ἐὰν διώκῃς τὸ δίκαιον, καταλήψει καὶ ἐνδύσει αὐτὸ ὡς ποδήρη δόξης.

Ἡ δικαιοσύνη εἶναι ὁ κανὼν πρὸς ὃν ὀφείλομεν νὰ προσμετρῶμεν πᾶσαν πρᾶξιν τοῦ βίου ἡμῶν· ἄνευ δικαιοσύνης οὐδεμία ἵσταται ἀρετή. Ἡ ἔλλειψις τῆς δικαιοσύνης μαρτυρεῖ ἔλλειψιν ἀγάπης, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ τῇ ἐστερημένῃ ἀγάπης ἀδύνατον νὰ ἀναπτυχθῇ ἀρετή τις. Ἡ ἀδικία καταστρέφει τὰ πάντα. Ὁ πράττων τὴν ἀδικίαν ἠρνήθη τὴν θεοσέβειαν· διότι οὐδεὶς θεοσεβὴς ἄδικος, οὐδ' ἄδικός τις θεοσεβής.

§ 2. Εἰκὼν ἀνδρὸς δικαίου.

Κεχαριτωμένη ἡ εἰκὼν τοῦ δικαίου! Αἱ ἀρεταὶ συνελθοῦσαι ἐζωγράφησαν αὐτοῦ τὸν χαρακτῆρα· «ἐν γὰρ δικαιοσύνῃ συλλήβδην πᾶσα ἀρετή ἐστι». Σπείρει δικαιοσύνην καὶ ἐκ τῶν καρπῶν αὐτῆς εὐφραίνεται· τὴν δέησιν αὐτοῦ εἰσακούει ὁ Κύριος. Δίκαιος ὡς φοῖνιξ ἀνθήσει, καὶ ὡς ἡ κέδρος ἡ ἐν τῷ Λιβάνῳ πληθυνθήσεται. Οἱ καρποὶ τῆς δικαιοσύνης αὐτοῦ οὐκ ἀπόλλυνται, λήψεται δὲ τὸν μισθὸν αὐτοῦ παρὰ

Κυρίου. Ὁ δίκαιος ἐν χαρᾷ καὶ εὐφροσύνῃ ἔσται, καὶ φῶς δικαίῳ διὰ παντὸς καὶ εὐλογία Κυρίου ἐπὶ κεφαλὴν αὐτοῦ. Ἡ εὐφροσύνη ἐγχρονίζει δικαίῳ, ὁ δὲ οἶκος αὐτοῦ εὐλογεῖται, καὶ μεγαλύνεται ἡ ἰσχὺς αὐτοῦ. Ἡ σωτηρία δικαίου παρὰ Κυρίῳ, καὶ ὁ Κύριος ὑποστηρίζει αὐτόν. Τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἔσται ἐν γενεαῖς γενεῶν, καὶ οἱ υἱοὶ αὐτοῦ ὡς νεόφυτα ἐλαιῶν κύκλῳ τῆς τραπέζης αὐτοῦ. Οὐκ ἀφελεῖ Κύριος ἀπὸ δικαίου ὀφθαλμὸν αὐτοῦ καὶ καθιεῖ αὐτὸν εἰς νεῖκος καὶ ὑψώσει αὐτόν. Ὁ ὀφθαλμὸς Κυρίου ἐπὶ τῷ δικαίῳ καὶ τῆς δεήσεως αὐτοῦ εἰσακούσει Κύριος. Ἐκέκραξεν ὁ δίκαιος καὶ ὁ Κύριος εἰσήκουσεν αὐτοῦ, καὶ ἐκ πασῶν τῶν θλίψεων αὐτοῦ ἐρρύσατο αὐτὸν ὁ Κύριος. Φυλάσσει Κύριος πάντα τὰ ὀστᾶ αὐτοῦ, ἓν ἐξ αὐτῶν οὐ συντριβήσεται. Κύριος ὁ Θεὸς φυλάσσει αὐτόν, καὶ μετ' αὐτοῦ ἔσται πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ἐὰν ποταμοὶ ὁρμήσωσιν οὐ συγκλύσωσιν αὐτὸν καὶ ἐὰν διαβαίνῃ ὕδατα οὐ καταποθήσεται ὑπ' αὐτῶν, ὅτι ὁ Κύριος μετ' αὐτοῦ ἐστι· καὶ ἐὰν διέλθῃ διὰ πυρὸς οὐ καυθήσεται, ὅτι ἡ δεξιὰ Κυρίου σκεπάσει αὐτόν.

Ὁ δίκαιος εἶναι ἄμεμπτος, αἱ δὲ χεῖρες αὐτοῦ καθαραὶ ἀπὸ τοῦ ῥύπου τῆς ἀδικίας καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ καθαρὰ ἀπὸ ἀνομίας. Ἐμφανίζεται ὁ δίκαιος μετὰ παρρησίας πολλῆς ἐνώπιον συνεδρίου καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ φαιδρύνεται ἐν τῇ ἀπολογίᾳ αὐτοῦ. Ὁ δίκαιος κληρονομήσει τὴν γῆν καὶ τὸ μνημόσυνον αὐτοῦ ἔσται αἰώνιον. Γενεαὶ γενεῶν εὐλογήσουσι τὸ ὄνομα αὐτοῦ καὶ τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ διηγήσονται οἱ υἱοὶ τῶν ἀνθρώπων. Πηγὴ ζωῆς ἐν χειρὶ δικαίου καὶ οὐ λιμοκτονήσουσιν οἱ υἱοὶ αὐτοῦ. Τὸν πλοῦτον τῶν ἀσεβῶν θησαυρίζει ὁ δίκαιος.

Αἱ ὁδοὶ δικαίου φωτὶ καταλάμπονται, αἱ δὲ τρίβοι αὐτοῦ εὐθεῖαι ἐνώπιον Κυρίου. Δίκαιος ἐὰν πέσῃ ἀναστήσεται, καὶ ἐὰν ἑπτάκις πέσῃ, ἑπτάκις ἀναστήσεται· ὁ Κύριος ἐγερεῖ αὐτὸν ἀπὸ τοῦ παραπτώματος αὐτοῦ. Τὰ χείλη ἀνδρὸς δικαίου ἀποστάζει χάριτας, τὸ δὲ στόμα αὐτοῦ λαλεῖ σοφίαν. Ὁ δίκαιός ἐστι μακάριος καὶ μακάρια ἔσονται τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτοῦ.

Δικαίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ Θεοῦ καὶ οὐ μὴ ἅψεται αὐτῶν βάσανος. Ἡ ἐλπὶς δικαίων ἀθανασίας πλήρης. Δίκαιοι εἰς τὸν αἰῶνα ζῶσι καὶ ἐν Κυρίῳ ὁ μισθὸς αὐτῶν, καὶ ἡ φροντὶς αὐτῶν παρὰ Ὑψίστῳ· διὰ τοῦτο λήψονται τὸ βασίλειον τῆς εὐπρεπείας καὶ τὸ διάδημα τοῦ κάλ-

λους ἐκ χειρὸς Κυρίου, ὅτι ἡ δεξιὰ αὐτοῦ σκεπάσει αὐτούς, καὶ τῷ βραχίονι αὐτοῦ ὑπερασπιεῖ αὐτούς.

Παρὰ τῷ Θεῷ καὶ αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς τῶν δικαίων εἰσὶν ἠριθμημέναι καὶ μία ἐξ αὐτῶν οὐ πεσεῖται ἄνευ τῆς θελήσεως τοῦ Κυρίου.

Μακάριος ἀνὴρ ὁ δίκαιος.

§ 3. Εἰκὼν τῆς ἀδικίας.

Ἀδικία εἶναι ἕξις ὑπεροπτικὴ νόμων. Ἀδικία εἶναι νόμου περιφρόνησις. Ἀδικία εἶναι ἡ τοῦ δικαίου καταπάτησις. Ἀδικία εἶναι ἐναντιότης πρὸς τὸ θεῖον θέλημα. Ἀδικία εἶναι ἐνέργεια πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ κακοῦ, τοῦ πολέμου, τῆς ταραχῆς, τῆς κακοδαιμονίας, τῆς βασιλείας τοῦ πονηροῦ. Ἡ ἀδικία εἶναι ἄγος, ἀκάθαρτον ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καθιστῶσα τὸν ἐργαζόμενον αὐτήν. Ἡ ἀδικία εἶναι βδελυκτὴ ἐν ὀφθαλμοῖς Κυρίου, ὡς προσβάλλουσα τὸ πρώτιστον τῶν θείων ἰδιωμάτων, τὴν θείαν δικαιοσύνην. Ἡ ἀδικία εἶναι μήτηρ πάσης κακίας· διότι ἐν τῇ ἀδικίᾳ συλλήβδην πᾶσα κακία.

Ἡ ἀδικία εἶναι πρᾶξις ψυχῆς μὴ συντασσομένης τῷ Θεῷ, ἀλλὰ δουλευούσης τῷ πονηρῷ. Ἡ ἀδικία μαρτυρεῖ ψυχὴν μὴ ἔχουσαν μηδεμίαν εὐαρμοστίαν τοῦ θυμοειδοῦς πρὸς τὸ λογικόν, οὐδὲ ἡγεμονεύουσαν ἐπὶ τῶν παθῶν καὶ τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτῆς. Ἡ ἀδικία κρίνει πρὸς χάριν καὶ οὐ πρὸς τὸ δίκαιον· ἀποδίδωσι τὸ δίκαιον τοῖς ἀδικοῦσι καὶ ἀφαιρεῖται τοῦτο ἀπὸ τοῦ δικαιουμένου λαβεῖν.

Ἡ ἀδικία πληροῖ τὴν γῆν οἰμωγῶν καὶ ὁ στεναγμὸς τῶν ἀδικουμένων ἀναβαίνει μέχρις οὐρανοῦ. Ἡ ἀδικία, ἀνηλεὴς καὶ ἀνοικτίρμων οὖσα, οὐδενὸς φείδεται· συνθλίβει τὰς καρδίας τῶν ἀδικουμένων, τοὺς δὲ ὀφθαλμοὺς αὐτῶν καθιστᾷ κρουνοὺς δακρύων· δὲν ἐλεεῖ τὸ ὀρφανόν, οὐδὲ τὴν χήραν οἰκτείρει. Ἀδυσώπητος ἀεὶ καὶ ἀνεξιλέωτος, ἐπιβάλλει τὰς βουλὰς αὐτῆς καὶ ἐκτελεῖ τὰς ἀποφάσεις αὐτῆς. Ἡ τυραννία αὐτῆς εἶναι σκληρά, ἐπὶ πᾶν δὲ τὸ κράτος αὐτῆς κυριαρχεῖ ὁ στόνος καὶ τὸ ἄχος.

Ἡ ἀδικία ἀρνεῖται τὸν Θεὸν καὶ ἀθετεῖ τὸ κράτος τῆς ἰσχύος αὐτοῦ. Ἡ εἰκὼν αὐτῆς ἐμποιεῖ φρίκην, τρόμος δὲ καταλαμβάνει τοῦ θεωμένους αὐτήν. Εἶναι δυσειδὴς καὶ ἀποτρόπαιος, καὶ τὸ εἶδος αὐτῆς ὡς μορφὴ ἐρινύος. Ὅπου ἂν προκύψῃ, ἐκεῖθεν φυγαδεύεται ἡ εἰρήνη, ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐθυμία. Ἡ ἐμφάνισις αὐτῆς προμηνύει καται-

γίδα, ἡ δὲ φωνὴ αὐτῆς ἀναγγέλλει λαίλαπα. Ὅθεν ἂν αὕτη διαβῇ ἡ ἐρήμωσις γίνεται πλήρης.

Ἡ ἀδικία εἶναι ὁ κακὸς δαίμων ὁ ἀφαιρῶν τὴν εὐτυχίαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων.

§ 4. Εἰκὼν τοῦ ἀδίκου.

Δυσειδεστάτη ἡ μορφὴ τοῦ ἀδίκου· διότι ὁ χαρακτὴρ τῆς μοχθηρᾶς αὐτοῦ ψυχῆς ὡς δυσμορφία ἐμφανίζεται ἐν αὐτῇ. Οἱ δίκαιοι ἀποστρέφονται αὐτόν, οἱ δὲ τίμιοι περιφρονοῦσιν αὐτόν. Οἱ ἀγαθοὶ ἀποκλείουσι τὰς θύρας αὐτῶν κατ' ἐνώπιον αὐτοῦ καὶ βδελύσσονται τὴν κοινωνίαν αὐτοῦ. Τὸν ἄδικον βδελύσσεται ὁ Θεός καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀποστρέφει ἀπ' αὐτοῦ.

Ὁ ἄδικος διαστρέφει τὴν ἀλήθειαν, τὸ δὲ ψεῦδος ἐπικάθηται τῶν χειλέων αὐτοῦ. Λέγει τὸ πονηρὸν καλόν, καὶ τὸ καλὸν πονηρόν, τὸ σκότος φῶς καὶ τὸ φῶς σκότος πρὸς τὸ ἀδικῆσαι τὸν πλησίον αὐτοῦ. Προσέθετο ἀδικεῖν, καὶ ἠθέτησε τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ. Ἐν τῷ μαρσίπῳ αὐτοῦ δύο φέρει στάθμια, μικρὸν καὶ μέγα, καὶ ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ δύο ἔχει μέτρα, μέγα καὶ μικρόν. Μετατίθησι τὰ ὅρια τῶν κτημάτων τῶν ὀρφανῶν καὶ τὴν οὐσίαν τῶν χηρῶν ὑποκλέπτει. Συνάγει ἐξ ἀδικίας καὶ θησαυρίζει ἐξ ἁρπαγῆς. Θερίζει ὅπου οὐκ ἔσπειρε, καὶ συνάγει ὅθεν οὐ διεσκόρπισεν. Ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ αὐλίζεται ἀδικία, καὶ ἐν τοῖς ταμείοις αὐτοῦ εἰσπορεύεται δόλος.

Ἡ καρδία τοῦ ἀδίκου ὡς θάλασσα ἀναβραζομένη οὕτω κλυδωνίζεται. Ἀνάπαυσις ἐν αὐτῇ οὐκ ἔστιν. Ὁ φόβος πληροῖ αὐτὴν καί ὁ τρόμος κατέχει αὐτήν. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ πάσχει καὶ πάθη σφοδρὰ συνταράττουσιν αὐτήν. Ἐδουλώθη τῇ ἀδικίᾳ καὶ τὸ κράτος τῆς τυραννίας αὐτῆς ἐπεβλήθη αὐτῷ. Ὁ νοῦς αὐτοῦ διανοεῖται δόλον ἡ δὲ διάνοια αὐτοῦ ἔγκειται ἐπὶ τὰ πονηρὰ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Αἱ χεῖρες αὐτοῦ ῥυπαραὶ ἀπὸ ἀδικιῶν καὶ οἱ πόδες αὐτοῦ ἀκάθαρτοι ἀπὸ τῶν ἀνομημάτων αὐτοῦ. Θησαυρίζει καὶ οὐκ οἶδε τίνι συνάγει. Ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ διασκορπίσει τὸν πλοῦτον αὐτοῦ. Τὸ σπέρμα αὐτοῦ ἐξολοθρευθήσεται, καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ θέλει ἀπολειφθῇ ἔρημος. Ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ οὐκ ἔσται πρεσβύτης, λέγει Κύριος, ὅτι αὐτὸς ἐκδικεῖ τὸν οἶκον αὐτοῦ ἕως αἰῶνος. Ὁ ἄδικος εἶναι ὁ δυστυχέστατος τῶν

ἀνθρώπων. Ἐν τῷ οἴκῳ αὐτοῦ οὐκ εἰσέρχεται εὐτυχία. Οὐδείς ποτ' ηὐτύχησεν ἄδικος γεγονώς, λέγει ὁ Εὐριπίδης.

Περὶ τῶν ἀδίκων ἡ ἁγία Γραφὴ λέγει· «ὃ ἀδικῶν κομιεῖται ὃ ἠδίκησε καὶ οὐκ ἔστι προσωποληψία παρὰ τῷ Θεῷ. Ὁ ἄδικος βασιλείαν οὐρανῶν οὐ κληρονομήσει· ἡμέρα δὲ ὀργῆς ἐπέρχεται τῷ ἀδίκῳ. Ἀδίκου στόμα ἐμφραχθείη. Ἃ ἄδικοι ἐθέρισαν δίκαιοι ἔδονται, αὐτοὶ δὲ ἐκ κακῶν οὐκ ἐξαιρεθήσονται. Οὐαὶ καὶ ἀπώλεια τῷ ἀδίκῳ. ἀποκαλύπτεται γὰρ ὀργὴ Θεοῦ ἀπ' οὐρανοῦ ἐπὶ πᾶσαν ἀσέβειαν καὶ ἀδικίαν ἀνθρώπων.

Τῆς δεήσεως τῶν ἀδίκων οὐκ εἰσακούει Κύριος, καὶ τὰς θυσίας καὶ τὰς προσφορὰς αὐτῶν ἀποστρέφεται· τὸ γὰρ θυσιάζειν ἐξ ἀδίκων προσφορὰ μεμωμημένη, καὶ οὐκ εἰς εὐδοκίαν μωμήματα ἀνόμων. Ἄθλιος καὶ ταλαίπωρος ὁ ἄδικος ἄνθρωπος.

§ 5. Χαρακτὴρ ἀδίκου.

(Κατὰ τὴν σοφίαν Σολομῶντος κεφάλ. Β'.)

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀδίκου ἐν τῇ σοφίᾳ Σολομῶντος περιγράφεται ὡς ἑξῆς· «Εἶπον γὰρ ἐν ἑαυτοῖς λογισάμενοι οὐκ ὀρθῶς· ὀλίγος ἐστὶ καὶ λυπηρὸς ὁ βίος ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἴασις ἐν τελευτῇ ἀνθρώπου, καὶ οὐκ ἐγνώσθη ὁ ἀναλύσας ἐξ ᾅδου. Ὅτι αὐτοσχεδίως ἐγεννήθημεν, καὶ μετὰ τοῦτο ἐσόμεθα ὡς οὐχ ὑπάρξαντες· ὅτι καπνὸς ἡ πνοὴ ἐν ῥισὶν ἡμῶν, καὶ ὁ λόγος σπινθὴρ ἐκ κινήσει καρδίας ἡμῶν· οὗ σβεσθέντος, τέφρα ἀποβήσεται τὸ σῶμα, καὶ τὸ πνεῦμα διαλυσθήσεται ὡς χαῦνος ἀήρ· καὶ τὸ ὄνομα ἡμῶν ἐπιλησθήσεται ἐν χρόνῳ, καὶ οὐδεὶς μνημονεύει τῶν ἔργων ἡμῶν· καὶ παρελεύσεται ὁ βίος ἡμῶν ὡς ἴχνη νεφέλης, καὶ ὡς ὁμίχλη διασκεδασθήσεται διωχθεῖσα ὑπὸ ἀκτίνων ἡλίου, καὶ ὑπὸ θερμότητος αὐτοῦ βαρυνθεῖσα.

Σκιᾶς γὰρ πάροδος ὁ βίος ἡμῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἀναποδισμὸς τῆς τελευτῆς ἡμῶν· ὅτι κατεσφραγίσθη, καὶ οὐδεὶς ἀναστρέφει. Δεῦτε οὖν, ἀπολαύσωμεν τῶν ὄντων ἀγαθῶν, καὶ χρησώμεθα τῇ κτήσει ὡς νεότητι σπουδαίως· οἴνου πολυτελοῦς καὶ μύρων πλησθῶμεν, καὶ μὴ παροδευσάτω ἡμᾶς ἄνθος ἔαρος· στεψώμεθα ῥόδων κάλυξι πρὶν ἢ μαρανθῆναι· μηδεὶς ἡμῶν ἄμοιρος ἔστω τῆς ἡμετέρας ἀγερωχίας, πανταχῇ καταλίπωμεν σύμβολα τῆς εὐφροσύνης, ὅτι αὕτη ἡ μερὶς ἡμῶν καὶ ὁ κλῆρος ἡμῶν. Καταδυναστεύσωμεν πένητα δίκαιον, μὴ

φεισώμεθα χήρας, μηδὲ πρεσβυτέρου ἐντραπῶμεν πολιὰς πολυχρονίους· ἔστω δὲ ἡμῶν ἡ ἰσχὺς νόμος τῆς δικαιοσύνης· (τὸ γὰρ ἀσθενὲς ἄχρηστον ἐλέγχεται), ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον, ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι, καὶ ἐναντιοῦται τοῖς ἔργοις ἡμῶν, καὶ ὀνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα νόμου, καὶ ἐπιφημίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα παιδίας ἡμῶν· ἐπαγγέλλεται γνῶσιν ἔχειν Θεοῦ, καὶ παῖδα Κυρίου ἑαυτὸν ὀνομάζει· ἐγένετο ἡμῖν εἰς ἔλεγχον ἐννοιῶν ἡμῶν· βαρύς ἐστιν ἡμῖν καὶ βλεπόμενος, ὅτι ἀνόμοιος τοῖς ἄλλοις ὁ βίος αὐτοῦ, καὶ ἐξηλλαγμέναι αἱ τρίβοι αὐτοῦ· εἰς κίβδηλον ἐλογίσθημεν αὐτῷ, καὶ ἀπέρχεται τῶν ὁδῶν ἡμῶν ὡς ἀπὸ ἀκαθαρσιῶν· μακαρίζει ἔσχατα δικαίων, καὶ ἀλαζονεύεται πατέρα Θεόν. Ἴδωμεν εἰ οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀληθεῖς, καὶ πειράσωμεν τὰ ἐν ἐκβάσει αὐτοῦ. Εἰ γάρ ἐστιν ὁ δίκαιος υἱὸς Θεοῦ, ἀντιλήψεται αὐτοῦ, καὶ ῥύσεται αὐτὸν ἐκ χειρὸς ἀνθεστηκότων· ὕβρει καὶ βασάνῳ ἐτάσωμεν αὐτόν, ἵνα γνῶμεν τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ, καὶ δοκιμάσωμεν τὴν ἀνεξικακίαν αὐτοῦ. Θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάσωμεν αὐτόν, ἔσται γὰρ αὐτοῦ ἐπισκοπὴ ἐκ λόγων αὐτοῦ. Ταῦτα ἐλογίσαντο καὶ ἐπλανήθησαν· ἀπετύφλωσε γὰρ αὐτούς ἡ κακία αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν μυστήρια Θεοῦ, οὐδὲ μισθὸν ἤλπισαν ὁσιότητος, οὐδὲ ἔκριναν γέρας ψυχῶν ἀμώμων. Ὅτι ὁ Θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφθαρσίᾳ καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας ἀϊδιότητος ἐποίησεν αὐτόν· φθόνῳ δὲ διαβόλου θάνατος εἰσῆλθεν εἰς τὸν κόσμον· παράξουσι δὲ αὐτὸν οἱ τῆς ἐκείνου μερίδος ὄντες».

§ 6. Περὶ πλεονεξίας, καὶ εἰκὼν πλεονέκτου.

Ἡ πλεονεξία εἶναι πάθος ψυχῆς ἀκορέστου.

Ὁ πλεονέκτης ἀθροίζει ἀργύριον, συνάγει χρυσίον, οἰκοδομεῖ οἰκίας καὶ συνάπτει οἰκίαν πρὸς οἰκίαν, καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρόν, ἵνα τοῦ πλησίον ἀφέληταί τι, ἕως τοῦ μὴ ὑπάρχειν τόπον. Ὁ πλεονέκτης τοσούτῳ γίνεται ἄπληστος ὅσῳ μᾶλλον τὴν οὐσίαν αὐτοῦ πλείω ποιεῖ. Ὁ πλεονέκτης αἰσθάνεται δίψαν χρυσοῦ, καὶ πεῖναν οὐσίας· διὸ οὔτε πενίας, οὐδὲ ἀπορίας ἀπήλλακται· ποτῷ μὲν ἔσβεσαν τὴν τοῦ πότου ὄρεξιν, καὶ τροφῇ τὴν τῆς τροφῆς ἐπιθυμίαν ἠκέσαντο, πλεονεξίαν δὲ οὐκ ἔσβεσεν ἀργύριον, οὐδὲ χρυσίον. Πρὸς τὸν πλεονέκτην ἁρμόζει τὸ ῥηθὲν πρὸς ἰατρὸν ἀλαζόνα· «Τὸ φάρμακόν σου τὴν νόσον μείζω ποιεῖ».

Ἡ πλεονεξία εἶναι ἄπιστος μανία ἐνθουσιῶσα τὴν ἀκόρεστον ψυχὴν πρὸς ἐπαύξησιν τῆς κειμένης οὐσίας· τοσοῦτον δὲ ἀνάπτει ἐν τῇ ψυχῇ σφοδρὸν ἔρωτα πρὸς τὰ ἀπόντα, ὥστε νὰ ἀμελῇ αὕτη τῶν ληφθέντων· διὸ ὁ πλεονέκτης οὐδὲν ἄξιον ἀγάπης κέκτηται· διότι τὸ φιλούμενον καὶ ἐπιποθούμενον ἀγαθὸν καταλαμβανόμενον ἀποβάλλει ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς τοῦ πλεονέκτου τὸν πρότερον χαρακτῆρα αὐτοῦ, ἀποβαίνει ἀνάξιον τῆς ἀγάπης αὐτοῦ καὶ ἀμελεῖται. Ὁ πλεονέκτης δὲν ἀγαπᾷ τὰ κτηθέντα, τέρπεται δὲ μόνον ἐπὶ τῇ προσδοκίᾳ τοῦ κέρδους, τοῦ πλούτου, τοῦ ἀγαθοῦ, οὐχὶ δὲ καὶ ἐν τῇ κτήσει αὐτῶν· ἡ ἀγάπη πρὸς τὰ κτηθέντα ἐκκρούει τὴν πλεονεξίαν καὶ φέρει τὴν αὐτάρκειαν, ἡ δὲ αὐτάρκεια φέρει κόρον καὶ πλησμονὴν καὶ ἀμέλειαν πρὸς κτήσεις νέας. Οἱ πλεονέκται θησαυρίζουσι καὶ οὐκ οἴδασι τίνι συνάγουσιν. Οἱ πλεονέκται εἰσὶν ἀνένδοτοι πρὸς ἐλεημοσύνην καὶ ὀκνηροὶ πρὸς χορηγίας· διότι οἱ ἐκ πλεονεξίας κερδαίνοντες δαπανᾶν οὐκ ἐπίστανται.

Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει περὶ τοῦ πλεονέκτου. «Τὸν πλεονέκτην οὐδὲν δύναται ἐπισχεῖν· πυρός ἐστι χαλεπώτερος, πάντα διὰ συνεχείας νεμόμενος. Οὐ τῇ ἀπολαύσει τῶν συναχθέντων προσέχει, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκδαπανᾷ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ πλείονος κτήσεως· εἶτα ἀγρυπνίαι, ἐντεῦθεν αἱ μέριμναι καὶ αἱ φροντίδες. Ὅσον αὔξει ὁ πλοῦτος, τοσοῦτον φέρει τοῦ βίου τὸ μεριμνητικόν».

§ 7. Περὶ κλοπῆς καὶ ἁρπαγῆς, καὶ περὶ κλέπτου καὶ ἅρπαγος.

Κλοπὴ τὸ ἀφαιρεῖν τι κρυφίως ἀπό τινος· ἁρπαγὴ δὲ τὸ ἀφαιρεῖν τι μετὰ βίας ἀπό τινος. Ὁ κλέπτης καὶ ὁ ἅρπαξ εἰσὶ μωροὶ καὶ ἄφρονες, διότι ἐμίσησαν τὴν ἔντιμον ἐργασίαν τὴν παρέχουσαν κέρδος μετ' εὐφροσύνης καὶ ἠγάπησαν τὴν ἀργίαν τὴν ἄγουσαν εἰς τὴν κλοπήν, τὴν ἁρπαγὴν καὶ πᾶσαν κακίαν καὶ παρέχουσαν πᾶσαν πικρίαν. Οἱ κλέπται καὶ οἱ ἅρπαγες ἐμίσησαν τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν καὶ ἠγάπησαν τὴν κακοδαιμονίαν, ἐμίσησαν τὴν ἑαυτῶν ψυχήν. Φεύγουσι τὸ φῶς τῆς ἡμέρας, ἵνα μὴ αὐτὸ ἀποκαλύψῃ αὐτούς. καὶ καταφεύγουσιν εἰς σκοτεινοὺς κευθμῶνας, ὅπως τὸ σκότος καλύψῃ αὐτοὺς ὑπὸ τὸν πέπλον αὐτοῦ· τρέμουσι πρὸ τοῦ φάσματος τῆς ἐξουσίας καὶ ἀδυνατοῦσι νὰ εὕρωσιν ἠρεμίαν. Διέρχονται νύκτας χαλεπὰς καὶ ἡ τοῦ οἴστρου ἀκολασία πᾶσαν ἀνάπαυσιν αὐτῶν ἀπελαύνει. Οἱ κλέπται καὶ

οἱ ἅρπαγες κολάζονται καὶ ἐνταῦθα καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ ζωῇ θέλουσιν αὐστηρῶς κατακριθῆ διὰ τὰς ἑαυτῶν ἀδικίας.

Β΄ ΠΕΡΙ ΛΛΗΘΕΙΑΣ

§ 1. Περὶ ἀληθείας.

Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἐναρέτου βίου· τὸ λαλεῖν τὴν ἀλήθειαν εἶναι καθῆκον παντὸς ἀνθρώπου ὀφειλόμενον πρός τε ἑαυτὸν καὶ τοὺς περὶ αὐτόν· ὁ ἀληθεύων πρῶτον τιμᾷ τὸν λαλοῦντα τὴν ἀλήθειαν καὶ εἶτα τὸν ἀκούοντα. Ὁ λαλῶν τῷ πλησίον αὐτοῦ ἀλήθειαν ἀποδίδει αὐτῷ ὀφειλομένην τιμήν· διότι ὁ ἀκούων ὡς λογικὸν ὂν δικαιοῦται διαπυνθανόμενον νὰ μάθῃ τὴν ἀλήθειαν. Ἡ ἀλήθεια περικοσμεῖ ὡς διπλοῒς τὸν ἀληθεύοντα· τελειοῖ δὲ αὐτὸν ἐν τῇ ἀρετῇ, διότι τελειοποιὸς τῆς ἀρετῆς ἡ ἀλήθεια· καὶ ἐξομοιοῖ τὸν λαλοῦντα πρὸς τὸν Θεόν, ὅστις εἶναι ἡ ἀπόλυτος ἀλήθεια.

Ἀλήθειά ἐστιν ἡ ταῦ ὄντος ἀσφαλὴς κατανόησις. Ἀλήθειά ἐστιν ὁ Θεός, ὅτι αὐτός ἐστι φῶς, ἀλήθεια καὶ ζωή· ὅθεν καὶ ἡ γνῶσις τῆς ἀληθείας ἐστὶ γνῶσις τοῦ Θεοῦ τοῦ ὄντως ὄντος. Ὁ λαλῶν τὴν ἀλήθειαν ἐν τῷ Θεῷ μένει καὶ ὁ Θεὸς ἐν αὐτῷ.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει· «Οὐδὲν τῆς ἀληθείας φανερώτερον ἢ ἰσχυρότερον γένοιτ' ἄν, ὥσπερ τοῦ ψεύδους οὐδὲν ἀσθενέστερον. Ἡ ἀλήθεια γυμνὴ πρόκειται πᾶσι τοῖς βουλομένοις αὐτῆς τὴν ὥραν περισκοπεῖν, καὶ οὔτε λανθάνειν βούλεται, οὔτε κίνδυνον δέδοικεν, οὐκ ἐπιβουλὰς τρέμει». Ὁ δὲ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει· «Μία ἐστὶν ἡ ἀλήθεια, ὡς καὶ μία κατὰ δύναμίν ἐστιν ἡ ἀρετή».

Μία ἡ τῆς ἀληθείας ὁδός, ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός· διὰ τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ πρὸς τὸν Θεὸν Πατέρα ἀνερχόμεθα, καὶ υἱοὶ Θεοῦ γινόμεθα. Ἡ ἀλήθεια ἄγει εἰς τὸ τέλειον καὶ ἀκριβὲς τῆς ἀρετῆς. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐπιστήμη ἀρετῆς· ἡ δὲ ἕξις τῆς ἀρετῆς ἐπιστήμη τῆς ἀληθείας. Ἡ ἀλήθεια ὑγιῆ ἀπεργάζεται τὴν ψυχὴν καὶ τὸ ἠθικὸν αὐτῆς σθένος περισώζει. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἔμφυτος τοῦ θείου γνῶσις, καὶ πόθος πρὸς Θεὸν διακαής.

Ὁ Θεοδώρητος λέγει, ὅτι ἡ ἀλήθεια τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων εἶναι τοῖς εὐσεβεῖν προαιρουμένοις ὅ,τι τὸ θεμέλιον ἐν τῇ οἰκίᾳ καὶ ἡ

τρόπις ἐν τῷ πλοίῳ. Ἀλήθειαν ἐκζητεῖ ὁ Κύριος, ὅτι τὸ ποιεῖν δίκαια καὶ ἀληθεύειν ἀρεστὰ παρὰ τῷ Θεῷ μᾶλλον ἢ θυσίαι καὶ προσφοραί. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ἐντολὴ Κυρίου μεγάλη. Ἀλήθεια εἶναι τὸ λέγειν τὸ ναὶ ναὶ καὶ τὸ οὒ οὔ· τὸ φῶς φῶς καὶ τὸ σκότος σκότος. Ἡ τῆς ἀληθτίας ἰσχὺς οὐδεμιᾶς δεῖται βοηθείας, ἀλλὰ κἂν μυρίους ἔχῃ τοὺς σβεννύντας αὐτήν, οὐ μόνον οὐκ ἀφανίζεται, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν τῶν ἐπηρεάζειν ἐπιχειρούντων φαιδροτέρα ἄνεισιν. Οὐδὲν τῆς ἀληθείας ἰσχυρότερον· ἡ ἀλήθεια πάντοτε καὶ πανταχοῦ ἐπικρατεῖ. Ἡ ἀλήθεια εἶναι ὡραία ὡς θυγάτηρ τοῦ Οὐρανοῦ, ἡ χάρις αὐτῆς θέλγει, ἡ δὲ εἰκὼν αὐτῆς ἐμφανιζομένη φαιδρύνει τὰς ψυχάς· ἐν αὐτῇ διαλάμπει ἡ εὐγένεια, ἡ ἀθωότης, ἡ ἁπλότης, ἡ ἀγαθότης καὶ ἡ εὐσέβεια· ἡ ἀρετὴ περιεκόσμησεν αὐτήν, ἡ δὲ ἁγιότης ἐπεχύθη ἐπ' αὐτῆς· ὅλη ἀποπνέει μύρου εὐωδίαν.

§ 2. Εἰκὼν ἀνδρὸς ἀληθινοῦ.

Ὁ ἀληθεύων εἶναι ἀνὴρ ἐνάρετος, χρηστός, τίμιος, ἀγαθός, δίκαιος, ἔχει καρδίαν καθαρὰν καὶ οὐκ ἐλάλησαν ψεῦδος τὰ χείλη αὐτοῦ, οὐχ ὑποκρίνεται, λαλεῖ δὲ μετὰ παρρησίας τὴν ἀλήθειαν, οὐκ ἐπιμορφάζεται τὴν ἀρετήν, οὐδὲ σχηματίζεται σωφροσύνην, ἀλλὰ ἐνάρετος ὢν καὶ σώφρων τὸ δίκαιον δικαίως διώκει. Ὁ ἀληθεύων φιλεῖ τὴν ἀλήθειαν καὶ μέχρι θανάτου ἀγωνίζεται ὑπὲρ αὐτῆς· ἡ καρδία αὐτοῦ ἐπιποθεῖ τὴν ἐπικράτησιν αὐτῆς. Ὁ ἀληθινὸς εἶναι εὐσεβὴς καὶ φοβεῖται τὸν Θεὸν καὶ φυλάττει τὸν νόμον αὐτοῦ. Ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ εἶναι κεχαραγμένη ἡ ἀγαθότης τῆς καρδίας αὐτοῦ. Ὡς δικαστὴς ἀπονέμει τὸ δίκαιον τῷ ἔχοντι αὐτό, κρίνει ἐν φόβῳ Θεοῦ, καὶ ἐκζητεῖ τὴν ἀλήθειαν· μετὰ δικαιοσύνης πάντα τὰ ῥήματα τοῦ στόματος αὐτοῦ· νόμος ἀληθείας ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ καὶ ἀδικία οὐχ εὑρέθη ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ. Ἡ συνείδησις αὐτοῦ συμμαρτυρεῖ τοῖς λόγοις αὐτοῦ, καὶ ἡ διάνοια αὐτοῦ διανοεῖται εὐθέα. Πνεῦμα Θεοῦ ἐνοικεῖ ἐν αὐτῷ καὶ δάκτυλος Θεοῦ ποδηγετεῖ αὐτόν· εὐθεῖαι αἱ τρίβοι αὐτοῦ ἐνώπιον Κυρίου τοῦ Θεοῦ αὐτοῦ· χαίρει ἐπὶ τῇ ἀληθείᾳ καὶ λυπεῖται ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ. Ἡ ἀλήθεια ἐδίδαξεν αὐτὸν ἐπιστήμην καὶ σύνεσιν καὶ γνῶσιν. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ εἶναι ἁγνή, ὑποτασσομένη τῇ ἀληθείᾳ, ἀνυπόκριτος δὲ φιλαδελφία ἐκδηλοῦται ὡς ἀγάπη πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ· πολιτεύεται ὡς ἀληθὴς χριστιανὸς καὶ γίνεται τοῖς πᾶσι

τύπος καὶ ὑπογραμμὸς ἠθικῆς τελειότητος. Ὁ καρπὸς τοῦ Πνεύματος ἐμφαίνεται ἐν αὐτῷ ἐν πάσῃ ἀγαθωσύνῃ, δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ. Περιεζωσμένος τὴν ὀσφὺν αὐτοῦ ἐν ἀληθείᾳ, καὶ ἐνδεδυμένος τὸν θώρακα τῆς δικαιοσύνης ἔχει τοὺς πόδας αὐτοῦ ὑποδήσει ἐν τῇ ἑτοιμασίᾳ τοῦ Εὐαγγελίου τῆς εἰρήνης, ἀνέλαβε δὲ ἐπὶ πᾶσι τὸν θυρεὸν τῆς πίστεως, καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου ἐδέξατο, καὶ τὴν μάχαιραν ἔλαβε τοῦ Πνεύματος, καὶ ὡς ἀληθὴς στρατιώτης Χριστοῦ τὸν ὑπὲρ τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ γῆς ἀνέλαβεν ἀγῶνα. Ἔχει ζῆλον κατ' ἐπίγνωσιν καὶ ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς ἀληθείας, ἐν πνεύματι πραότητος· ζῇ κατὰ Θεὸν καὶ πολιτεύεται ὡς ἠλεημένος παρὰ Θεοῦ· πάντα ποιεῖ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ ὀνόματος Θεοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ εὐαρεστῆσαι τῷ Θεῷ καὶ εὑρεῖν χάριν παρ' αὐτῷ· οἱ ὀφθαλμοὶ πάντων πρὸς αὐτὸν ἀτενίζουσι καὶ ἡ φιλία αὐτοῦ εἶναι ποθητὴ τοῖς πᾶσιν· εἶναι χριστιανὸς οὐ τὸ σχῆμα, ἀλλὰ τὸ φρόνημα. Ἐπιγνοὺς τὴν κλῆσιν αὐτοῦ σπουδάζει βεβαίαν αὐτὴν καὶ τὴν ἐκλογὴν ποιεῖσθαι, ἵνα ἄρτιος γενόμενος γένηται κληρονόμος καὶ τῆς οὐρανίου βασιλείας. Ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος ἀπόκειται αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως.

§ 3. Περὶ ψεύδους.

Ψεῦδός ἐστι φαντασία τις περὶ τὸ μὴ ὂν ἐγγινομένη τῇ διανοίᾳ, ὡς ὑφεστῶτος τοῦ μὴ ὑπάρχοντος (Γρηγόριος ὁ Νύσσης). Τὸ ψεῦδος εἶναι ἀπάτης πλάνη.

Τὸ ψεῦδος εἶναι κύημα πεπλανημένης ψυχῆς καὶ τόκος ἐσκοτισμένης διανοίας. Τὸ ψεῦδος δηλοῖ ἀποστασίαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ, πόλεμον πρὸς τὴν ἀλήθειαν, καὶ ἔχθραν πρὸς τὴν δικαιοσύνην. Τὸ ψεῦδος εἶναι σκότος, ἐξέρχεται δὲ ἀπὸ τῶν σκοτεινῶν κευθμώνων τοῦ Ἅδου καὶ ἐπιζητεῖ νὰ καλύψῃ τὴν γῆν, ἵνα μὴ αἱ τῆς ἀληθείας ἀκτῖνες φωτίζωσι καὶ θάλπωσι τοὺς κατοίκους αὐτῆς· συσσωρεύει νέφη, ἵνα καλύψῃ τὸν αἴθριον τῆς ἀληθείας οὐρανόν, ἀλλὰ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας διαλύει καὶ σκορπίζει αὐτὰ καὶ ἐμφανίζεται φαιδρὸν καὶ λάμπον. Οὐδὲν τοῦ ψεύδους ἀσθενέστερον, ὡς οὐδὲν τῆς ἀληθείας ἰσχυρότερον.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει· « ἡ Ἀλήθεια ἰσχυρὸν, ἀσθενὲς τὸ ψεῦδος· ἐκείνη μὲν γὰρ κἂν τῶν τυχόντων ἐπιλάβηται, λαμπροὺς αὐτοὺς ἀποφαίνει· τοῦτο δέ, κἂν μετὰ τῶν ἰσχυρῶν ᾖ, ἀσθενεῖς αὐτοὺς δείκνυσι».

Ὁ δὲ Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας λέγει· «Νοσεῖ τὸ ψεῦδος οἴκοθεν

μὲν τὸ ἄναλκι, κατακαλλύνεται δὲ πολλάκις τοῖς εἰσποιητοῖς ὡραϊσμοῖς, καθάπερ ἀμέλει καὶ τῶν γυναίων τὰ ἄσεμνα». Ὥσπερ ἡ ἀλήθεια εἶναι γνῶσις καὶ σοφία καὶ σύνεσις, οὕτω τὸ ψεῦδος εἶναι ἄγνοια, μωρία καὶ ἀφροσύνη. Τὸ ψεῦδος γεννᾷ θλίψεις καὶ ταραχὴν εἰς τὴν καρδίαν· φέρει αἶσχος καὶ καταισχύνει τοὺς φέροντας αὐτὸ ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτῶν· εἶναι πολυσχιδὲς καὶ φέρει ποικίλας μορφάς, ἡ ἀπάτη καὶ ὁ δόλος συνεδρεύουσιν αὐτῷ, ἡ δὲ ἀδικία καὶ ὁ φόνος ἔπονται αὐτῷ· ποιεῖ τὸ ναὶ οὐ, καὶ τὸ οὐ ναί· τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς· τὸ δίκαιον ἄδικον, καὶ τὸ ἄδικον δίκαιον· καὶ ἀντιστρατεύεται κατὰ τῶν ἐντολῶν τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ. Τὸ ψεῦδος φέρει τὴν ἐπικράτησιν τῆς βασιλείας τοῦ κακοῦ καὶ ἐργάζεται τὸ κακόν· ἡ διαβολὴ καὶ ἡ συκοφαντία ἐπιβοηθοῦσιν αὐτό· ἄτιμον καὶ ἄθλιον μισεῖται ὑπὸ πάντων τὴν δὲ ὄψιν αὐτοῦ μετὰ ἀπεχθείας θεῶνται οἱ ἄνθρωποι, ἀποστρέφονται δὲ αὐτὸ καὶ βδελύσσονται ὡς τέκνον τοῦ πονηροῦ.

§ 4. Εἰκὼν ἀνθρώπου ψεύστου.

Ὁ ψεύστης εἶναι ἄνθρωπος κακοήθης, δόλιος, ἀπατεών, ἀσεβὴς καὶ διεφθαρμένος· ἔχει ψυχὴν μοχθηράν, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ ἀγαπᾷ τὸ ψεῦδος· ἄγεται ὑπὸ τῆς πλάνης δουλεύει δὲ τῇ ἁμαρτίᾳ· ἠθέτησε τὸν νόμον τοῦ Θεοῦ καὶ ἐμίσησε τὴν ἀλήθειαν· ἀδικίαν καὶ ἀνομίαν μελετᾷ ὅλην τὴν ἡμέραν, καὶ οὐκ εὐλαβεῖται ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ τὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ. Ἡ ἐσκοτισμένη διάνοια αὐτοῦ διανοεῖται πονηρὰ καὶ ἐπινοεῖ ψεύδη, ἵνα ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῆς ἀληθείας· λέγει τὸ φῶς σκότος, καὶ τὸ σκότος φῶς, τὸ δίκαιον ἄδικον καὶ τὸ ἄδικον δίκαιον πρὸς τὸ ἀδικῆσαι τὸν πλησίον αὐτοῦ. Ἀπὸ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ἐξέλιπεν ἡ αἰδώς, πᾶσα δὲ συστολὴ ἀφῆκεν αὐτόν· διαψευδόμενος οὐ καταισχύνεται· καὶ ἐλεγχόμενος ψεύστης οὐκ ἐρυθριᾷ· ὑπόσχεται πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ καὶ ἀθετεῖ τὰς πρὸς αὐτὸν ὑποσχέσεις αὐτοῦ· ὅπερ σήμερον μαρτύρεται ὡς ἀλήθειαν, τοῦτο αὔριον αὐτὸς βεβαιοῖ ψεῦδος, ὅτι δὲ χθὲς κατεδίκαζεν ὡς ἄδικον, σήμερον ὑποστηρίζει ὡς δίκαιον. Ὁ ψεύστης εἶναι μισητὸς πρὸς πάντας· πάντες αὐτὸν ἀποστρέφονται, οὐδεὶς ἐπιζητεῖ τὴν φιλίαν αὐτοῦ, ἀποκρούεται δὲ παρὰ πάντων, καὶ οὐδεὶς πέποιθεν ἐπ' αὐτόν· ζῶν ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν ἀνθρώπων μένει ἔρημος φίλων· αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εἰσι σκολιαὶ καὶ τὰ διαβήματα αὐτοῦ φέρουσιν εἰς ἀπώλειαν· ἀπέστη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ὁ

Θεός. Ὁ ψεύστης διανύει τὸν βίον ἐν πικρίᾳ, διότι τὸ ψεῦδος ποτίζει αὐτὸν καθ' ἑκάστην θλίψεις· κακοδαίμων καὶ ἄθλιος βαίνει πρὸς τὸ τέρμα τῆς ζωῆς του καὶ καταλύει τὸν βίον του ἐν μέσῳ δυστυχίας· οὐδεὶς ἐλεεῖ αὐτόν, οὐδεὶς βοηθεῖ αὐτῷ, διότι οὐδεὶς καὶ πάσχοντα προσδέχεται αὐτὸν καὶ ἀληθεύοντι πιστεύει. Ὁ ψεύστης γίνεται θῦμα τοῦ ψεύδους καὶ ἀποθνήσκει ἐλεεινὸς ἕνεκα τοῦ ψεύδους.

§ 5. Περὶ διαβολῆς.

Διαβολή, εἶναι ψευδὴς κατηγορία, συκοφαντία, κακολογία.

Περὶ διαβολῆς ὁ Κλεάνθης ὁ φιλόσοφος λέγει τὰ ἑξῆς·

Κακουργότερον οὐδὲν διαβολῆς ἐστί που.
Λάθρα γαρ ἀπατήσασα τὸν πεπεισμένον,
Μῖσος ἀναπλάττει πρὸς τὸν οὐδὲν αἴτιον.

Ὁ δὲ Μένανδρος λέγει περὶ διαβολῆς ταῦτα·

Ὅστις δὲ διαβολαῖσι πείθεται ταχύ,
ἤτοι πονηρὸς αὐτός ἐστι τοὺς τρόπους,
ἢ παντάπασι παιδαρίου γνώμην ἔχει.
Οὐδὲν διαβολῆς ἐστι ἐπιπονώτερον·
τὴν ἐν ἑτέρῳ γὰρ κειμένην ἁμαρτίαν
εἰς μέμψιν ἰδίαν αὐτὸν ἐπάναγκες λαβεῖν.

Ὁ δὲ Θουκυδίδης λέγει· Διαβολὰς οὐ σῶφρον οὔτε λέγειν πρὸς ἀλλήλους οὔτε ἀκούοντας ἀποδέχεσθαι.

Ὁ Ἡρόδοτος λέγει· Διαβολή ἐστι δεινότατον· ἐν ταύτῃ δύο μέν εἰσιν οἱ ἀδικοῦντες, εἷς δὲ ὁ ἀδικούμενος· ὁ μὲν γὰρ διαβάλλων ἀδικέει οὐ παρεόντος κατηγορέων, ὁ δὲ ἀδικέει ἀναπειθόμενος, πρὶν ἢ ἀτρεκέως ἐκμάθῃ, ὁ δὲ δὴ ἀπεὼν τοῦ λόγου τάδε ἐν αὐτοῖσι ἀδικέεται, διαβληθείς τε ὑπὸ ἑτέρου κακὸς εἶναι.

Ὁ Φίλων λέγει· ὅτι διάβολοι καὶ θείας ἀπόπεμπτοι χάριτός εἰσιν, οἱ τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ διαβολικὴν νοσοῦντες κακοτεχνίαν, θεοστυγεῖς τε καὶ θεομισεῖς πάντῃ, καὶ πάσης εὐδαιμονίας ἀλλότριοι.

Ὁ Ἱππίας λέγει· Δεινόν ἐστιν ἡ διαβολή, καὶ τῆς ὕβρεως πολὺ κακουργοτέρα· ἡ ὕβρις δικαιοτέρα ἐστὶ τῆς διαβολῆς διὰ τὸ μὴ ἀφανὴς εἶναι.

Ὁ Μάξιμος ὁ Ὁμολογητὴς λέγει· λογίζου τοὺς διαβολὰς καὶ λό-

γους σοι φέροντας, μὴ ὡς εὐνοοῦντας, ἀλλ' ὡς θανατοῦντας ὄφεις τοὺς τοιούτους ἀποστρέφου·

Ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει περὶ τῶν διαβολέων ταῦτα· Ὁ διαβάλλων τὸν πλησίον ἀδελφικὰ κρέα ἔφαγεν, ὑπόληψιν τρώσας καὶ μυρία ἕτερα ἐργασάμενος διὰ τοῦ λόγου κακά·

§ 6. Περὶ ἀνθρώπου δολίου.

Ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει περὶ δολίου τὰ ἑξῆς· «Ὅρα ἐνταῦθα εὐαγγελικὸν παράγγελμα διαλάμπον· εὔχεσθε γὰρ, φησί, μὴ εἰσελθεῖν εἰς πειρασμόν· τούτου γὰρ τοῦ πειρασμοῦ, οὐδὲν ἴσον τοῦ δολερῷ περιπεσεῖν ἀνθρώπῳ· οὗτος καὶ θηρίου χαλεπώτερος· τὸ μὲν γάρ, ὅπερ ἐστί, φαίνεται· οὗτος δὲ παραπετάσματι πολλάκις ἐπιεικείας τὸν ἰὸν ἀπέκρυψεν, ὡς καὶ δυσφώρατον γενέσθαι τὴν ἐνέδραν, καὶ βαράθρῳ περιπεσεῖν ἀφυλάκτως τὸν ἐμπίπτοντα· μάλιστα δὲ ἄδικα χείλη εἴποι τις ἂν ἐκεῖνα τὰ τὴν ἀρετὴν βλάπτοντα, τὰ πρὸς κακίαν ἐπάγοντα».

Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει περὶ δόλου· «Ἔστι δόλος κακοποιΐα λαθραία ἐν προσποιήσει τῶν βελτιόνων τῷ πλησίον προσφερομένη».

Ὁ ὅσιος Νικήτας ὁ Στηθᾶτος λέγει περὶ δολιότητος τὰ ἑξῆς· «Χείλη μὲν ἄδικα βασκάνου ἀνδρὸς καὶ γλῶσσα δολία ἔοικεν ὄφεως στόματι καὶ γλώσσῃ, ἰὸν θανατηφόρον ἐπιφέροντα· ἀφ' ὧν ῥυσθῆναι τὴν ψυχὴν αὐτοῦ πᾶς ὁ κατὰ Θεὸν πορευόμενος εὔχεται, διότι ἐκ δαιμονιώδους καρδίας καὶ ἀσυνέτου ψυχῆς λύμην εἰς τὰς ἀκοὰς τῶν ἀνθρώπων ἐμοῦσι». Ἀπὸ ἀνθρώπου ἀδίκου καὶ δολίου ῥύσαιτο ἡμᾶς ὁ Κύριος.

§ 7. Περὶ κατακρίσεως.

Κατάκρισις τὸ κρίνειν καὶ καταδικάζειν τινὰ ἐπὶ ἁμαρτήματι.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει ὅτι· «Οὐδὲν οὕτως ἡδὺ τοῖς ἀνθρώποις, ὡς τὸ κατακρίνειν τὰ ἀλλότρια». Ὁ δὲ Χρυσόστομος λέγει ὅτι· «Κατάκρισις προσενεχθεῖσα ψυχὰς ἀνέτρεψε καὶ κατέδυσε». Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος γνωρίζει πᾶσιν, ὅτι ὁ κατακρίνων ἐστὶν ἀναπολόγητος· διότι ἐν ᾧ κρίματι κατακρίνει τὸν ἕτερον ἑαυτὸν κατακρίνει· διότι τὰ αὐτὰ πράσσει ὁ κρίνων. Λογίζει δὲ τοῦτο, ὦ ἄνθρωπε, ὁ κρίνων τοὺς τὰ τοιαῦτα πράττοντας καὶ ποιῶν αὐτά, ὅτι σὺ ἐκφεύξῃ

τὸ κρῖμα τοῦ Θεοῦ; Ἕκαστος τὸ ἴδιον φορτίον βαστάζει. Διὸ παραινεῖ ὁ Χρυσόστομος λέγων· «Μὴ τοίνυν γινώμεθα ἑτέρων πικροὶ δικασταί, ἵνα μὴ καὶ ἡμεῖς ἀπαιτηθῶμεν εὐθύνας· καὶ γὰρ ἔχομεν ἁμαρτήματα συγγνώμης πάσης μείζονα· ὥστε ἐκείνους μᾶλλον ἐλεῶμεν τοὺς τὰ ἀσύγγνωστα ἁμαρτήσαντας, ἵνα καὶ αὐτοὶ τοιοῦτον ἑαυτοῖς προαποθώμεθα ἔλεον· καίτοι ὅσα ἂν φιλοτιμησώμεθα οὐδέποτε δυνησόμεθα τοιαύτην εἰσενεγκεῖν φιλανθρωπίαν, οἵας χρῄζομεν ἡμεῖς παρὰ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ.... Ὁ γὰρ περὶ τὸν σύνδουλον ἀκριβολογούμενος, πολλῷ μᾶλλον τὸν Θεὸν ἕξει τοῦτο ποιοῦντα. Μὴ τοίνυν καθ' ὑμῶν φθεγγώμεθα».

Καὶ ὁ Κύριος ἐντέλλεται λέγων· Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε· ἐν ᾧ γὰρ κρίματι κρίνετε κριθήσεσθε, καὶ ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε ἀντιμετρηθήσεται ὑμῖν. Τί βλέπεις τὸ κάρφος τὸ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ τοῦ ἀδελφοῦ σου, τὴν δὲ ἐν τῷ ὀφθαλμῷ σου δοκὸν οὐ κατανοεῖς ;».

§ 8. Περὶ λοιδορίας.

Λοιδορία, εἶναι ἡ κακολογία, ἡ ὕβρις, ἡ καταλαλιά.

Ὁ λοίδορος εἶναι μοχθηρός, ἐπιρρεπὴς εἰς ψόγους, εἰς ὕβρεις καὶ εἰς κατηγορίας· ἔχει καρδίαν ἀκάθαρτον. Τὸ πνεῦμα αὐτοῦ εἶναι διεστραμμένον, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ μοχθηρά. Τὸ στόμα αὐτοῦ σκολιόν, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτοῦ δολία, τὰ χείλη αὐτοῦ βέβηλα, οἱ λόγοι αὐτοῦ ἄδικοι. Κάθηται πικρὸς δικαστὴς τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ, κατακρίνει αὐτὸν ἀναπολόγητον· ἀνηλεὴς καὶ ἀδυσώπητος καταφέρεται κατ' αὐτοῦ καὶ ἀπαγγέλλει τὴν καταδίκην αὐτοῦ. Ὁ λοίδορος οὐδόλως διαφέρει τοῦ δολοφόνου, διότι ὁ μὲν αἴρει τὴν ζωήν, ὁ δὲ τὴν τιμήν, τὸ βάθρον, ἐφ' οὗ στηρίζεται ἡ ζωή.

§ 9. Περὶ καταλαλιᾶς καὶ καταλάλου.

Καταλαλιά, ἡ κατηγορία, ἡ κακολογία. Κατάλαλος δὲ ὁ κακολογῶν καὶ κατηγορῶν τὸν πλησίον αὐτοῦ. Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει· «Καταλαλιά ἐστι τὸ κατὰ ἀπόντος ἀδελφοῦ λαλεῖν, σκοπῷ τοῦ διαβάλλειν αὐτόν, εἰ καὶ ἀληθὲς ᾖ τὸ λεγόμενον».

Ὁ Ἰάκωβος ὁ ἀδελφόθεος νουθετεῖ λέγων· «Μὴ καταλαλεῖτε ἀλλήλων ἀδελφοί· ὁ καταλαλῶν ἀδελφοῦ, ἢ κρίνων τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ,

καταλαλεῖ νόμου, κρίνει νόμον· εἰ δὲ νόμον κρίνεις, οὐκ εἶ ποιητὴς νόμου, ἀλλὰ κριτής· εἷς ἐστι νομοθέτης ὁ δυνάμενος σῶσαι καὶ ἀπολέσαι. Σὺ τίς εἶ, ὃς κρίνεις τὸν ἕτερον»;. Ὁ κατάλαλος κατεσθίει ἐν καταλαλιᾷ σάρκας ἀδελφῶν (Πατερικόν). Ὁ Μέγας Βασίλειος ἀξίους ἀφορισμοῦ κρίνει τόν τε κοτάλαλον καὶ τὸν ἀκούοντα λέγων· «Εἴ τις εὑρεθῇ καταλαλῶν τινος καὶ ἀκούων καταλαλοῦντά τινα καὶ μὴ ἐπιτιμῶν αὐτῷ, σὺν αὐτῷ ἀφοριζέσθω».

Ὁ κατάλαλος ἀφαιρεῖ τὴν τιμὴν τοῦ ἀνθρώπου, ὡς ὁ φονεὺς τὴν ζωήν· ἀμφότεροί εἰσιν ἐξ ἴσου ἀνθρωποκτόνοι.

§ 10. Περὶ συκοφαντίας καὶ συκοφάντου.

Συκοφαντία, ψευδὴς κατηγορία· συκοφάντης δὲ εἶναι ὁ ψεύστης. Καί τις σοφὸς λέγει· «ψεύστην οὐδένα ἄλλον, ἢ τὸν συκοφάντην νόει· ψεύδους γὰρ καὶ συκοφαντίας οὐδὲν τὸ διάφορον». Συκοφάντην τὸν διαβολέα καὶ προσαγωγέα οἱ πάλαι καὶ οἱ νῦν καλοῦσιν.

Βέβαιόν ἐστι τὸν διάβολον ἐξευρεῖν τήν συκοφαντίαν. Σκορπίου ἰὸς γλῶσσα συκοφάντου. Ἄτρεπτος τοῦ ἔργου ὁ συκοφάντης, ἐπειδὰν καὶ τῆς συκοφαντίας ὀρεγομένους εὕρῃ τοὺς ἄρχοντας· τεχνᾶται ψεύδη καὶ διαβάλλει παντοῖα. Ἐξολοθρεύσει Κύριος πάντα τὰ χείλη τὰ δόλια. Ἡ γλῶσσα τοῦ συκοφάντου μισεῖ ἀλήθειαν. Νέους καὶ γέροντας, ἄρχοντας καὶ δυνάστας καθεῖλε συκοφαντία. Ὁ συκοφάντης χαίρει πολλῷ πλέον, ὅσῳ τοῖς ἔργοις εὐδοκιμεῖ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'

ΗΘΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ ΤΟΥ ΓΝΩΣΤΙΚΟΥ

§ 1. Περὶ σοφίας.

Ὁ θεοφόρος Μάξιμος λέγει περὶ σοφίας τὰ ἑξῆς·

«Σοφίας ἴδιον ἡ πρὸς Θεὸν ἀδιάγνωστος ἕνωσις, καθ' ἣν τοῖς ἀξίοις ἡ ἔφεσις ἀπόλαυσις γίνεται μεθέξει ποιοῦσα Θεὸν τὸν μετέχοντα».

Ὁ Μέγας Βασίλειος περὶ σοφίας λέγει ὅτι· «αὕτη ἐστὶν ἐπιστήμη θείων καὶ ἀνθρωπίνων πραγμάτων καὶ τῶν τούτοις αἰτίων».

Ὁ σοφὸς Σολομὼν ἐν ταῖς παροιμίαις μακαρίζει τὸν εὑρόντα σοφίαν λέγων· «Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς εὗρε σοφίαν καὶ θνητὸς ὃς οἶδε φρόνησιν· κρεῖσσον γὰρ αὐτὴν ἐμπορεύεσθαι ἢ χρυσίου καὶ ἀργυρίου θησαυρούς· τιμιωτέρα ἐστὶ λίθων πολυτελῶν· εὔγνωστός ἐστι πᾶσι τοῖς ἐγγίζουσιν αὐτῇ· πᾶν δὲ τίμιον οὐκ ἄξιον αὐτῆς. Μῆκος γὰρ βίου καὶ ἔτη ζωῆς ἐν τῇ δεξιᾷ αὐτῆς, ἐν δὲ τῇ ἀριστερᾷ αὐτῆς πλοῦτος καὶ δόξα· ἐκ τοῦ στόματος αὐτῆς ἐκπορεύεται δικαιοσύνη, νόμον δὲ καὶ ἔλεον ἐπὶ γλώσσης φορεῖ· αἱ ὁδοὶ αὐτῆς ὁδοὶ καλαί, καὶ πᾶσαι αἱ τρίβοι αὐτῆς ἐν εἰρήνῃ». Ἐν δὲ τῇ Σοφίᾳ λέγει· «Οὐδὲν τῆς σοφίας πλουσιώτερον τῆς τὰ πάντα ἐργαζομένης. Οὐκ ἔχει πικρίαν ἡ συναναστροφὴ αὐτῆς, οὐδὲ ὀδύνην ἡ συμβίωσις αὐτῆς· τὰ πάντα ἐν αὐτῇ εὐφροσύνη καὶ χαρά.

Ὁ Πλάτων λέγει ἐν τῇ ἀπολογίᾳ Σωκράτους· «Ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινὸς ἀξία ἐστὶ καὶ οὐδενός. Ὁ ἐν φιλοσοφίᾳ διατρίψας τόν βίον θαρρεῖ μᾶλλον ἀποθανεῖν καὶ εὔελπίς ἐστι ἐκεῖ μέγιστα οἴσεσθαι ἀγαθά, ἐπειδὰν τελευτήσῃ.

Ὁ σοφὸς Σειρὰχ λέγει ὅτι ἡ σοφία υἱοὺς αὐτῆς ἀνύψωσεν, ὁ δὲ ἀγαπῶν αὐτὴν ἀγαπᾷ ζωήν, καὶ οἱ ὀρθρίζοντες πρὸς αὐτὴν ἐμπλησθήσονται εὐφροσύνης· ὁ κρατῶν αὐτῆς κληρονομήσει δόξαν καὶ οὗ εἰσπορεύεται εὐλογήσει Κύριος· καὶ τοὺς ἀγαπῶντας αὐτὴν ἀγαπᾷ ὁ Θεός· ὁ ὑπακούων αὐτῆς κρινεῖ ἔθνη, καὶ ὁ προσέχων αὐτῇ κατασκηνώσει πεποιθώς».

Ὁ Ἰσοκράτης μόνην αὐτὴν ἐθεώρει κτῆμα ἀθάνατον. Σοφία μόνη κτῆμα ἀθάνατον.

Ἀληθὴς σοφία ἡ τοῦ Θεοῦ σοφία, ἡ ὑπὸ τῶν Ἀποστόλων λαληθεῖσα καί ἐν μυστηρίῳ ἀποκεκρυμμένη. (Παῦλος).

§ 2. Εἰκὼν τῆς φρονήσεως.

Φρόνησις εἶναι διάγνωσις τῶν ποιητέων καὶ οὐ ποιητέων, καὶ ἐπιστήμη τῶν ἀγαθῶν καὶ κακῶν. Ἡ φρόνησις διευθύνει τὰς σκέψεις καὶ ῥυθμίζει τὰ διανοήματα. Ἡ φρόνησις εἶναι τοῦ ἐν ἡμῖν λογισμοῦ ἡ ἐγρήγορσις· ἡ φρόνησις εἶναι ὑγίεια τοῦ νοῦ. Ἡ φρόνησις παιδεύει τὴν γλῶσσαν λαλεῖν σοφά, καὶ σιωπᾶν τὰ μὴ καθήκοντα· ἡ φρόνησις διδάσκει ὁμιλεῖν ἐν καιρῷ, τὴν δὲ ἀκαιρολογίαν ἀποφεύγειν. Ἡ φρόνησις εἶναι τῶν ἄλλων ἀρετῶν ἡ ἀρχή. Ἡ φρόνησις ὡς τὰ πολλὰ τὴν

εὐδαιμονίαν χαρίζεται. Ἡ φρόνησις ἐπιζητεῖ πάντοτε τὴν ἀλήθειαν καὶ ἀναπαύεται ἐν αὐτῇ· αὕτη ὁδηγεῖ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὴν μακαριότητα· ἔπονται δὲ αὐτῇ ἡ εὐβουλία, ἡ εὐλογιστία, ἡ εὐταξία, ἡ κοσμιότης καὶ ἡ αἰδημοσύνη. Ὁ Κύριος τὴν ἀρετὴν ταύτην συνέστησε τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἀποστέλλων αὐτοὺς εἰς τὸ κήρυγμα. (Ματθ. Ι'. 16). Ἡ φρόνησις εἶναι τιμιωτέρα λίθων πολυτελῶν. Ἡ φρόνησις κρινωμένη τῇ ἁπλότητι, θεῖόν τι χρῆμα· φημὶ δὲ ἐντελεστάτην ἀρετὴν ἀποτελεῖ· εἰ δὲ θατέρα τῆς ἑτέρας χωρισθείη ἡ μὲν εἰς πονηρίαν ἐκπίπτει, ἡ δὲ εἰς μωρίαν τελευτᾷ.

Φρόνησίς ἐστιν ἕξις ἀληθὴς μετὰ λόγου πρακτικὴ περὶ τὰ ἀνθρώπῳ ἀγαθὰ καὶ κακά.

§ 3. Ἡ εἰκὼν τοῦ φρονίμου.

Φρόνιμος ὁ διὰ βίου ἐργαζόμενος τὴν ἀρετήν.

Ὁ φρόνιμος εἶναι ἀνὴρ συνετὸς καὶ πάντα ποιεῖ μετὰ βουλῆς καὶ γνώσεως· ἀγαπᾷ τὸ ἀγαθὸν καὶ ἀποστρέφεται τὸ κακόν· ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ ἀνακαλύπτει αὐτὸν ἐν τοῖς δημιουργήμασιν αὐτοῦ. Οἱ λόγοι αὐτοῦ συνέσεως ἔμπλεοι, αἱ δὲ πράξεις αὐτοῦ εὐάρεστοι τῷ Θεῷ· αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι, κατευθύνων δὲ πορεύεται ἐν τοῖς τρίβοις αὐτοῦ. Μετὰ σοφῶν αἱ συμβουλίαι αὐτοῦ καὶ μετὰ συνετῶν οἱ διαλογισμοὶ αὐτοῦ. Ἐπιμελεῖται τῶν περὶ τὸν βίον, ἀσκεῖ δὲ μάλιστα τὴν ἑαυτοῦ φρόνησιν. Εὐτυχῶν εἶναι μέτριος, ἀτυχῶν δὲ καρτερικός. Ὁ φρόνιμος πρὶν ἢ ἐγχειρήσῃ πράγματί τινι, πρότερον τὸ τέλος σκοπεῖ, εἶθ' οὕτως αὐτῷ ἐγχειρεῖ. Ὁ φρόνιμος κρατεῖ πανταχοῦ· ὁ φρόνιμος δὲν φυσιοῦται, δὲν ἐπαίρεται, δὲν ὑπερηφανεύεται, ἀλλὰ μετὰ ταπεινοφροσύνης πολιτεύεται καὶ μέμνηται ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι πάροικος καὶ παρεπίδημος ἐν γῇ τελεῖ, καὶ ὅτι τὸ πολίτευμα αὐτοῦ ἐν οὐρανῷ ὑπάρχει.

Μακάριος ἄνθρωπος, ὃς εὗρε σοφίαν καὶ θνητὸς ὢς οἶδε φρόνησιν.

§ 4. Εἰκὼν ἄφρονος.

Ὁ ἄφρων εἶναι ἐστερημένος φρονήσεως καὶ διορατικότητος καὶ πλανᾶται ἐν ταῖς σκέψεσιν αὐτοῦ· ὁ ἄφρων ἐμπίπτει εἰς ἐπιθυμίας πολλάς, ἀνοήτους καὶ βλαβερὰς καὶ φέρεται βαδίζων ὁδοὺς σκολιὰς εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν. Ὁ ἄφρων εἶναι ἀσεβής, διότι ἡ ἀφροσύνη αὐ-

τοῦ ἀπεπλάνησεν αὐτὸν καὶ ἤγαγεν εἰς τὰν ἄρνησιν τοῦ Θεοῦ· εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι Θεός. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἄφρονος ἀποβαίνει φιλοσώματος καί σαρκώδης, τὸ δὲ ἐν αὐτῇ φῶς ἀπέβη σκότος· θεωροῦσα τὸν κόσμον οὐδὲν ἄλλο βλέπει ἢ τὴν ἄστατον ὕλην ἐν ταῖς ποικίλαις μορφαῖς αὐτῆς· ἡ ὀξυωπία αὐτῆς οὐδὲν διακρίνει ἐν τῷ σκότει τῷ περικαλύψαντι αὐτήν, ἢ τὴν ὕλην ἐστερημένην πνεύματος. Ἡ τοῦ ἄφρονος ψυχὴ ἠρνήθη τὴν ὕπαρξιν αὐτῆς, διότι ὁ ἄφρων ἐν σκότει πορεύεται καὶ νὺξ ἀφεγγὴς κατεκάλυψεν αὐτόν. Αἱ ὁδοὶ τοῦ ἄφρονος κατάγουσιν εἰς Ἅδην, σφαλεραὶ δὲ αἱ τροχιαὶ τῆς ἀφροσύνης καὶ οὐκ εὔγνωστοι. Ἡ δημιουργία ἅπασα μονονουχὶ φωνὴν ἀφιεῖσα τὴν θείαν ἐξαγγέλλει δημιουργικὴν σοφίαν, μόνος δὲ ὁ ἄφρων τολμᾷ νὰ ἀθετῇ αὐτήν. Ἡ πάνδημος τῆς ἀνθρωπότητος γλῶσσα ὁμολογεῖ δημιουργὸν τοῦ σύμπαντος, ὁ δὲ ἄφρων ἀντιτίθεται ταύτῃ. Ὁ ἄφρων ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀρνεῖται τὸν Θεόν· ἀρνεῖται τὸν θεμελιωτήν, ἐν ᾧ βλέπει τὴν οἰκοδομήν.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ τοῦ ἄφρονος· «Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι Θεός· οὐκ ἔστι θεμέλιος, καὶ πῶς ἔστηκεν ἡ οἰκοδομή; οὐκ ἔστιν ἡ τρόπις, καὶ πῶς τὸ πλοῖον συνέστηκεν; οὐκ ἔστιν ὁ ναυπηγός, καὶ πῶς ἡ ναῦς ἡρμολόγηται; οὐκ ἔστιν ὁ οἰκοδόμος, καὶ πῶς ἡ οἰκία γέγονεν; οὐκ ἔστιν ὁ μουσικὸς, καὶ πῶς ἐν τῇ λύρᾳ τοῦ κόσμου τὸ μέλος φαίνεται; οὐκ ἔστιν ὁ προνοητής, καὶ πῶς διὰ πάντων ὁδεύει ἡ πρόνοια; οὐκ ἔστιν ὁ ἡνίοχος, καὶ πῶς τὰ ἅρματα τῶν τεσσάρων στοιχείων ἐλαύνεται; οὐκ ἔστιν ὁ ἀδριαντοποιός, καὶ πῶς οἱ ἄνθρωποι ὡς ἀδριάντες ἐν τῷ κόσμῳ γεγόνασιν; οὐκ ἔστιν ὁ καμαροποιός, καὶ τίς σοι τὸν Οὐρανὸν ἐκαμάρωσεν; οὐκ ἔστιν ὁ χρυσοχόος, καὶ τίς σοι ὡς ὁλόχρυσον δίσκον, ὡς ἐν τραπέζῃ, τὸν ἥλιον ἐν Οὐρανῷ ἔθηκεν; οὐκ ἔστιν ὁ λαμπαδοῦχος, καὶ τίς σοι ὡς ἀργυρᾶν λαμπάδα ἐν νυκτὶ τὴν σελήνην ἔδωκεν; οὐκ ἔστιν ὁ φωτίζων, καὶ τίς σοι φωταγωγούς καὶ φεγγίτας τοὺς φωστῆρας ἔδωκεν; οὐκ ἔστιν ὁ ποιῶν φῶτα μεγάλα μόνος, καὶ τίς σοι τὴν λυχναψίαν τῶν ἀστέρων εἰς ὕψος ἔθηκε; κατὰ τὸν προφήτην λέγοντα· «Τῷ ποιήσαντι φῶτα μεγάλα μόνῳ, τὸν ἥλιον εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς ἡμέρας, καὶ τὴν σελήνην εἰς τὰς ἀρχὰς τῆς νυκτός»· οὐκ ἔστιν ὁ δημιουργός, καὶ πῶς ἡ καλλονὴ τῶν κτισμάτων τὸν κτίστην μαρτύρεται; ἐκ γὰρ μεγέθους καὶ καλλονῆς κτισμάτων ἀναλόγως ὁ δημιουργὸς αὐτῶν θεωρεῖται. Εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ οὐκ ἔστι Θεός. Πάντα τὰ

ἐν τῷ κόσμῳ γινόμενα πραττόμενα καὶ ἐνεργούμενα ἔχει τὸν ἐφεστῶτα καὶ ἀνύοντα, καὶ μόνος ὁ κόσμος οὐκ ἔχει τὸν κοσμήσαντα ; Εἰ οὐκ ἔστι Θεός, τί ποιεῖς ἐν τοῖς τοῦ Θεοῦ ; Ἐν τῇ οἰκίᾳ τοῦ Θεοῦ μένεις, καὶ τὸν δεσπότην τοῦ οἴκου ἀρνῇ ; ἢ δὸς τὸ ἐνοίκιον τὴν εὐχαριστίαν, ἢ τοῦ οἴκου ἔξελθε· τί καὶ τὸν οἶκον καπνίζεις βλασφημίας ἐρυγῇ ;».

Ὁ ἄφρων ἀπεστράφη τὴν ἀρετὴν τοῦ νοητικοῦ, τὴν φρόνησιν, τὴν λαμπάδα τῆς ψυχῆς, τὴν βασιλίδα τῶν λογισμῶν, καὶ τὴν διδασκαλίαν τῶν καλῶν, καὶ ἀπέβαλε σοφίαν, σύνεσιν καὶ γνῶσιν· ἄφρονα λέγει ἡ Γραφὴ οὐχὶ τὸν ἔκφρονα ἢ τὸν παράφρονα ἢ τὸν λιπόφρονα, ἀλλὰ τὸν κακόφρονα. Ταλαίπωρος ἄνθρωπος ὁ ἄφρων.

§ 5. Περὶ μετριοφροσύνης.

Μετριοφροσύνη ἡ ἀρετὴ τοῦ μετριόφρονος· μετριόφρων δὲ ὁ μὴ περὶ ἑαυτοῦ φρονῶν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν. Ὁ μετριόφρων οὐκ ἔχει ἐν λόγῳ κόμπους σοφιστικούς, οὐδὲ διαλέξεις ὑπερηφάνους καὶ βαρείας· ἀλλ' ἐν ἅπασιν ὑφαιρεῖ τὸ μέγεθος· χρηστὸς πρὸς τοὺς φίλους, ἤπιος πρὸς τοὺς οἰκέτας, ἀνεξίκακος πρὸς τοὺς θρασεῖς, φιλάνθρωπος πρὸς τοὺς ταπεινούς, παρήγορος τῶν κεκακωμένων, ἐπισκεπτόμενος τοὺς ἐν ὀδύναις, οὐδένα καθάπαξ ὑπερορῶν, γλυκὺς ἐν εὐπροσηγορίᾳ, φαιδρὸς ἐν ἀποκρίσει, δεξιός, εὐπρόσιτος ἅπασι· μήτε ἑαυτὸν ἐγκωμιάζων μήτε ἄλλων ἐπιζητῶν τὰ ἐγκώμια· μήτε λόγον ἄσεμνον ἀποδεχόμενος, ἐπικαλύπτων δὲ ὅσα δυνατὸν τῶν ἑαυτοῦ πλεονεκτημάτων. Ὁ ταπεινόφρων τύπον ἑαυτὸν καθιστᾷ καὶ ὑπογραμμὸν τῆς σεμνότητος καὶ εὐγενείας.

Ὁ μετριόφρων ἐφελκύει πρὸς ἑαυτὸν τὴν ἀγάπην καὶ τὴν ὑπόληψιν πάντων, καὶ ἐπαινεῖται καὶ τιμᾶται παρὰ πάντων. Ὁ μετριόφρων ταπεινοῦται ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον καὶ διὰ τῆς μετριοφροσύνης νικᾷ τοὺς ὑψηλόφρονας καὶ ἀγερώχους· ἡ μετριοφροσύνη κοσμεῖ τοὺς ἔχοντας καὶ περιβάλλει αὐτοὺς μὲ κόσμον εὐπρεπείας.

§ 6. Περὶ ταπεινοφροσύνης.

Ταπεινοφροσύνη ! μεγάλη ἀρετή, ὑψοποιὸς δύναμις, τῶν καλῶν ἁπάντων μαιεύτρια, θεμέλιον ἀρραγὲς ἁπασῶν τῶν ἀρετῶν, ὁδηγὸς

ἠθικῆς ἀνυψώσεως, κλῖμαξ ἠθικῆς τελειώσεως, μέσον τῆς πρὸς τὸν Θεὸν φιλίας καὶ ἐπικοινωνίας, ἀρχὴ τῆς ἡμῶν αὐτῶν ἐπιγνώσεως, καὶ τέλος τῆς ἀληθοῦς τοῦ Θεοῦ γνώσεως.

Μεγάλη ἀληθῶς ὕψωσις, ἄκρα τιμιότης, ἐξαίσιον ἀξίωμα ἡ ταπεινοφροσύνη! Μήτηρ ὄντως καὶ τροφὸς καὶ ῥίζα καὶ ὑπόθεσις τῶν ἀγαθῶν ἡ ταπεινοφροσύνη. Ταύτης ἄνευ βδελυκτοὶ τῷ Θεῷ καὶ μιαροὶ καὶ ἀκάθαρτοι ἐνώπιον αὐτοῦ ἐσμεν.

Θεμέλιός ἐστι τῆς καθ' ἡμᾶς φιλοσοφίας τῆς ἀσφαλῶς διδασκούσης τὰς ὑψηλὰς περὶ Θεοῦ καὶ κόσμου ἀληθείας ἡ ταπεινοφροσύνη, ὡς φορεὺς τῆς πρὸς τὸν Θεὸν πίστεως. Ἐὰν αὕτη μὴ πρῶτον καταβληθῇ θεμέλιος τῆς ἠθικῆς οἰκοδομῆς, κἂν μυρία οἰκοδομήσῃς ἐπὶ τῆς ὑψηλοφροσύνης, κἂν ἐλεημοσύνην, κἂν εὐχάς, κἂν νηστείας, κἂν πᾶσαν ἀρετήν, πάντα εἰκῇ καὶ μάτην οἰκοδομηθήσεται καὶ καταπεσεῖται ῥᾳδίως, κατὰ τὴν οἰκοδομὴν ἐκείνην τοῦ Εὐαγγελίου τὴν ἐπὶ τῆς ψάμμου τεθεῖσαν· διότι οὐδέν ἐστιν, οὐδὲν τῶν ἡμετέρων κατορθωμάτων, ὅπερ ταύτης οὐ δεῖται. Οὐδέν ἐστιν ὅπερ δύναται χωρὶς ταύτης νὰ σταθῇ, ἀλλὰ κἂν σωφροσύνην εἴπῃς, κἂν παρθενίαν, κἂν χρημάτων ὑπεροψίαν, κἂν ὁ,τιοῦν, πάντα ἀκάθαρτα, καὶ βδελυρὰ ταπεινοφροσύνης ἀπούσης (θεῖος Χρυσόστομος).

Ὁ ἅγιος Ἀμβρόσιος λέγει, ὅτι ὅσῳ ἡ ψυχὴ ταπεινοῦται, τοσούτῳ ἐπιδεκτικωτέρα τῆς θείας χάριτος καὶ τῶν χαρισμάτων τοῦ ἁγίου Πνεύματος γίνεται.

Ὁ Σειρὰχ λέγει· «ὅσῳ μέγας εἶ, τοσούτῳ ταπείνου σεαυτόν, καὶ ἔναντι Κυρίου εὑρήσεις χάριν».

Ἀληθὴς δὲ ταπεινόφρων οὐχ ὁ μηδεμίαν ἔχων ἀξίαν πρὸς ἔπαρσιν, ἀλλ' ὁ ἀρετὰς ἔχων καὶ μεγάλα φρονεῖν δυνάμενος, μὴ ἐπαιρόμενος δὲ ἐπὶ ταύταις, ἀλλ' ἐξ ἐπιγνώσεως ἑαυτοῦ ταπεινοφρονῶν, οὗτος ἀληθὴς ταπεινόφρων. Ταπεινοφροσύνη δὲ ἀληθὴς τοῦτό ἐστιν, ὅταν τις μέγας ὤν, ἑαυτὸν ταπεινοῖ. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· «τοῦτό ἐστι ταπεινοφροσύνη, ὅταν τις ἀφορμὰς ἔχων τοῦ ἐπαίρεσθαι, καταστέλλει ἑαυτὸν καὶ ταπεινοῖ καὶ μετριάζει. Τὸ δὲ ἁμαρτωλὸν ὄντα νομίζειν εἶναι τοιοῦτον οὐκ ἔστιν ταπεινοφροσύνη». Καὶ αὖθις· «ταπεινοφροσύνη τοῦ φρονήματός ἐστι ταπείνωσις· ταπεινοφροσύνη ἐστὶ τὸ ἑτέρου ὀνειδίζοντος φέρειν γενναίως, τὸ ἐπιγινώσκειν τὸ ἁμάρτημα, τὸ φέρειν τὰς κατηγορίας».

Ὁ μέγας Βασίλειος λέγει· «μακάριος ὁ τὴν ἀρετὴν κεκτημένος τῆς

ταπεινοφροσύνης, καὶ τῷ ἀξιώματι μὴ ἐπαιρόμενος. Ὁ ἐπαιρόμενος τυφλωθεὶς εἰς κρῖμα ἐμπεσεῖται τοῦ διαβόλου».

Ὁ δὲ ἅγιος Μακάριος λέγει· «ὃ ἔχων βίον ὑψηλόν, ταπεινὸν δὲ τὸ φρόνημα, οὗτός ἐστι μακάριος. Ὁ ταπεινὸς οὐδέποτε πίπτει· διότι πόθεν κινδυνεύει νὰ πέσῃ, ὑποκάτω πάντων θεὶς ἑαυτόν;»

Ὁ δὲ Χρυσόστομος λέγει· «τοῦτό ἐστι ταπεινοφροσύνη, τὸ ὑψηλὸν ὄντα ἀπὸ κατορθωμάτων ταπεινοῦν ἑαυτὸν ἀπὸ διανοίας». Καὶ αὖθις· «τίς ἡ κεφαλὴ τῆς ἀρετῆς; Ἡ ταπεινοφροσύνη. Αὕτη ἡ κεφαλὴ ἀντὶ τριχῶν καὶ κόμης θύματα φέρει τῷ Θεῷ κεχαρισμένα. Βωμός ἐστι χρυσοῦς, καὶ θυσιαστήριον πνευματικόν».

Μακάριοι ἀληθῶς οἱ τὴν ταπεινοφροσύνην κεκτημένοι! διότι εἶναι γεγραμμένον ὅτι· «Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται, ταπεινοῖς δὲ δίδωσι χάριν».

§ 7. Περὶ νηφαλιότητος.

Νηφαλιότης εἶναι ἡ φυσικὴ τοῦ νοῦ κατάστασις τοῦ μὴ μεθύοντος· ἡ νηφαλιότης ἐντεῦθεν σημαίνει στόχασιν, φρόνησιν, προσοχήν. Ὅθεν καὶ νηφάλιον, τὸν διεγηγερμένον, καὶ προσκοπεῖν τὸ πρακτέον δυνάμενον λέγομεν. Ὁ νηφάλιος εἶναι ὀξὺς τὸν νοῦν, διορατικός, ἀγχίνους μὴ καταβαπτιζόμενος ὑπὸ φροντίδων καὶ ἀθυμιῶν, ἀλλ' ἔστιν ἀεὶ διυπνισμένος, ὥστε πάντα νὰ βλέπῃ, καὶ ἐπὶ πᾶσιν νὰ ἐφίσταται.

Ἡ νηφαλιότης τοῖς πᾶσίν ἐστιν ἐπιβεβλημένη ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τοῦ ὀρθῶς πολιτεύεσθαι, ἡ νηφαλιότης τοὺς νέους καθιστᾷ ἐπιδοτικοὺς εἰς ἐπιστήμας καὶ ἀναδεικνύει φρονίμους καὶ ἐναρέτους ἄνδρας· τοὺς τελείους τὴν ἡλικίαν ἄνδρας εὐδοκίμους ἐν τοῖς ἐπαγγέλμασι καὶ ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσι, τοὺς δὲ πρεσβύτας νηφαλίους ἀεὶ καὶ συνετοὺς καὶ ἁρμόζουσαν ἔχοντας τῇ ἡλικίᾳ φρόνησιν πρὸς τὸ συμβουλεύειν τὰ φρόνιμα καὶ συνετά.

Ὁ ἀπόστολος Παῦλος παραγγέλλει τὰς γυναῖκας εἶναι νηφαλίους τοὺς δὲ ἄνδρας ὀλίγῳ οἴνῳ χρῆσθαι, ἵνα μὴ μεθύωσιν.

§ 7. Περὶ μεγαλοπρεπείας καὶ εἰκὼν μεγαλοπρεποῦς.

Μεγαλοπρέπεια τὸ μεγάλα καὶ λαμπρὰ φρονεῖν, καὶ τὸ μεγάλα καὶ εὐγενῆ πράττειν.

Μεγαλοπρεπὴς δὲ ὁ μεγάλα καὶ λαμπρὰ φρονῶν, ὁ μεγάλα καὶ εὐγενῆ πράττων, ὁ λαμπρός, ὁ ἐλευθέριος, ὁ μεγαλόφρων, ὁ μεγαλουργός, ὁ μεγαλεπήβολος.

Ὁ μέγας Βασίλειος γράφει τὰ ἑξῆς περὶ μεγαλοπρεπείας· «τῷ ὄντι ὁ μεγαλοπρεπὴς ὑπερορᾷ πάντα τὰ σωματικά, ὡς οὐδενὸς ἄξια ὄντα λόγου τῇ παραθέσει τῶν ἀοράτων. Τὸν μεγαλοπρεπῆ οὐδεμία λυπήσει περίστασις, οὐδὲ ὅλως πάθος αὐτὸν ἐκταράξει, οὐδὲ ἀνθρωπαρίων φαύλων καὶ εὐκαταφρονήτων ἁμαρτήματα κινήσει, οὐδὲ ἀκαθαρσία τῆς σαρκὸς αὐτὸν ταπεινώσει· δυσπρόσιτος γάρ ἐστι τοῖς ταπεινωτικοῖς πάθεσιν, οὐδὲ προσβλέπειν αὐτῷ δυναμένοις διὰ τὸ ὕψος τῆς γνώμης· λέγεται δέ τις καὶ θεοῦ μεγαλοπρέπεια, ὡς τὸ «ἐπήρθη ἡ μεγαλοπρέπειά σου ὑπεράνω τῶν οὐρανῶν».

§ 8. Περὶ οἰήσεως καὶ οἰηματίου.

Οἴησις εἶναι φρόνημα ὑψηλὸν ἀνθρώπου ταπεινοῦ οἰομένου εἶναι ἑαυτὸν μέγαν. Ὁ οἰηματίας ἔχει μεγάλην περὶ ἑαυτοῦ ὑπόληψιν, φρονεῖ ὑψηλά, ἀγνοῶν τὰ πάντα δοκεῖ εἶναι σοφός· ἐπιδεικνύει σύνεσιν ἀνόητος ὤν· δοκεῖ εἶναί τι μηδὲν ὤν· φρεναπατᾷ ἑαυτόν, τὰ δὲ ἔργα αὐτοῦ ἀδόκιμα. Κακὸς ὢν νομίζει ἑαυτὸν ἀγαθόν, οὐ προσμετρεῖ τὰς πράξεις αὐτοῦ τῷ κοινῷ μέτρῳ τῆς ἐκτιμήσεως· ἐκτιμᾷ αὐτὰς τῷ μέτρῳ τῆς οἰήσεως αὐτοῦ.

Τὴν οἴησιν εἶπον οἱ ἀρχαῖοι πάθος φύσει ἀκάθαρτον, ὁρίζουσι δὲ αὐτὴν ὡς ἐκκοπὴν προκοπῆς· διότι ὁ κατοιόμενος βελτίωσιν οὐκ ἀνέχεται.

Ὁ οἰηματίας ὃ βούλεται, τοῦτο καὶ οἴεται εἶναι.

Ὁ οἰηματίας καταφρονεῖ τῶν ἄλλων καὶ ὑπερορᾷ τῶν οἰκείων· εἶναι κοῦφος, αἱ δὲ φρένες αὐτοῦ φέρονται ἐπὶ πτερύγων ἀνέμων.

Εἶναι ἀεὶ τεθλιμμένος καὶ μεμψίμοιρος ὡς μὴ κατ' ἀξίαν ἐκτιμώμενος· εἶναι κατήγορος δεινὸς τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα τῶν μὴ θαυμαζόντων αὐτόν· παραπονεῖται ὡς ἀδικούμενος ὑπὸ τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, καὶ αἰτιᾶται τὴν πρόνοιαν τοῦ Θεοῦ. Ὁ οἰηματίας εἶναι ἀσεβής, διότι λατρεύει μόνον ἑαυτόν.

§ 9. Περὶ τύφου καὶ τετυφωμένου.

Ὁ τῦφός ἐστιν ἀλαζονεία, μανία, ἔπαρσις, κενοδοξία. Τῦφος ὀγ-

κος ἐστὶ νοσούσης ψυχῆς, ὥσπερ φλεγομένης ἐπὶ τραύματος σώματος.

Ὁ μέγας Βασίλειος λέγει· «ἔοικεν ὁ τῦφος πάντων εἶναι τῶν ἐν ἀνθρώποις παθῶν χαλεπώτατον· καὶ ὄντως τῷ τοῦ διαβόλου κρίματι περιβάλλει, οἷς ἂν προσγένηται».

Ὁ τετυφωμένος φυσιοῦται ὑπὸ τοῦ νοὸς τῆς σαρκὸς αὐτοῦ, καὶ ἐμπίπτει εἰς κρῖμα τοῦ διαβόλου. Ὁ τετυφωμένος ἐστὶν ἀλαζονείας πλήρης, ἀπονοίας ἔμπλεως, ἐπηρμένος, μαινόμενος, συνετὸς ἐν ἑαυτῷ.

Παρὰ τῷ τύφῳ καθάπερ παρὰ κακῷ πλάστῃ, διεστραμμένας τὰς τῶν πραγμάτων εἰκόνας ἰδεῖν ἐστιν. (Πλάτων).

Τρισάθλιοι ἅπαντες οἱ φυσῶντες ἐφ' ἑαυτοῖς μέγα· αὐτοὶ γὰρ οὐκ ἴσασιν ἀνθρώπων φύσιν. (Μένανδρος).

§ 10. Περὶ ὑπερηφανίας καὶ ὑπερηφάνου.

Ὑπερηφανία εἶναι ἔπαρσις, μεγαλοφροσύνη, καὶ τὸ φρονεῖν παρ' ὃ δεῖ φρονεῖν. Ἡ ὑπερηφανία εἶναι ὡσανεὶ καταφρόνησις Θεοῦ· διότι, ὅταν τις ἀγαθόν τι ἐργασάμενος οὐ τῷ Θεῷ ἐπιγράφεται τοῦτο, ἀλλὰ τῇ οἰκείᾳ δυνάμει, τοῦ Θεοῦ καταφρονεῖ. Ἡ ὑπερηφανία εἶναι ἀθέτησις Θεοῦ· διότι ὁ ἑαυτῷ ἐπιγραφόμενος τὰ κατορθώματα ἀρνεῖται τὸν Θεὸν καὶ ἀντίθεος εἶναι.

Ὁ Θεοδώρητος λέγει· Βδελυρὰ μὲν ἅπαντα τὰ τῆς ἁμαρτίας εἴδη, βδελυρωτάτη δὲ πάντων ἡ ὑπερηφανία.

Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει· Ὑπερηφανίαν σπέρμα τις εἰπὼν ἢ ῥίζαν πάσης τῆς κατὰ τὴν ἁμαρτίαν ἀκάνθης, τοῦ εἰκότος οὐχ ἁμαρτήσεται.

Ὁ δὲ Θεοφύλακτος τὴν ὑπερηφανίαν ἀκρόπολιν τῶν κακῶν ὀνομάζει καὶ Θεοῦ καταφρόνησιν.

Ὁ δὲ Σελευκείας Βασίλειος λέγει· Ὑπερηφανία νοσημάτων ἀκρόπολις, Θεῷ πολεμοῦσα, καὶ τὰ τῆς φύσεως ἀγνοοῦσα, τὰ τοῦ διαβόλου νοσοῦσα· δι' ὧν ὁ τῆς ἀρετῆς ἀνόνητος δρόμος, κἂν ὅλας ἐν μέσῳ τὰς ἀρετὰς παραστήσῃς, ἔσβεσεν αὐτῶν τὰς λαμπάδας παρακύψας ὁ τῦφος. Οὐδὲν ὄφελος νηστείας, ὑπερηφανίας συνεζευγμένης· περιττὴ παρθενία τῷ πάθει τῆς ὑπερηφανίας μολυνομένη· δικαιοσύνην Θεὸς ἀποστρέφεται τῷ τύφῳ δουλεύουσαν· εὐποιΐαν μισεῖ τῷ τῆς ψυχῆς ὄγκῳ φλεγμαίνουσαν.

Ὁ ὑπερήφανος εἶναι ὑπεράφρων ἀγνώμων. Ὁ Μέγας Βασίλειος

λέγει ὑπερήφανός ἐστι ὁ ἐπὶ τοῖς προσοῦσιν αὐτῷ κομπάζων, καὶ ὑπὲρ ὃ ἐστι φαίνεσθαι ἐπιτηδεύων.

Ὁ δὲ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης λέγει· Ὑπερήφανον κλητέον τὸν πράττοντα μέν, σεμνυνόμενον δέ, καὶ τοὺς ἄλλους ὀνειδίζοντα. Ὁ ὑπερήφανος μεγάλα φρονεῖ ἐφ' οἷς ἔχει πλεονεκτήμασι καὶ φυσιοῦται ἐφ' οἷς ἔχει κατὰ τῶν οὐκ ἐχόντων.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ τῆς ὑπερηφανίας· «Οὐδὲν ὑπερηφανίας ἴσον κακόν· δαίμονα τὸν ἄνθρωπον ἀπεργάζεται, ὑβριστήν, βλάσφημον, ἐπίορκον, θανάτων ποιεῖ καὶ φόνων ἐφίεσθαι. Ὁ ὑπερήφανος ἀεὶ λύπαις συζῇ, ἀεὶ ἀγανακτεῖ, ἀεὶ ἀλύει. Οὐδέν ἐστι ὃ τὸ πάθος αὐτοῦ κορέσαι δύναται· κἂν τὸν βασιλέα ἴδῃ ὑποκύπτοντα καὶ προσκυνοῦντα, οὐκ ἐκορέσθη, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξήφθη· καθάπερ γὰρ οἱ φιλάργυροι, ὅσα ἂν λάβωσι, τοσούτῳ πλειόνων δέονται, οὕτω καὶ οἱ ἀπονενοημένοι ὑπερήφανοι, ὅσης ἂν ἀπολαύσωσι τιμῆς, τοσούτῳ πλείονας ἐπιθυμοῦσιν· αὔξεται γὰρ αὐτοῖς τὸ πάθος· πάθος γάρ ἐστι, πάθος δὲ ὅριον οὐκ οἶδεν, ἀλλὰ τότε ἵσταται, ὅταν ἀποκτείνῃ τὸν ἔχοντα».

Ἡ ὑπερηφανία γεννᾷ τὴν αὐθάδειαν, τὴν ὕβριν, τὴν καταφρόνησιν τῶν ἀδελφῶν, τὴν ὀλιγωρίαν τῶν πενήτων, τὴν σκληροκαρδίαν καὶ τὴν ἀπανθρωπίαν. Τὸν ὑπερήφανον ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται. Κύριος ὑπερηφάνοις ἀντιτάσσεται.

§ 11. Περὶ ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑψηλόφρονος.

Ὑψηλοφροσύνη εἶναι τὸ ὑψηλὰ φρονεῖν ἐξ οἰήσεως καὶ ὑπερηφανείας. Ὁ ὑψηλόφρων ὑποῖ ἑαυτὸν μεγαλοφρονῶν ἐπὶ τοῖς προσοῦσιν αὐτῷ κατορθώμασι, καὶ ἐπαιρόμενος ἐπὶ ταῖς ἀρεταῖς αὐτοῦ, καὶ μὴ τοῖς ταπεινοῖς συνεπαγόμενος· ὁ ὑψηλόφρων εἶνε πεφυσιωμένος, ἀλαζών, ἐγωϊστής, αὐτάρεσκος, φίλαυτος, καταφρονητής.

Ὁ ὑψηλόφρων ἐμβάλλει ἑαυτὸν εἰς παραλόγους ἐπιθυμίας, καὶ διεγείρει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ πάθη ἀκόρεστα· ἐπιζητεῖ τὴν ἱκανοποίησιν αὐτῶν καὶ ἀποτυγχάνων πίνει ἀδιάλειπτα ποτήρια θλίψεων. Ἡ ματαιότης κυριαρχεῖ ἐν αὐτῷ καὶ ἐμέθυσεν αὐτὸν κεράσασα ἐκ τοῦ κρατῆρος τοῦ ἐν τῇ χειρὶ αὐτῆς. Ὁ ὑψηλόφρων διανύει βίον θλίψεων.

§ 12. Περὶ ἀλαζονείας

Ἀλαζονεία, ἕξις προσποιητικὴ ἀγαθοῦ, ἢ ἀγαθῶν μὴ ὑπαρχόντων.

(Πλάτ. ὅροι). Ὁ ἀλαζὼν πτωχὸς ὢν ἐπιδεικνύει πλοῦτον, καὶ ἐνδεὴς τυγχάνων ἐπιτηδεύει ἀφθονίαν, στερεῖται τῶν ἀπολύτως ἀναγκαίων καὶ ἐπαγγέλλεται τὸν εὐμοιροῦντα, δίδωσι τὰ πρὸς συντήρησιν καὶ ἐξαγοράζει τὰ πρὸς ἐπίδειξιν, ἐπιζητεῖ ἔπαινον καὶ ἐπιδιώκει τιμάς, ἀρνεῖται τὸ γένος του καὶ λαμβάνει ψευδὲς ἐπώνυμον πρὸς σύστασιν τῆς ἰδίας εὐγενείας, κομπάζει ἐπὶ τῇ εὐπραγίᾳ του καὶ μεγαλορρημονεῖ ἐπὶ τῇ εὐτυχίᾳ του· καυχᾶται ἐπὶ τῷ πλούτῳ αὐτοῦ καὶ ἐπαίρεται ἐπὶ τῇ εὐγενείᾳ αὐτοῦ· σεμνύνεται ἐπὶ τῷ κάλλει αὐτοῦ, καὶ φρονεῖ περὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ μεγάλα. Οἱ γινώσκοντες αὐτὸν μυκτηρίζουσιν αὐτὸν καὶ οἱ οἰκεῖοι αὐτοῦ καταγελῶσιν αὐτόν. Ἡ ἀλαζονεία εἶνε κάκιστον πάθος καὶ πολλῶν δεινῶν αἰτία ταῖς κοινωνίαις γίνεται· αὕτη πληροῖ τὰ πάντα θορύβου, αὕτη φέρει διαιρέσεις, αὕτη προκαλεῖ σχίσματα, αὕτη ἀνατρέπει τὰ καθεστῶτα, αὕτη ταράσσει τὴν εἰρήνην, αὕτη φέρει μάχας, αὕτη ἀναφλέγει πολέμους, αὕτη ὅλα προκαλεῖ τὰ δεινά.

§ 13, Περὶ κενοδοξίας.

Ἡ κενοδοξία λέγει ὁ Μέγας Βασίλειος, εἶνε γλυκὺς σκυλευτὴς τοῦ πνευματικοῦ πλούτου, ὁ ἡδὺς τῶν ἡμετέρων ψυχῶν πολέμιος, ὁ σὴς τῶν ἀρετῶν, ὁ μεθ' ἡδονῆς τὰ ἡμέτερα καλὰ ληϊζόμενος, ὁ μέλιτι χρίσας τῆς οἰκείας ἀπάτης τὸ δηλητήριον, καὶ ταῖς διανοίαις τῶν ἀνθρώπων τὴν ἐλευθερίαν ὀρέγων κύλικα.

Ἡ κενοδοξία οὐ μόνον καθαιρέτης καλῶν πράξεων, ἀλλὰ καὶ τῶν πονηρῶν ὁδηγός.

Ἡ κενοδοξία παντὸς ἄγους μᾶλλον τὰς τῶν ἀνθρώπων μολύνει ψυχάς.

Ὁ δὲ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης λέγει· «Κενὴ ἡ κενοδοξία, οὐ διὰ τὸ ἀγαπᾶν τὴν δόξαν, ἀλλὰ διὰ τὸ μὴ ἀγαπᾶν τὴν ἐκ θεοῦ δόξαν».

Ἡ κενοδοξία ὑπονομεύει τὰ βάθρα καὶ τῶν ὑψίστων ἀρετῶν καὶ ἐνεργεῖ πρὸς καθαίρεσιν αὐτῶν· μέγα καὶ δόλιον κακὸν ἡ κενοδοξία.

Ὁ Μέγας Βασίλειος οὕτωσὶ περιγράφει τὸν κενόδοξον.

«Ὁ ἐπὶ τῷ χοϊκῷ πλούτῳ δοξαζόμενος, καὶ ὁ τὴν ὀλιγοχρόνιον τιμὴν τῶν ἀνθρώπων περιέπων, καὶ ὁ ἐπὶ τοῖς σωματικοῖς πλεονεκτήμασι πεποιθὼς, δόξαν ἑαυτῷ ἔχει, οὐκ ἀνανεύουσαν εἰς τὸν Οὐρανόν, ἀλλ' εἰς τὸν χοῦν ἐναπομένουσαν.

Τὴν κενοδοξίαν ὁ Ἰσίδωρος παραβάλλει πρὸς ἄνθος ἡμεροκαλλές, τὸ ὁποῖον ἐπὶ μίαν μόνην σχεδὸν ἡμέραν ἀκμάζει.

§ 14. Περὶ ἰσχυρογνωμοσύνης.

Ἰσχυρογνωμοσύνη ἡ ἰσχυρὰ ἡ ἀμετάτρεπτος γνώμη τοῦ ἰσχυρογνώμονος. Ὁ ἰσχυρογνώμων εἶνε ἰδιογνώμων καὶ ἀγωνίζεται μετὰ σφοδρότητος πρὸς ἐπικράτησιν τῆς ἰδίας γνώμης τῆς πάντοτε ἀνοήτου καὶ μωρᾶς· εἶναι ἀμαθὴς καὶ ἄγροικος. Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει· «Εἰσὶν ἰσχυρογνώμονες οἱ ἰδιογνώμονες καὶ οἱ ἀμαθεῖς καὶ οἱ ἄγροικοι». (Ἠθικὰ Νικομάχ.)

Οἱ ἰσχυρογνώμονές εἶσι πεφυσιωμένοι, φιλόνικοι, ἀμετάπειστοι, ἀνένδοτοι, ἐριστικοί, ἐγωϊσταί, καὶ φιλόδοξοι. Ἐπιμένουσι πρὸς τὴν ἐπικράτησιν τῆς ἰδίας γνώμης ἐναντίον τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ πραγματικοῦ συμφέροντος. Οὐ φροντίζει περὶ τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ ὀρθοῦ, τοῦ δικαίου, ἀντιλέγει πρὸς πάντας ὁμοίως, ὀρθῶς δὲ ἀντιλέγειν οὐκέτι τοῦτ' ἐν ἔθει. Ὁ ἰσχυρογνώμων δὲν δύναται νὰ ἀποκτήσῃ φίλον διότι ἀπωθεῖται ὑπὸ πάντων. Ὡς μέλος συλλόγου καθίσταται ἀφόρητος καὶ ματαιοῖ διὰ τοῦ πείσματός του τὰς συνδιασκέψεις. Ὡς συνέταιρος εἶναι ἀσυμβίβαστος, ὡς σύζυγος εἶναι τυραννικὸς καὶ ὡς ἄρχων λίαν ἐπιβλαβὴς, διότι οὐδένα δέχεται σύμβουλον. Ὁ ἰσχυρογνώμων περιπίπτει εἰς πολλὰ κακὰ καὶ πολλὰς ἡ ἰσχυρογνωμοσύνη ποτίζει αὐτὸν πικρίας.

§ 15. Περὶ μεγαλορρημοσύνης καὶ μεγαλορρήμονος.

Μεγαλορρημοσύνη ἢ μεγαληγορία, τὸ μεγάλα ῥήματα λαλεῖν, τὸ ἀσεβῶς φθέγγεσθαι περὶ πάντων, τὸ ἀλαζονεύεσθαι καὶ κομπορρημονεῖν, καὶ τὸ ἐπαίρεσθαι καὶ λοιδορεῖν

Ὁ μεγαλορρήμων ἀνοίγει τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ φθέγγεται μεγάλα καθ' ὑπερβολήν· φρονεῖ ὑψηλὰ καὶ ἐξουθενεῖ ἀγαθούς· καταφρονεῖ ἰσχυρούς, καὶ προπηλακίζει τοὺς ταπεινούς· καυχᾶται ἐπὶ τῷ μεγέθει τῆς ἰσχύος αὐτοῦ καὶ πέποιθε ἐπὶ τῷ πλούτῳ καὶ τῇ δυνάμει αὐτοῦ. Σκώπτει τοὺς φοβουμένους τὸν Θεόν, ἡ δὲ γλῶσσα αὐτοῦ λαλεῖ ὑψηλὰ εἰς ὑπεροχήν. Ἐπαγγέλλεται μεγάλα, καὶ συνιστᾷ ἑαυτὸν ὡς δόκιμον καὶ ἄριστον· λαλεῖ βλάσφημα καὶ μυκτηρίζει συνετούς· ἀθετεῖ νόμον, καὶ ἀρνεῖται καθήκοντα· ἐργάζεται ἀδικίαν, καὶ ψεύδεται πρὸς τοὺς

διαλεγομένους αὐτῷ. Ἡ γραφὴ λέγει, ὅτι ὁ Θεὸς ἐξολοθρεύσει τὰ χείλη τὰ δόλια καὶ γλῶσσαν μεγαλορρήμονα· τὸ θεῖον νεμεσᾷ τοὺς μεγαλορρήμονας.

Ὁ μεγαλορρήμων λαλεῖ βλάσφημα καὶ ἀπειθεῖ πρὸς τοὺς νόμους· ἀρνεῖται τὸ κῦρος αὐτῶν· ὁμιλεῖ περὶ ἑαυτοῦ ὡς περὶ ὑψηλῆς ἐξοχότητος, καὶ ἐξαίρει τὴν δύναμιν αὐτοῦ· ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ κυριαρχεῖ ὁ ἐγωϊσμός, τὰ δὲ διανοήματα αὐτοῦ ὁδηγεῖ ὁ τῦφος καὶ ἡ οἴησις. Πεφυσιωμένος καὶ ἀλαζὼν βαδίζει ἀγέρωχος, καὶ σοβεῖ διὰ τῆς ἀγορᾶς μετ' ἐπιδείξεως. Ὁ μεγαλορρήμων εἶναι θρασὺς καὶ δειλὸς ἅμα· διότι νοσεῖ τὴν ψυχὴν ἐκπεσὼν τῆς φρονήσεως· ἀπειλεῖ λόγοις, καὶ ἀποθνήσκει τῷ δέει. Ἡ ψυχὴ τοῦ μεγαλορρήμονος εἶναι ἐστερημένη ἠθικοῦ σθένους, εἶναι δειλὴ καὶ θρασεῖα, μωρὰ καὶ ἀνόητος. Τὸν μεγαλορρήμονα ἀποστρέφεται τὸ θεῖον.

§ 16. Περὶ αἰσχρολογίας καὶ αἰσχρολόγου.

Αἰσχρολογία, τὸ αἰσχρὰ λέγειν· αἰσχρολόγος δὲ ὁ αἰσχρὰ λέγων. Ὁ αἰσχρολόγος εἶναι ὁ εὐτελέστερος τῶν ἀνθρώπων, ὁ ἀτιμότερος πάντων· ἀναιδὴς τὴν ὄψιν, ἀναίσχυντος τὴν συμπεριφοράν, ἀκόλαστος τὴν γλῶσσαν, ἰταμὸς ἄνευ ἐντροπῆς· εἶναι καταγέλαστος· αὐτὸς ἑαυτὸν ὑβρίζει καὶ περιχρίει βορβόρῳ καὶ τέρπεται ἐν τῇ βωμολοχίᾳ αὐτοῦ· εἶναι χαμερπής, μικροπρεπής, ὑβριστής, κόλαξ, τρεχέδειπνος, λοίδορος. Ὁ Χρυσόστομος περὶ τοῦ αἰσχρολόγου λέγει· «Εἰ γὰρ τὸ ῥεῖθρον οὕτως ἀκάθαρτον, ἐννόησον οἷα ἡ πηγὴ τοῦ βορβόρου τούτου. «Ἐκ γὰρ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας τὸ στόμα λαλεῖ». Πᾶς λόγος σαπρὸς ἐξέρχεται ἐκ τοῦ στόματος αὐτοῦ. Τὸ στόμα αὐτοῦ πλῆρες αἰσχρότητος, μωρολογίας καὶ φληναφίας. Εὐτραπελίαν ἡγεῖται τὸ λέγειν τὰ μὴ προσήκοντα καὶ φθέγγεσθαι τὰ μὴ ὑπὸ τῆς σεμνοπρεπείας ἐπιτρεπόμενα. Ἀσχημονεῖ ἐνώπιον ὁμηγύρεως, καὶ εἶναι ἀνεύλαβὴς πρὸς πάντας.

§ 17. Περὶ περιαυτολογίας.

Περιαυτολογίαν, τὸ περὶ ἑαυτοῦ λέγειν ὥς τι ὄντος ἢ δυναμένου πρὸς ἑτέρους, λόγῳ μὲν ἐπαχθὲς ἀποφαίνουσι πάντες καὶ ἀνελεύθερον· ἔργῳ δὲ οὐ πολλοὶ τὴν ἀηδίαν αὐτοῦ διαπεφεύγασιν, οὐδὲ τῶν ψεγόντων. (Πλούταρχος).

Ἔστιν οὖν κενὸς ἔπαινος ὁ τῶν ἑαυτοὺς ἐπαινεῖν, ὅπως ἐπαινεθῶσι, δοκούντων· ὅταν οὗτοι μὴ τύχωσιν ἑτέρων ἐπαινούντων, τότε αὐτοὶ τῇ φιλοδοξίᾳ παρ' αὐτῶν ἐπαρκεῖν τι βουλόμενοι καὶ συνεισφέρειν δοκοῦντες, ἀσχημονοῦσιν. (Πλουτάρχου).

Λόγων ἐπίδειξις ἔργων ἔνδειαν καταμαρτυρεῖ· ἡ δὲ περιαυτολογία μάλιστα, ἅτε δὴ πλάσμα ἀρετῆς ἔξωθεν περικεῖσθαι δοκοῦσα, καὶ κουφότητα φρενῶν προσκατηγορεῖ. Βούλου τοίνυν ἀεὶ πλείω μὲν πράττειν, ἐλάττω δὲ λέγειν, ἵνα μὴ δόξῃς ὡς ἀσκὸς πεφυσημένος οἰήματος πλήρης εἶναι. (Νεοφύτου Δούκα).

§ 18. Περὶ πονηρίας.

Ἡ πονηρία εἶναι διάθεσις τῆς ψυχῆς καθ' ἣν ὁ ἄνθρωπος προαιρεῖται καὶ πράττει τὸ ἐναντίον πρὸς τὸ θεῖον θέλημα· καλεῖται δὲ ἡ κακὴ αὕτη διάθεσις πονηρία, ἅτε πόνον ἐπάγουσα καὶ μόχθον τῷ κεκτημένῳ αὐτήν.

Ἡ πονηρία καταθλίβει τὸν πονηρόν, κόπος δὲ καὶ πόνος ὑπὸ τὴν γλῶσσαν αὐτοῦ. Ἡ πονηρία εἶναι ἔμπνευσις τοῦ πονηροῦ πρὸς ὑποδούλωσιν τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας αὐτοῦ. Οἱ ὑπὸ τῆς πονηρίας κυριευθέντες ἐξολοθρευθήσονται. Ἡ πονηρία τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ἀντιπίπτει καὶ ἐπιζητεῖ τὴν ἐπὶ γῆς ἐπικράτησιν τῆς βασιλείας τοῦ πονηροῦ.

Ἡ πονηρία εἶναι μήτηρ παντὸς κακοῦ· εἶναι ζωὴ δαιμονική. Ἡ πονηρία ἀφιστᾷ τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ παραδίδωσι τῷ πονηρῷ δαίμονι, καὶ καθιστᾷ αὐτὸν σύντροφον καὶ σύμμαχον αὐτοῦ. Ἡ πονηρία ἐργάζεται τὸ κακόν, πολεμεῖ τῷ ἀγαθῷ, καὶ ἐφίεται τῶν ἀπαρεσκόντων τῷ Θεῷ. Ἡ πονηρία εἶναι πλάνη σατανικὴ πλανῶσα τὸν πονηρὸν καὶ διαστρέφουσα νοῦν καὶ καρδίαν. Ἡ πονηρία εἶναι σκότος καλύπτον τὰς φρένας τοῦ πονηροῦ. Ἡ πονηρία εἶναι τέχνη διαβολικὴ πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ κακοῦ· Ἡ πονηρία γεννᾷ τὴν ὑποκρισίαν, τὴν διπροσωπίαν καὶ τὴν ψευδῆ εὐλάβειαν πρὸς ἐξαπάτην τῶν ἀγαθῶν ἀνθρώπων.

Τὸν πονηρευόμενον χαρακτηρίζουσιν αἱ ἑξῆς κακίαι· ἡ δολιότης, ἡ ἀνειλικρίνεια, ἡ μνησικακία, τὸ φιλέκδικον, τὸ ψεῦδος, ἡ ἀπάτη, ὁ φθόνος, ἡ βασκανία, τὸ μῖσος, ἡ ἐπιβουλή, ἡ ὑπόκρισις, ἡ ἀδικία,

ἡ χαιρεκακία καὶ ἅπασαι αἱ συγγενεῖς ταύταις κακίαι αἱ προάγουσαι εἰς ἀπώλειαν.

Ὁ πονηρὸς ἔχει ἀκάθαρτον τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ ἀποπνέει δυσωδίαν ἀφόρητον.

Ὁ πονηρὸς εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ, διὸ καὶ εἶναι καταδεδικασμένος εἰς ὄλεθρον· οἱ πονηρευόμενοι ἐξολοθρευθήσονται (Ψαλμ. λϛ', 9).

§ 19. Περὶ ἁπλότητος χριστιανικῆς.

Ἁπλότης σημαίνει καθαρότητα, ἀκεραιότητα, εἰλικρίνειαν, ἀπονήρευτον γνώμην, καθαρότητα διανοίας καὶ ἀδολότητα οὐδὲν ἐχούσης συνεσκιασμένον καὶ ὕπουλον, τὸ ἀνυπόκριτον, τὸ μὴ ἐπικεκαλυμμένον.

Οἱ τὴν χριστιανικὴν ταύτην ἔχοντες ἁπλότητα ἐν εὐθύτητι καρδίας πολιτεύονται ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ οὐκ ἔστιν ἐν αὐτοῖς πανουργία· ὁ ὀφθαλμὸς αὐτῶν ἐστιν ἁπλοῦς, καθαρὸς καὶ διαυγὴς· τὸ πρόσωπον αὐτοῦ θάλλει ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ ἐστι πλήρης εὐφροσύνης· ἡ διάνοια αὐτοῦ ἐστιν καθαρὰ ὡς οὐρανὸς ἄθριος, τὰ δὲ διανοήματά του ἁγνὰ ὡς χρυσὸς κεκαθαρμένος· ὁ λόγος αὐτοῦ ἐστιν ἀληθής, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ καθαρὰ ἀπὸ ῥύπου.

Ἡ τιμιότης καὶ ἡ εἰλικρίνεια χαρακτηρίζουσιν αὐτόν, ἡ δὲ ἀκεραιότης κατακοσμεῖ αὐτόν· ἡ σεμνοπρέπεια στολίζει αὐτόν, ἡ δὲ εὐστάθεια τοῦ χαρακτῆρός του περιάπτει αὐτῷ τιμήν· ἀγαπᾷ ἐν ἁπλότητι καρδίας καὶ ἐπισπᾶται τὴν εὔνοιαν πάντων· ὁ τὴν ἀρετὴν ἔχων τῆς χριστιανικῆς ἁπλότητος ἀγαπᾷ τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἀγαπᾷ αὐτὸν καὶ εἰσακούει τῆς δεήσεως αὐτοῦ.

Τῇ ἀρετῇ ταύτῃ ἀντιτίθεται ἡ κακία τοῦ ποικίλου καὶ εὐτραπέλου.

ΗΘΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ ΤΟΥ ΘΥΜΙΚΟΥ

ΗΤΟΙ ΤΟΥ ΒΟΥΛΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΑΙΣΘΗΤΙΚΟΥ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ϛ'.

Α' ΑΡΕΤΑΙ ΤΟΥ ΒΟΥΛΗΤΙΚΟΥ

§ 1. Περὶ τῆς χριστιανικῆς εὐγενείας ἤτοι τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς τελειότητος.

Εὐγένεια εἶναι ἀρετὴ εὐγενοῦς ἤθους, εὐαγωγία ψυχῆς πρὸς λόγους καὶ πράξεις. Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς εὐγενείας εἰσί, φρόνημα γενναῖον, ἐλευθερία, φιλοτιμία, χάρις, ἀφειδία, μεγαλοφροσύνη, μεγαλοψυχία, εὐκοσμία, παρρησία, προαίρεσις ἀγαθή, τρόπος ἄριστος, δικαιοσύνη, ἀλήθεια. Εὐγένεια εἶναι ἡ καθόλου ἀρετή· εὐγένεια καὶ ἀρετή εἰσι δύο λέξεις συνώνυμοι ἓν καὶ τὸ αὐτὸ δηλοῦσαι νόημα, τὴν τῆς ψυχῆς εὐαγωγίαν. Ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς ἐμφαίνει τὴν ὁμοίωσιν αὐτῆς πρὸς τὴν θείαν εἰκόνα, ἧς ἡ χάρις καὶ τὸ κάλλος ἐξεχύθησαν ἐπ' αὐτῆς· ἡ εὐγένεια ἀληθῶς εἶναι ἀνταύγεια τοῦ φωτὸς τῆς θείας εἰκόνος τοῦ ἐκχυθέντος ἐπὶ τῆς ἐναρέτου ψυχῆς. Ἡ εὐγένεια εἶναι ἔκχυσις τῆς ἐγκεκρυμμένης χάριτος τῆς ἀρετῆς τῆς ψυχῆς. Τὴν εὐγένειαν ἠγάπησαν καὶ ἐπεζήτησαν πάντες οἱ τῆς ἀρετῆς ἀσκηταί, πάντες οἱ σοφοὶ καὶ οἱ φιλόσοφοι· οὐδεὶς ἄνευ ταύτης δύναται νὰ φέρῃ τὸ σεμνὸν τοῦ ἐναρέτου ἢ τοῦ σοφοῦ ἢ τοῦ φιλοσόφου ὄνομα.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς λέγει περὶ εὐγενείας ταῦτα· «εὐγένεια, ἡ τῆς εἰκόνος τήρησις, καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἐξομοίωσις, ἣν ἐργάζεται λόγος καὶ ἀρετή, καὶ καθαρὸς πόθος». Καί αὖθις· «μίαν ἀληθινὴν εὐγένειαν, τὴν εὐσέβειαν, οἶδα καὶ τὸ εἰδέναι πόθεν τε γεγόναμεν, καὶ ποῖ καταντήσομεν». Καὶ ἀλλαχοῦ· «μίαν γένους λαμπρότητα τὴν τῆς εἰκόνος τήρησιν καὶ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἐξομοίωσιν, ὅσον ἐφικτὸν τοῖς δεσμίοις σαρκός, καὶ βραχεῖαν ἀπορροὴν τοῦ καλοῦ δέχεσθαι δυναμένοις».

Ὁ δὲ Θεοδώρητος λέγει· ἀρετὴ πολλῷ περιφανεστέρα προγονικῆς εὐγενείας.

Ὁ δὲ Εὐριπίδης λέγει· ὁ ἐσθλὸς εὐγενὴς ἐμοί γ' ἀνήρ· ὁ δ' οὐ δίκαιος (ἤτοι μὴ ἐνάρετος) κἂν ἀμείνονος πατρὸς Ζηνὸς πεφύκῃ, δυσγενὴς εἶναι δοκεῖ»· καὶ ἕτερος φιλόσοφος λέγει· μίαν εὐγένειαν ἐγὼ οἶδα, τὴν ἀρετήν, τἆλλα δὲ πάντα τύχη.

Ὁ δὲ Χρυσόστομος λέγει· «μία ἐστὶν εὐγένεια μόνη, τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ ποιεῖν».

§ 2. Ἡ εἰκὼν τοῦ εὐγενοῦς.

Ἡ εἰκὼν τσῦ εὐγενοῦς εἶναι ἐξαίσιον θέαμα, διότι ἐπ' αὐτῆς ἐκκέχυται ἡ χάρις τῆς θείας Εἰκόνος· αἱ ἀρεταὶ συνελθοῦσαι ἐφιλοτέχνησαν διὰ τοῦ καλλιτεχνικοῦ αὐτῶν χρωστῆρος τὴν εἰκόνα τοῦ εὐγενοῦς· ἑκάστη ἀρετὴ τὸ ἑαυτῆς κάλλος διὰ λεπτοτάτων γραμμῶν ἐπὶ τῆς εἰκόνος διεχάραξεν· ἡ εἰκὼν τοῦ εὐγενοῦς ἐγένετο ἀληθῶς ἀμίμητον καλλιτέχνημα, διότι ἐγένετο καθ' ὁμοίωσιν τῆς ἀρχετύπου εἰκόνος· ἐν αὐτῇ ἀπετυπώθη τὸ θεῖον κάλλος. Ἡ πρὸς τὰ θεῖα εὐσέβεια αὐτοῦ εἶναι ἡ πρωτίστη τῶν ἀρετῶν αὐτοῦ· φοβεῖται τὸν Θεὸν καὶ ποιεῖ τὸ θέλημα αὐτοῦ· ὁ νόμος τοῦ Θεοῦ ἐγένετο τὸ προσφιλὲς μελέτημα αὐτοῦ, καὶ ἐργάζεται τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον τῷ Θεῷ καὶ τέλειον. Ἡ φρόνησις διευθύνει αὐτοῦ τὰς σκέψεις, ῥυθμίζει τοὺς λόγους, καὶ κανονίζει τὰς ἀποφάσεις· αὕτη τοὺς τρόπους καλλιτεχνεῖ, αὕτη τὰς κινήσεις καθοδηγεῖ, αὕτη τὸ βῆμα ποδηγετεῖ, αὕτη τὴν εὐθεῖαν ὁδὸν ὑποδεικνύει, αὕτη τὴν σταδιοδρομίαν τοῦ βίου κατευθύνει· ἡ σοφία, ἡ σύνεσις καὶ ἡ γνῶσις διδάσκουσιν αὐτὸν ποῦ ἔγκειται ἡ ἀληθὴς μακαριότης, τί τὸ πρακτέον καὶ τί τὸ μὴ πρακτέον. Πάντα τὰ τῆς ψυχῆς ἐγχειρήματα καὶ καρτερήματα ἡ φρόνησις διευθύνει. Ἡ σοφία ἐδίδαξεν αὐτὸν τὴν ἐπιστήμην τῆς ἀληθείας καὶ ἤγαγεν εἰς τὴν κατανόησιν τοῦ θείου, ἡ σύνεσις ἐπαίδευσε τὸ ὀρθῶς κρίνειν καὶ ἀποφαίνεσθαι περὶ πάντων, ἡ δὲ γνῶσις τὴν ἑαυτοῦ ἐπίγνωσιν· ἡ βουλὴ ἐγένετο κυβερνήτης τοῦ λογισμοῦ αὐτοῦ. Ἡ βούλησις αὐτοῦ συνεταυτίσθη τῷ θείῳ βουλήματι. Ἡ ἠθικὴ ἀνδρεία ἐθωράκισεν αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ ἀνέδειξεν αὐτὸν ἀθλητὴν ἀκαταπόνητον τῆς ἀρετῆς καὶ στρατιώτην ὑπέρμαχον τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας· ὑπομένει τὰ ἀλγεινά, φέρει γενναίως τὰ περιστατικά, ἡδονῆς δὲ καὶ ἐπιθυμίας, λύπης τε αὖ καὶ

ὀργῆς κρατεῖ, καὶ καθ' ὅλου εἰπεῖν, πρὸς πᾶν τὸ μετὰ βίας ἢ ἀπάτης ψυχαγωγοῦν ἀντιτάσσεται. Ἡ καρτερία διδάσκει αὐτὸν νὰ ὑπομένῃ λύπας ἕνεκα τοῦ καλοῦ, νὰ πονῇ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, καὶ φέρῃ γενναίως τὰς συμφορὰς καὶ τὰ δεινά. Ἡ μεγαλοφροσύνη ἐδίδαξεν αὐτὸν νὰ φρονῇ καὶ νὰ πράττῃ τὰ μεγάλα καὶ γενναῖα. Ἡ γενναιοδωρία ἐξεπαίδευσεν αὐτὸν νὰ χορηγῇ πλουσίως τοῖς δεομένοις ἐκ τῶν ἑαυτοῦ ἀγαθῶν. Ἡ μεγαλοψυχία καθυπέβαλεν αὐτῷ τὴν συγγνώμην καὶ τὴν μακροθυμίαν. Ἡ ἀγάπη ὑπηγόρευσεν αὐτῷ τὴν λήθην τῶν κακῶν, τὴν ἀμνησικακίαν καὶ τὴν νίκην τοῦ κακοῦ διὰ τῆς ἀγαθοεργίας. Ἠθικὴ μεγαλοπρέπεια ὑπέδειξεν αὐτῷ τὴν ὑπεροψίαν πάντων τῶν σωματικῶν, ὡς οὐδενὸς ἀξίων τῇ παραθέσει τῶν ἀοράτων. Τὸν ἠθικῶς μεγαλοπρεπῆ οὐδ' ὅλως πάθος ταράσσει, οὐδὲ τὰ πρὸς αὐτὸν ἁμαρτήματα τῶν φαύλων τὴν ψυχὴν αὐτοῦ εἰς ὀργὴν κινοῦσιν, οὐδ' ἄλλο τι τῶν ταπεινῶν δύναται τὸ φρόνημα αὐτοῦ νὰ μετακινήσῃ· οὕτω δυσπρόσιτος εἶναι τοῖς ταπεινοῖς πάθεσιν, ὥστε οὐδὲ νὰ ἀτενίσωσι ταῦτα πρὸς αὐτὸν δύνανται. Ἡ ἠθικὴ ἰσχὺς ἀναδεικνύει αὐτὸν νικητὴν ἐν πᾶσιν καὶ ἀνώτερον ὅλων τῶν κατ' αὐτοῦ κινουμένων προσβολῶν. Τὸ θάρρος παρέχει αὐτῷ τὴν ἠθικὴν δύναμιν νὰ λαλῇ μετὰ παρρησίας περὶ τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ δικαίου καὶ τῆς ἀληθείας, ἀπολογούμενος δὲ ὑπὲρ αὐτῶν νὰ μὴ πτοῆται μηδένα, μηδὲ νὰ ἀποδειλιᾷ πρὸ τῶν προβαλλομένων δεινῶν. Ἡ σωφροσύνη κατακοσμεῖ αὐτοῦ τὸ ἦθος· αὕτη ἐκδηλοῦται αὐτῷ ὡς ῥώμη ψυχῆς καὶ ὡς φῶς ψυχῆς ἀπαθοῦς, ὡς ἐγκράτεια, ὡς ἡγεμονία τοῦ πνεύματος καὶ ὡς ἐλευθερία ψυχῆς. Ἡ δὲ ἁγνεία παρέχει αὐτῷ τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ καὶ τῆς καρδίας· αὕτη τοὺς τῷ Θεῷ ἀφιερωθέντας κατακοσμεῖ μὲ τὸν στέφανον τῆς παρθενίας καὶ ἀναδεικνύει ἐπιγείους ἀγγέλους.

Τοιοῦτος ὁ χαρακτὴρ τοῦ ἀληθῶς εὐγενοῦς ἀνθρώπου.

§ 3. Περὶ ἀνδρείας.

Ἀνδρεία ἐστὶ τὸ δυσέκπληκτον ὑπὸ φόβου τοῦ περὶ τὸν θάνατον καὶ τὸ εὐθαρσὲς ἐν τοῖς δεινοῖς, καὶ τὸ εὔτολμον πρὸς τοὺς κινδύνους καὶ τὸ μᾶλλον αἱρεῖσθαι τεθνάναι καλῶς, ἢ αἰσχρῶς σωθῆναι.

Ἀνδρειότερος εἶναί μοι δοκεῖ ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἢ ὁ τῶν πολεμίων κρατῶν. καὶ γὰρ χαλεπώτερόν ἐστιν ἑαυτὸν νικῆσαι.

Ἀνδρεῖος οὐ μόνον ὁ κρατῶν τῶν πολεμίων, ἀλλὰ καὶ ὁ τῶν ἡδο-

νῶν κρατῶν· πολλοὶ πολλάκις πολεμίων κρατοῦντες δουλεύουσι ταῖς ἡδοναῖς.

Ἀνδρεία ἕξις ψυχῆς ἀκίνητος ὑπὸ φόβου, θάρσος πολεμικόν· ἐπιστήμη τῶν κατὰ πόλεμον πραγμάτων· ἐγκράτεια ψυχῆς πρὸς τὰ φοβερὰ καὶ δεινά· τόλμη ὑπηρετικὴ φρονήσεως· εὐθαρσία ἐπὶ θανάτου προσδοκίᾳ· ἕξις διαφυλακτικὴ λογισμῶν ὀρθῶν ἐν κινδύνοις· ῥώμη πρὸς κίνδυνον ἀντίρροπος· ῥώμη καρτερικὴ πρὸς ἀρετήν· ἠρεμία ψυχῆς περὶ τὰ δεινὰ καὶ θαρραλέα κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον φαινόμενα· σωτηρία δογμάτων ἀδήλων περὶ τὰ δεινά· ἐμπειρία πολέμου· ἕξις ἐμμενετικὴ νόμου. (Πλάτ. ὅροι).

§ 4. Εἰκὼν τῆς ἠθικῆς ἀνδρείας.

Ἡ ἠθικὴ ἀνδρεία εἶναι ἀρετὴ ἐμφανιζομένη ὡς ἠθικὸν σθένος ἀναδεικνύον τὸν κεκτημένον ἀνώτερον πάντων τῶν ἀντιξόων τοῦ βίου περιστάσεων καὶ περιπετειῶν, καὶ ἱκανὸν ἵνα ἐμμένῃ ἄκαμπτος μὴ ἐνδίδων εἰς τὴν πίεσιν τῶν ἐπιδραμούσων συμφορῶν, καὶ στερρὸς ἐν ταῖς ἠθικαῖς καὶ θρησκευτικαῖς αὐτοῦ πεποιθήσεσιν· ὁ νόμος τοῦ θεοῦ εἶνε αὐτῷ ὁ κανὼν τῶν διανοημάτων αὐτοῦ. καὶ τὸ μέτρον ἐν ᾧ προμετρεῖ τὰς πράξεις αὐτοῦ. Τὰ ἐπιφερόμενα δεινὰ οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον διασαλεύουσι τὰ γενναῖα αὐτοῦ φρονήματα. Οὐδεὶς πειρασμὸς εἴτε ὑλικὸς, εἴτε ἠθικὸς ἰσχύει νὰ κάμψῃ τὴν εὐστάθειαν τῶν ἀρχῶν καὶ τῶν πεποιθήσεων αὐτοῦ, οὐδεμία ἀπειλὴ δύναται νὰ πτοήσῃ αὐτὸν, οὐδεμία ἀπώλεια ἰσχύει νὰ μεταπείσῃ αὐτόν, ὅπως δεχθῇ γνώμην ἀποκρουομένην ὑπὸ τῶν ἠθικῶν ἀρχῶν τοῦ νόμου· οὐδεμία κακία κατορθοῖ νὰ νικήσῃ τὸ ἠθικὸν σθένος τῆς ψυχῆς, τὴν ἠθικὴν ἀνδρείαν· αὕτη ὁδηγεῖ πρὸς τὸ στάδιον τῶν ἀρετῶν, αὕτη φέρει πρὸς τὸ μαρτύριον τῆς ἀληθείας, αὕτη ἄγει πρὸς τὴν τελειότητα, αὕτη περιβάλλει ἀλουργίδι τοὺς φίλους αὐτῆς, αὕτη καθιστᾷ αὐτοὺς περιβλέπτους ἐν τῇ πόλει, αὕτη εἰσάγει εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν.

Ὁ ἠθικῶς ἀνδρεῖος, εἶνε εὐγενὴς, φιλαλήθης, εἰλικρινὴς, γενναῖος, μεγαλόψυχος, ἐπιεικὴς, συμπαθὴς καὶ ἀνεκτικὸς, καρτερικὸς, σταθερὸς, μεγαλόφρων, αὐταπάρνητος, ἐλευθέριος, ἀξιοπρεπὴς καὶ μεγαλοπρεπής.

Οὐδὲν ταπεινὸν δύναται νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν καρδίαν αὐτοῦ· ἀπωθεῖται τοὺς πονηροὺς καὶ προσίεται τοὺς ἀγαθούς, εὐεργετεῖ δὲ

πάντας· ἀγνοεῖ τὴν ἐκδίκησιν, τὴν ἀνταπόδοσιν τοῦ κακοῦ καὶ τὴν μνησικακίαν· διανοεῖται πάντοτε τὸ ἀγαθὸν καὶ ἐργάζεται ὑπὲρ τοῦ νόμου τοῦ θεοῦ.

Ὁ ἠθικῶς ἀνδρεῖος μέμνηται ἀεὶ τῶν λόγων τοῦ Κυρίου· «Μὴ φοβηθῆτε ἀπὸ τῶν ἀποκτεινόντων τὸ σῶμα, τὴν δὲ ψυχὴν μὴ δυναμένων ἀποκτεῖναι». Ὁ Κλήμης περιγράφων τὸν χαρακτῆρα τῆς ἠθικῆς ἀνδρείας λέγει· «Τῇ ἀνδρείᾳ οὐκ ἐν τῷ τὰ περιστατικὰ ὑπομένειν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸ ἡδονῆς τε καὶ ἐπιθυμίας, λύπης τε αὖ καὶ ὀργῆς κρατεῖν, καὶ καθ' ὅλου πρὸς πᾶν ἤτοι τὸ μετὰ βίας ἢ μετὰ ἀπάτης τινὸς ψυχαγωγοῦν ἡμᾶς ἀντιτάσσεσθαι· οὐ γὰρ ὑπομένειν δεῖ μόνον τὰς κακίας καὶ τὰ κακὰ, ἀλλὰ καὶ τὰ φοβερὰ ὑπομένειν».

Ὁ ἠθικῶς ἀνδρεῖος ἀεὶ εὐλογεῖ τὸν θεὸν πάντων ἕνεκεν, καὶ πολιτεύεται, ἵνα ἀρέσῃ μόνον τῷ θεῷ. Μακάριος ἄνθρωπος ὁ τὴν ἠθικὴν ἀνδρείαν κεκτημένος· διότι ἀσφαλῶς βαδίζει τὴν ὁδὸν τῆς σωτηρίας.

§ 5. Περὶ ἠθικῆς ἀνανδρίας.

Ἠθικὴ ἀνανδρία εἶναι ἔλλειψις ἠθικοῦ σθένους ἐμφανιζομένη ὡς ἐνδοτικότης, ὡς ὑποχώρησις, ὡς ὑποταγή, ὡς ἧττα, ὡς δουλεία. Ἡ ἠθικὴ ἀνανδρία εἶναι μεγίστη ἠθικὴ ἀδυναμία, ἐκ δὲ ταύτης πᾶσαι γεννῶνται αἱ ἁμαρτίαι. Ὁ ἐστερημένος ἠθικοῦ σθένους ἀδυνατεῖ νὰ ἀντιστῇ πρός τε τοὺς ἔξωθεν πειρασμοὺς καὶ πρὸς τοὺς ἔσωθεν τοὺς κυοφορουμένους ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ· ἀδυνατεῖ νὰ ἐμμείνῃ ἐν τῇ ἀρετῇ καὶ νὰ ἀποκρούσῃ τὴν ἁμαρτίαν· ἀναγνωρίζει τὸ κάλλος καὶ τὴν χάριν τῆς ἀρετῆς καὶ ὁμολογεῖ τῆς ἁμαρτίας τὴν δυσμορφίαν καὶ δυσωδίαν, ἀλλὰ ἀδυνατεῖ νὰ ἀντιταχθῇ αὐτῇ καὶ νὰ ἐμμείνῃ στερρὸς ἐν τῇ ἐπιποθίᾳ τοῦ ἀγαθοῦ. Μικρὰ πίεσις καταβάλλει τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ, καὶ μικρὰ δοκιμασία καταβάλλει τὸ θάρρος αὐτοῦ· μία ἐπιδραμοῦσα συμφορὰ κατακυριεύει αὐτοῦ τὴν ψυχὴν καὶ μία ἀντίξοος τῶν πραγμάτων φορὰ καταδουλοῖ αὐτόν· ἥττᾶται πρὸ τοῦ ἀγῶνος καὶ παραδίδωσι τὰ ὅπλα πρὸ τῆς συγκροτήσεως τῆς μάχης· ὁ ἠθικῶς ἄνανδρος εἶναι ἄνανδρος καὶ ἐν πολέμῳ διεξαγομένῳ πρὸς τοὺς πολεμίους τῆς πατρίδος αὐτοῦ· διότι εἶναι δειλὸς καὶ ἄκρως φιλόζωος· πάντοτε ὑποχωρεῖ, ἵνα σώσῃ τὴν ζωὴν αυτοῦ, καὶ ἵνα μὴ διακινδυνεύσῃ ἔν τινι· φοβεῖται μὴ ἀποβάλῃ τι τῶν ἀγαθῶν, καὶ μὴ ἀπολέσῃ τὴν ἑαυτοῦ

εὐμάρειαν· τρέμει μὴ πάθῃ ἡ ὑγίεια αὐτοῦ καὶ φεύγει δραπέτης, ἵνα μὴ ἀποθάνῃ ἐν συγκρούσει τινί. Ὁ ἐστερημένος ἠθικοῦ σθένους θυσιάζει τὰ κοινὰ ὑπὲρ τῶν ἰδίων, προυργιαίτερον ποιούμενος τὸ ἴδιον συμφέρον τῶν κοινῶν συμφερόντων· προδίδει τὴν ἑαυτοῦ πατρίδα καὶ θυσιάζει ἱερὰ καὶ ὅσια, ἵνα μὴ προσψαύσῃ αὐτῷ τι τῶν δεινῶν. Ὁ ἐστερημένος ἠθικοῦ σθένους γίνεται, ἡττώμενος ὑπὸ τῆς κακίας καὶ τῆς ἁμαρτίας, ἄνθρωπος κάκιστος, ὀλέθριος καὶ ἐπικίνδυνος πρὸς πάντας· τὸν ἐστερημένον ἠθικῆς ἀνδρείας, ὡς δειλόν, ἄνανδρον καὶ κακοήθη, δέον νὰ ἀποκρούωσιν ἅπαντες.

§ 6. Περὶ θάρρους καὶ θράσους.

Θάρρος ἐστὶ λελογισμένη κίνησις τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ τολμητέα, θράσος δὲ ἀλόγιστος κίνησις τῆς ψυχῆς πρὸς τὰ ὑπὲρ δύναμιν. Ὁ θαρραλέος ἐστὶν ἐν ἐπιγνώσει τοῦ μεγέθους τοῦ κινδύνου καὶ βεβουλευμένως θαρρεῖ, ὁ δὲ θρασὺς ἐν ἀγνοίᾳ ὢν τοῦ μεγέθους τοῦ κινδύνου ἀπροβουλεύτως κινεῖται· ὁ μὲν θαρραλέος κινηθεὶς πρὸς ἀγῶνα οὐ δειλιᾷ, οὐχ ὑποχωρεῖ, οὐκ ἐκτρέπεται, ἀλλ' ἐμμένει μαχόμενος καὶ ἀγωνιζόμενος ἀνδρείως πρὸς ἐπικράτησιν· καὶ πίπτει μὲν μαχόμενος ὑπὲρ πατρίδος ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, τῶν ὁσίων, τοῦ δικαίου, τῆς ἀληθείας, ἀλλ' οὐδέποτε ὑποχωρεῖ οὐδ' ἐκτρέπεται. Ὁ δὲ θρασὺς κινηθεὶς πρὸς μάχην εὐθὺς ὡς ἀτενίσῃ τὸν θάνατον καταπλησσόμενος πτοεῖται, ὑποχωρεῖ καὶ φεύγει δραπέτης φροντίζων περὶ σωτηρίας. Ὁ θαρσαλέος εἶναι ἀνδρεῖος, γενναῖος, μεγαλόψυχος, φρόνιμος· ὁ δὲ θρασύς, ἄνανδρος, δειλός, μικρόψυχος καὶ μωρός.

§ 7. Περὶ δειλίας.

Ἡ δειλία εἶναι πάθος ψυχῆς ἀσθενοῦς ὑπὸ φόβου συνεχομένης· ἡ δειλία εἶναι μικροψυχία, ἀτολμία, ἔλλειψις πολεμικοῦ θάρρους, ἀστάθεια ψυχῆς ἀτάκτως κινουμένης ἐκ τῶν φοβερῶν δεινῶν· εἶναι λιποψυχία ἐπὶ προσδοκίᾳ κινδύνου, ἀγυμνασία πρὸς ἀγῶνας, ἔλλειψις ἕξεως διαφυλακτικῆς τῶν ὀρθῶν λογισμῶν ἐν κινδύνοις, ἀπουσία ἠθικῆς παρρησίας, στέρησις ἑτοιμότητος πνεύματος, ἔλλειψις ἠθικοῦ σθένους, ἀδυναμία φρονήματος, ἐνδοτικότης πρὸς τὰ φαῦλα. Ἡ δειλία δουλοῖ τὸν ἐλεύθερον, καθιστᾷ τὸν ὑπ' αὐτῆς κρατηθέντα τῆς πατρίδος προδότην, ὠθεῖ εἰς ἀδοξίαν καὶ εἰς ἀτιμίαν, πείθει καταφρο-

νεῖν τῶν νόμων τῆς πατρίδος, κινεῖ εἰς λιποταξίαν, καὶ ἄγει εἰς ἀσέβειαν πρός τε τὰ θεῖα καὶ τὰ ἱερὰ καὶ τὰ ὅσια. Ὁ δειλὸς εἶνε ἄνανδρος ποταπὸς, οὐτιδανὸς, χαμερπὴς, εὐτελὴς, δοῦλος, φιλόψυχος, ἐγωϊστὴς, φίλαυτος. Τίθεται δὲ τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν καὶ ἀπαλλαγὴν ἐκ τῶν κινδύνων ὑπεράνω πάντων καὶ αὐτῆς τῆς δόξης καὶ τῆς ἐλευθερίας τῆς πατρίδος του. Ὁ δειλὸς εἶνε τὸ ἄγος τῆς πατρίδος αὐτοῦ.

§ 8. Περὶ εὐτολμίας, τολμηρίας καὶ ἀτολμίας.

Εὐτολμία εἶνε ἡ μετὰ θάρρους κίνησις τῆς ψυχῆς πρὸς ἐργασίαν τῆς ἀρετῆς, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ δικαίου, τοῦ καθήκοντος. Τολμηρία δὲ θρασύτης, αὐθάδεια, ἀπερίσκεπτος κίνησις τῆς ψυχῆς πρὸς ἄλογον ὁρμήν.

Ἡ εὐτολμία εἶνε ἀρετὴ, ἡ δὲ τολμηρία κακία. Ὁ εὔτολμος εἶνε ἀνὴρ ἐνάρετος, φρόνιμος, μεμετρημένος, φιλαλήθης, δίκαιος, ἐργάτης τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ καλοῦ, τοῦ πρέποντος, ὁ δὲ τολμηρὸς εἶνε ἄνθρωπος αὐθάδης, πονηρὸς, θρασὺς, ἀπερίσκεπτος, ὁρμητικὸς, φιλοψευδὴς, ἄδικος, ἐργάτης τοῦ κακοῦ.

Ἀτολμία δὲ εἶνε δειλία, μικροψυχία, ἔλλειψις ἀποφασιστικότητος. Ὁ ἄτολμος οὐδὲν ἐπιχειρεῖ, ἀναβάλλει τὰ πρὸς ἐκτέλεσιν βουλεύματα, χρονίζει ἐν τῇ σκέψει, ἀποφασίζει καὶ αὖθις ἀναμετρεῖ, κινεῖται καὶ πάλιν ἵσταται, βαδίζει καὶ αὖθις ἀναδύεται, ἀργοπορεῖ, συστέλλεται, ὑπόσχεται καὶ ἀνακαλεῖ. Ὁ ἄτολμος μένει στάσιμος, πράττει δὲ τὰ μηδένα, οὐδὲ πόρρωθεν, ὑποδηλοῦντα κίνδυνον.

§ 9. Περὶ ἀκακίας.

Ἀκακία εἶνε καθαρότης καρδίας καὶ εὐθύτης διανοίας. Ἡ ἀκακία ἐκφράζει ἀγαθότητα ψυχῆς δεκτικῆς πάσης ἀρετῆς. Ἡ ἀκακία ἀντιτίθεται τῇ πονηρίᾳ. Ὁ μέγας Βασίλειος ἀκακίαν λέγει τὴν ἀπὸ τῆς ἁμαρτίας ἀλλοτρίωσιν λογισμῷ κατορθουμένην· καὶ διὰ μακρᾶς προσευχῆς καὶ μελέτης τῶν ἀγαθῶν, οἷόν τινα ρίζαν τῆς κακίας ἐκτέμνοντες κατὰ στέρησιν αὐτῆς παντελῆ, τὴν τοῦ ἀκάκου προσηγορίαν δεχόμεθα. Ἡ ἀκακία εἶνε ἀγαθωσύνη ψυχῆς οὐδέποτε ὑπὸ τῆς πονηρίας μεταβαλλομένη, ἀλλ' ἀεὶ ἀμετάτρεπτος μένουσα καὶ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ δρῶσα. Ὁ Χρυσόστομος λέγει· «Καλὴ ἡ ἀκακία, δεσποτικὴ ἡ μίμησις, θεϊκὴ ἡ ὁμοίωσις, ἄκακος γὰρ καὶ ὅσιος ὁ Κύριος. Αὕτη ἡ

ἀκακία ψυχῆς ἐστι φυλακτήριον, διανοίας καθάρσιον, ἠθῶν καταστολή, λογισμῶν ἡσυχία, προσώπου ἡμερότης, πραότης ὀφθαλμῶν, φιλίας καθηγεμών, μήτηρ ἀγάπης, πίστεως ὁμοδίαιτος, τελείωσις δικαιοσύνης καὶ ἁπαξαπλῶς ρίζα πάσης ἀρετῆς καὶ θεμέλιος τῆς ὅλης ἀγαθότητος ὑπάρχει ἡ ἀκακία. Οὐκ οἶδεν ἔχθρας τὴν ὑπόστασιν, οὐκ ἐπίσταται ὀργῆς τὴν ἀγριότητα, οὐ γινώσκει κακίας τὴν ἐνέργειαν. ἀλλ' ἔστιν ὥσπερ βασίλισσα ὑπὸ πασῶν τῶν ἀρετῶν δορυφορουμένη.

§ 10. Εἰκὼν τοῦ ἀκάκου

Ἄκακος εἶναι ὁ ἀπόνηρος, ὁ κακίαν μὴ ἔχων, ὁ εὐθύς, ὁ ἀκέραιος, ὁ δίκαιος. Ἀκάκους ἀνακηρύττει ὁ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης τοὺς μὴ προεννοοῦντας τὰ κακά, μηδὲ προσποιοῦντας, ἀλλὰ μηδὲ πρὸς τῆς ἄλλων κακίας ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ μεταποιουμένους, τουναντίον δὲ θεοειδῶς καὶ τοὺς κακοὺς ἀγαθύνοντας καὶ ἐφαπλοῦντας καὶ ἐπ' αὐτοὺς τὴν πολλὴν αὐτῶν ἀγαθότητα, καὶ πρὸς τὸ ὅμοιον ἐπιεικῶς ἐκκαλουμένους.

Ὁ ἄκακος εἶνε ἀκάκουργος. Ἕστηκε δὲ ἀπέναντι τοῦ προσώπου τοῦ θεοῦ οὐ μόνον τὴν ἐξωφανῆ χρηστότητα καὶ τὸ ἀγαθὸν ὧν ἠμφιεσμένος, ἀλλὰ καρδίαν μᾶλλον ἀβέβηλον ἔχων, καὶ δὴ ὁρᾶται τοιοῦτος. Ὁ ἄκακος εὐλογεῖται παρὰ Κυρίου ἡ δὲ τάξις αὐτοῦ ἐν τῷ χορῷ τῶν δικαίων. Ἠγαπημένος παρὰ Κυρίου κατασκηνώσει πεποιθὼς, καὶ ὁ Θεὸς δοξάσει ἐπ' αὐτῷ πάσας τὰς ἡμέρας.

§ 11. Εἰκὼν τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρός.

Ἀγαθὸς ἀνήρ ἐστιν ὁ τέλειος ἐν τῇ ἀρετῇ. Ὁ ἀγαθὸς προαιρεῖται ἀεὶ τὸ ἀγαθόν, ἀνταποδίδωσι δὲ ἀγαθὰ ἀντὶ πονηρῶν. Ἐγγὺς τῷ ἀγαθῷ ἵσταται ὁ Θεός, ὑπὸ τὴν σκέπην αὐτοῦ διατελεῖ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτοῦ. Ὁ ἀγαθὸς ἐγχειρεῖ μὲν ἅπασιν ἀεὶ τοῖς καλοῖς τὴν ἀγαθὴν προβαλλόμενος ἐλπίδα, φέρει δέ, ὅ,τι ἂν ὁ Θεὸς διδῷ, γενναίως. Ὁ ἀγαθὸς ἀνὴρ ἀγαθὰ προσφέρει ἐκ τοῦ ἀγαθοῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας αὐτοῦ· ἐκ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας αὐτοῦ ὁμιλεῖ τὸ στόμα αὐτοῦ. Ἄθλον τῆς ἀρετῆς τῷ ἀγαθῷ ἐστι τὸ Θεὸν γενέσθαι, καὶ τῷ καθαρωτάτῳ φωτὶ καταστράπτεσθαι. Δεκταὶ παρὰ Κυρίῳ αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ, διὰ δὲ αὐτῶν καὶ οἱ ἐχθροὶ φίλοι γίνονται. Τῷ ἀγαθῷ ἀνθρώπῳ ἔδωκεν ὁ Θεὸς σοφίαν καὶ γνῶσιν καὶ σύ-

νεσιν. Τοῦ ἀγαθοῦ ἀνθρώπου καὶ τὸ τραχὺ προσηνὲς διὰ τὴν ὠφέλειαν γίνεται. Ὁ ἀγαθὸς ὅμοιός ἐστι πρὸς τὰ εὐώδη τῶν ἀρωμάτων· διότι ὥσπερ ἐκεῖνα τῆς ἰδίας εὐπνοίας τὸν παρακείμενον ἀέρα πλήρη ποιεῖ, οὕτω καὶ ἀνδρὸς ἀγαθοῦ παρουσία τοὺς πλησίον ὠφελεῖ. Ὁ ἀγαθὸς εἶναι ἀγαπητὸς τοῖς πᾶσι, σπεύδουσι δὲ πρὸς αὐτὸν οἱ φίλοι τοῦ Θεοῦ. Ὁ ἀγαθὸς ἐγένετο σκεῦος ἐκλογῆς, διότι ἐκαθάρισεν ἑαυτὸν πάσης κακίας. Ὁ ἀγαθὸς ἀπέβη εἰκὼν Θεοῦ, διότι ἔλαβε τὸ καθ' ὁμοίωσιν, γενόμενος τέλειος ἐν τῇ ἀρετῇ.

Μακάριος ἀνὴρ ὁ ἀγαθός!

§ 12. Εἰκὼν τοῦ κακοῦ ἀνθρώπου.

Ὁ κακὸς εἶναι ἄφρων, διότι ἡ κακία εἶναι ἀφροσύνη, καὶ στέρησις φωτὸς φωτίζοντος τὴν διάνοιαν.

Ὁ κακὸς πρῶτον πάντων ἑαυτὸν βλάπτει, διότι τὰ ὑπ' αὐτοῦ δημιουργούμενα κακὰ πρωτίστως διορύσσουσι καὶ ὑπονομεύουσι τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ζωὴν καὶ εὐτυχίαν. Ὁ κακός ἐστιν ἄφρων, διότι καταλιπὼν τὸν Θεὸν ἠκολούθησε τῷ πονηρῷ καὶ ἐξωμοιώθη αὐτῷ. Ὁ κακὸς συνεργάζεται τῷ πονηρῷ καὶ δουλεύει αὐτῷ πρὸς ἀνατροπὴν τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐπεζήτησεν εὐφροσύνην ἐν τῇ κακίᾳ, καὶ εὗρε δεινῶν συμφοράν. Ἐφίετο τῆς εὐτυχίας, καὶ εὗρε τὴν δυστυχίαν. Ἐζήτει εὐδαιμονίαν, καὶ εὗρε πλήρη τὴν κακοδαιμονίαν.

Ὁ κακὸς ἀπέβαλε τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ καὶ ἐμίσησε τὸν νόμον αὐτοῦ. Ἐργάζεται τὸ κακόν, διότι ἡ πεπωρωμένη αὐτοῦ καρδία πρὸς ὥραν εὑρίσκει τέρψιν ἐν αὐτῷ. Τρυφὴ αὐτῆς ἀπέβη καὶ ἀπόλαυσις ἡ μελέτη καὶ ἐργασία τοῦ κακοῦ. Ἀλλ' οἵα τρυφή! οἵα ἀπόλαυσις! τρυφὴ μεστὴ φόβου, ἀπόλαυσις πλήρης ταραχῆς. Ὁ νοῦς καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ διηνεκῶς πάσχουσιν. Ὁ νοῦς συνθλίβεται, ὅπως ἐπινοήσῃ μηχανήν τινα τελειοτέραν πρὸς ἀσφαλῆ ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιποθουμένου κακοῦ. Ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ ἀδιαλείπτως ταράσσεται ὡς κλυδωνιζομένη θάλασσα ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν κακιῶν αὐτῆς, ἐνδελεχεῖς δὲ ὁρμαὶ ἀκαθέκτων παθῶν, ὥσπερ πνοαὶ σφοδρῶς πνεόντων ἀνέμων, ἀνακυκῶσιν αὐτήν. Πάντα τὰ ἔργα αὐτοῦ φέρουσι τὸν τύπον τοῦ μόχθου καὶ τῆς ἀγωνίας, καὶ τὸν χαρακτῆρα τοῦ τρόμου. Τὸ φῶς τῆς ἡμέρας διενοχλεῖ αὐτόν. Φεύγει ὁ κακὸς ὡς θηρίον τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ ἐπιζητεῖ καταφύγιον πρὸς

ἀσφάλειάν του εἰς σκοτεινὰ σπήλαια, εἰς ὑπογείους κευθμῶνας, εἰς ἀνήλια κρησφύγετα, ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ψηλαφητοῦ τῆς νυκτὸς σκότους.

Ὁ κακὸς ὡς ἐργάτης τῆς κακίας ἐργάζεται ἀνενδότως ἡμέρας καὶ νυκτὸς ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα ὑπ' αὐτῆς ἀμειφθῇ διὰ τῆς αἰωνίου κολάσεως.

Ὁ κακὸς εἶναι ἄφρων, διότι ἀπέβαλε τὸν χρηστὸν ζυγὸν τοῦ Κυρίου καὶ τὸ ἐλαφρὸν αὐτοῦ φορτίον καὶ ἀνέλαβε νὰ φέρῃ τὸν βαρύτατον ζυγὸν τοῦ Διαβόλου καὶ τὸ φορτίον αὐτοῦ. Ἠρνήθη τὸν φιλάνθρωπον Θεὸν καὶ ὑπετάγη τῷ ἀρχεκάκῳ διαβόλῳ, τῷ ἀνθρωποκτόνῳ καὶ τυράννῳ καὶ ἐχθίστῳ δαίμονι. Ὁ κακὸς εἶναι ἄφρων, διότι φρονεῖ ὅτι ἐξαπατᾷ καὶ ὅτι διαφεύγει τὴν ἐπικρεμαμένην θείαν δίκην· τὸ ὄμμα τῆς θείας δίκης παρακολουθεῖ αὐτόν, πᾶσα δὲ πρᾶξις αὐτοῦ βαρύνει τὴν πλάστιγγα τοῦ ζυγοῦ τῆς θείας δικαιοσύνης, ἥτις θέλει κρίνει ἡμέραν τινὰ αὐτὸν διὰ τὰς πράξεις αὐτοῦ καὶ ἀποδώσει αὐτῷ κατὰ τὰ ἔργα αὐτοῦ. Ὁ κακὸς εἶναι ἄφρων, διότι σύρει ἐφ' ἑαυτοῦ τὴν ὀργὴν τοῦ Θεοῦ, ἥτις ἑτοιμάζει αὐτῷ ὡς αἰώνιον ἐνδιαίτημα τὸν Ἅδην, τὸν Τάρταρον, καὶ τὴν κόλασιν· εἶναι ἄφρων, διότι ἀντὶ κιβδήλου νομίσματος ἀπημπόλησε τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ· διότι διὰ ψευδεῖς, ἀπατηλὰς καὶ προσκαίρους ἀπολαύσεις ἐθυσίασε τὴν ἄϊδιον αὐτοῦ μακαριότητα, τὴν γαλήνην τῆς καρδίας, τὴν ἀταραξίαν τοῦ πνεύματος· εἶναι ἄφρων, διότι ἠράσθη τῆς κακίας, ἥτις ἐμέθυσεν αὐτὸν μὲ τὸ πόμα τοῦ κρατῆρος αὐτῆς καὶ ἐδούλωσεν αὐτόν· εἶναι ἄφρων, διότι παρεδόθη ὅλως τῇ κακίᾳ, ἥτις ἐτύφλωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ἔβυσε τὰ ὦτα αὐτοῦ τοῦ μὴ ἀκούειν, ὅπως μὴ ἴδῃ τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ ἐρασθῇ αὐτῆς, καὶ ἀκούσῃ τῆς θείας φωνῆς τῆς καλούσης αὐτὸν καὶ ἐπιστραφῇ καὶ σωθῇ.

Δυστυχὴς ἄνθρωπος! Ἡ κακία αὐτοῦ ὁδηγεῖ αὐτὸν εἰς πυθμένα ᾅδου, καὶ ὡς λαῖλαψ ἐκλικμήσει αὐτόν. Οἱ πόδες αὐτοῦ ταχεῖς εἰς ἀπώλειαν, τὸ δὲ στόμα αὐτοῦ ἐξερεύγεται βλασφημίαν· ἡ καρδία αὐτοῦ μελετᾷ ἀσέβειαν, ἡ δὲ διάνοιά του τεκταίνεται πονηρά· αἱ χεῖρες αὐτοῦ ἕτοιμοι τοῦ ἁρπάσαι, οἱ δὲ ὀφθαλμοὶ αὐτοῦ βάσκανοι πρὸς τὸ ἀμαυρῶσαι τὰ καλά. Ὀρύσσει ἑαυτῷ κακὰ καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτοῦ θησαυρίζει πῦρ· λυμαίνεται τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ ἡ ἀφροσύνη, ἡ δὲ καρδία του αἰτιᾶται τὸν Θεόν.

Δυσδαίμων ἀληθῶς καὶ ταλαίπωρος ἄνθρωπος ὁ κακός!

§ 13. Περὶ θυμοῦ.

Ὁ θυμὸς εἶνε ζέσις τοῦ περὶ τὴν καρδίαν θερμοῦ. Ὁ θυμὸς διευθυνόμενος ὑπὸ τῆς φρονήσεως καὶ κινούμενος, ὅτε δεῖ καὶ ὡς δεῖ, ἀνδρείαν ποιεῖ καὶ ὑπομονὴν καὶ ἐγκράτειαν. Ὁ θυμὸς τῶν φρονίμων ἐγείρεται κατὰ τῆς κακίας, τῆς ἀδικίας, τοῦ ψεύδους, τῆς ἀπάτης, τοῦ δόλου καὶ κατὰ τῶν ἐργαζομένων τὸ πονηρόν. Ὁ θυμὸς τῶν ἐργαζομένων τὴν ἀρετὴν ἐξεγείρεται καὶ ἀνθίσταται πρὸς ἁμαρτίαν καὶ ἐγρηγορεῖ, ὅπως μὴ λάθρα ἐπιδράμῃ κατὰ τῆς ψυχῆς καὶ κυριεύσῃ αὐτῆς. Ὁ σοφὸς δὲν ἐκφέρει ὅλον τὸν θυμὸν αὐτοῦ οὐδ' ἀχαλίνωτον ἀφίησιν τὸν ἐκφερόμενον, ἀλλὰ μέρος μὲν ταμιεύεται ἐν ἑαυτῷ, τὸν δὲ ἐκφερόμενην χαλιναγωγεῖ τῇ φρονήσει. Ὁ φρόνιμος οὐδέποτε οὐδὲν πράττει ἐν τῇ ἐξάψει τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ, οὐδὲ μέχρι ὀργῆς τὸν θυμὸν αὐτοῦ ἀφίησι νὰ ἐξαφθῇ. Ὁ φρόνιμος θεωρεῖ αἰσχρὸν νὰ κρατῆται ἡ ψυχὴ αὐτοῦ ὑπὸ θυμοῦ καὶ ὡς αἰχμάλωτος ὑπ' αὐτοῦ ἀγομένη νὰ σύρηται. Ὁ φρόνιμος θυμωθεὶς ἢ σιωπᾷ ἢ ῥῆμα λαλεῖ, ἵνα μὴ ἡ κραυγὴ διαθερμάνῃ τὴν καρδίαν αὐτοῦ καὶ ὡς πῦρ ἐκκαύσῃ τὸν θυμὸν αὐτοῦ, διότι ὡς τὸ πῦρ ἐξάπτεται ὑπὸ τῆς ὕλης, οὕτως ὁ θυμὸς ὑπὸ τῆς κραυγῆς. Ὁ φρόνιμος θυμωθεὶς κάθηται καὶ σιγᾷ, ἵνα καθησυχάσῃ ἡ καρδία αὐτοῦ, καὶ ἵνα μὴ ὑπὸ τοῦ θυμοῦ αὐτὸς κρατηθῇ, ἀλλὰ κύριος διατελῇ ἑαυτοῦ. Ὁ θυμὸς ἀφιέμενος ἐλεύθερος θολοῖ τὴν καθαρότητα τοῦ νοῦ καὶ τὸ διειδὲς τῶν φρενῶν, καὶ ἄγει εἰς παρεκτροπάς. Ὁ θυμὸς ἐξαφθεὶς εἰς ὀργὴν συνθλίβει τὴν καρδίαν, ταράττει τὴν ψυχήν, συνδέει τοὺς ὀφθαλμούς, βύει τὰ ὦτα καὶ ἄγει τὸν ὑπ' αὐτοῦ καταληφθέντα δέσμιον ὅπου ἂν αὐτὸς ἐθέλῃ. Ὁ θυμὸς παρασύρει τοὺς μὴ νήφοντας εἰς τὸ βάραθρον τῆς ἀπωλείας, Ὁ Ἀριστοτέλης λέγει περὶ θυμοῦ· «Ὁ θυμός ἐστι πάθος θηριῶδες μὲν τῇ διαθέσει, συνεχὲς δὲ τῇ λήψει, σκληρὸν δὲ καὶ βίαιον τῇ δυνάμει, φόνων αἴτιον, συμφορᾶς σύμμαχον, βλάβης συνεργὸν καὶ ἀτιμίας, χρημάτων ἀπώλεια, ἔτι δὲ καὶ φθορᾶς ἀρχηγόν». Ὁ θυμὸς καθάπερ ὁ κύων τυφλὰ τίκτει ἐγκλήματα. Θυμὸς καὶ ὀργὴ δύο μέγιστα κακὰ πολλοὺς εἰς ἀπώλειαν ἤγαγον. Ὁ θυμός ἐστι πῦρ σφοδρότατον πάντα διατρώγων, διότι καὶ σῶμα λυμαίνεται, καὶ ψυχὴν διαφθείρει καὶ ἀηδῆ κατασκευάζει καὶ αἰσχρὸν ἰδεῖν. Ὅσα δὲ ὀργῇ χρώμενοι πράττουσιν ἄνθρωποι, ταῦτα ἀνάγκη τυφλὰ εἶναι καὶ ἀνόητα,

καὶ τοῦ παντὸς ἁμαρτάνειν, οὐ γὰρ οἷόν τε ὀργῇ χρώμενον λογισμῷ χρῆσθαι· τὸ δὲ ἄνευ λογισμοῦ ποιούμενον πᾶν, ἄτεχνον τε καὶ διεστραμμένον.

Ὁ Χρυσόστομος περὶ θυμοῦ λέγει· «Ἡδονή τίς ἐστιν ἡ τοῦ θυμοῦ πύρωσις, καὶ ἡδονῆς χαλεπώτερον τυραννεῖ τὴν ψυχὴν, πᾶσαν αὐτῆς τὴν ὑγιῆ κατάστασιν ἄνω καὶ κάτω ταράττουσα· καὶ γὰρ πρὸς ἀπόνοιαν αἴρει ῥᾳδίως, καὶ ἔχθρας ἀκαίρους, καὶ μῖσος ἄλογον, καὶ ἁπλῶς καὶ εἰκῇ προσκρούειν παρασκευάζει συνεχῶς καὶ πολλὰ ἕτερα τοιαῦτα καὶ λέγειν καὶ πράττειν βιάζεται· πολλῷ γὰρ ῥοίζῳ (σφοδρότητι) τοῦ πάθους τῆς ψυχῆς ἀποσυρομένης, καὶ οὐκ ἐχούσης ὅπου τὴν αὐτῆς ἐρείσασα δύναμιν ἀντιστήσεται πρὸς τὴν τοσαύτην ὁρμήν». Ἐπικατάρατος ὁ θυμός, διότι ὅθεν θυμὸς ἔξεισιν, οὐδὲν ὑγιὲς ἐκεῖθεν ἐξέρχεται. Ὁ Μένανδρος ὁ φιλόσοφος εἶπε· «Ζήσεις βίον κράτιστον, ἂν θυμοῦ κρατῇς».

§ 14. Εἰκὼν ἀνδρὸς θυμώδους, ὀργίλου καὶ ὀξυχόλου.

Φοβερὰ ἡ εἰκὼν τοῦ θυμώδους, ὀργίλου καὶ ὀξυχόλου. Ἐπ' αὐτῆς εἰκονίζεται διὰ ζωηρῶν χρωμάτων ἡ ἀγριότης τῶν τυραννούντων τὴν ἀθλίαν αὐτοῦ ψυχὴν παθῶν. Ἡ ὄψις αὐτοῦ εἶνε ἀγρία, ἀποτρόπαιος, ἐμποιεῖ φρίκην· ἡ μέθη τῆς ἐξαγριωθείσης ψυχῆς του ἐμφανίζεται ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ ὡς μανία· ἔχει πελιδνὸν τὸ πρόσωπον, τοὺς ὀφθαλμοὺς τεθολωμένους, τὸ βλέμμα ἄγριον, τοὺς μῦς συνεσπασμένους, τὰς τρίχας ἀνωρθωμένας, τὸ στόμα ἀφρίζον, τὰ χείλη τρέμοντα. οὐκ ἔστι κύριος ἑαυτοῦ, ἀγνοεῖ ἑαυτὸν, ἀγνοεῖ τοὺς παρόντας, ἅπτεται δὲ πάντων καὶ προσπταίει πᾶσιν ὥσπερ ἐν νυκτομαχίᾳ, φθέγγεται ἀταμίευτα, ἔστιν δυσκάθεκτος, λοιδορεῖται, τύπτει, διόμνυται, βοᾷ, διαρρήγνυται. Ὁ ὀξύχολος πάντα πράττει μετ' ἀβουλίας, μεθύει ἄνευ οἴνου, ὁ δὲ θυμὸς ὥσπερ ὁ οἶνος ἔκφρονα ποιεῖ τὴν ψυχήν. Ὁ ὀργίλος ἀποβαίνει θηριώδης, διότι ἡ ὀργὴ κατακρατεῖ τὸν λογισμὸν αὐτοῦ καὶ ἐξιστᾷ τὰς φρένας αὐτοῦ· ἀπὸ τοῦ στόματος αὐτοῦ ἐξερεύγονται ὕβρεις, βλασφημίας δὲ ἐκσφενδονίζει ἡ γλῶσσα αὐτοῦ. Θηρίον ὠμὸν καὶ ἀνήμερον ἀνὴρ δύσοργος καί ἀκράτῳ θυμῷ τυραννούμενος. Οὐδεμία θάλασσα ὑπὸ ραγδαίων καταπνεομένη πνευμάτων οὕτως ἐκρήγνυται ταῖς ἐγκειμέναις τῶν πετρῶν, ὡς ὁ θυμὸς ἐκρήγνυται τοῦ ὀξυχόλου. Ὁ ὀργίλος καθίσταται ἀμείλικτος, ἀδιάλλακτος, ἀνόσιος· ἀνα-

ζέει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ὁ θυμὸς καὶ ἐκκαίει τὴν φλόγα αὐτοῦ ἡ ὀργή. Ἀνὴρ θυμώδης ὀρύσσει νεῖκος, καὶ ἀνὴρ ὀργίλος ἐξώρυξεν ἁμαρτίαν.

Ὁ θυμώδης καὶ ὀργίλος πάσχει τὴν ψυχὴν εἶναι τεθλιμμένος καὶ ἠθικῶς συντετριμμένος· ἡ μελαγχολία καταλαμβάνει αὐτὸν καὶ νέφη σκιερὰ συμπυκνοῦνται περὶ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ὁ θυμώδης, ὁ ὀργίλος καὶ ὀξύχολος συντρίβεται ὑπὸ τὸ βάρος τῶν κυριευσάντων αὐτὸν παθῶν.

Ἡ ὀργὴ δαίμων ἐστὶν ἑκούσιος, μανία αὐθαίρετος, ἐρημία φρενῶν.

§ 15. Περὶ αὐταπαρνήσεως.

Ἡ αὐταπάρνησις εἶναι μεγίστη ἀρετή· ἡ αὐταπάρνησις εἶναι ἡ ἀφετηρία ἀφ' ἧς ὁρμῶσι πᾶσαι αἱ ἀρεταί· ἡ αὐταπάρνησις διασπᾷ τὰ δεσμὰ τῆς φιλαυτίας καὶ ἐλευθεροῖ τῆς φυλακῆς τὴν ἀγάπην, ἥτις ἐκπηδῶσα τῆς φυλακῆς τοῦ ἰδίου ἐγὼ ἐκχέεται πρὸς πάντας. Ἡ αὐταπάρνησις αἴρει τὰ ὅρια τῆς ἀγάπης, ἥτις ἀπεριόριστος ἤδη τείνει νὰ διαδοθῇ ἀνὰ τὴν ὑφήλιον. Ἡ αὐταπάρνησις κατορθοῖ τὰς ἀρετάς· ἡ αὐταπάρνησις ἀναδεικνύει τοὺς μεγάλους ἄνδρας· ἡ αὐταπάρνησις ἐργάζεται τοὺς μεγάλους τῆς ἀνθρωπότητος εὐεργέτας· ἡ αὐταπάρνησις σώζει τὰς πόλεις καὶ τὰ ἔθνη ἐκ τῶν κινδύνων· ἡ αὐταπάρνησις διδάσκει προυργιαίτερα νομίζειν τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων· ἡ αὐταπάρνησις τοὺς ἄρχοντας ἀναδεικνύει ἀγαθοὺς κυβερνήτας· ἡ αὐταπάρνησις τὸ κράτος στηρίζει· ἡ αὐταπάρνησις τοὺς ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ δικαίου ἀγωνιζομένους ἐνισχύει· ἡ αὐταπάρνησις ἀκλινεῖς τοῦ καθήκοντος τηρητὰς τοὺς πάντας ἀναδεικνύει· ἡ αὐταπάρνησις τὰς ἐπιστήμας προάγει· ἡ αὐταπάρνησις ποιμένας λαῶν δοξάζει. Ἡ αὐταπάρνησις εἶναι τὸ ἀγαθὸν τὸ μέγιστον. Αὕτη τοὺς ἐν σταδίῳ τρέχοντας νικητὰς ἀναδεικνύει· αὕτη τὴν ψυχὴν ρώννυσιν· αὕτη σθένος ἠθικὸν δίδωσιν· αὕτη ἀνδρείαν βραβεύεται· αὕτη θάρρος παρέχει· αὕτη τοὺς ἀσκουμένους προαλείφει πρὸς πάλην· αὕτη τὸ πνεῦμα ὑποστηρίζει ἐν τῷ κατὰ τῆς σαρκὸς ἀγῶνι· αὕτη εἰς τελειότητα ἄγει· αὕτη τὸν ἐργάτην τῆς ἀρετῆς νικητὴν ἀναδεικνύει· αὕτη τὸν τῆς εὐσεβείας ἐραστὴν ἀποφαίνει ἄξιον τῆς θείας ἐπικοινωνίας· αὕτη ἀξίους ὀπαδοὺς τοῦ Σωτῆρος Χριστοῦ ἀναδεικνύει· Διὰ τοῦτο ὁ Σωτὴρ αὐταπάρνησιν ἐζήτησε παρὰ τῶν ὀπαδῶν αὐτοῦ εἰπών· «Εἴ τις θέλει

ὀπίσω μου ἐλθεῖν ἀπαρνησάσθω ἑαυτὸν, καὶ ἀράτω τὸν σταυρὸν αὐτοῦ καὶ ἀκολουθείτω μοι». Καὶ πάλιν· «ὁ φιλῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἀπολέσει αὐτήν· καὶ ὁ μισῶν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ, εἰς ζωὴν αἰώνιον φυλάξει αὐτήν».

Ἡ αὐταπάρνησις εἶναι θυσία ἑαυτοῦ ὑπὲρ τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ, ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ δικαίου, τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεόν, πρὸς τὸν πλησίον, πρὸς τὴν Πατρίδα, πρὸς τὴν Πολιτείαν, πρὸς τοὺς γονεῖς, πρὸς τοὺς οἰκείους, πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καθ' ὅλου· ἡ αὐταπάρνησις κατορθοῖ τὰ μεγάλα καὶ θαυμαστά· ἡ αὐταπάρνησις διδάσκει τὴν ὑπομονὴν καὶ τὴν καρτερίαν· ἡ αὐταπάρνησις ἀναδεικνύει πάντας ἀξίους τῆς κλήσεως αὐτῶν. Ἔνθα ἡ αὐταπάρνησις οὐ πάρεστι ἐκεῖ τὰ πάντα εἰσὶ κακῶν πλήρη.

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ ἔχοντος τὴν ἀρετὴν τῆς αὐταπαρνήσεώς εἰσιν ἡ ἁγνότης, ἡ ἁγιότης, ἡ ἀγαθότης, ἡ πίστις, ἡ ἐλπὶς, ἡ ἀγάπη καὶ ἡ εὐσέβεια.

Μακαρία ἡ πόλις ἡ ἔχουσα ἄνδρας κεκτημένους τὴν ἀρετὴν ταύτην.

§ 16. Περὶ ἀκεραιότητος.

Ἀκεραιότης εἶναι ἁπλότης, ἀκακία καὶ ἀκήρατος καθαρότης ψυχῆς. Ἡ ἀκεραιότης εἶναι ἀρετὴ ὑψίστης ἀξίας ὡς καρπὸς χριστιανικῆς τελειότητος. Ὁ ἀκέραιος μελετᾷ ἡμέρας καὶ νυκτὸς τί τὸ θέλημα τοῦ Θεοῦ, τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον τοῦ ποιῆσαι αὐτό· ἐξετάζει αὐτοῦ τὸν βίον καὶ ἀνερευνᾷ τὰ βάθη τῆς καρδίας αὐτοῦ· οὐδὲν ἀνέχεται ἐν αὐτῇ τὸ πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον ἀντικείμενον· πᾶσαν ἐπιθυμίαν πονηρὰν ἀποβάλλει καὶ πᾶν πάθος αὐτῆς ἐκδιώκει· οὐδὲν σκιερὸν ἐπιτρέπει ἐν αὐτῇ πάντα θέλει φωτεινὰ ἐν αὐτῇ καὶ ἁγνείᾳ καταλαμπόμενα· ἡ βούλησις αὐτοῦ βούλεται ἀεὶ τὸ ἀγαθόν· ἐμμένει σταθερὰ δοκιμαζομένη ὑπὸ τῶν δεινῶν. Οἱ πόθοι αὐτοῦ ἱεροί· ἡ ἀγάπη αὐτοῦ ἁγία ἐκτείνεται πρὸς πάντας καὶ οὐδὲν ἰσχύει νὰ ψύξῃ αὐτήν· ἐργάζεται τὸ ἀγαθὸν καὶ φιλεῖ τὴν ἀλήθειαν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Ἐπιζητεῖ ἀεὶ τὴν εἰρήνην καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῆς ἐκθύμως ἀγωνίζεται· ἐργάζεται ἵνα συντελέσῃ τὸ καθ' ἑαυτὸν ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ ἀκέραιος τῇ θείᾳ βοηθείᾳ κατενίκησε τὰ πάθη τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ πνεύματος αὐτοῦ καὶ ἐκτήσατο βασιλεύουσαν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν εἰρήνην. Ἡ ἀκεραιό-

της κατεκόσμησεν αὐτοῦ τὸ ἦθος καὶ καθωράϊσεν αὐτοῦ τὸν χαρακτῆρα. Ὁ ἀκέραιος εἶναι γλυκύς, μειλίχιος, κεχαριτωμένος· ἡ φρόνησις, ἡ σύνεσις, ἡ περίνοια, ἡ βουλή, ἡ αἰδώς, ἡ σωφροσύνη, ἡ ἐγκράτεια, ἡ ἀμνησικακία, ἡ πραότης, ἡ μακροθυμία, ἡ χρηστότης, καὶ ἡ ἀγαθωσύνη κατηγλάϊσαν τὴν εἰκόνα τοῦ προσώπου αὐτοῦ, διότι ἑκάστη τῶν ὀρετῶν λεπταῖς γραμμαῖς τὰς ἑαυτῶν χάριτας καλλιτέχνως ἐπ' αὐτῆς διεχάραξαν· ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ἡ φιλανθρωπία ἐκδηλοῦνται ὡς χάρις καὶ εὐεργεσία πρὸς πάντας, ἡ δὲ εὐγένεια περιβάλλει τὴν ὅλην αὐτοῦ παράστασιν· ὁ ἀκέραιος ἐγένετο εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τηρήσας τὴν ἐντολὴν τοῦ Κυρίου τὴν δοθεῖσαν πρὸς τοὺς μαθητὰς αὐτοῦ· «Γίνεσθε οὖν φρόνιμοι ὡς οἱ ὄφεις καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστεραί». Μακάριος ἄνθρωπος!

§ 18. Περὶ δόξης ἀγαθῆς

Δόξα ἀγαθὴ ἡ τῆς ἀρετῆς δόξα· αὕτη διαμένει ἀγήρως, αὕτη οὐ φοβεῖται ἐπιβουλάς, αὕτη οὐ σαλεύεται, οὐκ ἀφαιρεῖται, οὐ δέχεται μείωσιν, οὐ δεδίττεται ἀπώλειαν, ἀλλὰ διατελεῖ πάντοτε νεάζουσα, ἀνεπιβούλευτος καὶ λάμπουσα, παρακολουθεῖ μέχρι τοῦ τάφου, ὃν καθιστᾷ μνημεῖον ἀΐδιον ἑαυτῆς. Ἀληθῶς ὁ τάφος καθίσταται μνημεῖον τῆς ἀγαθῆς δόξης ἀΐδιον. Οὐδέποτε κλέος ἐσθλὸν ἀπόλλυται, οὐδ' ὄνομα αὐτοῦ. Ἀλλ' ὑπὸ γῆς περ ἐὼν γίνεται ἀθάνατος, ὅν τιν' ἀριστεύοντα μένοντά τε μαρνάμενόν τε γῆς πέρι καὶ παίδων θοῦρος Ἄρης ὀλέσει.

Ὁ τῆς ἀγαθῆς δόξης ἐραστὴς οὐ περὶ αὐτῆς φροντίζει, ἀλλὰ πρωτίστως ζητεῖ αὐτὸς πρῶτον νὰ ἀναδειχθῇ καλὸς κἀγαθὸς ἀνήρ· ἐπιμελεῖται τῆς ἀρετῆς καὶ θεραπεύει τὰς ἐπιστήμας· πονεῖ ὑπὲρ τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ δικαίου, καὶ ἀγωνίζεται ἐκθύμως ὑπὲρ τῶν ἱερῶν, ὑπὲρ τῆς πατρίδος, ὑπὲρ τῆς κοινωνίας, ὑπὲρ τῶν θεσμῶν, ὑπὲρ τῆς τάξεως, καὶ πράττει πὰν ὅ,τι συντελεῖ εἰς τὴν δόξαν καὶ τιμὴν τῆς πατρίδος αὐτοῦ. Σέβεται τὸ θεῖον καὶ μετ' εὐλαβείας τὴν ὀφειλομένην αὐτῷ λατρείαν προσφέρει· σέβεται ἑαυτὸν καὶ οὐδὲν ποιεῖ ἀνάξιον ἑαυτοῦ· ἐκπληροῖ μετ' ἐπιθυμίας καὶ αὐστηρότητος τὰ ἀνατεθέντα αὐτῷ καθήκοντα· πᾶν ἔργον αὐτοῦ χαρακτηρίζει ἡ τιμιότης καὶ πᾶσαν πρᾶξιν αὐτοῦ διακρίνει ἡ ἀκεραιότης· οὐδὲν πράττει πρὸς ἐπίδειξιν· οὐδὲν ἐργάζεται πρὸς δόξαν ψευδῆ· φεύγει τὴν κενο-

δοξίαν καὶ πᾶσαν ματαίαν δόξαν, ἀλλ' ἡ δόξα διώκει αὐτὸν καὶ ἕπεται τοῖς ἴχνεσιν αὐτοῦ· διότι ἡ ἀληθὴς δόξα διώκει τοὺς ἀγαθούς, τοὺς γενναίους, τοὺς ἐραστὰς τῆς ἀρετῆς, τοὺς φίλους τῶνἀ γαθῶν, τοὺς θεράποντας τῶν ἐπιστημῶν, τοὺς τηρητὰς τῶν νόμων, τοὺς εὐσεβεῖς πρὸς τὸν Θεὸν, τοὺς εὐεργέτας τῆς πατρίδος, τοὺς τιμῶντας τὸ ἔθνος, τοὺς ἐργαζομένους ὑπὲρ τοῦ καλοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, τοὺς προκινδυνεύοντας ὑπὲρ τῆς τιμῆς τῆς πατρίδος, τοὺς προυργιαίτερα ποιουμένους τὰ κοινὰ τῶν ἰδίων συμφερόντων καὶ τοὺς δεικνύοντας ἀληθῆ αὐταπάρνησιν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ δικαίου, καὶ πρὸς διάδοσιν τῆς γνώσεως τῆς ἀληθείας καὶ ἐπικράτησιν τῆς εὐσεβείας ἐν ταῖς κοινωνίαις τῶν ἀνθρώπων. Καίτοι πάντες οὗτοι ὑπὸ μόνον τοῦ ἔρωτος τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτοῦ ἐν τῷ κόσμῳ ὥρμήθησαν μὴ προθέμενοι σκοπὸν τὴν δόξαν, ἐν τούτοις τούτους ἡ δόξα παρηκολούθησεν καὶ ἐνδοξοτάτους ἀνέδειξεν.

Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει· «Πόνοι γεννῶσι δόξαν καὶ κάματοι στεφάνους. Εἰ δόξης ἐπιθυμεῖς καὶ βούλει τῶν πολλῶν ὑπερέχειν φαίνεσθαι καὶ εὐδόκιμος ἐν τοῖς κοσμικοῖς πράγμασι γίνεσθαι, ἔσο δίκαιος, σώφρων, φρόνιμος, ἀνδρεῖος, ὑπομονητικὸς ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας παθήμασιν· οὕτω γὰρ καὶ σεαυτὸν σώσεις καὶ ἐπὶ μείζοσιν ἀγαθοῖς μείζονα ἕξεις τὴν περιφάνειαν.

§ 19. Περὶ φιλοδοξίας καὶ φιλοδόξου.

Ἡ φιλοδοξία εἶναι ἡ διακαὴς ἐπιθυμία τοῦ φίλου τῆς δόξης πρὸς περιποίησιν ἑαυτῷ δόξης καὶ κλέους. Ὁ φιλόδοξος θηρεύει δόξαν· σκοπὸς τῶν ἔργων καὶ τῶν ἐνεργειῶν αὐτοῦ εἶναι ἡ δόξα· διώκει τὴν δόξαν διὰ θεμιτῶν καὶ ἀθεμίτων μέσων καὶ ἐπιχειρεῖ τὰ πάντα πρὸς τὸ δοξασθῆναι.

Ἡ πρὸς τὴν δόξαν ἀκάθεκτος ὁρμὴ ἐκκρούει αὐτὸν τῆς βασιλικῆς ὁδοῦ, τῆς ἀρετῆς τῆς ἀγούσης εἰς τὴν ἀληθῆ δόξαν καὶ φέρει αὐτὸν εἰς ὁδοὺς σκολιάς, ὧν τὸ τέρμα ἐστὶν ἡ ἀδοξία· γίνεται εὐτελὴς κόλαξ τῶν ἰσχυρῶν, ἀσυνείδητος ἐγκωμιαστὴς τῶν ἐν τέλει, ποταπὸς καὶ χαμερπὴς δοῦλος τῶν ἐν ὑπεροχῇ ὄντων, καὶ πρόθυμος θεράπων τῶν θεραπόντων τῶν ἐν δυναστείαις τελούντων. Ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἓν μόνον αἴσθημα κυριεύει, τὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν ματαίαν δόξαν· εἰς τὴν καρδίαν του μία μόνη ἐπιθυμία ἡ τῆς λαμπούσης δό-

ξης, τὴν δὲ διάνοιάν του ἓν μόνον ἀπαύστως ἀπασχολεῖ μέλημα, ἡ ἐξεύρεσις τῶν μέσων πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιποθήτου δόξης. Οὐδὲν ὑγιὲς φρόνημα ἐν αὐτῷ ἐπὶ πολὺ παραμένει· τὰ πάντα ὑποχωροῦσι πρὸ τοῦ ἐπιζητουμένου σκοποῦ τῆς δόξης· καὶ αὐταὶ αἱ φυσικαὶ ἀρεταὶ τοῦ φιλοδόξου ἀμαυροῦνται ἐπισκοτιζόμεναι ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας.

Ἀρετῆς ἐμπορίαν ἐκάλεσεν ὁ Πλούταρχος τὴν φιλοδοξίαν, διότι οὐδὲν ὑπὲρ ἀρετῆς οἱ φιλόδοξοι πράττουσιν, ἀλλ' ὑπὲρ τῆς δόξης, ὥσπερ εἰδώλῳ τινὶ τῇ δόξῃ συνόντες, καὶ οὐδὲν εἰλικρινὲς οὐδ' ὁμολογούμενον, ἀλλὰ νόθα καὶ μικτὰ πολλὰ πράττουσιν.

Οἱ φιλόδοξοι ἠγνόησαν ὅτι ἡ δόξα διωκομένη φεύγει, διώκει δὲ τοὺς μὴ ἐπιζητοῦντας αὐτήν, περιπτύσσεται καὶ ἐναγκαλίζεται αὐτοὺς καὶ περιβάλλει αὐτοὺς τῇ διπλοΐδι ἑαυτῆς καὶ ἀνακηρύσσει τιμίους καὶ ἐνδόξους. Οἱ φρόνιμοι καὶ συνετοὶ ταύτην τὴν δόξαν ἠγάπησαν καὶ ταύτην ἐπεζήτησαν ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ βίου αὐτῶν.

§ 20. Περὶ κενοδοξίας καὶ κενοδόξου (ἴδε § 13).

Κενοδοξία εἶνε ματαία τις περὶ ἑαυτοῦ οἴησις.

Κενόδοξον κλητέον, τὸν ἐφ' οἷς μὴ πράττει δοξάζεσθαι βουλόμενον. (Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης).

Ὁ κενόδοξος ὢν κενὸς ἔργων χρηστῶν ἀντιποιεῖται δόξης.

Ὁ κενόδοξος ψιλῆς ἕνεκεν δόξης τῆς ἐν κόσμῳ παρὰ τῶν ὁρώντων ποιεῖ καὶ λέγει. Μέγα ἡ κενοδοξία πρὸς ἀρετὴν ἐμπόδιον.

Ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· «Δεινὸν ὁ τῆς δόξης ἔρως, δεινὸν καὶ πολλῶν γέμον κακῶν· ἄκανθά τίς ἐστι δυσαπόσπαστος καὶ θηρίον ἀτίθασον καὶ πολυκέφαλον κατὰ τῶν τρεφόντων αὐτὸ ὁπλιζόμενον. Αὐτίκα καθάπερ ὁ σκώληξ τὰ ξύλα, ἀφ' ὧν τίκτεται, διατρώγει, καὶ ὁ ἰὸς τὸν σίδηρον, ὅθεν πρόεισι δαπανᾷ, καὶ οἱ σῆτες τὰ ἔρια, οὕτω καὶ ἡ κενοδοξία τὴν τρέφουσαν αὐτὴν ἀπόλλυσι ψυχήν.

Μήτηρ γεέννης ἡ κενοδοξία καὶ τὸ πῦρ ἀνάπτει σφοδρῶς ἐκεῖνο καὶ τὸν σκώληκα τὸν ἰοβόλον. Τὰ μὲν ἄλλα πάντα καταλύεται τῷ θανάτῳ, αὕτη δὲ καὶ μετὰ τὴν τελευτὴν βιάζεται καὶ φιλονικεῖ τὴν ἑαυτῆς ἐπιδείκνυσθαι φύσιν ἐν τῷ τεθνηκότι σώματι.

Χαλεπὸν νὰ διαφύγωμεν τὸν τῆς κενοδοξίας δαίμονα· διότι, ὅ,τι ἂν ποιήσῃς ἐπὶ καθαιρέσει αὐτῆς, τοῦτο ἀρχή σοι κενοδοξίας ἑτέρας γίνεται.

Ἡ κενοδοξία ἐστὶ διάκενος ἔνδον, οὐδὲν ἔχουσα τὸ χρήσιμον, ἔξωθεν μόνον τὴν παρὰ πολλῶν θηρεύουσα δόξαν.

Ὁ κενόδοξος ἑαυτὸν ἐξαπατᾷ οἰόμενος εἶναί τι, οὐδὲν ὤν, ὑπὸ τῆς κενῆς δόξης φυσιούμενος.

Ὁ κενόδοξος ὅμοιός ἐστι τοῖς χειμαζομένοις, ἀεὶ τρέμει καὶ δέδοικε καὶ μυρίους θεραπεύει δεσπότας. Τυραννίς ἐστιν ἡ κενοδοξία τυραννοῦσα τοὺς ὑπ' αὐτῆς κατεχομένους.

Ἴδιον κενοδόξου πρὸς δόξαν μᾶλλον ἰδίαν ὁρᾶν καὶ δοκεῖν ἢ ὑπὲρ τῶν πλησίων εἶναι. Οἱ κενόδοξοι ἀλλήλους προκαλοῦσιν, ἀλλήλους φθονοῦσιν. Ὁ Γρηγόριος ὁ θεολόγος λέγει· μέγα τοῖς ἀνθρώποις ἡ κενοδοξία πρὸς ἀρετὴν ἐμπόδιον· ἡ κενὴ δόξα συναρπάζει τοὺς ἁπλουστέρους· ὁ κενὴν ζητῶν δόξαν κενὸς πάσης ἔνδον ἐστὶν ἀρετῆς.

§ 21. Περὶ πάθους καὶ ἐμπαθοῦς.

Πάθος ἐστὶ πλεονάζουσα ὁρμή, ἢ ὑπερτείνουσα τὰ κατὰ τὸν λόγον μέτρα, ἢ ὁρμὴ ἐκφερομένη, καὶ ἀπειθὴς λόγῳ· παρὰ φύσιν οὖν κινήσει ψυχῆς κατὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἀπείθειαν τὰ πάθη. (Κλήμ. Ἀλεξανδ.)

Τὸ ἐξ ἐναντίου τῇ κατὰ τὴν ἀρετὴν ἀπαθείᾳ νοούμενον, κυρίως προσαγορεύεται πάθος (Γρηγ. Νύσσ.). Καὶ ἄλλως· «Τὸ προαιρέσεως ἁπτόμενον, καὶ πρὸς κακίαν ἀπὸ τῆς ἀρετῆς μεταστρέφον, ἀληθῶς πάθος ἐστίν.

Πάθη ἐπιθυμίας λέγονται τὰ ὑπεκκαύματα ταύτης, οἷον τρυφὴ, πλοῦτος, ῥᾳθυμία, ἀργία κτλ. (Θεοφύλακτ.)

Ὁ πάθεσι δουλεύων ἀνθρώπων ἁπάντων δουλικώτερός ἐστιν. (Χρυσόστ.)

Τὸ ὑποπεσεῖν καὶ παραχωρῆσαι τοῖς πάθεσιν, ἐσχάτη δουλεία, κακίστη γὰρ παρὰ κακίστοις δεσπόταις δουλεία. (Κλήμ. Ἀλεξανδ.)

Πάθος ἅπαν τὸ ὀξέως γινωσκόμενον, εὐβοήθητον· τὸ δὲ εὐλαβούμενον, ἀθεράπευτον· τὸ δὲ χρόνῳ παραμένον, ἐγγὺς ἀνίατον (Θεοφάνης).

Τὰ πάθη ἐν ἀρχῇ μὲν εὐκαταγώνιστα· ἀλκιμώτερα δὲ γεγονότα, μετὰ πολλῆς τῆς ῥώμης ἐπιτίθενται, βαρὺν καὶ ἐπικίνδυνον τοῖς ἐν ἀρχῇ τῆς πρὸς αὐτὰ μάχης ἀμελήσασι ποιοῦνται τὸν πόλεμον. (Νεῖλος).

§ 22. Περὶ καρτερίας

Καρτερία, ὑπομονὴ λύπης ἕνεκα τοῦ καλοῦ· ὑπομονὴ πόνων ἕνεκα τοῦ ἀγαθοῦ. Ἡ καρτερία ἐνθαρρύνει τὸν ἄνθρωπον φέρειν γενναίως τὰ δεινά, τὰς λύπας καὶ τὰς ἀντιξόους τοῦ βίου ἐπιδρομὰς καὶ ἐνισχύει αὐτὸν ἐν τῷ ἀγῶνι τοῦ βίου, ἵνα μὴ περιτραπῇ ἐκ τῆς τοῦ κλύδωνος ἐπιφορᾶς, μηδὲ ἀποβάλῃ, ὧν τι φέρει ἀγωγίμων τῆς ἀρετῆς.

Ὁ καρτερικὸς εἶναι γενναῖος, θαρραλέος, ὑπομένει τὰς θλίψεις καὶ ἐλπίζει ἐπὶ Κύριον τὸν Θεὸν αὐτοῦ.

§ 23. Περὶ ἀτλησίας (ἀνυπομονησίας).

Ἀτλησία εἶναι τὸ μὴ ὑπομένειν θλῖψιν, τὸ μὴ φέρειν δοκιμασίαν, τὸ μὴ ἐμμένειν ἐν τῇ ἐργασίᾳ καὶ τὸ δειλιᾶν πρὸ τῶν κινδύνων. Ἡ ἀτλησία εἶναι ἡ ἀντίθετος τῇ ἀρετῇ τῆς ὑπομονῆς κακία. Ὁ ὑπὸ ταύτης κατεχόμενος ἀποφεύγει πάντα πόνον πρὸς ἐργασίαν τοῦ ἀγαθοῦ, πᾶσαν θλῖψιν ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς· βαδίζει ἀεὶ τὴν πλατεῖαν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας καὶ φεύγει τὴν στενὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Ὁ ἄτλητος χαίρει ἐν τῇ ἀπραγμοσύνῃ καὶ ταῖς ἐπιθυμίαις, καὶ διανύει τὸν βίον ἐν τρυφῇ καὶ ἀπολαύσει· πᾶσαν μετέρχεται μεθοδείαν πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ πόνου. Ὁ ἄτλητος εἶναι δειλός, ἀνυπόφορος, ἀφόρητος, ὀργίλος, φίλαυτος, ἰδιοτελής. Ὁ ἄτλητος οὐδὲν ἀγαθὸν ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ κέκτηται, διότι ἀποφεύγει τὸν πόνον, αἱ δὲ ἀρεταὶ πόνοις κτῶνται καὶ μόχθοις κατορθοῦνται. Ὁ ἄτλητος εἶναι κακοδαίμων, διότι ἄθλον τῶν πόνων ἡ εὐδαιμονία, οὐδεὶς δὲ μὴ πονῶν εὐδαιμονεῖ. Ὁ ἄτλητος εἶναι ἀκλεής, διότι ὁ πόνος εὐκλείας πατήρ. Ὁ ἄτλητος εἶναι ἄπελπις, διότι ἡ ἐλπὶς τῶν πονούντων καὶ ἐργαζομένων καὶ θλιβομένων, ὁ δὲ μὴ πονῶν ποῦ ἐλπίσει. Ὁ ἄτλητος ἀποθνήσκει ἄθλιος.

§ 24. Περὶ ἔχθρας καὶ ἐχθροῦ.

Ἔχθρα, τὸ ἔχθος ἢ ἄχθος ἢ ἄχος, ἤτοι ἡ θλῖψις, ὁ πόνος τῆς καρδίας, ὁ θυμός, τὸ μῖσος, ἡ ἀντιπάθεια πρός τινα, ἡ ὁρμὴ τῆς βουλήσεως πρὸς βλάβην τοῦ ἀπεχθανομένου προσώπου. Ὁ ἐχθρὸς

ἐφεδρεύει ἀεὶ ἐγρηγορὼς τοῖς πράγμασι καὶ ζητῶν λαβήν, πανταχόθεν περιοδεύει τὸν βίον, διορᾷ δὲ οὐ μόνον διὰ δρυός, ὡς ὁ Λυγκεύς, οὐδὲ διὰ λίθων καὶ ὀστράκων, ἀλλὰ καὶ διὰ φίλου, καὶ διὰ οἰκέτου, καὶ διὰ συνήθους παντός, ὡς ἀνυστόν ἐστι, βλέπων τὰ πραττόμενα καὶ τὰ βουλευόμενα διορύττων καὶ διερευνώμενος. Καὶ οἱ μὲν φίλοι νοσούντων πολλάκις καὶ ἀποθνησκόντων ἔτι ἐπιλανθάνονται ἡμῶν ὀλιγωροῦντες καὶ ἀμελοῦντες, οἱ δὲ ἐχθροὶ σχεδὸν καὶ τοὺς ὀνείρους ἡμῶν πολυπραγμονοῦσιν.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει, ὅτι οὐδὲν ἐπισφαλέστερον τοῦ καὶ ἕνα ἐχθρὸν κεκτημένου. Καὶ γὰρ ἡ δόξα τῆς ζωῆς ἡμῶν καταβλάπτεται μυρία ἐκείνου λέγοντος πρὸς πάντας καθ' ἡμῶν καὶ ἡ διάνοια θολοῦται, καὶ τὸ συνειδὸς θορυβεῖται καὶ χειμῶνα διηνεκῆ λογισμοῦ ὑφιστάμεθα.

§ 25. Περὶ φθόνου.

Ὁ φθόνος εἶναι πάθος ψυχῆς μοχθηρᾶς, τηκομένης ἐπὶ τῇ εὐπραγίᾳ τοῦ πλησίον· εἶναι λύπη ἐπὶ ἀλλοτρίοις ἀγαθοῖς, εἶναι νέμεσις περὶ τὰ ἀλλότρια ἀγαθά. Ὁ φθόνος εἶναι ρίζα πάντων τῶν κακῶν, πηγὴ παντὸς εἴδους συμφορᾶς, καὶ φυτώριον τῶν ἀνοσιουργημάτων. Ὁ φθόνος τὸν Ἑωσφόρον ἐσκότισεν. Ὁ φθόνος εἶναι τῶν παθῶν ἁπάντων το ἀδικώτατον ἅμα καὶ δικαιότατον· τὸ μὲν ὅτι πᾶσι διοχλεῖ τοῖς καλοῖς, τὸ δὲ ὅτι τήκει τοὺς ἔχοντας· ὥσπερ ὁ ἰὸς διαφθείρει τὸν σίδηρον, οὕτως ὁ φθόνος τὴν ἔχουσαν αὐτὸν ψυχὴν ἐξαναλίσκει. Ὁ φθόνος πρῶτον φθείρει τὸν ἔχοντα καὶ εἶτα τὸν φθονούμενον· πρῶτον ἐξαναλίσκει τὴν ὠδίνουσαν αὐτὸν ψυχήν, ὡς ἡ ἔχιδνα τὴν κυήσασαν αὐτὴν γαστέρα καταδαπανᾷ, καὶ εἶτα τὸν φθονούμενον δάκνει· μόνος ὁ φθόνος οὐκ ἔχει πρόφασιν, διὸ οὐδὲ συγγνώμης τυγχάνει. Ὁ φθόνος οὐκ οἶδε προτιμᾶν τὸ συμφέρον. Οὐδὲν πάθος ὀλεθριώτερον τοῦ φθόνου, διότι διαφθείρει τὰς ψυχὰς ἐμφυόμενον ἐν αὐταῖς. Ὁ φθόνος διδάσκει τὸν φόνον. Ὡς ἀπόλοιτο ἐξ ἀνθρώπων ὁ φθόνος. Ὦ φθόνε, ρίζα θανάτου, ἡ πολύπλοκος νόσος, καρδίας ὀξύτατε ἥλε· οὐδὲν ὀξύτερον κεντεῖ, ὡς σὺ τιτρώσκεις τὴν ἔχουσάν σε καρδίαν. Μέγα κακὸν ὁ φθόνος· οὗτος τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς ἀμαυροῖ καὶ σκότος βαθὺ περὶ αὐτὴν ἐπιχέει· οὗτος τὴν αἴσθησιν αὐτῆς εἰς ἀναισθησίαν ἔφερεν· οὗτος τὴν καρδίαν ἐσκλήρυνε καὶ εἰς πώρωσιν ἤγαγεν· οὗτος τελείως τὸν ἄνθρωπον διέφθειρεν. Οὐχ οὕτως εἴωθε

τρώγειν ἐγκαθήμενος εἰς ξύλον καὶ ἕριον ὅσης καὶ ὁ σκώληξ, ὡς ὁ τοῦ φθόνου πυρετὸς κατεσθίει τὰ ὀστᾶ τῶν φθονερῶν, καὶ λυμαίνεται τὴν τῆς ψυχῆς σωφροσύνην.

Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει· «Τί ἂν γένοιτο τῆς νόσου ταύτης ὀλεθριώτερον ; φθορά τῆς ζωῆς, λύμη τῆς φύσεως, ἔχθρα τῶν παρὰ Θεοῦ δεδομένων ἡμῖν, ἐναντίωσις πρὸς Θεόν, κακὸν ἀφόρητον, ὄφεως δίδαγμα, δαιμόνων εὕρημα, ἐχθροῦ ἐπισπορά, ἀρραβὼν κολάσεως, ἐμπόδιον εὐσεβείας, ὁδὸς ἐπὶ γέενναν, στέρησις βασιλείας οὐρανῶν».

Ὁ δὲ Χρυσόστομος λέγει· «Τοῦτο διάβολον ἐξ ἀνθρώπου ποιεῖ. τοῦτο δαίμονα ἄγριον ἀπεργάζεται· οὕτως ὁ πρῶτος φόνος ἐγένετο· οὕτως ἡ φύσις ἠγνοήθη· οὕτως ἡ γῆ ἐμολύνθη, φθόνου πάθος οὐδὲν ὀλεθριώτερον ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐμφύεται· ὃς ἐλάχιστα λυπῶν τοὺς ἔξωθεν, πρῶτον κακὸν καὶ οἰκεῖόν ἐστι τῷ κεκτημένῳ.

§ 26. Ἡ εἰκὼν τοῦ φθονεροῦ.

Ὁ φθονερὸς ἑαυτῷ πολέμιος καθίσταται, αὐθαιρέτοις δ' ἀεὶ συνέχεται λύπαις· ὁ φθονερὸς ἑαυτὸν ὡς ἐχθρὸν λυπεῖ. Ὁ φθονερὸς τοσούτῳ ἐστὶ τῶν ἄλλων δυστυχέστερος καθ' ὅσον οἱ μὲν ἐπὶ ταῖς αὐτῶν συμφοραῖς ἀλγοῦσιν, ὁ δὲ φθονῶν πρὸς τοῖς ἑαυτοῦ κακοῖς καὶ ἐπὶ τοῖς τῶν ἄλλων ἀγαθοῖς λυπούμενος διατελεῖ. Ὁ φθονερὸς εἶναι μωρὸς καὶ κακός· καὶ μωρὸς μέν, διότι προτιμᾷ τὸ ἴδιον κακὸν ἢ τὸ ἀλλότριον ἀγαθόν, κακὸς δέ, διότι ζητεῖ τὸ ἀλλότριαν κακὸν ἢ τὸ ἴδιον ἀγαθόν. Ὁ φθονερὸς ἐγένετο δοῦλος φοβεροῦ τυράννου. Ἡ εἰκὼν τοῦ φθονεροῦ εἶναι δυσειδεστάτη· ἡ θλῖψις καὶ ἡ πικρία ἔχουσιν ζωγραφήσει ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ τὰς ἑαυτῶν εἰδεχθεῖς εἰκόνας· τὸ ὄμμα ἔχει ξηρὸν καὶ ἀλαμπές, τὰς παρειὰς κατηφεῖς, τὰς ὀφρῦς συμπεπτωκυίας, τὰ χείλη συγκεκλεισμένα, τὸ στῆθος πεπιεσμένον, τὴν κεφαλὴν συγκύπτουσαν. Ὁ φθονερὸς ἔχει ψυχὴν μοχθηρὰν τῷ πάθει συνθλιβομένην· ἔχει καρδίαν σκληρὰν καὶ πεπωρωμένην, πάντοτε κεντουμένην ὑπὸ τοῦ φθόνου καὶ αἱμάσσουσαν ἐκ τῶν πληγῶν. Ἐν τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτοῦ οὐδέποτε διαλάμπει ἡ χαρά· ἡ καρδία αὐτοῦ οὐδέποτε σκιρτᾷ ἐκ τῆς ἀναγγελίας εἰδήσεως ἀγαθῆς. Ὁ φθονερὸς εἶνε βάσκανος, ζηλότυπος, λοίδορος, συκοφάντης, κατάλαλος, ἐριστικός· συζῇ θανάτῳ διηνεκεῖ. Ὁ φθονερὸς μίαν μόνην ἔχει χαρὰν συγκινοῦσαν τὴν καρδίαν του καὶ ἐπιχέουσαν πονηρὰν λάμψιν εἰς

τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ, τὴν χαρὰν τὴν τικτομένην ἐκ τῆς καταστροφῆς τῶν φθονουμένων. Οὕτως χαίρει ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς, ὥσπερ χοῖρος τέρπεται ἐν τῷ βορβόρῳ. Τότε ὁ φθονερὸς ἀνακύπτει καὶ ἀναπνέει ἐλευθέρως, ὅταν τι ἐπισυμβῇ τῶν δεινῶν τοῖς ἀγαθοῖς εὖ πράττουσιν. Τότε μόνον εὐθυμεῖ, ὅταν τὸ πάθος αὐτοῦ κορεννύηται ἐκ τῆς τελείας τῶν φθονουμένων διαφθορᾶς.

Φοβερὸς καὶ ἀποτρόπαιος ἄνθρωπος ὁ φθονερός· κατοικία αὐτοῦ ἔσται ὁ Τάρταρος.

§ 27. Περὶ μίσους.

Μῖσος! ἀποτρόπαιον ὄνομα! φοβερὰ λέξις! Σατανικὸν πάθος! μῖσος! ἡ ἔννοιά σου δηλοῖ ἔχθραν καὶ ἀποστροφὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν ἄνθρωπον, ἡ παρουσία σου ἀπειλεῖ καταστροφὴν ὁπουδήποτε ἐμφανισθῇς· οὐδενὸς κήδεσαι, οὐδενὸς φείδεσαι, οὐδένα ἐλεεῖς, ἀπηνὴς καὶ ἀνηλεὴς πρὸς πάντας ἐπιζητεῖς τὴν ἀπώλειαν πάντων. Εἶσαι πάθος φοβερόν, διότι καταβιβρώσκεις τὰς ὑπὸ σοῦ κατειλημμένας καρδίας, καὶ προξενεῖς εἰς αὐτὰς πόνους ἀφορήτους· δάκνεις τὰ σπλάγχνα τοῦ κυριευθέντος ὑπὸ σοῦ, καὶ καταθλίβεις τὴν ψυχὴν αὐτοῦ. Ὁ ὑπὸ σοῦ καταληφθεὶς εἶναι δυστυχέστατος ἀνθρώπων ἁπάντων, διότι σὺ ἐπλήρωσας τὴν καρδίαν αὐτοῦ πικρίας καὶ πόνου. Τὸ μῖσος πληροῖ τὸ στόμα αὐτοῦ ἀρᾶς, τὴν δὲ γλῶσσαν κινεῖ εἰς βλασφημίαν, τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἐξοπλίζει πρὸς φόνους, τοὺς δὲ πόδας φέρει ταχεῖς εἰς ἐκδίκησιν. Τὸν νοῦν αὐτοῦ ἀεὶ τηρεῖ ἐσκοτισμένον, ἐμβάλλει δὲ ἐν αὐτῷ τὰ διανοήματα αὐτοῦ.

§ 28. Χαρακτὴρ τοῦ μισοῦντος.

Ὁ μισῶν εἶναι σκυθρωπός, κατηφής, μελαγχολικός· ἔχει σκοτεινὸν τὸ πρόσωπον, ἡ λύπη ἐκκεχυμένη ἐπ᾽ αὐτοῦ καθιστᾷ αὐτὸ ἀποτρόπαιον. Ὁ μισῶν οὐδένα ἀγαπᾷ, οὐδέποτε χαίρει, ἐν οὐδενὶ συγκινεῖται· φεύγει ἐκεῖθεν, ἔνθα ἡ εὐτυχία μειδιᾷ, καὶ ἀπομακρύνεται τοῦ τόπου τῆς χαρᾶς. Ὁ μισῶν εἶναι πονηρός, δόλιος, ὕπουλος, κακεντρεχής, βάσκανος, ἀνθρωποκτόνος. Ὁ μισῶν φέρει ἐν αὐτῷ τὴν εἰκόνα τῆς κακίας ἐζωγραφημένην μὲ τὰ ζωηρότατα χρώματα. Ὁ μισῶν ἀπεστράφη τὸν Θεὸν καὶ ἠκολούθησε τῷ πονηρῷ, μεθ᾽ οὗ

καὶ πορεύεται ἐν τῷ βίῳ αὐτοῦ· δείλαιος ἄνθρωπος· πῶς θέλει ἐμφανισθεῖ ἐνώπιον τοῦ Κυρίου ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἡμέρᾳ;

§ 28. Περὶ ἀμνησικακίας καὶ ἀμνησικάκου.

Ἡ ἀμνησικακία εἶναι ἀρετὴ χριστιανικὴ μεγάλης ἠθικῆς ἀξίας, διότι πηγάζει ἀπὸ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν πλησίον. Ἡ ἀμνησικακία δηλοῖ λήθην τῶν ἀδικημάτων, καὶ ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων τῶν ἄλλων δι' ἀγάπην Θεοῦ.

Ὁ ἀμνησίκακος εἶναι ἄνθρωπος ἀγαθός, ἀγαπᾷ πάντας καὶ ἀγαπᾶται ὑπὸ πάντων· εἶναι ἱλαρὸς τὴν ὄψιν, ἥρεμος τὸν χαρακτῆρα, συμπαθής, φιλάδελφος, ἐλεήμων καὶ εὐδιάλλακτος. Ὁ ἀμνησίκακος φοβεῖται τὸν Θεὸν καὶ φυλάττει τὸν νόμον αὐτοῦ· μέμνηται ἀεί τὸ «ἄφετε καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν», καὶ «ἀφίησι τῷ ἀδελφῷ τὰ ὀφειλήματα αὐτοῦ»· οὐδέποτε συντηρεῖ ὀργήν, ἐλεεῖ δὲ τὸν ἀδικήσαντα αὐτόν· μακρόθυμος πρὸς τοὺς ἀδικήσαντας οὐ λογίζεται τὸ κακὸν καὶ ἀποδίδωσιν ἀντ' αὐτοῦ εὐεργεσίαν. Ὁ νοῦς αὐτοῦ ἀδυνατεῖ νὰ μνημονεύῃ τοῦ κακοῦ, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ ἀπωθεῖται τὸ βάρος τῆς μνησικακίας· οὐ μνησικακεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ ἀρέσκεται ἐν τῷ ἀγαθῷ πρὸς οἰκοδομὴν τοῦ ἀδελφοῦ· μηδενὶ ἀποδίδων κακὸν ἀντὶ κακοῦ προνοεῖται καλὰ ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων, καὶ εἰρηνεύει μετὰ πάντων. Ἐὰν πεινᾷ ὁ ἐχθρὸς αὐτοῦ, ψωμίζει αὐτόν, καὶ ἐὰν διψῇ, ποτίζει αὐτόν, καὶ ἐὰν γυμνητεύῃ, ἐνδύει αὐτόν, καὶ ἐὰν ἀσθενῇ, θεραπεύει αὐτόν· οὐ νικᾶται ὑπὸ τοῦ κακοῦ ἀλλὰ νικᾷ ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν· αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ εὐθεῖαι καὶ οἱ λόγοι αὐτοῦ εἰσιν ἀληθεῖς. Τὸν ἀμνησίκακον ἀγαπᾷ ὁ Θεὸς καὶ προσίεται τὴν θυσίαν αὐτοῦ καὶ τῆς δεήσεως αὐτοῦ εἰσακούει· ἀφίησι τὰ πλημμελήματα αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ἀνομημάτων αὐτοῦ καθαρίζει αὐτόν.

Ὁ ἀμνησίκακος θέλει ἀκούσει τῆς γλυκείας φωνῆς τοῦ Κυρίου· εὖ δοῦλε ἀγαθέ, εἴσελθε εἰς τὴν χαρὰν τοῦ Κυρίου σου.

§ 29. Περὶ μνησικακίας.

Μνησικακία εἶναι τὸ μεμνῆσθαι τὸ κακὸν καὶ διανοεῖσθαι ἐκδίκησιν. Ἡ μνησικακία εἶναι κακία καὶ πάθος δεινόν, διότι διαφθείρει τὴν ψυχὴν καὶ σκοτίζει καὶ ταράττει τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν. Ἡ μνησι-

κακία οὐκ οἶδε συγγνώμην οὐκ οἶδε συμπάθειαν ἄστοργος καὶ ἀνελεήμων οὖσα ζητεῖ ἀνταπόδοσιν. Ἡ μνησικακία εἶναι στυγερὰ κακία κυοφορουμένη ἐν ψυχῇ μοχθηρᾷ.

§ 30. Εἰκὼν τοῦ μνησικάκου

Ὁ μνησίκακος εἶναι παράνομος, διότι μισεῖ τὸν ἀδελφόν του ὃν ὤφειλε κατὰ τὴν θείαν ἐντολὴν νὰ ἀγαπᾷ· εἶναι ὑπερήφανος, διότι ἀντιτάσσεται τῷ νόμῳ τοῦ θεοῦ· εἶναι ἀνόητος, διότι ἐνῷ αὐτὸς καθεκάστην ἁμαρτάνει πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ, δὲν ἀνέχεται τὴν ἁμαρτίαν τῶν ἄλλων· ὁ μνησίκακος δὲν μνημονεύει τῶν λόγων τοῦ Κυρίου «ἄφετε καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν»· καὶ «ἐὰν ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν ἀφήσει καὶ ὑμῖν ὁ Πατὴρ ὁ Οὐράνιος. Ἐὰν δὲ μὴ ἀφῆτε τοῖς ἀνθρώποις τὰ παραπτώματα αὐτῶν, οὐδὲ ὁ Πατὴρ ὑμῶν ἀφήσει τὰ παραπτώματα ὑμῶν»· αὐτὸς συντηρεῖ ὀργὴν καὶ παρὰ Κυρίου ζητεῖ ἴασιν· ἐπ' ἄνθρωπον ὅμοιον αὐτῷ οὐκ ἔχει ἔλεος, καὶ περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἑαυτοῦ δέεται· αὐτὸς σὰρξ ὢν διατηρεῖ μῆνιν, καὶ ἐλπίζει λαβεῖν παρὰ Κυρίου ἄφεσιν· αὐτὸς ἐχθραίνων μηνίει κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ ἀναμένει παρὰ Θεοῦ συγγνώμην. Οὐ δοθήσεται αὐτῷ· ἠμνημόνησε τὸ ἄφες ἀδίκημα τῷ πλησίον σου καὶ τότε δεηθέντος σου αἱ ἁμαρτίαι σου λυθήσονται. Πλατύνει τὸ στόμα αὐτοῦ κατὰ τοῦ ἀδελφοῦ του λέγων· ὃν τρόπον ἐχρήσατό μοι χρήσομαι αὐτῷ ὑπὲρ ὧν ἠδίκησέ με· τίσομαι τὸν ἐχθρόν μου· κρύπτει τὴν ἔχθραν αὐτοῦ καὶ συνίστησι δόλον· ἔχει τὴν γνώμην θηριώδη καὶ ἀπάνθρωπον οὐδὲ σώζει τοὺς χαρακτῆρας τῆς ἀγαθότητος τοῦ ἐπουρανίου Πατρός, ὃν ἐπικαλεῖται ὡς πατέρα, μνησικακῶν ὡς ἡ κάμηλος. Ὁ Θεὸς μισεῖ καὶ ἀποστρέφεται τὸν μνησίκακον, διότι ἐξηχρείωσε τὸ κατ' εἰκόνα ὅπερ ἐλαβεν· οὐ προσδέχεται τὸ δῶρον αὐτοῦ προσφερόμενον ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον· βδελυκτὴ ἐνώπιον Θεοῦ ἡ προσφορὰ αὐτοῦ· ἡ προσευχὴ αὐτοῦ ὡς κόκκος πεσών ἐπὶ πέτρας, διότι ἠμνημόνησε τῶν ρημάτων τοῦ Κυρίου. «Ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀποδώσω· μὴ νικῶ ὑπὸ τοῦ κακοῦ ἀλλὰ νίκα ἐν τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. Ὁδοὶ μνησικάκου ἄγουσιν εἰς θάνατον.

Χαρακτηριστικὰ τῆς μνησικάκου ψυχῆς εἰσιν ἡ ἐμπάθεια, ἡ χαιρεκακία, ἡ ὀργή, ὁ θυμός, τὸ ἀδιάλλακτον καὶ τὸ μῖσος· Ὁ μνησίκακος θέλει ἐπισύρει καθ' ἑαυτοῦ τὴν ὀργὴν τοῦ Κυρίου καὶ θέλει

ἐλεγχθῇ διὰ τὴν μνησικακίαν του· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῆς κρίσεως ὁ ἀδέκαστος κριτὴς ἐρεῖ πρὸς αὐτὸν ὅ,τι καὶ πρὸς τὸν πονηρὸν δοῦλον· «Δοῦλε πονηρέ, πᾶσαν τὴν ὀφειλὴν ἀφῆκά σοι ἐπεὶ παρεκάλεσάς με· οὐκ ἔδει καὶ σὲ ἐλεῆσαι τὸν σύνδουλόν σου ὡς καὶ ἐγὼ σὲ ἐλέησα»· καὶ θέλει ἀποστείλει εἰς τὸ πῦρ τὸ ἐξώτερον.

§ 31. Περὶ ἐκδικήσεως

Ἡ ἐκδίκησις εἶναι ἀπόδοσις βλάβης ἢ τιμωρία ἀδικίας παρὰ τοῦ ἀδικηθέντος, ἤτις καὶ ἄμυνα λέγεται. Ἠρώτησέ τις τὸν Διογένη, πῶς ἀμυνοῦμαι τὸ ἐχθρόν ; αὐτὸς καλὸς κἀγαθός, ἀπεκρίθη, γενόμενος. Ὁ θεῖος Παῦλος παραγγέλλει εἰς ἡμᾶς νὰ μὴ ἀποδίδωμεν κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἀλλὰ ἀγαθὰ ἀντὶ πονηρῶν λέγων· «Μὴ ἑαυτοὺς ἐκδικοῦντες ἀγαπητοί, ἀλλὰ δότε τόπον τῇ ὀργῇ· γέγραπται γάρ· ἐμοὶ ἐκδίκησις, ἐγὼ ἀνταποδώσω, λέγει Κύριος· ἐὰν οὖν πεινᾷ ὁ ἐχθρός σου, ψώμιζε αὐτόν· ἐὰν διψᾷ πότιζε αὐτόν.» (Ρωμ. ιβ' 19) Ὅθεν καὶ ὁ Καῖσαρ, καίτοι ἀσεβὴς ὢν καὶ νόμον μὴ ἔχων χριστιανικόν, εὐεργέτησεν ὅμως καὶ διὰ εὐποιΐας ἔλαβεν ἐκδίκησιν παρὰ τῶν καταδιωξάντων αὐτόν. Ὅθεν ἄλλος τις ἔδωκε τοιοῦτον ὁρισμὸν τῆς ἐκδικήσεως. «Ἐκδίκησίς ἐστιν τὸ διαφυλάξαι τινὰ τὴν δόξαν τῆς οἰκείας ὑπεροχῆς διὰ κατορθωμάτων ἴσων, ἢ λαμπροτέρων τῶν προτέρων ;»

§ 32. Περὶ ὕβρεως καὶ περὶ ὑβριστοῦ.

Ἡ ὕβρις εἶναι διὰ λόγου, ὕφους καὶ τρόπων ἐκδήλωσις τοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ὑπερηφάνου κυριεύοντος ταπεινοῦ περὶ τοῦ πλησίον ἑαυτοῦ φρονήματος. Ἡ ὕβρις ἐκδηλοῦται ὡς ἀτιμία, ὡς καταφρόνησις, ὡς αὐθάδεια. Ἡ ὕβρις εἶναι χαλεπωτέρα τῆς βλάβης, διότι ἡ μὲν βλάβη περὶ τὰ σώματα γίνεται ἡ δὲ ὕβρις τὴν ψυχὴν συντρίβει· διὸ καὶ οἱ ἄνθρωποι χαλεπώτερον ἤνεγκαν ὕβριν ἢ βλάβην· καὶ ἡ μὲν βλάβη οὐκ ἄγει εἰς ὄλεθρον ἢ εἰς θάνατον, ἡ δὲ ὕβρις πολλὰς ψυχὰς ἀνδρῶν φιλοτίμων Ἅιδι προΐαψεν.

«Ἡ ὕβρις ἐξανθοῦσα ἐκάρπωσε στάχυν ἄτης, ὅθεν πάγκαυστον ἐξαμᾷ θέρος».

Ὁ ὑβριστὴς εἶναι βίαιος, ἰταμός, ὑπερήφανος, ἐγωϊστής, πεφυσιωμένος, ὀργίλος, ὀξύθυμος, αὐθαίρετος, ὑψηλόφρων, ἀπότομος, ἀνη-

λείς, ἀνοικτίρμων, ἀσυμπαθής, πλήκτης. Ὁ ὑβριστὴς εἶναι ἀνθρώπων ἁπάντων ὁ κάκιστος. Ὁ ὑβριστὴς εἶναι ἄτιμος· ἡ γραφὴ λέγει· «Ὅπου ἐὰν εἰσέλθῃ ὕβρις, ἐκεῖ καὶ ἀτιμία». Τὸν ὑβριστὴν ὁ Κύριος κατεδίκασεν εἰς τὴν γέενναν τοῦ πυρὸς τοῦ αἰωνίου. Ὁ ὑβριστὴς περιφρονεῖ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ καὶ ἐξευθενεῖ τὸν πλησίον αὐτοῦ· φέρεται πρὸς αὐτοὺς ἀγερώχως καὶ ἐπιδεικνύει αὐτοῖς ὑπεροχήν. Ὁ ὑβριστὴς οὐδένα σέβεται οὐδ' αὐτὸν τὸν Θεόν· ἀσεβὴς πρὸς τοὺς νόμους ἠθικούς τε καὶ πολιτικούς, ἀθετεῖ αὐτοὺς καὶ περιυβρίζει τὸ κῦρος αὐτῶν. Τὸν ὑβριστὴν ὁ Θεὸς ἀποστρέφεται. Ἡ γραφὴ λέγει· «Οἴκους ὑβριστῶν κατασπᾷ Κύριος, ταπεινοῖ δὲ τοὺς ὕβρει φερομένους. Οἱ ὑψηλοὶ τῇ ὕβρει συντριβήσονται καὶ ταπεινωθήσονται».

§ 33. Περὶ ἔριδος καὶ ἐριστοῦ

Ἔρις λέγεται ἡ φιλονικία καὶ ἡ ἄλογος ἔνστασις. Οἱ ἐριστικοὶ τὴν ἔριδα φιλοῦσιν· ἡ ἔρις γεννᾶται ἐκ τῆς κενοδοξίας, οἱ δὲ ἐριστικοί εἰσι κενόδοξοι, ἀλλήλους δὲ προκαλούμενοι ἐρίζουσιν, ὅπως μὴ ἐκπέσῃ ἡ γνώμη αὐτῶν, ἀλλὰ σταθῇ ὡς ὀρθὴ καὶ σοφίας ἔμπλεως. Οἱ ἰσχυρογνώμονες, οἱ φιλόνικοι καὶ φιλέριδες, εἰσὶ μάταιοι καὶ κοῦφοι· ἀγωνίζονται πρὸς ἀλλήλους μέχρι ἐξαντλήσεως καὶ ἀπαυδῶσι μέν, οὐκ ἐνδίδουσι δέ· ἀμνημονοῦσιν ἑαυτῶν καὶ παραφέρονται ὡς μαινόμενοι· ἀγωνίζονται τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα περὶ ζητήματος μηδεμίαν κεκεκτημένου σπουδαιότητα· ἆθλον ἐν αὐτῷ τίθεται οὐχὶ ἡ ἀλήθεια, ἀλλ' ἡ ὑπεροχὴ τῆς τοῦ ἑτέρου γνώμης· ἐν αὐτῷ τὸ λογικὸν καταπαύει βοῇ δὲ τὸ γέρας ἐπιζητεῖται· ἡ ὀργὴ καὶ ὁ θυμὸς ἐπακολουθεῖ, συμπλοκὴ δὲ λυσσώδης ἐπέρχεται καὶ ὕβρεις καὶ μωλωπισμοὶ διαμείβονται καὶ τὸ πολεμικὸν μένος ἐξάπτεται καὶ οὐ παύονται μαχόμενοι μέχρις οὗ ὁ εἷς τῶν δύο τῇ βίᾳ ἡττηθῇ. Οἱ ἐρισταί εἰσιν ἰσχυρογνώμονες, αὐτάρεσκοι, κενόδοξοι, ὑψηλόφρονες.

§ 34. Περὶ ζήλου ἀγαθοῦ.

Ζῆλος εἶναι ζέσις τις τῆς ψυχῆς ἐκδηλουμένη ὡς ὁρμή, ἢ ὡς πάθος καὶ ἐπιθυμία· ὁ ζῆλος ἐν μεσότητι ὁρᾶται χρηστῶν τε καὶ φαύλων. Ὁ ζῆλος εἶναι ἀγαθὸς ὅταν ἡ ὁρμὴ αὐτοῦ κινῆται πρὸς ἐργασίαν τοῦ ἀγαθοῦ, ὅταν ὅμως κινῆται πρὸς τὰ φαῦλα, ὁ ζῆλος οὗτος εἶναι πονηρός. Ὁ ζῆλος ὁ ἀγαθὸς ζητεῖ τὴν ἐπικράτησιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ζητεῖ τὴν τελειότητα τῆς ἀρετῆς, μιμεῖται τὸ

καλὸν καὶ ἐπιποθεῖ τὸ ἀγαθόν. Ὁ ἀγαθὸς ζῆλος ἐγγεννᾶται τῇ ἀγαθῇ ψυχῇ ὡς ἐπιθυμία χωρίς τινος φθόνου· ὁ ἀγαθὸς ζῆλος εἶναι ἐκδήλωσις τῆς ἀγάπης τοῦ ἀγαθοῦ· ὁ ἀγαθὸς ζῆλος ἐκφράζει διάθεσιν πρὸς πρόοδον· ὁ ἀγαθὸς ζῆλος ἐπιθυμεῖ πάντοτε τὰ κρείττω.

§ 35. Περὶ τοῦ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτοῦ.

Ὁ χαρακτὴρ τοῦ ζηλωτοῦ κατ' ἐπίγνωσιν. Ὁ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς εἶναι ἀληθὴς ἔνθους τῆς πίστεώς του λατρευτής· εἶναι ὄντως ὅλως ἀφωσιωμένος τῷ Θεῷ καὶ αὐστηρῶς φυλάττει τὸν νόμον αὐτοῦ· εἶναι τηρητὴς τῶν πατρίων του παραδόσεων καὶ ἐργάζεται μετὰ θέρμης πολλῆς ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ ὀνόματος τοῦ Θεοῦ· εἶναι ἐραστὴς τῶν ἐπαινουμένων ἔργων, καὶ μετὰ διαπύρου πόθου σπεύδει νὰ μιμηθῇ τὰ καλά· βαδίζει μετὰ προθυμίας τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ ζηλοῖ τὰ ἄριστα τῶν ἐπιτηδευμάτων. Ὁ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς εἶναι φίλος τῶν καλῶν καὶ ἐραστὴς πασῶν τῶν ἀρετῶν. Ὁ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς διακαίεται ὑπὸ τοῦ πόθου πρὸς διάδοσιν τοῦ θείου λόγου, πρὸς στερέωσιν τῆς πίστεως, πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τῆς Ἐκκλησίας, πρὸς μείζονα ἐπίδοσιν τοῦ θείου κηρύγματος, πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ὁ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς πάντοτε ἐργάζεται, πάντοτε κινεῖται, πάντοτε δρᾷ. Ὁ ζῆλος τοῦ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτοῦ τοσούτῳ μᾶλλον ἀναφλέγεται καὶ ἀναρριπίζεται, ὅσῳ μᾶλλον δρᾷ ὑπὲρ τοῦ ἀγαθοῦ, ὅσῳ μᾶλλον ἀγαπᾷ τὸν Θεόν. Ὁ ζηλωτὴς οὗτος κοπιῶν δὲν ἀπαυδᾷ, ἐργαζόμενος δὲν ἀποκάμνει, πονῶν δὲν αἰσθάνεται κάματον, δαπανώμενος δὲν ἐξαντλεῖται, δὲν δυσθυμεῖ· ἀλλ' ἀεὶ ἀκμαῖος καὶ ζωηρός, εὔθυμος καὶ θαρραλέος, ὁρμᾷ πρὸς νέαν ἐργασίαν· πυρούμενος ὑπὸ τοῦ ἐνθέου ζήλου του ἐπιζητεῖ νὰ ἐπεκτείνῃ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ πρὸς πᾶσαν τὴν ἀνθρωπότητα. Ὁ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς ὁρμώμενος ἐξ ἀγάπης πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ποιεῖ πάντα μετ' ἀγάπης καὶ αὐταπαρνήσεως· οὐδὲν πράττει τὸ δυνάμενον νὰ φέρῃ θλῖψιν τῷ πλησίον αὐτοῦ· ὁ ζῆλος αὐτοῦ εἶναι πεφωτισμένος καὶ κατ' ἐπίγνωσιν καὶ οὐδὲν ἐξωθεῖ αὐτὸν εἰς παρεκτροπήν.

Χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τοῦ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτοῦ εἶσιν· ἀγάπη θερμὴ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον αὐτοῦ, πραότης, ἀνε-

ξιθρησκεία, ἀνεξικακία, εὐεργεσία καὶ εὐγένεια τρόπων. Ὁ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς φέρει τὸν τύπον τοῦ ἀληθοῦς χριστιανοῦ.

§ 36. Χαρακτὴρ τοῦ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτοῦ

Ὁ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς κέκτηται μὲν ζῆλον ἀλλ' οὐ κατ' ἐπίγνωσιν, πλανᾶται ἐν ταῖς σκέψεσι καὶ ἐνεργείαις αὐτοῦ καὶ ἐργαζόμενος δῆθεν ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ Θεοῦ παραβαίνει τὸν νόμον τῆς πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπης. Ὁ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς ἐν τῇ ζέσει τοῦ ζήλου αὐτοῦ πράττει τὰ ἐναντία πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ θείου νόμου καὶ πρὸς τὸ θεῖον θέλημα. Ὁ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς διαπράττει τὸ κακόν, ὅπως ἐπέλθῃ τὸ ὑπ' αὐτοῦ νοούμενον ἀγαθόν. Ὁ ζῆλος τοῦ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτοῦ εἶναι πῦρ διαφθεῖρον, πῦρ καταναλίσκον· ἡ καταστροφὴ προπορεύεται αὐτοῦ καὶ ἡ ἐρήμωσις ἕπεται αὐτῷ. Ὁ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς εὔχεται τῷ Θεῷ νὰ ῥίψῃ πῦρ ἐξ οὐρανοῦ καὶ νὰ κατακαύσῃ πάντας τοὺς μὴ δεχομένους τὰς ἀρχὰς καὶ πεποιθήσεις αὐτοῦ. Τὸν μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴν χαρακτηρίζει μῖσος πρὸς τοὺς ἑτεροθρήσκους ἢ ἑτεροδόξους, ὁ φθόνος καὶ ὁ ἐπίμονος θυμός, ἡ ἐμπαθὴς ἀντίστασις πρὸς τὸ ἀληθὲς πνεῦμα τοῦ θείου νόμου, ἡ παράλογος ἐπιμονὴ ἐν τῇ ὑπερασπίσει τῶν ἰδίων φρονημάτων, ὁ παράφορος ζῆλος πρὸς κατίσχυσιν ἐν πᾶσιν, ἡ φιλοδοξία, ἡ φιλονικία, ἡ ἔρις, καὶ τὸ φιλοτάραχον. Ὁ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτὴς εἶναι ἄνθρωπος ὀλέθριος.

§ 37. Περὶ ζήλου κακοῦ καὶ περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ζηλήμονος.

Ὁ κακὸς ζῆλος εἶναι ζέσις ψυχῆς μοχθηρᾶς καὶ ἐκδηλοῦται ὡς ζηλοτυπία, ὡς φθόνος, ὡς μῖσος πρὸς τοὺς ἔχοντας λαμπρόν τι. Ὁ κακὸς ζῆλος κινεῖται ἐπὶ τὰ φαῦλα καὶ πονηρὰ καὶ βασκαίνει τὰ καλά. Ὁ ζηλήμων ζητεῖ τὴν ἀμαύρωσιν παντὸς λάμποντος εἰς τὰς ὄψεις αὐτοῦ καὶ φθονεῖ τὸν κάτοχον αὐτοῦ. Ὁ ζηλήμων μισεῖ τοὺς εὐτυχοῦντας καὶ ἐπιποθεῖ τὴν δυστυχίαν αὐτῶν· χαίρει ἐπὶ τῇ καταστροφῇ αὐτῶν, καὶ τέρπεται ἐν ταῖς συμφοραῖς· οὐδένα ἀνέχεται ἐπαινούμενον ἢ μακαριζόμενον, διαβάλλει δὲ καὶ συκοφαντεῖ τοὺς ἐπὶ δόξῃ καὶ τιμῇ διακρινομένους· ψέγει τὰ καλὰ καὶ διασύρει τὰ ἐκείνου ἄξια· οὐδὲν εὑρίσκει χάριν πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ. Ἡ γλῶσσα αὐτοῦ κι-

νεῖται ἀεὶ πρὸς λοιδορίαν, τὸ δὲ στόμα αὐτοῦ ἐρεύγεται δυσφημίαν· ἡ καρδία αὐτοῦ ἐχθαίρει τοὺς εὐδοκιμοῦντας, τοὺς δὲ ὑπερβάλλοντας αὐτὸν ἀποστρέφεται· μισεῖ τὴν πρόοδον καὶ μηχανᾶται τρόπους πρὸς ἀνακοπὴν αὐτῆς· ὁ ζηλήμων εἶναι ἐγωϊστὴς καὶ μωρός, διότι μόνον ἑαυτὸν θεωρεῖ ἄξιον τῆς τιμῆς καὶ τῆς δόξης τῆς ὑπ' ἄλλων κτηθείσης, καὶ νομίζει ἑαυτὸν ἀεὶ ἠδικημένον. Ὁ ζηλήμων εἶναι κακὸς καὶ μελετᾷ τὸ κακόν, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ κεύθει κακά, δυσφορεῖ καὶ θλίβεται ἐπὶ τῇ ἀδοξίᾳ αὐτοῦ καὶ τήκεται ἐκ τῆς ζηλείας αὐτοῦ. Ὁ ζηλήμων εἶναι ἄθλιος καὶ ἐλεεινὸς ἄνθρωπος.

Β΄ ΑΡΕΤΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΑΙΣΘΗΤΙΚΟΥ

§ 1. Περὶ τῆς χαρᾶς τῆς ἐν Κυρίῳ.

Ἡ χαρά, οἷον σκίρτημά τί ἐστι τῆς ψυχῆς ἐπαγαλλομένης τοῖς κατὰ γνώμην (Βασίλειος).

Χαρά ἐστι καταθυμίων πλήρωσις, καὶ ἡδέων ἀπόλαυσις καὶ ἀνιαρῶν λήθη (Χρυσόστομος).

Μόνη κυρίως ἂν εἴη χαρὰ ἡ ἐκ καμάτων τε καὶ θλίψεων ζωὴν αἰώνιον πραγματευομένη· ἀλλὰ καὶ χαρᾶς τῆς ἀληθινῆς πληροῦνται οἱ δικαιοπραγοῦντες, εἰς ἔργον αὐτοῖς προχωροῦντος τοῦ σκοποῦ, καὶ ἀταράχου μενούσης τῆς ψυχῆς καὶ γαληνιαζούσης ἐν αὐτῇ (Θεοδώρητος).

Τὸ χαίρειν ἐν Κυρίῳ ἐστὶ τὸ πάσης θυμηδίας πνευματικῆς ἐμφορεῖσθαι (ὁ αὐτός)

Τὸ κατὰ κόσμον χαίρειν οὐκ ἔστι χαίρειν, ἀλλ' ἐν Κυρίῳ καὶ αἱ θλίψεις χαρὰν ἔχουσι (Θεοφύλακτος).

Τὸ ἐπὶ τοῖς κατ' ἐντολὴν τοῦ Κυρίου εἰς δόξαν Θεοῦ γενομένοις χαίρειν, ἡ ἐν Κυρίῳ χαρά ἐστιν (Βασίλειος).

Χαίρειν ἐν Κυρίῳ, αὕτη μεγίστη χαρά. Τοιαύτην καὶ οἱ Ἀπόστολοι ἔχαιρον· χαρὰ κέρδος φέρουσα, ἡ ἀπὸ δεσμωτηρίων, ἡ ἀπὸ μαστίγων ἡ ἀπὸ λυπηρῶν πάντως ἔχουσα τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν ῥίζαν καὶ τὴν ὑπόθεσιν. Ὅθεν καὶ εἰς χρηστὸν ἀπαντᾷ τέλος (Χρυσόστομος).

Πληρεστάτην καὶ τελείαν ὄντως χαρὰν λογιζόμεθα τὴν ἐν Θεῷ καὶ

διὰ Θεὸν καὶ ἐπ' ἔργοις ἀγαθοῖς διὰ τὸ πεπηγὸς καὶ ἀκλόνητον τῆς ἐλπίδος (Κύριλλος Ἀλεξανδρείας).

Ὅπου χαρά, ἀπέδρα τῶν δακρύων τὸ στυγνόν· ὅπου χαρά, φεύγει τοῦ πένθους ἡ κατήφεια· ὅπου χαρά, λύπη οὐ πάρεστιν· ὅπου χαρά, εὐφροσύνης σύμβολα (Χρυσόστομος).

Ἡ τοῦ κόσμου χαρὰ ἄρχειαι μὲν ἀπὸ τῶν ἡδέων, τελευτᾷ δὲ εἰς τὰ λυπηρά· οὐκ ἔστι τὸν κατὰ κόσμον χαίροντα, ὁμοῦ καὶ κατὰ Θεὸν χαίρειν· πᾶς γὰρ ὁ κατὰ κόσμον χαίρων ἐπὶ πλούτῳ χαίρει, ἐπὶ τρυφῇ, ἐπὶ δόξῃ καὶ δυναστείᾳ καὶ ἀλαζονείᾳ (Χρυσόστομος).

Ἀτελῆ χαρὰν τὴν ἐν κόσμῳ φαμέν, διὰ τὸ εὐπαράφορον καὶ τὸ ἐφ' οἷς ἥκιστα ἐχρῆν τελουμένην δρᾶσθαι, τοῦτ' ἔστι, πράγμασι κοσμικοῖς, ἃ οὐδὲν φαντασμάτων καὶ σκιᾶς ἐξίστασθαι (Κύριλλος Ἀλεξανδρείας).

§ 2. Περὶ τῆς χαρᾶς τοῦ καρποῦ τοῦ παναγίου πνεύματος.

Χαρά! λέξις προσφιλής, λέξις ἐπιπόθητος, λέξις συγκινοῦσα τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, λέξις ἀγαλλιάσεως δηλωτική, λέξις εὐφροσύνης σημαντική, λέξις πνευματικῆς τέρψεως καὶ ἡδονῆς ἐκφραστική. Χαρά! Τίσι λόγοις τὸ ὑπὸ σοῦ ἐν τῇ καρδίᾳ διεγειρόμενον συναίσθημα νὰ περιγράψω; τίνι χρωστῆρι τὴν εἰκόνα σου νὰ εἰκονίσω, ἢ τίνι τρόπῳ τὸν μυστικόν σου χαρακτῆρα λόγῳ νὰ ἐκδηλώσω; Οὐδεμία ἐν ἐμοὶ δύναμις ἰσχύει τὸ μυστήριον νὰ πολυπραγμονήσῃ· οὐδεμία φωνὴ εὐτονεῖ τὴν ἐνέργειαν αὐτοῦ νὰ ἐκφράσῃ· διατελεῖ μυστικὴ καὶ κεύθεται ἐν τοῖς μυχίοις τῆς καρδίας καὶ τῇ ψυχῇ μόνῃ ἑαυτὴν ἐμφανίζει. Αὕτη ποιεῖ αὐτὴν νὰ σκιρτᾷ ἐν εὐφροσύνῃ καὶ ἀγαλλιάσει· αὕτη ὡς θεῖον πόμα τὴν ψυχὴν μεθύσκει· αὕτη τῆς ψυχῆς ἐγένετο ἡ ἐπιπόθητος τρυφή· αὕτη ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον γλυκαίνει τὴν γλῶσσαν τοῦ πεπληρωμένου χαρᾶς· αὕτη τονίζει ἐν τῇ καρδίᾳ ὕμνους, οὓς τὰ χείλη ἀτονοῦσι νὰ ἐκφράσωσιν· ἡ καρδία λαλεῖ, τὰ δὲ χείλη σιωπᾷ· τὸ ὑπερφυὲς μυστικῶς λειτουργεῖται.

Ἡ καρδία χαίρει, διότι ἡ ἀγάπη τοῦ Θεοῦ ἐσκήνωσεν ἐν αὐτῇ. Ἡ καρδία χαίρει, διότι ᾐσθάνθη πληρουμένην ἑαυτὴν τοῦ ἐπιποθήτου ἀγαθοῦ. Ἡ καρδία χαίρει, διότι ἔλαβε μυστικὴν τὴν πληροφορίαν, ὅτι ὁ Θεὸς ἠγάπησεν αὐτήν. Ἡ καρδία χαίρει, διότι ἡ εἰρήνη, ἡ γαλήνη, ἡ ἠρεμία καὶ ἡ ἀταραξία, βασιλεύουσιν ἐν αὐτῇ. Ἡ καρδία χαί-

ρει, διότι ἐπέγνω τῇ πίστει τὸν Κύριον. Ἡ καρδία χαίρει, διότι ἤλεγξε τῇ ἐλπίδι τὴν ὑπόστασιν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν. Ἡ καρδία χαίρει, διότι τῇ ἀγάπῃ ἔγνω τὸν Κύριον ἐν αὐτῇ διαμένοντα.

Ὦ χαρὰ ἁγία! Ὦ χαρὰ παραδείσου τρυφῆς, τὸ προοίμιον! Ὦ χαρά, ἡδονῆς ἀνεκφράστου προάγγελε! Σὲ ἐπιποθῶ, σὲ ἐπιζητῶ, σὲ δὲ ὡς ἀρραβῶνα κεκτημένος ἐν γῇ εἴθε νὰ ἀξιωθῶ καὶ τῆς οὐρανίου χαρᾶς, ἔνθα ὁ τῶν ἑορταζόντων ἦχος ὁ ἀκατάπαυστος καὶ ἡ ἀνέκφραστος ἡδονὴ τῶν καθορώντων τοῦ θείου προσώπου τὸ κάλλος τό ἄρρητον. Ἀμήν.

§ 3. Περὶ ἀρετῆς.

Ἡ ἀρετὴ παρὰ τὸ ἐρῶ, τὸ ἐπιθυμῶ γίνεται. Ὅθεν ἀρετὴ ἡ ἐρατή, ἡ ἀξία ἀγάπης, ἡ φιλητὴ κατὰ μετάθεσιν τῶν στοιχείων· ἀρετὴ ἡ ἐπέραστος κτῆσις, ἧς ἐρῶσιν ἢ αἱροῦνται πάντες· κατ' ἄλλους, ἀρετή, ἐκ τοῦ αἴρειν καὶ μετεωρίζειν πρὸς Οὐρανὸν τὰς ψυχάς. Ἡ ἀρετή ἐστι πλήρωσις τοῦ νόμου τοῦ Θεοῦ. Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει· Τοῦτο ἀρετή, ἔκκλισις ἀπὸ κακοῦ, καὶ ποίησις ἀγαθοῦ. Ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει· «Ἀδέσποτόν τι χρῆμα ἡ ἀρετή, καὶ ἑκούσιον καὶ ἀνάγκης πάσης ἐλεύθερον· τὸ δὲ κατηναγκασμένον καὶ βεβιασμένον ἀρετὴ εἶναι οὐ δύναται. Ἡ ἀρετὴ μέτρον ἐστὶ τῇ μεσότητι τῶν παραθεωρουμένων μετρουμένη· οὐ γὰρ ἂν γένοιτο ἀρετὴ ἡ ἐλλιπὴς τοῦ καθήκοντος μέτρου, ἢ ὑπερπίπτουσα· οἷον ἐπὶ τῆς ἀνδρείας, τὸ μὲν ἐλλεῖπον δειλία, τὸ δὲ ὑπερβάλλον θράσος γίνεται»· Ὁ τὴν ἀληθῆ μετιὼν ἀρετήν, οὐδὲν ἕτερον ἢ Θεοῦ μετέχει· διότι αὐτός ἐστιν ἡ παντελὴς ἀρετή. Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει· «Μόνη τῶν κτημάτων ἡ ἀρετὴ ἀναφαίρετον, καὶ ζῶντι καὶ τελευτήσαντι παραμένουσα».

Ὁ δὲ Χρυσόστομος λέγει· «Ἀρετὴ μόνη οἶδεν ἡμῖν συναποδημεῖν. Ἀρετὴ μόνη διαβαίνει πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἐκεῖ. Ἀδούλωτον ἡ ἀρετὴ καὶ οὐδὲν αὐτῆς περιγενέσθαι δύναιτο ἄν, οὐ δουλεία, οὐκ αἰχμαλωσία, οὐ πενία, οὐ νόσος, οὐκ αὐτό, ὃ πάντων τυραννικώτερον, ὁ θάνατος. Ἡ ἀρετὴ ἡμᾶς καὶ ἐνταῦθα ἀσφαλεστέρους ποιεῖ, καὶ ἐκεῖ συμμεθίσταται. Ἡ ἀρετὴ ἄγγελον τὸν ἄνθρωπον ποιεῖ· τὴν ψυχὴν ἀναπτεροῖ εἰς τὸν οὐρανόν». Ὁ Πηλουσιώτης λέγει· ἡ ἀρετὴ χρῆμά ἐστι καὶ ἀναγκαῖον, καὶ συμφέρον, καὶ καλόν, καὶ πρέπον, καὶ λυσιτελὲς καὶ χρήσιμον· ἀναγκαῖον μέν, ὅτι τοῦ πολιτεύεσθαι ὀρθῶς οὐδὲν

ἀναγκαιότερον, συμφέρον δέ, ὅτι πρὸς μακαριότητα ἄγει, καλὸν δὲ ὅτι σεμνύνει τοὺς ἔχοντας, πρέπον δέ, ὅτι κοσμεῖ τοὺς κεκτημένους, λυσιτελὲς δέ, ὅτι λύει τὸ τέλος αὐτῆς τοὺς πόνους, χρήσιμον δέ, ὅτι οὐδὲν αὐτῆς χρησιμώτερον».

Ὁ δὲ Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας λέγει· «ἔστιν, ἔστιν ὁμολογουμένως οὐχὶ τοῖς τυχοῦσιν ἁπλῶς βάσιμος ἡ ἀρετή, δυσπρόσιτος δὲ καὶ ἀνάντης».

Ὁ Χρυσόστομος λέγει· στόμα αὐτῆς τῆς ἀρετῆς σοφία καὶ σύνεσις καὶ τὸ πνευματικοὺς ὕμνους εἰδέναι· καρδία δέ, γραφῶν ἐμπειρία, καὶ δογμάτων ἀκριβῶν διατήρησις, καὶ φιλανθρωπία καὶ χρηστότης. Ἔστιν αὐτῇ (τῇ ἀρετῇ) καὶ πόδες καὶ χεῖρες τῶν ἀγαθῶν ἔργων αἱ ἐπιδείξεις· ἔστιν αὐτῇ καὶ ψυχή, ἡ εὐσέβεια· ἔστιν αὐτῇ καὶ στῆθος χρυσοῦν καὶ ἀδάμαντος στερρότερον, ἡ ἀνδρεία.

Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας λέγει περὶ ἀρετῆς ταῦτα· «ἔνθα πραότης καὶ ταπείνωσις, καὶ μὴν καὶ δικαιοσύνης ἔφεσις, ἀπομαθοῦσά τε γλῶσσα τὰ εἰκαιόμυθα, καὶ ἥκιστα μὲν ἁμαρτοεπής, ὀρθὴ δὲ μᾶλλον, καὶ ἀτρεκείας ἐργάτις, ἐκεῖ που πάντως λαμπρὰ καὶ τελειοτάτη πέφυκεν ἀρετή».

Ὁ θεῖος Χρυσόστομος ἑρμηνεύων τὸ «οὕτω λαμψάτω τὸ φῶς ὑμῶν» λέγει· «τουτέστι πολλὴ ἔστω ἡ ἀρετή, δαψιλὲς ἔστω τὸ πῦρ καὶ τὸ φῶς ἄφατον· ὅταν γὰρ τοσαύτη ᾖ ἀρετή, ἀδύνατον αὐτὴν λαθεῖν κἂν μυριάκις ὁ μετιὼν αὐτὴν συσκιάσῃ (ὁμιλ. ιε΄ εἰς Ματθ.).

§ 4. Εἰκὼν τῆς ἀρετῆς τοῦ χριστιανοῦ.

Ἀρετή, τίσι λόγοις ἐγκωμιάσω σε, τίσι λόγοις τὸ κάλλος σου ἐξυμνήσω, τίσιν ἄνθεσιν τὰς χάριτάς σου περικοσμήσω, ἢ τίσι στεφάνοις τὴν δύναμίν σου καταστέψω, τίνι δὲ καλάμῳ τὴν εἰκόνα σου περιγράψω; Ἐν σοὶ τὰ πάντα εἰσὶ θαυμαστά, τὰ πάντα ἀξιάγαστα, τὰ πάντα μεγαλοπρεπῆ, τὰ πάντα γενναῖα· ἡ χάρις σου εἶναι χάρις οὐρανία, τὸ κάλλος σου κάλλος θαυμάσιον, ἡ δὲ δύναμίς σου ἐξαισία. Σὺ εἶσαι ἡ συνεργὸς δύναμις τοῦ Θεοῦ, ἡ συνεργαζομένη Αὐτῷ πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἐν σοὶ ἡ εὐωρία καὶ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς. Ἐν σοὶ ἡ ὑγίεια τοῦ σώματος. Ἐν σοὶ ἡ καθαρότης τοῦ πνεύματος. Ἐν σοὶ τὸ ἀγαθὸν καὶ τὸ τέλειον. Σὺ εἶ χρῆμα καλὸν καὶ πρέπον καὶ ἀναγκαῖον καὶ χρήσιμον καὶ λυσιτε-

λές· καὶ καλὸν μὲν ὅτι σεμνύνεις τοὺς ἔχοντας, πρέπον δὲ ὅτι κοσμεῖς τοὺς κεκτημένους, ἀναγκαῖον δὲ ὅτι οὐδὲν τοῦ πολιτεύεσθαι ὀρθῶς ἐστιν ἀναγκαιότερον, χρήσιμον δὲ καὶ λυσιτελὲς ὅτι ἐν σοὶ ἡ μακαριότης· διότι τὸ τῆς ἀρετῆς ἆθλον καὶ τέλος ἐστὶν ἄριστον καὶ θεῖον τι καὶ μακάριον. Ἀληθῶς ὅ τε ὑπὲρ γῆν καὶ ὁ ὑπὸ γῆν χρυσὸς οὐκ ἀντάξιός σού ἐστιν, ὅτι οὗτος μὲν ἐκ συνθήκης τίμιος, ἄτιμος καθ' ἑαυτὸν ὢν καὶ μέταλλον γῆς, σὺ δὲ φύσει τιμία πέλεις καὶ σεμνὴ καὶ πολύτιμος, ἐξ οὐρανοῦ κατελθοῦσα καὶ ἐν οὐρανῷ περιπολεῖς καὶ τὸ σκήνωμά σου ἐν οὐρανῷ ἐν σκηναῖς ἁγίων. Οὐδὲν Σοῦ ἥδιον, οὐδὲν Σοῦ ποθεινότερον. Ὁ σὲ ἐπαινῶν ἐπαινεῖ τὸ θεῖον· διότι θυγάτηρ εἶσαι τοῦ οὐρανοῦ. Τὸ σθένος σου εἶναι ἀκατάβλητον, ἡ δὲ δύναμίς σου ἀκαταμάχητος. Οὐδὲν τῶν ἐπιφερομένων δεινῶν ἰσχύει νὰ κάμψῃ τὴν σὴν σταθερότητα· ἀείποτε ἵστασαι ὀρθία ὡς στήλη ἐπὶ ἀργαγοῦς ἱδρυμένη βάθρου, καὶ δείκνυσαι ὑπερτέρα πάντων. Σὺ καὶ ἐν θλίψεσι λαμπροτέρα ἀναδείκνυσαι, καὶ ἐν δοκιμασίαις σεμνοτέρα, καὶ ἐν ταπεινώσει εὐγενεστέρα, καὶ ἐν πενίᾳ τιμιωτέρα. Σὺ ὅπλον εἶ μέγιστον ἀνθρώποις ὑπεραμυνομένη ἀεὶ τοῦ ἀγαθοῦ, ὑπὲρ δὲ τοῦ δικαίου ἐκθύμως ἀγωνιζομένη. Σὺ μόνη ἐπίστασαι τὸ καλῶς κυβερνᾶν τὰ ἀνθρώπινα, ἄνευ δὲ σοῦ καὶ τῆς σῆς ἐπιστασίας τὰ πάντα ρεῖ καὶ πρὸς ὄλεθρον τρέχει. Σὺ μόνη πρὸς τὸ θεῖον τὸν ἄνθρωπον ἑλκύεις καὶ ἀγλαὸν ὁμοίωμα Θεοῦ ἀναδεικνύεις. Σὺ μόνη ὡς θεῖος μυσταγωγὸς καθιστᾷς μύστας τῶν θείων μυστηρίων τοὺς φίλους σου, καὶ προσάγεις τῷ Θεῷ τὰς αὐτῶν δεήσεις. Διὰ σοῦ μόνης ὁ ἄνθρωπος τοῖς ἀγγέλοις συνάπτεται καὶ τῷ Θεῷ διαλέγεται. Διὰ σοῦ μόνης εὐάρεστος τῷ Θεῷ γίνεται, καὶ διὰ σοῦ μόνης τῷ ἀπροσπελάστῳ δημιουργῷ τῶν ὅλων προσπελάζει· διότι σὺ ὡς θυγάτηρ τοῦ Οὐρανοῦ ἐξαγνίζεις αὐτὸν καὶ πρὸς τὸ συγγενὲς ἕλκεις χαριζομένη τῇ ψυχῇ τὴν οἰκείαν εὐγένειαν καὶ εὔκλειαν καὶ πρὸς τὸ θεῖον προσάγεις. Σὺ τὴν ἄφραστον τῇ ψυχῇ δαψιλεύεις ἡδονήν, ἣν μόνην οἱ τῷ Θεῷ κοινωνοῦντες συναισθάνονται, ἧς τὸ μέγεθος οὔτε λόγῳ παραστῆσαι δυνατὸν οὔτε νῷ συλλαβεῖν ἐστιν. Σὺ καὶ τοῖς βροτοῖς παρέχεις τὴν ἀθανασίαν καὶ τοῖς χοϊκοῖς τὴν ἀφθαρσίαν. Οἱ φίλοι σου καὶ θνήσκοντες διατελοῦσιν ἀθάνατοι, καὶ φθειρόμενοι τῷ σώματι ἄφθαρτοι διατελοῦσι τῷ πνεύματι, διότι ἡ σὴ μνήμη ἐστὶν ἄφθαρτος καὶ ἀθάνατος. Μακάριοι οἱ σὲ ἀγαπήσαντες· μακάριοι οἱ ὑπὸ σοῦ ἀγαπηθέντες. Οὗτοι ἔφθασαν εἰς τὸ σκόπιμον καὶ λελογισμένον τέλος, δι' ὃ ἐπλάσθη-

σαν. Σὲ ὕμνησαν οἱ ποιηταί, Σὲ ἐνεκωμίασαν οἱ φιλόσοφοι, Σὲ ἐτίμησεν ἡ ἀνθρωπότης πάντων τῶν αἰώνων. Σὺ εἶ τὸ ἔκπαγλον ἄγαλμα τὸ κεκοσμημένον ὑπὸ τῶν θείων χαρίτων· ἡ ὡραιότης σου μαρτυρεῖ τὴν θείαν καταγωγήν σου· ὡς θεία ἄρα ἔσει αἰωνία.

§ 5 Ἡ εἰκὼν τοῦ ἐν τῇ ἀρετῇ τελειωθέντος χριστιανοῦ

Πόσον ὡραῖος ὁ βίος τοῦ τετελειωμένου ἐν τῇ ἀρετῇ χριστιανοῦ! Πόσον θαυμασία εἰκὼν ἠθικῆς τελειότητος! Πόσον ἐξαίσιον τὸ κάλλος αὐτῆς! Τίς θὰ ἰσχύσῃ ποτὲ ἐπάξιόν σοι ἐγκώμιον νὰ ποιήσῃ; Τίς ἱκανὸς τὰς χάριτάς σου προσηκόντως νὰ περιγράψῃ, ἢ τὴν εὐγένειάν σου ἐπακριβῶς λόγῳ νὰ ἐξεικονίσῃ; ἡ εἰκών σου εἶναι ἀπερίγραπτος, τὰ δὲ κάλλη σου ἀνεξεικόνιστα! διότι ὁ θεῖος δάκτυλός σε περιέγραψε καί σε ἐξεικόνισεν. Θαυμασία τοῦ χριστιανοῦ ἀρετή. Σὺ εἶσαι ἡ ἀπὸ γῆς εἰς Οὐρανὸν ἐξυψοῦσα τὸν ἄνθρωπον κλῖμαξ. Σὺ εἶσαι ἡ μορφωτικὴ καὶ διαπλαστικὴ τοῦ ἠθικοῦ χαρακτῆρος δύναμις. Πόσον με εὐφραίνουσι τὰ θαυμάσιά σου κάλλη· πόσον με γοητεύει ἡ μαγευτική σου δύναμις! Πόσον με θέλγει ἡ ὡραία σου ὄψις! Πόσον με ἑλκύει ἡ ἄφατος δόξα σου. Τί πρῶτον, τί ὕστατον, ἢ τί ἐν μέσῳ ἐν τῇ περιγραφῇ τῶν χαρίτων σου νὰ ἀριθμήσω! Σὺ ὡς καλλιτέχνης ἄριστος λαξεύεις τὸ ἀτελὲς τῆς ψυχῆς ἄγαλμα καὶ διὰ τῆς ἐπιστημονικῆς σου γλυφίδος ἠρέμα ξέουσα αὐτὸ καὶ τὸν περιττὸν ἀπορρίπτουσα ὄγκον ἀποκαλύπτεις τὴν θεοειδῆ τῆς ψυχῆς μορφὴν τὴν θείαν ἐπὶ τῆς γῆς ἐξεικονίζουσαν ἀληθῶς εἰκόνα. Σὺ ὡς κλῖμαξ οὐρανομήκης συνάπτουσα γῆν καὶ οὐρανὸν ἀναβιβάζεις διὰ τῶν βαθμίδων σου ἡμέρᾳ τῇ ἡμέρᾳ τὸν ὑπὲρ σοῦ ἀγωνιζόμενον μέχρι τῆς οὐρανίου πόλεως καὶ ἀναδεικνύεις αὐτὸν οὐρανοπολίτην· ἡ διαμορφωτική σου καὶ διαπλαστική σου δύναμις εἶναι τοιαύτη, ὥστε οὐδὲν δύναται ταύτῃ ν' ἀντιστῇ· οὐδεμία δυσειδὴς ἢ δύσμορφος φύσις δύναται εἰς τὴν δύναμίν σου ν' ἀντίσχῃ· οὐδὲν πάθος μένει ἀνένδοτον, οὐδεὶς χαρακτὴρ ἀδάμαστος, οὐδεμία καρδία ἄτεγκτος, οὐδὲν νοσηρὸν ἀθεράπευτον. Σὺ καὶ τοὺς ἐκ φύσεως μοχθηροὺς ἀναπλάττεις καὶ φίλους σου χαριέντας ἀναδεικνύεις. Σὺ καὶ τοὺς ἐκ προαιρέσεως κακοὺς πρὸς τὴν ἀγάπην τοῦ ἀγαθοῦ ἐπανάγεις. Σὺ τὰς κακίας περιτέμνεις. Σὺ τὰς χάριτας δαψιλεύεις. Σὺ τοὺς ἠθικῶς νοσοῦντας θεραπεύεις. Σὺ τοὺς παραπεσόντας ἐπανορθοῖς. Σὺ τὸν ἐσκοτισμένον τὴν διάνοιαν φωτίζεις

καὶ φῶς ἄπλετον περὶ αὐτὸν διαχέεις. Τὸ φῶς σου φυγαδεύει τὸ σκότος τῆς κακίας τὸ πληροῦν καρδίαν καὶ νοῦν, καὶ ἐξελέγχει τοὺς ἀτόπους διαλογισμούς. Τὸ φῶς σου ὡς ἀκτὶς ἡλίου διαλύει τὰ σκότη τῆς νυκτὸς τοῦ βίου καὶ ὁδηγεῖ τὸν ποντοπόρον ναυτίλον τὸν ἐν τῷ πελάγει τοῦ βίου κλυδωνιζόμενον εἰς λιμένα σωτηρίας καὶ σώζει αὐτὸν κινδυνεύοντα ἢ νὰ καταποντισθῇ εἰς τὰ βάθη τῆς κυμαινομένης θαλάσσης ἢ νὰ κατασυντριφθῇ προσαράσσων ἐπὶ ὑφάλων καὶ σκοπέλων. Ἡ δύναμίς σου ἡ καλλιτεχνικὴ εἶναι τοιαύτη, ὥστε γραμμή σού τις μία ἐπὶ τοῦ τέως δυσειδοῦς προσώπου χαραχθεῖσα παρέχει χάριν ἀπερίγραπτον· τὸ κάλλος τὸ ἐξ αὐτῆς ἰσχύει νὰ περικαλύπτῃ τὴν δυσμορφίαν τῆς φύσεως· πόσον θαυματοποιὸς ὁ καλλιτεχνικός σου χρωστήρ· πόσον μαγευτικὴ ἡ καλλιτεχνία σου! Ὄντως εἶσαι θεία ὡς χάρις οὐρανία· ἀληθῶς ἀπεκαλύφθης τῷ ἀνθρώπῳ, ἵνα ἐξωραΐσῃς τὴν τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος εἰκόνα αὐτοῦ, καὶ ἀφαιρέσῃς τὴν ἐκ τῆς κακίας δυσμορφίαν του· ἦλθες ἵνα περιβάλῃς τὸν ἄνθρωπον μὲ τὸ οὐράνιόν σου κάλλος καὶ χαρίσῃς αὐτῷ τὴν θείαν ἐκείνην εἰκόνα τῆς ὡραιότητος τὴν εὐφραίνουσαν τὰς ψυχὰς καὶ καταθέλγουσαν τὰς καρδίας. Σὺ περικοσμεῖς τὴν κεφαλὴν τῶν φίλων σου μὲ ἀμαραντίνους στεφάνους, καὶ μὲ διπλοΐδα δόξης καὶ τιμῆς περιβάλλεις αὐτοὺς καὶ ἀναδεικνύεις αὐτοὺς ἐνδόξους καὶ φίλους Θεοῦ. Σὺ εἶσαι ὁ ὁδηγὸς πρὸς τὴν ἀληθῆ εὐδαιμονίαν τὴν μηδέποτε ἀλλοιουμένην, διότι ἄγεις εἰς τὴν μακαριότητα, εἰς τὴν ἀπόλαυσιν τοῦ ἄκρου ἀγαθοῦ. Σὺ ἄγεις πρὸς τὸ σκόπιμον καὶ λεγογισμένον τέλος τὸν ἄνθρωπον, πρὸς ὃ ἐτάχθη ὑπὸ τοῦ Θεοῦ νὰ ἀφιχθῇ. Σὺ ἄγεις αὐτὸν πρὸς τὴν τελειότητα, πρὸς ἣν ὀφείλει κατὰ θείαν ἐντολὴν νὰ φθάσῃ. Σὺ ἀποβαίνεις ἀσφαλὲς ὄργανον, δι' οὗ ἡ θεία ἀγάπη μεταδίδωσι τοῖς ἀνθρώποις τὰ θεῖα αὐτῆς χαρίσματα. Διὰ σοῦ ἁγιάζεται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡ τῶν ἀνθρώπων φύσις. Σὺ ἐπιζητεῖς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Σὺ τὴν εἰρήνην ἐπιποθεῖς νὰ βασιλεύῃ ἐπὶ τῆς γῆς. Σὺ τὰ διεστῶτα συνάπτεις, καὶ Σὺ τὸν οὐράνιον νοερὸν κόσμον πρὸς τὸν ἐπίγειον ἐφελκύεις πνευματικὸν κόσμον. Σὺ τοὺς νοεροὺς τῆς ψυχῆς διανοίγεις ὀφθαλμοὺς καὶ ἀποκαλύπτεις αὐτῇ τὸν μυστικὸν κόσμον τῆς δημιουργίας, ἐν ᾧ ἡ τοῦ θείου δημιουργοῦ εἰκὼν θείῳ δακτύλῳ ἐγγέγραπται. Σὺ δεικνύεις αὐτῇ τὴν θείαν πανσοφίαν, τὴν θείαν παντοδυναμίαν, τὴν θείαν πρόνοιαν, καὶ τὴν θείαν ἀγαθότητα. Σὺ διανοίγεις τὰ ὦτα αὐτῆς, ὅπως ἐνηχηθῇ τῆς θείας

φωνῆς τῆς ἀπαύστως καὶ ἠχηρῶς λαλούσης διὰ τῶν θαυμασίων ἔργων τῆς δημιουργίας, καὶ ἐνωτισθῇ τῆς οὐρανίου ἐκείνης μελῳδίας, ἣν μελῳδεῖ ἅπασα ἡ φύσις ἁρμονικῶς ψάλλουσα καὶ ὕμνους καὶ ᾠδὰς τονίζουσα πρὸς τὸν θεῖον δημιουργόν της. Σὺ ἐπιβραβεύεις αὐτῷ τὴν σοφίαν τὴν οὐράνιον, τὴν ὑπέροχον σοφίαν, τὴν σοφίαν τὴν ἀδίδακτον, τὴν μόνην ἀληθῆ καὶ ἀδιάπτωτον, τὴν μόνην ἄϊδιον ἔχουσαν κῦρος, καὶ πάντα τὰ τὸ ἀνθρώπινον πνεῦμα ἀπασχολοῦντα προβλήματα εὐχερῶς καὶ πιστικῶς λύουσαν. Σὺ χορηγεῖς σθένος ἐν τοῖς δεινοῖς. Σὺ ὁπλίζεις τοὺς φίλους σου κατὰ τῆς κακίας. Σὺ ἐνδύεις αὐτοὺς τὴν πανοπλίαν τοῦ πνεύματος, ὅπως ἐν τῷ ἀγῶνι μείνωσιν ἄτρωτοι. Σὺ ἐνισχύεις αὐτούς, ἵνα ἀντιστῶσι πρὸς τὰς μεθοδίας τοῦ πονηροῦ, πρὸς τὰς ἐπανισταμένας κατ' αὐτῶν ἀρχὰς τοῦ σκότους τοῦ αἰῶνος τούτου. Ὄντως ἡ χριστιανικὴ ἀρετή ἐστιν ὁ διαυγὴς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμός, δι' οὗ αὕτη θεωρεῖ τὸν κόσμον καὶ τὰ τοῦ κόσμου πράγματα ὑπὸ τὴν ἀληθῆ αὐτῶν μορφὴν καὶ ὑπὸ τὴν πραγματικὴν αὐτῶν ἀξίαν, καὶ διακρίνει τὸ θεοειδὲς κάλλος αὐτοῦ τοῦ φθαρτοῦ καὶ ῥέοντος. Ἄνευ τῆς ἐν Χριστῷ ἀρετῆς τῆς ἐπικοινωνούσης τὸν ἄνθρωπον τῷ Θεῷ ὁ ἄνθρωπος οὐδὲν ἕτερον θὰ καθεώρα βλέπων τὸν κόσμον ἢ τὴν ὕλην μόνην. Ἄνευ τῆς ἀρετῆς ὁ ἄνθρωπος στερεῖται τοῦ καλλίστου θεάματος τῆς εἰκόνος τοῦ Θεοῦ τοῦ εὐφραίνοντος αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Ἡ χριστιανικὴ ἀρετὴ εἶναι ἡ ἀληθὴς ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς τὴν μακαριότητα.

§ 6. Εἰκὼν τοῦ ἐναρέτου.

Ὁ ἐνάρετος χριστιανὸς ἐγένετο μακάριος, διότι συνεκέντρωσεν ἐν ἑαυτῷ ἅπαντα τὸν πλοῦτον τῆς χάριτος τοῦ θεοῦ καὶ ἐξησφάλισεν ἑαυτῷ ἀϊδίως τὴν ἐπὶ γῆς αὐτοῦ μακαριότητα, ἥτις ἐστὶν ἀρραβὼν τῆς Οὐρανίου μακαριότητος· διότι ἡ μακαριότης οὖσα καρπὸς τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος χαρίζεται μόνῃ τῇ χριστιανικῇ ἀρετῇ καὶ εὑρηται ἐν μόνῳ τῷ ἠθικῶς πλουτοῦντι χριστιανῷ, καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἔστησε τὸν θρόνον αὐτῆς, καὶ ἐν τῷ στήθει αὐτοῦ τὸ ἐνδιαίτημα ἔχει αὐτῆς. Ὁ θεὸς κατέστησεν τὴν μακαριότητα τοῦ ἐναρέτου ἀναφαίρετον κτῆμα αὐτοῦ πληρώσας ταύτης τὴν ψυχὴν αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσας ταύτῃ τὴν χάριν αὐτοῦ. Ἡ μακαριότης τοῦ ἐναρέτου ἐστὶν ὅλως ἀπερίσπαστος ἐκ τῶν ἀλλοιωτῶν τοῦ

κόσμου πραγμάτων, καὶ ἀνεξάρτητος τῆς ἐπιρροίας τῶν ἀεὶ ῥεόντων ἀγαθῶν τῶν ἀενάως ἀλλοιουμένων καὶ φθειρομένων. Οὐδὲν αὐτῶν ἰσχύει νὰ ἐπηρεάσῃ τὴν ἐν τῇ καρδίᾳ ἐδρεύουσαν μακαριότητα. Ἡ μακαριότης εἶναι κτῆμα μόνον τῶν ἐναρέτων· διὸ καὶ οἱ ταύτης ἐστερημένοι καὶ τῆς τοῦ θεοῦ χάριτος γεγυμνωμένοι, οἱ τὴν καρδίαν κενὴν ἔχοντες τοῦ ἀληθοῦς τούτου ἐφετοῦ, οἱ μὴ συναισθανόμενοι τὴν καρδίαν ἑαυτῶν παλλομένην ἐκ τῆς μυστικῆς παρουσίας τῆς χάριτος, ἐκ τῆς θείας ταύτης μακαριότητος, οἱ ἐκτὸς τῆς καρδίας ἑαυτῶν τὰς ἀφορμὰς ἐπιζητοῦντες καὶ ταύτην νὰ εὕρωσι σκοποῦντες, ὅμοιοί εἰσιν ἀνθρώποις τὰς ἑαυτῶν σκιὰς διώκουσιν, ὅπως συλλάβωσιν. Ὁ ἐνάρετος εἶναι ἀληθῶς μακάριος· διότι τὸ θεῖον πεπλήρωκε τὴν καρδίαν αὐτοῦ εὐφροσύνης καὶ ἀγαλλιάσεως. Ὁ ἐνάρετος εἶναι μακάριος· διότι οὗτος ἐπαναπαυόμενος ἐπὶ τῆς εἰρήνης τῆς ἑαυτοῦ ψυχῆς διατελεῖ ἀτάραχος καὶ διανύει τὸν βίον ἐν εἰρήνῃ ἐκπληρῶν μετὰ ζήλου καὶ ἀγάπης τὰ τῆς ἀποστολῆς αὐτοῦ καθήκοντα. Ἐργάζεται τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, τὸ δίκαιον, καὶ ἐπιζητεῖ τὴν ἀλήθειαν καὶ κοπιᾷ ἐκθύμως ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως αὐτῆς. Ἡ ψυχὴ αὐτοῦ τέρπεται ἐν τοῖς ἔργοις αὐτοῦ, διότι εἰσὶν ἀρεστὰ τῷ θεῷ· ἀγωνίζεται ἀεὶ ὑπὲρ τῆς πραγματώσεως τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ σπουδάζει πάσῃ δυνάμει νὰ ἀναδείξῃ αὐτὸν ἐν πᾶσι καὶ τοῖς πᾶσιν ὠφέλιμον. Τὸ ἰδανικὸν τοῦ τελείου ἀγαθοῦ κάλλος ᾐχμαλώτισε τὴν ψυχὴν καὶ κατεκυρίευσε τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Ἡμέρας καὶ νυκτὸς μελετᾷ τί τὸ θέλημα τοῦ θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον, καὶ ἐν ταῖς πρὸς τὸν θεὸν ἐντεύξεσιν αὐτοῦ εὔχεται θερμῶς ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ ἀγαθοῦ. Ἐπικαλεῖται ἀρωγὸν τὴν θείαν δύναμιν καὶ ἀντιλήπτορα ἐν ταῖς ἐπιχειρήσεσιν αὐτοῦ, ὅπως ἀσφαλῶς ἐκπληρώσῃ τὰς ὑπαγορευομένας ὑπὸ τῆς καρδίας αὐτοῦ ἀγαθὰς πράξεις. Ἐπιποθεῖ τὸ καλόν, διότι αὐτὸ μόνον ἠγάπησε, καὶ διότι ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτοῦ τέρπεται καὶ ἐν αὐτῷ εὑρίσκει τὸν μισθὸν τῆς ἐργασίας αὐτοῦ· ἐπιποθεῖ τὸ ἀγαθόν, διότι τούτου ἐφίεται ἡ καρδία του, καὶ ἐν τούτῳ αἰσθάνεται πληρουμένην αὐτήν. Ἐπιποθεῖ τὸ ἀληθές, διότι ἡ ἀλήθεια εἶναι τὸ ὄντως ὄν, ἡ πραγματικὴ ὕπαρξις, καὶ αὕτη ἑλκύει αὐτόν· ἀληθῶς ὁ ἐνάρετος χριστιανὸς εἶναι ὁ ἀληθῶς μακάριος ἄνθρωπος.

§ 7. Περὶ φιλίας.

Φιλία εἶναι ἀγάπη ὑγιαινούσης ψυχῆς πρὸς ψυχὴν ὑγιαίνουσαν. Ἡ φιλία ὡς ἀπόρροια ὑγιαινούσης ψυχῆς εἶναι ἱερά, ἁγνή, ἀκεραία, πιστή, σταθερά, εἰλικρινής, παρρησιαστική, ἀληθής, αἰωνία. Ἡ φιλία εἶναι ἀρετή, διότι ἑδράζεται ἐπὶ τοῦ ἤθους καὶ τῆς εὐαγωγίας τῆς ὑγιαινούσης ψυχῆς, διὸ καὶ μετὰ μόνης τῆς ἀρετῆς συνάπτεται καὶ ταύτης γίνεται ἐραστὴς καὶ ταύτην ἐγκολποῦται καὶ μετ' αὐτῆς παραμένει εἰς τὸ διηνεκές. Ἡ φιλία ὡς ἀρετὴ ἕλκεται ὑπὸ τοῦ ὁμοίου καὶ ἐπαναπαύεται ἐπὶ τῶν συγγενῶν ἀρετῶν. Ἡ φιλία εἶναι σύνδεσμος δύο ὁμοίων ψυχῶν. Ἡ φιλία εἶναι πάθος ψυχῆς εὖ φρονούσης ἔρωτι σφοδρῷ τοὺς φιλουμένους συνδέον καὶ εἰς ἓν συνάψαι τῷ πόθῳ τὰ τῇ φύσει διεστῶτα ἔχον ὁρμήν. Ἡ φιλία ἔχει βέβαιον τὸ ἦθος καὶ ἀμετάπτωτον. Ἡ φιλία εἶναι ἡδυπάθειά τις ἠθικὴ καθηδύνουσα τὴν ψυχήν. Ἡ φιλία πάντα ὑπομένει καὶ πάσχουσα καὶ ἀκούουσα. Ὁ Ἀριστοτέλης εἶπε· «Φιλία ἐστὶ μία ψυχὴ ἐν δυσὶ σώμασιν ἐνοικουμένη». Ἡ φιλία εἶναι ἰσχυροτέρα τῆς ἀγάπης τῆς συγγενείας· διότι ἡ μὲν συγγενικὴ ἀγάπη ἀνάγκης εἶναι ἔργον, ἡ δὲ φιλία προαιρέσεως. Ἡ φιλία ὑπαγορεύει εὐλάβειαν πρὸς τὰ ἱερὰ τῶν φίλων, ἁγνότητα εἰς τὴν πολιτείαν, ἀκεραιότητα εἰς τὰ ἤθη, πίστιν εἰς τὸν χαρακτῆρα, σταθερότητα εἰς τὰς ἀποφάσεις, εἰλικρίνειαν εἰς τοὺς λόγους, παρρησίαν εἰς τὸ ἀνακοινοῦν τὰ ὀρθὰ καὶ ὠφέλιμα καὶ λέγειν τὴν ἀλήθειαν. Ἡ φιλία εἶναι τὸ ἔρεισμα τῆς ἐπὶ γῆς εὐδαιμονίας δύο ἀγαθῶν ἀνθρώπων, διότι μόνον μεταξὺ ἀγαθῶν ἀνθρώπων ἡ ἀληθὴς φιλία πέφυκεν ἀναπτύσσεσθαι. Ὁ Πλάτων λέγει· «Φιλία, ὁμόνοια ὑπὲρ καλῶν καὶ δικαίων, προαίρεσις βίου τοῦ αὐτοῦ, ὁμοδοξία περὶ προαιρέσεως καὶ πράξεως, ὁμόνοια περὶ βίου κοινωνίαν μετ' εὐνοίας, κοινωνία τοῦ εὖ ποιῆσαι καὶ παθεῖν».

Τρία εἰσὶ τὰ εἴδη τῆς φιλίας· τὸ κατ' ἀρετήν, τὸ κατ' ἀμοιβήν, τὸ ἐκ συνηθείας· ἄριστον δὲ τὸ κατ' ἀρετήν· στερρὰ γὰρ ἡ τῆς ἀρετῆς ἀγάπη.

§ 8 Εἰκὼν τοῦ φίλου.

Ὁ φίλος εἶναι ἀνὴρ ἀγαθός, ὑγιαίνει τὴν ψυχήν, φρονεῖ ὀρθά, φιλεῖ τὴν ἀρετήν, εἶναι ἀκέραιος τὸ ἦθος, πιστὸς τὴν ἀγάπην, εἰλι-

κρινὴς τοὺς λόγους, εὐσταθὴς τὴν ψυχήν, εἰλικρινὴς σύμβουλος, παρρησιαστικός, φιλαλήθης καὶ φιλοδίκαιος. Ὁ φίλος εἶναι τὸ ὁμοίωμα τοῦ φιλουμένου· χαρὰν ἑαυτοῦ ἡγεῖται τὴν χαρὰν τοῦ φίλου καὶ ἰδίαν θλῖψιν τὴν θλῖψιν τοῦ φίλου· εὐαίσθητος εἰς ἄκρον αἰσθάνεται τὴν ψυχικὴν τοῦ φίλου διάθεσιν, καὶ πάσχει τὸ πάθος τῆς ψυχῆς τοῦ φίλου αὐτοῦ· προλαμβάνει τοῦ φίλου τὴν ἐξομολόγησιν καὶ σπεύδει πρὸ τῆς αἰτήσεως αὐτοῦ εἰς βοήθειαν αὐτοῦ· παρέχει ἑαυτὸν πρόθυμον εἰς ἀντίληψιν τῶν ἔργων αὐτοῦ, καὶ ἀντέχεται τοῦ φίλου κινδυνεύοντος. Οἱ φίλοι τοῦ φίλου εἰσὶ φίλοι αὐτοῦ, οἱ δὲ ἐχθροὶ αὐτοῦ, ἴδιοι ἐχθροί· ἀμύνεται ὑπὲρ τοῦ φίλου, καὶ διακινδυνεύει ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἐν τῷ σώματι τοῦ φίλου ἐνοικεῖ ἡ τοῦ φιλουμένου ψυχή. Εἶναι σύμβουλος ἀγαθός, λέγει δὲ πάντοτε τὰ ἄριστα, καὶ κήδεται τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὑπολήψεως τοῦ φίλου αὐτοῦ· τὰ τοῦ φίλου ἱερά, ἱερά εἰσιν ἴδια, σέβεται δὲ τοῦ φίλου τὰ σεμνά. Φίλος ἀληθής, σκέπη κραταιά, καὶ ὁ εὑρὼν αὐτὸν εὗρε θησαυρόν. Παντὸς γένοιτ' ἂν κρεῖσσον φίλος. Φίλος ἀγαθὸς πλοῦτος ἀνεκτίμητος, κτημάτων ἁπάντων τιμιώτατον· οὐκ ἔστι σταθμὸς τῆς καλλονῆς αὐτοῦ. Ὁ φίλος ἔν τε ταῖς δυστυχίαις καὶ ταῖς εὐτυχίαις τοῦ φίλου διατελεῖ ἀείποτε ὁ αὐτός. Ὁ ἀληθὴς φίλος ἐπαινεῖ τὰ ἄξια ἐπαίνου καὶ ψέγει τὰ ψεκτὰ μετὰ παρρησίας.

Ὁ Εὐριπίδης λέγει· οἱ φίλοι οὐδὲν ἴδιον ἔχουσιν, οἵτινες ὀρθῶς πεφύκασιν, ἀλλὰ κοινὰ χρήματα. Οὐκ ἔστιν οὐδὲν κρεῖσσον ἢ φίλος σαφής. Ἡ παραίνεσις αὐτοῦ φαρμάκου παντὸς ἰσχυρότερον ἐνεργεῖ ἐπὶ τῆς πασχούσης ψυχῆς καὶ τῆς τεθλιμμένης καρδίας τοῦ φίλου· φάρμακον ζωῆς οἱ λόγοι αὐτοῦ. Ὁ ἀγαθὸς φίλος καὶ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα τοῦ φιλουμένου εὖ ποιῆσαι δύναται. Ὁ ἀγαθὸς φίλος ἑαυτὸν τάττει πρὸς πᾶν τὸ ἐλλεῖπον τῷ φίλῳ καὶ εὖ μὲν πράττοντα πλεῖστα εὐφραίνει, σφαλλόμενον δὲ πλεῖστα ἐπανορθοῖ. Ὁ φίλος ἀποβαίνει διάνοια, συναίσθημα καὶ ὀφθαλμὸς τοῦ φιλουμένου. Ὁ φίλος εἶναι προσωποποίησις τῆς ἀρετῆς. Οὐδεὶς μοχθηρὸς φίλος. Ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος λέγει· Ὁ πιστὸς φίλος εἶναι θησαυρὸς ἔμψυχος, κῆπος κεκλεισμένος, πηγὴ ἐσφραγισμένη, κατὰ καιρὸν ἀνοιγόμενά τε καὶ μεταλαμβανόμενα· φίλους δὲ λέγω τοὺς καλοὺς κἀγαθοὺς καὶ κατ' ἀρετὴν ἡμῖν συναπτομένους.

§ 9. Περὶ φίλου ἀνειλικρινοῦς.

Ὁ ἀνειλικρινὴς φίλος εἶναι ἄνθρωπος ἰδιοτελής, ἄφιλος, κρυψίνους, ἐγαϊστής, ὑποκριτής, φορεῖ τὴν προσωπίδα τῆς φιλίας πρὸς τὸ καρπωθῆναι τὰς ἐκ τῆς φιλίας ὠφελείας· ψεύδεται κηρύττων φιλίαν, καὶ ὑποκρύπτει δόλον ἐπαγγελλόμενος ἀφοσίωσιν. Αὐτὸς ἐπικαλεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ φίλου, τὴν δὲ ἑαυτοῦ πρὸς τὸν φίλον συνδρομὴν ἀρνεῖται μυρία προφασιζόμενος. Ἐπιδεικνύει φιλίαν ἐν ταῖς εὐπραγίαις τοῦ φίλου, ἐν δὲ ταῖς δυσπραγίαις ἀπαρνεῖται αὐτόν. Μέμνηται αὐτοῦ εὐτυχοῦντος καὶ πόρρωθεν τὰ κατ' αὐτὸν διαπυνθάνεται, καὶ ἐπεύχεται αὐτῷ εὐτυχοῦντι εὐτυχίαν, καὶ ὑγιαίνοντι ὑγίειαν, καὶ εὖ πράττοντι εὐπραγίαν, καὶ εὐδοξοῦντι εὐδοξίαν, καὶ δῶρα πλούσια πέμπει πλουτοῦντι, καὶ πᾶσαν ἔνδειξιν φιλίας ἐπιτηδεύεται πρὸς τὸ ἐπιδεῖξαι φιλίαν. Ἐπιλανθάνεται δὲ αὐτοῦ ταχέως ἐν ἀτυχήμασι περιπεσόντος καὶ οὐ διερωτᾷ τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ γειτονεύοντος ἀμνημονεῖ αὐτοῦ. Ἀποφεύγει αὐτόν, καὶ καταρᾶται αὐτοῦ· ὀνειδίζει αὐτῷ μωρίαν διὰ τὴν δυσπραγίαν, καὶ ἀσθενοῦντα λησμονεῖ, καὶ δυσπραγοῦντα οὐ προσίεται, καὶ ἀτυχήσαντα ἀποστρέφεται, καὶ ταπεινωθέντα ἐξουθενεῖ, καὶ πτωχεύσαντα περιορᾷ, καὶ πενόμενον οὐ περιέπει, καὶ ἀποθνήσκοντα οὐκ ἐλεεῖ. Τοιοῦτος ὁ ἀνειλικρινὴς φίλος.

§ 10. Περὶ φίλου δολίου, μοχθηροῦ καὶ σκολιοῦ.

Ὁ δόλιος φίλος εἶναι ἀχρεῖος καὶ ἐπικίνδυνος ἄνθρωπος. Οὗτος οὐδὲν ὑγιὲς ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ κέκτηται· ἐν αὐτῇ οὐδὲν ἱερὸν ὑπάρχει, οὐδὲν ὅσιον· εἶναι ἄπιστος, μοχθηρός, δόλιος καὶ σκολιός· ἀγνοεῖ τὴν εἰλικρίνειαν, δόλον δὲ καὶ ψεῦδος ἐπὶ γλῶτταν φέρει· διαλογίζεται πονηρά, ἐν δὲ τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ μελετᾷ φαῦλα· οἱ λόγοι αὐτοῦ ἁπαλοί, τὰ δὲ βουλεύματα αὐτοῦ σκολιά. Ἐπιδεικνύει ἐν λόγοις φιλίαν καὶ τεκταίνεται ἐν κρυπτῷ κατὰ τοῦ πεποιθότος αὐτῷ φίλου. Διαπέμπεται κατὰ φίλου κακά, καὶ λαμπτῆρα δόλου πυρσεύει κακοῖς· στηρίζων τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ λογίζεται διεστραμμένα, ὁρίζει δὲ τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ πάντα τὰ κακά. Οὗτος κάμινός ἐστι κακῶν τῷ φίλῳ· ἀπέναντι τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ φίλου γλυκαίνει τὸ στόμα αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν λόγων αὐτοῦ ἐκθαυμάσει, ὕστερον δὲ διαστρέψει τὸ στόμα αὐτοῦ, καὶ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ δώσει σκάνδαλα πολλά.

Ἡ τοῦ μοχθηροῦ φιλία εἶναι ἔχθρας φοβερωτέρα, διότι ἀπὸ ταύτης μὲν δύνασαι νὰ φυλάττησαι, ἀπ' ἐκείνης ὅμως οὐχί· ὁ δόλιος φίλος οὐδὲν ὅλως διαφέρει τοῦ δολοφόνου· διότι ὁμοίως ἀμφότεροι κρύφα κακουργοῦσιν. Ὁ δόλιος φίλος εἶναι ἀκόρεστος· ὅλον καταφαγὼν τὸν φίλον οὐκ ἐκορέσθη· εἶναι ἀναίσχυντος, διότι πράττων φαῦλα βυσσοδομῶν καὶ διορύσσων τὸν οἶκον τοῦ πεποιθότος ἐπὶ τὴν φιλίαν αὐτοῦ οὐκ αἰσχύνεται τὸ τῆς φιλίας σεμνὸν ὄνομα νὰ φέρῃ ἐπὶ χειλέων, καὶ ὡς φίλος νὰ παρίσταται πρὸ αὐτοῦ ἔχθιστος ὤν. Εἶναι ἄσπλαγχνος, διότι σπλάγχνα πονηροῦ οὐ μαλάσσεται φίλου. Ἰὸς χαλκοῦ φίλου μοχθηροῦ φιλία· ζῶντα οὐ νεκρὸν τὸν φίλον κατατρώγει.

§ 11. Περὶ κολακείας.

Ἡ κολακεία εἶναι κακία μυσαρὰ τῷ προσωπείῳ τῆς φιλίας κεκαλυμμένη· ἡ κολακεία εἶναι θωπεία ψευδής, καὶ ἐκδηλοῦται ὡς φιλία ἐν λόγοις καὶ ὡς προθυμία καὶ σπουδὴ ἐν τοῖς οὐδενὸς λόγου ἀξίοις. Ἐπὶ τῆς κολακείας ὥσπερ ἐπὶ τοῦ μνήματος αὐτὸ μόνον τὸ ὄνομα τῆς φιλίας ἐπιγέγραπται. Ἡ κολακεία εἶναι κακία ψυχῆς διεφθαρμένης, νοσούσης καὶ οὐδὲν ὑγιὲς ἐχούσης ἐν ἑαυτῇ· εἶναι δολερά, ἀνίερος, ἀσεβής, ἀνειλικρινὴς καὶ ἀπατηλή. Ἡ κολακεία διαφθείρει τὰς ψυχὰς τῶν δεχομένων αὐτήν.

Χαρακτὴρ τοῦ κόλακος.

Ὁ κόλαξ εἶναι ἄνθρωπος διεφθαρμένος, χαμερπὴς καὶ οὐτιδανός· θωπεύει τοὺς ἀσθενεῖς χαρακτῆρας, οἱ δὲ λόγοι αὐτοῦ εἰσιν ἀπατηλοί· ἐπαγγέλλεται φιλίαν καὶ προσποιεῖται τελείαν ἀφοσίωσιν· ἡ καρδία μισεῖ, τὸ δὲ στόμα αὐτοῦ διαλέγεται περὶ σφοδροτάτης ἀγάπης· ἐπαινεῖ τὰ ψόγου ἄξια τοῦ κολακευομένου, καὶ ψέγει τὰς ἀρετὰς τῶν ἐναρέτων καὶ τὰ ἐπαίνου κρείττονα· ἐξαμβλύνει τοὺς λογισμοὺς τῆς ψυχῆς καὶ οὐ συγχωρεῖ τῶν πραγμάτων τὴν ἀλήθειαν. Ὁ κόλαξ μακαρίζει τοὺς τρυφῶντας, καὶ θαυμάζει τοὺς σπαταλῶντας τὸν πλοῦτον αὐτῶν εἰς ἀσωτείας· ἐπαινεῖ τὴν φρόνησιν αὐτῶν καὶ ἐγκωμιάζει τὰ ἐπιτηδεύματα τῶν χειρῶν αὐτῶν· ἀρετὴν λέγει τὴν ἀκρασίαν, καὶ τὴν ἐσχάτην μωρίαν καλεῖ ἐπιστήμην καὶ σοφίαν. Ἐπαινεῖ ἄνδρα ἀνάξιον διὰ πλοῦτον, καὶ μυκτηρίζει διὰ πενίαν ἄνδρα ἀγαθόν· θαυμάζει πρόσωπα ὠφελείας χάριν, καὶ ἐξουθενεῖ πρὸ αὐτῶν τὰ θαυμασμοῦ ἄξια·

Οἱ κόλακες διὰ τῆς χρηστολογίας ἐξαπατῶσι τὰς καρδίας τῶν ἀκάκων, καὶ τὰ πάντα πράττουσι πρὸς κατακυρίευσιν αὐτῶν. Μακαρίζοντες πλανῶσιν αὐτοὺς καὶ τὴν τρίβον τῶν ὁδῶν αὐτῶν ταράσσουσιν. Εἰσὶ πονηρότεροι ἀλώπεκος καὶ χαλεπώτεροι κοράκων, διότι διὰ δόλου καὶ ἀπάτης διαφθείρουσι καὶ λυμαίνονται τὰς ψυχὰς τῶν ἀνοήτων· εἰσὶ ποικίλοι τοὺς τρόπους καὶ κερδαλεόφρονες.

Ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ κολάκων, ὅτι οὐδὲν γένος ἐξωλέστερόν ἐστι τῶν κολάκων, καὶ μᾶλλον καὶ θᾶττον ἐκτραχηλίζον τὴν νεότητα. Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει περὶ κόλακος· «ὁ κόλαξ, μέχρι μὲν ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ τὰ σιτία τυγχάνει, εὐφημεῖ, κολακεύει, θαυμάζει, ὀλίγον δὲ τῆς τραπέζης ὑπερτεθείσης, ὥσπερ τισὶ λίθοις ταῖς βλασφημίαις βάλλει, ᾧ πρὸς βραχὺ ἴσα θεῷ διὰ τὴν γαστέρα προσεκύνει». Ὁ κόλαξ λυμαίνεται τὰ ἀλλότρια· οὗτος εὐλογεῖ τὸ πρωῒ μεγάλῃ τῇ φωνῇ καὶ καταρᾶται τὴν ἑσπέραν τὸν φίλον αὐτοῦ, ἐν χρηστολογίαις καὶ εὐλογίαις ἀφεῖλε τὸ ἱμάτιον αὐτοῦ.

Ὁ Ἀντισθένης ἔλεγεν· αἱρετώτερον εἰς κόρακας ἐμπεσεῖν ἢ εἰς κόλακας· οἱ μὲν γὰρ διαφθείρουσι τὸ σῶμα, οἱ δὲ τὴν ψυχὴν λυμαίνονται.

Ὁ Μέγας Βασίλειος παραβάλλει τοὺς κόλακας πρὸς τοὺς πολύποδας λέγων «ὥσπερ φασὶ τὸν πολύποδα τὴν χρόαν πρὸς τὴν ὑποκειμένην γῆν, οὕτως ὁ κόλαξ τὴν διάνοιαν πρὸς τὰς τῶν συνόντων γνώμας μεταβάλλεται.

Ὁ κόλαξ εἶναι μιαρώτατος ἀνθρώπων ἁπάντων.

§ 12. Περὶ ἔρωτος.

Ὁ ἔρως ἐστὶν πάθος ψυχῆς σχολαζούσης, τίκτεται δὲ ἐκ τοῦ περιέργως ὁρᾶν. Ὁ ἔρως ἐκδηλοῦται ὡς ὑπερβολὴ ἀλογίστου τινὸς ἐπιθυμίας, ἥτις τάχιστα μὲν γεννᾶται ἐν τῇ ψυχῇ, βραδύτατα δὲ ἀποσβέννυται. Ὁ ἔρως ὡς φλὸξ ἀνάψας ἅπαξ καταφλέγει τὴν καρδίαν καὶ οὐ σβέννυται ῥᾳδίως ὡς ὑπὸ τῆς φαντασίας ἀναριπιζόμενος, ταύτης διηνεκῶς τὸ εἴδωλον τοῦ ἐρωμένου προσώπου διαπλαττούσης καὶ ἀναπαριστώσης. Ὁ ἔρως τὴν ψυχὴν πᾶσαν καταλαβὼν οὐδ' αὐτῇ χώραν δίδωσι τῇ τροφῇ. Ὁ ἔρως εἰς ψυχὴν ἀφρούρητον ἐμπεσὼν ὅλην καταδουλοῖ αὐτήν, καὶ τῶν μὲν ἄλλων πάντων πείθει καταφρονεῖν, ὅλην δὲ αὐτὴν πρὸς ἑαυτὸν μεθαρμόζεται. Ὁ ἔρως κινεῖ τὰς ἀλογί-

στους ψυχὰς εἰς μανίαν καὶ παραφροσύνην, διότι ἡ ἀχαλίνωτος αὐτῶν φαντασία διατρέφει αὐτοῦ τὴν φλόγα, ἥτις διαφθείρει τὸν νοῦν. Ὁ ἔρως εἰς λελογισμένην ἐμπεσὼν ψυχὴν σβέννυται πρὶν ἢ διαφθείρῃ τὸν νοῦν· διότι ἐστὶ κυρία ἑαυτῆς καὶ οὐκ ἀφίεται ἕλκεσθαι ὑπὸ τῆς φαντασίας. Ὁ ἔρως καταλαμβάνει τὰς κενὰς θείου ἔρωτος ψυχὰς καὶ ἀνιωμένας ἐν τῇ μονότητι αὐτῶν· διότι ἡ καρδία πλασθεῖσα ἵνα ἐρᾷ, ἀδυνατεῖ νὰ μείνῃ ἀπαθὴς πρὸς τὸν ἔρωτα, ἐὰν μὴ ὑπὸ τοῦ θείου ἔρωτος τρωθεῖσα ὑπ' αὐτοῦ κατακυριευθῇ. Ὁ ἔρως μόνον τὰς ὑπὸ τοῦ θείου ἔρωτος τρωθείσας καρδίας ἀδυνατεῖ νὰ κυριεύσῃ, διότι ὁ θεῖος ἔρως ἐπλήρωσε πάντα πόθον καὶ οὐδὲν κατέλιπεν ἀπλήρωτον.

Ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ ἔρωτος, ὅτι εἶναι θηρίον ἔχον ὄνυχας καὶ ὀδόντας, δι' ὧν κατασπαράττει τὴν καρδίαν, τὴν ὑποψίαν καὶ τὴν ζηλοτυπίαν. Τὰ τῶν ἐρώντων πάθη εἰσὶ ταῦτα· στέργουσιν, ἐχθαίρουσι, τὸν αὐτὸν ποθοῦσιν ἀπόντα, τρέμουσι παρόντα, κολακεύουσι, λοιδοροῦσι, προαποθνήσκουσι, φονεύουσιν, εὔχονται μὴ φιλεῖν, καὶ παύσασθαι φιλοῦντες οὐ θέλουσιν, ἄρχειν θέλουσι, καὶ δουλεύειν ὑπομένουσι. Τοῦτο γέγονε αἴτιον τοῦ μανίαν ὑποληφθῆναι τὸ πάθος.

§ 13. Περὶ ἐλέους.

Ἔλεος εἶναι ἑκούσιος λύπη ἐπ' ἀλλοτρίοις κακοῖς συνισταμένη.

Τὸ ἔλεος ἐκδηλοῦται ὡς ἀγαπητικὴ συνδιάθεσις πρὸς τοὺς δυσφοροῦντας ἐπί τισιν ἀναροῖς, συμμεμιγμένη λύπῃ. Τὸ ἔλεος γεννᾶται ἐκ τῆς συμπαθοῦς καρδίας πασχούσης ἐπὶ τοῖς παθήμασι τῶν ἄλλων. Τὸ ἔλεος μέγα ἐστὶ φάρμακον ἀτυχοῦντι προσφερόμενον ἀπὸ ψυχῆς συμπαθοῦς, τὸ δὲ συναλγεῖν γνησίως πολύ τι κουφίζει τὰς συμφοράς. Τὸ ἔλεος εἶναι εὐνοίας πατήρ, ἀγάπης ἐνέχυρον, σύνδεσμος πάσης φιλικῆς διαθέσεως· ὅπου ἔλεος, οὐκ ἔστιν ἐξέτασις· ὅπου ἔλεος, δικαστήριον οὐ κάθηται· ὅπου ἔλεος, εὐθυναι οὐκ ἀπαιτοῦνται· ὅπου ἔλεος ἀνεξέταστος ἡ σωτηρία· ὅπου ἔλεος, συγχωρεῖται ἡ ἀπολογία. Τὸ ἔλεος τίκτει τὴν παραμυθίαν, τὴν ἐλεημοσύνην, τὴν εὐεργεσίαν, τὴν ἀγαθοεργίαν, τὴν χρηστότητα, τὸν οἰκτιρμόν, τὴν μακροθυμίαν καὶ τὴν συγχώρησιν.

§ 14. Περὶ ἐλεημοσύνης.

Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι πρᾶξις ἀγαθῆς προαιρέσεως. Ἡ ἐλεημοσύνη

εἶναι ὑπαγόρευσις καρδίας ἀγαθῆς, ἀγαπώσης τὸν πλησίον αὐτῆς. Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι δικαιοσύνη ἀποδιδοῦσα τὰ ὀφειλόμενα τοῖς χρείαν ἔχουσιν· διότι ὁ κεκτημένος παρὰ Θεοῦ ἔλαβεν καὶ οἰκονόμος καὶ διαχειριστὴς τῶν ἀγαθῶν τῶν δαψιλευθέντων αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ γίνεται. Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι ἐντολὴ Θεοῦ, ἧς τὴν πλήρωσιν ἐπιζητεῖ μᾶλλον ὁ Θεός, ἢ θυσίαν καὶ ὁλοκαυτώματα· «ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν» φωνεῖ διὰ τῶν προφητῶν ὁ Θεός· τὴν δὲ φωνὴν τῶν προφητῶν ἐκύρωσεν αὐτὸς ὁ Σωτὴρ εἰπὼν πρὸς τοὺς ἀνελεήμονας· «πορευθέντες μάθετε τί ἐστιν, ἔλεον θέλω καὶ οὐ θυσίαν». Ὁ Χρυσόστομος λέγει· «Ἡ ἐλεημοσύνη ὑπὸ τοῦ θεοῦ ἐδόθη διὰ τὴν ἐντολὴν τῆς ἀγάπης· ἀγαθὸν ἡ ἐλεημοσύνη, τῇ μὲν γὰρ ὄψει σκορπίζει, τῇ δὲ ἀληθείᾳ συνάγει· ὡς γὰρ ὁ γεωργὸς τῇ γῇ δανείζει, ἀφ' ἧς ἐκδέχεται τὰ σπέρματα, οὕτως ἡ ἐλεημοσύνη δοκεῖ μὲν ἄλλοις δίδοσθαι, τῇ δὲ ἀληθείᾳ τῷ δεδωκότι ταμιεύεται. Τὸ τῆς ἐλεημοσύνης μέγεθος οὐκ ἐν τῷ πλήθει τῶν χρημάτων κρίνεται, ἀλλ' ἐν τῇ προθυμίᾳ τῶν διδόντων· οὐ ποσότητα εἰσφορᾶς ἀπαιτεῖ ὁ θεός, ἀλλὰ μέτρα γνώμης· οὐ τὰ μέτρα τῆς οὐσίας, ἀλλὰ τὰ μέτρα τῆς γνώμης τὴν ἐλεημοσύνην ἐργάζεσθαι πέφυκεν. Οὐ γὰρ πρὸς τὸ μέγεθος τῶν δεδομένων ἡ ἐλευθεριότης κρίνεται, ἀλλὰ πρὸς τὴν ἀναλογίαν, ἣν ἔχουσι τὰ δεδομένα πρὸς τὴν τοῦ διδόντος οὐσίαν».

Ἡ ἐλεημοσύνη εἶναι πραγματειῶν ἡ ἀρίστη λέγει, ὁ Γρηγ. ὁ Ναζιανζηνός, διότι διὰ ταύτης ἀντὶ ὀλίγων βασιλείαν Οὐρανῶν ὠνούμεθα, καὶ δόξαν ἄϊδιον ἀντὶ τῶν προσκαίρων ἀγαθῶν λαμβάνομεν.

Ὁ Χρυσόστομος βασιλίδα τῶν ἀρετῶν καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην λέγων· «βασιλὶς τῶν ἀρετῶν ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ταχὺ ἀνοίγουσα τὰς ἄψῖδας τῶν Οὐρανῶν τοῖς ἀνθρώποις, ἡ συνήγορος ἡ ἀρίστη»· καὶ αὖθις· ἡ ἐλεημοσύνη τροφή ἐστι τῆς ψυχῆς· καὶ ὥσπερ ἄρτος καὶ οἶνος τοῦ σώματός ἐστι τροφὴ καὶ εὐφρασία, οὕτω καὶ ἡ ἐλεημοσύνη, καὶ ἡ προσευχή, τῆς ψυχῆς ὑπάρχει θεραπεία καὶ χαρά».

Ὁ αὐτὸς πατὴρ λέγει· «Μέγα τοίνυν κτῆμα ἡ ἐλεημοσύνη καὶ ταχεῖα μεσῖτις πρὸς τὸν εὐδιάλλακτον Θεόν, ὡς πολλὴν παρρησίαν ἔχουσα παρ' αὐτῷ· διὸ καὶ ὅταν βούληται πρὸς αὐτὸν εἰσέρχεται καὶ ἐκ δεξιῶν αὐτοῦ παρίσταται· πλεῖστα γὰρ φιλεῖ αὐτὴν καὶ ἀσπάζεται, ὡς πρώτην οὖσαν τῶν αὑτοῦ θυγατέρων, ὅτι ἀεὶ μετ' αὐτοῦ ἐστιν· αὕτη γὰρ ἱκέτευσε κατελθεῖν ἐπὶ γῆς καὶ σῶσαι τὸ γένος τῶν ἀνθρώπων».

Ὁ Χρυσόστομος ἐν ἑτέρᾳ ὁμιλίᾳ αὐτοῦ λέγει περὶ τῆς ἐλεημοσύνης· «αὕτη μήτηρ ἀγάπης ἐστίν, αὕτη φάρμακόν ἐστι τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων, σμῆγμα τοῦ ρύπου τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, κλῖμαξ εἰς τὸν Οὐρανὸν ἐστηριγμένη, αὕτη τοῦ Χριστοῦ τὸ σῶμα συνδεῖ»· καὶ ἀλλαχοῦ· «οὐδὲν οὕτω χαρακτηριστικὸν χριστιανοῦ, ὡς ἡ ἐλεημοσύνη»· καὶ ἐν ἄλλῃ ὁμιλίᾳ λέγει· «ἡ ἐλεημοσύνη τίκτει τὸν ποταμὸν ἐκεῖνον τὸν ἁλλόμενον εἰς ζωὴν αἰώνιον· εἰς ταύτην θάνατος ἐμπεσὼν καθάπερ σπινθὴρ ἀναλίσκεται ἀπὸ τῆς πηγῆς· αὕτη, ὅπουπερ ἂν ἐπιστάξῃ, μεγάλα ἐργάζεται ἀγαθά· αὕτη τοῦ πυρὸς τὸν ποταμὸν σβέννυσιν ὡς σπινθῆρα».

Περὶ τῆς ἐλεημοσύνης ὁ Σοφὸς Σειρὰχ λέγει· «Πῦρ φλογιζόμενον κατασβέσει ὕδωρ, καὶ ἐλεημοσύνη ἐξιλάσεται ἁμαρτίας· ἡ ἐλεημοσύνει διαμένει εἰς τὸν αἰῶνα». Ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης πηδάλιον τῆς ἀγάπης καλεῖ τὴν ἐλεημοσύνην.

Ὁ αὐτὸς πατὴρ περὶ τῆς ἐξ ἀδικιῶν ἐλεημοσύνης λέγει· «Ἐλεημοσύνη ἐξ ἀδικίας οὐκ ἐλεημοσύνη, ἀλλ' ὠμότης καὶ ἀπανθρωπία. Τί γὰρ ὄφελος ἐκδῦσαι ἕτερον, καὶ ἐνδῦσαι ἕτερον ; ἀπὸ γὰρ οἴκτου τοῦ πράγματος ἄρχεσθαι δεῖ». Ἔργα δὲ τῆς ἐλεημοσύνης εἶναι τὰ ὑπὸ τοῦ Κυρίου ἡμῖν ἐντελλόμενα· α΄) νὰ τρέφωμεν τοὺς πεινῶντας, β΄) νὰ ποτίζωμεν τοὺς διψῶντας, γ΄) νὰ ἐνδύωμεν τοὺς γυμνούς, δ΄) νὰ φυλοξενῶμεν τοὺς ξένους, ε΄) νὰ ἐπισκεπτώμεθα τοὺς ἀρρώστους, ς΄) νὰ παρηγορῶμεν τοὺς τεθλιμμένους καὶ ζ΄) νὰ βοηθῶμεν τοὺς ἐν φυλακαῖς. Εἰς τὰ ἔργα τῆς ἐλεημοσύνης ἀνάγονται καὶ τὰ ἔργα τὰ τελούμενα ὑπὲρ τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς μορφώσεως καὶ ἀναπτύξεως τοῦ πλησίον. Ἡ ἐλεημοσύνη καλύψει πλῆθος ἁμαρτιῶν. Ἡ ἐλεημοσύνη ρύεται ἐκ θανάτου.

§ 15. Εἰκὼν τοῦ ἐλεήμονος.

Ὁ ἐλεήμων εἶναι ἠλεημένος παρὰ Θεοῦ· διότι δόμα ὄντως ἐστὶ Θεοῦ τὸ ἐλεημονικὴν καὶ φιλόπτωχον ἕξιν ἀναλαβεῖν. Ὁ ἐλεήμων ὅλην τὴν ἡμέραν ἐλεεῖ καὶ δανείζει καὶ ὁ οἶκος αὐτοῦ ἀγαθῶν πλήρης, διότι ὁ Θεὸς ηὐλόγησεν αὐτὸν καὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ· οὗτος ἐγένετο πιστὸς οἰκονόμος καὶ τὰ δοθέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ πιστῶς διαχειρίζεται· πιστεύει ὅτι ἔλαβεν, ἵνα τοῖς δεομένοις βοηθήσῃ· ὅτι ἔλαβεν, ἵνα τὰ ἁμαρτήματα λύσῃ τὰ ἑαυτοῦ διὰ τῆς πρὸς τοὺς ἑτέρους δαψι-

λείας· ὅτι ἔλαβεν, ἵνα ἐκχέῃ ἐπὶ σωτηρίᾳ ἑαυτοῦ· χρῆται τῷ πλούτῳ ὡς ἀλλοτρίῳ, ὅπως ἀποδώσῃ αὐτὸν τῷ ἐμπιστευθέντι αὐτῷ.

Ὁ Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς λέγει· «πλούσιος ἐλεήμων φιλοσοφήσει τὸ ἀποπλουτεῖν, μεταδώσει τῷ δεομένῳ τῶν ὄντων, ὡς οἰκονόμος τῶν ἀλλοτρίων, ἵνα ἐκεῖνός τε εὖ πάθῃ τῇ μεταλήψει, καὶ αὐτὸς πρὸς τὸν Θεὸν συνταχθῇ μηδὲν ἔχων πλὴν τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ σώματος».

Ὁ δὲ Μέγας Βασίλειος τὸν βαθμὸν τῆς ἐλεήμονος διαθέσεως τοῦ ἐλεήμονος περιγράφων λέγει· «κἂν εἰς ἕνα ἄρτον περιστῇ ἡ τροφή, ἐπιστῇ δὲ ταῖς θύραις ὁ ζητῶν, προσκομίσει ἐκ τοῦ ταμιείου τὸν ἕνα ἄρτον καὶ δώσει αὐτὸν τῷ πεινῶντι».

Ὁ ἐλεήμων οὐκ ἐμφράττει τὰ ὦτα αὐτοῦ πρὸς τὰς αἰτήσεις τοῦ πένητος, ἀλλ' ἐνωτίζεται αὐτοῦ τοὺς λόγους καὶ σπεύδει εἰς βοήθειαν αὐτοῦ· χρήματα διδοὺς τῷ δεομένῳ, μετ' ἀγάπης καὶ συμπαθείας δίδωσιν αὐτῷ· δίδων τῷ πένητι ἔχει τὸ πρόσωπον ἱλαρόν, διότι ἡ καρδία αὐτοῦ χαίρει ἐπὶ τῇ γενομένῃ ἐλεημοσύνῃ, χαίρει δὲ διότι συνέδραμε τὸν πλησίον ἑαυτοῦ. Ὁ ἐλεήμων ἀγαπᾶται ὑπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ σώζεται ἐν ἡμέρᾳ κινδύνου. Ἱλαρὸν γὰρ δότην ἀγαπᾷ ὁ Θεός. Ὁ ἐλεήμων ποιεῖ τὴν ἐλεημοσύνην αὐτοῦ ἐν κρυπτῷ, διότι ὠθεῖται ἡ καρδία αὐτοῦ ὑπὸ τῆς ἀγάπης οὐχὶ τῆς δόξης, ἀλλὰ τοῦ πλησίον. Ὁ ἐλεήμων χαίρει, οὐχὶ ἐν τῇ τρυφῇ καὶ τῇ ἀπολαύσει, ἀλλ' ἐν τῇ εὐεργεσίᾳ καὶ τῇ ἀγαθοεργίᾳ. Ὁ ἐλεήμων οὐ τυρβάζει περὶ πολλὰ τὰ θεραπεύοντα αὐτοῦ τὰς ὀρέξεις καὶ τὰς ἐπιθυμίας, ἀλλὰ περὶ ἓν καὶ μόνον, περὶ τὸ πῶς νὰ ἱκανοποιήσῃ τὸν διακαῆ τῆς καρδίας αὐτοῦ πόθον παρέχων οὐ μόνον τὴν οὐσίαν αὐτοῦ τοῖς πένησι καὶ τοῖς δεομένοις, ἀλλὰ καὶ τὸ πολυτιμότατον πάντων, τὴν ἑαυτοῦ ἐλευθερίαν. Ὁ ἐλεήμων ζῇ διὰ τὴν ἀγάπην τοῦ πλησίον καὶ ὁμολογεῖ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν ἀγάπην του διὰ τῆς ἀγάπης τοῦ πλησίον.

Ὁ ἐλεήμων προσίεται τὸν ἐν θλίψει, οὐκ ἀποστρέφει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ πτωχοῦ, οὐδὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἀπὸ δεομένου, οὐδὲ τὴν χεῖρα αὐτοῦ ἀποστέργει τοῦ δοῦναι τῷ ἀδελφῷ ἐπιδεομένῳ. Τῷ πεινῶντι δίδωσι τὸν ἄρτον αὐτοῦ, ποτίζει δὲ τοὺς διψῶντας, στεγάζει τοὺς πτωχούς, ἐνδύει τοὺς γυμνούς, βοηθεῖ τοῖς πάσχουσιν, ἐπισκέπτεται τοὺς ἐν φυλακῇ καὶ φιλοξενεῖ τοὺς ξένους· σπείρει ἀφειδῶς ἐλπίζων ἐπὶ Κύριον καὶ τὸν πλοῦτον ταμιεύει ἐν οὐρανῷ. Ὁ ἐλεήμων, ὡς ἐλαία κατάκαρπος ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ Θεοῦ, οὐδέποτε γυμνοῦται τῆς ἐλπίδος τῆς πρὸς τὸν Θεόν, ἀλλ' ἀεὶ θάλλουσαν ἔχων αὐτήν, τὸ ἀει-

θαλὲς τοῦ δένδρου μιμεῖται καὶ τὸ πολύκαρπον αὐτοῦ ζηλοῖ καὶ ἄφθονον τὴν ἐλεημοσύνην τοῖς πᾶσιν ἐν παντὶ καιρῷ παρέχει. Μακάριος ὁ ἐλεήμων, διότι οὗτος ἔσται κληρονόμος τῆς ἡτοιμασμένης βασιλείας ἀπὸ καταβολῆς κόσμου. Πρὸς τοὺς ἐλεήμονας ὁ Κύριος ἐρεῖ· «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι τοῦ Πατρός μου κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου· ἐπείνασα γάρ, καὶ ἐδώκατέ μοι φαγεῖν· ἐδίψησα, καὶ ἐποτίσατέ με· ξένος ἤμην, καὶ συνηγάγετέ με· γυμνός, καὶ περιεβάλετέ με· ἠσθένησα, καὶ ἐπεσκέψασθέ με· ἐν φυλακῇ ἤμην, καὶ ἤλθετε πρός με» (Ματθ. κε′, 34).

§ 16. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνελεήμονος.

Ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνελεήμονος εἶναι ἡ δυσειδεστέρα ἠθικὴ εἰκών, διότι ἡ ἀσπλαγχνία, ἡ σκληροκαρδία καὶ ἡ ἀφιλανθρωπία βάψασαι τοὺς χρωστῆρας ἑαυτῶν μὲ τὰ μελανώτατα χρώματα φιλοτέχνως ἐζωγράφησαν αὐτήν· ἡ ὄψις αὐτῆς ἐμποιεῖ φρίκην· οὐδεὶς θέλει νὰ προσβλέψῃ αὐτῇ· οἱ πάντες μετὰ βδελυγμίας ἀποστρέφουσι τὸ πρόσωπόν των ἀπ' αὐτῆς· εἰδεχθὴς καὶ ἀποτρόπαιος γεννᾷ πρὸς τοὺς ἐπιρρίψαντας καὶ ἓν βλέμμα φοβερὰν ἀποστροφήν.

Ὁ ἀνελεήμων πάσχει ἀπὸ ἀναισθησίαν ψυχῆς· τὸ πάθος τοῦ πάσχοντος οὐδὲν διεγείρει ἐν αὐτῇ θλιβερὸν συναίσθημα· ἡ καρδία αὐτοῦ οὐδ' ὅλως συγκινεῖται ἐκ τῆς θλίψεως τοῦ πλησίον του· τὸ βλέμμα αὐτοῦ θεᾶται ἀπαθῶς τὴν πάσχουσαν ἀνθρωπότητα· τὰ ὦτα αὐτοῦ ἔβυσε πρὸς τὰς οἰμωγὰς τῶν ἀπολλυμένων· ἡ ἀγάπη εἶναι ἄγνωστον αὐτῷ συναίσθημα, μῖσος δὲ ἐκδηλούμενον ὡς ἀδιαφορία ἐπλήρωσεν αὐτήν· οὐδὲν εὐγενὲς συναίσθημα κατοικεῖ ἐν αὐτῇ· ἡ ἀπανθρωπία συνέστειλεν αὐτοῦ τὴν χεῖρα τοῦ μὴ ἐκτείνειν αὐτὴν εἰς ἐλεημοσύνην καὶ ἔκλεισε τὰ χείλη αὐτοῦ τοῦ μὴ εἰπεῖν λόγον παρηγορίας. Τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀποστρέφει ἀπὸ πτωχοῦ καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτοῦ ἀπὸ δεομένου· ἄνθρωπον ἐν θλίψει ἀπωθεῖ, καὶ ἐξυβρίζει τοὺς αἰτοῦντας παρ' αὐτοῦ. Θεωρεῖ τὸν πλοῦτον αὐτοῦ κτῆμα ἴδιον καὶ δαπανᾷ αὐτὸν εἰς θεραπείαν τῶν ἰδίων παθῶν· κορέννυται τρυφῶν, τὰ δὲ κατάλοιπα τῆς τραπέζης αὐτοῦ οὐ δίδωσι τοῖς πεινῶσι· μεθύει παρασκευάζων πότους, ποτήριον δὲ ψυχροῦ ὕδατος οὐ δίδωσι τῷ διψῶντι· προσίεται τοὺς ἔχοντας οἴκους καὶ ἀπωθεῖται τοὺς ξένους καὶ παρεπιδήμους· περιβάλλεται πορφύραν καὶ βύσσον, τῷ δὲ γυμνητεύοντι

ἀδελφῷ αὐτοῦ οὐ δίδωσι παλαιὸν ἔνδυμα, ἵνα καλυφθῇ· διαπυνθάνεται περὶ τῆς ὑγιείας τῶν εὐεκτούντων φίλων του, καὶ ἀμελεῖ τῶν ἐν ἀσθενείᾳ κατακειμένων ἀδελφῶν του· ἀναλαμβάνει πορείας, ἵνα συνευφρανθῇ μετὰ τῶν ἀπολαυόντων ἐν ἐλευθερίᾳ τῶν ἀγαθῶν, τοὺς δὲ ἐν φυλακῇ ὀδυνωμένους οὐδὲ κατὰ διάνοιαν ἔλαβεν, ἵνα ἔλθῃ πρὸς αὐτούς. Σκληροκάρδιος καὶ ἀπερίτμητος τὴν καρδίαν, περιφρονεῖ τὰς θείας ἐντολὰς καὶ βαδίζει τὴν ὁδὸν τῆς ἀσεβείας· ἀγνώμων καὶ ἀχάριστος πρὸς τὸν Θεὸν τὸν πλουτίσαντα αὐτὸν δὲν ἀνταπέδωκεν Αὐτῷ, ἀλλ' ἐσκόρπισε τὸν πλοῦτον θεραπεύων τὰ πάθη καὶ τὰς ἐπιθυμίας αὐτοῦ. Ζῇ, ἵνα θησαυρίζῃ ἑαυτῷ ὀργὴν ἐν ἡμέρᾳ ὀργῆς καὶ ἀποκαλύψεως Κυρίου, καὶ προστιθῇ ἀνομίαν ἐπὶ ταῖς ἀνομίαις αὐτοῦ, καὶ ἁμαρτίαν ἐπὶ ταῖς ἁμαρτίαις αὐτοῦ. Ὁ ἀνελεήμων ἀπέστη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ὁ Θεός· ὁ Θεὸς ἀπεστράφη αὐτόν. Τὸ ἀνταπόδωμα τῆς σκληροκαρδίας αὐτοῦ θέλει λάβει ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως. Ὁ ἀνελεήμων εἶναι δυστυχέστατος ἄνθρωπος, διότι ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ οὐδέποτε ἠσθάνθη τὴν ἐκ τῆς εὐεργεσίας καὶ τῆς ἐλεημοσύνης χαράν· ἠγνόησεν ὅτι οὐδεμία ἑτέρα χαρὰ μείζων τῆς χαρᾶς τῆς ἐκ τῆς ἐλεημοσύνης ἐν τῇ καρδίᾳ τικτομένης· ἠγνόησεν ὅτι ἐν τῇ ἀγάπῃ τοῦ πλησίον ἔγκειται ἡ ἀληθὴς ἀπόλαυσις· ἠγνόησεν ὅτι ἡ εἰρήνη τῆς καρδίας αὐτοῦ ἐδρεύει ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ πλησίον αὐτοῦ· ἠγνόησεν ὅτι πλουτίζων ἄλλους πλουτεῖ πλοῦτον αἰώνιον, πλοῦτον ἀδαπάνητον, πλοῦτον ἀληθῆ, πλοῦτον δι' οὗ μόνον ὠνούμεθα τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν· ἠγνόησεν ὅτι ὁ Θεὸς πλούσιος ὢν ἐν ἐλέει ἀμείβει πλουσίως τοὺς ἐλεήμονας· ἠγνόησεν ὅτι ὁ ἐλεῶν τῇ ὄψει μὲν σκορπίζει, τῇ δὲ ἀληθείᾳ συνάγει· ἐπελάθετο ὅτι ὀφείλει νὰ δώσῃ λόγον τῆς διαχειρίσεως τοῦ δοθέντος αὐτῷ πλούτου πρὸς τὸν φιλάνθρωπον Θεόν· ἐπελάθετο τῆς φοβερᾶς ἀπειλῆς τοῦ Κυρίου τῆς ἐξενεχθείσης κατὰ τῶν ἀνελεημόνων· ἐπελάθετο τῆς φοβερᾶς ἡμέρας τῆς κρίσεως· ἐπελάθετο τῆς ἀναμενούσης αὐτὸν φοβερᾶς καταδίκης· ἐπελάθετο τοῦ ποταμοῦ τοῦ πυρός, εἰς ὃν ἡ ἀπόφασις τοῦ Κυρίου θέλει ἀποστείλει αὐτόν, ἵνα κολάζηται εἰς τὸν αἰῶνα. Δείλαιος καὶ ταλαίπωρος ἄνθρωπος.

§ 17. Περὶ βασκανίας καὶ βασκάνου.

Βασκανία εἶναι ἔχθρα ἄδικος κατὰ τοῦ ἀπολαύσαντός τι ἀγαθὸν διη-

νεκὴς καὶ ἀκατάλυτος. Ἡ βασκανία εἶναι πάθος δεινὸν ἀναπεῖθον καὶ τῆς οἰκείας καταφρονεῖν σωτηρίας· ἡ βασκανία ἀμαυροῖ τὰ καλά. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει περὶ βασκανίας τὰ ἑξῆς· «Ἕτερον πάθος ἐμπολιτευόμενον τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων καὶ ἀεὶ προσπεφυκὸς ταῖς ψυχαῖς ἡμῶν καί μᾶλλον δαπανῶν τὴν καρδίαν ἢ ὁ ἰὸς τὸν σίδηρον, ἡ βασκανία ἐστίν, ἐν ᾗ πολλὰ μέν ἐστι κακά, ἓν δὲ χρήσιμον, ὅτι κακόν ἐστιν αὐτῷ τῷ κεκτημένῳ. Ὁ γὰρ βάσκανος αὐτὸν μὲν τὸν βασκαινόμενον ὀλίγα βλάπτει, ἑαυτὸν δὲ δαπανᾷ τῇ λύπῃ καὶ τῷ στεναγμῷ ἐπὶ τῇ εὐημερίᾳ τοῦ πλησίον· καὶ τὴν μὲν χαρὰν τοῦ γείτονος οὐκ ἠλάττωσεν, ἑαυτὸν δὲ κατεδαπάνησε τῇ βασκανίᾳ».

Τὸ βασκαίνειν εἶναι χεῖρον τοῦ πολεμεῖν· διότι ὁ μὲν πολεμῶν τῆς αἰτίας λυθείσης, δι' ἣν ὁ πόλεμος, καὶ τὴν ἔχθραν κατέλυσεν, ὁ δὲ βάσκανος οὐδεμίαν ἄλλην ἔχει αἰτίαν ἢ τὴν ἰδίαν μανίαν καὶ τὴν σατανικὴν γνώμην· ἀεὶ βασκαίνει. Τίνι οὖν τὴν τοιαύτην τις παρομοιάσῃ ψυχήν; ποίᾳ ἐχίδνῃ; ποίᾳ ἀσπίδι; ποίῳ σκώληκι; τίνι κανθάρῳ: Οὔτε ἐναγέστερον οὔτε πονηρότερόν τι τῆς τοιαύτης ψυχῆς. Διότι τοῦτο τὰς Ἐκκλησίας ἀνέτρεψε, τοῦτο τὰς αἱρέσεις ἔτεκε, τοῦτο ἀδελφικὴν ὥπλισε χεῖρα. Ὁ βάσκανος ἔχει πονηρὸν τὸν ὀφθαλμὸν βασκαίνοντα τὰ ἀγαθά. Ὁ βάσκανος ὡς ὁ φθονερὸς τῆς οἰκείας ὀλιγωρῶν σωτηρίας πρὸς ἓν μόνον ἀφορᾷ τὴν λύμην τοῦ βασκαινομένου· τὸν βάσκανον δαίμονα καὶ θηρίον ἐάν τις καλέσῃ, δὲν θέλει ἁμαρτήσει· οἱ βάσκανοί εἰσι καὶ τῶν θηρίων χείρονες· διότι ἐκεῖνα μὲν ἢ τροφῆς δεόμενα ἢ παρ' ἡμῶν παροξυθέντα ἐπιτίθενται καθ' ἡμῶν, οὗτοι δὲ καὶ εὐεργετηθέντες πολλάκις τὰ τῶν ἀδικούντων τοῖς εὐεργέταις διέθηκαν. Ὁ βάσκανος εἰς ἓν μόνον ἀφορᾷ τὴν ἐπιθυμίαν πληρῶσαι τὴν ἑαυτοῦ καὶ ἐὰν μέλλῃ κολάζεσθαι καὶ ἐὰν μέλλῃ ἀναιρεῖσθαι. Βασκάνου ὀφθαλμὸς ἐκτήκεται λύπῃ, θανάτῳ συζῇ διηνεκεῖ, πάντας ἐχθροὺς ἡγεῖται καὶ τοὺς οὐδὲν ἠδικηκότας.

§ 18. Περὶ εὐγνωμοσύνης καὶ εὐχαριστίας.

Εὐγνωμοσύνη εἶναι τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐγενὲς συναίσθημα τοῦ εὐεργετηθέντος πρὸς τὸν εὐεργέτην. Εὐχαριστία δὲ ἡ ἀγαθὴ διάθεσις πρὸς ἀνταπόδοσιν τῆς χάριτος πρὸς τὸν εὐεργέτην καὶ ἡ ὁμολογία ταύτης. Ὁ εὐγνώμων εἶναι καὶ εὐχάριστος καὶ ὁ εὐχάριστος εὐγνώμων. Ὁ εὐγνώμων καὶ ὁ εὐχάριστος ἔχουσιν ἀγαθὴν καρδίαν, νοῦν ὑγιᾶ,

ψυχὴν ἄδολον· εἰσὶν ἀγαθοὶ καὶ μνημονεύουσι πάντοτε καὶ πανταχοῦ τῆς γενομένης αὐτοῖς εὐεργεσίας καὶ εὐλογοῦσι τὸ ὄνομα τοῦ εὐεργέτου. Εὔχονται ὑπὲρ τῆς ὑγιείας αὐτοῦ καὶ ὑπὲρ τοῦ μακροημερεῦσαι τὸν Θεὸν τὰς ἡμέρας αὐτοῦ· ἡ καρδία αὐτῶν ἀγαπᾷ τὸν εὐεργέτην καὶ τὸ στόμα αὐτῶν ἐπαινεῖ αὐτόν. Ἐν ταῖς προσευχαῖς αὐτῶν μέμνηνται αὐτοῦ καὶ ἐν ταῖς δεήσεσιν αὐτῶν μνημονεύουσιν αὐτοῦ. Ἔχουσι τὸ ἦθος ἥμερον, τὸ βλέμμα ἱλαρὸν καὶ προσίενται μετὰ ἀγάπης τὸν εὐεργέτην· εἰσὶ λεπτοὶ τοὺς τρόπους, εὐγενεῖς τὴν συμπεριφοράν, ἀγαπητοὶ πρὸς πάντας. Οἱ εὐγνώμονες καὶ οἱ εὐχάριστοί εἰσι χρηστὰ μέλη τῆς κοινωνίας, ἐργάζονται τὸ ἀγαθὸν καὶ ποιοῦσι δικαιοσύνην· ἀνταποδίδουσι τὸ ἀγαθὸν μετὰ προθυμίας καὶ σπεύδουσι πρῶτοι ἐπίκουροι πρὸς τὸν δεόμενον εὐεργέτην. Ὁ εὐεργέτης ἐγένετο φίλος αὐτῶν καὶ κήδονται τῆς τιμῆς καὶ τῆς ὑπολήψεως αὐτοῦ· χαίρουσι τῷ εὐεργέτῃ χαίροντι καὶ συλλυποῦνται αὐτῷ λυπουμένῳ. Οἱ εὐγνώμονές εἰσὶν ἀγαπητοὶ τῷ Θεῷ καὶ ἡ σκέπη αὐτοῦ σκεπάζει αὐτοὺς πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῶν· ὁ Θεὸς εὐλογεῖ τὸν οἶκον αὐτῶν καὶ δίδωσιν αὐτοῖς τὰ ἀγαθὰ τῆς γῆς· ὁ εὐγνώμων πρὸς τὸν εὐεργέτην εἶναι εὐγνώμων καὶ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ εὐχαριστεῖ αὐτῷ ἐπὶ ταῖς εὐεργεσίαις αὐτοῦ καὶ εὐλογεῖ τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Ὁ εὐγνώμων καὶ εὐχάριστος ἄνθρωπος εἶναι εὐσεβὴς καὶ δίκαιος καὶ φοβεῖται τὸν Θεὸν καὶ ποιεῖ ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον. Ὁ Θεὸς θέλει τιμήσει αὐτόν.

§ 19. Περὶ ἀγνωμοσύνης καὶ ἀχαριστίας.

Ἀγνωμοσύνη εἶναι ἡ ἐπιλησμοσύνη τῆς γενομένης εὐεργεσίας καὶ ἡ ἔλλειψις παντὸς φιλίου συναισθήματος πρὸς τὸν εὐεργέτην. Ἀχαριστία δὲ ἡ ἀπροθυμία πρὸς ἀνταπόδοσιν τῆς χάριτος. Ὁ ἀγνώμων ἔχει ἀναίσθητον ψυχήν, διότι ἀναισθητεῖ πρὸς τὴν ἐπίδρασιν τῆς εὐεργεσίας. Ὁ ἀγνώμων ἔχει καρδίαν ἀσυμπαθῆ, διότι οὐδεμία συμπάθεια γεννᾶται πρὸς τὸν εὐεργέτην, οὐδὲν συναίσθημα ἀγάπης ἀναπτύσσεται πρὸς τὸν εὐεργέτην. Ἡ καρδία τοῦ ἀγνώμονος εἶναι κενὴ ἀγάπης. Ὁ ἀγνώμων οὔτε τὸν Θεὸν ἀγαπᾷ τὸν ἐμπιπλῶντα ἐν ἀγαθοῖς τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ· διότι ἀφοῦ τὸν εὐεργέτην αὐτοῦ δὲν ἀγαπᾷ, ὃν εἶδε, τὸν Θεόν, ὃν δὲν εἶδεν, πῶς δύναται ἀγαπᾶν; Ὁ ἀγνώμων ἔχει νοῦν διεστραμμένον, διότι διὰ παραλογισμῶν πείθει αὐτόν, ὅτι οὐδε-

μιᾶς τῷ εὐεργέτῃ ἐστὶν ὀφειλέτης χάριτος καὶ οὐδεμίαν ὀφείλει αὐτῷ εὐγνωμοσύνην.

Ὁ ἀγνώμων εἶναι ἄνθρωπος ἐπικίνδυνος τῷ εὐεργέτῃ, διότι ἡ εὐεργεσία ἡ μὴ τίκτουσα ἀγάπην εἰς τὴν καρδίαν κυοφορεῖ μῖσος ἐν αὐτῇ. Ὁ εὐεργέτης διὰ τῆς εὐεργεσίας του πρὸς τὸν ἀγνώμονα ἐκτήσατο ἕνα ἐπὶ πλέον ἐχθρόν, καὶ ὀφείλει νὰ φυλάσσηται ἀπ' αὐτοῦ. Ἡ εὐεργεσία ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ ἀγνώμονος τίκτει θλῖψιν, ἡ δὲ θλῖψις ἀνίαν, ἡ δὲ ἀνία μῖσος, τὸ δὲ μῖσος ἔχθραν πρὸς τὸν εὐεργέτην. Ὁ ἀχάριστος εἶναι ὡς ὁ ἀγνώμων, ἀναίσθητος πρὸς τὰς εὐεργεσίας· εἶναι ἀπρόθυμος πρὸς ἀνταπόδοσιν τῆς χάριτος, καὶ ἀνταποδίδωσι κακὰ ἀντὶ ἀγαθῶν· ἀρνεῖται τοῖς εὐεργέταις τὴν χάριν καὶ δὲν ἀναγνωρίζει αὐτοῖς εὐχαριστίαν. Δεινὸν ἡ ἀχαριστία καὶ πάνδεινον, διότι μεγάλως εὐεργετηθεὶς ὁ ἀχάριστος καὶ ὑπόχρεως ὢν μεγίστων χαρίτων πρὸς τῇ ἀχαριστίᾳ καὶ ὕβρεων καὶ ἀτιμίας κατάρχεται. Ὑπερβολὴ τοῦτό γε ἀγνωμοσύνης, τὴν φιλανθρωπίαν τοῦ εὐεργέτου ἀφορμὴν ἀχαριστίας ποιεῖσθαι. Οὕτω θρασεῖς ἀποβαίνουσιν οἱ ἀχάριστοι, ὥστε οὐ μόνον περιορῶσι τοὺς εὐεργέτας μετὰ τὰς εὐεργεσίας, ἀλλὰ καὶ τὰς ὀφρῦς ἀνασπῶνται κατ' αὐτῶν· ἀντὶ τοῦ ἀγαπᾶν ἐνδιαβάλλουσι καὶ ἀντὶ τῶν ἀγαθῶν ἀποδίδουσι πονηρά. Ξενίζεται καὶ περιθάλπεται ὁ ἀχάριστος καὶ τὸ στόμα αὐτοῦ λαλεῖ πικρὰ κατὰ τοῦ εὐεργετήσαντος. Ὁ ἀχάριστος ὅμοιος εἶναι πίθῳ τετρημένῳ, εἰς ὃν ἅπασας ἀντλῶν τὰς χάριτας εἰς κενὸν ἐξέχεας.

Ὁ Πλούταρχος περὶ ἀχαρίστου λέγει· «ἀχάριστον εὐεργετεῖν, καὶ νεκρὸν μυρίζειν, ὄφιν τρέφειν, καὶ πονηρὸν εὐεργετεῖν ταὐτόν ἐστιν».

Ἡ εὐεργεσία τοὺς ἀχαρίστους οὐκ εἰς εὔνοιαν ἐρεθίζει, ἀλλὰ εἰς θράσος κατὰ τῶν εὐεργετούντων ἐπαίρει.

Οἱ ἀχάριστοί εἰσιν ἀναίσχυντοι, διότι τῇ ἀχαριστίᾳ ἕπεται ἡ ἀναισχυντία· καὶ γὰρ αὕτη μεγίστη δοκεῖ εἶναι ἐπὶ πάντα τὰ αἰσχρὰ ἡγεμών.

Οἱ ἀχάριστοι τοσοῦτον τοὺς εὐεργέτας ἀποστρέφονται, ὥστε καὶ ἀναμετροῦσι τοὺς χρόνους τῆς ζωῆς αὐτῶν καὶ εὔχονται ὑπὲρ τοῦ θανάτου αὐτῶν. Τοιοῦτοι οἱ ἀχάριστοι καὶ ἀγνώμονες.

§ 20. Περὶ ἐπιεικείας καὶ ἐπιεικοῦς.

Ἡ Ἐπιείκεια εἶναι ἀρετὴ ἐνδεικνυμένη ὡς προσήνεια, ὡς πραότης, ὡς μετριοπάθεια, ὡς εὐγνωμοσύνη, ὡς ἀγαθότης. Ἡ ἐπιείκεια

εἶναι ἀρετὴ μεγάλης ἠθικῆς ἀξίας καὶ ἐμφαίνει εὐγένειαν ψυχῆς γενναίας καὶ ἀγαθῆς.

Ὁ ἐπιεικὴς φέρει πράως τὰ προσγενόμενα αὐτῷ ἀδικήματα, οὐ μόνον παρὰ τῶν ἐν δυναστείᾳ, ἀλλὰ καὶ παρὰ τῶν νομιζομένων ὑποδεεστέρων εἶναι. Ὁ ἐπιεικὴς φέρει πάντοτε μετὰ μακροθυμίας καὶ πραότητος τὰς τῶν ἄλλων παρεκτροπὰς καὶ ἀνέχεται τοὺς ἔχοντας ἐλλείψεις καὶ ἐλαττώματα ἀδελφοὺς αὐτοῦ. Ὁ ἐπιεικὴς εἶναι προσηνὴς πρὸς πάντας διαλέγεται δὲ μετὰ γλυκύτητος, ὑπομένει μετὰ συνέσεως τοὺς παραπικραίνοντας καὶ ἀφίησι τὰ ὀφειλήματα τῶν ὀφειλετῶν αὐτοῦ· συγχωρεῖ τοῖς ἁμαρτήσασι καὶ κρίνει ἐπιεικῶς τὰ πταίσματα αὐτῶν· προσίεται πάντας ὑπείκων τῷ νόμῳ τῆς ἐπιεικείας καὶ δείκνυται ἱλαρός, μειλίχιος καὶ πλήρης πραότητος καὶ ἀγαθότητος. Ὁ ἐπιεικὴς ἔργῳ βεβαιοῖ ὅτι ἀληθής ἐστι μαθητὴς τοῦ Κυρίου καὶ ὅτι ἐν αὐτῷ οἰκεῖ τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος. Ὁ ἐπιεικὴς τοὺς τύπτοντας ἀντιτύπτει τῇ ἐπιεικείᾳ, τῇ σιγῇ, τῇ μακροθυμίᾳ.

Ὁ Θεολόγος Γρηγόριος διδάσκει λέγων· «νικήσωμεν ἐπιεικείᾳ τοὺς τυραννήσαντας καὶ μάλιστα μὲν φιλανθρωπίᾳ· ἔστω τὸ συγχωρεῖν καὶ ἡ τῆς ἐντολῆς δύναμις, τὴν ἴσην ἀντιδιδοῦσα φιλανθρωπίαν ἡμῖν ἐν οἷς αὐτοὶ χρήζομεν». Ὁ ἐπιεικὴς ἐπιεικοῦς τεύξεται κριτοῦ καὶ λήψεται τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν αὐτοῦ.

§ 21. Περὶ εὐσπλαγχνίας.

Ἡ εὐσπλαγχνία εἶναι εὐαισθησία ψυχῆς ἀγαθῆς ἀγαπώσης τὸν πλησίον αὐτῆς. Ἡ εὐσπλαγχνία εἶναι μεγίστη ἀρετὴ ὡς κίνησις ψυχῆς βουλομένης τὸ ἀγαθὸν τοῦ πλησίου αὐτῆς καὶ ἐργαζομένης ὑπὲρ αὐτοῦ. Ἡ εὐσπλαγχνία εἶναι μεγίστη ἀρετή, διότι ἐξομοιοῖ τὸν εὔσπλαγχνον πρὸς τὸν θεόν.

Ὁ εὔσπλαγχνος μιμεῖται τὸ παράδειγμα τοῦ Σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ τοῦ εὐσπλαγχνισθέντος καὶ λυτρωσαμένου τὸν κόσμον ἐκ τῆς καταδυναστείας τῶν κακῶν, τῆς ἀθλιότητος, τῆς ταλαιπωρίας, τῶν παθῶν, τῆς κακοδαιμονίας, τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς ἀμαθείας. Ὁ εὔσπλαγχνος συμπάσχει τοῖς πάσχουσι καὶ ἴδιον πάθος οἴεται τὸ τοῦ πλησίον πάθος· σπεύδει πρὸς θεραπείαν αὐτῶν καὶ αἰσθάνεται ἀνακούφισιν, ὅταν ὁ πλησίον αὐτοῦ παύσῃ στενάζων. Ὁ εὔσπλαγχνος, ὡς ὁ ἀγαθὸς Σαμαρείτης ὁ ἐλεήσας τὸν περιπεσόντα εἰς τοὺς λῃστὰς καὶ σώσας

αὐτὸν τῆς ἀπωλείας, διατελεῖ ἀεὶ πρόθυμος νὰ σπεύσῃ εἰς βοήθειαν τῶν δεομένων τῆς βοηθείας αὐτοῦ. Ὁ εὔσπλαγχνος τέρπεται ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῆς ἀγαθοεργίας καὶ πληροῦται εὐφροσύνης θεραπεύων τὰ πάθη τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος. Ὁ εὔσπλαγχνος ἐπιθυμεῖ νὰ ἄρῃ τὴν δυστυχίαν ἐκ τοῦ κόσμου καὶ νὰ ἐκχύσῃ τὴν χαρὰν καὶ τὴν ἀγαλλίασιν ἐπὶ πᾶν τὸ πρόσωπον τῆς γῆς. Ὁ εὔσπλαγχνος ἠγάπησε τὸν ἄνθρωπον καὶ εἶναι ἕτοιμος ὡς ἀληθὴς μαθητὴς τοῦ Κυρίου νὰ παράσχῃ ἑαυτὸν θυσίαν ὑπὲρ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς εἰρήνης καὶ τῆς χαρᾶς ἐν τῷ κόσμῳ· ἀφειδὴς ἐν πᾶσι παρέχει ἕτοιμος ἐκ τῶν ἑαυτοῦ καὶ ἐπικαλεῖται καὶ τὴν τῶν φιλανθρώπων ἀρωγήν, ὅπως βοηθήσῃ τοῖς πενομένοις. Ὁ εὔσπλαγχνος οὐ λογίζεται πόνον τὸν ὑπὲρ τῆς ἀγαθοεργίας κάματον, τὸ ἱλαρὸν μειδίαμα τοῦ ἀπολαύσαντος τῆς εὐεργεσίας αὐτοῦ ἐξέκρουσε πᾶν συναίσθημα πόνου καὶ ἐπλήρωσε μυστικῆς εὐφροσύνης τὴν καρδίαν του· ὁ εὔσπλαγχος σπεύδει πανταχοῦ ὅπου ὁ στόνος τῆς πασχούσης ἀνθρωπότητος καλεῖ αὐτόν· δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν θεραπείαν τοῦ πάσχοντος σώματος τοῦ πλησίον αὐτοῦ, ἐπιποθεῖ τὴν θεραπείαν τῆς ψυχῆς αὐτοῦ καὶ σπεύδει πρὸς θεραπείαν αὐτῆς. Ὁ εὔσπλαγχνος ἀνεγείρει φιλανθρωπικὰ ἱδρύματα πρὸς περίθαλψιν καὶ θεραπείαν τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ. Ὁ εὔσπλαγχνος ἀποστρέφεται τοὺς φιλαργύρους ὡς ἀνελεήμονας καὶ ἀσυμπαθεῖς καὶ φιλεῖ τοὺς ἐλεήμονας ὡς ἀδελφοὺς τοῦ Κυρίου Ἰησοῦ. Ὁ εὔσπλαγχνος ἐλευθεροῖ τοὺς αἰχμαλώτους, παραμυθεῖται τοὺς τεθλιμμένους, ἐπανορθοῖ τοὺς παραπεσόντας, περιέπει τοὺς καταπεπονημένους, καὶ ἀποσμήχει τὰ δάκρυα τῶν πενθούντων. Ἐλεήμων συμπαθὴς καὶ φιλάδελφος προβαίνει μέχρι αὐταπαρνήσεως, ἵνα σώσῃ τοὺς κινδυνεύοντας νὰ ἀπολεσθῶσιν. Ὁ θεολόγος Γρηγόριος λέγει περὶ τοῦ εὐσπλάγχνου· «οὗτος ἔναντι πάντων εἰσήνεγκε τὴν φιλανθρωπίαν, ἐν ᾗ χαίρει θεὸς μᾶλλον ἢ πᾶσι τοῖς ἄλλοις». Μακάριος ἀνὴρ ὁ εὔσπλαγχνος· διότι καὶ ἐντεῦθεν ἠσθάνθη τὴν χαρὰν τῶν μακαρίων, καὶ ἐν τῇ μελλούσῃ θέλει ἀπολαύσει τῆς αἰωνίου μακαριότητος. Ὁ εὔσπλαγχνος θέλει ἀκούσει τὴν γλυκεῖαν ἐκείνην φωνὴν τοῦ Σωτῆρος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς ἀνταποδόσεως· «δεῦτε οἱ εὐλογημένοι κληρονομήσατε τὴν ἡτοιμασμένην ὑμῖν βασιλείαν ἀπὸ καταβολῆς κόσμου.

§ 22. Περὶ εἰρηνοποιοῦ.

Ὁ εἰρηνοποιὸς εἶναι υἱὸς τῆς ἄνω κλήσεως, εἶναι υἱὸς τῆς ἐπουρανίου Βασιλείας. Ὁ Σωτὴρ μακαρίζει τοὺς εἰρηνοποιοὺς λέγων· «Μακάριοι οἱ εἰρηνοποιοί, ὅτι αὐτοὶ υἱοὶ θεοῦ κληθήσονται». Ὁ εἰρηνοποιὸς ἐγένετο πρῶτον αὐτὸς υἱὸς εἰρήνης. Ἡ εἰρήνη κατεσκήνωσεν ἐν αὐτῷ. Εἰρήνη κυριαρχεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ. Ὁ εἰρηνοποιὸς εἰρηνεύει πρὸς πάντας. Εἰρηνεύει ἐν ἑαυτῷ, εἰρηνεύει πρὸς τὸν θεόν, εἰρηνεύει πρὸς τὸν πλησίον, εἰρηνεύει πρός τε τοὺς ἀγαπῶντας καὶ τοὺς μισοῦντας αὐτόν. Ὁ εἰρηνοποιὸς ἐργάζεται ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς βασιλείας τοῦ θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ ἀφοσιοῦται ὅλως αὐτῇ πρὸς ἐπικράτησιν αὐτῆς. Οἱ πόδες αὐτοῦ ὡραῖοι εὐαγγελιζομένου ἀκοὴν εἰρήνης, εὐαγγελιζομένου τὰ ἀγαθά. Εἶναι δίκαιος καὶ φιλεῖ τὴν δικαιοσύνην, ἀπὸ δὲ ταύτης καρποφορεῖται ἡ εἰρήνη. Εἶναι φιλαλήθης καὶ ὁμιλεῖ τὴν ἀλήθειαν, ἡ δὲ ἀλήθεια εἰρηνοποιεῖ. Διώκει εἰρήνην μετὰ πάντων, τὴν εἰρήνην τὴν κατὰ θεόν, τὴν ἐν ὀνόματι θεοῦ ἐπικρατοῦσαν, τὴν οὐδεμίαν συνθήκην πρὸς τὴν κακίαν ἀνεχομένην, τὴν εἰρήνην τὴν συνημμένην τῇ ἀρετῇ. Ἀγαπᾷ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ καὶ τὰς ἐντολὰς αὐτοῦ τηρεῖ μετὰ φόβου· ἐν τῇ τηρήσει τῶν θείων ἐντολῶν εὑρίσκει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ εἰρήνην πολλήν· ζῇ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, τὸ δὲ ὄνομα αὐτῆς γλυκύτερον ἐν τοῖς χείλεσιν αὐτοῦ ὑπὲρ μέλι καὶ κηρίον· τὸ στόμα αὐτοῦ αὐτὴν ἐπαινεῖ, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ ταύτην ἐπιποθεῖ. Εὐφροσύνη αὐτοῦ ἡ εἰρήνη, καὶ μελέτη αὐτοῦ τὸ ὄνομα αὐτῆς· ἐν ταύτῃ ἐγκαλλωπίζεται καὶ ἐν ταύτῃ σεμνύνεται καὶ ἐν ταύτῃ ἐντρυφᾷ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ. Οὐδενὸς ἑτέρου ἐφίεται ἀγαθοῦ, ἡ καρδία αὐτοῦ εἶναι πλήρης· ἡ εἰρήνη ἡ πρὸς θεὸν ἐπλήρωσεν αὐτήν. Ἡ εὐτυχία αὐτοῦ εἶναι ἀμετάβλητος, σταθερά, παγία καὶ μόνιμος, διότι εἶναι καρπὸς εἰρήνης, προϊὸν θείου δώρου, θείου χαρίσματος. Ὁ εἰρηνοποιὸς εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον τοῖς ἐκ τῆς εἰρήνης καλοῖς συμβιώσεται.

§ 23. Περὶ εἰρήνης τοῦ Θεοῦ.

Εἰρήνη φίλη, τὸ γλυκὺ πρᾶγμα καὶ ὄνομα. Εἰρήνη φίλη, τὸ ἐμὸν μελέτημα καὶ καλλώπισμα, ἣν Θεοῦ τε εἶναι ἀκούομεν καὶ ἧς Θεὸν

τὸν Θεὸν καὶ αὐτοθεόν. Ἡ εἰρήνη τῇ δικαιοσύνῃ συγκεκραμένη θεῖόν ἐστι χρῆμα.

Ἡ κορυφὴ τῶν εὐφραινόντων ἡ εἰρήνη ἐστίν, ἧς ἀπούσης, οὐδὲν τῶν εἰς θυμηδίαν ἡκόντων ἰσχύσει, πολέμου τὴν εἰρήνην κατασβεννύντος. Θεοῦ καὶ τῶν θείων ἐγγὺς ὅσοι τὸ τῆς εἰρήνης ἀγαθὸν ἀσπαζόμενοι φαίνονται, καὶ τὸ ἐναντίον, τὴν στάσιν ἀπεχθανόμενοί τε καὶ δυσχεραίνοντες φαίνονται.

Οὐδὲν εἰρήνης ἴσον καὶ συμφωνίας· ἀληθὴς εἰρήνη ἡ πρὸς Θεὸν εἰρήνη· οὐδὲν ὄφελος ἡμῖν, ἂν πρὸς πάντας ὦμεν εἰρηνικοί, πρὸς δὲ τὸν Θεὸν ἐκπεπολεμωμένοι, ὥσπερ οὐδὲν βλάβος ἡμῖν, ἂν παρὰ πάντων πολεμώμεθα, τῷ δὲ Θεῷ εἰρηνεύωμεν.

Εἴ τις ἐν μεθέξει γένοιτο τῆς παρὰ Θεοῦ χορηγουμένης εἰρήνης, ἀνενδεής ἐστιν παντὸς ἀγαθοῦ.

Εἰρήνη θεόδοτον ἀγαθὸν καὶ ξένιον Οὐρανοῦ καὶ ἐκ μόνων ἦκον ἡμῖν τῶν θείων διανευμάτων.

Ἡ παρὰ Χριστοῦ εἰρήνη βεβαία, ἀκίνητος, παγία, μόνιμος, ἀθάνατος, τέλος οὐκ ἔχουσα· διὰ τοῦτο οὐκ ἔστιν ὅριον τῆς εἰρήνης αὐτοῦ, ἐπειδὴ καὶ ὑπερκόσμιόν ἐστι δῶρον· εἰ γὰρ ἐκ τοῦ κόσμου ἦν, συναπηρτίσθη ἂν τῇ τοῦ κόσμου συστάσει· νῦν δὲ ὁ δεξάμενος αὐτοῦ τὴν εἰρήνην καὶ φυλάξας, εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον τοῖς ἐκ τῆς εἰρήνης καλοῖς συμβιώσεται. Ἡ Σολομῶντος εἰρήνη γεγραμμένοις ἔτεσι περιωρίζετο· ἡ δὲ παρὰ τοῦ Κυρίου εἰρήνη τῷ αἰῶνι παντὶ συμπαρεκτείνεται. Ἡ τοῦ κόσμου εἰρήνη ἔστιν ὅπου καὶ ἐπὶ κακῷ γίνεται, ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ εἰρήνη οὐ μόνον πρὸς τοὺς ἔξω εἰρηνεύειν πείθει, ἀλλὰ καὶ πρὸς ἑαυτούς, ἵνα μὴ ἡ σὰρξ στασιάζῃ κατὰ τῆς ψυχῆς.

Μηδεὶς οἰέσθω με λέγειν, ὅτι πᾶσαν εἰρήνην ἀγαπητέον· οἶδα γὰρ ὥσπερ στάσιν τινὰ βελτίστην, οὕτω καὶ βλαβερωτάτην ὁμόνοιαν.

Οὐ πᾶσα εἰρήνη ἄψογος καὶ καλή, ἀλλ' ἔστιν ἐπισφαλὴς πολλάκις, καὶ πόρρω τῆς θείας ἀγάπης βάλλουσα· οἷον ὅταν εἰρηνεύωμεν καὶ συμφωνῶμεν ἐπὶ καταλύσει τῆς ἀληθείας.

Ἔστι καὶ πόλεμος εὐαγής, καὶ εἰρήνη πάσης ἀσπόνδου μάχης ἀργαλεωτέρα. Εἰρηνοποιὸς κυρίως χρηματίζει ὁ τὴν ἐν ἑαυτῷ στάσιν τῆς σαρκὸς καὶ τοῦ πνεύματος καὶ τὸν ἐμφύλιον τῆς φύσεως πόλεμον εἰς εἰρηνικὴν συμφωνίαν ἄγων, ὅταν μηκέτι ἐνεργὸς ᾖ ὁ τοῦ σώματος νόμος ὁ ἀντιστρατευόμενος τῷ νόμῳ τοῦ νοός, ἀλλ' ὑποζευχθεὶς τῇ κρείττονι βασιλείᾳ ὑπηρέτης γίνηται τῶν θείων ἐπιταγμάτων. Ἡ εἰ-

ρήνη ἐστὶν ἀπαρχὴ τῶν ἀγαθῶν, ἃ ὁ Θεὸς ηὐδόκησε νὰ δαψιλεύσῃ τῇ γῇ· ὁ ἀγγελικὸς ὕμνος μαρτυρεῖ τὴν ἀλήθειαν. Ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς τὴν εἰρήνην ἑαυτοῦ ἔδωκε τοῖς Ἀποστόλοις· εἰρήνην ἀφίημι ὑμῖν, εἰρήνην τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν.

Ἡ εἰρήνη ὡς θεῖον δῶρον παραμένει ἐν καρδίαις κεκαθαρμέναις· τὰς ἀκαθάρτους καὶ μεμολυσμένας καρδίας ἐγκαταλείπει· ὁ ἐστερημένος εἰρήνης ἐστὶν ἐστερημένος θείας χάριτος.

Ἡ εἰρήνη ἐξυψοῖ τὸν δεξάμενον καὶ περιέποντα αὐτὴν εἰς περιωπὴν δόξης, περιβάλλει αὐτὸν μὲ διπλοΐδα τιμῆς, λαμπρύνει αὐτοῦ τὸ πρόσωπον, καθιστᾷ ἀγλαὸν καὶ περίβλεπτον. Οἱ λόγοι αὐτοῦ εἰσιν ἀγαθοί, ἡ δὲ ἐνέργεια αὐτοῦ θαυμασία.

§ 24. Περὶ μακροθυμίας.

Ἡ μακροθυμία εἶναι ἀρετὴ ψυχῆς γενναίας καὶ εὐγενοῦς, θεμέλιον ἔχουσα τὴν πρὸς τὸν πλησίον ἀγάπην. Ἡ μακροθυμία εἶναι μεγαλοψυχία καὶ μεγαλοφροσύνη καὶ φίλη τῆς πραότητος· ἡ μακροθυμία μαρτυρεῖ εὐαγωγίαν ψυχῆς καὶ ἐκδηλοῦται ὡς συμπάθεια, φιλανθρωπία, μετριοπάθεια καὶ δικαιοσύνη. Ὁ μακρόθυμος κυριαρχεῖ τοῦ θυμοῦ καὶ τῆς ὀργῆς καὶ κατευνάζει τὰς ὁρμὰς τῆς καρδίας αὐτοῦ· ἐλεεῖ τοὺς πταίοντας καὶ οἰκτίρει τοὺς ἁμαρτάνοντας. Ὁ ἔλεγχος αὐτοῦ μετὰ ἐπιεικείας, οἱ δὲ λόγοι αὐτοῦ προφέρονται τῶν χειλέων αὐτοῦ μετὰ συνέσεως καὶ φρονήσεως. Ἡ ὀργὴ δὲν ἐπισκοτίζει τὸν νοῦν αὐτοῦ, ὁ δὲ θυμὸς δὲν διαταράττει τὰς φρένας αὐτοῦ· ἡ ὄψις αὐτοῦ εἶναι ἱλαρά, αἱ δὲ κινήσεις αὐτοῦ σεμνοπρεπεῖς· ὢν πολὺς ἐν φρονήσει οὐχὶ ὀξέως ἐπιφέρει τὴν δίκην, ἀλλὰ μετὰ ἀπαθῆ κρίσιν τοῦ πταίσματος ἀποφαίνεται.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ τῆς μακροθυμίας ταῦτα· «πάντων αἴτιον τῶν ἀγαθῶν ἡ μακροθυμία· αὕτη τῆς φιλοσοφίας ἡ ῥίζα πάσης ὅπλον ἐστὶν ἄμαχον καὶ πύργος τις ἀρραγής, πάντα διακρουομένη ῥᾳδίως τὰ λυπηρά. Καὶ καθάπερ εἰς ἄβυσσον σπινθὴρ ἐμπεσὼν ἐκείνην μὲν οὐδὲν ἔβλαψεν, αὐτὸς δὲ ἐσβέσθη ῥᾳδίως, οὕτως εἰς μακρόθυμον ψυχήν, ὅπερ ἂν ἐμπέσῃ τῶν ἀδοκήτων, τοῦτο μὲν ἀφανίζεται ῥᾳδίως, ἐκείνην δὲ οὐ ταράττει· καὶ γὰρ πάντων στερρότερον μακροθυμία· κἂν στρατόπεδα εἴπῃς, κἂν χρήματα, κἂν ἵππους, κἂν τείχη, κἂν ὅπλα, κἂν ὁτιοῦν, οὐδὲν ἴσον μακροθυμίας ἐρεῖς. Ὁ μὲν γὰρ

ἐκεῖνα περιβεβλημένος, ὑπὸ θυμοῦ κρατηθεὶς πολλάκις, καθάπερ μειράκιον εὐτελές, περιτρέπεται, καὶ πάντα θορύβου πληροῖ καὶ ζάλης· οὗτος δὲ ὥσπερ ἐν λιμένι καθήμενος, βαθείας ἀπολαύει γαλήνης, κἂν ζημίᾳ περιβάλῃς, οὐκ ἐνίκησας τὴν πέτραν, κἂν ὕβριν ἐπαγάγῃς, οὐκ ἔσεισας τὸν πύργον, κἂν πληγὰς προστρίψῃς, οὐκ ἔπληξας τὸν ἀδάμαντα». Μακάριος ἀνὴρ ὁ μακρόθυμος.

§ 25. Περὶ πραότητος.

Ἡ πραότης εἶναι ἠρεμία ἀγαθῆς ψυχῆς ἀγαπώσης τὸν Θεὸν καὶ τὸν πλησίον ἑαυτῆς. Ἡ πραότης εἶναι ἀγαστὴ ἀρετὴ τέρπουσα τοὺς θεωμένους τὴν εἰκόνα αὐτῆς. Ἡ ἡμερότης τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς ἡ ἐπικεχυμένη ὡς καλλονὴ διηνθισμένη χάρισιν ἐφ' ὅλον τὸ ἦθος αὐτῆς ἐμποιεῖ εὐχαρίστησιν τοῖς ἀτενίζουσιν αὐτήν. Ἡ πραότης εἶναι πλοῦτος ἀνεκτίμητος, εἶναι ὄνομα θεϊκόν, εἶναι οὐράνιον χάρισμα, εἶναι κλῖμαξ ἀναβιβάζουσα τὸν ἄνθρωπον εἰς τὸν οὐρανόν. Ἡ πραότης καθιστᾷ τὸν ἄνθρωπον εἰκόνα τοῦ πράου Ἰησοῦ, ὃς θερμαίνει τὴν καρδίαν αὐτοῦ. Ἡ πραότης παρακολουθεῖται ὑπὸ τῆς ταπεινοφροσύνης, τῆς ἀνεξικακίας καὶ τῆς ὑπομονῆς. Ὁ πρᾶος εἶναι εὐμενὴς καὶ εὔνους πρὸς πάντας καὶ πρὸς τοὺς ἁμαρτάνοντας ἐπιεικῶς φέρεται· ὁ πρᾶος οὐκ ὀνειδίζει, οὐχ ὑβρίζει, οὐ βλασφημεῖ, ἀλλὰ μετ' ἀγάπης ἐπανορθοῖ τοὺς πταίοντας. Ὁ πρᾶος οὐ μάχεται, οὐ φιλονικεῖ, ἀλλ' ἡπίως διαλέγεται πρὸς πάντας· ὁ λόγος αὐτοῦ ῥέει γλυκὺς ἀπὸ τῆς γλώσσης αὐτοῦ· ὁ πρᾶος εἶναι διδακτικὸς καὶ ἀνεξίκακος ἐν πραότητι παιδεύων τοὺς ἀντιδιατιθεμένους· ὁ πρᾶος ὡς πνευματικὸς ἀνὴρ καταρτίζει τὸν παραπεσόντα ἐν πνεύματι πραότητος. Ἐπὶ τὸν πρᾶον καὶ ταπεινὸν ἐπιβλέψει ὁ Κύριος, ὁδηγήσει αὐτὸν ἐν κρίσει, διδάξει αὐτὸν τὰς ὁδοὺς αὐτοῦ. Οἱ πραεῖς κληρονομήσουσι τὴν γῆν καὶ καταφυτεύσουσιν ἐπὶ πλήθει εἰρήνης. Ὁ πρᾶος μετὰ πάσης ταπεινοφροσύνης, μετὰ πραότητος καὶ μακροθυμίας ἀνέχεται ἐν ἀγάπῃ τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· ἐνδεδυμένος, ὡς ἐκλεκτὸς Θεοῦ καὶ ἠγαπημένος τῷ Θεῷ, σπλάγχνα οἰκτιρμῶν, χρηστότητα καὶ ταπεινοφροσύνην φέρεται πρὸς πάντας ἐν πνεύματι πραότητος. Μακάριος ὁ τὴν ἀρετὴν τῆς πραότητος κεκτημένος, διότι φέρει τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, οὗτινος ἀληθὴς μαθητὴς ἐγένετο.

§ 26. Περὶ ἀνεξικακίας.

Ἀνεξικακία ἐστὶν ἀνοχὴ τῶν κακῶν καὶ λήθη αὐτῶν ἐξ ἀγάπης τοῦ πλησίον

Ἡ ἀνεξικακία διδάσκει τὴν μετριοπάθειαν, τὴν συγγνώμην, τὴν ἀοργησίαν, τὴν μακροθυμίαν, τὴν πραότητα καὶ τὴν ἀμνησικακίαν.

Ὁ ἀνεξίκακος χαρίζεται τῇ εἰρήνῃ τὴν ἐκδίκησιν καὶ ἀνταποδίδωσι τὸ κακὸν διὰ τῆς εὐεργεσίας· ὁ ἀνεξίκακος εἶναι τύπος Χριστοῦ.

Παράδειγμα ἀνεξικακίας ἐστὶν ὁ Σωτὴρ καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, οἵτινες σταυρούμενοι καὶ θανατούμενοι ηὔχοντο ὑπὲρ τῶν δημίων αὐτῶν.

§ 27. Περὶ φιλαργυρίας.

Φιλαργυρία εἶναι ἡ φιλοχρηματία καὶ ἡ ἐπιθυμία τοῦ πλούτου ἡ τὴν καρδίαν κατακυριεύσασα καὶ τὸν νοῦν αἰχμαλωτίσασα. Ἡ φιλαργυρία εἶναι νόσος ξένη καὶ καινὴ τῆς ψυχῆς, ῥίζα τῶν κακῶν, παροῦσα γέεννα, ἡ ἀκρόπολις τῶν κακιῶν, ὁ κολοφὼν τῶν ἁμαρτημάτων.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ φιλαργυρίας· «Ὅσα ἂν εὕρῃς κακὰ κἂν ἐν οἰκίᾳ, κἂν ἐν ἀγορᾷ, κἂν ἐν δικαστηρίοις, κἂν ἐν βουλευτηρίοις, κἂν ἐν βασιλείοις, κἂν ὁπουδήποτε, ἐντεῦθεν πάντα ὄψει βλαστάνοντα». Ἡ φιλαργυρία προκαλεῖται πολλοὺς πρὸς ἀδικίαν διὰ τὴν ἐλπίδα τοῦ χρήματος καὶ γίνεται αἰτία πολλῶν κακῶν τοῖς ἀνθρώποις· ἡ φιλαργυρία εἶναι πάθος τῆς ψυχῆς προκαλοῦν δίψαν χρυσοῦ τοσούτῳ μᾶλλον ἐκκαιομένην, ὅσῳ μᾶλλον ἐπιχέεται χρυσὸς πρὸς κατάσβεσιν αὐτῆς. Ἡ φιλαργυρία εἶναι πτωχοποιός, διότι θησαυρίζει ἑαυτῇ καὶ οὐχὶ τῷ ἔχοντι αὐτήν· αὐτὸν ἀφίησι στερεῖσθαι καὶ πτωχεύειν· εἶναι ψυχοφθόρος, διότι διαφθείρει πᾶν ὅ,τι ὑγιὲς ἡ ψυχὴ κέκτηται καὶ ἀμαυροῖ πᾶσαν αὐτῆς ἀρετήν· εἶναι φίλη τῆς γεέννης, ὡς ὁδηγοῦσα ἀληθῶς εἰς αὐτήν· εἶναι ἐχθρὰ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ὡς κλείουσα τὴν θύραν τῆς εἰσόδου τοῦ παραδείσου. Εἶναι μήτηρ πάντων τῶν κακῶν, ὡς ἐξωθοῦσα εἰς πᾶν εἶδος ἀδικίας. Εἶναι σκληρὰ καὶ ἀνηλεής, ἄσπλαγχνος καὶ τυραννικὴ καταθλίβουσα πρῶτον πάντων αὐτὸν τὸν φιλοῦντα αὐτήν, τὸν αἰχμάλωτον αὐτῆς. Ἡ φιλαργυρία γεννᾷ τὴν πλεονεξίαν, τὴν ἁπληστίαν, τὴν φειδωλίαν, τὸν δόλον, τὴν κλο-

πήν, τὴν ἁρπαγήν, τὴν ἀγνωμοσύνην, τὴν ἀχαριστίαν καὶ τὸν θάνατον τῆς ψυχῆς.

Ὁ Πλούταρχος λέγει περὶ φιλαργυρίας· «ποτῷ μὲν ἔσβεσαν τὴν τοῦ ποτοῦ ὄρεξιν, καὶ τροφῇ τὴν τῆς τροφῆς ἐπιθυμίαν ἠκέσαντο, φιλαργυρίαν δὲ οὐ σβέννυσιν ἀργύριον, οὐδὲ χρυσίον, οὐδὲ πλεονεξία παύεται κτωμένη τὸ πλέον, ἀλλ' ἔστιν εἰπεῖν πρὸς τὸν πλοῦτον ὡς πρὸς ἰατρὸν ἀλαζόνα· Τὸ φάρμακόν σου τὴν νόσον μείζω ποιεῖ».

§ 28. Εἰκὼν τοῦ φιλαργύρου.

Ὁ φιλάργυρος εἶναι ἄνθρωπος δυστυχέστατος, διότι πάσχει τὴν ψυχὴν ἀνιάτως καὶ ὑποφέρει τὰ πάνδεινα· διψῇ χρυσίου, ποταμὸς δὲ χρυσίου διαρρέει διὰ τῶν ταμείων αὐτοῦ, αὐτὸς δὲ ἀπὸ τῆς δίψης ἀπόλλυται. Ὅμοια πάσχει πρὸς τὸν Τάνταλον τὸν ἀδυνατοῦντα νὰ σβέσῃ τὴν δίψαν του καὶ νὰ δροσίσῃ τὰ καιόμενα χείλη του πίνων ἐκ τοῦ παραρρέοντος ὕδατος τοῦ ποταμοῦ. Ὁ φόβος τῆς ἀπωλείας τοῦ πλούτου ταράσσει αὐτοῦ τὴν ψυχήν. Ἡ καρδία αὐτοῦ πάσχει ἐκ τῶν συγκινήσεων. Οὐδένα ἀγαπᾷ, διότι ἠγάπησε τὸν θησαυρὸν αὐτοῦ· ὅπου ὁ θησαυρὸς αὐτοῦ, ἐκεῖ καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ. Οὗτος αὐτῷ Θεὸς καὶ τὸ εἴδωλον αὐτοῦ ἀνύψωσε χρυσοῦν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ, καὶ αὐτῷ προσφέρει λατρείαν καὶ θυσίαν καὶ προσφοράν· αὐτῷ μόνῳ πέποιθε καὶ τὰς ἐλπίδας αὐτοῦ αὐτῷ ἀνέθετο. Πᾶσαν τὴν εὐδαιμονίαν αὐτοῦ ᾠκοδόμησεν ἐπὶ τῇ λατρείᾳ τοῦ πλούτου αὐτοῦ καὶ ἡδονὴν οἴεται καὶ ἀπόλαυσιν τὴν θεραπείαν καὶ φρούρησιν αὐτοῦ. Ὁ νοῦς αὐτοῦ ἐσκοτίσθη, ἡ καρδία ἐπωρώθη, ἡ δὲ ψυχὴ αὐτοῦ διεφθάρη. Πᾶν ὅ,τι ἀγαθὸν ἐκέκτητο ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ ἠμαυρώθη ἢ τελείως ἐξέλιπεν. Εἶναι ἄσπλαγχνος, ἄπονος, ἀσυμπαθής, ἀνελεήμων, τὰ πάθη τοῦ πλησίον αὐτοῦ δὲν συγκινοῦσι τὴν ἀναίσθητον αὐτοῦ καρδίαν· ἡ δυστυχία τῶν ἀδελφῶν αὐτοῦ δὲν συγκλονεῖ τὰ σπλάγχνα αὐτοῦ, οὐδενὸς κήδεται, οὐδένα λυπεῖται, πρὸς οὐδένα συμπαθεῖ· ἐὰν ἡ κοινωνία τῶν ἀνθρώπων ὑπὸ λιμοῦ ἀπόληται, αἱ ἀποθῆκαι αὐτοῦ δὲν θέλουσιν ἀνοιχθῆ. Τὴν δυστυχίαν τῶν ἄλλων οἴεται εὐκαιρίαν πρὸς ἐπαύξησιν τοῦ πλούτου αὐτοῦ. Πλεονέκτης καὶ ἄπληστος ἐπωφελεῖται τὰς δυσπραγίας τῶν ἄλλων καὶ χαίρει ἐπ' αὐταῖς μᾶλλον ἢ ἐπὶ ταῖς εὐφορίαις τῆς γῆς καὶ τῇ εὐπορίᾳ τοῦ πλησίον αὐτοῦ. Συνάπτει οἰκίαν πρὸς οἰκίαν καὶ ἀγρὸν πρὸς ἀγρὸν ἐγγίζει, ἵνα ἀφαιρέσῃ τι τοῦ πλη-

σίον, ἕως τοῦ μὴ ὑπάρχειν τόπον. Ὁ φιλάργυρος γίνεται μανιακός, διότι ὁ ἔρως τοῦ χρήματος ἐξέστησεν αὐτοῦ τὰς φρένας· καὶ τῶν μὲν κτηθέντων ὑπερορᾷ καὶ ἀμελεῖ, τῶν δὲ μὴ κτηθέντων δυσερωτιᾷ καὶ ποθεῖ.

Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει περὶ τοῦ φιλαργύρου· «οὐδὲν δύναται αὐτὸν ἐπισχεῖν· πυρός ἐστι χαλεπώτερος, πάντα διὰ συνεχείας νεμόμενος· οὐ τῇ ἀπολαύσει τῶν συναχθέντων προσέχει, ἀλλ' ἑαυτὸν ἐκδαπᾷ τῇ ἐπιθυμίᾳ τῆς τοῦ πλείονος κτήσεως. Εἶτα ἀγρυπνίαι, ἐντεῦθεν αἱ μέριμναι καὶ αἱ φροντίδες. Ὅσον αὔξει ὁ πλοῦτος τοσοῦτον φέρει τοῦ βίου τὸ μεριμνικόν».

Ὁ δὲ Χρυσόστομος λέγει· «Τοὺς χρημάτων ἐρῶντας καὶ βασκάνους, καὶ κακοήθεις, καὶ πολυόρκους, καὶ ἐπιόρκους, καὶ θρασεῖς, καὶ λοιδόρους, καὶ κλέπτας, καὶ ἀναισχύντους, καὶ ἰταμούς, καὶ ἀγνώμονας καὶ πάντα ἀνάγκη εἶναι τὰ κακά».

Ὁ φιλάργυρος δὲν ἔχει φίλους, δὲν ἔχει συγγενεῖς, εἶναι ἐστερημένος τῶν συμπαθειῶν τῶν ἀνθρώπων καὶ περιφρονεῖται ὑπὸ πάντων.

Ὁ φιλάργυρος εἶναι ἀνελεύθερος, διότι ἡ φιλαργυρία ἐδούλωσε τὴν ψυχὴν αὐτοῦ.

Ὁ φιλάργυρος πάντα ἔχων τὰ πρὸς εὐφροσύνην διανύει τὸν βίον ἄνευ εὐφροσύνης, διότι δὲν ἔχει τὸν εὐφρανθησόμενον.

Κατὰ τῆς φιλαργυρίας καὶ τῶν φιλαργύρων ὁ χρυσοῦς τὴν γλῶσσαν Ἰωάννης λέγει «φύγωμεν τὴν φιλαργυρίαν τὴν ῥίζαν τῶν κακῶν καὶ πάντα φευξόμεθα. Παῦλος ἐφθέγξατο μᾶλλον δὲ Χριστὸς διὰ Παύλου. Τί γὰρ κακὸν οὐ διὰ τὰ χρήματα; μᾶλλον διὰ κακὴν προαίρεσιν τῶν οὐκ εἰδότων αὐτοῖς χρῆσθαι; ἄνελε τοίνυν τὴν φιλοχρηματίαν καὶ πέπαυται πόλεμος, πέπαυται μάχη, πέπαυται ἔχθρα, πέπαυται ἔρις καὶ φιλονικία· ὥσπερ λυμεῶνας καὶ λύκους ἐλαύνεσθαι τοὺς τοιούτους ἐκ τῆς οἰκουμένης ἐχρῆν· καθάπερ γὰρ ἄνεμοί τινες ἐναντίοι καὶ σφοδροὶ εἰς γαληνὸν ἐμπεσόντες πέλαγος ἐκ βάθρων αὐτὸ ἀναστρέφουσιν ὡς καὶ βύθιον ἄμμον τοῖς ἄνω μίγνυσθαι κύμασι, οὕτως οἱ φιλοχρήματοι πάντα ἄνω κάτω ποιοῦσιν· οὐδένα οἶδεν ὁ φιλοχρήματος φίλον· τί δὲ λέγω φίλον; οὐδὲ αὐτὸν τὸν θεὸν ἐπίσταται· ὑπὸ γὰρ τῆς ἐπιθυμίας ἐκείνης κατεχόμενος μέμηνε».

Δυστυχὴς καὶ ταλαίπωρος ἄνθρωπος!

§ 29. Περὶ αὐταρκείας.

Αὐτάρκεια, τὸ ἀρκεῖσθαι εἰς ἑαυτόν, τὸ ἀναπαύεσθαι ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ὀλίγοις καὶ μὴ ζητεῖν περιττά. Αὐτάρκης δὲ ὁ μένων εὐχαριστημένος ἐκ τῶν ἑαυτοῦ, ὁ ἀναπαυόμενος ἐπὶ ταῖς ἑαυτοῦ προσόδοις.

Πορισμὸς μέγας, εἶπον οἱ πατέρες, ἡ εὐσέβεια μετ' αὐταρκείας. Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος αὐτάρκειαν λέγει τὸ ἔχειν διατροφὰς καὶ σκεπάσματα. Ὁ Σειρὰχ λέγει· «Ζωὴ αὐταρκείας ἐργάτου γλυκανθήσεται». Ἡ θεία πρόνοια αὐτάρκειαν καὶ λιτότητα πρὸς ζωὴν ᾠκονόμησεν, ὁ δὲ ἄνθρωπος πολυτέλειαν καὶ ποικιλίαν βρωμάτων ἐπεζήτησε καὶ ποικίλα γένη νοσημάτων ἐποίησεν.

Αὐτάρκεια εἶναι τὸ ἱκανὸν ἔχειν ταῖς χρείαις. Τὴν αὐτάρκειαν μετὰ τῆς εὐσεβείας τάσσει ὁ Παῦλος. Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει περὶ αὐταρκείας· «Αὐτάρκεια ἕξις ἐστὶν ἀρκουμένη, οἷς δεῖ, καὶ δι' αὐτῆς πορισικὴ τῶν πρὸς τὸν μακάριον συντελούντων βίον. Ὁ γὰρ ἐν αὐταρκείᾳ ζῶν, οὐδεμίαν μετάπτωσιν δέδοικεν». Ἡ αὐτάρκεια, λέγει ὁ θεῖος Χρυσόστομος, καὶ τροφή ἐστι καὶ ἡδονὴ καὶ ὑγίεια. Ὁ αὐτάρκης ὡς μὴ δεδμενος τῶν ἀλλοτρίων ἐστὶν εὐπορώτατος πάντων. Ὁ αὐτάρκης ἐστὶν εὐδαίμων ὅτι οὐδενὸς στερεῖται. Ὁ αὐτάρκης ἐγγὺς τῷ θεῷ γίνεται ὡς μηδενὸς δεόμενος. Ὁ αὐτάρκης ἐστὶν εὐτυχὴς ὡς μὴ ζητῶν νὰ ἐπιτύχῃ τινὶ τῶν δεόντων. Ὁ αὐτάρκης γινώσκει τὸ καλὸν καὶ ἀγαθὸν καὶ οὐ ζητεῖ ἐν τῇ τρυφῇ τὴν ἀπόλαυσιν. Ὁ αὐτάρκης φιλοσοφεῖ ἐν τῷ βίῳ καὶ ἐσθίει, ἵνα τὸν βίον διανύῃ. Ὁ αὐτάρκης ἠσκήθη νὰ ἄρχῃ ἑαυτοῦ καὶ νὰ βαδίζῃ τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς. Ὁ Πλάτων λέγει περὶ αὐταρκείας ταῦτα· «Αὐτάρκεια, τελειότης κτήσεως ἀγαθῶν· ἕξις καθ' ἣν οἱ ἔχοντες αὐτοὶ αὐτῶν ἄρχουσι.

§ 30. Περὶ ἀκτημοσύνης καὶ ἀκτήμονος.

Ἀκτημοσύνη ἐστὶν ἔνδεια. Ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ ἀκτημοσύνης ταῦτα· «Ἰσχυρὸν ὅπλον ἡ ἀκτημοσύνη καὶ ἀκαταγώνιστον καταγώγιον, καὶ πύργος ἀσάλευτος. Ὁ ἀκτήμων πέποιθεν ἐπὶ τὸν εἰπόντα οὐ μὴ σὲ ἀνῶ οὐδ' οὐ μὴ σὲ ἐγκαταλείπω· (Ἑβρ. ιγ'. 5).

Ἀκτήμων, ὁ ἀποταξάμενος πᾶσι τοῖς ὑπάρχουσιν αὐτῷ καὶ μη-

δὲν τὸ σύνολον ἐπὶ γῆς κεκτημένος πλὴν τοῦ σώματος· καὶ τὴν πρὸς αὐτὸ δὲ σχέσιν διαρρήξας τῷ θεῷ καὶ τοῖς εὐσεβέσι τὴν ἑαυτοῦ κατεπίστευσεν οἰκονομίαν. Ὁ Κύριος ἡμῶν ἐνετείλατο τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ ἀκτημοσύνην εἰπών· Μὴ κτήσησθε χρυσόν, μηδὲ ἄργυρον, μηδὲ χαλκὸν εἰς τὰς ζώνας ὑμῶν, μὴ πήραν εἰς ὁδόν, μηδὲ δύο χιτῶνας, μηδὲ ὑποδήματα, μηδὲ ῥάβδους· ἄξιος γὰρ ὁ ἐργάτης τῆς τροφῆς αὐτοῦ ἐστιν. (Ματθ. ι', 9).

§ 31. Περὶ φιλαυτίας.

Φιλαυτία ἐστὶν ἡ πρὸς τὸ σῶμα ἐμπαθὴς καὶ παράλογος φιλία, ᾗ ἀντίκειται ἡ ἀγάπη καὶ ἐγκράτεια. Ὁ ἔχων τὴν φιλαυτίαν δῆλον ὅτι ἔχει ὅλα τὰ πάθη. Ἡ φιλαυτία βιάζει τὸν φίλαυτον πολλὰ περιττὰ νὰ προμηθεύῃ ἑαυτῷ. Ἡ φιλαυτία πολλὰ ἐπικρύπτει τὰ κακά. Ὁ φίλαυτος πάντα πράττει μόνον δι' ἑαυτόν. Ὁ φίλαυτος μόνῳ ἑαυτῷ ζῇ.

Ὁ Ἰωάννης ὁ Δαμασκηνὸς λέγει περὶ φιλαυτίας τὰ ἑξῆς· «οἱ ἑαυτῶν μόνον ἕνεκεν πάντα πράττοντες, φιλαυτίαν, τὸ μέγιστον τῶν κακῶν, ἐπιτηδεύουσιν, ὃ ποιεῖ τὸ ἄμικτον, τὸ ἀκοινώνητον, τὸ ἄφιλον, τὸ ἄδικον, τὸ ἀσεβές· τὸν γὰρ ἄνθρωπον ἡ φύσις παρεσκεύασεν, οὐχ ὡς τὰ μονωτικὰ θηρία, ἀλλ' ὡς τὰ ἀγελαῖα καὶ σύννομα, καὶ κοινωνικά, ἵνα μὴ ἑαυτῷ ζῇ μόνῳ, ἀλλὰ καὶ πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ ἀδελφοῖς, καὶ γυναικί, καὶ τέκνοις, καὶ ἄλλοις συγγενέσι, καὶ φίλοις, καὶ δημόταις, καὶ φυλέταις, καὶ πατρίδι, καὶ ὁμοφύλοις, καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις· ἔτι μέντοι καὶ τοῖς μέρεσι τοῦ παντὸς καὶ τῷ ὅλῳ κόσμῳ, καὶ πολὺ πρότερον τῷ Θεῷ καὶ ποιητῇ· δεῖ γὰρ εἶναι, εἴ γε ὅλως ἐστὶ λογικός, κοινωνικόν, φιλόκοσμον, φιλόθεον, ἵνα γένηται καὶ θεοφιλής. Ὁ φίλαυτος κινούμενος ὑπὸ τῆς φιλοδοξίας τῆς τὰ πάντα μισούσης οὐδὲν ἀγαπᾷ οὐδὲ κήδεται οὐδενός.

Ὁ δὲ Πλάτων λέγει· πάντων δὲ μέγιστον κακὸν ἀνθρώποις τοῖς πολλοῖς ἔμφυτον ἐν ταῖς ψυχαῖς ἐστίν, οὗ πᾶς ἑαυτῷ συγγνώμην ἔχων ἀποφυγὴν οὐδεμίαν μηχανᾶται. Τοῦτο δ' ἔστιν ὃ λέγουσιν, ὡς φίλος αὐτῷ πᾶς ἄνθρωπος φύσει τ' ἐστὶ καὶ ὀρθῶς ἔχει τὸ δεῖν εἶναι τοιοῦτον· τὸ δὲ ἀληθείᾳ γε πάντων ἁμαρτημάτων διὰ τὴν σφόδρα ἑαυτοῦ φιλίαν αἴτιον ἑκάστῳ γίνεται ἑκάστοτε· τυφλοῦται γὰρ περὶ τὸ φιλούμενον τὸ φιλοῦν, ὥστε τὰ δίκαια καὶ τὰ ἀγαθά, καὶ τὰ καλὰ κακῶς κρίνει, τὸ αὐτοῦ πρὸ τοῦ ἀληθοῦς ἀεὶ τιμᾶν δεῖν ἡγούμενος....

Διὸ πάντα ἄνθρωπον χρὴ φεύγειν τὸ σφόδρα φιλεῖν ἑαυτόν. (Πλάτωνος Νόμων ε΄).

§ 32. Περὶ μεμψιμοιρίας

Μεμψιμοιρία, ἡ δυσαρέσκεια ἡ πρὸς τὴν μοῖραν, ἡ ἔλλειψις πρὸς τὸν Θεὸν εὐγνωμοσύνης, ἡ ἀχαριστία πρὸς πάντας, ἡ ἀθέτησις καὶ αὐτῆς τῆς θείας προνοίας, τὸ φιλόψογον ἐν παντὶ καὶ τὸ μέμφεσθαι τοὺς πάντας.

Ὁ Θεόφραστος εἰς τοὺς χαρακτῆρας αὐτοῦ λέγει περὶ μεμψιμοιρίας· «ἔστι δὲ ἡ μεμψιμοιρία ἐπιτίμησις παρὰ τὸ προσῆκον δεδομένη. Ὁ δὲ μεμψίμοιρος τοιόσδε τις οἷος, ἀποστείλαντος μερίδα τοῦ φίλου, εἰπεῖν πρὸς τὸν φέροντα, «ἐφθόνησέ μοι τοῦ ζωμοῦ καὶ τοῦ ῥινα ρίου, οὐκ ἐπὶ δεῖπνον καλέσας»· καὶ τῷ Διὶ ἀγανακτεῖν, οὐ διότι ὗει, ἀλλὰ διότι ὕστερον· καὶ εὑρών τι ἐν τῇ ὁδῷ βαλάντιον εἰπεῖν, «ἀλλ' οὐ θησαυρὸν εὕρηκα οὐδέποτε». Καὶ πρὸς εὐαγγελιζόμενον, «υἱός σοι γέγονεν», εἰπεῖν, ὅτι «ἂν προσθῇς, καὶ τῆς οὐσίας τὸ ἥμισυ ἄπεστιν. ἀληθῆ ἐρεῖς» κτλ.

Ὁ μεμψίμοιρος οὐ χαίρει ἐπὶ τοῖς σωζομένοις, ἀλλ' ἀνιᾶται ἐπὶ τοῖς ἀπολλυμένοις, τοῦτο δὲ ἐπεὶ οὐ προσάγει τὴν διάνοιαν ἐπὶ τὰ περισωθέντα ἀγαθά, ἀλλ' ἀεὶ ἐπὶ τὰ ἀπολεσθέντα τὴν διάνοιαν περιφέρων ποιεῖ αὐτὰ ἐναργῆ καὶ πρόσφατα.

Ὁ μεμψίμοιρος ἀεὶ δυσανασχετεῖ, ἐπὶ τῇ μὴ κατ' ἀξίαν προαγωγῇ αὐτοῦ καὶ ἀγανακτεῖ κατὰ τῶν ὑποτιμώντων τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ. Ὁ μεμψίμοιρος ἀσεβεῖ πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰς δῆθεν πρὸς αὐτὸν ἀδικίας· πᾶν δώρημα, πᾶσα χάρις, πᾶσα τιμή, πᾶσα δόξα εἶναι κατώτερα τῶν προσηκόντων αὐτῷ. Τὸν μεμψίμοιρον οὐδὲν εὐχαριστεῖ, οὐδὲν τέρπει, οὐδὲν ἱκανοποιεῖ. Ἀπὸ τῶν χειλέων τοῦ μεμψιμοίρου δὲν προηνέχθη ἡ λέξις εὐχαριστῶ, ἀπὸ δὲ τῆς καρδίας αὐτοῦ δὲν ἀνεπέμφθη δοξολογία πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰς πλουσίας πρὸς αὐτὸν γενομένας χάριτας. Ὁ μεμψίμοιρος εἶναι ἀγνώμων καὶ ἀχάριστος. Ὁ μεμψίμοιρος ἀρνεῖται καὶ τὴν πρὸς τοὺς ἰδίους γονεῖς εὐγνωμοσύνην. Ὁ μεμψίμοιρος ἄθλιος ἄνθρωπος.

§ 33. Περὶ χαιρεκακίας.

Χαιρεκακία, τὸ ἐπιχαίρειν τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς. Ὁ χαιρέκακος

ἐπιχαίρει ἐπὶ τῷ νεκρῷ τοῦ ἐχθροῦ αὐτοῦ καὶ οὐ μέμνηται ὅτι πάντες ἀποθνήσκουσιν. Τὸν χαιρέκακον θεραπεύουσι τὰ ἀλλότρια κακά. Ὁ χαιρέκακος μᾶλλον χαίρει ἐπὶ τοῖς ἀλλοτρίοις κακοῖς, ἢ ἐπὶ τοῖς ἰδίοις ἀγαθοῖς. Ἡ ψυχὴ τοῦ χαιρεκάκου ἐχθαίρει τοὺς εὐτυχοῦντας καὶ ἀποστρέφεται τοὺς ἀπολαύοντας τῶν ἀγαθῶν τοῦ βίου· ἡ καρδία αὐτοῦ εἶναι πλήρης μίσους, καὶ πόθος αὐτῆς διακαὴς ἡ τῶν ἄλλων δυσπραγία. Ὁ χαιρέκακος εἶναι μοχθηρός, ἡ ὄψις αὐτοῦ σκυθρωπή, τὸ βλέμμα ὕπουλον, τὰ χείλη ἔχει συνεσφιγμένα, μειδιᾷ σαρδόνιον καὶ πικρίας πλῆρες τὸ στόμα αὐτοῦ. Χαίρει μᾶλλον ἐπὶ ταῖς μάχαις ἢ ἐπὶ τῇ εἰρήνῃ, καὶ ἥδεται μᾶλλον ὁρῶν δυστυχοῦντας ἢ εὐτυχοῦντας. Εὐφραίνεται ἐπὶ κακοῖς καὶ ἀγάλλεται ἐπί διαστροφῇ πραγμάτων· αἱ τρίβοι αὐτοῦ εἰσι σκολιαὶ καὶ καμπύλαι αἱ τροχιαὶ αὐτοῦ. Γαυριᾷ ἐπὶ τῇ κακίᾳ καὶ συγγηρᾷ αὐτῷ τὰ κακά. Ὁ Θεὸς θέλει ἀποδώσει αὐτῷ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς πονηρᾶς αὐτοῦ καρδίας. Οὐαί! αὐτῷ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ τῇ φρικτῇ τῆς ἀνταποδόσεως.

§ 34. Περὶ σεμνοπρεπείας.

Ἡ σεμνοπρέπεια περιγίνεται ἐκ τῆς τοῦ ἤθους τελειώσεως. Ἡ ἀληθὴς σεμνοπρέπεια ἡ τὸν ἠθικὸν χαρακτῆρα τοῦ σεμνοπρεποῦς συνιστῶσα ἔχει τὰς ἑαυτῆς βάσεις ἐν τῷ ἔσω ἀνθρώπῳ· αὕτη εἶναι ἀνανάκλασις τῆς ἐσωτερικῆς χάριτος τῆς ψυχῆς, τῆς αἴγλης τῶν ἀρετῶν αὐτῆς καὶ τῆς πνευματικῆς διακοσμήσεως αὐτῆς· αὕτη ἐκ τῶν ἔσω ὡς χάρις διαχεομένη καθιστᾷ λαμπρὰν καὶ χαρίεσσαν τὴν ὄψιν τοῦ σεμνοπρεποῦς. Ἡ σεμνοπρέπεια εἶναι ἀληθὴς εἰκὼν τοῦ ἤθους καὶ ἔκφανσις τῆς ψυχικῆς διαθέσεως καὶ τῆς ἐσωτερικῆς σεμνότητος ταῦ σεμνοπρεποῦς. Αὕτη ἀνεπίπλαστος οὖσα καὶ ἀσχημάτιστος, ἁπλῆ καὶ ἀπέριττος, ἔχει σταθερὸν καὶ ἀναλλοίωτον τὸν χαρακτῆρα μηδέποτε μεταβαλλόμενον ἢ μετασχηματιζόμενον ἢ μεταπίπτοντα ἀπὸ τοῦ σεμνοῦ εἰς τὸ ἄσεμνον καὶ διαμένει ἡ αὐτὴ εἰς τὸ διηνεκές.

Ὁ σεμνοπρεπὴς εἶναι ἄδολος, εἰλικρινὴς καὶ εὐθύς· βαδίζει τὴν ὁδὸν τῆς ἀρετῆς καὶ ἐργάζεται τὸ ἀγαθόν· ἔχει τὸ σχῆμα εὐπρεπές, τοὺς τρόπους εὐγενεῖς, τοὺς λόγους μεμετρημένους, τὸ δὲ ἦθος αὐτοῦ ἐμποιεῖ ἐμπιστοσύνην· τὴν στάσιν τοῦ σώματος αὐτοῦ εὔσχημον καὶ ἀξιοπρεπῆ, μηδὲν ἔχουσαν τὸ ἐπιδεικτικόν· ἡ διάθεσις τοῦ προσώπου φυσικὴ καὶ ἀνεπίπλαστος, ὄμμα ἔχει ἱλαρόν, σταθερὸν καὶ ἀπερίερ-

γον, αἱ χειρονομίαι εἰσὶν ἀπέριττοι καὶ ἤρεμοι, τὸ βάδισμα ἔχει ὁμαλὸν καὶ τακτικόν, πᾶσαι δὲ αἱ κινήσεις αὐτοῦ τῇ εὐταξίᾳ κοσμοῦνται, τὴν περιβολὴν τῆς ἐσθῆτος αὐτοῦ κοσμίαν καὶ αὐτάρκη πρὸς χειμῶνα καὶ θέρος καθαρὰν καὶ ἀπέριττον· ὁ σεμνοπρεπὴς εἶναι ἀγαπητὸς πρὸς πάντας, καὶ σιωπῶν διδάσκει· ἐράσμιος ἄνθρωπος ὁ σεμνοπρεπής.

§ 35. Περὶ τῆς ψευδοσεμνοπρεπείας.

Ἡ ἐπιτετηδευμένη καὶ ἐπίπλαστος σεμνοπρέπεια εἶναι ἐψιμυθιωμένη κακοήθεια, ἥτις καλύπτεται ὑπὸ τῆς προσωπίδος τῆς σεμνοπρεπείας. Αὕτη σφετερίζεται τὸ σεμνὸν τῆς σεμνοπρεπείας ἦθος, ὅπως καλύψῃ τὸν δυσειδῆ καὶ ἀποτρόπαιον χαρακτῆρα τοῦ κακοήθους ἐσωτερικοῦ ἀνθρώπου. Αὕτη εἶναι βδελυρὰ ὑπόκρισις, ἄλλο ἀντ' ἄλλου δεικνύουσα πρόσωπον. Ἡ ὑπόκρισις εἶναι λανθάνουσα πικρία.

Ἡ εἰκὼν τοῦ ψευδοσεμνοπρεποῦς.

Ὁ ψευδοσεμνοπρεπὴς φαῦλος ὢν εἶναι ἐστερημένος ἐσωτερικοῦ διακόσμου· θέλων δὲ νὰ ἐξαπατήσῃ περιβάλλεται ἀκόσμως τὴν περιβολὴν τῆς σεμνοπρεπείας, ὅπως καλύψῃ ὡς διὰ φύλλων τὴν ἑαυτοῦ γυμνότητα καὶ τὴν ἑαυτοῦ ἀσχημίαν· ὁ δόλος εἶναι τὸ κυρίως χαρακτηριστικὸν γνώρισμα αὐτοῦ· εἶναι ἀνειλικρινὴς καί εἰσι σκολιαὶ αἱ τρίβοι αὐτοῦ· ἐργάζεται ἐν κρυπτῷ τὸ πονηρὸν καὶ ἐπιτηδεύει ἀγαθότητα. Ἐπιδεικνύει σοβαρότητα διὰ βεβιασμένου σχηματισμοῦ τοῦ προσώπου καὶ προσποιεῖται ἐπίπλαστον γαλήνην, ὅπως κρύψῃ τὸν τάραχον τῆς ἀθλίας ψυχῆς αὐτοῦ. Τὸ ὄμμα ἔχει ὕπουλον, ἀσταθὲς καὶ περίεργον· τὴν ὀφρὺν καθειμένην, τὸ βάδισμα ἄγαν βραδύ, τὰς κινήσεις τοῦ σώματος βαρείας· Οἱ λόγοι αὐτοῦ σεμνοτυφίας ἔμπλεοι· τὸ ἦθος καθ' ὅλου ὑποκριτικὸν ἐμποιοῦν ἀποστροφήν. Περιβάλλεται ἐσθῆτα σεμνὴν καὶ ὑποκρίνεται τὸν ταπεινόφρονα ὑψηλοφρονέστατος ἀνθρώπων ἁπάντων ὤν· ὁ ψευδοσεμνοπρεπὴς ἀποβαίνει μισητὸς πρὸς πάντας.

§ 36. Περὶ ὑποκρίσεως.

Ὁ Χρυσόστομος περὶ ὑποκρίσεως λέγει· «ὑπόκρισίς ἐστιν ἕτερον ἔχειν καὶ ἕτερον ποιεῖν»· οἱ νεώτεροι ἠθικολόγοι ὁρίζουσι τὴν ὑπό-

κρισιν οὕτω· ὑπόκρισίς ἐστι κλοπὴ ὑπολήψεως, ἢ κακία ὑπὸ σχῆμα ἀρετῆς· ὥστε ἐὰν ἡ ἀλήθειά ἐστι θεῖόν τι, ὁ μὴ ἔχων ταύτην ὑποκριτής, ἄλλο ὢν καὶ ἄλλο φαινόμενος, πρόδηλον ὅτι ἐναντίος ἐστὶ τῷ θεῷ»· ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ τῶν ὑποκριτῶν·

«Ἐπὶ εὐλαβείᾳ δόξαν ἔχεις ; ἂν μὲν ὄντως ᾖς εὐλαβὴς καὶ μηδὲν ἑαυτῷ σύνοιδας πονηρόν, χαίρειν δεῖ, οὐκ ἐπειδὴ δοκεῖς, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶ· ἐὰν μέν τοι μὴ ὢν τῆς πολλῶν δόξης ἐπιθυμῇς, ἐννόησον ὅτι οὐχ οὗτοι κρίνουσιν ἡμῖν κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν, ἀλλ' ὁ τὰ λανθάνοντα μετ' ἀκριβείας ἐπιστάμενος· εἰ δὲ συνειδὼς ἑαυτῷ ἁμαρτήματα, καθαρὸς εἶναι παρὰ πᾶσιν ὑποπτεύῃ, οὐ μόνον οὐ χαίρειν δεῖ, ἀλλὰ καὶ ἀλγεῖν καὶ στένειν πικρὸν τὴν ἡμέραν ἐννοοῦντα συνεχῶς, καθ' ἣν πάντα ἀποκαλύπτεται· τιμῆς ἀπολαύεις ; διακρούου ταύτην, εἰδὼς ὅτι ὀφειλέτην σε καθίστησιν· οὐδείς σοι παρέχει τιμήν ; καὶ χαίρειν δεῖ ἐπὶ τούτῳ». (λογ. β' εἰς τὴν πρὸς τὸν Τίτον).

Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει περὶ τοῦ ὑποκριτοῦ· «Ἀεὶ τὸ μῖσος ἐν τῷ βάθει τῆς καρδίας κατέχων ὁ ὑποκριτὴς ἀγάπην δείκνυσι κατακεχυμένην ἀνὰ τὴν ἐπιφάνειαν, κατ' αὐτὰς τὰς ὑφάλους πέτρας, αἳ βραχεῖ καλυπτόμεναι ὕδατι, κακὸν ἀπρόοπτον γίνονται τοῖς ἀφυλάκτοις». Ἡ ὑπόκρισις καρπός ἐστι τοῦ φθόνου πάντα συνεπάγουσα τὰ κακά.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει· «ὡς εὐλαβὴς θέλει καλεῖσθαι ἅγιος καὶ προσκυνεῖσθαι ὑπὸ πάντων· ὁρᾷς αὐτοῦ τὸ ἔξωθεν σχῆμα καὶ νομίζεις αὐτὸν κατὰ θεὸν ποιεῖν τὰ πάντα, ἡ δὲ καρδία αὐτοῦ φθόνου γέμει καὶ δόλου καὶ παντὸς εἴδους κακῶν»· ὁ δὲ Νεῖλος λέγει· «Νομίζει τῷ κατηφείας παραπετάσματι τὴν ἐνυπάρχουσαν κρύπτειν θρασύτητα, καὶ τὰ τῆς ψυχῆς αἴσχη ἀλλοτρίοις καλύπτειν ἐνδύμασι».

Ὁ δὲ Ἰὼβ λέγει· «λαλεῖ τῷ στόματι καὶ τοῖς χείλεσι τιμᾷ· ἡ δὲ καρδία πόρρω ἀπέχει, μάτην διδάσκει διδασκαλίας, ἀπατᾷ πάντας ἐν σχήματι σεμνῷ»· Ἕτερός τις σοφὸς λέγει·

Τὴν μὲν διάλεκτον καὶ τὸ πρόσωπον ἀμνίου ἔχειν δοκεῖ, τὰ δὲ ἔνδον οὐδὲν διαφέρει δράκοντος.

Ὁ ὑποκριτὴς εἶναι ἀδικώτατος ἀνθρώπων ἁπάντων· διότι τὸ δοκεῖν εἶναι δίκαιον μὴ ὄντα ἐσχάτη ἀδικία ἐστίν.

§ 37. Περὶ ἀνθρωπαρεσκείας.

Ἀνθρωπαρέσκεια ἀρετῆς ἀναίρεσις.

Ὁ ἀνθρωπάρεσκος ἐργάζεται τὴν ἀρετὴν οὐχὶ δι' αὐτὴν ἀλλὰ διὰ τὸν ἔπαινον· οὐχὶ ἵνα τελειωθῇ, ἀλλ' ἵνα δοξασθῇ ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ ἵνα ἀρέσῃ τῷ θεῷ ἀλλ' ἵνα ἀρέσῃ τοῖς ἀνθρώποις.

Ἡ ἀνθρωπαρέσκεια ἀγόνους τοὺς ἀγῶνας τῶν ἀσκουμένων καθιστᾷ· ἡ ἀνθρωπαρέσκεια ἀμαυροῖ τὸν χαρακτῆρα τῆς σωφροσύνης, καθιστᾷ ἄκαρπον τὴν νηστείαν, ἀφαιρεῖ τὴν ἁγιότητα τῆς προσευχῆς, ὑποκλέπτει τὸν στέφανον τῶν ἀγωνιζομένων, ἐξουθενεῖ τὴν ἀκτημοσύνην, καθαιρεῖ τῆς ἡσυχίας τὰ ὀχυρώματα, σκορπίζει τοὺς καρποὺς τῆς ἐλεημοσύνης, ὑπονομεύει τὰ θεμέλια πάσης ἀρετῆς, διαφθείρει τὸν νοῦν, καὶ διαστρέφει πᾶν ὑψηλὸν νόημα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ'.

ΗΘΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ ΤΟΥ ΕΠΙΘΥΜΗΤΙΚΟΥ

§ 1. Περὶ ἐγκρατείας.

Ἡ ἐγκράτεια εἶναι ἀρετὴ μεγίστης ἠθικῆς ἀξίας· εἶναι δὲ ἐγκράτεια ἑκουσία φειδὼ οὐ τῶν ἀπηγορευμένων, ἀλλὰ τῶν ἐπιτετραμμένων σωφροσύνης ἕνεκεν. Ἡ τῶν ἀπηγορευμένων φειδὼ οὐχὶ ἐγκράτεια, ἀλλὰ νόμου εὐλάβεια λέγεται· ἀρετὴ δὲ μεγίστη τὸ μετὰ φειδοῦς ἀπολαύειν τῶν ἐπιτετραμμένων σωφροσύνης ἕνεκεν. Ἡ ἐγκράτεια πᾶσι μὲν ἁρμόδιος μάλιστα δὲ τοῖς βουλομένοις Θεῷ εὐαρεστεῖν.

Ὁ μέγας Βασίλειος ὁρίζει τὴν ἐγκράτειαν ὧδε· «ἐγκράτειά ἐστιν ἁμαρτίας ἀναίρεσις, παθῶν ἀπαλλοτρίωσις, σώματος νέκρωσις, μέχρι καὶ αὐτῶν τῶν φυσικῶν παθημάτων καὶ ἐπιθυμιῶν, ζωῆς πνευματικῆς ἀρχή, τῶν αἰωνίων ἀγαθῶν πρόξενος, ἐν αὐτῇ τὸ κέντρον τῆς ἡδονῆς ἀφανίζουσα».

Ὁ δὲ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· «ἐγκράτειά ἐστι τὸ μηδενὶ ἀποσύρεσθαι πάθει».

Ὁ μέγας Βασίλειος, εἰπὼν τί ἐστιν ἐγκράτεια, λέγει καὶ τί νοεῖ ἐγκράτειαν· «ἐγκράτειαν λέγομεν οὐ πάντως τὴν εἰς τὸ παντελὲς ἀποχὴν τῶν βρωμάτων, τοῦτο γὰρ βιαία τίς ἐστι διάλυσις τῆς ζωῆς, ἀλλὰ τὴν ἐπὶ καθαιρέσει τῶν παθῶν»· ἡ ἐγκράτεια ῥώμη μεγίστη καὶ πλοῦτος τελεῖ ἄφθαρτος.

Ἡ ἐγκράτεια καλόν τε κἀγαθὸν κτῆμα εἶναι παντὸς ἐργαζομένου τὴν ἀρετήν. Ἡ ἐγκράτεια εἶναι κρηπὶς τῶν ἀρετῶν ἁπασῶν καὶ αὕτη πρώτη παρασκευάζει τὰς ψυχὰς πρὸς ἄσκησιν τῶν ἀρετῶν.

Ἡ ἐγκράτεια εἶναι ὁδηγὸς σωφροσύνης δουλαγωγοῦσα τὰ τοῦ σώματος πάθη καὶ κατευνάζουσα τὰς ὁρμάς, καθαρεύουσα τὸν νοῦν καὶ εἰρηνεύουσα τὴν καρδίαν. Ἡ ἐγκράτεια περικοσμεῖ τὸν φίλον αὐτῆς μὲ τὰ κάλλη τῆς κοσμιότητος, καὶ καταστολίζει αὐτοῦ τὸν χαρακτῆρα μὲ τὴν λάμπουσαν αἴγλην τῆς χάριτος αὐτῆς· θαυμάσιον ἡ ἐγκράτεια, λέγει ὁ θεολόγος Γρηγόριος, καὶ τὸ μὴ ἄγεσθαι ὡς ὑπὸ πικρᾶς καὶ ἀνελευθέρου δεσποίνης, ὑπὸ τῆς γαστρός. Τῇ ἐγκρατείᾳ ἕπεται ἡ σωφροσύνη, ἡ ἁγνεία, ἡ εὐκοσμία, καὶ ἡ σεμνοπρέπεια.

Ἐγκρατείας ὁ κάλλιστος ὅρος καὶ κανὼν οὗτος ἔστω, τὸ μήτε πρὸς τρυφὴν μήτε πρὸς κακοπάθειαν τῆς σαρκὸς βλέπειν, ἀλλὰ φεύγειν ἐν ἑκατέρῳ τὴν ἀμετρίαν, ἵνα μήτε πολυσαρκοῦσα ταράσσηται, μήτε νοσώδης γενομένη ἀδυνατῇ πρὸς τὴν τῶν ἐντολῶν ἐργασίαν. (Μέγας Βασίλειος).

Καὶ αὖθις· ἐγκράτειαν λέγομεν οὐ πάντως τὴν εἰς τὸ παντελὲς ἀποχὴν τῶν βρωμάτων· τοῦτο γὰρ βιαία τίς ἐστι διάλυσις τῆς ζωῆς· ἀλλὰ τὴν ἐπὶ καθαιρέσει τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς πρὸς τὸν τῆς εὐσεβείας σκοπὸν ἐπιτηδευομένην ἀποχὴν τῶν ἡδέων.

Πᾶς ὁ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται.

Ἡ ἐγκράτεια, διάθεσίς ἐστιν ἀνυπέρβατος τῶν κατὰ τὸν ὀρθὸν λόγον φανέντων· ἐγκρατεύεται δὲ ὁ κατέχων τὰς παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον ὁρμάς, ἢ ὁ κατέχων αὐτὸν ὥστε μὴ ὁρμᾶν παρὰ τὸν ὀρθὸν λόγον. (Κλήμης Ἀλεξανδρ.)

Τὴν ἐγκράτειαν οὐ μόνον περὶ ἕν τι εἶδος συνορᾶν προσήκει, τουτέστιν τὰ ἀφροδίσια· ἀλλὰ γὰρ καὶ περὶ τὰ ἄλλα ὅσα σπαταλῶσα ἐπιθυμεῖ ἡ ψυχὴ ἡμῶν οὐκ ἀρκουμένη τοῖς ἀναγκαίοις, περιεργαζομένη δὲ τὴν χλιδήν· ἐγκράτειά ἐστιν ἀργυρίου καταφρονεῖν, τρυφῆς, κτήσεως, θέας καταμεγαλοφρονεῖν, στόματος κρατεῖν, κυριεύειν λογισμῷ τῶν πονηρῶν· (ὁ αὐτὸς). Ἐγκράτεια τοίνυν σώματος ὑπεροψία κατὰ τὴν πρὸς θεὸν ὁμολογίαν.

Ἐγκρατεύεσθαι ἐκεῖνόν φαμεν καὶ καρτερεῖν, τὸν ὑπὸ ἐπιθυμίας ἐνοχλούμενον καὶ κρατοῦντα ταύτης· (Χρυσόστομος).

Ἁρμόζει τῷ ἐγκρατεῖ ἵνα τὸν νοῦν ἀπερίσπαστον ἔχῃ καὶ τὴν καρδίαν ἀτάραχον. Ἐγκράτεια καλόν τε κἀγαθὸν ἀνδρὶ κτῆμά ἐστιν.

Ὁ ἅγιος Διάδοχος περὶ ἐγκρατείας λέγει· «ἡ ἐγκράτεια πασῶν ἐστι τῶν ἀρετῶν ἐπώνυμον· δεῖ οὖν τὸν ἐγκρατευόμενον πάντα ἐγκρατεύεσθαι· ὥσπερ γὰρ ἀνθρώπου οἱονδήποτε τῶν λεπτοτάτων ἀφαιρεθὲν μελῶν, τὸ πᾶν τοῦ ἀνθρώπου σχῆμα, κἂν βραχὺ ᾖ τὸ ἐλλεῖπον, ἄμορφον ἀπεργάζεται, οὕτω καὶ ὁ μιᾶς παραμελῶν ἀρετῆς, ὅλην, ὡς οὐκ οἶδε, τὴν τῆς ἐγκρατείας ἀφανίζει εὐπρέπειαν· χρὴ οὖν μὴ μόνον τὰς σωματικὰς φιλοπονεῖν ἀρετάς, ἀλλὰ καὶ τὰς τὸν ἔνδον ἡμῶν ἄνθρωπον καθαίρειν δυναμένας» κεφ. μθ΄.).

Ὁ θεῖος Μάξιμος εἶπεν· «ἡ πλεονεξία οὐ μόνον ἐπὶ χρημάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ βρωμάτων κακή· ὥσπερ γὰρ καὶ ἡ ἐγκράτεια οὐ μόνον ἐπὶ βρωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ χρημάτων».

§ 2. Περὶ σωφροσύνης.

Σωφροσύνη λέγεται ἡ μετὰ σοφίας καὶ φρονήσεως εὔτακτος οἰκονομία πάντων τῶν ψυχικῶν κινημάτων· σωφροσύνη ἡ τῶν παθῶν ἐλευθερία. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος ὁρίζει τὴν σωφροσύνην οὕτω· σωφροσύνη ἐστὶν ἅπασα ἡ περὶ τὸ σῶμα πολύτροπος ἐγκράτεια. Ὁ δὲ Μέγας Βασίλειος ὁρίζει ὡς ἑξῆς· «Σωφροσύνη τὸ μηδένα προσίεσθαι ἐρεθισμὸν ἐξ ἡδονῆς, ἀλλ' ἐγκρατῶς καὶ ἀνενδότως πρὸς πᾶσαν ἀπόλαυσιν βλαβερὰν διακεῖσθαι».

Ὁ δὲ Ἰάμβλιχος νεοπλατωνικὸς φιλόσοφος περὶ σωφροσύνης λέγει· «Σωφροσύνη ἐστὶν ἑκουσία φειδὼ τῶν συγχωρουμένων οὐχὶ τῶν ἀπηγορευμένων. Ὅθεν καὶ σώφρων οὐχὶ ὁ τῶν κωλυομένων μὴ ἁπτόμενος, ἀλλ' ὁ τῶν συγχωρουμένων φειδόμενος. Τὸ γὰρ ἀπηγορευμένον ἐστὶ καὶ ἀθέμιτον· τὸ δὲ μὴ πράσσειν ἀθέμιτα οὐ σωφροσύνη, ἀλλὰ νόμου τήρησις ἐστίν· ἡ δὲ ἑκουσία τοῦ ἐπιτρεπομένου φειδὼ ὄντως σωφροσύνης, ὅτι ἐκ προαιρέσεως καὶ ἐμφιλοσόφου λογισμοῦ γίνεται».

Ἡ σωφροσύνη ὡς δύναμις ἠθικὴ τῆς ψυχῆς ἀποκρούει καὶ ἐξαφανίζει τὰ ἴχνη τῶν αἰσχρῶν διανοημάτων, διαλύει καὶ χαλᾷ τὴν φλεγμονὴν τῶν παθῶν, καὶ διατηρεῖ τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν ἀκηλίδωτα καὶ ἁγνά. Ἡ σωφροσύνη ὡς ἀρετὴ νοουμένη ἐμφαίνεται ἐξοχωτέρα καὶ λαμπροτέρα πασῶν τῶν ἄλλων ἀρετῶν, καὶ εἶναι ὡς εἰπεῖν ἡγεμονίς τε καὶ δέσποινα αὐτῶν. Διότι ἐν αὐτῇ ἀναθάλλει πᾶν ἄνθος κοσμιότητος καὶ ἀναπηγάζει πᾶσα τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώμα-

τος ἀγλαΐα. Αὕτη περιφρουροῦσα διατηρεῖ πάσας τὰς πνευματικάς, ἠθικὰς καὶ σωματικὰς τοῦ ἀνθρώπου δυνάμεις εὐσταθεῖς καὶ ἕδραίας. Αὕτη ἐπιδαψιλεύεται τῷ σώφρονι μακροβιότητα μετ' εὐδαιμονίας. Αὕτη ὑποστηρίζει τὰς εὐγενεῖς τῆς ψυχῆς ἐπιθυμίας. Αὕτη παρασκευάζει τοῖς ἀγαπήσασιν αὐτὴν γῆρας τίμιον. Αὕτη καθιστᾷ τὸν βίον τῶν ἀσκούντων αὐτὴν τοῖς συνοῦσιν αὐτοῖς αἰδέσιμον. Αὕτη προηγεῖται ἐν τῇ ἐργασίᾳ τῶν θείων ἐντολῶν. Αὕτη διαθερμαίνει τὴν πρὸς τὸν θεὸν ἀγάπην. Αὕτη φρουρεῖ τὴν πίστιν. Αὕτη κρατύνει τὴν ἐλπίδα. Αὕτη ἀναπτεροῖ τὸ φρόνημα. Αὕτη ὁδηγεῖ πρὸς τὴν ἀγαθοεργίαν. Αὕτη διατελεῖ ἡ βάσις τῆς ἐγκρατείας. Αὕτη τελεῖ ὁ φύλαξ τῆς ἁγνείας. Αὕτη στηρίζει τὴν παρθενίαν.

Τὰ πάντα σὺν τῷ χρόνῳ μαραίνονται, τὰ πάντα ἀμαυροῦνται, τὰ πάντα φθείρονται, τὰ πάντα γηράσκουσι, μόνη δὲ πάντων ἡ σωφροσύνη παραμένει ἀγήρως καὶ ἀμάραντος, καὶ μόνη αὕτη οὐκ ἀμαυροῦται οὐδὲ φθείρεται, ἀλλὰ παραμένει μέχρις ἐσχάτων θάλλουσα, καὶ παρασκευάζει μνήμην ἀγαθὴν καὶ δόξαν ἀΐδιον. Ἡ σωφροσύνη εἶναι ἀρετὴ ἐρασμία, διότι τὸ κάλλος αὐτῆς κατακτᾷ τὰς καρδίας.

Τὸ κάλλος τῆς σωφροσύνης ἀεὶ χλοάζει καὶ ἐαρίζει καὶ διατελεῖ ἐράσμιον ἀνθηρὸν καὶ θαυμάσιον ἐν πάσῃ ἡλικίᾳ. Αὕτη πρὸ πάντων εἶναι φῶς φαεινὸν φωτίζον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς τοῦ καθορᾶν τὴν ἀλήθειαν. Ἡ σωφροσύνη εἶναι εὐάρεστος τῷ θεῷ λογικὴ καὶ ζῶσα πνευματικὴ λατρεία. Ἡ σωφροσύνη τιμία καὶ ἐπαινετὴ καὶ ἀπαρρησίαστος παρὰ τῷ θεῷ καὶ ἀνθρώποις καὶ ἐκτὸς βασκανίας ὑπάρχει. Οἱ τῆς σωφροσύνης ἐρασταὶ οὐ μόνον ἐν τῷδε τῷ βίῳ τὸν ἔπαινον ἔχουσιν ἀλλὰ καὶ τὸν στέφανον τοῦ κάλλους καὶ τὸν χιτῶνα τῆς εὐφροσύνης ἐκ χειρὸς Κυρίου κομίζονται. Περὶ τῶν σωφρόνων ἐρρήθη· «Ἀγγαλιάσθω ἡ ψυχὴ ὑμῶν ἐπὶ τῷ Κυρίῳ, ἐνέδυσε γὰρ ὑμᾶς ἱμάτιον σωτηρίου, καὶ χιτῶνα εὐφροσύνης, ὡς νυμφίῳ περιέθηκε μίτραν, καὶ ὡς νύμφην κατεκόσμησε κόσμῳ». Οὗτοι ἐκλάμψουσιν ἐν τῇ βασιλείᾳ τοῦ Πατρός, εἰ ἀληθῶς καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς κέκτηνται, τὰς ἁρμοζούσας τῇ σωφροσύνῃ. Ἐκεῖ αὐτοῖς ὀφθήθεται ἡ ζωὴ καὶ ἡ μακαριότης τῶν ἡμερῶν ἡ γαληνιῶσα καὶ ἀτάραχος. Ὁ τέλειος σώφρων πανταχόθεν ἑαυτὸν φυλάττει.

Οἱ τῆς σωφροσύνης ἐπιλανθανόμενοι κακοδαιμονέστατοι ἀνθρώπων ἁπάντων εἰσί, διότι ἐστερήθησαν τῶν ἀγαθῶν αὐτῆς τῶν εὐφραινόντων τὴν ψυχὴν καὶ ἐδουλώθησαν τῇ ἀκολασίᾳ τῇ μητρὶ ὅλων

τῶν κακῶν· οὐαὶ δὲ τῷ ἀνθρώπῳ τῷ δουλεύοντι τῇ ἀκολασίᾳ· ἡ μερὶς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀπολλυμένων. Μακάριοι οἱ τὴν ἀρετὴν ταύτην κεκτημένοι, διότι οὗτοι ἀσφαλῶς βαίνουσιν εἰς τὸ ἀγαθὸν τέλος.

§ 3. Περὶ προσοχῆς.

Ἡ προσοχὴ εἶναι νοῦ ἐπιστασία κινηθέντος πρὸς κατανόησιν ἀντικειμένου τινὸς προσπεσόντος εἰς τὰς αἰσθήσεις. Ἡ προσοχὴ εἶναι τὸ μέσον πάσης γνώσεως· ἡ προσοχὴ παρέχει τῷ νῷ τὴν εὐκαιρίαν τοῦ διακρίνειν τί τὸ ἀληθές, τί τὸ ψευδές· τί τὸ ὀρθὸν καὶ τί τὸ μὴ ὀρθόν· τί τὸ ὠφέλιμον καὶ τὶ τὸ βλαβερόν· τί ἀγαθόν, τί κακόν· τί δίκαιον, τί ἄδικον. Ἡ προσοχὴ βοηθεῖ τῷ νῷ, ἵνα ἀνεύρῃ μεταξὺ φαινομένης ὁμοιότητος λανθάνουσαν ἀνομοιότητα, καὶ μεταξὺ φαινομένης ἀνομοιότητος λανθάνουσαν ὁμοιότητα· ἡ προσοχὴ προάγει τὰς ἐπιστήμας, ἀναπτύσσει τὰς τέχνας, καὶ ἄγει τὰ πάντα εἰς τελειότητα· ἡ προσοχὴ εἶναι ἀρχὴ σοφίας, ἡ δὲ ἔλλειψις αὐτῆς ἄγνοια, ἀμάθεια καὶ μωρία· ἡ προσοχὴ κατευθύνει τὰς σκέψεις· ἡ προσοχὴ ἀποδεικνύει τὸ δέον γενέσθαι· ἡ προσοχὴ ἄγει εἰς ἀρετήν· ἡ προσοχὴ περιφρουρεῖ τὸ ἦθος· ἡ προσοχὴ ἀσφαλίζει τὴν ζωήν· ἡ προσοχὴ εἶναι ὁ μόνος ἀσφαλὴς ὁδηγὸς ἐν τῷ βίῳ· ἡ προσοχὴ φέρει εἰς μακαριότητα· ἡ ἔλλειψις αὐτῆς ἄγει εἰς τὴν κακοδαιμονίαν. Πρόσεχε σεαυτῷ καὶ οὐκ ἀστοχήσεις ἐν τῷ βίῳ. Μέμνησο λέγειν καθεκάστην στιγμὴν σεαυτῷ, πρόσεχε, ἵνα μὴ ἐξαπατηθῇς ἐκ τῆς θεωρίας τῶν ἀντικειμένων καὶ συλληφθῇς ἐν παγίδι στηθείσῃ ὑπὸ τὴν ἐπιφάνειαν αὐτῶν. Πρόσεχε ἐν πᾶσιν. Γίνωσκε ὅτι τὰ πάντα ὑποκρύπτουσι δόλον· ἐν σεαυτῷ ἔχεις τοὺς δολιευομένους σε· ὁ ἐγωϊσμός σου καὶ ἡ φιλαυτία σου ἀείποτε ζητοῦσι νὰ σὲ ἐξαπατήσωσιν· μὴ πείθου αὐτοῖς· πρόσεχε ταῖς κολακείαις αὐτῶν ὅτι ψεῦδος καὶ ἀπάτη ὑποκρύπτεται αὐταῖς· μέμνησο ἀπιστεῖν, ἀεὶ ἀπιστεῖν, καὶ πρόσεχε ὅπως ἀνεύρῃς τὸν δόλον καὶ τὴν ἀπάτην. Ἡ προσοχὴ εἶναι ἡ πυξίς, ἣν ὁ ποντοπόρος τοῦ βίου ναυτίλος ὀφείλει νὰ ἔχῃ πάντοτε πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ, ὅπως εὐδρομῇ καὶ εὐπλοῇ ἐν τῷ τοῦ βίου πελάγει· ἄνευ προσοχῆς ἡ ἀπώλεια εἶναι βεβαία, ὑπεύθυνος δὲ τῆς ἀπωλείας αὐτὸς ὁ ἀπολεσθείς. Πρόσεχε σεαυτῷ· «Μακάριοι οἱ προσέχοντες, ὅτι ὡμοιώθησαν πόλει ἐπὶ ὑψηλοῦ ὄρους κειμένῃ, ἥτις μηκόθεν κατασκοπεύει τοὺς πονηροὺς καὶ τοὺς ἀγαθούς λογισμούς· καὶ τοὺς μὲν ἀγαθοὺς ὡς οἰκείους μετ' εὐ-

φροσύνης ὑποδέχεται, τοὺς δὲ πονηροὺς καὶ ὑπεναντίους μακρόθεν ἀποσοβεῖ καὶ οὐκ ἐᾷ αὐτοὺς προσεγγίσαι αὐτῇ. Ὁδοὶ προσεχόντων ὅμοιοι φωτὶ λάμποντι· προπορεύονται καὶ φωτίζουσιν ἕως κατορθώσῃ ἡμέρα». Πᾶσα ἡλικία, πᾶν ἔτος, πᾶσα ἡμέρα, πᾶς τόπος εἰς ὃν ἐρχόμεθα, πᾶσα μεταβολὴ καταστάσεως, ἀπαιτοῦσι παρ' ἡμῖν ἐγρήγορσιν, νηφαλιότητα καὶ ἀνανέωσιν τῆς ἡμετέρας προσοχῆς.

Ὁ Σολομὼν συμβουλεύει λέγων· «Μὴ δὸς ὕπνον σοῖς ὀφθαλμοῖς μηδὲ ἐπινυστάξῃς σοῖς βλεφάροις, ἵνα σωθῇς, ὥσπερ δορκὰς ἐκ βρόχων, καὶ ὥσπερ ὄρνεον ἐκ παγίδος».

Ὁ δὲ Παῦλος περαίνει λέγων· «Βλέπετε οὖν πῶς ἀκριβῶς περιπατεῖτε· μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφοί, ἐξαγοραζόμενοι τὸν καιρόν, ὅτι αἱ ἡμέραι πονηραί εἰσιν».

§ 4. Περὶ ἀπροσεξίας.

Νὺξ ζοφερὰ καὶ σκότος ἀφεγγές, καὶ ὁμίχλη συνεχὴς ἡ ἀπροσεξία, καὶ ὁ περιπατῶν ἐν αὐτῇ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει· αἱ ὁδοὶ τῶν μὴ προσεχόντων σκοτειναί, καὶ οὐκ οἴδασι ποῦ προσκόπτουσιν. Πονηρὸν θηρίον τὴν ἀπροσεξίαν καλεῖ Συμεὼν ὁ μεταφραστής, λέοντα ἅρπαγα καὶ ὄφιν ἰοβόλον, ἁρπάζουσαν καὶ διαφθείρουσαν τοὺς αὐτῇ προσομιλοῦντας.

§ 5. Περὶ ἀπράγμονος ἡσυχίας.

Ἡ ἀπράγμων ἡσυχία τῆς ἐν πράγμασι περιφανείας τιμιωτέρα.

Ἡ ἀπράγμων ἡσυχία ἁρμόζει τῷ ἐγκρατεῖ. ἀνάγκη δὲ αὐτὸν καὶ τοὺς ὄχλους φεύγειν, καὶ τὴν τύρβην, ἵνα καὶ τὸν νοῦν ἀπερίσπαστον ἔχῃ, καὶ τὴν καρδίαν ἀτάραχον· διότι πολλὴ ἐν τοῖς ὄχλοις ἡ ταραχὴ καὶ ἐν τῷ θορύβῳ ὁ περισπασμός.

Βίος ἥσυχος καὶ ἀπράγμων, χρημάτων πολλῶν περιφανέστερος. Ὁ σοφὸς ἠρεμίαν καὶ ἀπραγμοσύνην καὶ σχολὴν μεταδιώκει, ἵνα τοῖς θείοις θεωρήμασιν ἡσυχίᾳ ἐντύχῃ. Ὁ Θεὸς ἐπιβλέπει ἐπὶ τὸν πρᾷον καὶ ἡσύχιον καὶ τρέμοντα τοὺς λόγους αὐτοῦ. Ἡ ἡσυχία καθάρσεως ἀρχὴ τῇ ψυχῇ γίνεται· καὶ ὥσπερ τὰ θηρία εὐκαταγώνιστα γίνεται καταπτηχθέντα, οὕτως ἐπιθυμίαι, καὶ ὀργαί, καὶ λῦπαι καὶ φόβοι, καὶ ἰοβόλα τῆς ψυχῆς κακά, κατευνασθέντα διὰ τῆς ἡσυχίας εὐκαταγωνιστότερα τῇ δυνάμει τοῦ λόγου γίνεται.

Ὁ ἀπράγμων καὶ ἡσύχιος βίος τοῖς δυναμένοις φιλοσοφεῖν συνεργεῖ εἰς τελειότητα.

Ὁ Πλούταρχος λέγει· «Σοφὸν ἔοικε χρῆμα τὸ τῆς ἡσυχίας πρὸς ἄλλα καὶ εἰς ἐπιστήμην, φρονήσεως μελέτην· λέγω δὲ οὐ τὴν καπηλικὴν καὶ ἀγοραίαν, ἀλλὰ τὴν μεγάλην, ἥτις ἐξομοιοῖ τῷ Θεῷ τὸν αὐτὴν ἀναλαβόντα. Ὁ ἀπράγμων καὶ ἡσύχιος καὶ κατὰ Θεὸν βίος μακάριος».

Ὁ ἐν μέσῳ θορύβων στρεφόμενος καὶ γνῶναι οὐράνια βουλόμενος λέληθεν, ὅτι τὸ ἐν ἀκάνθαις σπειρόμενον ὑπὸ τῶν ἀκανθῶν πνίγεται, καὶ ὁ μὴ σχολάσας Θεὸν γνῶναι οὐ δύναται· «Σχολάσατε καὶ γνῶτε, φησίν, ὅτι ἐγώ εἰμι Θεός». (ψαλμ. με'.).

Ἡ ἡσυχάζουσα ψυχὴ καὶ τῶν ἔξωθεν πραγμάτων ἀπηλλαγμένη ἀκριβέστερον τῶν οἰκείων ἀγαθῶν ἢ κακῶν ἐπαισθάνεται.

Ἐν τῇ ἡσυχίᾳ κατορθοῦται ἡ μετάνοια καὶ ἔξωθεν αὐτῆς οὐδέν· ἀδύνατον γὰρ τὸν ἐν θορύβῳ στρεφόμενον ἐπιγνῶναι ἑαυτὸν καὶ αἰσθέσθαι τὸ πλῆθος καὶ τὸ βάρος τῶν ἑαυτοῦ ἁμαρτιῶν.

Ἡ ἡσυχία ὠφελεῖ τῶν κακῶν ἀργήσασα. Ἐὰν δὲ καὶ τὰς τέσσαρας ἀρετὰς ἐν προσευχῇ προσλάβηται βοήθημα, τουτέστι τὴν μακροθυμίαν καὶ τὴν ταπεινοφροσύνην, τὴν ἀγρυπνίαν καὶ τὴν ἐγκράτειαν, οὐδὲν αὐτῇ συντομώτερον πρὸς ἀπάθειαν.

Ἡ ἡσυχία φέρει τὴν σιωπήν, ἡ δὲ εὔκαιρος σιωπὴ μήτηρ οὖσα τῶν σοφωτάτων ἐννοιῶν, ἀπογεννᾷ αὐτὰς διὰ τῆς πρὸς Θεὸν ἀδιαλείπτου καὶ ἀπερισπάστου συντυχίας.

Ἡ ἡσυχία τὸν νοῦν ἔσοπτρον ἀκηλίδωτον ἀπεργάζεται συνοδευομένη ὑπὸ τῆς τελείας αὐταπαρνήσεως.

§ 6. Περὶ πνευματικῆς γυμνασίας.

Πνευματικὴ γυμνασία ἐστὶν ἡ πρὸς εὐσέβειαν ἄσκησις. Αὕτη εἶναι ὠφελιμωτάτη ὡς ἐπαγγελίαν ἔχουσα ζωῆς τῆς νῦν καὶ τῆς μελλούσης. Οἱ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας πόνοι καρπὸν εὐφροσύνης φέρουσιν.

Ὁ Θεοφύλακτος λέγει· «Γύμνασον σεαυτὸν πρὸς εὐσέβειαν, τουτέστι, πρὸς πίστιν καθαρὰν καὶ βίον ὀρθόν, τοῦτο γὰρ εὐσέβεια· γυμνασίας ἄρα χρεία καὶ πόνων διηνεκῶν· ὁ γὰρ γυμναζόμενος, καὶ ἀγῶνος μὴ ὄντος, ἀγωνίζεται ἱδρῶτος ἄχρι.

Ὁ δὲ Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας λέγει· «εὐσέβεια καὶ ὁσιότης ἀγαθά, ἀλλ' οὐκ ἄνευ θεραπείας Θεοῦ τυχεῖν αὐτῶν δυνάμεθα· θεραπεία δὲ ταῖς ἐν πόνοις φιλοτιμίαις συνέζευκται.

Ἡ νηστεία καί ἡ σκληραγωγία καὶ ἡ καθόλου ἄσκησις πνευματική ἐστι γυμνασία.

Ἡ γυμνασία ἐκγυμνάζει εἰς τὸ εἶναί τινα ἐπιεικῆ, σώφρονα, μέτριον, κρατεῖν ὀργῆς, ἐπιθυμίας καταγωνίζεσθαι, ἐλεημοσύνας ποιεῖν, φιλανθρωπίαν ἐπιδείκνυσθαι, ἅπασαν ἀσκεῖν ἀρετήν. Ἡ γυμνασία ἐστὶν ἐνάρετος ἄσκησις θαυμασίαν ἀπεργαζομένη τοῦ βίου τὴν διαγωγήν. Ἡ γυμνασία τοῖς ἐγγεγυμνασμένοις ἐκ μακρᾶς συνηθείας ἀλυποτέρους τοὺς πόνους καθιστᾷ,

Ἄσκησίς ἐστι πρᾶξις, μελέτη, γυμνασία, ἐγκράτεια, φιλοπονία.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει· ἡ κατὰ νόμον ἄσκησις πρᾶξίς ἐστιν, ἐπιεικῆ εἶναι, σώφρονα, μέτριον, ὀργῆς κρατεῖν, ἐπιθυμίας καταγωνίζεσθαι, ἐλεημοσύνας ποιεῖν, φιλανθρωπίαν ἐπιδείκνυσθαι, ἅπασαν ἀρετὴν ἀσκεῖν.

§ 7. Περὶ ἀμελείας.

Ἡ ἀμέλεια ρίζα ἐστὶ τῶν κακῶν, λέγει ὁ Ἐπίκτητος. Αὕτη παραλύει τὸ σθένος τῆς ψυχῆς, αὕτη φέρει τὴν ἀκηδίαν, αὕτη τίκτει τὴν ἀνίαν, αὕτη ἐπισκοτίζει τὸν νοῦν, αὕτη ἀμβλύνει τὴν διάνοιαν, αὕτη ἀμαυροῖ τὸ ἠθικὸν κάλλος, αὕτη ἐνσπείρει ζιζάνια τῇ καρδίᾳ, αὕτη καθαιρεῖ ἐκ τοῦ ὕψους τῆς ἑαυτοῦ περιωπῆς τὸν ἄνθρωπον, αὕτη τὰς ἠθικὰς αὐτοῦ δυνάμεις καταβάλλει, αὕτη τὰς ἀρετὰς φυγαδεύει, αὕτη τὰς κακίας εἰσάγει, αὕτη τὴν εἰρήνην ἐκ τῆς ψυχῆς διώκει, αὕτη τὴν ταραχὴν ἀντεισάγει, αὕτη τὴν εὐτυχίαν ἀποκρούει, αὕτη τὴν κακοδαιμονίαν προσίεται, αὕτη τὴν τιμὴν ὀφαιρεῖ, αὕτη τὸν μῶμον προσάπτει, αὕτη τὸν συνόντα αὐτῇ καθιστᾷ ῥᾴθυμον, αὕτη εὐήθη ἀποφαίνει, αὕτη ἄφρονα καὶ ἀνάλγητον ἐργάζεται, αὕτη ἄσωτον καὶ ἡδυπαθῆ καθιστᾷ, αὕτη ἄγει εἰς γῆρας αἰσχρόν, αὕτη ὁδηγεῖ εἰς ὄλεθρον.

Ὁ ἀμελὴς εἶναι δυστυχὴς ἄνθρωπος, διότι ἀγνοεῖ ὅτι ζῇ, ἵνα τελειωθῇ· ἀγνοεῖ ὅτι ἐκλήθη εἰς περιωπὴν δόξης· ἀγνοεῖ ὅτι κυκλοῦται ὑπὸ πλήθους χαρίτων ἑτοίμων νὰ παράσχωσιν αὐτῷ παντοίαν πνευματικὴν εὐφροσύνην καὶ ἀποστέργει νὰ ἐγείρῃ τοὺς ὀφθαλμούς αὐτοῦ καὶ ἀτενίσῃ πρὸς αὐτάς· ἀγνοεῖ ὅτι ἐν τῷ πόνῳ ἡ εὐφροσύνη· ἀγνοεῖ ὅτι ἐν τῇ μελέτῃ ἡ εὐτυχία, ἀγνοεῖ ὅτι ἐν τῇ σπουδῇ ἡ χαρά, ἀγνοεῖ ὅτι ἐν τῇ ἐπιμελείᾳ ἡ δόξα, ἡ τιμὴ καὶ οἱ στέφανοι· ἀγνοεῖ

ὅτι ἐν τῷ κόσμῳ ὡς ἀγωνισόμενος εἰσῆλθε, καὶ ὅτι ὁ βίος ἀγὼν ἀρετῆς· ἀγνοεῖ ὅτι πρὸς τὴν αἰωνιότητα σπεύδει· ἐπελάθετο ὅτι ὑπόλογός ἐστιν ἐνώπιον τοῦ θείου αὐτοῦ δημιουργοῦ, ὅτι ἀπαιτηθήσεται παρ' αὐτοῦ τὸ τάλαντον τὸ ἐν γῇ κεκρυμμένον μετὰ τοῦ τόκου καὶ τοῦ ἐπιτοκίου αὐτοῦ· ἐπελάθετο ὅτι εἶναι δοῦλος Κυρίου μέλλοντος νὰ ἔλθῃ ἐν ὥρᾳ ἐν ᾗ οὐ προσδοκᾷ· ἐπελάθετο, ὅτι μέλλουσα ἀναμένει ζωὴ καὶ μέλλουσα καταδίκη.

Ὁ ἀμελὴς μόνος αὐτὸς ἐν τῷ κόσμῳ τῆς ζωῆς ἀποτελεῖ ἐξαίρεσιν· διότι ζῶν στερεῖται ζωῆς· διότι ἐν ᾧ τὰ πάντα ἀπὸ τῶν μεγίστων μέχρι τῶν ἐλαχίστων κινοῦνται καὶ δρῶσιν, ἐνεργοῦσι, βαδίζουσιν, ἐργάζονται, πληροῦσι τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα, ἐκτελοῦσι τὴν ἑαυτῶν ἀποστολήν, μόνος ὁ ἀμελὴς μένει ἀργὸς καὶ στάσιμος καὶ ἀρνεῖται τὰ πρὸς ἑαυτόν, τὰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα καθήκοντά του. Ὁ ἀμελὴς εἶναι βάρος τῆς γῆς, καὶ ζῶν τέθνηκεν.

§ 8. Περὶ ἐπιμελείας.

Ἐπιμέλεια εἶναι ἡ μέριμνα, ἡ μελέτη, ἡ φροντὶς περί τι.

Τὴν ἐπιμέλειαν ὁ Ἐπίκτητος μητέρα πασῶν τῶν ἀρετῶν ἐκάλεσεν. Ὁ δὲ Σοφοκλῆς λέγει· πᾶν τὸ ζητούμενον ἁλωτόν, ἐκφεύγει δὲ τἀμελούμενον.

Ὁ δὲ Νεόφυτος ὁ Δούκας λέγει· «οὐκ ἂν εἴη, ὃ ἐπιμελείας τυχὸν ἱκνουμένης οὐκ ἂν τῷ χρόνῳ βέλτιον γένοιτο, οὐδ' ἂν ἐπιστήμη τις, μὴ συνεχέσιν ἀεὶ μελέταις ἀρδευομένη».

Πάντα ἐκ τῆς ἐπιμελείας καὶ τῆς διαρκοῦς φροντίδος καὶ τῆς σπουδῆς τῆς ἀνελλιποῦς κρείττονα γίγνεσθαι δύναται. Πλείους ἐκ μελέτης ἢ φύσεως ἀγαθοί. (Κάτων)

Τὰ μὲν ῥᾴδια τοὺς ἀμελοῦντας φεύγει, τὰ δὲ χαλεπὰ ταῖς ἐπιμελείαις ἁλίσκεται. Ἡ ἐπιμέλεια ἀνύσιμον πρᾶγμα καὶ τελεσιουργὸν.... καὶ τὸ παρὰ φύσιν τῷ πόνῳ τῶν κατὰ φύσιν ἐγένετο κρεῖττον (Πλάτ.)

Ὁ Ξενοφῶν λέγει· «αἱ διὰ καρτερίας ἐπιμέλειαι τῶν καλῶν τε καγαθῶν ἔργων ἐξικνεῖσθαι ποιοῦσιν».

Ὁ μέγας Βασίλειος λέγει τὰ ἑξῆς· «τοῖς γὰρ ἐπιμελῶς ἐξ ἑκάστου τὴν ὠφέλειαν ἀθροίζουσιν, ὥσπερ τοῖς μεγάλοις τῶν ποταμῶν πολλαὶ γίνεσθαι πολλαχόθεν αἱ προσπάθειαι πεφύκασιν».

Ἡ ἐπιμέλεια νικᾷ ὅλας τὰς δυσκολίας καὶ ὁδηγεῖ τὸν ἄνθρωπον

εἰς δρόμον εὐτυχίας. Ἐπιμελοῦ, κοπίαζε ἐν ὅσῳ εἶσαι νέος, διὰ νὰ μὴ μετανοῇς τὸ ὕστερον ματαίως.

§ 9. Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν πολιτεύεσθαι.

Εὐαγγελικὴ πολιτεία ἐστὶ τὸ ζῆν κατὰ τὰς ἠθικὰς ἀρχὰς τοῦ ἱεροῦ Εὐαγγελίου. Ὁ μέγας Βασίλειος περὶ εὐαγγελικῆς πολιτείας λέγει τὰ ἑξῆς· «μάθε, διδάχθητι εὐαγγελικὴν πολιτείαν, ὀφθαλμῶν ἀκρίβειαν, γλώσσης ἐγκράτειαν, σώματος δουλαγωγίαν, φρόνημα ταπεινόν, ἔννοίας καθαρότητα, ὀργῆς ἀφανισμόν. Ἀγγαρευόμενος προστίθει, ἀποστερούμενος μὴ δικάζου, μισούμενος ἀγάπα, διωκόμενος ἀνέχου, βλασφημούμενος παρακάλει. Νεκρώθητι τῇ ἁμαρτίᾳ, συσταυρώθητι τῷ Χριστῷ· ὅλην τὴν ἀγάπην μετάθες πρὸς τὸν Κύριον».

Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει· «εὐαγγελικὴ πολιτεία τὸ κατ' ἀρετὴν καὶ κατ' εὐσέβειαν πολιτείας κτήσασθαι τὸ ἔνδυμα ἐκεῖνο, ἵνα μὴ γυμνοὶ εὑρεθῶμεν». Ὁ δὲ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης λέγει· «εὐαγγελικὴ πολιτεία ἐστὶν ἡ πνευματικὴ πολιτεία· ἡ δὲ τῆς πνευματικῆς πολιτείας ὁδὸς πράξει μᾶλλον ἢ φράσει εὐοδοῦται». Ὁ δὲ Χρυσόστομος λέγει· «οὐ πίστεως δεῖ μόνης, ἀλλὰ καὶ πολιτείας πνευματικῆς, ἵνα κατέχωμεν τὸ πνεῦμα τὸ δοθὲν ἅπαξ». Μέγα μὲν ἡ πίστις καὶ σωτήριον καὶ ταύτης ἄνευ οὐκ ἔνι σωθῆναί ποτε· ἀλλ' οὐκ ἀρκεῖ καθ' ἑκάστην τοῦτο ἐργάσασθαι, ἀλλὰ δεῖ καὶ πολιτείας ὀρθῆς». Καὶ αὖθις· «ὁ μὲν παρὼν βίος πολιτείας ἐστὶ καιρός, μετὰ δὲ τὴν τελευτὴν κρίσις καὶ ἀνταπόδοσις· πρᾶξις μὲν ἀγαθὴ καὶ χωρὶς σημείων εἰς τὸν οὐρανὸν τοὺς κατωρθωκότας εἰσήγαγε, θαῦμα δὲ καὶ σημεῖα χωρὶς πολιτείας οὐκ ἴσχυσε πρὸς τὰ πρόθυρα χειραγωγῆσαι ἐκεῖνα. Πρᾶξις ἀγαθὴ καὶ βίος καθαρὸς πολιτεία εὐαγγελική».

Ὁ Θεοφύλακτος λέγει· «τὰ ἄνω δεῖ ἡμᾶς φρονεῖν, πρὸς τὴν πατρίδα ἡμῶν σπεύδειν, ἔνθα καὶ πολιτεύεσθαι ἐτάχθημεν· ἡμῶν τὸ πολίτευμα ἐν οὐρανοῖς ὑπάρχει· ἐν τούτῳ γὰρ διαφέρουσιν οἱ ἀληθεῖς χριστιανοὶ παντὸς τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, καὶ πολλὴ διάστασις μεταξὺ ἀμφοτέρων τυγχάνει, ἐν τῷ τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν πάντοτε ἐν τῷ οὐρανίῳ φρονήματι τυγχάνειν, καὶ τὰ αἰώνια ἀγαθὰ ἐνοπτρίζεσθαι διὰ τὴν μετουσίαν καὶ μετοχὴν τοῦ πνεύματος τοῦ ἁγίου. Ὁ ἐπιδιδοὺς πρὸς ἀρετὴν καὶ ἑαυτὸν ἀπαρνησάμενος καὶ τὸν σταυρὸν ἄρας καὶ ἀκολουθήσας Χριστῷ, οὗτος ἀξίως τοῦ εὐαγγελίου πολιτεύεται».

Κατὰ Θεὸν πολιτεύεσθαί ἐστι τὸ μὴ συνειδέναι ἑαυτῷ κακά, ἀλλ' ἐν ἀγαθῇ συνειδήσει πολιτεύεσθαι.

§ 10. Περὶ μοναχικῆς πολιτείας.

Πολιτεία μοναχική ἐστιν αὐταπάρνησις καὶ ὑποταγὴ εἰς τὸν θεῖον νόμον, ἀκτημοσύνη, ἐγκράτεια, κακοπάθεια, καὶ ἀγὼν μετ' ἀδιαλείπτου εὐχῆς πρὸς κατόρθωσιν πάσης ἀρετῆς, καὶ σπουδὴ πρὸς τὴν τελειότητα μεθ' ὑπομονῆς. Ὁ θεῖος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος ὁρίζει τὸν μοναχὸν ὡς ἑξῆς· «Μοναχός ἐστι βία φύσεως διηνεκής, καὶ φυλακὴ αἰσθήσεως ἀνελλιπής, ἡγνισμένον σῶμα, κεκαθαρμένον στόμα, καὶ πεφωτισμένος νοῦς». (λόγ. α').

Ὁ ἅγιος Ἰσαὰκ λέγει· «Μοναχός ἐστιν ὁ ἔξωθεν τοῦ κόσμου καθήμενος, καὶ ἀεὶ δεόμενος τοῦ Θεοῦ τυχεῖν τῶν μελλόντων ἀγαθῶν· πλοῦτος δὲ μοναχοῦ ἐστιν ἡ παράκλησις ἡ γενομένη ἐκ τοῦ πένθους, καὶ ἡ χαρὰ ἡ ἐκ πίστεως, ἡ ἐν τοῖς ταμείοις τῆς διανοίας λάμπουσα». (λόγῳ νς').

Ὁ δὲ ἅγιος Ἐφραὶμ λέγει· «Μοναχὸν οὐχ ἡ κουρὰ καὶ ἡ περιβολὴ συνίστησιν, ἀλλ' ὁ οὐράνιος πόθος καὶ ἡ ἔνθεος πολιτεία· ἐν τούτοις γὰρ ὁ βίος ἄριστος φαίνεται». Καὶ ὁ ἅγιος Μάξιμος λέγει· «Μοναχός ἐστιν ὁ τῶν ὑλικῶν πραγμάτων τὸν νοῦν ἀποχωρίσας, καὶ δι' ἐγκρατείας καὶ ἀγάπης καὶ ψαλμῳδίας καὶ προσευχῆς προσκαρτερῶν τῷ Θεῷ». (κεφ. νδ' τῆς δευτέρ. ἑκτ. περὶ ἀγάπης).

§ 11. Περὶ νηστείας.

Περὶ τῆς νηστείας οἱ ἅγιοι πατέρες τῆς Ἐκκλησίας λέγουσιν ὅτι εἶναι καθαρῶς πνευματική. Ἡ ἀπὸ τῶν ποικίλων καὶ λιπαρῶν βρωμάτων ἀποχὴ ἕνα μόνον σκοπὸν προτίθεται τὴν ἐνίσχυσιν τῆς ψυχῆς πρὸς ἐπικράτησιν ἐν τοῖς κατὰ τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν παθῶν τοῦ σώματος ἀγῶσιν, ὅπως ἀναδειχθῇ αὕτη νικήτρια καὶ λάβῃ παρὰ τοῦ νομοθέτου Θεοῦ τὸν τῆς νίκης ἀμαράντινον στέφανον.

Ὁ Μέγας Βασίλειος ὁρίζει τὴν νηστείαν ὡς τῶν κακῶν ἀλλοτρίωσιν λέγων· «Μὴ ἐν τῇ ἀποχῇ μόνῃ τῶν βρωμάτων τὸ ἐκ τῆς νηστείας ἀγαθὸν ὁρίζου· νηστεία γὰρ ἀληθὴς ἡ τῶν κακῶν ἀλλοτρίωσις· λῦε πάντα σύνδεσμον ἀδικίας· ἄφες τῷ πλησίον τὴν λύπην· ἄφες αὐτῷ τὰ

ὀφλήματα· μὴ εἰς κρίσεις καὶ μάχας νηστεύετε· κρεῶν οὐκ ἐσθίεις, ἀλλ' ἐσθίεις τὸν ἀδελφόν· οἴνου ἀπέχει, ἀλλ' ὕβρεων οὐ κρατεῖς· τὴν ἑσπέραν ἀναμένεις εἰς μετάληψιν, ἀλλὰ δαπανᾷς τὴν ἡμέραν εἰς δικαστήρια». Καὶ αὖθις· «Νηστεία, ἐγκράτεια γλώσσης, θυμοῦ ἀποχή, ἐπιθυμιῶν χωρισμός, καταλαλιᾶς, ψεύδους, ἐπιορκίας· ἡ τούτων ἔνδεια νηστεία ἐστὶν ἀληθής· ἐν τούτοις μὲν οὖν ἡ νηστεία καλή».

Ὁ δὲ Ἰσίδωρος ὁ Πηλουσιώτης λέγει· «Οὐδὲν νηστεία βρωμάτων ὀνίνησι τοὺς μὴ πάσαις νηστεύοντας αἰσθήσεσιν· ὁ γὰρ ἀγωνιζόμενος πάντα ἐγκρατεύεται».

Ὁ δὲ Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας λέγει· «Οὕτος ἀληθῶς τῆς νηστείας ὁ τρόπος. Ἐν τούτοις ἡ τῶν ἀρίστων ἔργων ἐπίδειξις· μὴ τρέφε τὸν νοῦν ἀκολάστοις ἡδοναῖς κτλ.». Περὶ τῆς νηστείας ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· «Νηστεία Θεοῦ χάρισμα· νηστεία ἀγγέλων τροφή· νηστεία παρθένων συνόμιλος, νηστεία οἴκων αὔξησις· νηστεία μετανοούντων συνήγορος· νηστεία προσευχῆς ὁμόζυγος· νηστεία πλούτου ἀρχή, νηστεία πενήτων παράκλησις· νηστεία καταπονουμένων βοηθός, νηστεία ὕπνον ἐλαύνουσα, καὶ ὕμνον ἐπάγουσα, νηστεία ὕδωρ ὑμᾶς ποτίζουσα καὶ ἀθανασίας πηγὴν ἡμῖν καταρτίζουσα».

Ὁ δὲ Γρηγόριος ὁ Νύσσης λέγει περὶ νηστείας ταῦτα· «Νηστεία ἐστὶν εἰρήνη κοινὴ τῆς ψυχῆς καὶ σώματος, ἀτάραχος ζωή, εὐσταθὴς πολιτεία, βίος Θεὸν εὐφραίνων, καὶ λυπῶν τὸν ἐχθρόν».

Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος λέγει· «Νηστεία φυλάσσει νήπια, σωφρονίζει τὸν νέον, σεμνὸν ποιεῖ τὸν πρεσβύτην. Αἰδεσιμωτέρα γὰρ πολιὰ νηστείᾳ κεκοσμημένη. Γυναιξὶ κόσμος ἁρμοδιώτατος, ἀκμαζόντων χαλινός, συζυγίας φυλακτήριον, παρθενίας τροφός». Καὶ αὖθις· «Νηστεία ἡ τῶν ἀγγέλων ὁμοίωσις, ἡ τῶν δικαίων ὁμόσκηνος, ὁ τοῦ βίου σωφρονισμός».

Ὁ δὲ Κύριλλος ὁ Ἀλεξανδρείας λέγει· «Νηστεία τῆς ἰσαγγέλου πολιτείας τὸ μίμημα, σωφροσύνης πηγή, ἐγκρατείας ἀρχή, λαγνείας ἀναίρεσις».

Ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ τῆς νηστείας ταῦτα· «Νηστεία, ἐὰν μὴ ἔχῃ τὴν ἀδελφὴν αὐτῆς, τὴν ἐλεημοσύνην, οὐκ ἀναβαίνει εἰς τὸν οὐρανόν· ξυνωρὶς γὰρ αὐτῆς ἐστι καὶ οὐ μόνον ξυνωρὶς ἀλλὰ καὶ ὄχημα».

Ὁ δὲ Σεβηριανὸς λέγει· «Νηστεία δύο πτερὰ ἔχει, προσευχὴν καὶ ἐλεημοσύνην, ὧν ἄνευ τρέχειν οὐ δύναται».

Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει περὶ τῆς δυνάμεως τῆς νηστείας· Ἡ

νηστεία προφήτας γεννᾷ, δυνατοὺς ῥώννυσι· νηστεία νομοθέτας σοφίζει, ψυχῆς ἀγαθὸν φυλακτήριον, σώματι σύνοικος ἀσφαλής, ὅπλον ἀριστεύουσιν, ἀθληταῖς γυμνάσιον· τοῦτο πειρασμοὺς ἀποκρούεται, τοῦτο ἀλείφει πρὸς εὐσέβειαν, νήψεως σύνοικος, σωφροσύνης δημιουργός, ἐν πολέμοις ἀνδραγαθεῖ, ἐν εἰρήνῃ ἡσυχίαν ἄγει. Νηστεία προσευχὴν εἰς οὐρανὸν ἀναπέμπει οἱονεὶ πτερὸν αὐτῇ γινομένη πρὸς τὴν ἄνω πορείαν, νηστεία ὑγείας μήτηρ, νεότητος παιδαγωγός, κόσμος πρεσβύταις, ἀγαθὴ συνέμπορος ὁδοιπόροις, ἀσφαλὴς ὁμόσκηνος τοῖς συνοίκοις».

Ὁ δὲ Συμεὼν ὁ Μεταφραστὴς λέγει· «Μέγα ἀγαθὸν ἡ νηστεία· αὕτη τὰ τραύματα τοῦ ἁμαρτωλοῦ ἀφανίζει· αὕτη φλεγμονὰς τῶν σαρκικῶν παθημάτων καταμαλάσσει καὶ καταπραΰνει· αὕτη ἐστὶ χώρα ἡ ἀγαθὴ ἡ βλαστάνουσα τὸν καρπὸν τῆς εὐφροσύνης· αὕτη ἐστὶ φίλος παρρησιαζόμενος κατὰ τῶν πολεμίων.

Ὁ Χρυσόστομος συμβουλεύει περὶ νηστείας λέγων· «φιλήσωμεν τὴν νηστείαν, ὅτι μήτηρ σωφροσύνης ἐστὶ καὶ πηγὴ φιλοσοφίας ἁπάσης».

Ἐκ τοῦ Χρυσοστόμου· (λόγος περὶ νηστείας β΄ 796 Α), Μὴ δυσχεράνῃς, ἀγαπητέ, πρὸς τὴν νηστείαν, τὴν τῶν ἀρετῶν μητέρα, τὴν ῥίζαν τῶν ἀγαθῶν, τὴν πηγὴν τῆς σωφροσύνης, τὴν φύλακα τῆς εὐσεβείας, τὴν τῶν ἁγίων σύντροφον, τὴν τῶν ἀγγέλων ὁμόσκηνον, τὴν τοῦ διαβόλου ἐχθράν, τὴν τοῦ Πνεύματος φίλην, δι' ἧς αἱ ἡδοναὶ ἡμᾶς φεύγουσι, καὶ δαίμονες ὑπαναχωροῦσι, καὶ θυμὸς ἀτονεῖ, καὶ ἐπιθυμία νεκροῦται, καὶ ἀρεταὶ ζῶσι καὶ λάμπουσιν ἐν ἡμῖν· δι' ἧς τὰ πάθη ἠρεμεῖ, καὶ καταστέλλεται τῶν ἡδονῶν ὁ τάραχος, καὶ ὡς ἐν γαλήνῃ πλεῖ ὁ νοῦς, τῶν τρικυμιῶν τοῦ χειμῶνος τῆς πονηρίας διὰ τῆς ἐγκρατείας ταύτης καλῶς διανύσας, καὶ τῷ λιμένι τῆς ἀρετῆς τὴν ὁλκάδα παρορμίσας. (795 Δ.) Τί γάρ ἐστι νηστεία ἢ ἀγώνων στέφανος, καὶ μισθῶν πρόξενος, καὶ σωτηρίας ὁδός; Νηστεία γὰρ ἀπὸ δουλείας εἰς ἐλευθερίαν μεθίστησιν, ἀπὸ αἰχμαλωσίας εἰς τὴν πατρίδα ἐπανάγει· νηστεία τὰ τραύματα τῆς ψυχῆς ἰᾶται· νηστεία σαθρωθεῖσαν ψυχὴν ταῖς ἁμαρτίαις ἀνακαινίζει, νευροῖ τὴν ψυχήν, ἀνδρειοῖ τὸ φρόνημα, τὸν φόβον τοῦ Θεοῦ εἰσάγει, ἐκπορθεῖ τὰ πάθη, γαληνιᾷ τοὺς λογισμούς. Ἐν ἡμέραις νηστειῶν ἡδοναὶ σβέννυνται, καὶ ἀρεταὶ ἀνθοῦσι, καὶ σωφροσύνης τὸ κάλλος καθαρώτατον δείκνυται, καὶ σῶμα εἰς ψυχὴν μεταβαίνει, πνευματικὸν γενόμενον ὑπὲρ φύσιν. Χαῖρε ἐν νηστείᾳ καὶ μὴ στύγναζε, ὡς οἱ ὑποκριταὶ ἀφανίζουσι τὰ πρόσωπα

πρὸς θέαν ἀνθρωπίνην, ἀπολλύντες τὸν μισθὸν τῆς νηστείας. Τοῦ γὰρ Σωτῆρός ἐστιν ὁ λόγος· ἐν νηστείᾳ ἄλειψόν σου τὴν κεφαλήν, νίψον τὸ πρόσωπον τῇ εὐποιΐᾳ, λάμψον ταῖς ἀρεταῖς, ὅπως ἐμοὶ μόνῳ φανῇς νηστεύων, τῷ τὰ κρυπτὰ καθορῶντι. (796 Δ-Ε). Νηστεία δαίμονας φυγαδεύει, καὶ τὴν τοῦ διαβόλου τυραννίδα καταλύει, μάλιστα εἰ τὴν εὐχὴν ἔχει συνεργοῦσαν· νηστεία καὶ εὐχὴ τὸν Ἠλίαν εἰς οὐρανοὺς ἀνήγαγε, Νινευῖτας ἐκ θανάτου ἐρρύσατο· νηστεία τὸν Δανιὴλ ἐκ τῶν λεόντων ἀβλαβῆ διεφύλαξε· νηστεία Μωϋσέα τῆς ἀθεάτου δόξης ἠξίωσε· νηστεία Ἐλισσαῖον ἄρχοντα τῶν προφητῶν ἀπετέλεσε.

§ 12. Περὶ ἁγιωσύνης.

Ἁγιωσύνη! θεία προσηγορία, θεία ἐνέργεια· τὸ ὄνομά σου δηλοῖ τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἡγιασμένον, τὸν σώφρονα καὶ καθαρόν, τὸν παντὸς ῥύπου καὶ πάθους παντὸς ἐλεύθερον. Ἁγιωσύνη, ὑψηλὴ κλῆσις, τελειότητος δηλωτική, ἀρετῆς ἁπάσης σημαντική. Σὺ τὸν κατ' εἰκόνα Θεοῦ πλασθέντα ἄνθρωπον καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ ἀναδειχθέντα κηρύττεις. Σὺ τὸν ἐν τῷ κόσμῳ βιοτεύοντα οὐρανοπολίτην ἀναδεικνύεις. Σὺ τὸν χοϊκὸν ἄνθρωπον υἱὸν Θεοῦ προσαγορεύεις. Σὺ τὸν γήϊνον ἄνθρωπον τῶν περιγείων παθημάτων ἀπαλλάττεις καὶ ταῖς οὐρανίαις συνάπτεις χοροστασίαις. Σὺ τὸν φύσει ἐστερημένον ἁγιότητος μαρτυρεῖς πεπληρωμένον θείας χάριτος. Σὺ μαρτυρεῖς αὐτοῦ τὸ ἔργον τὸ ἐν τοῖς μυχίοις τῆς καρδίας αὐτοῦ κεκρυμμένον. Σὺ τὸν ἐργάτην τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ ἀληθοῦς, τοῦ δικαίου ὑποσημαίνεις. Σὺ τὸν τοῦ θείου νόμου ἐραστὴν καὶ φύλακα πιστὸν ὑποδηλοῖς. Σὺ τὸν ταυτίσαντα τὴν ἑαυτοῦ βούλησιν πρὸς τὴν θείαν βούλησιν ὑποδεικνύεις. Σὺ τὸν ἀσκήσει καὶ εὐχῇ τῷ Θεῷ εὐαρεστῆσαι βουλόμενον χαρακτηρίζεις. Σὺ τὸν ἁπλοῦν, τὸν ἄκακον δῆλον ποιεῖς. Σὺ τὸν πιστὸν τὸν ἔχοντα θερμὴν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὴν θείαν ἀγάπην φανεροῖς. Σὺ καὶ τοὺς ἐν ὄρεσιν ἀσκουμένους στεφανοῖς καὶ τοὺς ἐν ταῖς πόλεσιν ἀγωνιζομένους ὑπὲρ τῆς ἀρετῆς τῇ ἀλουργίδι σου περικοσμεῖς. Σὺ πᾶσαν ἡλικίαν ἀνθρώπων κατὰ Χριστὸν πολιτευομένων τῇ αἴγλῃ σου λαμπρύνεις. Τὸ ὄνομά σου τὸν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἁγιασθέντα δηλοῖ καὶ τὸν ἀξιωθέντα φίλον Θεοῦ γενέσθαι σημαίνει. Σὺ τὴν ὀρθὴν πίστιν βεβαιοῖς. Σὺ τὸν ἐλεήμονα, τὸν φιλάνθρωπον, τὸν ἀγαπῶντα ὡς ἑαυτὸν τὸν πλησίον αὐτοῦ ἐμφανῆ καθιστᾷς. Σὺ τὸν κατισχύσαντα ἐν τῷ

ἀγῶνι τῆς ἀρετῆς σημαίνεις. Σὺ τὸν ἀεὶ τὰ ἄνω ζητοῦντα, τὸν ἀληθῆ ἐραστὴν τοῦ θείου κάλλους γνωρίζεις. Σὺ τῆς περιωπῆς τῆς τιμῆς τῆς θείας δόξης τῆς ὑπὸ Θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις βραβευθείσης μάρτυς πιστὸς καὶ ἀληθής. Σὺ τὸν σύνδεσμον τῆς γῆς καὶ τοῦ οὐρανοῦ πιστῶς μαρτυρεῖς. Σὺ εἶ ὁ ἀρραβὼν τῆς μελλούσης θείας δόξης. Σὺ εἶ ὁ ἀσφαλὴς ἐγγυητὴς τῆς κληρονομίας τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἧς γένοιτο πάντας τοὺς ἁγίους, τοὺς χριστιανούς, τυχεῖν. Ἀμήν.

§ 12. Περὶ μέθης πνευματικῆς.

Περὶ πνευματικῆς μέθης ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· ἔστι καὶ μὴ πίνοντα οἶνον μεθύειν, καὶ πίνοντα οἶνον σωφρονεῖν.

Ὁ δὲ Παῦλος ἐπίσκοπος Ἐμέσης λέγει· ἡ πνευματικὴ μέθη σωφροσύνης μήτηρ, ἁγνείας διδάσκαλος, μέθη ἄγρυπνον τηροῦσα τὸ βλέμμα τοῦ νοῦ, μέθη ἀληθείας φῶς ἐναποτιθεμένη ταῖς ἀεὶ πληρουμέναις ψυχαῖς, μέθη οὐ παραφόρους ἐργαζομένη, οὐδ' ἀσθενεῖς ἐκ τοῦ κόρου ἐκπίπτοντας, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ μέλη κρατύνουσα, καὶ τοῖς τῆς δικαιοσύνης ὅπλοις κατὰ τῆς ἁμαρτίας ὁπλίζουσα, μέθη, ἧς ὁ τῶν ἀποστόλων ἐνεπλήσθη χορός.

Ὁ δὲ Θεοδώρητος παραινεῖ λέγων περὶ τῆς πνευματικῆς μέθης ταῦτα· «τὴν μέθην ἀποβαλόντες τὴν ἐπιβλαβῆ, τὴν πνευματικὴν ἀντεισαγάγετε. Τοῦτο γάρ ἐστι τὸ πληροῦσθαι ἐν πνεύματι· πληροῦσθε δὲ πνεύματος τὸν Θεὸν ἐνδελεχῶς ὑμνοῦντες, καὶ πρὸς ἑαυτοὺς νεύοντες, καὶ τὸν λογισμὸν ἀεὶ διεγείροντες.

Ὁ δὲ Χρυσόστομος ἑρμηνεύων τὸ χωρίον «μὴ μεθύσκεσθε οἴνῳ ἐν ᾧ ἐστιν ἀσωτία· ἀλλὰ πληροῦσθε πνεύματι» λέγει· «αὕτη ἡ καλὴ μέθη· κάρωσόν σου τὴν ψυχὴν τῷ πνεύματι, ἵνα μὴ καρώσῃς τῇ μέθῃ· προκατάλαβε τὴν διάνοιαν καὶ τοὺς λογισμούς, ἵνα μὴ εὕρῃ χώραν ἐκεῖνο τὸ πάθος τὸ ἀναίσχυντον· διὰ τοῦτο οὐκ εἶπε, μετέχετε πνεύματος, ἀλλὰ πληροῦσθε πνεύματος, ἕως ἄνω τὴν διάνοιαν, καθάπερ ποτήριον, τοῦ πνεύματος πλήρωσον, ἵνα μηδὲν ἐμβαλεῖν δυνηθῇ ὁ διάβολος». Καὶ αὖθις· «ἔστιν ἡμῖν ποτήριον μέθης καλόν· ἔστι ποτήριον μέθης σωφροσύνην ποιοῦν, οὐ παράλυσιν· ποῖον δὲ τοῦτο; τὸ ποτήριον τὸ πνευματικόν, τὸ ποτήριον τὸ σωτήριον, τὸ ποτήριον τὸ ἄχραντον τοῦ αἵματος τοῦ Δεσποτικοῦ.

§ 14. Περὶ μέθης.

Μέθη εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα τὸ ἐκ τῆς οἰνοποσίας· αὐτὸς ὁ οἶνος λέγεται μέθη· τινὲς παράγουσι τὴν μέθην ἐκ τοῦ μεθίημι, ὅπερ σημαίνει ποραβλέπω, ἐνδίδωμι, ὑποχωρῶ. «Μέθην, ὅτι τῆς μεθήσεως (τῆς ἐνδοτικότητος) τῆς ψυχῆς αἰτία γίνεται. Πᾶσα μέθη εἴωθε εἰς ἔκστασιν φέρειν τὰς διανοίας τὰς κεκρατημένας ὑπὸ τοῦ οἴνου».

Ὁ Χρυσόστομος λέγει, ὅτι οὐδὲν ἕτερόν ἐστι μέθη, ἀλλ' ἢ ἔκστασις τῶν κατὰ φύσιν φρενῶν, παρατροπὴ λογισμῶν, ἐρημία διανοίας, πενία συνέσεως.

Ἡ μέθη παραφόρους ἐργάζεται, σκοτίζει τὸν νοῦν, ἀσθενεῖς τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα παρασκευάζει, εἰς ἁμαρτήματα μεγάλα καὶ φοβερὰ ἐξωθεῖ. Ἡ μέθη παρασκευάζει μάχας καὶ ταραχὰς καὶ διαπληκτισμοὺς καὶ φόνους, ὁπλίζουσα τὰς χεῖρας τῶν μεθυόντων. Ἡ μέθη φέρει κάρωσιν τοῦ ἐγκεφάλου· καθιστᾷ τὸν μέθυσον ἀναίσχυντον, ἀμετροεπῆ, βλάσφημον, λοίδορον, πλήκτην. Ἡ μέθη φέρει εἰς παραφροσύνην καὶ ἀσέβειαν. Ἡ μέθη καθιστᾷ τοὺς ἐλευθέρους ἀνελευθέρους καὶ περίγελων τῶν δούλων αὐτῶν Ἡ μέθη ἔκφρονας ποιεῖ καὶ τοὺς συνετούς.

Ὁ Μέγος Βασίλειος λέγει περὶ μέθης τὰ ἑξῆς· «Μέθη ὁ αὐθαίρετος δαίμων, ἐξ ἡδονῆς ταῖς ψυχαῖς ἐμβαλλόμενος. Μέθη κακίας μήτηρ, ἀρετῆς ἐναντίωσις, τὸν ἀνδρεῖον δειλὸν ἀποδείκνυσι, τὸν σώφρονα ἀσελγῆ, δικαιοσύνην οὐκ οἶδε, φρόνησιν ἀναιρεῖ». Καὶ αὖθις· λογισμῶν ὄλεθρον, ἰσχύος διαφθοράν, γῆρας ἄωρον, ὀλιγοχρόνιον θάνατον.

Ὁ δὲ Χρυσόστομος καλεῖ τὴν μέθην ἀθυμίας μητέρα, χαρὰν τοῦ διαβόλου μυρία τίκτουσαν κακά. Καὶ αὖθις· Μέθη ἑκούσιος μανία. μέθη προδοσία λογισμῶν, μέθη συμφορὰ καταγελωμένη, νόσημα χλευαζόμενον, δαίμων αὐθαίρετος καὶ παραφροσύνης χαλεπωτέρα. Τὸν μεθύοντα τοῦ δαίμονος εἶναι χείρονα λέγει, τῶν ἀλόγων ἀλογώτερον, τῶν νεκρῶν ἀθλιώτερον.

Νεκρός ἐστιν ἔμψυχος ὁ μεθύων, δαίμων ἐστὶν αὐθαίρετος, νόσημα συγγνώμην οὐκ ἔχον, πτῶμα ἀπολογίας ἐστερημένον, κοινὴ τοῦ γένους ἡμῶν ἀσχημοσύνη.

Ἀληθῶς ἡ μέθη αὐθαίρετός ἐστι δαίμων, καὶ χαλεπώτερον ἐκείνου σκοτοῖ τὸν λογισμόν.

Μέθη δ αὐθαίρετος δαίμων, ἐξ ἡδονῆς ταῖς ψυχαῖς ἐμβαλλόμενος· οἱ μεθύοντες αὐθαίρετον ἐπισπῶνται τὸν τῆς μέθης χειμῶνα.

§ 15. Περὶ συνηθείας ἀγαθῆς καὶ περὶ συνηθείας κακῆς

Συνήθεια εἶναι τὸ ἔθος· τὸ δὲ ἔθος γίνεται ἦθος· ἡ ἠθικὴ λέγει ὁ Ἀριστοτέλης ἐξ ἔθους περιγίγνεται τῷ ἀνθρώπῳ· τὸ γὰρ ἦθος ἀπὸ τοῦ ἔθους ἔχει τὴν ἐπωνυμίαν· καλεῖται δὲ ἠθικὴ διὰ τὸ ἐθίζεσθαι. Εἶναι δηλονότι ἡ ἠθικὴ ἕξις τις καὶ δηλοῖ τὴν ἐξ ἐπαναλήψεως κτηθεῖσαν διάθεσιν καὶ ροπὴν πρὸς ἐργασίαν ἢ ἀγαθῶν ἢ κακῶν πράξεων. Ὅθεν ἡ συνήθεια ἀποβαίνει ἢ ἀρετή, ἢ κακία ἐκ τοῦ χαρακτῆρος τῶν πράξεων πρὸς ἃς ροπὴν ἔλαβέ τις, διότι ἡ μὲν ἀγαθὴ συνήθεια εἰς ἀρετὴν παιδεύει, ἡ δὲ κακὴ εἰς κακίαν· ἡ μὲν εἰς οὐρανὸν ἀνάγει, ἡ δὲ εἰς βάραθρον κατάγει.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει· «μεγάλη καὶ ἐν τοῖς ἀγαθοῖς καὶ ἐν τοῖς κακοῖς τῆς συνηθείας ἡ τυραννίς, καὶ τοσαύτη, ὡς εἰς φύσεως ἀνάγκην καθίστασθαι. Χαλεπὸν ἡ συνήθεια καὶ δεινὸν ὑποσκελίσαι καὶ δυσφύλακτον. Μέγα ὄντως ἡ συνήθεια καὶ φύσεως ἔχει δύναμιν. Διὰ δὴ τοῦτο καί τινες τῶν ἔξωθεν δευτέραν φύσιν τὴν συνήθειαν ἐκάλεσαν. Ἡ κακὴ συνήθεια χρόνῳ βεβαιωθεῖσα δυσίατος γίνεται ἢ καὶ παντάπασιν ἀνίατος. Συνήθεια παγιωθεῖσα ἀθρόως οὐ μετακινεῖται. Δεινόν, δεινὸν ἡ τῶν πονηρῶν συνήθεια· οὐχ οὕτως ταχέως λοιμὸς ἅπτεται καὶ ψώρα διαφθείρει, ὡς ἡ τῶν πονηρῶν ἀνδρῶν κακία· φθείρουσι γὰρ ἤθη χρηστὰ ὁμιλίαι (συναναστροφαὶ) κακαί».

Ἡ κακὴ συνήθεια εἶναι ἄκρως χαλεπή· ἄγχει τὸν ἄνθρωπον, ἀποτρέπει τῆς ἀληθείας, ἀπάγει τῆς ζωῆς, εἶναι παγίς, βόθρος, βάραθρον, ἄγει εἰς ὄλεθρον, εἰς ἀπώλειαν.

Ἄμαχόν ἐστι λέγει ὁ Γρηγόριος ὁ Νύσσης, ἐπὶ παντὸς ἡ συνήθεια, πολλὴν ἔχουσα δύναμιν πρὸς ἑαυτὴν ἑλκύσαι καὶ ἐπισπάσασθαι τὴν ψυχήν, καί τινα καλοῦ παρασχεῖν φαντασίαν, ἐν ᾧ ἄν τις σχέσιν καὶ προσπάθειαν διὰ τοῦ προσεθισμοῦ κτήσηται· καὶ οὐδὲν οὕτω τῇ φύσει φευκτόν ἐστι, ὡς ἐν συνηθείᾳ γενόμενον μὴ καὶ σπουδῆς ἄξιον καὶ αἱρετὸν νομισθῆναι.

Ὁ Μέγας Βασίλειος λέγει· «Ἡ πρὸς τοὺς φαύλους τῶν λόγων συνήθεια ὁδός ἐστιν ἐπὶ τὰ πράγματα».

Ἐγχρονίζον ἔθος φύσεως κραταιότερον γίνεται καὶ μικρὰ μὴ κωλυόμενα ἁμαρτήματα φύεται καὶ ἐπιδίδοται πρὸς μέγεθος συναυξάνοντα.

Πάντα βίον ἡδὺν ἢ ἀηδῆ ἡ συνήθεια ποιεῖ. (Φίλων).

Τὸ ἔθος ἄρχεται μὲν ἀπὸ μικρῶν, ἀμελούμενον δὲ τὴν ἰσχὺν μείζονα λαμβάνει.

Ὁ Ἰσοκράτης συμβουλεύει λέγων· Μελέτα περὶ τῶν καλῶν λέγειν, ἵνα συνεθισθῇς ὅμοια τοῖς εἰρημένοις φρονεῖν.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ τῶν κυριευθέντων ἐκ τῆς συνηθείας. Πολλοὶ ὑπὸ τῆς συνηθείας κυριευθέντες παραλογιζόμενοι οὐδὲ διαγιγνώσκουσιν αὐτῶν τὸ ἄτοπον, ἀλλ' ἑτέρων δέονται τῶν διδασκόντων.

§ 16. Περὶ ἐμπαθοῦς καὶ ἀλόγου ἐπιθυμίας.

Ἄλογος ἐπιθυμία ἡ τῶν ὀφθαλμῶν ἐπιθυμία, καὶ πᾶσα τῆς καρδίας ἐπιθυμία ἡ πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον ἀντιτιθεμένη· ἄλογος ἐπιθυμία εἶναι καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ματαίων, τῶν ἀσταθῶν καὶ πάντων τῶν ὑπὸ τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀποδοκιμαζομένων. Αἱ πονηραὶ ἐπιθυμίαι ὑπὸ τοῦ πονηροῦ εἰς τὴν ψυχὴν εἰσήχθησαν.

Ὁ σοφὸς Σειρὰχ συμβουλεύει λέγων· Ὀπίσω ἐπιθυμιῶν σου μὴ πορεύου, καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέξεών σου κωλύου. Ἐὰν χορηγήσῃς τῇ ψυχῇ σου εὐδοκίαν ἐπιθυμίας, ποιήσεις ἐπίχαρμα τῶν ἐχθρῶν σου.

Ὁ τὰς ἀλόγους ἐπιθυμίας ἀποβάλλων, οὗτος ἀναδείκνυται νικητὴς ἐν τῷ ἀγῶνι τῆς ἀρετῆς, γίνεται τηρητὴς τοῦ ἠθικοῦ νόμου, καὶ προάγεται ἐν τῇ ἀρετῇ.

Τῶν ἀλόγων ἐπιθυμιῶν τὴν ἕξιν ἀποβάλλει ὁ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς ψυχῆς πρὸς τὴν ἔρευναν αὐτῆς στρέφων.

Ὁ Γρηγόριος ὁ θεολόγος λέγει· «Ὁ ἐνδημῶν ἀεὶ τῇ ἑαυτοῦ καρδίᾳ ἐκδημεῖ πάντων τῶν τοῦ βίου ὡραίων· πνεύματι γὰρ περιπατῶν τὰς τῆς σαρκὸς ἐπιθυμίαις εἰδέναι οὐ δύναται».

Ἡ ἐμπαθὴς ἐπιθυμία ἐγχρονίζουσα τῇ καρδίᾳ τίκτει ἁμαρτίαν καὶ τιτρώσκει τὴν ψυχήν.

Ὁ ἀπόστολος Ἰάκωβος λέγει· «Ἕκαστος πειράζεται ὑπὸ τῆς ἰδίας ἐπιθυμίας ἐξελκόμενος καὶ δελεαζόμενος· εἶτα ἡ ἐπιθυμία συλλαβοῦσα τίκτει τὴν ἁμαρτίαν, ἡ δὲ ἁμαρτία ἀποτελεσθεῖσα κύει θάνατον».

Αἱ ἐπιθυμίαι ὀκνηροὺς ἀποκτείνουσι, καὶ βυθίζουσι τοὺς ἀνθρώπους εἰς ὄλεθρον καὶ ἀπώλειαν. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει τὰ ἑξῆς· οὐχ οὕτως σκορπίος ἢ ὄφις τοῖς σπλάγχνοις ἡμῶν ἐγκαθήμενος λυμαίνεται πανταχόσε, ὡς ἡ τῆς τρυφῆς ἐπιθυμία πάντα ἀνατρέπει καὶ ἀπόλλυσιν. Ἡ ἐμπαθὴς καὶ ἄλογος ἐπιθυμία ἔχει θυγατέρας αὐτῆς τὴν φιληδονίαν, τὴν φιλοδοξίαν καὶ τὴν φιλαργυρίαν. Ὁ Χρυσόστομος λέγει· ὡς ἡ φλὸξ ἀνάπτει τὴν καλάμην, οὕτω καὶ ἐμπαθὴς ἐπιθυμία τὴν ψυχήν· καὶ καθὼς ὁ καπνὸς τυφλοῖ τὰ ὄμματα, οὕτω καὶ ἡ ἐπιθυμία τὸν νοῦν.

Αἱ ἐμπαθεῖς ἐπιθυμίαι μὴ ἀποκρουόμεναι ἅμα τῇ ἐμφανίσει σκοτίζουσι τὴν διάνοιαν, ταράττουσι τὴν καρδίαν, ἐξασθενοῦσι τὴν ψυχήν, ὑπονομεύουσι τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν παρθενίαν, ἀφαιροῦσι τὴν ἁγνείαν, καὶ διασαλεύουσι τὸ βάθρον τῆς ἀρετῆς.

§ 17. Περὶ ἀκρασίας.

Ἡ ἀκρασία εἶναι κακία ἐπεγειρομένη κατὰ τῆς σωφροσύνης, τῆς ἁγνείας, τῆς παρθενίας. Εἶναι δὲ ἀκρασία τὸ ὑπὲρ τὴν χρείαν δαπανᾶν πρὸς ἡδυπάθειαν. Ἡ ἀκρασία ὁδηγεῖ τὸν ὑπ' αὐτῆς κυριευθέντα εἰς ἀπολαύσεις καὶ ἡδονάς. Ὁ ἀκρατὴς ὀπίσω τῶν ἐπιθυμιῶν αὐτοῦ ἔδραμε καὶ ἀπὸ τῶν ὀρέξεων αὐτοῦ οὐκ ἐκωλύθη· ἔδωκε τῇ ψυχῇ αὐτοῦ χορτασμὸν καὶ ἐπελάθετο τοῦ Θεοῦ τοῦ ποιήσαντος αὐτόν. Ὁ ἀκρατὴς ἀπηρνήθη τὸν Θεὸν καὶ ἐλάτρευσε τὴν κοιλίαν αὐτοῦ· Θεὸς αὐτοῦ ἐγένετο ἡ κοιλία αὐτοῦ. Ἐν τῇ ψυχῇ αὐτοῦ κυριαρχεῖ ὁ νόμος τῆς σαρκὸς καὶ οὐκ ἔγνω τὸν νόμον τῆς χάριτος.

Τὰ παρομαρτοῦντα τῇ ἀκρασίᾳ κακά εἰσι σκοτασμὸς τοῦ νοῦ, πώρωσις τῆς καρδίας, ἀναισθησία ψυχῆς. Τῇ ἀκρασίᾳ παρέπονται ἡ μέθη, ἡ τρυφή, αἱ ἀπολαύσεις, οἱ γέλωτες καὶ τὰ ἐν τοῖς πότοις παρομαρτοῦντα. Ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει· «οὐκ οἶσθα ὅσα ἀπὸ τρυφῆς ἐπέρχονται κακά; γέλωτες ἄκαιροι, ῥήματα ἄτακτα, εὐτραπελία ὀλέθρου γέμουσα, φλυαρία ἀνόητος καὶ πολλά, ἃ μηδὲ εἰπεῖν καλόν».

Οἱ τῆς σωφροσύνης ἐρασταὶ ἡγοῦνται ὅτι κρεῖττον αὐτοῖς τεθνάναι ἢ τὴν ψυχὴν δι' ἀκρασίας ἀμαυρῶσαι.

Ἡ ἁγία Γραφὴ συμβουλεύει πᾶσι φυλάττεσθαι ἀπὸ τῆς ἀπατηλῆς ταύτης κακίας λέγουσα· «προσέχετε ἑαυτοῖς μήποτε βαρυνθῶσιν ὑμῶν αἱ καρδίαι ἐν κραιπάλῃ καὶ μέθῃ καὶ μερίμναις βιοτικαῖς».

Ὁ ἀκρατὴς ἀντὶ πινακίου φακῆς πωλεῖ τὰ ἑαυτοῦ πρωτοτόκια».

§ 18. Περὶ ἀσωτίας.

Ἀσωτία ἡ ἄμετρος χρῆσις· ἀσωτία, ὅτι οὐ σώζει, ἀλλὰ ἀπόλλυσιν, οὐ τὸ σῶμα μόνον, ἀλλὰ καὶ τὴν ψυχήν, καὶ τοῦτό ἐστι ἀσωτία. Ἡ ἀσωτία ἡ κατὰ τὴν τῶν ἰδιωτῶν συνήθειαν ἀκολασία· ἐκ γὰρ τῆς μέθης ἡ ἀκολασία τίκτεται.

§ 19. Περὶ ἀκολασίας καὶ ἀκολάστου.

Ἀκολασία ἡ ἀχαλίνωτος φιληδονία, ἡ ἀσωτία· ἀκόλαστοι δὲ οἱ ἀκρατεῖς, οἱ φιλήδονοι, διὰ τὸ μὴ κολάζειν ἐπιθυμίαν· ἀκόλαστος λέγεται ὁ ῥᾳθύμως βιῶν καὶ τὰς οἰκείας μὴ κολάζων ἐπιθυμίας, ἀλλὰ τὰς ἡνίας αὐταῖς ἐνδιδοὺς τοῦ ὅπου βούλοιντο χωρεῖν.

Ὁ ἀκόλαστος ἠρνήθη τὴν σωφροσύνην καὶ τὴν λογικὴν αὐτοῦ φύσιν καὶ φέρεται ἑλκόμενος ὑπὸ τοῦ ἅρματος τῆς ἡδυπαθείας εἰς χώρας ἡδονῶν καὶ ἀπολαύσεων, εἰς κοινωνίας τρυφῶν καὶ διασκεδάσεων, ἔνθα καταναλίσκει τόν τε ἠθικὸν καὶ ὑλικὸν αὐτοῦ πλοῦτον καὶ καταστρέφει τήν τε πνευματικὴν καὶ αἰσθητικὴν αὐτοῦ φύσιν. Ὁ ἀκόλαστος ἄνθρωπος ἐν τιμῇ ὢν οὐ συνῆκε, παρασυνεβλήθη τοῖς κτήνεσι τοῖς ἀνοήτοις καὶ ὡμοιώθη αὐτοῖς· ἀπέστη ἀπὸ τοῦ Θεοῦ καὶ ἀπέστη ἀπ' αὐτοῦ ὁ Θεός· τὰ πάθη κατακυριεύουσιν αὐτοῦ καὶ δεσπόζουσιν ἐπὶ τῆς ψυχῆς αὐτοῦ· ἡ πνευματικὴ αὐτοῦ φύσις ὑπετάγη τελείως τῇ αἰσθητικῇ καὶ ἐδουλώθη αὐτῇ. Ὁ θυμὸς καὶ ἡ ὀργὴ ἐκρήγνυνται ἀκάθεκτα ἐν αὐτῷ, ἡ δὲ ἀσυνεσία καὶ ἡ ἀβουλία κυβερνῶσι τὰ αὐτοῦ. Ὁ ἀκόλαστος μὴ κολάσας τὰ ἑαυτοῦ πάθη αὐτὸς ἤδη ὑπ' αὐτῶν κολάζεται. Ὁ βίος τοῦ ἀκολάστου ὅμοιος βαρεῖ χειμῶνι ἀπειλοῦντι νὰ καταστρέψῃ πᾶσαν ζωτικὴν δύναμιν. Ὁ ἀκόλαστος, λέγει ὁ Σολομών, ἄγεται ὡς βοῦς ἐπὶ σφαγήν, καὶ ὡς κύων ἐπὶ δεσμούς, καὶ ὅμοιός ἐστιν ἐλάφῳ πεπληγυίᾳ τοξεύματι εἰς τὸ ἧπαρ. Σπεύδει δὲ ὥσπερ ὄρνεον εἰς παγίδα οὐκ εἰδὼς ὅτι περὶ ψυχῆς τρέχει.

§ 20. Περὶ σιωπῆς.

Τὸ σιγᾶν ἐστι βασιλικῆς ὄντως καὶ εὐγενοῦς παιδεύσεως ἀποτέλεσμα καὶ καρπός· ὁ μαθὼν σιγᾶν, οὗτος καὶ λαλεῖν ἔμαθε· διότι ἡ

σιγὴ εἶναι προϊὸν πολλῆς συνέσεως οὐχ ἧττον ἢ τὸ συνετὰ λαλεῖν· ὅθεν ὁ μὴ εἰδὼς σιωπᾶν, οὐδὲ διαλέγεσθαι οἶδεν. Πανταχοῦ μὲν τῷ νέῳ κόσμος ἀσφαλὴς ἐστιν ἡ σιωπή, μάλιστα δὲ ὅταν ἀκούων ἑτέρου μὴ συνταρράττηται, μηδ' ἐξυλακτῇ πρὸς ἕκαστον, ἀλλά, κἂν ὁ λόγος ᾖ μὴ λίαν ἀρεστός, ἀνέχηται καὶ περιμένῃ παύσασθαι τὸν διαλεγόμενον, καὶ παυσαμένου, μὴ εὐθέως ἐπιβάλλῃ τὴν ἀντίρρησιν, ἀλλά, ὡς Αἰσχίνης φησί, διαλείπῃ χρόνον, εἰ προσθεῖναί τι βούλοιτο τοῖς λεγομένοις ὁ εἰρηκώς, ἤ τι μεταθέσθαι καὶ ἀφελεῖν. Οἱ δὲ εὐθέως ἀντικόπτοντες, οὔτε ἀκούοντες, οὔτε ἀκουόμενοι, λέγοντες δὲ πρὸς λέγοντας, ἀσχημονοῦσιν. (Πλούταρχος)

Ἡ σιγὴ εἶναι μήτηρ τῆς προσοχῆς, κρίκος τῆς πύλης τοῦ οὐρανοῦ, κλεὶς τοῦ παραδείσου (Ἰωάν. τῆς Κλίμακος).

Ἡ σιγὴ εἶναι ἔνδειξις σώφρονος τρόπου, μόνη δὲ αὕτη μεταμέλειαν οὐ φέρει· ἡ σιωπὴ καὶ τοὺς ἀπαιδεύτους φρονίμους καὶ σεμνοὺς ἀποφαίνει. Ἀγαθὸν τὸ σιωπᾶν ὑπὲρ τὸ λαλεῖν, καὶ μακάριος ὁ τὴν κλεῖδα ταύτην δεξάμενος. Κρείσσων ὁ σιωπῶν τοῦ πολλὰ λαλοῦντος εἰ καὶ ἀγαθὰ φθέγγεται· γυναιξὶ κόσμον ἡ σιγὴ φέρει. Μάθε σιγᾶν, ἢ σιγῆς κρείττω λέγειν.

Ἡ παροιμία σιωπῆς ἀκίνδυνον γέρας εἶναί φησιν. Ὁ φυλάσσων τὸ ἑαυτοῦ στόμα διατηρεῖ ἔξω θλίψεως τὴν ἑαυτοῦ ψυχήν. Ἀγαθὰ δὲ ἐκκέχυται ἐπὶ στόματι κεκλεισμένῳ. Ὁ σιγηρὸς καὶ νοήμων τιμῆς ἀξιωθήσεται. Ἔστιν λαλῶν καὶ οὐκ ἔστιν ὡραῖος καὶ ἔστι τις σιγῶν καὶ εὑρισκόμενος σοφός. (Σειράχ). Φθέγγου μὲν εἴ τι κρεῖσσον σιωπῆς ἔχεις, ἀγάπα δὲ ἡσυχίαν, ἔνθα κρεῖσσον λόγου τὸ σιωπᾶν (Γρηγορ. τοῦ Θεολόγου). Τὸ σιωπᾶν οὐ μόνον ἄδιψον, ἀλλὰ καὶ ἄλυπον, καὶ ἀνώδυνον· σιωπήσας μὲν οὐδεὶς μετενόησε, λαλήσαντες δὲ παμπληθεῖς. Τὸ κρατεῖν γλώσσης καὶ γέροντι καὶ νέῳ τιμὴν φέρει.

Τοῖς λόγοις σου ποίησον ζυγὸν καὶ σταθμόν, καὶ τῷ στόματί σου ποίησον θύρας μοχλόν. Εἴ ἔστι σοι λόγος συνετὸς, ἀποκρίθητι τῷ πλησίον, εἰ δὲ μὴ, ἔστω ἡ χείρ σου ἐπὶ τῷ στόματί σου· Ὁ Σολομὼν ηὔχετο τῷ Θεῷ ἵνα θέσῃ φυλακὴν τῷ στόματι αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῶν χειλέων αὐτοῦ σφραγῖδα.

Καὶ ὁ Δαυὶδ ἐζήτει φυλακὴν τῷ στόματι αὐτοῦ καὶ θύραν περιοχῆς περὶ τὰ χείλη αὐτοῦ.

Σιγὴ γλώσσης δένδρον ζωῆς, ὁ δὲ συντηρῶν αὐτὴν πλησθήσεται

πνεύματος· θάνατος καὶ ζωὴ ἐν χειρὶ γλώσσης, οἱ δὲ κρατοῦντες αὐτῆς ἔδονται τῶν καρπῶν αὐτῆς.

Καλὴ ἡ εὔκαιρος σιωπή, οὐδέν ἕτερον οὖσα ἢ μήτηρ ἐννοιῶν σοφωτάτων. Τὸ ἀγαθὸν πνεῦμα ἐκφεύγει τὴν πολυλογίαν.

§ 21. Περὶ ἀργολογίας.

Ἀργολογία, τὸ λέγειν ἀργὰ ἤτοι ἀνωφελῆ, κενά. Ὁ ἀργολόγος εἶναι ἄνθρωπος ἀπαίδευτος, ἀτελὴς τὴν μόρφωσιν, ταπεινὸς τὸν χαρακτῆρα, ἀσχολεῖται περὶ μικρὰ καὶ εὐτελῆ, οἱ λόγοι αὐτοῦ εἰσιν ἐστερημένοι συνέσεως· λαλεῖ ἄτοπα καὶ περιπίπτει εἰς ἁμαρτήματα, διηγεῖται ἔωλα, καὶ οὐ φείδεται τοῦ πλησίον αὐτοῦ ἐν τῇ ῥύμῃ τοῦ λόγου αὐτοῦ· οὐκ ἔστι ζυγὸς οὐδὲ σταθμὸς ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ οὐδὲ ἀκρίβεια ἐν τοῖς φθέγμασιν αὐτοῦ· ἔστιν ἀκριτόμυθος καὶ εἰκαιόμυθος καὶ λαλεῖ ἀσύνετα καὶ ἀνόητα. Προτρέχει ἡ γλῶσσα τῆς διανοίας αὐτοῦ καὶ συνείρει τοὺς λόγους ἄνευ λογικῆς ἀκολουθίας. Ὀλισθαίνει μᾶλλον ἐν γλώσσῃ ἢ ἐν ἐδάφει ὀλισθηρῷ. Ὁ ἀργολόγος πολλὰς ἑαυτῷ παρασκευάζει λύπας.

§ 22. Περὶ γλωσσαλγίας.

Γλωσσαλγία, ἡ κακογλωσσία, ἡ γλωσσομανία, ἡ γλωσσοφαγιά. Ἡ γλωσσαλγία εἶναι πάθος φοβερόν, ἀκατάσχετον κακόν, μεστὴ τοῦ θανατηφόρου· ἡ γλωσσαλγία εἶναι ὁμοία πρὸς πηγὴν πικρὰ ἀναβλύζουσαν ὕδατα, ἅτινα πινόμενα μὲν καταπικραίνουσι τὴν καρδίαν, ἐκχεόμενα δὲ εἰς τὴν γῆν ἀποξηραίνουσι τὴν βλάστησιν. Ὁ γλωσσαλγὸς ἔχει γλῶσσαν ἀδάμαστον, μεστὴν πικρίας καὶ ψεύδους· οἱ λόγοι αὐτοῦ οἴκους ἀνατρέπουσι καὶ ψυχὰς ἀπολλῦσι, καὶ κακὰ τὰ μέγιστα προκαλοῦσιν. Ὁ γλωσσαλγὸς εἶναι μοχθηρὸς ἐκ δὲ τοῦ περισσεύματος τῆς καρδίας αὐτοῦ ὁμιλεῖ τὸ στόμα αὐτοῦ.

§ 23. Περὶ ἀδολεσχίας καὶ ἀδολέσχου.

Ἀδολεσχία, ἡ πολυλογία, ἡ φλυαρία. Ἀδόλεσχος δὲ ὁ πολλὰ λέγων, ὁ φλυαρῶν.

Ἡ ἀδολεσχία εἶναι ἐπικίνδυνος, μισητὴ καὶ καταγέλαστος· χλευάζεται ἐν ταῖς κοιναῖς διηγήσεσι, μισεῖται διὰ τὰς τῶν κακῶν ἀπαγγε-

λίας, καὶ καταγελᾶται ὡς ἀκριτόμυθος καὶ τὰ ἀπόρρητα μὴ κρατοῦσα.

Ἡ ἀδολεσχία εἶναι θρόνος τῆς κενοδοξίας, ἐν ᾧ καθήμενος ὁ κενόδοξος φημίζει ἑαυτόν.

Ὁ ἀδόλεσχος πανταχοῦ ληρεῖ, ἐν ἀγορᾷ, ἐν θεάτρῳ, ἐν περιπάτῳ, μεθ' ἡμέραν, νύκτωρ· θεραπεύων, ἐστὶ τῆς νόσου βαρύτερος· συμπλέων, τῆς ναυτίας ἀηδέστερος· καὶ ἐπαινῶν, τοῦ ψόγου ἐπαχθέστερος.

Τὸ στόμα τοῦ ἀδολέσχου ἄστεγον καὶ οὐκ ἐπίσταται σιωπᾶν· βδελυκτὸν στόμα ἄστεγον καὶ γλῶσσα πολύλογος καὶ θρασεῖα· στόμα ἄστεγον ποιεῖ ἀκαταστασίας.

Ἀνὴρ πολυρρήμων παρὰ σοφῶν οὐκ ἀγαπηθήσεται καὶ παρὰ συνετῶν μισηθήσεται. Ὁ ἄστεγος χείλεσι σκολιάζων, ὑποσκελισθήσεται.

Ὁ πολὺς ἐν ῥήμασιν γενόμενος γίνεται ἐπαχθὴς καὶ τοῖς φίλοις.

Ἐκ τῆς πολυλογίας οὐκ ἐκφεύξεται ἁμαρτία.

Ὁ φιλόλαλος ἐν πολλοῖς ἁμαρτάνει καὶ οὐδέποτέ τι ἐκμανθάνει ὡς ἀφιλήκοος· ὁ φιλόλαλος εἶναι μυθοπλάστης καὶ λέγων διηγεῖται θρύλους. Ὁ πλεονάζων λόγῳ βδελυχθήσεται (Σειράχ).

§ 24. Περὶ εὐτραπέλου.

Εὐτράπελος λέγεται ὁ ποικίλος, ὁ παντοδαπός, ὁ ἄστατος, ὁ εὔκολος, ὁ πάντα γενόμενος. Ὁ εὐτράπελος ταχέως τρέπεται καὶ μεθίσταται, μιμεῖται πάντα, καὶ τὸ σχῆμα, καὶ τοὺς λόγους, καὶ τὸν γέλωτα, καὶ τὸ βάδισμα· ἐπινοεῖ σκώμματα καὶ γεννᾷ ἔχθρας περιττὰς τῶν εἰκῇ σκωπτομένων. Ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ εὐτραπέλου μεγάλα κακὰ κατοικεῖ, μεγάλη διάλυσις καὶ ἐρημία· κέχηνεν ἡ ἁρμονία, σεσάθρωται ἡ οἰκοδομή, ὁ φόβος ἐξώρισται, ἡ εὐλάβεια ἀπέστη.

Εἴ τις ἄτιμος, εἴ τις αἰσχρός, οὗτος καὶ εὐτράπελος. Οὐδὲν τοῦ εὐτραπέλου ἀναισχυντότερον. Οὐ χάριτος γέμει τὸ στόμα αὐτοῦ, ἀλλ' ὀδύνης (Χρυσόστομος).

§ 25. Περὶ γελώτων.

Οἱ γέλωτες χαυνοῦσι τὸν δεσμὸν τῆς σωφροσύνης, ἄγουσιν εἰς ἡδυπάθειαν, ἀπωθοῦσι τὴν σεμνότητα, φέρουσιν ἐπιλησμοσύνην τοῦ φόβου τοῦ Θεοῦ καὶ ἀφοβίαν πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀπειλουμένην κόλασιν.

Ὁ ἄνθρωπος εἶναι μὲν ζῶον γελαστικὸν ἀλλὰ καὶ λογικὸν καὶ ἠθι-

κὸν ἀδυνατεῖ μὲν νὰ ἀντιστῇ προκαλούμενος ἐκ τῶν γελοίων, ἀλλ' ὀφείλει ὡς ὂν λογικὸν καὶ ἠθικὸν οὐδέποτε νὰ προκαλῇ ἢ νὰ ἐπιζητῇ γέλωτας.

Ἕτερον γέλως, καὶ ἕτερον γέλωτες· γέλως ὁ φυσικῶς ἐμφαινόμενος ὡς μειδίαμα καὶ αὐτὸς ὁ συγκινῶν τὴν καρδίαν τῶν νεωτέρων ἕνεκα ἀπροσδοκήτου παραστάσεως οὗτος ὁ γέλως εἶναι ἀδιάβλητος καὶ ἀνέγκλητος. Γέλωτες δὲ οἱ ἐκ μέθης καὶ ἀσωτίας καὶ ἀδολεσχίας προερχόμενοι, οἱ διαφθείροντες τὴν ψυχήν. Περὶ τούτων ἡ Γραφὴ λέγει· οὐαὶ οἱ γελῶντες καὶ ἀπὸ πρωΐας πίνοντες σίκερα.

§ 26. Περὶ τρυφῆς καὶ τρυφηλοῦ.

Ὁ θεῖος Χρυσόστομος λέγει περὶ τρυφῆς ταῦτα· «θηρίον ἐστὶν ἡ τρυφή, θηρίον χαλεπὸν καὶ ἀτίθασσον, καὶ οὐχ οὕτως σκορπίος ἢ ὄφις τοῖς σπλάγχνοις ἡμῶν ἐγκαθήμενος λυμαίνεται πανταχόσε, ὡς ἡ τῆς τρυφῆς ἐπιθυμία πάντα ἀνατρέπει καὶ ἀπόλλυσιν. Ἡ τρυφὴ μήτηρ ἐστὶ πάντων τῶν παθῶν καὶ πάσης δυσωδίας. Τί κακὸν ἐργάζεται ἡ τρυφή; χοίρους ἐξ ἀνθρώπων ποιεῖ καὶ χοίρων χείρους· ὁ μὲν γὰρ χοῖρος βορβόρῳ ἐγκυλινδοῦται, καὶ κόπρῳ τρέφεται. Οὗτος δὲ ἐκείνης βδελυκτοτέραν σιτεῖται τράπεζαν, μυρία ἐπινοῶν ἄθεσμα καὶ παράνομα».

Ὁ δὲ Κλήμης ὁ Ἀλεξανδρεὺς λέγει· «τρυφὴ εἰς ἡδονὰς ἀφεμένη χαλεπὸν ἀνθρώποις ναυάγιον γίνεται· ἀλλότριον γὰρ τῆς ἀληθοῦς γίνεται φιλοκαλίας καὶ τῶν ἀστείων ἡδονῶν.

Τί ἕτερον ἡ τρυφὴ ἢ φιλήδονος λιχνεία, καὶ πλεονασμὸς περίεργος, πρὸς ἡδυπάθειαν ἀνειμένων. Ἡ τρυφὴ γέλωτα ἄκαιρον φέρει, ῥήματα ἄτακτα, εὐτραπελίαν ὀλέθρου γέμουσαν, φλυαρίαν ἀνόητον, καὶ τ' ἄλλα ἃ μηδὲ εἰπεῖν καλόν. Οἱ τρυφῶντες ἐν εὐθηνίᾳ ἐδεσμάτων καὶ σπαταλῶντες ἐν πλησμονῇ ἄρτων οὗτοι ἀεὶ πρὸς τὰ τρυβλία κατανεύοντες πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνανεῦσαι οὐ δύνανται· τούτων θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ αὐτῶν.

Οἱ τρυφῶντες γίνονται ἀμβλύνοες καὶ ἄφρονες· διότι ἡ τρυφὴ λεπτὸν οὐ τίκτει νοῦν, ἄφρονες δέ εἰσιν οἱ ἐξογκοῦντες γαστέρας.

Οἱ τρυφηλοὶ ἐγένοντο δοῦλοι τῶν παθῶν καὶ ἐπιθυμιῶν αὐτῶν· ἤναψαν ἐν ἑαυτοῖς πῦρ καμίνου καὶ ἡ φλὸξ αὐτοῦ καταφλέγει τὰς καρδίας αὐτῶν, κόρον οὐκ ἔχουσιν, ἡ πλησμονὴ ἐπὶ μᾶλλον ἐξάπτει τὰς ἐπιθυμίας αὐτῶν ὡς φλόγας καμίνου. Οἱ τρυφηλοὶ καὶ ἀδηφά-

γοι εἰς οἰστρηλασίαν ἐκπίπτουσιν καὶ ἀκόλαστοι καὶ ἀναιδεῖς γίνονται.

§ 27. Περὶ τρυφῆς πνευματικῆς.

Ὁ Χρυσόστομος λέγει περὶ τρυφῆς πνευματικῆς τὰ ἑξῆς· «καί ἐγώ σε βούλομαι τρυφᾶν, ἀλλὰ τὴν ὄντως τρυφήν, τὴν οὐδέποτε μαραινομένην. Τίς οὖν ἡ ὄντως τρυφή, καὶ διηνεκῶς ἀνθοῦσα; Κάλεσον ἐπ' ἄριστον τὸν Χριστόν· μετάδος αὐτῷ τῶν σῶν, μᾶλλον δὲ τῶν αὐτοῦ. Τοῦτο τὴν ἡδονὴν ἀπέραντον ἔχει καὶ ἀκμάζουσαν διηνεκῶς.

ΕΠΙΣΤΟΛΙΜΑΙΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΑΝ ΜΟΝΑΧΗΝ

---

§ 1. Περὶ παρθενίας.

Ὁσιωτάτη Εὐσεβία. εἴη σοι σκέπη ἡ χάρις τοῦ Κυρίου.

Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ φωτίζον καὶ ἁγιάζον τοὺς ἐπικαλουμένους τὸ ὄνομα αὐτοῦ φωτίζοι καὶ ἁγιάζοι σε πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς σου καὶ ἐνισχύοι σου τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν πρὸς ἐργασίαν τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου. Ἀγωνίζου τὸν ἀγῶνα τὸν καλόν, ἐργάζου ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ τὸ ἀγαθὸν καὶ εὐάρεστον καὶ τέλειον, ὅπως εὐάρεστος αὐτῷ γενομένη ἀγαπηθῇς ὑπ' αὐτοῦ καὶ ἀξιωθῇς τῆς τιμῆς τῶν φρονίμων παρθένων. Τὴν κλῆσίν σου βεβαίωσον, τὴν ὁμολογίαν σου φύλαξον, τὴν πίστιν σου πληροφόρησον, τὴν ἐλπίδα σου ἀσφάλισον, τὴν ἀγάπην σου μαρτύρησον, τὴν πολιτείαν σου ἄμεμπτον τήρησον, ἵνα ἀρέσῃς τῷ Κυρίῳ. Αὕτη ἡ φροντὶς πρέπει νὰ εἶναι ἡ ἀδιάλειπτος μελέτη τῆς παρθένου. Ταύτην συνιστᾷ ὁ ἀπόστολος Παῦλος τῇ παρθένῳ. Ἡ Παρθένος ἡ τὸν Χριστὸν ἀγαπήσασα καὶ αὐτὸν ὡς νυμ-

φίον ἐπιποθήσασα καὶ αὐτῷ ἀφιερωθεῖσα καὶ αὐτῷ ζῶσα οὐκέτι ἑαυτῇ ζῇ, ζῇ δὲ ἐν αὐτῇ Χριστὸς καὶ αὐτῷ συσταυροῦται καὶ συνθάπτεται καὶ συνανίσταται, αὐτῷ διαλέγεται καὶ πρὸς αὐτὸν ἀτενίζει, πρὸς αὐτὸν τὴν ψυχὴν αἴρει καὶ πρὸς αὐτὸν καρδίαν καὶ διάνοιαν ἀνυψοῖ, αὐτοῦ τὸ γλυκύτατον ὄνομα προφέρουσι τὰ ἁγνὰ αὐτῆς χείλη ἐν παντὶ καιρῷ, ἀπὸ δὲ τοῦ στήθους αὐτῆς θερμοὶ ἀναπέμπονται στεναγμοὶ ὡς ἀδιάλειπτοι ὕμνοι πρὸς τὸ ὕψος τῆς θείας ἀγάπης ἀναπεμπόμενοι, αὐτοῦ τὸ θεῖον ὄνομα ἀδιάλειπτος ἐγένετο μελέτη τῆς τρωθείσης ἐκ τῆς θείας ἀγάπης καρδίας της, πᾶς παλμὸς τῆς καρδίας της μίαν ἀναμέλπει εὐχήν, ἡ ἀναπνοὴ αὐτῆς συνοδεύεται ἀεὶ μὲ μίαν ἐπίκλησιν τοῦ θείου ὀνόματος, ἐν αὐτῷ ζῇ, ἐν τῇ ἀγάπῃ αὐτοῦ κινεῖται καὶ ἐν αὐτῇ διαμένει. Ὃν ἐν αὐτῇ ἄνθρωπος τέθνηκεν· οὐδὲν τῶν ἀνθρωπίνων παθῶν κατακυριεύει ἐν αὐτῇ, ἡ πηγὴ τῆς ζωῆς ζωογονεῖ τὴν ψυχὴν αὐτῆς, οὐδὲν δὲ τῶν τοῦ κόσμου λαμπρῶν ἰσχύει νὰ ἑλκύσῃ τὴν καρδίαν αὐτῆς, οὐδὲν τῶν τοῦ βίου τερπνῶν ἰσχύει νὰ καταβιβάσῃ τὴν καρδίαν αὐτῆς εἰς χαμαιζηλίαν, οὐδὲν τῶν γηΐνων ἀγαθῶν κατορθοῖ νὰ καταγάγῃ εἰς γῆν τὸ ἐν οὐρανοῖς περιπολεῦον πνεῦμα αὐτῆς· ἡ λάμψις τῶν ἐγκοσμίων ἀπέβαλε τὸ ἑαυτῆς θάμβος· οἱ ἐκ τοῦ ἀνεσπέρου φωτὸς αὐγασθέντες ὀφθαλμοὶ τῆς ψυχῆς αὐτῆς ἐνισχυθέντες ἀπ' αὐτοῦ δὲν ἐκθαμβοῦνται ἐκ τῆς ψευδοῦς λάμψεως τῶν γηΐνων· ἡ δύναμις αὐτῶν ἐν αὐτῇ ἠτόνησεν· ἡ καρδία αὐτῆς ἐγένετο ἀπόρθητον φρούριον· οὐδεμία ἐπιδρομὴ ἰσχύει νὰ ἐκπορθήσῃ αὐτήν, διότι ἐν αὐτῇ ὡς ἐν παστάδι νυμφικῇ ἐνοικεῖ ὁ Νυμφίος Χριστός, ὁ βασιλεὺς ὁ ἰσχυρός, ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης. Ἡ οὐρανία χαρὰ πληροῖ τὴν καρδίαν αὐτῆς· ἡ ἀγάπη πλημμυρεῖ αὐτήν, ἡ δὲ εἰρήνη βασιλεύει ἐν αὐτῇ. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ ὡς ἀκτῖνες ἡλιακαὶ ἀπὸ τῆς καρδίας αὐτῆς ἀνατέλλουσαι ἀπαστράπτουσιν ἐπὶ τοῦ προσώπου αὐτῆς καὶ φαιδρύνουσιν αὐτό, ζωγραφοῦσι δ' ἐπ' αὐτοῦ τὴν ἱερὰν εἰκόνα τῆς σεμνότητος, ἣν περιστέφουσι μὲ τὰ ἄνθη τῶν χαρίτων· ἑκάστη τῶν ἀνατελλουσῶν ἀρετῶν ἐστι τελεία ἐν τῇ ἐκδηλώσει αὐτῆς, λάμπει δὲ ὡς ἀδάμας περιδεραίου βασιλίσσης καὶ κατακοσμεῖ ὡς νύμφην. Ἡ διάνοια αὐτῆς καθαρὰ ὡς αἰθὴρ φωτεινοτάτου οὐρανοῦ αὐγάζεται ὑπὸ τοῦ θείου τρισηλίου φωτὸς καὶ ἁγιάζεται ὑπὸ τῆς πηγῆς τοῦ ἁγιασμοῦ. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐπιφοιτῆσαν ἐδαψίλευσεν αὐτῇ τὰ χαρίσματα τὰ ἑαυτοῦ, ἔδωκεν αὐτῇ πνεῦμα σοφίας, πνεῦμα συνέσεως, πνεῦμα βουλῆς καὶ ἰσχύος, πνεῦμα γνώσεως καὶ ἀληθείας, πνεῦμα

φόβου Θεοῦ. Οἱ λόγοι αὐτῆς εἰσι λόγοι χάριτος, ἀπὸ δὲ τῶν χειλέων αὐτῆς μέλιτος γλυκυτέρα ρέει αὐδή. Οἱ φθόγγοι τῆς φωνῆς αὐτῆς ὡς πλῆκτρον μουσικοῦ ὀργάνου πλήττουσι τὰς χορδὰς τῶν εὐσεβῶν καρδιῶν τῶν ἑνωτιζομένων αὐτῶν καὶ συγκινοῦσιν αὐτὰς καὶ λαλοῦσιν ἐν αὐταῖς. Τὰ διανοήματά εἰσιν ὑψηλά, λαλεῖ δὲ ὡς διδακτὴ Θεοῦ· οἱ λόγοι αὐτῆς ὡς ὕδωρ πηγῆς καθαρᾶς ἐκ τῆς ἁγνῆς αὐτῆς καρδίας ἀναβλύζον ζωηρὸν καὶ ἁλλόμενον ζωογονοῦσι τὰς ψυχὰς τῶν ἀντλούντων ἐξ αὐτῆς.

Ὁ βίος τῆς ἀφιερωμένης τῷ Κυρίῳ παρθένου διαρρέει ὡς ῥυάκιον ἡσύχως δι' εὐανθοῦς λειμῶνος, ὅπερ οὐδεμία ἀνέμου πνοὴ διαταράσσει, οὐδὲ διαρριπίζει τὴν ἐπιφάνειαν αὐτοῦ, καὶ ὅπερ ἀθορύβως διολισθαίνει καὶ προχωρεῖ ἀταράχως πρὸς τὸ τέρμα αὐτοῦ καταρδεῦον διὰ τῶν εὐεργετικῶν αὐτοῦ ναμάτων τὰ παρόχθια φυτὰ καὶ ζωογονοῦν αὐτά· Ἡ παρθένος, ἡ καρδίᾳ καὶ διανοίᾳ τὸν Ἰησοῦν ἀγαπήσασα καὶ αὐτῷ ἀφιερωθεῖσα, εἶναι λαμπὰς ζῶσα ἐκ τῆς φλογὸς τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου ἀναφθεῖσα καὶ ἐξ αὐτῆς κατακαιομένη ἐνώπιον τοῦ θείου θυσιαστηρίου, ὡς θυσία καθαρὰ καὶ ἄμωμος, ὡς θυσία πνευματικὴ καὶ ἱερά. Ἡ θυσία αὐτῆς εἶναι λατρεία τῷ Θεῷ διηνεκής, θυσία ἄπαυστος, ᾠδὴ ἀγγελική, ὕμνος ἀτελεύτητος. Ἡ ἁγνεία τῆς ψυχῆς τῆς παρθένου ἐστὶν ὁμοία πρὸς τὸ ἄνθος τῆς αὐγῆς, τὸ διανοῖξαν καὶ ἀναπετάσαν τὰ λάμποντα ἐκ καθαρότητος καὶ εὐωδιάζοντα αὐτοῦ πέταλα πρὸς τὰς πρώτας τοῦ ἡλίου θαλπερὰς ἀκτῖνας, ἡ δὲ τοῦ σώματος αὐτῆς ἁγνότης ὡς ἡ λευκότης τῆς χιόνος τῆς ἐπὶ κορυφῆς τῶν ὀρέων πεσούσης. Ἡ σωφροσύνη αὐτῆς περικοσμεῖ αὐτὴν ὡς ἁλουργὶς βασιλίδος καὶ καλλωπίζει αὐτὴν ὡς νύμφην Χριστοῦ· ἡ ὁσία παρθένος τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτεύεται πολιτείαν, καὶ τοῖς ἀγγέλοις συνάπτεται, καὶ τῷ Θεῷ διαλέγεται, καὶ αὐτῷ μόνῳ δουλεύει καὶ τὸ θέλημα αὐτοῦ ποιεῖ. Ὡς οἱ ἄγγελοι ἐν οὐρανῷ ἄπαυστον τὴν δοξολογίαν προσάγουσιν, οὕτω καὶ ἡ παρθένος ἐπὶ γῆς ἄπαυστον τὴν ὑμνῳδίαν ἀναπέμπει. Τὸ ἦθος ἔχει κεχαριτωμένον ἐκφράζον ἁγιωσύνην, τοὺς τρόπους ἁπλοῦς, τὴν περιβολὴν σεμνήν, τὸ σχῆμα ἀνυπόκριτον, τὸ βλέμμα ἤρεμον, ἁγνὸν καὶ ταπεινόν, τὴν δὲ ἀκοὴν τηρεῖ ἀδιάφθορον· τὰ χείλη ἔχει ἁγνά, τὴν δὲ γλῶσσαν τῷ ἔρκει τῶν ὀδόντων περιφρουρημένην· τὰς χεῖρας ἔχει ἀμώμους καὶ ἀπαστραπτούσης καθαριότητος, κινεῖ δὲ αὐτὰς εὐτάκτως πρὸς ἐργασίαν, πρὸς δόξαν Θεοῦ καὶ εὐχαριστίαν καὶ πρὸς εὐεργεσίαν.

Ἡ ὄσφρησις παρθενεύουσα, μὴ ἐκθηλύνουσα μηδὲ ἀτονοῦσα τὴν ψυχὴν διὰ τῶν εὐωδιῶν καὶ τῶν μύρων· οἱ πόδες ὡς πόδες ἀγγέλου εὐαγγελιζομένου τὰ ἀγαθὰ σπεύδουσι πρὸς τὰς αὐλὰς τοῦ Κυρίου. Ἡ παρθένος ἀνάγκη νὰ κοσμῆται ὑπὸ τῆς αἰδημοσύνης καὶ αἰδεῖται πρωτίστως τὸν ἑαυτῆς ἄγγελον, τὸν φύλακα τῆς ἑαυτῆς ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος καὶ πάντα ποιεῖ ὡς ἐνώπιον αὐτοῦ ἐργαζομένη καὶ ὡς ὑπὸ τοῦ φωτὸς ἐλεγχομένη. Ἡ καρδία τῆς παρθένου ·ῆς ἀφιερωθείσης τῷ Θεῷ φέρει τὴν πανοπλίαν τῆς θείας χάριτος. Τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον περιέβαλε ταύτῃ αὐτὴν καὶ ἀνέδειξεν ἀήττητον. Ἡ Παρθένος ἡ τρωθεῖσα ἐκ τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου καταφρονεῖ μὲν ἡδυπαθείας καὶ πλούτου καὶ τῆς νομιζομένης ἐν τῷ κόσμῳ τρυφῆς, πατεῖ τὸν τῦφον καὶ τὴν δόξαν, ἀποκρούει τὰς ἐμπαθεῖς κολακείας τοῦ φρονήματος τῆς σαρκὸς καὶ νικᾷ τὴν ἰσχὺν τοῦ κάλλους. Πάντα τὰ νομιζόμενα τοῖς περὶ τὸν βίον τοῦτον ἐπτοημένοις ἀγαθὰ αὕτη καταγελῶσα ἓν μόνον ἀγαθὸν ἄξιον ἡγεῖται ἀγάπης, τὸ ἄκρον ἀγαθὸν τὸ ὁποῖον ἐπιποθεῖ καὶ ἐπιζητεῖ· ὁ πόθος αὐτῆς εἶναι πόθος ἱερός, πόθος ἅγιος· ἐπιποθεῖ νὰ ζῇ ἐν Κυρίῳ καὶ συμβασιλεύσῃ μετ' αὐτοῦ. Ἡ ὁσία παρθένος κατεσκεύασε τὸ ἑαυτῆς σῶμα ναὸν ἅγιον εἰς κατοικητήριον τοῦ Παντάνακτος Θεοῦ, καὶ παστὸν νυμφικὸν τὴν ἑαυτῆς καρδίαν, ὅπως ὑποδεχθῇ τὸν νυμφίον Χριστόν.

Ἡ τῆς παρθένου ψυχὴ εἶναι γαληνιαία καὶ ἀκύμαντος, καθάπερ ἐπιφάνεια ἀταράχου λίμνης, δεχομένη τὰ ὕδατα αὐτῆς, τὰς θείας ἐννοίας, ἔκ τινος καθαρωτάτης πηγῆς, τοῦ θείου, κατοπτρίζει δὲ ἐν ἑαυτῇ τὸ κάλλος τῆς εἰκόνος τοῦ θείου νυμφίου αὐτῆς.

Ἡ φρόνησις, ἡ μήτηρ αὕτη τῶν ἀρετῶν τοῦ νοητικοῦ, βασιλεύει ἐν ἅπασι τοῖς διανοήμασιν αὐτῆς· αὕτη διδάσκει αὐτὴν τί τὸ ἀγαθὸν καὶ τί τὸ κακόν, ἡ φρόνησις ἐγένετο αὐτῇ ἐπιστήμη γνώσεως καὶ κριτήριον ἀσφαλὲς περὶ τοῦ πρακτέου ἢ τοῦ μὴ πρακτέου· πάντα τὰ τῆς ψυχῆς ἐγχειρήματα καὶ καρτερήματα αὕτη διευθύνει καὶ ἵσταται φρουρὸς ἄγρυπνος ἐν τῇ κινήσει τῶν λογισμῶν· ἡ σύνεσις αὐτῆς ὡς λίθος Λυδία διακρίνουσα τὸν καθαρὸν χρυσὸν διακρίνει τοὺς ἀγαθοὺς τῶν πονηρῶν λογισμῶν, ἡ δὲ φρόνησις αὐτῆς ἀποκρούει αὐτοστιγμεὶ τοὺς κατακριθέντας λογισμούς· ἡ σοφία αὐτῆς ἀνευρίσκει τὰς κεκρυμμένας ἀληθείας καὶ ἀποκαλύπτει τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτάς, ἐκδηλοῦται δὲ ὡς ἐπιστήμη ἔν τε τοῖς λόγοις καὶ τοῖς ἔργοις. Ἡ γνῶσις αὐτῆς ἐστιν ἀληθὴς καὶ βεβαία· γινώσκει τὰ πράγματα ὡς ἔχουσι καθ' ἑαυτὰ καὶ ἐν ταῖς σχέσεσιν αὐτῶν. Ἡ γνῶσις ἐγένετο αὐτῇ διδάσκαλος εὐσε-

βείας καὶ ἐδίδαξεν αὐτὴν τὰ κατ' αὐτὴν καὶ τὰ καθήκοντα αὐτῆς· αὕτη ἐπληροφόρησεν αὐτήν, ὅτι εἰκὼν ἐγένετο καὶ ὁμοίωμα Θεοῦ καὶ αὕτη ἀποκαλύπτει αὐτῇ τὸν Θεόν, ὃν ἐπιποθεῖ νὰ ἐπιγνῷ καὶ ὃν ἐπιζητεῖ ἡ καρδία αὐτῆς· ἡ γνῶσις δᾳδουχεῖ αὐτὴν ἐν ταῖς τρίβοις αὐτῆς καὶ ποδηγετεῖ ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ βίου αὐτῆς· αἱ βουλαὶ αὐτῆς ἀγαθαὶ ὡς βουλαὶ ἀγγέλου, αἱ δὲ σκέψεις αὐτῆς ὀρθαὶ ὡς κριτήριον ἀληθείας· αὕτη ἀποφαίνεται περὶ πάντων καὶ αὕτη συμβουλεύει τὰς ἀγαθὰς ἀποφάσεις. Ἡ ἰσχὺς τῆς φρονήσεως αὐτῆς ἀκμαία οὖσα πάντοτε ἰσχύει ἐν πᾶσι τοῖς βουλεύμασιν αὐτῆς.

Ἡ σοφία αὐτῆς ἐδίδαξεν αὐτὴν φοβεῖσθαι τὸν Κύριον, ποιεῖν αὐτοῦ τὸ θέλημα καὶ ἁγιάζειν αὐτοῦ τὸ ὄνομα πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ νυκτός.

Ἡ φρόνησις αὐτῆς ἀπέκλεισε πρὸς τὴν ἀφροσύνην, τὴν ἄνοιαν, τὴν μωρίαν, τὴν κουφότητα, τὴν ματαιότητα, τὴν ἀσυνεσίαν, τὸ ψεῦδος καὶ τὴν ἀβουλίαν, τὴν θύραν τῆς εἰσόδου. Ἱσταμένη ἄγρυπνος πρὸ πάσης παραστάσεως εἰσαγομένης διὰ τῶν αἰσθητηρίων ἐξελέγχει αὐτάς μετὰ πάσης αὐστηρότητος, καὶ τὰς μὲν ἀγαθὰς εἰσδέχεται, τὰς δὲ κακὰς εὐθὺς ἀπείργει ἀπαγορεύουσα αὐταῖς τὴν εἴσοδον. Ἡ ἠθικὴ ἀνδρεία, ἡ γενέτειρα ἁπασῶν τῶν ἀρετῶν τοῦ θυμικοῦ ἐθωράκισε τὸ στῆθος αὐτῆς, ἀνέδειξε δὲ τὴν ψυχὴν αὐτῆς ἔδραν τῶν εὐγενεστάτων ἠθικῶν ἀρετῶν· ἐν αὐτῇ ἡ καρτερία ἵδρυσε τὸ ἑαυτῆς σκῆνος· ἡ ὑπομονὴ παρακάθηται αὐτῇ· ἡ μεγαλοφροσύνη καὶ ἡ μεγαλοψυχία κυριαρχοῦσιν ἐν αὐτῇ· ἡ εὐγένεια περικοσμεῖ τὴν ψυχὴν καὶ μεταδίδωσι τὴν ἑαυτῆς ἐκλάμπουσαν χάριν ταῖς περικυκλούσαις αὐτὴν ἀρεταῖς· τὸ θάρρος ἀναδεικνύει αὐτὴν ὑπερασπιστὴν τῆς ἀληθείας, τοῦ καλοῦ, τοῦ ἀγαθοῦ, τοῦ δικαίου· οὐδὲν ἰσχύει νὰ μεταβάλῃ αὐτῆς τὸ ὑγιὲς φρόνημα· πᾶσα ἀπειλὴ ἠστόχησε· οἱ ἐκδειματοῦντες τὰς ἐπτοημένας ψυχὰς λόγοι οὐδ' ὅλως πτοοῦσιν ἢ ἐκδειματοῦσιν αὐτήν· ἀνθίσταται πρὸς τοὺς διώκτας τῆς ἀληθείας καὶ ἐμμένει ὑπεραπολογουμένη τοῦ δικαίου· ἡ αὐταπάρνησις αὐτῆς ἀναδεικνύει αὐτὴν μάρτυρα τῆς ἀληθείας, ἡ δὲ ἀγάπη τῆς ἀληθείας ἱερεῖον ἔμψυχον θυόμενον ἐπὶ τοῦ βωμοῦ αὐτῆς. Ἡ παρθένος ἡ οὕτως ὡπλισμένη διὰ τῆς τῶν ἠθικῶν ἀρετῶν πανοπλίας ἵσταται ἀκλόνητος κατὰ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν πολεμίων καὶ ἀμύνεται γενναίως πρὸς τοὺς ἐπιδρομεῖς, ἀποκρούει τὰς παντοίας τοῦ ἐχθροῦ ἐπιθέσεις, ἐμμένει ἐν τῷ ἀγῶνι, ὑπομένει τὰ δεινά, ἀντέχει ἐν ταῖς δοκιμασίαις καὶ ἀπεκδέχεται τὴν

ἑτοίμην τοῦ Θεοῦ βοήθειαν καὶ κραταιὰν ἀντίληψιν. Ἡ ἠθικῶς ἀνδρεία παρθένος φρονεῖ γενναῖα, μακροθυμεῖ πρὸς τοὺς θλίψαντας, χαρίζει τὸ δάνειον, ἀφίησι τὰ ὀφειλήματα, ἀγαπᾷ τοὺς μισοῦντας, εὐλογεῖ τοὺς διώκτας, εὔχεται ὑπὲρ τῶν ἐπηρεαζόντων, ἀποδίδωσι καλὸν ἀντὶ κακοῦ, καὶ νικᾷ τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν. Ἡ ἠθικὴ ἀνδρεία ἐξευγενίζει τὴν ψυχήν, διδάσκει τὴν λεπτότητα τῶν τρόπων τοῦ φέρεσθαι πρὸς τὸν πλησίον, τὸ φείδεσθαι τῆς εἰρήνης καὶ τῆς φιλοτιμίας τοῦ πλησίον καὶ ἀνέχεσθαι αὐτοῦ θλίβοντος· αὕτη διδάσκει ἡδονῆς καὶ ἐπιθυμίας λύπης τε αὖ καὶ ὀργῆς κρατεῖν καὶ ἀντιτάσσεσθαι πρὸς πᾶν τὸ δι' ἀπάτης ψυχαγωγοῦν.

Ἡ ἠθικὴ ἀνδρεία ὡς ἀπόλυτος τῆς καρδίας κυρίαρχος ἀποκρούει τὰς ἠθικὰς τοῦ θυμικοῦ κακίας καὶ πρὸς οὐδεμίαν τούτων ἐπιτρέπει τὴν εἴσοδον· μόλις ἐμφανισθῶσι καὶ ἀποκρούονται· αἱ σκοτειναὶ μορφαὶ τοῦ μίσους, τῆς ἔχθρας, τοῦ φθόνου, τῆς ζηλοτυπίας, τῆς λοιδορίας, τῆς μνησικακίας, τῆς συκοφαντίας, τῆς χαιρεκακίας, τοῦ ἐγωϊσμοῦ, τῆς μικροψυχίας, τῆς κακοβουλίας, τῆς μικροπρεπείας, τῆς μικροφιλοτιμίας, τῆς φειδωλίας, τῆς φυλαργυρίας καὶ ὅλαι αἱ λοιπαὶ εἰδεχθεῖς κακίαι τοῦ θυμικοῦ αἱ ἐμφωλεύουσαι εἰς τὰς ἐστερημένας ἠθικῆς ἀνδρείας ψυχάς εἰσι μισηταὶ καὶ πόρρω που ἀπελαύνονται αὐτῆς.

Ἡ ἠθικῶς ἀνδρεία παρθένος ἐνίκησε τὰ πάθη τοῦ θυμικοῦ καὶ ἔστησε τρόπαιον κατ' αὐτῶν· ἐστέφθη ὑπὸ τῆς χάριτος καὶ ἵσταται ὡς ἄγαλμα χαρίτων· ἡ ἀγάπη καὶ ὁ σεβασμὸς ἁπάντων περιέπουσιν αὐτήν.

Ἡ σωφροσύνη τῆς παρθένου ἐστὶ τὸ εὐῶδες ἄνθος τὸ ἐξανθῆσαν ἐκ τοῦ ἀειθαλοῦς δένδρου τῆς χριστιανῆς ἠθικῆς τελειότητος. Ἡ σωφροσύνη τῆς χριστιανικῆς παρθένου εἶναι εἰκὼν τοῦ κάλλους τῆς χριστιανικῆς ἀρετῆς, εἶναι ὁ τέλειος τύπος τοῦ διὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ πίστεως ἀναγεννηθέντος ἀνθρώπου, εἶναι τὸ ἰδεῶδες τῆς ἀνθρωπίνης ἠθικῆς τελειότητος, εἶναι τὸ δυσθεώρητον ὕψος, εἰς ὃ ἀνῆλθεν ὁ τῆς ἀληθείας ἄνθρωπος, εἶναι ὁ μυστικὸς ἀρραβὼν δι' οὗ μνηστεύεται ἡ παρθένος τὸν νυμφίον Χριστὸν καὶ τὸ ἄγνωστον τοῖς ἀμυήτοις μυστήριον δι' οὗ ὁ ἄνθρωπος, ὁ τῆς ἀληθείας, ὁ ἀληθὴς ὀπαδὸς τοῦ Χριστοῦ προσπελάζει τῷ θείῳ.

Ἡ σωφροσύνη εἶναι ῥώμη ἅμα καὶ φῶς ψυχῆς ἀπαθοῦς· ῥώμη μέν, διότι διατηρεῖ ὑγιεῖς τὰς δυνάμεις τῆς ψυχῆς· φῶς δὲ διότι διαφυλάττει φαεινὸν τὸ τῆς διανοίας φῶς καὶ διατηρεῖ λάμπον τὸ δαψι-

λευθὲν φῶς τῆς χάριτος· ἐν τῇ σωφρονούσῃ παρθένῳ διαλάμπει τὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ τῆς ἀληθείας.

Οὐδὲν ἐν τῇ διανοίᾳ αὐτῆς τὸ σκοτεινὸν καὶ σκιερὸν ἢ τὸ ἀσαφὲς ὑπάρχει· πάντα ἐλεγχόμενα ὑπὸ τοῦ ἁπλέτου φωτὸς φανεροῦνται καὶ ἐκτίθενται ἀπαρακάλυπτα εἰς τὴν ἔρευναν αὐτῆς. Τὸ ὄνομα τῆς σωφροσύνης ἐκφράζει τὴν δύναμιν αὐτῆς διότι εἶναι σημαντικὸν τῆς ὑγιείας τῶν φρενῶν, ἡ δὲ ὑγιαίνουσα φρὴν ἐστιν ἰσχυρὰ καὶ κέκτηται πᾶσαν τὴν θεόθεν δοθεῖσαν αὐτῇ ῥώμην.

Ὁ ταύτης ἐστερημένος πάντως πάσχει τὰς φρένας καί ἐστιν ἐξησθενημένος καὶ ἐσκοτισμένος τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν. Ἡ σωφροσύνη ἐστὶν ἀληθῶς φῶς φωτίζον τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας τῶν μετὰ πόθου ἀκουόντων αὐτήν· αὕτη ἀπελαύνει τὰ σκότη τῆς ἡδυπαθείας καὶ τῶν παθῶν τοῦ ἐπιθυμητικοῦ τὰ ἀπὸ τοῦ βάθους αὐτοῦ αἰωρούμενα καὶ τείνοντα νὰ κατακαλύψωσι τὸν αἴθριον νοητὸν τῆς ψυχῆς ὁρίζοντα. Ἡ σωφροσύνη φωτίζει τοὺς νοητοὺς τῆς ψυχῆς ὀφθαλμοὺς τοῦ καθορᾶν τὰ ἀληθῆ καὶ βέβαια καὶ ἀποκαλύπτειν τὴν θείαν τοῦ θείου δημιουργοῦ εἰκόνα θείῳ δακτύλῳ ἐγγεγραμμένην ἐν τῇ εἰκόνι τῆς δημιουργίας.

Ἡ σωφροσύνη διανοίγει τὰ ὦτα τῆς ψυχῆς καὶ τὴν τῶν δημιουργημάτων ὑμνῳδίαν ἀκουστὴν τῇ ψυχῇ καθίστησιν. Ἡ σωφροσύνη εἶναι πολιτεία πνευματικὴ καὶ ἀρετὴ κάλλους θεσπεσίου· ἡ σωφροσύνη εἶναι ἡ κλῖμαξ ἡ ἀνάγουσα ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανόν· ἡ σωφροσύνη εἶναι ἡ κρηπὶς τῶν ἀρετῶν· ὁ σώφρων διὰ ταύτης κατορθοῖ πᾶσαν ἀρετήν· διὰ ταύτης μόνης ἡ παρθένος τὰς βαθμίδας τῆς κλίμακος τῶν ἀρετῶν μίαν πρὸς μίαν καθ' ἑκάστην διαμείβουσα ἀεὶ ἀνέρχεται πρὸς τὰ ὕψη, πρὸς μόνον δὲ τὸν οὐρανὸν ἀτενίζουσα πρὸς τὸ τέρμα τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς κείμενον ἀποβλέπει καὶ πρὸς μόνον τὸν ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς κλίμακος ἀναμένοντα αὐτὴν Κύριον τὰ βλέμματα στρέφει καὶ ὅλην τὴν καρδίαν της συνανυψοῖ.

Τὴν σωφροσύνην ἡ Ἱερὰ Γραφὴ θεωρεῖ θυσίαν πνευματικήν, θυσίαν εὐάρεστον καὶ λογικὴν λατρείαν· θυσία ὄντως καὶ λογικὴ λατρεία ἡ σωφροσύνη, διότι ὁ σώφρων προσφέρει τῷ θείῳ τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ὡς θυσίαν καθαράν, τὴν δὲ ἁγνείαν τῆν ψυχῆς καὶ τοῦ σώματος ὡς ἀληθῆ καὶ πνευματικὴν λατρείαν. Ἡ παρθένος ἄρα λατρεύει ἡμέρας καὶ νυκτὸς τὸν Θεὸν καὶ προσφέρει αὐτῷ λογικὴν καὶ πνευματικὴν λατρείαν, λατρείαν εὐάρεστον καὶ θυσίαν εὔοσμον. Τὰς παρ-

θένους ὁ ἅγιος Κυπριανὸς ἄνθη εὔοσμα τῆς Ἐκκλησίας ἐκάλεσε, διότι κατακοσμοῦσιν αὐτὴν ὡς παράδεισον καὶ κατευωδιάζουσιν ἐν αὐτῇ ἐκχέοντα κύκλῳ αὐτῶν τὴν ἄρρητον αὐτῶν εὐωδίαν. Τὴν παρθένον ἀδαπάνητον καλεῖ ὁ ἅγιος πατὴρ Ἀθανάσιος καὶ στέφανον ἀμάραντον, καὶ ναὸν Θεοῦ, ἐνδιαίτημα τοῦ ἁγίου Πνεύματος, μαργαρίτην τίμιον, τρόπαιον κατὰ τοῦ Ἅδου· αἱ παρθένοι εἰσὶν αἱ ἀκολουθοῦσαι τῷ ἀρνίῳ, ὅπου ἂν ὑπάγῃ· οὗτοι ἠγοράσθησαν ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπαρχὴ τῷ Θεῷ καὶ τῷ ἀρνίῳ καὶ ἐν τῷ στόματι αὐτῶν οὐχ εὑρέθη δόλος· ἄμωμοι γάρ εἰσιν ἐνώπιον τοῦ θρόνου τοῦ Θεοῦ.

§ 2. Προτροπαὶ πρὸς παρθένον.

Ὁ θεῖος Γρηγόριος ὁ θεολόγος προτρέπει τὴν παρθένον φυλάσσειν παρθένον μὴ μόνον τὸ σῶμα, ἀλλὰ καὶ τὰ ὦτα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς καὶ τὴν γλῶσσαν, λέγων· «Παρθένος ἴσθι καὶ οὔασι καὶ φάεσι καὶ γλώσσῃ· πᾶσι γὰρ ἐπίτροχός ἐστιν ἁμαρτάς».

Καὶ ὁ μέγας Βασίλειος ταῦτα συμβουλεύει λέγων· «Παρθένος οὖν ἐστι τῆς παρθένου καὶ ἀκοὴ καὶ τὸ βλέμμα, ἔτι δὲ ἡ ἁφὴ καὶ ὅλον τὸ κίνημα». Ὁ αὐτὸς πατὴρ συμβουλεύει τῇ παρθένῳ τὴν περὶ τὴν γεῦσιν ἐγκράτειαν, ἵνα μὴ λάθῃ τῇ τρυφῇ τὴν παρθενίαν ἀπεμπολοῦσα· συνιστᾷ δὲ τὸ μέτρον ἐν τῇ διαίτῃ καὶ ἀποκρούει τὰς ὑπερβολάς, λέγων· «ὡς γὰρ παχεῖα γαστὴρ λεπτὸν οὐ τίκτει νόον, οὕτως ἡ ἄγαν λεπτὴ δι' ἀτονίαν ἄπνουν τὸν νοῦν ποιοῦσα ἐν τῇ ἀσθενείᾳ τοῦ σώματος, τὸν λεπτὸν ἤδη τικτόμενον ἀποσβέννυσιν»· ἀνάγκη ἄρα καὶ σώματος ἐπιμέλειαν ποιεῖσθαι, οὐ διὰ τὸ σῶμα, ἀλλὰ διὰ τὴν τῆς ψυχῆς φιλοσοφίαν· διότι ἐστὶν ἀδύνατον μὴ ἔχοντες τὴν τοῦ σώματος ὑπηρεσίαν εὐήνιον πρὸς φιλοσοφίαν, πρὸς ἄσκησιν ἀρετῆς ἢ πρὸς φιλοσοφικὰ ἀναγνώσματα νὰ ἐπαρκέσωμεν, ἢ τὸν νοῦν ἐναντιούμενον ἐν τῷ σώματι ἔχοντες ἱκανῶς πρὸς εὐχὴν νὰ ἐντείνωμεν, ἢ καθ' ὅλου νὰ ἐργασθῶμέν τι τῶν ὑπὸ τῆς φιλοσοφίας ἐπιβαλλομένων εἰς ὠφέλειαν ἡμῶν αὐτῶν καὶ τῶν κοινωνούντων ἡμῖν τοῦ βίου. Τὸ σῶμα ὑπωπιάζομεν καὶ δουλαγωγοῦμεν, οὐχὶ ἵνα ἀποβῇ ἄχρηστον πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς ψυχῆς, ἀλλ' ἵνα μὴ ἐξανιστῆται κατὰ τοῦ πνεύματος ἀλλ' ὑπηρετῇ τούτῳ προθύμως· ὁ τὸ σῶμα ἐξατονήσας καὶ καταστήσας ἄχρηστον πρὸς ὑπηρεσίαν τῆς ψυχῆς, δούλην ταύτην τοῦ δούλου πεποίηκεν. Ὁ ἀπόστολος λέγων τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖσθε,

οὐχ ἁπλῶς ἀπεφήνατο, ἀλλ' εἰς ἐπιθυμίας λέγει· ὥστε τὸ μὲν ἐπιθυμητικὸν τῆς σαρκὸς διὰ τῆς ἀσκήσεως ἀνάγκη νὰ ὑποτέμνωμεν, τὸ δὲ χρειῶδες εἰς τὴν τοῦ καλοῦ κτῆσιν προνοούμενον νὰ συντηρῶμεν. Βρῶμα ἡμᾶς οὐ παρίστησι τῷ Θεῷ, διότι ἡ βασιλεία τοῦ Θεοῦ οὐκ ἔστι βρῶσις καὶ πόσις, ἀλλὰ δικαιοσύνη καὶ εἰρήνη καὶ χαρὰ ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Τούτου ἕνεκα καὶ ἡ τῶν βρωμάτων χρῆσις μετὰ λόγου γίνεται καὶ ἡ τούτων ἀποχὴ μετὰ συνέσεως ἐκτελεῖται· ὃ μὴ μετὰ λόγου νηστεύων οὐδ' ὅλως ὑπερέβαλε κατὰ τὴν ἀρετὴν τὸν μετὰ λόγου ἐσθίοντα, μᾶλλον δὲ καὶ ὑπελείφθη τούτου, διότι ἀπέτυχε τοῦ σκοποῦ ὑπολαβὼν τὸ μέσον ἀντὶ τοῦ σκοποῦ καὶ τὴν νηστείαν ὡς αὐτὴν τὴν τελειότητα τῆς ἀρετῆς· ἡ τῶν βρωμάτων ἔλλογος χρῆσις σκοπὸν ἔχει τὴν ἠθικὴν τελειότητα τὴν διὰ τῆς κυριαρχίας τοῦ πνεύματος ἐπιτυγχανομένην. Ἐὰν διὰ τῆς ἀποχῆς τῶν βρωμάτων τὸ πνεῦμα οὐδ' ὅλως ἠλευθερώθη τῶν δεσμῶν τῆς δουλείας τῶν ἠθικῶν παθῶν, ἡ ἀποχὴ τῶν βρωμάτων οὐδ' ὅλως ὠφέλησε, μᾶλλον δὲ καὶ ἔβλαψε, διότι ἀπεπλάνησε τὸν ἀσύνετον αὐτοῦ νοῦν καὶ διέφθειρε τὴν ἄπλαστον αὐτοῦ καρδίαν. Ἡ παρθένος ὀφείλει νὰ προσέχῃ ἐν πᾶσιν· ἡ προσοχή ἐστι διδάσκαλος πρὸς τὴν τελειότητα· ἄνευ ταύτης οὐδέν ἐστι γενέσθαι τῶν δεόντων· διότι διὰ ταύτης διακρίνομεν τὰς διαφορὰς τὰς ὑφισταμένας μεταξὺ τῶν ὁμοίων φαινομένων πραγμάτων καὶ διακρίνομεν αὐτὰ ἀπ' ἀλλήλων καὶ εὑρίσκομεν τὴν εἰδοποιὸν διαφορὰν αὐτῶν καὶ σχηματίζομεν περὶ ἑνὸς ἑκάστου τῶν ὑποπιπτόντων ταῖς αἰσθήσεσιν ἀκριβῆ ἔννοιαν, καὶ γινώσκομεν αὐτό, καὶ ἀποφαινόμεθα περὶ αὐτοῦ, καὶ ὁρίζομεν αὐτὸ τί ἐστιν· ἡ προσοχὴ ἄρα γεννᾷ τὴν διάκρισιν, ἡ δὲ διάκρισις τὴν γνῶσιν τῆς οὐσίας τοῦ πράγματος, τουτέστι τοῦ τί ἐστιν ἕκαστον πρᾶγμα. Ἡ προσοχὴ ἄρα ὡς γενέτειρα τῆς διακρίσεως τῆς ἀγούσης εἰς γνῶσίν ἐστιν ἀναγκαιοτάτη τῇ παρθένῳ τῇ ἐπιζητούσῃ τὴν γνῶσιν καὶ τεινούσῃ πρὸς τὴν τελειότητα. Ἐὰν ἡ τελειότης ἐστὶν ἀποτέλεσμα γνώσεως, γνῶσις δὲ ἄνευ προσοχῆς εἶναι ἀδύνατος, ἡ ἀπρόσεκτος παρθένος ἀπέτυχε τοῦ ζητημένου σκοποῦ. Ἡ ἔλλειψις τῆς προσοχῆς ἐκτίθησι τὴν παρθένον εἰς κινδύνους ἀπωλείας· μόνη ἡ προσοχὴ σώζει τὴν παρθένον τῇ θείᾳ ἀντιλήψει καὶ ὁδηγεῖ αὐτὴν εἰς τὸ ἐπιζητούμενον τέλος.

Ἡ παρθένος ἡ τὸν Χριστὸν ἀγαπήσασα καὶ αὐτῷ ἀφιερωθεῖσα ὀφείλει νὰ λάβῃ τελείαν γνῶσιν τῆς ἀληθείας τῆς τε ἀποκαλυφθείσης

καὶ τῆς τῶν προσπιπτόντων τοῖς αἰσθητηρίοις αὐτῆς, ἵνα κρίνῃ ἀκριβῶς περὶ τοῦ χαρακτῆρος αὐτῶν· καὶ μὴ ἀποπλανηθῇ ἐκ τῆς ὄψεως αὐτῶν ἐκλαμβάνουσα τὰ ἄτιμα ὡς ἔντιμα, καὶ τὰ ψευδῆ ὡς ἀληθῆ, καὶ τὰ ἀνόμοια ὡς ὅμοια, καὶ τὰ ἐναντία ὡς συντεταγμένα, καὶ τὰ ἀντίθετα ὡς συμφωνοῦντα, καὶ τὰ ἀντιμαχόμενα ὡς σύμμαχα καὶ τὰ βλαβερὰ ὡς ὠφέλημα, καὶ τὰ κίβδηλα ὡς γνήσια, καὶ τὴν πλάνην ὡς ἀλήθειαν κτλ. διὰ μόνης τῆς προσοχῆς δύναται νὰ διακρίνῃ ἑκάστου τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα, καὶ τὰ μὲν κακὰ ν' ἀποκρούῃ, τὰ δὲ ἀγαθὰ νὰ προσδέχηται καὶ οὕτω πάντοτε τὰ καλὰ καὶ ὠφέλιμα διακρίνουσα καὶ προσλαμβάνουσα δυνηθῇ νὰ ἀναχθῇ εἰς ὕψος ἀρετῆς καὶ τελειωθῇ· ἡ τελειότης εἶναι τὸ τέλος τὸ σκοπιμώτατον, πρὸς ὃ τείνει ἡ παρθένος, ὁ κανὼν τοῦ βίου αὐτῆς καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ πολιτεύματος αὐτῆς. Ἡ ἄγνοια τῶν πραγμάτων τῶν τε αἰσθητῶν καὶ τῶν νοητῶν πλανᾷ αὐτὴν καὶ διαταράττει τὴν συνείδησιν αὐτῆς· ἡ ἄγνοια ἄρα πλανᾷ τὴν συνείδησιν αὐτῆς, ἡ δὲ πλάνη τοῦ συνειδότος πολλῶν δεινῶν αἰτία αὐτῇ γίνεται, διότι πλανᾷ τὴν ἠθικὴν ἐν ἡμῖν δύναμιν τοῦ εἰδέναι καὶ κρίνειν κατ' ἀξίαν τὰς ἠθικὰς ἡμῶν πράξεις καὶ εὑρίσκειν αὐτὰς συμφωνούσας ἢ διαφωνούσας πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον τὸν γραπτὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ἡμῶν καὶ παραπαίει καὶ σφάλλεται καὶ γεννᾷ ἐν τῇ καρδίᾳ δυσάρεστα συναισθήματα. Ἡ συνείδησις εἶναι ὁ κριτὴς τῶν ἠθικῶν ἡμῶν πράξεων· ἀλλ' ἵνα ᾖ κριτὴς εὔθετος καὶ δίκαιος ἀνάγκη νὰ ᾖ πεφωτισμένη. τὸ πεφωτισμένον συνειδὸς ὡς κριτὴς δίκαιος ὀρθῶς κρίνων καὶ ἀποφαίζων ἀποδίδωσιν ἑκάστῳ τὸ ἑαυτοῦ, ἀλλ' ἵνα ᾖ πεφωτισμένον δέον εἶναι νὰ ᾖ τὸ ἐν ἡμῖν φῶς ἀεὶ φαῖνον ἡ δὲ διάνοια πεφωτισμένη, νὰ συνοδεύηται δὲ ἀείποτε ὑπὸ τῆς προσοχῆς· ἄνευ προσοχῆς τὸ συνειδὸς καὶ αὐτὸ τὸ πεφωτισμένον πλανᾶται, διότι τὸ φῶς τῆς διανοίας ἕνεκεν τῆς ἀπροσεξίας δὲν προέλαβε νὰ φωτίσῃ τὰς προσληφθείσας παραστάσεις, αἵτινες διαβιβασθεῖσαι ἀνεξέλεγκτοι εἰς τὴν ψυχὴν παρεπλάνησαν αὐτὴν καὶ διετάραξαν τὴν καρδίαν. Τὴν συνείδησιν ἐπίσης παραπλανῶσι καὶ διαταράσσουσι καὶ αἱ ἀνακριβεῖς ἀντιλήψεις ὅταν ἡ διάνοια ἐξ ἀμαθείας ᾖ ἐστερημένη τοῦ φωτὸς τῆς γνώσεως ἧς δυναμένης να ἐξερευνᾷ καὶ νὰ ἐξευρίσκῃ τὴν ὀρθὴν τοῦ ἀκουσθέντος ἔννοιαν. Διὰ τὴν ἔλλειψιν τοῦ φωτὸς τῆς γνώσεως ἡ πεπλανημένη συνείδησις, ἥτις καὶ ἐσκοτισμένη συνείδησις λέγεται, ἐμφανίζεται ὑπὸ ποικίλας μορφὰς ὡς ἀσθενὲς συνειδός, ὡς μικρολόγον συνειδός, ὡς ὑπερευαίσθητον συνειδὸς καὶ ὡς ἀναίσθητον συνειδὸς

ἤτοι πεπωρωμένον συνειδός. Καὶ τὸ μὲν ἀσθενὲς συνειδὸς πλήττει τὴν καρδίαν καὶ ἐλέγχει αὐτὴν ἐν οἷς οὐδεμία ἐγένετο παράβασις νόμου ἕνεκεν ἐλλείψεως φωτισμοῦ τῆς διανοίας πρὸς γνῶσιν τοῦ πνεύματος τοῦ νόμου. Τὸ περιδεὲς συνειδὸς ταράσσει τὴν καρδίαν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ἀγαθῆς τινος πράξεως διὰ τὴν ἄγνοιαν ἣν ἔχει περὶ τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος αὐτῆς. Τὸ εὐρὺ συνειδὸς ἐκ πλάνης ἐπιτρέπει ποιεῖν τὰ μὴ καθήκοντα. Τὸ ἀβέβαιον ἢ ἀμφίβολον συνειδὸς ταλαντεύεται ἀεὶ ἐξ ἀγνοίας περὶ τοῦ θεμιτοῦ καὶ ἀθεμίτου πράξεώς τινος ἐξ ἐλλείψεως διαγνώσεως τοῦ χαρακτῆρος αὐτῆς. Τὸ δὲ μικρολόγον συνειδὸς ταράσσει καὶ ἐλέγχει ὡς ἁμαρτήσαντα τὸν ἔχοντα αὐτό, ἐν οἷς μηδεμία τοῦ νόμου παράβασις ἐγένετο. Τὸ ὑπερευαίσθητον συνειδὸς ἐξεγείρει ταραχήν, ἐν οἷς ἡ πεφωτισμένη συνείδησις ἡσυχίαν ἄγει καὶ διατελεῖ ἐν πλήρει εἰρήνῃ· τὸ δὲ ἀναίσθητον ἤτοι τὸ πεπωρωμένον συνειδὸς ὡς τελείως ἐσκοτισμένον ἐπιτρέπει τὰ πάντα, ἐπαναπαύεται ἐν τῇ ἁμαρτίᾳ καὶ τέρπεται ἐν τῇ ἐργασίᾳ αὐτῆς· οἱ οὕτως ἐσκοτισμένοι εἰσὶν οἱ βλασφημοῦντες κατὰ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, διότι ἐμίσησαν τὸ φῶς καὶ ἠγάπησαν τὸ σκότος.

Ἡ πεφωτισμένη διάνοια, ἡ ὑπὸ τῆς προσοχῆς πάντοτε συνοδευομένη φωτίζει τὸ συνειδὸς καὶ διαφυλάττει αὐτὸ ἀτάραχον.

Τὸ πεφωτισμένον συνειδὸς ἐλλαμπόμενον ὑπὸ τοῦ φωτὸς τῆς γνώσεως, τοῦ φωτὸς τοῦ ἐν ἡμῖν καὶ τοῦ φωτὸς τῆς θείας ἀποκαλύψεως διδάσκει τὸ ἀγαθόν, τὸ εὐάρεστον τῷ Θεῷ καὶ τὸ τέλειον καὶ ὁδηγεῖ εἰς τὰς ὁδοὺς Κυρίου τὰς εὐθείας· ὃ τὸ πεφωτισμένον ἔχων συνειδὸς διατελεῖ ἀεὶ ἀτάραχος, τείνει ἀπαρεγκλίτως πρὸς τὸ σκόπιμον καὶ λελογισμένον τέλος, πρὸς ὃ ἐκλήθη νὰ φθάσῃ καὶ ἐργάζεται τὸ ἀγαθόν. Ἡ πεφωτισμένη διάνοια αὐτοῦ πάντα δοκιμάζει, τὸ καλὸν δὲ κατέχει· ἡ κρίσις αὐτοῦ εἶναι ἀληθὴς ὡς ὀρθή, αἱ ἀποφάσεις αὐτοῦ ἄμεμπτοι, αἱ πράξεις ἀγαθαί, αἱ ἐνθυμήσεις τῆς καρδίας αὐτοῦ ἁγναί, τὸ πολίτευμα αὐτοῦ ἀσφαλές, ὁ βίος αὐτοῦ ῥέει ἀθορύβως, ἡ δὲ γαλήνη πληροῖ τὴν ἀγαθὴν αὐτοῦ ψυχήν. Ὁ τὸ πεφωτισμένον ἔχων συνειδὸς εἶναι μακάριος διότι ἡ χάρις τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐσκήνωσεν ἐν αὐτῷ. Ἡ ὁσία παρθένος δέον εἶναι νὰ ἔχῃ πεφωτισμένον συνειδὸς καὶ ζῇ βίον ἥσυχον καὶ ἀτάραχον, ἡ δὲ γαλήνη νὰ πληροῖ τὴν καρδίαν της, ἡ εἰρήνη νὰ βασιλεύῃ ἐν αὐτῇ καὶ νὰ ᾖ μακαρία· τὸ φῶς τῆς γνώσεως καὶ τὸ τῆς θείας ἀποκαλύψεως ἀνάγκη νὰ δᾳδουχῶσι τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν· Ἡ ὁσία παρθένος ὡς ἐπαγγελλο-

μένη τὸ ὑψηλὸν τοῦ χριστιανικοῦ βίου πολίτευμα, τὴν ἠθικὴν τούτου τελειότητα ὀφείλει νὰ ἀγωνίζηται, ἵνα φθάσῃ ἀσφαλῶς πρὸς αὐτήν, ἀλλὰ τελειότης ἄνευ προσοχῆς εἶναι ἀδύνατος, διότι τελειότης ἄνευ ἐπιγνώσεως τῆς φύσεως τῶν πραγμάτων εἶναι ἀδύνατος· ὁ ἀγνοῶν τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν, ἀγνοεῖ αὐτὰ τὰ πράγματα, ἀγνοεῖ τὸν χαρακτῆρα αὐτῶν, ἀγνοεῖ τὴν ἀλήθειαν, κρίνει ἐσφαλμένως περὶ τοῦ ποιοῦ πράξεώς τινος καὶ σφάλλεται ἐν τῇ ἐκλογῇ αὐτῶν, προαιρούμενος ἐνίοτε τὸ κακὸν ἀντὶ τοῦ ἀγαθοῦ, τὸ ψευδὲς ἀντὶ τοῦ ἀληθοῦς, τὸ ἐπιβλαβὲς ἀντὶ τοῦ ὠφελίμου· ἐὰν λοιπὸν ἄνευ προσοχῆς καὶ αὐτὴ ἡ πεφωτισμένη διάνοια ἀδυνατεῖ νὰ ἐπιγνῷ τὴν ἀλήθειαν, ἡ προσοχὴ εἶναι ἡ πρώτη διδάσκαλος τῆς ἀληθείας καὶ ἑπομένως ἀπολύτως ἀναγκαία. Ἡ προσοχὴ ἐξεγείρει τὴν ψυχὴν πρὸς μελέτην ἑαυτῆς, πρὸς μελέτην τῶν πόθων ἑαυτῆς, πρὸς γνῶσιν τοῦ ἀληθοῦς χαρακτῆρος αὐτῶν καὶ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἀνοσίων. Ἡ προσοχὴ εἶναι ὁ φύλαξ ἄγγελος τῆς διανοίας, ὁ τοῦτο ἀεὶ συμβουλεύων αὐτῇ, τὸ πρόσεχε· ἡ προσοχὴ ἀφυπνίζει τὴν ψυχὴν καὶ ἐξεγείρει αὐτὴν καθεύδουσαν· ἡ προσοχὴ εἶναι ἡ πυξὶς τοῦ ἐν τῷ πελάγει τοῦ βίου πονοποροῦντος ναυτίλου τοῦ ἀείποτε κλυδωνιζομένου ὑπὸ τῶν ἐξογκουμένων κυμάτων τῶν ἐξεγειρομένων ὑπὸ τῶν παντοίων ἀνέμων καὶ ἀπειλουμένου ὑπὸ τοῦ καταποντισμοῦ. Τὴν πυξίδα ταύτην ἔχουσα ἀεὶ πρὸ ὀφθαλμῶν διευθύνεται ἡ σοφὴ παρθένος ἀσφαλῶς πρὸς τὸν λιμένα τῆς σωτηρίας· ἄνευ προσοχῆς τὸ ναυάγιον εἶναι ἀσφαλές, βεβαία δὲ ἡ ἀπώλεια. Ἡ προσοχὴ ἐξετάζει πᾶν διανόημα, πάντα πόθον, πᾶσαν ἐνθύμησιν, τὰ δὲ διανοήματα, οἱ πόθοι, αἱ ἐνθυμήσεις ἐκ ποικίλων γεννῶνται ἀφορμῶν, ἐμφανίζονται δὲ πολλάκις μὲ προσωπίδα καὶ λαμπρὰν περιβολήν, ὅπως ἐξαπατήσωσι τὴν ἀπρόσεκτον διάνοιαν καὶ εἰσέλθωσιν καὶ κατακυριεύσωσι τὴν ψυχήν· τὴν ὑποκεκρυμμένην αὐτῶν μορφὴν δύναται νὰ ἀποκαλύψῃ μόνη ἡ προσοχή· πολλάκις ἡ προσποίησις αὐτῶν εἶναι τοσοῦτον τελεία, ὥστε ἡ διάγνωσις αὐτῶν νὰ ᾖ δυσχερὴς καὶ νὰ ἀπαιτῇ μεγίστην προσοχήν· ἡ παρθένος ὀφείλει νὰ ἐνθυμῆται ἀεὶ τὰ θεῖα σωτήρια λόγια τοῦ Κυρίου, «γρηγορεῖτε, γρηγορεῖτε καὶ προσεύχεσθε ἵνα μὴ εἰσέλθητε εἰς πειρασμόν»· ὁ ἐγρηγορῶν δὲν εἰσέρχεται εἰς πειρασμόν, διότι νήφει καὶ προσέχει. Τὰ διανοήματα, οἱ πόθοι καὶ αἱ ἐνθυμήσεις φέρουσι τὸν χαρακτῆρα τῆς ἠθικῆς καὶ διανοητικῆς ἀναπτύξεως ἑκάστου· οἷα ἡ ἀνάπτυξις ἡ ἠθικὴ καὶ ἡ διανοητικὴ ἑκάστου τοιοῦτον καὶ τὸ διανόημα, τοιοῦτος ὁ πόθος,

τοιαῦται αἱ ἐνθυμήσεις. Ἐὰν ἡ διάνοια εἶναι ἀτελῶς ἀνεπτυγμένη, σφαλερὸν ἔσται καὶ τὸ διανόημα· ἐὰν ἡ ἠθικὴ ἀνάπτυξις εἶναι ἀτελής, ἀπατηλοὶ ἔσονται οἵ τε πόθοι καὶ αἱ ἐνθυμήσεις. Ἐὰν ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξίς ἐστιν τελεία τότε καὶ οἱ πόθοι καὶ αἱ ἐνθυμήσεις καὶ τὰ διανοήματα ἔσονται καθαρά, πεφωτισμένα, ὑγιᾶ, ὀρθά, ἁγνά, ἅγια.

Τὰ διανοήματα τῶν μήπω τελειωθέντων ὡς καὶ οἱ πόθοι καὶ αἱ ἐνθυμήσεις, ἀνάγκη νὰ ὑποβάλλωνται εἰς ἔλεγχον. Οἱ μήπω τελειωθέντες ὀφείλουσι νὰ ἐξαγγέλλωσι τοὺς ἑαυτῶν πόθους,τὰς ἐνθυμήοεις καὶ τὰ διανοήματα πρὸς πεφωτισμένην διάνοιαν, ὅπως ἀκριβῶς ἐξελεγχθῶσι καὶ διακριθῶσι κατὰ τὸν χαρακτῆρα καὶ γνωσθῶσι τὰ ἀγαθὰ τῶν κακῶν καὶ τὰ κίβδηλα τῶν γνησίων. Οἱ μὴ τοῦτο πράττοντες ἤδη ἐπλανήθησαν καὶ διατρέχουσι τὸν ἔσχατον κίνδυνον. Οἱ πρὸς τοὺς πεφωτισμένους καὶ τῇ ἀρετῇ τελειωθέντας προσφεύγοντες, ὀφείλουσι ἐξομολογούμενοι καὶ συμβουλευόμενοι αὐτοὺς νὰ ἐξαγγέλλωσι σαφῶς, καθαρῶς καὶ ἀπεριφράστως καὶ μετὰ πάσης εἰλικρινείας οὐ μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ τὰς ἀφορμὰς ἐξ ὧν ἐγεννήθησαν, τάς τε ἠθικὰς καὶ τὰς ὑλικάς, ὅπως ὁ ἐνωτιζόμενος δυνηθῇ νὰ ἐξελέγξῃ αὐτὰ ἱκανῶς, ἐπιγνῷ τὸν ἀληθῆ χαρακτῆρα αὐτῶν καὶ διαγγείλῃ αὐτὸν αὐτῷ ἐξομολογηθέντι καὶ ζητήσαντι τὴν πεφωτισμένην αὐτοῦ γνώμην. Τὴν γνώμην ταύτην ὁ ἐξαγορευθεὶς ὀφείλει νὰ ἀποδεχθῇ καὶ νὰ φυλάξῃ ὡς θείαν ἐντολήν, διότι ἐξηνέχθη ἀπὸ τῶν χειλέων τοῦ ἔχοντος πεφωτισμένην διάνοιαν ἐλλαμπομένην ὑπὸ τοῦ θείου φωτός, καὶ ὑπηγορεύθη, ἀφοῦ εὑρέθη σύμφωνος πρὸς τὸν θεῖον νόμον· ὁ παραβάτης τῆς ἐντολῆς τοῦ ἑαυτοῦ πνευματικοῦ, παραβάτης θείας ἐντολῆς γίνεται, ἑπομένως παραβάτης τοῦ θείου νόμου. Οὐαὶ αὐτῷ! ἴλεως αὐτῷ γένοιτο ὁ Θεός.

Τὰ διανοήματα, αἱ ἐνθυμήσεις καὶ οἱ πόθοι τῶν μὴ ἐντελῶς διανοητικῶς καὶ ἠθικῶς ἀνεπτυγμένων ἀποβαίνουσιν οἱ μέγιστοι σκόπελοι, οἱ ἐπικινδυνότεροι ὕφαλοι καὶ αἱ φοβερώτεραι σύρτεις,εἰς ἃς ἐξοκέλλουσιν αἱ νῆες τῶν ἀδαῶν καὶ ἀπροσέκτων ναυτίλων.

Οἱ κίνδυνοι οἱ ἐκ τῶν πόθων τῆς καρδίας καὶ τῶν ἐνθυμήσεων αὐτῆς ὡς καὶ οἱ ἐκ τῶν διανοημάτων τῆς διανοίας εἰσὶ μέγιστοι, διότι εἰσὶν ὕπουλοι. Πηγαὶ τῶν διαφόρων πόθων τῶν ἐνθυμήσεων καὶ τῶν διανοημάτων εἰσὶ τὰ ἔργα τῆς χειρὸς καὶ τὰ ἔργα τῆς διανοίας, αἱ ὁρμαὶ τοῦ νοὸς καὶ αἱ ὁρμαὶ τῆς καρδίας· ὡσεὶ δὲ μὴ ἤρκουν αἱ ἐκ

τοῦ ὑλικοῦ καὶ πνευματικοῦ κόσμου πηγαί, πολλάκις ταῦτα πηγάζουσιν ἐξ ὑποβολῆς.

Τοὺς κινδύνους τούτους διατρέχουσιν ἅπαντες οἱ ἀπροσέκτως βαδίζοντες. Οἱ κίνδυνοι οὗτοί εἰσι ταῖς παρθένοις δεινότεροι διὰ τὴν λεπτότητα καὶ τὴν περιωπὴν τῆς θέσεώς των· ἡ ἀποπλανηθεῖσα ὑπὸ τῶν πόθων ἢ τῶν διανοημάτων ἢ τῶν ἐνθυμήσεων αὐτῆς παρθένος ἀποκλίνει τῆς εὐθείας καὶ διατρέχει τὴν ὁδὸν τῆς ἀπωλείας· ἡ παρθένος μετὰ πολλῆς προσοχῆς δέον νὰ ἐξετάζῃ πάντα, διότι ὑπὸ ἕκαστον πόθον ἢ διανόημα κτλ. ὡς ὑπὸ λίθον δυνατὸν νὰ ἐλλοχεύῃ ἓν ἑρπετὸν ἰοβόλον ἕτοιμον νὰ τῇ ἐπιτεθῇ· αὐτὴ ὀφείλει νὰ μὴ ἐπιτρέπῃ νὰ ἐγχρονίζῃ ἐν τῇ διανοίᾳ ἢ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῆς οὔτε πόθος οὔτε διανόημα ξένον πρὸς τὸ ἑαυτῆς πολίτευμα, ἢ ἀλλότριον πρὸς τὸν παρθενικὸν αὐτῆς βίον· νὰ προσέχῃ δὲ ἔτι καὶ τὰ ἀγαθὰ αὐτῆς βουλεύματα καὶ τοὺς ἱεροὺς αὐτῆς πόθους νὰ ἐξαγορεύῃ πρὸς τοὺς δυναμένους κρίνειν καὶ ἀποφαίνεσθαι καὶ μὴ αὐτοβούλως προβαίνῃ εἰς ἑαυτὴν πεποιθυῖα καὶ διατρέχῃ οὕτω τὸν κίνδυνον νὰ ἀπατηθῇ.

Ἡ παρθένος ἡ τὸν σεμνὸν καὶ ἀπέριττον ζηλώσασα βίον ὀφείλει νὰ περικοσμῆται ὑπὸ τῆς σεμνοπρεπείας, ὅπως τε ὑπόδειγμα γίνηται ἀρετῆς καὶ ἀπρόσκοπτος τοῖς ἀδελφοῖς. Ὁ μέγας Βασίλειος συνιστῶν τὴν προσοχὴν ταῖς παρθένοις λέγει· «οὕτω δὲ ἡ παρθένος καὶ γνώμης καὶ κινήσεως καὶ μορφῆς καὶ σχήματος καὶ μόνη καὶ μετ' ἄλλων πρὸς τὸ ἀρέσκον αὐτῆς τῷ νυμφίῳ ἔχουσα ὑγιῶς τοῖς τοῦ νυμφίου φίλοις καθαρῶς ὁμιλήσει». Ὁ Βασίλειος θεωρεῖ τὴν παρθένον ὡς τελείαν ἐν τῇ ἀρετῇ καὶ ὡς γενομένην ὁμοίωμα Θεοῦ· διὸ καὶ (ὀνομάζει) καλεῖ αὐτὴν «θεοῦ ἄγαλμα» ἤτοι ζῶσαν εἰκόνα τοῦ Θεοῦ· προτρέπει δὲ αὐτὴν λέγων· «ὁμιλείτω τοιγαροῦν ὡς νύμφη μετὰ αἰδοῦς· δεῖ γὰρ αὐτὴν ἀκεραίαν μὲν εἶναι ὡς περιστεράν, φρόνιμον δὲ ὡς τὸν ὄφιν»· ὁ αὐτὸς πατὴρ ἐπίσης συμβουλεύει αὐτῇ λέγων ἡ ὄντως παρθένος συζήσεται ἐν ἀκριβείᾳ, ἁπάσης μετ' ἄρρενος ἁφῆς καθαρὰν ἑαυτὴν δι' ὅλου φυλάξει, καὶ μετὰ θηλειῶν δὲ καθεύδουσα, πρὸς ἑαυτὴν ἐστραμμένη ἐν οὐρανῷ ἕξει τὸν νοῦν, καὶ ἔξω τοῦ σώματος παντελῶς τοῦτον ποιήσει. Ἐπίσης συμβουλεύει προσέχειν τὰς παρθένους ἐν ταῖς μετὰ τῶν ἀδελφῶν ἀναστροφαῖς, ἵνα μὴ τοὺς ὑπηρέτας τοῦ Κυρίου ἀπὸ τοῦ συνεχῶς ἀκούειν αὐτῶν τὰ περὶ τοῦ νυμφίου λαλούντων λάθωσιν ἀγαπήσασαι αὐτοὺς ἴσα τῷ νυμφίῳ καὶ καθέλωσι τὸ ἀξίωμα τοῦ νυμφίου· ἤδη δέ τινες ἔλαθον οὐκ ἴσα τῷ νυμ-

φίω τοὺς ὑπηρέτας, ἀλλὰ καὶ πλέον τοῦ νυμφίου τοὺς ὑπηρέτας ἀγαπήσασαι, καὶ ἐπιλαθόμεναι τοῦ νυμφίου πρὸς ὃν καθάπαξ ἐνυμφεύσαντο, τῶν οἰκετῶν τοῦ νυμφίου νύμφαι ἐγένετο. Ὅθεν ὀφείλουσιν αἱ παρθένοι προσέχειν ἑαυταῖς, μὴ ἐκκλίνειν εἰς τὰ δεξιὰ ἢ εἰς τὰ ἀριστερά, ἵνα μὴ πλανηθῶσιν, ἀλλὰ μέσην ὁδεύουσαι τὴν ἀρετὴν ἁπανταχοῦ βλέπωσι πῶς ἀκριβῶς περιπατῶσι, μὴ ὡς ἄσοφοι, ἀλλ' ὡς σοφαί, ὅτι ἐν μέσῳ διαβαίνουσι παγίδων πολλῶν, καὶ ἐπάνω ἐπάλξεων πόλεως, καὶ προνοεῖν, ὅπως μήτ' εἰς παγίδα που ῥαθυμήσασαι ἐμβάλωσι τὸν πόδα, μήτε πεσοῦσαι ἀπὸ τοῦ τείχους κακῶς ἀποθάνωσιν.

Ἡ παρθένος ὀφείλει προσέχειν ἑαυτῇ καὶ μὴ θαρρεῖν ὑπερβαλλόντως ἐπὶ τὴν ἑαυτῆς ἀρετήν, ὅτι διατρέχει τὸν κίνδυνον τοῦ πληγῆναι θανασίμως ἐκεῖθεν ὅθεν οὐδὲν προσεδόκα· ἡ δοκοῦσα ἑστάναι βλεπέτω μὴ πέσῃ. Ἡ παρθένος ὀφείλει νὰ χαλιναγωγῇ τὴν ἑαυτῆς φαντασίαν, ὀφείλει νὰ προσέχῃ νὰ μὴ μετεωρίζηται δι' αὐτῆς εἰς ψευδεῖς κόσμους εἰς ἀνύπαρκτα ὕψη καὶ πλαστοὺς οὐρανοὺς καὶ παραδείσους, μηδὲ νὰ διαπλάττῃ ἐνδάλματα διὰ τῆς φαντασίας, οὐδὲ νὰ μεταρσιῶται καὶ μεταφέρηται αἰρομένη ἐπὶ τῶν πτερύγων τῆς φαντασίας, ὅπως δῆθεν ἔξω σαρκὸς καὶ κόσμου γένηται. Αἱ διὰ τῆς φαντασίας μετεωριζόμεναι πλανῶνται πλάνην δεινήν, διότι ἡ φαντασία οὐδ' ὅλως ἐξάγει τὸν δι' αὐτῆς μετεωριζόμενον τοῦ κόσμου, οὐδ' ἐκτὸς σαρκὸς τοῦτον ποιεῖ, ἀλλ' ἐντὸς αὐτοῦ περιφέρει καὶ ἐν τῷ σώματι κρατεῖ, ὡς ἐκ τοῦ κόσμου λαμβάνουσα τὴν ὕλην τῆς δημιουργίας. Ἐὰν ἡ φαντασία ἠδύνατο νὰ καθιστᾷ τοὺς ὑπ' αὐτῆς ἀναλαμβανομένους ἐκτὸς σαρκὸς καὶ κόσμου, τότε αὕτη θὰ ἦρκει πρὸς ἐπίτευξιν τοῦ ἐπιζητουμένου σκοποῦ καὶ θὰ ἦγεν εἰς τὸ ποθούμενον τέρμα· ἀλλὰ τότε ἡ μὲν ἀρετὴ θὰ ἀπέβαλλε τὴν ἑαυτῆς σημασίαν, θὰ ἐξεβιάζετο δὲ τὸ θεῖον νὰ ἐπικοινωνῇ μετὰ τῶν ἐναγῶν τῶν ἐκβιαζόντων διὰ τῆς φαντασίας τὰς πύλας τῶν οὐρανῶν! Οἱ τοιαῦτα φρονοῦντες βλασφημοῦσι καὶ πλανῶνται πλάνην δεινήν· ἡ φαντασία μόνον φαντασιοπληξίας γεννᾷ, οὔτε εἰς τὸν οὐρανὸν φέρει, οὔτε πρὸ τοῦ θρόνου τοῦ Ὑψίστου παρουσιάζει τὸν φαντασιόπληκτον, οὔτε ἀποκαλύπτει τὰ μυστήρια, οὔτε πτερόεντα τινὰ αὐτῶν καθιστᾷ, οὔτε ἐκτὸς σαρκὸς καὶ κόσμου ποιεῖ, ἀλλὰ πλανᾷ τῇδε κακεῖσε, ἐξαπατᾷ τοὺς ἀνοήτους παριστῶσα πλαστὰς εἰκόνας καὶ διαφθείρει τὰς ἀνοήτους ψυχὰς αὐτῶν. Τὰ ὑπερφυῆ καὶ ὑπερκόσμια, τὰ εἰς τὸν πνευματικὸν ἁνήκοντα κόσμον, ὑπ' οὐδεμιᾶς φαντασίας δύνανται νὰ παρασταθῶσι, διότι δὲν προσέπεσον εἰς τὰς

αἰσθήσεις ἡμῶν· ταῦτα μόνον τοῖς καθαροῖς ἀποκαλύπτονται τὴν καρδίαν καὶ τὴν διάνοιαν ἀπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ χριστιανικὴ θρησκεία εἶναι θρησκεία τῆς ἀποκαλύψεως, διὸ καὶ τὸ θεῖον μόνον ἀποκαλύπτει πρὸς τοὺς τελειωθέντας διὰ τῆς ἀρετῆς τὴν ἑαυτοῦ δόξαν. Ὁ Χριστιανισμὸς διδάσκει τὴν διὰ τῆς ἀρετῆς τελειότητα καὶ ἀπαιτεῖ νὰ γίνωσιν οἱ ὀπαδοὶ αὐτοῦ ἅγιοι καὶ τέλειοι· τοὺς φαντασιοπλήκτους ὡς τολμηροὺς καὶ θρασεῖς ἀποδοκιμάζει καὶ ἀποκρούει. Ὁ ἀληθῶς τέλειος ἐν τῇ ἀρετῇ γίνεται τῇ θείᾳ συναντιλήψει ἐκτὸς σαρκὸς καὶ κόσμου, εἰσέρχεται ἀληθῶς εἰς ἕτερον πνευματικὸν κόσμον, ἀλλ' οὐχὶ διὰ τῆς φαντασίας, ἀλλὰ διὰ τῆς ἐλλάμψεως τῆς θείας χάριτος· ἄνευ χάριτος ἄνευ ἀποκαλύψεως οὐδεὶς τῶν ἀνθρώπων, καὶ αὐτοὶ οἱ ἐναρετώτατοι ἀδυνατοῦσι νὰ γίνωσιν ἐκτὸς σαρκὸς καὶ κόσμου.

Ὁ Θεὸς φανεροῦται τοῖς ταπεινόφροσι τοῖς ἐργαζομένοις τὴν ἀρετήν. Οἱ τὰ πτερὰ τῆς φαντασίας λαμβάνοντες Ἰκάριον ἐπιχειροῦσι πτῆσιν τὸ αὐτοῦ δε τέλος ἔχουσιν. Οἱ φαντασιοκόποι ῥεμβάζουσιν, οἱ δὲ ῥεμβάζοντες δὲν προσεύχονται, διότι ὁ μὲν προσευχόμενος ἀνυψοῖ πρὸς τὸν Θεὸν τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν, ὁ δὲ ῥεμβάζων διασκεδάζει διὰ τῆς φαντασίας· οἱ φαντασιοκόποι ὅμοια πάσχουσι τοῖς τῷ ὀπίῳ χρωμένοις πρὸς ἀπόλαυσιν ἡδονικῶν παραστάσεων· οἱ φαντασιοκόποι ἀπέστησαν ἀπὸ τῆς χάριτος τοῦ Θεοῦ καὶ ἐμακρύνθησαν τοῦ χώρου τῆς θείας ἀποκαλύψεως. Οἱ ἔκδοτοι τῇ φαντασίᾳ κατέλιπον τὴν καρδίαν ἐν ᾗ ἡ χάρις ἀποκαλύπτεται καὶ παρεδόθησαν τῇ φαντασίᾳ τῇ ἐστερημένῃ πάσης χάριτος. Ἡ καρδία μόνη πληροφορεῖται περὶ τῶν μὴ προσπιπτόντων ταῖς αἰσθήσεσι, διότι ὁ ἐνοικῶν καὶ ἐμπεριπατῶν ἐν αὐτῇ Θεὸς λαλεῖ ἐν αὐτῇ καὶ ἀποκαλύπτει εἰς αὐτὴν τὴν τῶν ἐλπιζομένων ὑπόστασιν.

Ἡ φαντασία καθιστᾷ οὐχὶ λάτρεις Θεοῦ, ἀλλὰ εἰδωλολάτρας, διότι ὑποβάλλει τοῖς ἑαυτῆς ὀπαδοῖς λατρεύειν τὰ κατασκευασθέντα ὑπ' αὐτῆς ἐνδάλματα.

Ἡ τῇ φαντασίᾳ παραδοθεῖσα παρθένος ὡς ἀμελήσασα τῆς ἑαυτῆς καρδίας ἐπέτρεψε τὴν βλάστησιν πολλῶν κακιῶν ἐν αὐτῇ· ἡ φαντασιόπληκτος ἐπελάθετο τῆς ἀγάπης τοῦ Κυρίου καὶ ἀπώλεσε τὴν εἰρήνην καὶ τὴν χαράν· ἡ ψυχὴ αὐτῆς εἶναι πάντοτε τεθλιμμένη καὶ τεταραγμένη, πλανᾶται εἰς τόπους ἀβάτους καὶ ἀνύδρους καὶ ἀφεῦκτα.

Ὅθεν ἐπιβάλλεται πᾶσιν ἡ προσοχὴ ἐν πᾶσι καὶ ἰδίᾳ ταῖς παρθένοις, ὅπως ἀσφαλῶς καὶ ἀπαρεγκλίτως βαδίσωσιν ἐν τῇ ὁδῷ τῆς ἀρετῆς, τελειωθῶσιν ἐν αὐτῇ καὶ ἄξιαι γενόμεναι νύμφαι τοῦ νυμφίου Χριστοῦ ἀξιωθῶσι καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ, ζήσωσιν ἐν αὐτῷ, καὶ συμβασιλεύσωσι σὺν αὐτῷ, συγκληρονόμοι γενόμεναι τῆς Οὐρανίου Βασιλείας. Ἀμήν.

ΤΕΛΟΣ ΚΑΙ ΤΩ ΘΕΩ ΔΟΞΑ

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

Ἀφιέρωσις ..... σελ. 3
Ἐν εἰδει προλόγου περὶ τοῦ γνῶθι σαυτὸν ..... » 5

ΤΟ ΓΝΩΘΙ ΣΑΥΤΟΝ
ΜΕΛΕΤΑΙ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΚΑΙ ΗΘΙΚΑΙ

ΜΕΡΟΣ Α'

ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Κεφάλαιον Α'

ΠΕΡΙ ΠΙΣΤΕΩΣ

§ 1. Περὶ τῆς θείας εἰς Χριστὸν πίστεως ..... » 13
§ 2. Περὶ τῆς θείας εἰς Χριστὸν πίστεως ὅτι αὕτη ἐστὶ δῶρον Θεοῦ ..... » 14
§ 3. Περὶ τοῦ συνδέσμου τῆς πίστεως καὶ τῆς γνώσεως καὶ ὅτι προηγεῖται ἡ πίστις τῆς γνώσεως ..... » 15
§ 4. Περὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ἐκ τῆς πίστεως καὶ τῆς ἐκ ταύτης γενομένης πληροφορίας τῷ πιστεύοντι περὶ τῶν μὴ προσπιπτόντων ταῖς αἰσθήσεσι ..... » 16
§ 5. Περὶ τῆς ἀναγκαιότητος τῶν ἔργων ἤτοι τῆς ζώσης πίστεως ..... » 18
§ 6. Περὶ τῶν γνωρισμάτων τῆς ἀληθοῦς πίστεως ... » 18
§ 7. Περὶ τῆς γνώσεως τοῦ Θεοῦ διὰ τῆς πίστεως .... » 19
§ 8. Περὶ τῆς δυνάμεως καὶ ἐνεργείας τῆς πίστεως ... » 20
§ 9. Εἰκὼν τοῦ πιστεύοντος εἰς Χριστόν ..... » 22
§ 10. Εἰκὼν τοῦ ἀπίστου ..... » 24
§ 11. Εἰκὼν τῆς ἀπιστίας ..... » 27
§ 12. Εἰκὼν τοῦ γινώσκοντος τὸν Θεὸν καὶ ποιοῦντος αὐτοῦ τὸ θέλημα ..... » 29
§ 13. Εἰκὼν τοῦ μὴ γινώσκοντος τὸν Θεὸν καὶ μὴ ποιοῦντος αὐτοῦ τὸ θέλημα ..... » 31
§ 14. Εἰκὼν τοῦ εἰς Θεὸν πλουτοῦντος ..... » 32

§ 15. Εἰκὼν τοῦ μὴ εἰς Θεὸν πλουτοῦντος ἤτοι εἰκὼν τοῦ ὑλιστοῦ ..... σελ. 33
§ 16. Ὁ ἄπιστος ἐν τῇ κοινωνίᾳ ..... » 36
§ 17. Εἰκὼν ἀνδρὸς πνευματικοῦ ..... » 39
§ 18. Μελέτη περὶ ἐπιορκίας ..... » 40
§ 19. Μελέτη περὶ βλασφημίας ..... » 41
§ 20. Περὶ εὐσεβείας καὶ εἰκὼν τοῦ εὐσεβοῦς ..... » 45
§ 21. Περὶ ἀσεβείας καὶ εἰκὼν τοῦ ἀσεβοῦς ..... » 47
§ 22. Περὶ φόβου Θεοῦ ..... » 48

Κεφάλαιον Β'

ΠΕΡΙ ΕΛΠΙΔΟΣ

§ 1. Εἰκὼν τῆς ἐλπίδος ..... » 50
§ 2. Εἰκὼν τοῦ ἐλπίζοντος εἰς Θεόν ..... » 52
§ 3. Εἰκὼν τῆς ἀπελπισίας ..... » 54
§ 4. Εἰκὼν τῆς ἀπογνώσεως ..... » 56
§ 5. α) Περὶ προσευχῆς ..... » 58
β) Περὶ προσευχῆς ..... » 59
§ 6. Περὶ ὑπομονῆς ..... » 61
§ 7. Περὶ τοῦ πλούτου τοῦ θεοσεβοῦς ..... » 61
§ 8. Περὶ τῶν ἐκ τῆς θλίψεως προερχομένων καλῶν · » 62

Κεφάλαιον Γ'

ΠΕΡΙ ΑΓΑΠΗΣ

§ 1. Περὶ θείου ἔρωτος ..... » 64
§ 2. Περὶ θείας ἀγάπης ..... » 66
§ 3. Περὶ τῆς τοῦ Θεοῦ ἀγάπης ὅτι θεῖόν ἐστιν ἰδίωμα καὶ ὅτι ἐκ ταύτης ἡμῖν παρέχονται ἅπαντα τὰ ἀγαθὰ » 67
§ 4. Ἐξομολόγησις πιστοῦ ..... » 70
§ 5. Περὶ δεισιδαιμονίας καὶ δεισιδαίμονος ..... » 71
§ 6. Περὶ ἐλλάμψεως ..... » 72

ΜΕΡΟΣ Β'

ΗΘΙΚΑΙ ΜΕΛΕΤΑΙ

Κεφάλαιον Δ'

ΠΕΡΙ ΗΘΙΚΟΥ ΝΟΜΟΥ

§ 1. Ὅτι ὁ ἠθικὸς νόμος εἶναι ἔμφυτος, ὅτι ἄγει εἰς τὴν τελειότητα καὶ ὅτι εἶναι ἀγαθὸν μέγιστον ..... » 73

§ 2. Περὶ τοῦ ἠθικοῦ τοῦ ἀνθρώπου βίου καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος εἶναι φύσει ἠθικὸν ὄν . . . . . σελ. 74
§ 3. Περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ὢν φύσει ἠθικὸν ὂν εἶναι φύσει θρησκευτικόν . . . . . » 77
§ 4. Περὶ τοῦ ἠθικοῦ κατὰ Χριστὸν βίου . . . . . » 79
§ 5. Περὶ τοῦ ἀνθρώπου ὅτι ἐπλάσθη δυνάμει ἠθικῶς ἐλεύθερον ὂν καὶ ὅτι ὀφείλει ν' ἀποβῇ ἐνεργείᾳ ἠθικῶς ἐλεύθερος . . . . . » 80
§ 6. Περὶ τοῦ καταλογισμοῦ τῶν πράξεων τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἠθικῶς ἐλευθέρου ὄντος . . . . . » 83
§ 7. Περὶ τοῦ αὐτεξουσίου καὶ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας . » 84
§ 8. Περὶ τῆς ἀληθοῦς ἠθικῆς ἐλευθερίας καὶ περὶ τῆς κατ' εἶδος καὶ ψευδοῦς ἠθικῆς ἐλευθερίας . . . . . » 85
§ 9. Οἱ χαρακτῆρες τοῦ ἠθικῶς ἐλευθέρου καὶ ἠθικῶς δούλου . . . . . » 87
Α'. Χαρακτὴρ τοῦ ἠθικῶς ἐλευθέρου . . . . . » 89
Β'. Χαρακτὴρ τοῦ ἠθικῶς δούλου . . . . . » 90
§ 10. Περὶ τῆς ἠθικῆς διαπλαστικῆς δυνάμεως τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας . . . . . » 92
§ 11. Περὶ τῆς ἠθικῆς ἐλευθερίας ὅτι αὕτη ἀναπτύσσεται ἐν τῇ συνταυτίσει τοῦ ἰδίου θελήματος πρὸς τὸ θεῖον θέλημα . . . . . » 93
§ 12. Περὶ τοῦ ἀπαραβιάστου τοῦ αὐτεξουσίου . . . . . » 95
§ 13. Περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν δυνάμεθα νὰ διαμείνωμεν ἠθικῶς ἐλεύθεροι . . . . . » 100
§ 14. Περὶ τοῦ πῶς ἀκολουθοῦμεν τῷ Σωτῆρι Χριστῷ. » 101
§ 15. Χαρακτὴρ καὶ ἐπαγγελία τοῦ χριστιανισμοῦ . . . . » 104
§ 16. Περὶ ἁμαρτίας . . . . . » 106
§ 17. Τίς ὁ λόγος δι' ὃν ἁμαρτάνομεν . . . . . » 109
§ 18. Ὅτι ὁ ἄνθρωπος πλασθεὶς κατ' εἰκόνα Θεοῦ ἐπλάσθη ἀγαθὸς καὶ φύσει ἐπιποθεῖ τὸ ἀγαθόν . . . . . » 110
§ 19. Ὅτι ἡ πλάνη ἐξ ἀμελείας . . . . . » 111
§ 20. Περὶ μετανοίας . . . . . » 113
§ 21. Περὶ ὑποταγῆς εἰς τοὺς νόμους . . . . . » 114
§ 22. Περὶ πειθαρχίας . . . . . » 115
§ 23. Περὶ παρακοῆς . . . . . » 116

§ 24. Περὶ συνειδήσεως . . . . . σελ. 117
§ 25. Περὶ τῆς συνειδήσεως τῆς ψυχῆς . . . . . » 117
§ 26. Περὶ τῆς συνειδήσεως τοῦ ἀθετοῦντος τὸν ἠθικὸν νόμον . . . . . » 118
§ 27. Περὶ πονηροῦ συνειδότος . . . . . » 119
§ 28. Περὶ πωρώσεως τῆς καρδίας . . . . . » 120

ΜΕΛΕΤΑΙ ΚΑΙ ΕΙΚΟΝΕΣ
ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ ΚΑΙ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

Α' ΠΕΡΙ ΔΙΚΑΙΟΣΥΝΗΣ

§ 1. Περὶ δικαιοσύνης . . . . . » 122
§ 2. Εἰκὼν ἀνδρὸς δικαίου . . . . . » 123
§ 3. Εἰκὼν τῆς ἀδικίας . . . . . » 125
§ 4. Εἰκὼν τοῦ ἀδίκου . . . . . » 126
§ 5. Χαρακτὴρ τοῦ ἀδίκου . . . . . » 127
§ 6. Περὶ πλεονεξίας καὶ εἰκὼν πλεονέκτου . . . . . » 128
§ 7. Περὶ κλοπῆς καὶ ἁρπαγῆς καὶ περὶ κλέπτου καὶ ἅρπαγος . . . . . » 129

Β' ΠΕΡΙ ΑΛΗΘΕΙΑΣ

§ 1. Περὶ ἀληθείας . . . . . § 130
§ 2. Εἰκὼν ἀνδρὸς ἀληθινοῦ . . . . . » 131
§ 3. Περὶ ψεύδους . . . . . » 132
§ 4. Εἰκὼν ἀνθρώπου ψεύστου . . . . . » 133
§ 5. Περὶ διαβολῆς . . . . . » 134
§ 6. Περὶ ἀνθρώπου δολίου . . . . . » 135
§ 7. Περὶ κατακρίσεως . . . . . » 185
§ 8. Περὶ λοιδορίας . . . . . » 136
§ 9. Περὶ καταλαλίας καί καταλάλου . . . . . » 136
§ 10. Περὶ συκοφαντίας καὶ συκοφάντου . . . . . » 137

Κεφάλαιον Ε'

ΗΘΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ ΤΟΥ ΓΝΩΣΤΙΚΟΥ

§ 1. Περὶ σοφίας . . . . . » 137
§ 2. Εἰκὼν τῆς φρονήσεως . . . . . » 138
§ 3. Εἰκὼν τοῦ φρονίμου . . . . . » 139
§ 4. Εἰκὼν τοῦ ἄφρονος . . . . . » 139

§ 5. Περὶ μετριοφροσύνης ..... σελ. 141
§ 6. Περὶ ταπεινοφροσύνης ..... » 141
§ 7. α) Περὶ νηφαλιότητος ..... » 143
β) Περὶ μεγαλοπρεπείας καὶ εἰκὼν τοῦ μεγαλοπρεποῦς ..... » 143
§ 8. Περὶ οἰήσεως καὶ οἰηματίου ..... » 144
§ 9. Περὶ τύφου καὶ τετυφωμένου ..... » 144
§ 10. Περὶ ὑπερηφανίας καὶ ὑπερηφάνου ..... » 144
§ 11. Περὶ ὑψηλοφροσύνης καὶ ὑψηλόφρονος ..... » 145
§ 12. Περὶ ἀλαζονείας ..... » 146
§ 13. Περὶ κενοδοξίας ..... » 147
§ 14. Περὶ ἰσχυρογνωμοσύνης ..... » 148
§ 15. Περὶ μεγαλορρημοσύνης ..... » 148
§ 16. Περὶ αἰσχρολογίας καὶ αἰσχρολόγου ..... » 149
§ 17. Περὶ περιαυτολογίας ..... » 149
§ 18. Περὶ πονηρίας ..... » 150
§ 19. Περὶ ἁπλότητος χριστιανικῆς ..... » 151

ΗΘΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ ΤΟΥ ΘΥΜΙΚΟΥ
ΗΤΟΙ ΤΟΥ ΒΟΥΛΗΤΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΑΙΣΘΗΤΙΚΟΥ

Κεφάλαιον ς'

Α' ΑΙ ΑΡΕΤΑΙ ΤΟΥ ΒΟΥΛΗΤΙΚΟΥ

§ 1. Περὶ τῆς χριστιανικῆς εὐγενείας ἤτοι τῆς εὐαγγελικῆς ἠθικῆς τελειότητος ..... » 152
§ 2. Εἰκὼν τοῦ εὐγενοῦς ..... » 153
§ 3. Περὶ ἀνδρείας ..... » 153
§ 4. Εἰκὼν τῆς ἠθικῆς ἀνδρείας ..... » 155
§ 5. Περὶ ἠθικῆς ἀνανδρίας ..... » 156
§ 6. Περὶ θάρρους καὶ θράσους ..... » 157
§ 7. Περὶ δειλίας ..... » 157
§ 8. Περὶ εὐτολμίας, τολμηρίας καὶ ἀτολμίας ..... » 158
§ 9. Περὶ ἀκακίας ..... » 158
§ 10. Εἰκὼν τοῦ ἀκάκου ..... » 159
§ 11. Εἰκὼν τοῦ ἀγαθοῦ ἀνδρὸς ..... » 159
§ 12. Εἰκὼν τοῦ κακοῦ ἀνθρώπου ..... » 160

§ 13. Περὶ θυμοῦ ..... σελ. 162
§ 14. Εἰκὼν ἀνδρὸς θυμώδους, ὀργίλου καὶ ὀξυχόλου » 163
§ 15. Περὶ αὐταπαρνήσεως ..... » 164
§ 16. Περὶ ἀκεραιότητος ..... » 165
§ 18. Περὶ δόξης ἀγαθῆς ..... » 166
§ 19. Περὶ φιλοδοξίας καὶ φιλοδόξου ..... » 167
§ 20. Περὶ κενοδοξίας καὶ κενοδόξου ..... » 168
§ 21. Περὶ πάθους καὶ ἐμπαθοῦς ..... » 169
§ 22. Περὶ καρτερίας ..... » 170
§ 23. Περὶ ἀτλησίας (ἀνυπομονησίας) ..... » 170
§ 24. Περὶ ἔχθρας καὶ ἐχθροῦ ..... » 170
§ 25. Περὶ φθόνου ..... » 171
§ 26. Ἡ εἰκὼν τοῦ φθονεροῦ ..... » 172
§ 27. Περὶ μίσους ..... » 173
§ 28α Χαρακτὴρ τοῦ μισοῦντος ..... » 173
§ 28β Περὶ ἀμνησικακίας καὶ ἀμνησικάκου ..... » 174
§ 29. Περὶ μνησικακίας ..... » 174
§ 30. Εἰκὼν τοῦ μνησικάκου ..... » 185
§ 31. Περὶ ἐκδικήσεως ..... » 176
§ 32. Περὶ ὕβρεως καὶ ὑβριστοῦ ..... » 179
§ 33. Περὶ ἔριδος καὶ ἐριστοῦ ..... » 177
§ 34. Περὶ ζήλου ἀγαθοῦ ..... » 177
§ 35. Περὶ τοῦ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτοῦ ..... » 178
§ 36. Χαρακτὴρ τοῦ μὴ κατ' ἐπίγνωσιν ζηλωτοῦ ..... » 179
§ 37. Περὶ ζήλου κακοῦ καὶ περὶ τοῦ χαρακτῆρος τοῦ ζηλήμονος ..... » 179

Β' ΑΡΕΤΑΙ ΤΟΥ ΣΥΝΑΙΣΘΗΤΙΚΟΥ

§ 1. Περὶ τῆς χαρᾶς τῆς ἐν Κυρίῳ ..... » 180
§ 2. Περὶ τῆς χαρᾶς τοῦ καρποῦ τοῦ Παναγίου πνεύματος ..... » 181
§ 3. Περὶ ἀρετῆς ..... » 182
§ 4. Εἰκὼν τῆς ἀρετῆς τοῦ χριστιανοῦ ..... » 183
§ 5. Εἰκὼν τοῦ ἐν τῇ ἀρετῇ τελειωθέντος χριστιανοῦ ..... » 185
§ 6. Χαρακτὴρ τοῦ ἐναρέτου ..... » 187
§ 7. Περὶ φιλίας ..... » 189

§ 8. Εἰκὼν τοῦ φίλου ..... σελ. 189
§ 9. Περὶ φίλου ἀνειλικρινοῦς ..... » 191
§ 10. Περὶ φίλου δολίου, σκολιοῦ καὶ μοχθηροῦ .... » 191
§ 11. Περὶ κολακείας ..... » 192
Χαρακτὴρ τοῦ κόλακος ..... » 182
§ 12. Περὶ ἔρωτος ..... » 183
§ 13. Περὶ ἐλέους ..... » 194
§ 14. Περὶ ἐλεημοσύνης ..... » 194
§ 15. Εἰκὼν τοῦ ἐλεήμονος ..... » 196
§ 16. Ἡ εἰκὼν τοῦ ἀνελεήμονος ..... » 191
§ 17. Περὶ βασκανίας καὶ βασκάνου ..... » 199
§ 18. Περὶ εὐγνωμοσύνης καὶ εὐχαριστίας ..... » 200
§ 19. Περὶ ἀγνωμοσύνης καὶ ἀχαριστίας ..... » 102
§ 20. Περὶ ἐπιεικείας καὶ ἐπιεικοῦς ..... » 202
§ 21. Περὶ εὐσπλαγχνίας ..... » 203
§ 22. Περὶ εἰρηνοποιοῦ ..... » 205
§ 23. Περὶ εἰρήνης τοῦ Θεοῦ ..... » 205
§ 24. Περὶ μακροθυμίας ..... » 207
§ 25. Περὶ πραότητος ..... » 208
§ 26. Περὶ ἀνεξικακίας ..... » 209
§ 27. Περὶ φιλαργυρίας ..... » 209
§ 28. Εἰκὼν τοῦ φιλαργύρου ..... » 210
§ 29. Περὶ αὐταρκείας ..... » 212
§ 30. Περὶ ἀκτημοσύνης καὶ ἀκτήμονος ..... » 212
§ 31. Περὶ φιλαυτίας ..... » 213
§ 32. Περὶ μεμψιμοιρίας ..... » 214
§ 33. Περὶ χαιρεκακίας ..... » 214
§ 34. Περὶ σεμνοπρεπείας ..... » 215
§ 35. Περὶ τῆς ψευδοσεμνοπρεπείας ..... » 216
Ἡ εἰκὼν τοῦ ψευδοσεμνοπρεποῦς ..... » 216
§ 36. Περὶ ὑποκρίσεως ..... » 216
§ 37. Περὶ ἀνθρωπαρεσκείας ..... » 217

Κεφάλαιον Ζ'

ΗΘΙΚΑΙ ΑΡΕΤΑΙ ΤΟΥ ΕΠΙΘΥΜΗΤΙΚΟΥ

§ 1. Περὶ ἐγκρατείας ..... » 218

§ 2. Περὶ σωφροσύνης ..... σελ. 220
§ 3. Περὶ προσοχῆς ..... » 222
§ 4. Περὶ ἀπροσεξίας ..... » 423
§ 5. Περὶ ἀπράγμονος γυμνασίας ..... » 223
§ 6. Περὶ πνευματικῆς γυμνασίας ..... » 224
§ 7. Περὶ ἀμελείας ..... » 225
§ 8. Περὶ ἐπιμελείας ..... » 227
§ 9. Περὶ τοῦ κατὰ Θεὸν πολιτεύεσθαι ..... » 228
§ 10. Περὶ μοναχικῆς πολιτείας ..... » 228
§ 11. Περὶ νηστείας ..... » 226
§ 12. Περὶ ἁγιωσύνης ..... » 231
§ 13. Περὶ μέθης πνευματικῆς ..... » 232
§ 14. Περὶ μέθης ..... » 233
§ 15. Περὶ συνηθείας ἀγαθῆς καὶ περὶ συνηθείας κακῆς » 234
§ 16. Περὶ ἐμπαθοῦς καὶ ἀλόγου ἐπιθυμίας ..... » 235
§ 17. Περὶ ἀκρασίας ..... » 236
§ 18. Περὶ ἀσωτίας ..... » 237
§ 19. Περὶ ἀκολασίας καὶ ἀκολάστου ..... » 237
§ 20. Περὶ σιωπῆς ..... » 237
§ 21. Περὶ ἀργολογίας ..... » 239
§ 22. Περὶ γλωσσαλγίας ..... » 239
§ 23. Περί ἀδολεσχίας καὶ ἀδολέσχου ..... » 239
§ 24. Περὶ εὐτραπέλου ..... » 240
§ 25. Περὶ γελώτων ..... » 240
§ 26. Περὶ τρυφῆς καὶ τρυφηλοῦ ..... » 241
§ 27. Περὶ τρυφῆς πνευματικῆς ..... » 241

ΕΠΙΣΤΟΛΙΜΑΙΑ ΔΙΑΤΡΙΒΗ
ΠΡΟΣ ΕΥΣΕΒΙΑΝ ΜΟΝΑΧΗΝ

§ 1. Περὶ παρθενίας ..... » 242
§ 2. Προτροπὴ πρὸς παρθένον ..... » 249

ΑΝΑΓΓΕΛΙΑ

Ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας συγγράμματι πᾶσαν ἐπιμέλειαν ἐθέμεθα, ὅπως ἐν ταῖς ἀναπτυσσομέναις ἐν αὐτῷ θρησκευτικαῖς καὶ ἠθικαῖς μελέταις ἐγκατασπείρωμεν τὰς γνώμας τῶν ἁγίων τῆς Ἐκκλησίας Πατέρων τῶν συγγραψάντων ἢ λόγον ποιουμένων ἐν ταῖς ἑαυτῶν συγγραφαῖς περὶ τῶν διαφόρων ἠθικῶν ἀρετῶν ἢ κακιῶν. Ὁ ἀναγνώστης ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως θέλει πεισθῇ, ὅτι ἐν τῷ ἔργῳ τεθησαύρισται ἅπας ὁ πλοῦτος τῶν θρησκευτικῶν καὶ ἠθικῶν γνωμῶν τῶν Πατέρων τῆς Ἐκκλησίας. Πρὸ τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου τούτου πόθος ἡμᾶς διακατεῖχε πολύς, ὅπως ἐν ἑτέρῳ ἡμῶν ἔργῳ ἠθικοθρησκευτικῷ θησαυρίσωμεν ἅπαντα τὰ ῥητὰ τῆς Παλαιᾶς καὶ Καινῆς Διαθήκης συντάσσοντες μελέτας ἠθικὰς καὶ θρησκευτικὰς κατὰ τὸν ἐν τῷ ἀνὰ χεῖρας συγγράμματι τρόπον, ἐν αἷς νὰ ἐμφαίνηται τὸ πνεῦμα τῶν ἁγίων Γραφῶν περὶ ἑκάστης ἀρετῆς καὶ κακίας. Ἐν ᾧ τὸ πνεῦμα ἡμῶν ἐν τῇ ἐργασίᾳ ταύτῃ ἠσχολεῖτο, ἐνετύχομεν συγγράμματί τινι ἀρχαιοτάτου τινὸς ὁσίου ἀνδρὸς προλαβόντος ἡμᾶς ἐν τούτῳ ἀκριβῶς τῷ ἔργῳ. Ἐν τῷ πθ΄ τόμῳ τῆς Ἑλληνικῆς Πατρολογίας τοῦ Migne εὕρομεν σύγγραμμα Ἀντιόχου μοναχοῦ τῆς Λαύρας τοῦ Ἀββᾶ Σάββα πρὸς Εὐστάθιον ἡγούμενον Ἀτταλίνης, τῆς πόλεως Ἀγκύρας τῆς Γαλατίας, περὶ τῶν ἐκεῖ ἁγίων Πατέρων, ἐν ᾧ καὶ κεφάλαια ρλ΄ (130) καὶ προσευχὴ ἐξομολογήσεως. Τὰ κεφάλαια ταῦτά εἰσι λόγοι, ἐν οἷς ὁ συγγραφεὺς κατὰ τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ἔκφρασιν, «ἐν συντόμῳ πᾶσαν συνέστειλε τὴν ἁγίαν Γραφὴν Παλαιάν τε καὶ Καινήν, ὥστε μήτε ἄχθος γενέσθαι βαστάγματος μήτε πάλιν ἐλλειφθῆναί τι τῶν τεινόντων ἐπ' ὠφέλειαν καὶ σωτηρίαν ψυχῆς».

Τὰ κεφάλαια ταῦτα ἀντιγράψαντες προτιθέμεθα νὰ δημοσιεύσωμεν ὡς συνέχειαν τοῦ ἀνὰ χεῖρας ἔργου, καὶ ἀναγγέλλομεν τοῖς βουλομένοις νὰ γνωρίσωσιν ἡμῖν τὴν διάθεσιν αὐτῶν πρὸς κτῆσιν αὐτοῦ. Τὸ ἔργον θέλει ἐκτυπωθῇ ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ χάρτου καὶ εἰς τὸ αὐτὸ σχῆμα, καὶ θέλει ἀπαρτισθῇ ἐκ 17 ἕως 18 τυπογραφικῶν φύλλων. Τιμᾶται δὲ ὅσον καὶ τὸ ἀνὰ χεῖρας ἔργον, δραχμῶν 3 διὰ τὸ ἐσωτερικόν, φράγκων δὲ 3 διὰ τὸ ἐξωτερικόν.

† ὁ Πενταπόλεως ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ

ΑΝΑΓΓΕΛΙΑ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΝΕΟΥ ΘΡΗΣΚΕΥΤΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

Ὑπὸ τὸν τίτλον «Εὐαγγελικὴ ἱστορία» ἐξεδόθη ἔναγχος ὑφ' ἡμῶν ἔργον πολλῆς σπουδαιότητος καὶ σημασίας χρησιμώτατον παντὶ χριστιανῷ καὶ ἀναγκαιότατον τοῖς περὶ τὰ θεολογικὰ γράμματα ἀσχολουμένοις. Τὸ ἔργον πεποίθαμεν ὅτι ἀναπληροῖ μέγα κενὸν ἐν τῇ ἐκκλησιαστικῇ ἡμῶν φιλολογίᾳ καὶ συνιστῶμεν αὐτὸ ὡς βιβλίον μεγάλης ὠφελείας.

Ἡ «Εὐαγγελικὴ ἱστορία» περιέχει ἅπασαν τὴν ὕλην τῶν τεσσάρων Εὐαγγελίων μέχρι κεραίας χρονολογικῶς κατεστρωμένην. Ἡ χρονολογικὴ αὕτη κατάταξις τῆς ἱστορικῆς ὕλης τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων εἶναι ἀναγκαία διὰ τὴν ἱστορίαν τοῦ βίου τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· διότι διὰ ταύτης τῆς κατατάξεως καταρτίζεται ἑνιαία Εὐαγγελικὴ ἱστορία, ἐν ᾗ ἱστοροῦνται διὰ χρονολογικῆς σειρᾶς πάνθ' ὅσα ἀναφέρονται ἐν τοῖς κειμένοις τῶν τεσσάρων ἱερῶν Εὐαγγελιστῶν περί τε τῆς διδασκαλίας καὶ τῶν ἔργων τοῦ Κυρίου. Ἄνευ ταύτης ὁ ἀναγνώστης τῶν ἱερῶν κειμένων τῶν Εὐαγγελίων ἀδυνατεῖ νὰ εὕρῃ τὴν ἱστορικὴν ἀλληλουχίαν τῶν γεγονότων τῶν ὑπὸ τῶν τεσσάρων εὐαγγελιστῶν ἱστορουμένων, νὰ λάβῃ ἔννοιαν τῆς συνεχείας καὶ ἀλληλουχίας αὐτῶν, νὰ ἐπιγνῷ τὸν χρόνον, καθ' ὃν τὰ ἰδιάζοντα τοῖς Εὐαγγελισταῖς γεγονότα ἐγένοντο, νὰ τάξῃ αὐτὰ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν καὶ νὰ κατανοήσῃ ἐὰν γεγονός τι ἰδιάζον ἑνὶ Εὐαγγελιστῇ προηγῆται ἑτέρου γεγονότος μνημονευομένου ὑπὸ ἑνὸς δύο ἢ καὶ τριῶν ἄλλων Εὐαγγελιστῶν ἢ ἕπηται αὐτῷ καὶ οὕτω νὰ ἔχῃ τὴν ἱστορικὴν ἀκολουθίαν τούτων.

Διὰ τῆς Εὐαγγελικῆς ταύτης ἱστορίας ὁ ἀναγνώστης ἔχει ὑπ' ὄψιν ἱστορίαν καὶ συγχρόνως ἑρμηνείαν τῶν κειμένων τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων καὶ τὴν λύσιν ὅλων τῶν περὶ ἱστορικῆς κατατάξεως τῶν γεγονότων ἀποριῶν αὐτοῦ. Ἡ «Εὐαγγελικὴ ἱστορία» εἶναι διηρημένη εἰς 157 παραγράφους κατὰ τὸν ἀριθμὸν τῶν μεγάλων ἱστορικῶν γεγονότων καὶ εἰς ἑπτὰ χρονικὰς περιόδους.

Πρὸς εὔκολον χρῆσιν τῆς «Εὐαγγελικῆς ἱστορίας» εἰσὶ συντεταγμένοι διάφοροι πίνακες καὶ εὑρετήρια τῶν τε παραγράφων καὶ τῶν περικοπῶν τῶν ἱερῶν Εὐαγγελίων τῶν ἀναγινωσκομένων κατὰ τὰς Κυριακὰς καὶ τὰς ἑορτὰς τοῦ ἐνιαυτοῦ. Τὸ βιβλίον συγκείμενον ἐκ τεσσαράκοντα τυπογραφικῶν φύλλων καὶ τετυπωμένον ἐπὶ ἀρίστου λείου χάρτου τιμᾶται δρ. 4 ἐν τῷ ἐσωτερικῷ καὶ φρ. 4 ἐν τῷ ἐξωτερικῷ καὶ εὑρίσκεται παρὰ τῷ συγγραφεῖ (Ριζάρειος σχολὴ), ἐν τῷ βιβλιοπωλείῳ τῆς «Ἀναπλάσεως» καὶ ἐν τῷ γραφείῳ τῆς «Ἀναμορφώσεως». Τῷ ἀποστέλλοντι τὴν ἀξίαν ἀποστέλλεται ἐλεύθερον ταχυδρομικῶν τελῶν.

† *ὁ Πενταπόλεως* ΝΕΚΤΑΡΙΟΣ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΣΥΝΔΡΟΜΗΤΩΝ

Οἱ ἀξιότιμοι Κύριοι

Ἡ εὐγενεστάτη οἰκογένεια Ἰωάννου Ν. Μπόταση, Λεωφόρος Κηφισσίας, 47. Σώματα 7.
Ι. Μινέτσας σώματα 10.
Χιακὴ ἀδελφότης 10.
Ε. Παντελίδης 1.
Α. Γυφτόπουλος 1.
Μ. Σιδεράτος 2.
Α. Βασιλειάδης 1.
Κ. Μολφέσης 2.
Γκινάκας 1.
Γ. Κυριακὸς 1.
Γ. Παππαγεωργίου 1.
Π. Γεωργιάδης 1.
Δ. Γ. Μακκᾶς 4.
Ι. Δ. Δαμαλᾶς 1.
Μ. Ρετσινόπουλος 1.
Α. Βεάκης 1.
Γ. Τσιμινάκης 1.
Δ. Παππαϊωάννου 2.
Καρναλάκης 1.
Μ. Δεσὲς 1.
Ι. Κόλλας 1.
Π. Βερβερόπουλος 1.
Δ. Σακόρραφος 1.
Δ. Τσαγγλίδης 1.
Θ. Χ. Κεφαλᾶς 1.
Δημήτριος Τζούβελης, Λεωφόρος Κηφισσίας 47, σώμ. 1.
Ἀρχιμανδρ. Χρύσανδρος Μακρῆς Ἀθῆναι 1.
Γεώργ. Καβαλλιεράτος (ἀναγνώστης ἐκ Καΐρου) Ἀθῆναι 2.
Κωνσταντῖνος Κάγκας Ἀθῆναι 2.
Χρῆστος Σακελλαρόπουλος Ἀθῆναι, ὁδὸς Νίκης, σώμ. 1.
Ε. Κοάτσος, Ἀθῆναι, 1.
Philippus *Ἀθῆναι 1.*
Ροῦσος Ἀθῆναι 1.
Δ. Κεφάδης Ἀθῆναι 1.
Χ. Παπαδόπουλος Ἀθῆναι 1.
Λουκᾶς Κοτζᾶς, ὁδὸς Κολοκυνθοῦς 33, σώμ. 1.
Ἀναστάσιος Θεοδοσίου (παρὰ τῷ ἐργοστασίῳ Γεωργιάδη καὶ Σέκερη) 1.
Στυλιανὸς Καββαδίας, Ἀδριανοῦ 68, σώμ. 1.
Σ. Α. Ἑρμογένης (Λύκειον Διαλεισμᾶ) 1.
Ἀτρείδης Μ. Ἀποστολίδης (Λύκ. Διαλεισμᾶ) 1.
Εὐάγγελος Ἰωάν. Καϊλάνης (Λ. Διαλεισμᾶ) 1.
Ἠλίας Ἀμπατζῆς (Λ. Δ.) 1.
Ἀρχιμανδρ. Ἀλέξ. Ἀναργύρου ἡγούμενος τῆς Ἱερᾶς Μονῆς Τουρλιανῆς, (Μύκωνος) 1.
Κλεώπας Μαρουλάκης (Μύκ.) 1.
Διονύσιος Κουκᾶς (Μύκωνος) 1.
Ἱερόθεος Παντελόπουλος, ἱερεὺς (Μύκωνος) 1.
Ξένος Ν. Καλαμαρᾶς (Μυκ.) 1.
Ἰωάννης Ἀσιμομίτης (Μύκ.) 1.
Δαμιανὸς Βούλγαρης, ἱερεὺς, 1.
Γρηγόρ. Βερσῆς (Μύκωνος) 1.

Ἤπειρος

Θωμᾶς Στ. Πασχαλίδης, Ζαγόριον (Σωμποτσέλιον) σώμ. 1.
Κωνσταντῖνος Γ. Γκαστῆς 1.
Κωνσταν. Γ. Μιχαηλίδης 1.

Κωνσταντ. Στ. Πασχαλίδης 1.
Κωνσταντ. Β. Παλαιοῦ 1.
Θεόδωρος Γ. Πρωΐδης 1.
Παναγιώτης Α. Σαχμαλιᾶς 1.
Ἰωάννης Π. Παπαθεοδώρου 1.
Γεώργιος Βακόλας 1.
Νικόλαος Π. Μπένου 1.

Συνδρομηταὶ ἐκ Στενημάχου τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας

† *Οἰκονόμος Παπαλεωνίδας*
(Ἱερεὺς) Βασίλειος Παπαγκάνιογλους.
(Ἱερεὺς) Γεώργιος Καρατζᾶς.
(Ἱερεὺς) Χρῖστος Δημητριάδης.
(Ἱερεὺς) Βασίλειος Παπαϊωάννου.
Σωτήριος Τζηρίδης, διδάσκαλος.
Σωτήριος Ἀντωνιάδης, διδάσκαλ.
Ἰωάννης Δημητρίου, διδάσκαλος.
Δημήτριος Βοϊτζίδης, διδάσκαλος.
Ἀγλαΐα Γ. Καραγιαννάκη.
Χατζῆ Ἀθανάσιος Ι. Καλοάτσους (ψάλτης).

902066